CORECTBooks

roman

mircea tomuş

aripile demonului

vol. I

Mircea TOMUŞ

ARIPILE DEMONULUI

Vol.1

Editura Virtual

2010

ISBN(e): 978-606-599-219-1
978-606-599-220-7

Avertisment

Acest volum digital este prevăzut cu sisteme de siguranţă anti-piratare. Multiplicarea textului, sub orice formă este sancţionată conform legilor penale în vigoare.

Digitizare realizată de Merlin IT Consulting Ltd. London, U.K.

Cuprins

O parte din figurile şi întâmplările din povestirea ce urmează au fost şi s-au petrecut aievea; altele sunt numai presupuse.

Din FACEREA, ÎNTÂIA CARTE A LUI MOISE, Capitolul 4, *Cain şi Abel; urmaşii lor:*

Şi Cain a zis către Abel, fratele său: „Să ieşim la câmp!" Şi a fost aşa că'n timp ce ei erau pe câmp, Cain s-a aruncat asupra fratelui său şi l-a omorât.

Şi a zis Domnul către Cain: „Unde este Abel, fratele tău?" Iar el a zis: „Nu ştiu; nu cumva sunt eu paznicul fratelui meu?...." Şi a zis Domnul: „Ce ai făcut? Glasul fratelui tău strigă spre Mine din pământ. Şi acum, blestemat să fii de pământul ce şi-a deschis gura ca să primească din mâna ta sângele fratelui tău. Când vei munci pământul, el nu-ţi va mai da puterea Iui; rătăcitor vei fi şi fugar pe pământ!". Şi a zis Cain către Domnul Dumnezeu: „Pedeapsa mea e mai mare decât aş putea eu să duc. Dacă Tu mă izgoneşti astăzi delà faţa pământului, şi de la faţa Ta voi fi ascuns; rătăcitor voi fi eu şi fugar pe pământ, şi va fi că oricine mă va întâlni, mă va ucide. " Şi i-a zis Domnul Dumnezeu: „Nu aşa, ci oricine-l va ucide pe Cain, înşeptită răzbunare va cădea asupră-i. " Şi Domnul Dumnezeu i-a pus lui Cain un semn, ca tot ce-l care-l va întâlni să nu-l omoare. Şi s-a dus Cain de la faţa lui Dumnezeu si a locuit în ţinutul Nod, la răsărit de Eden.

...„În spatele oricărei suferințe inexplicabile şi care, aparent, cade sub incidența absurdului, se află rațiunea ascunsă a lui Dumnezeu, Care întotdeauna ştie ce face." ..„unul dintre nucleele cârtii lui Iov, [...] concesia pe care Dumnezeu făcut-o lui Satan, dându-i acestuia puteri asupra omului."

Dintr-un comentariu la Cartea lui Iov

Din CARTEA LUI IOV, cap. 41, Cuvântul lui Dumnezeu:

Căci cine este oare acela ce-Mi stă'mpotrivă? […]

Poţi tu să-i scoţi din taină vestmântul de deasupra, ori să-i pătrunzi sub zale în cuta căptuşelii? El are porţi pe chipu-i: cin'le-a deschis vreodată? El are dinţi în gură, împrejmuia cu frică. Lăuntrul său făcut e din scuturi de aramă cu-ncheieturi legate ca piatra grea, de şmirghel: atât de mult sunt strânse'ntre ele laolaltă, că nici măcar suflare de vânt nu le răzbate; aşa cum se lipeşte un om de al său frate, tot astfel se ţin ele şi nu se mai despart. El numa'ce strănută şi scapără lumină, în ochii săi e chipul luceafărului nou. Din gura lui ies parcă văpăi de torţe-aprinse şi scapără dintr'însul ca un grătar de foc. Din nări aruncă-n aer fum gros, ca de cuptor în care ard cărbuni. Suflarea lui, jăratic, din gura lui, vâltori.

Grumazul lui adună în el puterea toată, în faţa lui, pierzanie.

Pe trupul lui sunt cărnuri lipite şi'ndesate: izbeşte-n el cu apă, el nu se va clinti. Iar inima într'însul e'nfiptă ca o piatră şi ca o nicovală rămâne neclintită. Când el se'ntoarce, groază în cele patru labe simt fiarele din preajmă şi fug mâncând pământul. Aruncă lănci asupră-i: nimic nu-l înspăimântă, nici suliţa ce zboară, niciplatoşa'n văzduh; căci el socoate fierul fiind ca nişte paie, arama, putregai.

Nu-l vatămă săgeata din arcul de aramă; dacă-l loveşti cu piatra, o simte fir de iarbă. De cad pe el ciocane, l-ating ca nişte trestii, şi-şi râde de-ncruntatul aruncător de flăcări. Ţepuşele-

ascuţite îi ţin de aşternut; sub el, aurul mării e tot-n-o ştii!—mocirlă, adâncul clocoteşte ca o căldare-ncinsă, căci lui îi este marea un vas de fiert unsori, prăpastia genunii, un rob adus din luptă, genunea însăşi, locul in care el se plimbă. Aici, pe'ntreg pământul, ca el nu-i nimeni altul, făcut să-şi râdă'n joacă, de el, îngerii Mei; el vede tot înaltul,el, împărat a toată făptura de sub ape.

O ZI ŞI O NOAPTE DE AUGUST

1.

Într-o după amiază călduroasă şi prăfoasă de la sfârşitul lunii august a anului 1940, un autobuz destul de hodorogit, acoperit cu o carapace aproape rotundă de tablă jumătate roşie şi jumătate galbenă, ieşea pe ceea ce fusese nu demult bariera de răsărit a Clujului, îndreptându-se, pe şoseaua pietruită, spre Apahida. Depăşise ultimele căsuţe de la marginea oraşului, lăsând în urmă turnul înalt şi subţire al bisericii Sfântul Petru, în vreme ce nici vârful ascuţit al Catedralei Sfântul Mihail, cu crucea lui aurită, trimiţând luciri galbene, curate, în toate zările, nici cupola rotundă, de metal înnegrit, a noii Catedrale ortodoxe nu se mai vedeau, scufundate sub orizontul acoperit de aripa unei întinse penumbre, ca un nor care putea să ducă o ploaie caldă de vară, sau o furtună cu tunete şi fulgere; acum, zdrăngănind din toate încheieturile şi tuşind des din eşapamentul care zvârlea în urmă norişori rotunzi, albăstrii murdari, se îndrepta voiniceşte pe drumul uşor înclinat spre satul Someşeni, ascuns de căldură sub coroanele prăfuite ale grădinilor, ca şi cum ar fi fost o uriaşă rădaşcă pornită să ia în coarne clăile de frunze dinnaintea ei. În spaţiul rotund din interiorul acestei ciudate fiinţe, maşinărie şi insectă totodată, pe resturi de fotolii zdrenţuite şi desperecheate, două duzini de călători erau scuturaţi din rărunchi, asudând abundent în dogoreala prăfoasă cu iz puternic de uleiuri şi gaze arse. Între ei, pe două perechi de scaune ceva mai bune, aşezate faţă-n faţă, cu tapiseria de piele uzată încă întreagă, doi preoţi; unul, ceva mai tânăr, celălalt părea mai matur şi mai împlinit. Preotul mai tânăr, cu părul negru şi uşor rărit peste fruntea înaltă şi lucioasă, cu mustaţa şi barba retezate scurt, cu maşina, ocrotea cu mâna dreaptă umerii rotunjori ai unui băieţel de vreo şapte-opt ani, cu o faţă tristă şi serioasă în care lucea perechea de ochi, ca doi cărbuni lichizi, reproducând la scară ceva mai mică privirile luminoase ale tatălui său. Erau îmbrăcaţi cuviincios şi curat, preotul în costum gri închis şi cravată neagră, dar fără vesta caracteristică, închisă până la gât cu bumbi rotunzi, mărunţi, a prelaţilor ardeleni în costum civil; băieţelul, cu pantaloni scurţi de piele de drac şi bluză albă, aproape neşifonată; avea şi o bască albă, rotundă, care îi cădea în răstimpuri peste urechi, îndoindu-le, încât tatăl lui, după ce încercase de câteva ori să o potrivească, o luă punându-i-o peste genunchi şi lăsându-l cu capul gol sub tunsoarea scurtă, din maşină. Preotul avea alături, înghesuită între el şi speteaza scaunului, o geantă de piele aproape nouă, cu încuietori frumoase, de metal lucitor. Se aşezase cu grijă pe scaunul de piele, cercetând cu atenţie orice posibilă urmă de praf; odată instalat, căută în buzunarul mic, de sub centura pantalonului, un ceas rotund cu lanţ alburiu, imitaţie de argint, şi-i privi cadranul cu luare aminte. Apoi îl puse la loc şi îşi întrebă copilul dacă s-a instalat bine.

- Stau bine, răspunse băiatul, după care întrebă el, oarecum îngrijorat: Crezi că întârziem?

- Nu. E bine, răspunse tatăl său. O să ajungem cu bine. Copilul rămase gânditor; i se prefirau încă, pe ecranul vederii interioare, imaginile oraşului, cu maşinile, străzile, clădirile şi

vitrinele lui. Plecaseră din vreme de la gazda lor, familia Purici, de pe strada Regina Maria, dar când să iasă de sub gangul de la nr. 47, tatăl său deschise o uşă laterală, care dădea într-unui din birourile Băncii Vatra, şi-l salutase pe domnul Purici, care scria în nişte registre, la un birou, şi ridicase ochii, întrebându-l:

- Ce mai ştii? Au plecat?

- Da, s-au dus, îi răspunse părintele.

- Manoilescu? mai întrebă şi celălalt.

- A plecat şi Dragalina, cu experţii lui.

- Atunci e bine. Şi de la ei?

- Păi cred că Csáki şi contele Teleki.

- Hm, răspunse celălalt şi rămase cu ochii privind în gol, în timp ce preotul şi băiatul lui ieşiseră în plin soare, pe trotuarul larg, mărginit de pomi. O luară la dreapta, spre piaţa mare, în care era statuia lui Matia Corvinul şi imensa catedrală cu crucea aurită. În dreptul librăriei Cartea Românească, cotiră după colt, iar la dreapta. Deşi lumina zilei de august nu era întreagă, în strălucirea ei, ci ca şi când ar fi fost filtrată printr-o sită deasă, din fire de otel cenuşii-albăstrii, lumea se arăta în culori curate şi linii distincte; clădirile înalte şi vechi aveau faţade încărcate de stucaturi ornamentale care luceau, în lumina proaspătă a dimineţii senine de august, ca imense ghirlande de pietre preţioase; mirosea proaspăt a căldură de trotuar care tocmai începe să dogorească, a flori proaspete, abia scoase din apă, a tutun galben din ţigări Regale şi a ciocolată cu lapte; dinspre vitrinele colorate în jocuri de culori, plutea aromă dulceagă de caramele Stolwerck, odicolon şi pudră. Ţevile lucitoare de la eşapamentele automobilelor de lux măturau caldarâmul proaspăt cu prelungi cozi de vulpi fumurii-străvezii. Treceau domni cu pălării rotunde de pai, la braţ cu doamne pe tălpi înalte şi groase, cu feţele vopsite distinct sub boruri largi, unduite, câte o figură ţeapănă de grof, cu favorite albe, bogate, şi priviri verzi lucind în obrazul roşu, spuzit, câte un domn gras, cu o geantă burduşită de acte, gâfâind asudat, ucenici şi băieţi de prăvălie, în salopete cu bretele late duceau tăvi şi pachete învelite savant, servitoarele cu fuste bogate şi de un roşu aprins, de Sic, purtau coşuri cu legume, iar bone nemţoaice, blonde, cu figuri bărbătoase, împingeau cărucioare cu copii dolofani şi rozalii. Pe cei doi îi întâmpină dimpotrivă, printre trecători, înaintând cu paşi legănaţi, un bărbat în puterea vârstei, mai scund ceva decât tatăl băiatului, dar îmbrăcat în acelaşi costum închis; pălăria de vară, albă, cu dungă neagră, îi dădea, însă un aer mult mai civil, dar înfăţişarea lui exterioară se ştergea în faţa luminii vii care îi strălucea în priviri. Era din luminile acelea care nu străbat foarte departe, ci sunt menţinute în preajma fiinţei, aproape ca o aură; la cel care se apropia de ei, legănat, prin mulţime, lucirea specială a ochilor părea că se răsfrânge mai întâi asupra obrazului şi apoi a întregii persoane, dar de pe obrazul curat, de tânăr, pe care-l împodobea o neverosimilă bărbuţă, mai mult albă decât sură, lumina aceea se întorcea în priviri, dublându-le

strălucirea, pentru ca iar să se răspândească, asemeni unui val vizibil de bunătate, pe toată faţa şi să fie întoarsă iar Alături era un bărbat tânăr, ca de 30 de ani, cu trăsături rotunde pe faţa cu ten de om blond; părul castaniu era dat pe spate, cu o buclă rotundă deasupra frunţii luminoase. Tânărul râmase oarecum în rezervă în timp ce cei doi bărbaţi se salutară cu amabilitate şi se opriră să-şi strângă manile, iar băiatid rămase oarecum neplăcut surprins de lipsa de sonoritate a vocii celuilalt, care părea că trage un fier ruginit pe o suprafaţă amorfă; încât se refugie în îngrijorarea pentru posibila întârziere. Tatăl său întrebă:

- Aveţi ceva noutăţi, părinte profesor?

- Nimic nou, dragă, ce ştii, desigur, şi tu: au plecat. Acum trebuie să fi ajuns. Uite, să vă prezint, spuse părintele profesor, în timp ce-l luase de cot pe însoţitorul lui şi-l trase mai aproape:

- Dumnealui este domnul David Prodan, un tânăr istoric de mare viitor; lucrează la Arhive şi este preocupat de istoria Ardealului, poate ai auzit despre el.

- Auzit, cum să nu, răspunse preotul. Ştim despre cercetările d-sale privind răscoala lui Horea în comitatele Cluj şi Turda. Foarte încântat de cunoştinţă.

În timp ce noii cunoscuţi îşi strângeau mânile, zâmbind cu căldură unul către altul, părintele profesor continuă:

- Mai tânărul meu coleg este din Cioara, de pe lângă Cugir, în stânga Mureşului, de pe unde-au plecat toţii Ciorанii răspândiţi nu numai în tot Ardealul, dar şi prin lume. E şi locul Sfântului Sofronie. Apoi, coborând ochii către băieţel, îl întrebă:

- Tu ştii cine-a fost Sfântul Sofironie de la Cioara, puiule?

- Nu ştiu, răspunse copilul cu mare sfială şi îngrijorat că vor întârzia la autobuz.

- A fost un martir al Bisericii noastre Ortodoxe, care a fost sacrificat pentru credinţa străbună.

În timp ce băieţelul se emoţiona tot mai tare, noua lor cunoştinţă completă:

- Tot la Viena i-a fost dat să pătimească şi lui...

- Aşa, da, la Viena, reluă imediat părintele profesor. Şi ce oraş minunat! Şi cât a sperat neamul nostru de la această cetate de lumină! Dreptu-i că multă lumină au luat de acolo românii noştri, dar şi de multă neînţelegere şi pătimire au avut parte. Şi acum, tot la Viena ni se hotărăşte soarta... Măcar de-ar fi una bună, dar tare mă tem.

Ceilalţi ascultau în tăcere şi parcă pe feţele lor coborâse umbra unui nor. Apoi părintele profesor întrebă:

- Vă duceţi şi voi?

- Da, avem autobuz, numai de nu ne-ar prinde ploaia, răspunse preotul, privind îngrijorat un nor care se întinsese, neaşteptat, deasupra lor, de peste palatul Bánfy, ca un cearceaf cernit.

- Mă duc şi eu, părinte profesor, mă tem să nu întârziu, spuse tânărul cu fruntea luminoasă.

- Du-te cu bine, dragă, îl îndemnă acesta, şi să aveți noroc! De ceas bun, ce să vă spun? Măcar al vostru să fie un ceas bun astăzi!

Şi, în timp ce, după ce strânsese mâna bărbaților iar pe copil îl mângâie pe frunte, domnul cel tânăr se îndepărta, cel vârstnic se simți dator să explice:

- Astăzi, tocmai astăzi, se căsătoreşte. Şi pentru că văzu expresia de mirare scrisă pe fața preotului, continuă:

- Într-un fel, e bine: înseamnă că au curaj şi încredere. Cei tari şi mari ne hotărăsc soarta, la Viena, cum au mai făcut-o şi altă dată, dar el porneşte pe-un drum nou în viață. Semn de putere. Apoi, coborând iar ochii la copil:

- Şi cum, ție nu-ți place istoria?

- Ba-mi place, răspunse băiatul cu vocea gâtuită de emoție.

- Îi place, îi luă apărarea tatăl său. Abia la toamnă merge la şcoală, dar ştie să citească.

- Numai cu litere de tipar, ținu să precizeze băiatul ridicând ochii cu teamă, ca şi când s-ar fi ferit să nu poată fi învinuit de ceva rău, un fel de minciună.

- Şi ce fel de cărți citeşti tu?, îl întrebă părintele profesor. Doar nu citeşti cărți de istorie?

- Am un album de istorie. O carte mare, cu chipuri, explică băiatul.

- Aşa da, o cunosc, foarte bine. Şi ce-ți place sau cine-ți place ție cel mai mult, din istorie?

Amândoi bărbații, şi cel mai învârstă, şi cel mai tânăr, coborâtă ochii la copilul care stătea între ei, cu basca lui albă şi ochii negri lucind în fața uşor măslinie; când răspunse, ochii lui primiră o lumină în plus şi fața păru că i se deschide la culoare:

- Ştefan cel Mare!

- Chiar aşa? Ştefan cel Mare?, întrebă profesorul. Şi de ce tocmai el?

- Pentru că pe el nu l-a învins nimeni!, răspunse copilul, care păru că-şi ia avânt şi uitase de grija întârzierii.

- Aşa ştii tu, că nu l-a învins nimeni? Foarte bine! Foarte bine, dragă. Ai grijă, să te porți bine la învățătură! Apoi, cuprinzându-i pe amândoi, preot şi băiat, într-o singură privire, profesorul îi îndemnă:

- Mergeți cu bine, în autobuz nu vă plouă. Numai altele de n-ar fi... Domnul să vă aibă în paza lui, încheie părintele profesor cu o voce cu totul străină, de parcă altcineva ar fi vorbit în locul lui, şi copilul se trezi scăldat de căldura unei emoții spontane. Era o voce melodioasă şi vibrantă, fără stridențe, ca un extract sonor de linişte sufletească şi generozitate.

- Aşa-i, cum spuneți, părinte profesor, şi preotul îşi luă băiatul de mână, îndreptându-se spre capătul străzii Regele Ferdinand. Merseră o vreme pe trotuarul din dreapta, apoi, în dreptul clădirii galbene, patrate, a Poştei centrale, traversară pe celălalt trotuar şi, printr-o străduță îngustă şi scurtă, pietruită cu pietre de râu, ajunseră în spațiul gol din spatele poştei. Mai multe autobuze, care roşii,

care albastre, cu alb sau galben, staționau cu motoarele pornite. O mulțime pestriță se foia printre mașini. Până să-și afle cursa de Reghin, preotul se mai întâlni cu un cunoscut; era tot preot, cu un costum cumva mai puțin îngrijit și o barbă mai țepoasă, înconjurat de câțiva țărani cu desagi, care priveau în jur nedumeriți, ca și când n-ar fi știut ce se întâmplă cu ei. Celălalt sufla repede, de parcă s-ar fi grăbit să nu piardă mașina, și întrebă fără nici o formulă de salut:

- Ce știi? Au plecat?

- Da, s-au dus.

- Cine? Manoilescu?

- El, cu Dragalina.

- Atunci e bine, cu Dragalina e bine.

- Te-ai mai văzut cu cineva?

- Acum m-am întâlnit, pe centru, cu părintele profesor Ion Lupaș. Era cu Prodan de la Arhive.

- Și ce zice profesorul?

- E îngrijat și el.

- Toți suntem îngrijați. Servus. Băiatul se miră cât de nefiresc înaltă era, de data aceasta, vocea care îi vorbea tatălui său, ca și când cel care vorbea ar fi luat-o, din greșală, pe o octavă mai sus, dar băiatul nu avea astfel de cunoștințe muzicale și își imagină numai cum vocea preotului întâlnit apucase pe alt drum, cum se poate întâmpla unei căruțe sau mașini.

- Servus, părinte îi răspunse tatăl său. Și fiecare își căută mașina, în timp ce norul de deasupra orașului părea că se lățește, până spre dealul unde era Cartierul Clinicilor. Clujul tot era acoperit, acum, de o umbră rece, iar în timp ce autobuzul, cu motorul ambalat, ieșea din parcare, căutându-și drumul, băiatul mai apucă să vadă, pe geam, cum un vânt subțire ridicase frunze căzute și bucăți murdare de hârtie, din praf, și le rostogolea în urma lor. Abia atunci băiatul realiză că tatăl său se saluta cu multă căldură cu pasagerul din fața lui, care era tot preot, într-o costumație identică, atent îngrijită și, totuși, cu ceva foarte ușor, abia ca o nuanță, deosebit, ceva insesizabil, care venea poate din ținută, poate din obrazul ras în întregime, în care linia nasului, altfel fin, se contura puternic, poate din vocea cu un semiton mai înaltă decât ar fi presupus-o statura lui plină:

- Servus, părinte dragă, îl întâmpinase acesta pe tatăl său. Vorbea cu e-uri deschise și palataliza sesizabil pe „t" din *părinte,* după pronunția tradițională ardelenească.

- Toată cinstea, părinte Bujor, răspunse el. Vă trageți către casă?

- Ne tragem, da. Tot acasă-i mai bine. Spusese *trajem* și muiase pe „n" din *bine.* Nu zâc, îi frumos și Clujul, dar parcă mi-o fost destul. La noi îi mai liniște...

- Până ne-or ajunge și pe noi veștile, răspunse celălalt.

- Asta așa-i... Numai de-ar fi vești bune...

Şi oarecum instinctiv, după această replică, celălalt preot îşi scoase din buzunărelul de la brâu ceasul rotund; îl privi cu oarecare preocupare şi ridică privirea către preotul din fața lui. Acesta făcea exact aceleaşi mişcări şi cei doi preoți se treziră, dintr-odată, cum erau, față în față, fiecare cu ceasul în mână şi cu ochii ațintiți spre celălalt. Aceeaşi lumină de zâmbet se aşternu o clipă peste fața fiecăruia, pentru ca să se şteargă, la amândoi, sub vechea umbră de îngrijorare. Apoi zâmbiră iar amândoi, oarecum împăcați şi-şi puseră ceasurile, cu exact aceleaşi mişcări, fiecare în buzunărelul prevăzut; păreau ceasuri cam la fel, doar al unuia avea carapacea şi lănțugul de metal aurit, iar al celuilalt de metal argintat.

După ce autobuzul străbătu, cu zgomot şi cu aplecări periculoase, când pe o parte, când pe alta, drumul şerpuit prin mijlocul localității Someşeni şi după ce trecu rapid prin dreptul aeroportului, unde şoferul porunci călătorilor, cu un glas hodorogit şi hârâit şi el, întocmai ca al utilajului pe care îl stăpânea, să tragă perdelutele la geamurile din stânga, se avântă cu tuşituri încă mai puternice peste un podeț, virând aplecat la stânga şi apoi îşi înfipse botul teşit în drumul deschis înainte, drept ca o sfoară întinsă, nemailuând seama la cele două grupuri de căsuțe acoperite cu țigle roşii sub coroane de pomi din cătunele Sânicoară şi Dezmir. Ținta lui, de acum, era îngrămădirea de clădiri dintre care începea să se distingă formația lungă, cu turnuleț, a gării din Apahida şi pentru a-şi atinge această țintă îşi puse în mişcare toate puterile de sforăit şi tuşit, iar roțile cu cauciucuri tari ca metalul începură să sfârâie ascuțit pe şoseaua de piatră bătută.

La oprirea de la Apahida, autobuzul hodorogit sosi trepidând tot şi scoțând fum, ca după o cursă eroică; şoferul, cu şapcă de piele unsă cu ulei şi cămaşa plină şi ea de pete de ulei şi funingine, sări pe uşa din stânga scaunului său şi ridică părțile laterale ale capotei motorului, eliberând doi snopi gemeni şi paraleli de aburi albi şi fierbinți. Şi pentru că, la uşa încă închisă din partea cealaltă a autobuzului, se împingea, de jos, o țărancă cu fața roşie, grasă şi asudată, cu fustele roată în jurul ei, ca o cloşcă, şi cu doi desagi înțesați tăindu-i umărul gras şi alb sub gâtul tăbăcit de soare până la gulerul subțire şi tare al cămăşii, şoferul hârâi şi tuşi constatarea, ca o poruncă, după care, devreme ce toate vitele şi chiar şi oamenii, pe asemenea călduri şi la un asemenea efort, au nevoie să fie adăpați, atunci şi motorul îşi are setea lui şi îşi cere porția lui de apă. Aşa că scoase, din îngrămădeala de cârpe şi unelte murdare de sub scaunul său, o găleată maro-cenuşie, de un material incert şi se îndreptă spre un gard după care se vedea cumpăna strâmbă a unei fântâni. Femeia cu desagii suspină adânc, din rărunchi, dar nu lăsă povara jos şi nici nu slăbi presiunea din afară asupra uşii; căuta numai, cu ochii, când la manevrele şoferului, care făcea să se aplece şi să se ridice cumpăna fântânii, când, prin tulbureala geamului prăfuit, la interiorul autobuzului, evaluându-şi şansele de a mai găsi un Ioc liber, ori măcar un spațiu pentru desagii săi.

După-amiaza de august îşi contura rotunjimile încăpătoare, împingându-le până la marginea zărilor topite într-o ceață diafană, de unde pulsa din adânc spre necuprinsurile nevăzute. Lumea

mirosea acum a căldură de ape stătute şi buruieni vechi, a sudoare umană, a flori trecute; din când în când, pe câte-un scurt puseu de vânt, uneori abia simțit, alteori tare, ca un pumn în pânza duratei, plutea miros iute de tutun tare, „Plugar" şi „Mărăşeşti", aromă moale, uşor ameţitoare, de odicolon ieftin, dar şi odoare grea, amestecată, de grajd; băltea ceva care aducea cu mireasma trecerii, împletită cu parfumul amintirilor nedesluşite, gust amărui de zădărnicie; flutura pe la tâmple câte-o boare iute şi plăcută, îmbietoare ca speranța, pentru ca s-o înece, din nou, i zul strepezit de moleşeală. Spre apus, Clujul se scufundase ca într-o baltă de cenuşă, spre miază-noapte, dealurile din stânga Someşului rostogoleau foarte lent, născându-le unele dintr-altele, rotunjimi alungite; spre miază-zi, înălțimile masive ale Feleacului ridicau stavilă orizontului până la o pătură subțire de nori alburii, ca urma unei răsuflări pe geamul albastru al înălțimii, din care se închipuiau asemănări nestatornice, în timp ce, la răsărit, o coamă de deal rotund şi apropiat, sub cercurile de umbră jilavă, cu aromă iute, ale nucilor, se aținea în fața gângăniei mecanice ca un obstacol de netrecut. Dar autobuzul, după ce depăşise hurducat linia ferată păzită de barieră, țâşnise drept înainte pe drumul pietruit, ca şi când n-ar fi văzut nimic în fața lui, tuşindu-şi dogit puşcăturile lui repetate. O alcătuire de şiruri paralele de nuci dădea drumului iluzia unei lungimi nesperate, pe care hărnicia zgomotoasă a maşinii părea că se simte bine. Apoi calea se înclină uşor spre dreapta, ca într-un zbor razant, după care viră la stânga, iar călătorii se balansară toți într-un singur avânt, cu sufletul strâns nod la baza gâtlejului. Sporul din tusa motorului mai ținu câteva scurte rafale, apoi păru că se îneacă, dar se redresă repede şi iar se înecă. Atunci fața şoferului se crispă brusc, corpul i se încovoi, adunându-se, spre dreapta, asupra schimbătorului de viteze, pe care-l zmuci scurt, apoi făcu motorul să tuşească hârâit, ca şi când ar fi dat un semnal, apoi iar manevră maneta înaltă, cu măciulie rotundă, trăgând-o spre el şi înapoi, pentru ca, până-ntr-un sfârşit, să scoată, cu multă cazná, de undeva din adânc, din măruntaiele motorului, un zgomot scrâşnit şi prelung, ca şi când ar fi reuşit să smulgă şi să târşâiască, de acolo, un mănunchi de lanțuri grele şi ruginite pe bolovani. Atunci aproape toți călătorii răsuflară uşurați, iar femeia cu desagii repetă, mai liniştită, trei cruci mari pe pieptul său moale şi răsuflă din adânc mulțumiri Domnului.

Începuse urcuşul dealului; băiețelul se cuibări mai bine pe scaunul lui tare şi în culcuşul moale, de sub umărul tatălui. Ceilalți călători, ca şi când s-ar fi simțit, dintr-odată, scăpați de sub teroarea vitezei, îşi rotiră trunchiurile şi se uitară unul la altul de parcă atunci s-ar fi văzut pentru prima oară. Se auzi, chiar, printre mormăielile înfundate ale motorului, o vorbă limpede, iar dintr-un ungher întunecos picură un râs cristalin.

Femeia cu desagii căută cu privirea în jur, să vadă unde şi cu cine este; povara ei, lăsată acum pe podea, la picioare, se adâncise şi înțepenise în propria greutate; văzu că era tocmai în fata unuia din preoți şi lângă celălalt, pe un scaun orientat căre spatele autobuzului. Genunchii aproape că li se atingeau, iar tesătura de lână aspră şi moale a desagilor mângâia, în răstimpuri, pulpele

grăsuțe şi arse de soare ale băiatului. Femeia avu nevoie de câteva respirări mai apăsate ca să-şi găsească ritmul firesc al suflului, acela pe care nu-l simți, la care nu iei seamă. Îşi îndreptă, pe fruntea uşor umezită, broboada înnodată la spate. Ascunse sub pânză câteva fire de păr scăpate în truda urcatului în maşină. Mai făcu o cruce largă şi mai mulțumi Cerului, întrebându-se, totuşi:

- Oare ne va ajuta bunul Dumnezău să ajungem cu bine?

Apoi mai privi o dată în jur şi îşi opri ochii pe fața părintelui dinnaintea ei, ca şi când atunci l-ar fi văzut întâia oară. Abia atunci formulă un salut complicat, ceremonios şi familiar totodată:

- Vai, se căină ea lung, dumneata eşti, domnule părintele?! Iartă-mă că nu te-am cunoscut pân'acum!... Sunteți singur cu copilaşu'? Doamna preoteasă o rămas acasă?...

Apoi, după ce îl descoperi şi pe cel de al doilea, păru că abia mai rezistă la atâta mirare:

- D-apoi şi dta eşti aici, părinte Bujor, Dumnezeu să te țâie! Faceți bine şi iertați că nu v-am văzut până acum... da'desagii ăştia...

Ritualul recunoaşterii dură ceva timp; formulele alternau şi se repetară de câteva ori; erau adevărate cicluri; după bucuria de a fi găsit loc, pentru ea şi desagi, femeia era bucuroasă, acum, că putea vorbi când cu un preot, când cu celălalt; în tot acest timp, autobuzul urca. Urca din greu; pe marginea drumul, se vedea cum trec încet, încet de tot, desprinzându-se cu greu din locul în care erau într-o clipă şi rămânând în urmă, firele de iarbă şi tufele de buruieni. O pisică, proptită pe labele dinnapoi, ca un zeu egiptean, cu coada şerpuită sub ea, se scărpina cu lăbuța după urechea dreaptă. Două găini alegeau din boabe ceea ce li se părea lor că poate fi aur; cocoşul le păzea cu importanță, păşind rar, înainte şi înapoi. Un cățel lățos, cu blană cânepie, zmotocită, alergă câtiva paşi, hăpăind fumul înnecăcios din urma autobuzului. Aveai timp să identifici fiecare fir de iarbă, fiecare snop de buruiană, să le simți sufletul formei lor unice şi să le urmăreşti cum se cufundă, încet, încet, ca într-o apă, în marele ceva care era înapoi. Gardurile de nuiele împletite sau de scânduri vechi, când erau garduri pe marginea drumului, treceau şi mai încet; era destul răgaz să cunoşti fiecare scândură, fiecare par, să-i înveți forma şi amănuntele, să urmezi cu ochii şi gândul cărările de fibre şi popasurile de noduri, pe fata lor bătrână, ca o scriere veche a unei limbi pierdute. Casele aproape că stăteau pe loc, cu ferestrele mici, încadrate de varul albastru de cobalt şi fixate în încremenirea duratei, cu linia încremenită şi ea a dealului înierbat în spate. În răstimpuri rare, câte o coroană rotată de nuc, boltită ca un tavan de biserică, trecea peste încăperea vie a autobuzului, cu oamenii ei destinşi de căldura plăcută a dupăamiezii, schimbând vorbe cu un interes bucuros şi leneş, prin filtrul ei aromat şi răcoros.

Femeia trecuse, de-acum, de la formulele de salut la cele de recunoaştere;

- D'apoi, domnule părinte, se adresă ea celui din fată, dumneata mă cunoşti pe mine? Ştii a cui sunt?

Şi începu să amănunţească a cui era şi cu cine se înrudea; ce-i făceau, acum, părinţii, fraţii şi surorile; dar şi verişorii şi cumnaţii, ea zicea *şogorii,* vecinii şi cunoscuţii. Cine o luase şi al cui era acela; ce făceau ai lui. Nu mai era tânără, dar nici nu era bătrână. Era plină, fără să fie grasă. Avea faţa roşie şi rotundă, acum uşor spuzită de o rouă măruntă, cu miros plăcut, sănătos; emana o vagă aromă de busuioc, cu ascuţimi iuţi, uneori. Era îmbrăcată cu o cămaşă albă, de pânză ţesută în casă, bumbac amestecat cu in, cu lucrătură de mână la guler şi la mânecile strâmtate sub pumn, alb pe alb. Nasturi, *bumbi,* rotunzi şi albi, strângând pieptul abundent. Ţâţele se deosebeau bine, sub pânzătura albă a cămăşii, mari şi rotunde, atârnând de propria greutate, dar şi susţinute de materia îndesată care apăsa pe cămaşă. Avea o mână mare, cu degete ferme şi pline, dar cu formă plăcută, iar ceva moale şi tare în acelaşi timp se bănuia la pipăit. Îi plăcea să vorbească, dar avea vorba plăcută şi moale, care te lua ca într-o palmă bună şi te simţeai bine s-o auzi şi să-i răspunzi.

În tot acest timp, autobuzul urca; dealul abia începuse. Pentru cine stătea cu faţa spre botul maşinii, încă nu se vedea capătul liniei drepte a drumului, prima buclă a serpentinei. Motorul sforăia înfundat, în ritmul lui. De la dezvăluiri despre propria persoană şi ai ei, femeia trecu la întrebări:

—A dtale-i copilul? Vai, cum samănă pe dta! Dar şi pe doamna preuteasă, nu? Aţi fost la Cluj? Dar pe doamna aţi lăsat-o acasă? Aveţi casă frumoasă, o ştiu. Fie, că nu era de dumneavoastră casa aia mică, în care v-aţi mutat întâi, când aţi vinit la noi. I-am şi zâs la al meu: mă, aia nu-i casă de popă! Mai ales că are o preuteasă aşa frumoasă! Şi copii... Oare câţi copii aveţi? Doi aţi avut când aţi vinit, şi cu ăştia doi, născuţi aici, patru... Să vi-i ţie Dumnezău. Iartă-ne, domnule părinte, că nu ştim chiar aşa bine... ştii dta că noi, de la hotar, trăim într-altă lume... Ei da' eu, când am văzut că vă faceţi casă nouă, am zis la al meu: mă, foarte bine face domnul părinte că-şi face casă nouă, are doar preuteasă şi copii... Cum? Nu-i pe dumneavoastră? îi pe besearecă? Adică îi casă parohială, cum ar veni? Bine, fooarte bine, însamnă că nu mai plecaţi de la noi. Nici să nu mai plecaţi! Îi tare bine la noi, poporenii sunt cumsecade, eclejia-i destulă, oamenii v-o lucră, şi noi am lucrat la ea, trăbă să ştiţi, că doar ne cunoaşteţi... Uite, popa ăl bătrân, părintele Ciuca, fie iertat, o stat o viaţă-ntreagă la noi... Nime nu ştie când o vinit la noi, nici cei mai bătrâni din sat... şi ei s-or pomenit cu dumnealui.. Tare bun preot (accentua: pre-o-t)... Aşa o fost de legat de sat şi de beserică, de poţi să zâci că o murit în beserică...

Autobuzul urca din greu; nu mai erau case, pe marginea drumului, nici garduri; sub tufele toropite de căldură, de la marginea şanţului, păru că se furişează o sălbăticiune necunoscută, cu formă şi culoare incertă. Obosită, maşina bătrână aproape că-şi dădu sufletul, în buza unei cotituri strânse. Încetinise la pas şi lăsă semne că se opreşte. Motorul nici nu se mai auzea. Era ceva ca o suspendare, după care nu mai putea urma decât încremenirea tăcerii. Femeia rămase cu gura deschisă, cu o jumătate de vorbă agăţată în aer; ceilalţi călători ridicară privirile, întrebătoare. Şi totuşi, ca dus de un rest de inerţie, bond rotund şi teşit al maşinii se roti încet, încet de tot, după

curbura drumului. Era ca şi când ar fi vrut să mai vadă măcar linia dreaptă şi brusc urcătoare, pe care nu mai putea s-o urmeze, şi apoi să se oprească de tot. Se lăsase o tăcere deplină. Toate vorbele căzuseră cumva pe podeaua grea, aşteptând ceea ce urma să se întâmple. Încremenise în aceeaşi tăcere şi femeia, cu mâna la gută şi cu ochii întorşi peste umăr, spre dealul care le părea interzis. Apoi se pomeni suspinând:

— Vai de mine... ăsta e în stare să ne lase aici, în drum...

Dar şoferul, concentrat asupra manetei sale, izbuti să scoată, într-un sfârşit, din adâncurile de sub podea, un fir subţire de sforăit aproape regulat; apoi, apăsând cu grijă maneta şi clapeta de sub talpă, reuşi să îngroaşe, cu grijă şi treptat, sfoara de zgomot, ca să facă, până la urmă, din fiinţa ei nesigură, o funie de hârâit tot mai groasă şi mai îndesată. Iar când socoti că o are sub stăpânire deplină, se încovoie pe scaunul său, apăsându-se asupra podelii, şi tură maşinăria la puterea ei maximă. Autobuzul se zmuci din inerţie şi se îndreptă voinicos spre capătul pantei.

Ca şi când ar fi fost eliberaţi de o presiune care le apăsa creştetele şi umerii, pasagerii se mişcară lejer pe scaune şi-şi reluată moara măruntă de vorbe. Femeia cu desagii îi vorbea preotului despre propria lui casă, ca şi când acesta n-ar fi cunoscut-o şi ar fi fost nevoie să i-o descrie cineva; îi spuse despre gardul viu care despărţea curtea de flori, din faţă, de şanţul după care urma „drumul ţării"; îi descrise aleea dreaptă, de la portiţa cât jumătate de stat de om, până la colţul casei, şi fiecare rond de flori din stânga şi din dreapta aleii. Spuse ce flori sunt şi când înfloresc. Ştia că, în spatele rondului din dreapta, în faţa ferestrei cu trei canaturi de la sufragerie, ea zicea, cum preotul însuşi împreună cu ai lui spuneau, *prânzitor,* la sfârşind primăverii trecute, într-o zi cu soare, împreună cu notabilităţile comunei, notarul, agronomul, directorul spitalului, principalii negustori, aşezaţi pe o laviţă acoperită cu ţesături rustice, aduse din casă de servitoarele preotesei, preotul puse să fie fotografiaţi, lăsând viitorului imaginea lor cam ţeapănă în costamele de sărbătoare, dar cu feţele luminate de o încredere naivă, venită de cineştie unde. Femeia ştia fiecare nume şi descrise fiecare persoană, de parcă ar fi fost acolo şi ar fi înregistrat totul, mai fidel decât aparatul Kodak în cutie neagră, pătrăţoasă, pe care-l manevrase băiatul cel mare al preotului, venit în vacanţă de Paşti. Îi aminti de bolta de caprifoliu de la prima intrare, care dădea direct în biroul parohial şi de amănuntul că, lângă treapta de la intrare, era prinsă în prundişul aleii o lamă tăioasă de oţel, pentru curăţatul noroiului de pe încălţări. „Asta-i la noi, domnule părinte, ne mâncă *tina...* Ea ne îngroapă, *tina,* încă de pe când trăim... Cu ea trăim şi în ea ne ducem..." Evocă, apoi, întregul casei, un unghi drept, cu laturile egale; în colţul din interior, *vetanda,* cu pereţi de sticlă în rame subţiri, de lemn, după care, pe latura dimpotrivă intrării, coridoul deschis, *târnaţul,* cu intrarea secundară, cea a familiei, care ajungea, mai întâi, la bucătăria de iarnă, din casa principală. Aminti şi de bucătăria de vară, unde mişunau servitoarele, în dreapta căreia se deschidea grădina de zarzavat, după care urma panta abruptă şi ierboasă a cimitirului vechi şi dealtd numit Hoance. Cunoştea curtea grajdurilor şi

grajdurile cu vacile de lapte şi boii şi caii de la trăsură, coteţele porcilor, într-o latură, ale găinilor, pe dedesubt, sub lăcaşurile vitelor, unde-i cald şi iarna, şi coşarul de cucuruz pe latura dimpotrivă.

- Câtu-i de bine că sfânta beserică-i tocmai lângă casă... Dumneata numa' ce treci gardul şi eşti la beserică...

- D-apoi că nu trec gardul... Am o portiţă acolo... Am făcut o portiţă ca lumea...

- Aşa da... o portiţă, să treci... să treci liniştit... ca oamenii...

- Ba ca preoţii...

- Că bine zici: ca pre-o-ţii... să nu te încurci în alea, cum le zice?

- În reverende...

- Da, în reverende... Apoi să te ţâie Dumnezău, domnule părinte! Şi pe doamna preuteasă... şi pe copii..

- Pe toată lumea să ţie Dumnezeu...

- Cum spui dta, pe toată lumea...

Între timp, autobuzul ajunsese pe culmea dealului. De partea cealaltă, panta nu era la fel de abruptă şi nici tot aşa de lungă. Valea care urma era mai ridicată, ca o covată de pământ şi iarbă, cu marginile sprijinite în cend jos. Drumul şerpuia pe lângă ceea ce ar fi putut fi linia sinuoasă a unui părău, dar nu se vedea decât o panglică neregulată de iarbă mai grasă, verde închis. Ca şi cum ar fi uitat cu totul repetatele impasuri în care se găsise la urcuş, maşina o luă harnică la drum, unduindu-se uşor după cotiturile lui dese. Privită de sus, se vedea cum o încape, odată cu înaintarea ei mlădioasă, peisajul unei văi suficient de largi ca să conţină tot orizontul strâns într-un cerc abia alungit de dealuri, dar nu pe atât de vaste încât să fie mai mult decât o vecinătate apropiată, cu câteva case cu grupuri de pomi şi grajduri cu şuri şi căpiţe de fân, o fântână cu ghizduri de bârne vechi şi cumpănă nu prea înaltă, bălăbănindu-se uşor în aend cald. Apoi, după un şold de deal, peisajul se schimbă, dar nu-şi lărgi cadrele: era o vale goală, în forma unui S mai mare, mărginită de coline pe care petece de iarbă tunsă, de un verde mai viu, alternau cu cele de mirişte, de un galben uscat. Drumul avea o porţiune dreaptă, trasată de două şiruri paralele şi strâmte de plopi, după care făcea o buclă strânsă şi trecea pe un alt versant înierbat, între alte două şiruri de plopi.

Băieţelul îşi apropiase trunchiul plinuţ de geamul autobuzului, dar nu într-atât cât să piardă contactul cu căldura vie pe care i-o transmitea fiinţa tatălui său. Din când în când, îşi lipea fruntea de sticla care părea mai rece, dincolo de care vedea succesiunea tablourilor cu blănuri de iarbă şi mirişte ţepoasă, întinse pe spinări rotunjite şi lungi de coline, dar şi propria faţă strâvezie ca şi umbra mai rară, dar cu detaliile conturate, a figurii celuilalt preot, din faţa tatălui său, oglindite ca într-o apă fără fiinţă. Asculta, recepţionând cu atenţie fiecare cuvânt, fiecare detaliu din rostirea monotonă, dar mustoasă în accentele ei provinciale, a femeii din faţa lui şi transforma fiecare cuvânt în imagine şi îşi prefira fiecare imagine prin puterea propriei memorii, ca şi când le-ar fi

verificat autenticitatea; astfel că făcu să apară portița de la drum, de la „drumul țării", dar el îi vedea fiecare amănunt, fiecare bucată de laț pe care o cunoştea; le percepea senzația tactilă şi materializă şi imaginea clanței de metal şi-i simți în palme pipăitul mai rece, dar familiar. Văzu, în închipuire, apoi, aleea, dar îi şi simți prundişul sub tălpile sandalelor, învìie imaginea rondurilor de flori, dar activă şi emanațiile lor de culoare şi miros, care îi împăienjeniră cu irizări privirea şi-i făcură să vibreze nările. Trecu ca în fugă pe lângă prima intrare şi se lăsă cuprins în plinul de spațiu rotund din curtea cu flori din unghiul casei, ca şi când cineva mare şi cald l-ar fi luat în brațe. Şi totuşi, acolo simți că lipseşte ceva şi îşi închipui nu numai figura, dar şi aura de sensibilitate şi afecțiune ce emana din întreaga față a mamei. O plasă, mai întâi, la mijlocul *târnațului* deschis, cu busnd ieşit deasupra grinzii de lemn curat. I se păru, însă, că nu era de ajuns, că nu era tocmai potrivit şi o aduse spre el, făcând-o să coboare cele două trepte şi să înainteze pe alee. Îşi spuse că trebuie să aibă, pe cap, pălăria de paie, cu mănunchiul de cireşe roşii, de sticlă, şi-i puse pălăria de paie pe cap, în aşa fel încât fața atât de cunoscută să-i stea în penumbră şi să fie luminată numai de propria bucurie a reîntâlnirii. Aduse şi silueta mai înaltă a tatălui său lângă ei, dar o lăsă cel puțin o jumătate de pas mai în urmă; îi vedea, totuşi, foarte bine, nu numai conturul, dar şi amănuntele figurii şi îi simți, aşa cum era, cu spatele spre el, expresia feței şi se simți dintr-odată mulțumit; era ceea ce-şi dorea să dureze o veşnicie şi să nu se mai schimbe deloc, dar în el nu se întrupă această dorință, pentru că nu ştia s-o formuleze, încât nu rămase altcum decât ca senzația concretă şi puternică de veşnicie; toate durau, egale în sine şi egale cu durata, care nu era trecere, era pur şi simplu dăinuire.

Aşa că se răsuci uşor pe scaun, fără să iasă din impactul de căldură care îi venea din stânga; clipi, însă, din pleoape, limpezindu-şi privirea şi aruncând în neant vălurile de părere. Dincolo de geam, tabloul se adânci în propriile lui trăsături şi culori; erau, parcă, ceva mai proaspete, ca şi când le-ar fi spălat o ploaie nevăzută. Autobuzul nu înceta să ruleze, cu viteză constantă, pe drumul tare care continua să înainteze printre întinderi paralele de iarbă de un verde plin. Dealurile din jur se lărgiseră, însă, făcând loc unor spații pe care încăpeau, în răstimpuri, grupuri de case cât un cătun, cu grădinile şi acareturile lor, după care urmau goluri întinse, la marginea cărora mijeau depărtările. Împinse mult în laturi şi înainte, dealurile îşi conturau înălțimi sporite, exprimate în forme tot mai scunde, pierdute spre orizont. Cununi rare de păduri poposeau pe unele creste, ca nişte misterioase şi imense zburătoare, aşternute din planari vaste. Cend se lărgise mult, întinzându-se spre necuprins. Nori străvezii închipuiau, acolo, o altă lume, născută din sine şi transformându-se mereu în sine; ceva ca un deal se umfla mereu, din propria substanță aeriană, şi trecu într-o formă de peşte imens, care crescu din interior şi întinse pe pânza albastră conturul masiv al unui cap de bătrân, cu fruntea largă şi barba bogată.

Jos, lumea apropiată şi familiară din jurul şoselei se lăsă topită şi înghițită în propria concretețe detaliată şi cunoscută; era ca şi când s-ar fi cufundat în ea însăşi. Urcaseră, însă, în

primplan, înaintând dinspre infinit, depărtările, deşi rămâneau tot acolo, la marginea privirii, ascunse şi misterioase. Vibrau, însă, în vastul necuprins, de înțelesuri şi semne; fulgere nevăzute de fapte vechi şi grave, durduituri neauzite de înțelesuri şi simboluri uitate cloceau pe buza subțire a infinitului, făcând să vibreze imperceptibil pânza de nimic pe care erau aşternute.

Apoi femeia se întoarse spre celălalt preot:

— Tare bine-mi pare că te-am întâlnit şi pe dta, părinte Bujor...

Băiețelul deveni atent şi urmări figura preotului în geamul autobuzului; apărea şi dispărea, după cum peisajul din spatele geamului funcționa ca un suport de oglindă, ori se topea. Câteodată figura lui se alcătuia din bucăți proiectate pe un fond opac, dar fără omogenitate, alteori îşi slăbea contururile încât părea o umbră vagă. Acum umbra din geam câştigă consistență şi băiatul o auzi cum întreabă:

—Da' de ce-ți pare aşa de bine? Şi de unde mă cunoşti d-ta pe mine?

— Păi cum să nu vă cunosc, că toată Câmpia Ardealului vă cunoaşte... Am fost şi la d-voastre, la Imbuz...

— Ai fost dta la Imbuz? Da' ce-ai căutat?

—Am fost, că avem neamuri... Da' am fost la d-voastră şi la serbări şi la maial...

Acum figura din geam se destrămă, cum se destramă o pânză sfâşiată, dar băiatul nu întoarse ochii spre părintele care vorbea din scaunul său de autobuz; prefera să asculte numai vocea, călătorind pe lângă maşina în mers, ca şi când şi-ar fi căutat corpul.

— Păi ce-ați căutat voi la Imbuz la maial, că maial ca la voi, cum îl face Doamna Netti Moldovan, nu mai este pe Câmpie...

— Asta aşa-i, domnule părinte dragă, da' şi la Imbuz îi frumos, da' mai cu samă serbările, cum le face doamna preoteasă cu domnişoarele şi cu doamna învățătoare asta tânără, ce-i din Pălatca...

- Doamna Natalia Petrea...

- Aşa, aşa, ce-i fata acelui, a lui Miron, ăl bătrân, din Pălatca...

Figura părintelui Bujor tocmai se alcătuia şi se sfâşia, în geamul maşinii, ca şi când ar fi fost ruptă şi adunată iar de crengile nucilor pe sub care treceau. Auzind vorbindu-se de preoteasa din Imbuz, cu fetele ei, şi de învățătoarea Natalia, băiatul aşteptă ca geamul să i le arate, cum îl arăta pe preot. Dar viteza maşinii aducea sub sticlă câte-o casă, un tăpşan înierbat, câte-un cârd de gâşte, o cumpănă de fântână, un umăr de deal... Şi peste ele, proiectate, din când în când, fâşii din fața preotului, dar nici o trăsătură feminină, nimic.

- Şi ce-ți place dtale aşa de mult la noi, la serbări?

- Apoi cântările, domnule părinte, cântările, că cum se cântă la dvs, la Imbuz...

- Dar la dumneavoastră nu se fac serbări frumoase? Că uite, şi preuteasa părintelui îi tânără şi-i învăţătoare şi face serbări, cu Astra...

- Sunt frumoase, şi la noi, serbările, nimic de zis, dar cântări ca la Imbuz... Şi-apoi şi dumneata ai o doamnă frumoasă şi copii... Oare câte fete ai dta?

- Două... două fete am... una a isprăvit facultatea la Cluj, şi-a fost şi la Paris, în Franţa, să-nveţe; cealaltă încă-i la facultate. Şi am ş-un băiat, azi-mâne termină liceul...

- Da'oare la dta îi fata aceea de ungur din Pălatca?

- De Şari zici? Aşa-i zicem noi, dar Şarolta o cheamă pe ea... La noi îi, vezi bine.

- Da'o aveţi luată ca de suflet?

- Ca de suflet, cum zici... Că-i prietenă cu fetele noastre, şi-o avem ca pe fata noastră. Ajută pe doamna la gospodărie, ce-i drept, dar e fata noastră, că-i vrednică şi cuminte...

După un răstimp fără durată, în care timpul însuşi părea să fi încremenit, sporul harnic al autobuzului vechi pe drumul pietruit aduse din nou dealurile, cu iarbă, mirişti şi grupuri de pomi, aproape. Tabloul lor vertical umplu geamurile maşinii. Acum figura preotului Bujor se stabiliză în trăsăturile ei ferme, cu nasul puternic, fruntea lată şi faţa albă; băiatul se uita la ea ca la o fotografie, sau ca la un portret zugrăvit pe un perete. Călătorii se mişcară în scaune şi-şi reluară conversaţia familiară, cu vocile la jumătate, readuşi în spaţiul şi în timpul lor concret şi precizat, încât femeia cu desagii putu să ofteze din adânc, răspunzând unei întrebări care venea de niciunde:

- Am ajuns şi la Ghiriş... De-acum nu mai avem mult, multămescu-ţi ţie, Doamne!

Şi-şi făcu o cruce largă, peste tot pieptul moale şi plin. Motorul hârâi apăsat, ca un răspuns. Apoi mai tuşi de câteva ori la rând, ca într-o rafală biruitoare, dar se înnecă, imediat, într-o tuse împiedecată, apoi iar hârâi regulat, apoi iar tuşi ascuţit de câteva ori, ca şi când şi-ar fi scuipat plămânii de oţel, agăţându-şi, până la urmă, tăcerea finală, ţiuind de ecouri în falset, într-un un ton înalt şi spart.

— Doamne, Maica Domnului, doar nu..., apucă să suspine femeia cu desagii. Şoferul încruntat i-o reteză scurt, căutând găleata sub scaun:

—Taci, femeie, şi nu cobi! Şi completă pe un ton mai înalt: Un sfârtai de ceas oprire aici!

Autobuzul rămase neputincios, cam în mijlocul drumului; nu era adevărată cotitură, dar nici drum drept nu era, şoseaua, doar, părea ceva mai largă, având în dreptul ei un fel de burtă de pământ bătătorit. Pe marginea ei, câteva căsuţe cu pruni în jur şi coşare de lemn şi grajduri scunde, acoperite cu paie, în urmă. Între ele, maşina era ca ceva mare şi necunoscut, viu odată, în care mai pulsau ultimele rămăşiţe de viaţă într-o trepidaţie caldă dar tot mai pierdută. Din măruntaiele lui largi şi umbroase, începu să lepede, pe rând, ca pe nişte înghiţituri rare şi inverse, călătorii; cei tineri coborau nepăsători, cu mişcări uşoare şi fireşti, ca într-o joacă; cei mai în vârstă se ţineau agăţaţi de bara de metal de lângă uşă, începând să se rotească periculos şi căutând cu piciorul nesigur în golul

de jos, ca într-o apă necunoscută. Apoi, ajunşi cu ambele tălpi pe pământ, se îndreptau de şale, icnind şi cu greutate, rămânând nedumeriţi ca în faţa a ceva pe care nu-l pricepeau; îi împingea, pe fiecare, din spate, cel care urma. Aşa că erau nevoiţi să facă, peste voia lor, paşi ezitanţi spre nicăieri. Femeia cu desagii rămăsese la urmă, păzindu-şi, grijulie, povara, cu fustele rotate în jurul ei, ca o cloşcă. O voce de afară o căută pe un ton limpede:

— Dar dta nu cobori, femeie? Stăm aici un sfârtai de ceas!

— Un sfârtai de ceas? Apoi pentru atâta lucru nu m-oi scoborî...

— Un sfârtai de ceas îi mult, tu muiere: cincisprăzece minute! Vocea spusese, ca mai demult şi pe acolo: *perţuri.*

— D-apoi gândesc că numai pentru cincisprăzece nu să *plătie*...

— Hai, tu muiere, că cincisprăzece perţuri îi mult...

Femeia nu mai răspunse nimic, dar căută jos, icnind, la desagi. Din nou o ajunse glasul de afară, cu ceva ca o umbră de râs în el:

— Doar nu vrei să te cobori cu desagii?

— D-apoi cum? Doar nu i-oi lăsa, aici, de...

— Coboară-te, femeie, că nu ţi-i fură nime!

Femeia puse un picior pe o treaptă, temătoare, privind în faţa ei şi în jos, ca într-o prăpastie fără fund. Se ţinea strâns, cu amândouă mânile, de bara de metal şi îşi întoarse trupul greu şi plin cu spatele în afară. Căută, mai întâi, cu o talpă încălţată cu cizmă scurtă, cu toc ascuţit bătut cu metal galben, ceva sigur; apoi şi-o trase iar sus şi căută cu cealaltă. Îşi răsuci cu greutate capul peste umerii plini, cerând ajutor cu privirea. Preotul cel tânăr făcu doi paşi şi o apucă de un cot cu mâna dreaptă; în stânga îşi ţinea geanta lui frumoasă:

- Razimă-te aici şi pune piciorul jos!

- Aşa, domnule părinte, Dumnezău să te ţâie... Ajunsă cu amândouă tălpile pe pământ, răsuflă uşurată şi-şi aranjă broboada pe fruntea roşie şi asudată; apoi îşi tipări fustele, cu palmele, în jurul trunchiului. Mai răsuflă odată, din adânc.

Ceilalţi călători se împrăştiaseră, fără nici o rânduială, în jurul autobuzului, care stătea ca un uriaş pachiderm necunoscut, venit dintr-o altă lume şi înţepenit aici; nu mai dădea semne de viaţă, dar nici mort nu era. Părea că mai respiră, emanând căldură, încă, dar respiraţia nu mai era a fiinţei lui, ci doar a bucăţilor de materie moartă din care era format, un fel de abureală stătută.

Pe încetul şi pe rând, dar fără o ordine anume şi fără nici un ritm, călătorii păreau să fi ajuns, fiecare, undeva; doi-trei, mai tineri, se adunaseră în jurul fântânii cu cumpănă şi ajutau şoferul să umple rânduri de găleţi cu apă, pentru setea motorului. Două fete tinere, în costumaţie incertă, jumătate de sat, jumătate de oraş, se prinseseră de braţ şi făceau, pe o linie dreaptă închipuită, paşi de promenadă. O mamă cu fuste creţe, învârstate cu alb şi roşu aprins, ştergea apăsat, cu o batistă

umedă, faţa roşie a unui copil; îi venea doar până la brâu şi-l strângea cu genunchii, ca într-un cleşte. Copilul se zmucea să scape, icnind şi protestând pe ungureşte. Un ungur bătrân, cu cizme lustruite, mustaţă răsucită în sus şi clop cu pană de bibilică, cu ochii mici şi rotunzi, părea că râde de se prăpădeşte, privind prin fumul gros al pipei cu capac de metal. În jurul celor doi preoţi se strânseră trei-patru ţărani gravi şi maturi, cu cămăşi albe şi *gaci* largi, de cânepă, cu creştetele umbrite de *clopuri* mari de paie. Din toată atitudinea lor se vedea că au poftă de vorbă, dar că aşteaptă răbdători să fie îndeplinit ritualul sfatului. Cu capetele acoperite de pălării de croială civilă, dar de culoare neagră intensă, în ţinuta lor sobră, care le exprima condiţia şi prestanţa mai mult prin ceva ce transmitea din interior decât prin semne explicite, preoţii stăteau între ei ca două repere, de la care se putea vedea mai sus şi mai departe; cel mai tânăr, cu geanta lui strânsă sub braţul stâng; doar mâna dreaptă, care strângea în palma albă şi moale pălmuţa calda şi vie a copilului, se rotea uşor, cât să permită, grijulie, joaca acestuia, care desena cu sandaua, în praful drumului, cercuri şi spirale.

Nu era ceea ce s-ar putea numi „un sfat", dar nici „o discuţie"; era numai ceva ca „o vorbire" între bărbaţi, câţiva ţărani şi preoţii lor, femeia se oprise câţiva paşi mai încolo; nu căutase nimic pe care s-ar fi putut aşeza, nici ceva de care ar fi fost să se razime, nu se depărta, dar nici nu se apropia; stătea la distanţa şi în locul ei de femeie faţă de o astfel de „vorbire" a unor bărbaţi. Cele două semi-domnişoare îşi continuau plimbarea la braţ, pe acelaşi traseu în linie dreaptă, înainte şi înapoi; poate că îşi închipuiau că sunt pe *Corso,* la Cluj. Grupul de unguri, probabil tată, fiică şi fiul ei, ori poate socru cu noră şi nepot, vorbeau tare, mai ta o parte; cel bătrân pufăia mereu din pipă şi lansa, în aend cald de deasupra, scurte rafale de râs şi exclamaţii. Grupul de tineri în haine de oraş, din jurul şofendui, îl încadrau, acum, de la oarecare distantă, cum stătea aplecat peste motorul deschis, scotocea în măruntaiele lui cu îngrijorare şt, din când în când, înjura peste umăr.

Bărbaţii din jund preoţilor continuau să vorbească liniştit; mai întâi se întrebară, îngrijoraţi, despre motivul opririi; o pană de motor, trebuie să fie o pană, autobuzul e vechi şi hodorogit, numai de când îl ştiu ei „pe linia asta"... Apoi se ivi prilejul ca unul din ei să spună pentru ce a fost la Cluj: are un proces care se tot tărăgănează... La început cu oarecare sfială, apoi tot mai îndrăzneţ, intervenîră şi ceilalţi: ba un proces, ba o rudă la spital, o şcoală pentru un copil... Din când în când, câte unul întreba:

- Apoi ce spui dta, domnule părinte?

Câte unul din preoţi răspundea măsurat, cumpănindu-şi părerea; o parte din necazuri le cunoşteau, pe celelalte îşi propuneau să le ţie minte. Se simţeau bine între ei; copilul, cu joaca lui atârnată de mâna sigură şi protectoare, nu-i stânjenea. Asta era viaţa şi le plăcea. Băiatul continua să facă rotocoale în praf; în săndăluţe, piciorul era încălţat cu şosete albe, curate. Ceva ca o mică spaimă îl înţepă pe la mijloc, la baza pieptului, când descoperi un vârf de şosetă murdărit de praf;

caută să-l ignore, nu se mai uită în jos. Spânzurat de mâna tare a tatălui, privea trunchiurile şi fețele bărbaților de jos în sus. Le auzea vorbele; pe unele le înțelegea, pe altele mai puțin. Ar fi vrut să spună şi el ceva, dar nu era prea sigur că ar fi fost auzit, ori luat în seamă. Continuă să-i asculte cu ceva ca un jind în suflet, o tânjeală ca după ceva plăcut, o mâncare bună. Vorbirea se urma la nivelul de deasupra lui, liniştită şi monotonă, rar cu câte un accent mai apăsat. Acum vorbeau despre vreme: cum este seceta şi de când durează; dacă ar mai trebui ploaie şi pe unde; cum stau cu grâul şi secara, cu fânețele şi cucuruzul; ce-i cu ovăzul şi trifoiul; dar cu viile, cum se arată viile. Veniră, la rând, vitele, vacile şi viței, boii de jug şi caii de ham; porcii şi *gătitele.* Pe măsură ce vorbirea înainta, doml copilului de a spune şi el ceva creştea, îl apăsa tot mai mult, ca o forță materială simțită pe piept. Poate că i-a fost teamă să nu izbucnească: dacă i-ar fi supărat pe cei mari şi, mai ales, pe tata? Aşa că îşi rosti, pentru el, în gând, dar aproape şoptit:

- Am fost la Cluj, cu tata... la Tanti Margit şi la Tati Putici...

Mai că îi fu ruşine de sine însuşi, când constată cât îl linişteşte acest joc; era aproape ca şi când ar fi intrat şi el în *vorba* celor mari. Dar îşi luă seama, era aşa de bine... şi continuă în gând:

- Am fost la Cluj, cu tata, la Tanti Margit şi la Tati Putici... Ei locuiesc pe o stradă largă şi frumoasă, cu trotuare cu pomi pe margini... pe mijlocul străzii este un rond lung, cu flori, pe care ies la preumblare domni şi domnişoare... Maşinile merg numai pe margini. Strada se numeşte Regina Maria, iar casa e la numărul 47... Mi-a spus Tanti Margit, ca să țin minte, dacă mă rătăcesc...

- Cum să se rătăcească, Margit dragă, ce vorbeşti tu? Doar nu-l scap din mână... a zis tata, dar Tanti Margit a răspuns că ştie ea cum sunt bărbații... şi a râs gros. Tanti Margit vorbeşte gros, mai gros decât vorbeşte Tati Putici, care are o vorbă moale, de parcă te-ar mângâia pe urechi... Mă şi mângâie mereu, pe cap... Tanti Margit trage din țigară şi se uită la mine numai cu un ochi. Pe celălalt îl închide, mă gândesc: ca să nu-i intre fumul în ochi... Dar chiar dacă nu se uită decât cu un ochi, ochiul acela râde când se uită la mine... Ochiul acela râde şi când vorbeşte cu tata... Pe unul îl închide şi cu celălalt râde... Eu cred că râde şi când vorbeşte cu Tati Putici... numai că se face că nu râde şi, când vorbeşte cu el, rotunjeşte vorbele şi le spune cu ocolişuri mari... Domnule Putici... Herr Direktor... Herr Putici, îi spune Tanti Margit şi atunci nu trage din țigară; ține numai țigara în colțul gurii şi îl priveşte ca şi cum ar fi foarte departe. Dar eu ştiu că râde de se prăpădeşte, chiar dacă nu se vede râsul pe ea. Şi râde şi Tati Putici, dar nici pe el nu se vede.

La Tanti Margit ajungi dacă intri pe un gang strâmt, pe o uşă înaltă şi grea de lemn, pe care e o tăbliță albă cu numărul 47. Lângă poartă, la stradă, e un geam mare cu uşă, iar deasupra o firmă pe care scrie cu litere albe: Banca Vatra. Gangul dă într-o curticică lungă şi îngustă, din care abia se vede cerul între doi pereți înalți. Acolo, la stânga, în perete, este o intrare şi o scară îngustă, cu trepte de lemn, care scârțâie totdeauna. Numai că trebuie să ai grijă, că poți trece pe lângă intrarea aia fără s-o vezi şi te poți trezi în fundul curții. E adevărat că şi acolo e o scară de lemn, numai că e

mult mai îngustă şi parcă e plină de praf, deşi am văzut că servitoarea o mătară în fiecare dimineaţă, şi scârţâie foarte tare... şi miroase a lucruri vechi. Dacă urci treptele curate de lemn, acoperite cu un covor rărit, de cânepă, ajungi sus, unde este un coridor deschis, cu grilaj de fier, în jurul clădirii. Din coridor intri direct, prin prima uşă, în camera de zi, prin a doua, în bucătărie. Din camera de zi, unde stă Tanti Margit pe un scaun cu tălpici curbe, ca de sanie, şi lucrează macramé trăgând din ţigară, treci printr-o uşă în camera din faţă; în camera de zi este o masă acoperită cu faţă de masă cu flori albe şi roşii, ţesute în pânză, unde Tanti Margit pune cafelele şi se joacă în cărţi cu Tati Putici; când e şi tata la ei, joacă toţi trei, dar dacă e şi mama, mama nu joacă. Se uită numai la ei şi râde; îi place să se uite la ei, cum bat cărţile pe faţa de masă şi râd. Tanti Margit se răsteşte câteodată la Tati Putici şi-l tot îndeamnă să joace mai repede, să nu mai tot mogoroşească atâta. Uneori îl ceartă pe ungureşte, alteori în altă limbă, care sună ciudat şi pe care eu n-o înţeleg. Tati Putici priveşte cărţile cu atenţie, pe deasupra ochelarilor săi cu ramă groasă, şi nu zice nimic. Nici tata nu zice nimic, iar mama zâmbeşte. Câteodată vorbesc între ei, toţi, ungureşte. Eu ştiu că nu vorbesc ungureşte ca să se ferească de mine; aşa le place lor să vorbească. Tanti Margit zice că şi eu trebuie să învăţ ungureşte şi eu cred că ea ştie că eu înţeleg aproape tot ce vorbesc ei. Când e şi mama, vorbesc, uneori, nemţeşte, iar eu nemţeşte înţeleg şi mai bine; ştiu chiar să şi răspund, dacă mă întreabă ceva. Tata nu prea ştie nemţeşte şi Tanti Margit râde de el, dar mama îi ia apărarea: lasă, tu Margit, că e destulă ungureasca lui. Şi Tanti Margit nu mai zice nimic; ea ştie cât de bine vorbeşte tata ungureşte şi cred că îi place asta.

Tanti Margit şi tata au fost împreună la o şcoală într-un loc care se cheamă Abrud şi e foarte departe, la munte; se cunosc de când erau copii.

- Uite-aşa era tatăl tău, exact ca tine, când l-am cunoscut eu, spune ea şi mă mângâie pe cap. Cum n-a avut fraţi, nici surori, eu am fost ca o soră pentru el, tu să ştii asta. Mama ştie asta şi se uită cu drag la Tanti Margit. Îi şi spune câteodată: Tu, Margit dragă... şi eu ştiu că o iubeşte mult.

Tanti Margit şi Tati Putici au o singură fată, pe Ţuchi, o domnişoară adevărată; e în clasa a şaptea la liceu şi, când vine de la şcoală, e îmbrăcată în costum de străjeriţă, cu bluză albă şi fustă albastră. Vine repede şi e gălăgioasă, aruncă geanta pe unde apucă şi sare de gâtul lui Tati Putici. Tanti Margit spune că vine ca o furtună: vine furtuna! Gata cu linişte în casa asta. Dar Ţuchi râde şi o cuprinde cu amândouă braţele de gât şi o strânge tare. Stai tu, nebuno, că mă suguşi! Ce-ai făcut cu ţigara mea?!, se apără Tanti Margit şi-şi scutură scrumul de pe poale. Dă-le focului de ţigări, spune Ţuchi, am să le arunc odată pe toate în sobă!

Atâta-ţi trebe, îi răspunde Tanti Margit, şi caută să scape din strânsoare. În timpul ăsta, Tati Putici tace; numai ochii pare că îi râd.

Apoi Ţuchi trece val-vârtej în bucătărie şi de acolo iese pe coridor şi intră „în cabinet"; aşa spun ei closetului, care e în capul scărilor, o încăpere strâmtă, mirosind a săpun de faţă şi din care,

când iese cineva, se aude ca un vâjâit de apă, cum cade din pod şi se duce în jos, spre pivniţă. Dar apa nu se vede niciodată, cine ştie dacă este, dacă nu sună numai, aşa.

Când băieţelul ridică ochii şi trece pragul, din coridorul de la numărul 47, de pe Bulevardul Regina Maria, la fundătura de unde începe Dealul Ghirişului, vede că felul în care fusese dispusă lumea aceea mică, din jurul lui, se schimbase cu totul. Grupul strâns de ţărani în haine albe se topise, lungindu-se pe sub garduri. Tatăl său stătea, destul de ţeapăn şi de stânjenit, pe un scaun vechi, în faţa unei portiţe. I-l adusese, desigur, cineva din curte, acoperindu-l cu o pânzătură nu tocmai curată; preotul se aşezase cu un fel de fereală şi îşi ţinea băiatul pe genunchiul stâng, jucându-l uşor. Geanta era pusă cu grijă, pe un smoc de iarbă mai curată. Celălalt preot nu se vedea; poate intrase în vreo casă, poate stătea undeva la umbră. Femeia cea grasă se aşezase şi ea pe ceva, nu se vedea bine pe ce, era numai ceva scund; fustele îşi amestecau poalele în praf, iar ea se dezbrobodise şi lăsase năframa să-i atârne în jurul feţei, ca şi când ar fi apărat-o de căldură şi ea ar fi stins cărbuni sau ar fi făcut *boscoane* într-o oală ţinută între genunchi, cum făceau servitoarele preutesei. Cele două fete nu tocmai domnişoare îşi isprăviseră *preumblarea* pe Corso, se aşezaseră cu fustele direct pe iarba uscată de la marginea drumului, îşi lepădaseră încălţările de oraş şi stăteau, acum, şi vorbeau între ele, desculţe, ca nişte fete de la sat. Grupul de unguri găsise o tălpiţă, la umbră, şi tăceau aşteptând. Şofend nu se vedea unde este; cineva îşi dădu cu părerea că s-a băgat sub maşină şi meştereşte acolo, altul spunea că l-a văzut intrând într-o curte, unde ar fi băutură de vânzare.

Locul unde se oprise autobuzul era astfel încât închidea perspectiva destul de lungă a unei bune porţiuni a drumului drept pe care venise; traseul pe care ar fi urmat să înainteze era, însă, ascuns de o cotitură strâmtă, sub coroane joase de nuci, după care urma, nevăzută, panta abruptă a urcuşului. Era mai lesne să te uiţi înapoi, de unde ai venit; cât despre drumul de urmat, cine ştie...

După-amiaza încremenise şi ea, suspendată; tot ce era mişcare era în afara duratei: o muscă se aşeză pe genunchiul plinuţ al copilului şi preotul o alungă cu mâna. Îşi scosese pălăria şi o pusese cu grijă într-un par al gardului. O pisică trecu drumul fără grabă, ocoli un grup de găini tăvălite, ca mănunchiuri de cârpe colorate, în praf. Un stol de vrăbii încercă să se agite, într-un prun, dar nu-şi luă zborul. Lungit pe spate, lângă parul cu pălăria popii, un câne mare şi sur căscă prelung.

Atunci s-au văzut cei doi, la capătul cel mai îndepărtat al drumului pe care venise autobuzul, acolo unde tabloul depărtării îşi topeşte amănuntele în indistincţia necuprinsului. La început au fost ca două semne simple şi albe, două trăsături cu var pe pânza adâncimii; nici nu se vedea bine dacă înaintează ori stau pe loc, vibrau doar, abia simţit, în ceaţa nesigură a depărtării. Apoi liniile lor uşor tremurătoare începură să prindă substanţă şi vibraţia fină trecu în păreri de mişcare. Nu era sigur, totuşi, că s-ar mişca în vreun fel, imaginea lor se clătina doar, cum se clatină petele de lumină pe ape. După un alt timp, despre care nu se poate spune sigur că a fost chiar timp, adică succesiune de

durată, deci într-o consecuție simplă, elementară, a ceva după altceva, cele două figuri începură să se arate aşa cum erau, adică două contururi umane, în haine albe şi cu creştetele albe. Apoi iarăşi depărtarea scăzu şi se văzu cum cei doi înaintau. Propriu-zis, nu mergeau, adică nu schimbau paşii în mod perceptibil, înaintau, totuşi, dar fără să alunece; sporeau, doar, mai degrabă, pe drum. Apoi se văzură întregi, aşa cum erau: doi bătrâni în haine albe, unul mai înalt, cu fata albă şi luminoasă, cu privirea curată ca cerul de primăvară şi barba albă de mătasă prețioasă răsfirată pe piept; celălalt, mai scund şi uşor îndoit de spate, cu fața măslinie şi rotundă, cu creştetul luciu şi chel mărginit de o coroniță subțire de fire cărunte de păr. Hainele albe erau simple, nici prea largi şi nici prea strâmte; ceva ca un brâu, dar ascuns sub cutele veştmintelor, le strângea mijlocul; câte o trăistuță de lână seină, cu baiere împletite, din acelaşi material, pe umeri. Pielea de pe fața şi mânile lor părea mai îngroşată şi tare, parcă ar fi fost tăbăcită şi avea ceva din culoarea miezului de nucă uscat; dar nu miroseau a nucă şi nici a piele, miroseau cumva a ceară veche şi curată.

Se apropiau în tăcere, cu fețele destinse, ca într-o seninătate deplină. Ajungând la portița primei case din grupul mărunt din jurul drumului, întoarseră privirile peste gard. Apoi, schimbând câte un scurt semn din priviri, intrară în curte. A fost ca şi când ar fi lunecat prin portița deschisă, fără să atingă pământul. Se pierdură în desişul pomilor din curte. Ceva ca un suspin comun, ori o adiere uşoară de vânt trecu printre călătorii toropiți în aşteptare; ar fi vrut să îi aibă între ei pe cei doi bătrâni albi, era ca şi când ar fi aşteptat de la ei un ajutor, o dezlegare, iar acum îi pierduseră. Bătrânii se topiseră în curtea necunoscută.

Apoi, din curtea aceea se auziră strigăte şi un lătrat furios de câne; lătratul spori şi îşi adăugă hârâituri întărâtate. Urmară iar strigăte, glasuri suprapuse, de bărbat şi de femeie şi sunet spart de lemn lovit peste lemn.

Lătratul hârâit se întețea tot mai mult. Dar bătrânii apărură în poartă liniştiți; nici acum nu se vedea limpede dacă păşesc ori numai plutesc şi când apăru cânele în urma lor, cu spinarea curbată şi botul întins, rupând în dinți lătrăturile aspre, se vedea limpede că nu-i poate atinge. Cei doi ieşiră în drum fără să se uite înapoi; glasurile omeneşti rămăseseră în curte, de unde se auzeau tot mai scăzute. Bătrânii se apropiau, albi, liniştiți şi curați, cu mirosul lor vag de miere.

Țăranii în haine albe, coborâți din autobuz, se strânseră în junii lor; femeia se apropie înnodându-şi năframa la spate, peste părul strâns în conci. Fetele desculțe se ridicară în genunchi, răsucindu-şi trunchiurile. Familia de unguri deveni atentă. Preotul aşeză cu grijă copilul cu sandalele pe pământ, parcă ar fi mânuit un vas de preț şi ridică privirea spre cei nou veniți. Apăruse, nu se ştie de unde, şi părintele Bujor; statura lui puternică şi fața luminoasă păreau încordate, ca şi cum ar fi aşteptat să se întâmple ceva ieşit din comun. Bătrânii salutară pe toți cu o simplitate ceremonioasă; găsiră o formulă mai deosebită pentru fiecare preot; nu uitară nici femeia, nici pe cele două fete. Celor trei unguri le fluturară un salut prietenos. Țăranii le mulțumiră pentru salut

fiecare în parte. Cel mai în vârstă dintre ei îi întrebă pe bătrâni de drum, cumpănindu-şi cu grijă cuvintele; se interesa de unde vin şi unde se duc, dar nu pretindea, neapărat, răspunsuri precise; era, mai mult, un fel de a intra în vorbă. Răspunse cel mai scund, indicând direcții vagi; putea să fie şi undeva anume, dar şi nicăieri. Celălalt sta frumos şi drept, cu fruntea senină, sprijinit în toiag, privind niciunde şi peste tot. Acum se vedea bine că aveau toiege frumoase, de lemn lustruit şi cu măciuliile înconjurate de crestături regulate, ca o scriere veche şi ascunsă; al celui mai înalt părea mai împodobit şi mai greu; măciulia îi lucea stins, ca o aramă veche şi frumoasă.

Atunci apăru, nu se ştie de unde, şoferul; era cu hainele încă mai mototolite şi mai pline de praf, cu şapca strâmbă pe-o ureche, cu trăsăturile feței adâncite în mod ciudat; putea să fie mânie şi necaz, putea să fie o satisfacție tulbure; ar fi putut ieşi de sub măruntaiele maşinii, dar ar fi putut veni şi de la crâşma despre care se spunea că este într-o curte. Avea vocea dogită, spartă şi hârâită a motorului care se oprise şi lăsase autobuzul inert, nici la marginea drumului, dar nici chiar în mijlocul lui.

- Gata, măi oameni... motorul meu şi-a dat duhul...
- Adică cum vine asta? întrebă un glas care putea fi al oricui.
- Vai de mine şi de mine! Ce ne facem noi acum?, se văită femeia, în numele tuturor.
- Aşa vine că nu mai merge... Gata... S-o zâs cu el...

După care nu mai zise nimeni nimic; fiecare simțea cum tăcerea le apasă umerii. Numai bătrânul cel înalt ridică fruntea albă deasupra tuturor; privea în jur şi privea înainte, nu ca şi când ar fi căutat ceva anume, ci ca şi când ar fi fost destul loc de privit. Preotul cel tânăr strânse palma copilului şi spuse pentru toți:

— D-apoi că ne va ajuta Dumnezeu sfântul.

— Cum spui, fiule, vă va ajuta... Vorbise cel bătrân şi toți găsiră că e foarte firesc ca el să se adreseze atât de familiar preotului. grupul începu să se mişte în interiorul lui; era ca şi când s-ar fi format grupuri mai mici sau tovărăşii. Ştiau cu toții că nu mai era mult, că puteau ajunge şi pe jos; unii şi plecau, cu un fel de grabă. Cu încălțările în mână, cele două fete îşi scoaseră trăistile din burta autobuzului şi porniră pe o cărare care ocolea şoseaua, printre tufe şi pruni; din urmă li se vedeau tălpile desculțe. Băieții în haine de oraş, cu bagaje puține, mărşăluiau harnic pe drumul țării. Câte doi, câte trei, porniră şi țăranii, care pe unde. Femeia cu desagii şi-i târâse pe treptele autobuzului şi acum îi păzea, nedumerită.

— Ce mă fac cu atâta povară, se plângea ea. Că al meu mă aşteaptă cu căruța, în stație... Dar dta, domnule părinte? Mai ai ceva până acasă... Ori nu te grăbeşti?

—De grăbit nu mă grăbesc... Dar nici să rămân pe-aici nu pot, răspunse preotul după ce-şi scosese ceasul de buzunar şi-i privise iarăşi atent cadranul.

— Asta aşa-i...V-aşteaptă doamna...

Atunci se văzu şi se auzi maşina de lux, automobilul; era foarte aproape, încât, ca să nu lovească pe cineva, cel de la volan claxona puternic şi frână brusc. Cauciucurile tari scrăşniră ascutit pe drumul pietruit şi stârniră câte un nor de praf. N-o văzuse nimeni apropiindu-se pe lunga porţiune de drum drept care venea dinspre Cluj şi totuşi era acolo, cu măcăitul spart al claxonului, scrâşnetul ca de măsele imense de otel al roţilor şi învolburarea prafului. Cel de la volan, după ce automobilul încremeni în mijlocul drumului, coborî cu mişcări hotărâte; era ca şi când ar fi vrut să pedepsească, pe loc, pe cineva care se făcuse vinovat de oprirea lui forţată, dar şi ca şi când s-ar fi interesat, numai, cu grabă, despre soarta autobuzului şi a călătorilor lui. Era o persoană mai mult scundă şi uscată, decât înaltă şi plină; în haina şi pantalonii de piele, membrele se conturau totuşi subţiri, nu mai groase decât nişte crengi mai subţiri. Când păşi, se văzu că are picioarele cam crăcănate, cum le au călăreţii de profesiune sau persoanele care petrec mult timp în şea. Îşi ridică pe şapca de piele, fără cozoroc, ochelarii mari, care îl făceau să semene cu un broscoi uriaş, cu ochi imenşi de sticlă plată, şi atunci se văzu o faţă tânără, cam negricioasă şi uscată, cu mustăţi subţiri căzându-i în jos, pe ambele colţuri ale buzelor strânse. Avea, însă, o privire atentă şi moale, care nu se potrivea aproape deloc cu iuţeala repezită a fiinţei sale uscate, iar vocea îi era catifelată sonor, cu un timbru cam cald, fără să fie neapărat plăcut. Vorbea când ungureşte, când româneşte, iar româneasca lui era corectă, dar cam ţeapănă şi cu neaşteptate accente sau vocabule regionale. Se interesă de autobuz. Preotul cel tânăr îi răspunse în ungureasca lui frumoasă şi ceremonioasă, numindu-l *Ofelsege,* „înălţimea voastră" şi *Grofur,* „domnule conte." Părintele Bujor aruncă o scurtă privire, oarecum de sus şi dintr-o parte, colegului său şi rămase într-o tăcere rezervată. Noul sosit îl agrăi pe româneşte:

- Ce s-a întâmplat, părinte? Rostea aproape corect pe î. Vi s-a rupt căruţa-n drum?

Părintele Bujor rămase într-o tăcere rezervată. Şoferid se grăbi să explice, într-o ungurească hurducată, ce se întâmplase, dar era limpede că nu cunoaşte corect formulele protocolare de adresare. Şoferid căruia i se spusese „domnul conte" îi răspunse autoritar, dar nu răstit, dându-i câteva indicaţii tehnice şi prevenindu-l că-l va anunţa pe patronul lui, prin telefon, deîndată ce va ajunge la castel. Apoi ridică fruntea şi statura lui mijlocie păru că se înalţă când privirea cuprinse dealurile din jur şi coborî la nivelul grupului de oameni care asistau tăcuţi la o scenă care părea dintr-un spectacol sau o ceremonie. Îi cuprinse pe toţi într-o singură privire şi, totuşi, în dreptul preotului mai tânăr, cu copilul de mână, şi al celor doi bătrâni în haine albe, ochii lui părură că se opresc, dar puţin, foarte puţin, mai puţin decât clipa cea mai scurtă, şi apoi lunecă mai departe, în mişcarea lor circulară. În schimb, pe părintele Bujor părea că nici nu-l vede; ca şi când nici n-ar fi existat pentru el. Când privirea încheie cercul, corpul mărunt, în învelişul hainelor de piele groasă, avu ceva ca o scurtă tresărire din interior, ca şi când s-ar fi aşezat mai bine în conturele lui, apoi se îndeptă cu paşi iuţi şi fermi, dar nu grăbiţi, spre maşina care aştepta în mijlocul drumului, cu

motorul încă pornit, torcând regulat. Deschise portiera cu mâna stângă, cu dreapta își trase ochelarii de pe frunte spre locul lor şi mai întoarse odată privirea spre grupul celor rămaşi. Se aşeză pe scaun, dar înainte de a întinde mâna spre maneta schimbătorului de viteză, se adresă cu un glas uşor tremurat, ca şi când ar fi fost emoționat sau ar fi avut nevoie de o tusă, să şi-l limpezească:

- Domnule Bujor, nu doreşti să ajungi mai repede acasă?

- Cum să nu, domnule Wass, cine din noi nu şi-ar dori asta?

- Atunci pofteşte. Sau te temi să urci într-o maşină grofească? Te duc până nu departe de casă, doar suntem aproape consăteni, nu?

- Aproape, da, dar uitați-vă, sunt cu părintele şi cu fiul lui... Mai bine luați-i pe ei.

- Părintele nu e aşa de departe de casă: numai trece dealul. Eu pe dta vreau să te iau, că n-am mai multe locuri în maşină. Ce zici, vii?

Părintele Bujor ridică privirea şi o roti de jur împrejur, ca şi când ar fi aşteptat un sprijin ori o încuviințare de la dealuri, iarbă şi pomi; apoi o coborî la cei din junii lui şi o opri pe fața curată a colegului său mai tânăr.

- Du-te, părinte, îl îndemnă acesta, noi nu mai avem mult...

- Atunci să ne vedem cu bine! Să ne vedem cu bine, oameni buni! Eu mă duc!, rosti el cu glasul înalt, parcă ar fi fost în fața altarului şi s-ar fi adresat poporenilor lui într-o problemă importantă, vitală chiar. Băiatul îl văzu, apoi, păşind spre maşină cu o demnitate reținută; privea înainte şi avea ținuta dreaptă, fața luminoasă şi frumoasă, iar când păşi pe scara automobilului, îşi cobori mâna stângă şi-şi trase puțin poalele reverendei; gestul avea ceva din măreția simplă a mişcării unui ierarh, iar prin grupul celor rămaşi să-l privească trecu o undă de emoție, ca o înfiorare. Cei doi bătrâni în haine albe îl învăluiau în privirile lor luminoase şi-l duseră astfel până când alcătuirea de fier, fum şi zgomot a maşinii dispăru după cotitură.

Băiatul văzuse toate astea în realitate, dar erau ca şi când n-ar fi fost figuri care există şi se mişcă, ci forme proiectate de undeva de nu se ştie unde pe un geam străveziu care nu era, dar, de fapt, era în toți, ori toți erau în el. Preotul trase spre el mânuța copilului şi înaintă câțiva paşi pe drumul tare, cu geanta în mâna stângă. Era ca şi când ar fi încercat consistenta terasamenftdui. I se păru că e corespunzător şi-şi căută ritmul de mers. Băiatul îl însoțea cu paşi micuți şi harnici.

- Domnule părinte!, strigă în urma lui unul din țărani. Vezi că după cotinire e o scurtănire, la dreapta... Te scoate dirept în deal. Părintele răspunse şi mulțumi numai cu un semn din cap. Cu mâna stângă îşi ținea geanta. Cu dreapta ținea copilul şi continua să urce panta deocamdată lină.

- Nu-ți fie frică... Nu-i chiar aşa departe... Ajungem noi la timp, să n-ai nici o teamă. Băiețelul ridică privirea spre tatăl său, dar nu răspunse. Nu-i era frică. Stia că vor ajunge şi îi plăcea să meargă. Îi plăcea să fie dus cu maşina sau cu căruța, dar îi plăcea şi să meargă. Îi plăcea să facă

paşii, dacă se putea, odată cu ai tatălui său, şi savura fiecare mişcare. Nelăsându-l de mână, tatăl său începu să-i descrie drumul pe care îl mai aveau de făcut.

- Avem trei sau patru serpentine şi ajungem sus în deal. Ştii ce-i aceea o serpentină? Copilul dădu din cap aprobator. Era concentrat asupra mersului şi nu vroia să vorbească. Nu spusese nici măcar „îhî", cum obişnuia, uneori, şi cum nu-i plăcea deloc mamei sale; dădu numai din cap. De-acolo, din deal, drumul mai merge o vreme drept; nu foarte mult, doi, trei kilometri. Ştii cât este un kilometru, nu? Copilul aprobă iar din cap. Apoi ajungem la Cruce... De data asta, băiatul nu se mai puni reține şi întrebă cu glas tare:

- În Deal la Cruce? La noi, în Deal la Cruce? Părintele zâmbi:

- Da, la noi, în Deal la Cruce... Cum spune cântarea... şi de acolo până la casa noastră, mai sunt câțiva paşi...

- Ori un săniuş bun...

- Chiar aşa... Un săniuş bun... La iarnă... Aşa că o să ajungem la timp...

- Numai la iarnă ajungem? Pentru săniuş?

-Nu, copile, astăzi ajungem... Într-un ceas... Cel mult în două. Ajungem la timp.

- Te duci la biserică? Ajungem să te duci la biserică?

- Da, copile, ajung să mă duc la biserică...

- Dar la Doamna Moldovan mergem?

- Cum să nu!? Asta neapărat. De la Doamna Moldovan nu putem lipsi. Doamna Moldovan ne-a chemat din vreme... În fiecare an, pe vremea asta, Doamna Moldovan ne cheamă la ea.

- Asta ştiu. Nu e nici Paşti, nici Crăciun, nu e nici ziua ei... Dar Doamna Moldovan ne cheamă la ea. E serbarea ei..

- Dar de unde ştii tu asta?

- Ştiu, mi-a spus mie Doamna Moldovan că e serbarea ei de vară... Când i-am spus că mergem la Cluj, m-a întrebat: Şi când vă întoarceți? Să nu vă puie păcatele să nu veniți la serbarea mea, că nu ştiu ce vă fac! Chiar aşa a zis.

- Nu există să nu mergem! Nu-i chiar aşa mult; am timp desnd să ajtmg să merg şi la biserică, s-o luăm pe mama şi să mergem la Doamna Moldovan.

De-acum lăsaseră şoseaua şi erau pe scurtătură. Părintele se oprise, ca pentru a-şi trage răsuflarea, dar privea în urmă. Copilul privea şi el în urmă; drumul pe care veniseră era, în cea mai mare parte a lui, ascuns de coroanele nucilor. Se mai vedea doar un colț din autobuz, o pată de galben şi roşu printre frunzele mari de un verde tare şi plin. Altceva nu se mai vedea; părea numai că se mişcă o umbră nedesluşită, acolo, jos, sub crengi, dar nu se vedea bine ce sau cine este. Nu se mai vedea nici familia de unguri, nici femeia grasă cu desagii ei umflați; maşina grofului, cu părintele Bujor alături de el, dispăruse de mult într-un nor de praf, înghițită de un hârâit prelung,

metalic; nu mai erau nici cei doi bătrâni, cu toiegele lor vechi, de lemn afumat. Era ca şi când dispăruseră cu toţii, şterşi din vedere ori absorbiţi în ceea ce se mai vădea acum: crengile frunzoase ale nucilor. Numai ridicând ochii spre cer, băiatul păni că desluşeşte, pe pânza lui albastră-alburie, o umflătură de nor alb, cum se mişca din sine însăşi luând, la un moment dat, forma frunţii înalte a unui bătrân şi cum se alungeşte, apoi, căutând marginea necuprinsului.

Începură urcuşul abrupt. Cărarea era tăiată într-un mal de pământ ierbos, în care paşii săpaseră trepte. Preotul mergea înainte, călcând rar pe fiecare treaptă. Băiatul îl urma, ridicând genunchiul până aproape de piept. Căuta cu privirea identitatea fiecărui amănunt: fire de iarbă, care şi cum era; câte o piatră, mai mare sau mai mică, unele îngropate până la jumătate în brazdă; flori cu tije subţiri, pornite dintr-o reţea deasă de frunze, aşternută pe jos ca un şervet verde, mustos. Erau şi tufe de porumbrele sau de sânger, pe care le cunoştea; cele de porumbrele aveau crengile ţepoase şi frunzele mărunte, între care se ascundeau fructele necoapte, ca nişte boabe verzi; i se strepezeau dinţii numai când se gândea la ele; cele de sânger aveau lemnul lustruit, de un roşu tare, spre negru stins, iar frunzele păliseră uşor, pregătindu-se pentru culoarea de flacără vie, din toamnă.

La jumătatea pantei, părintele mai făcu un popas. Se uită în urmă şi în jur, respirând din adânc, dar fără greutate. Roata dealurilor dimprejurul lor se ridicase odată cu ei, dar orizontul părea încă zăgăzuit de ceva, nu avea deschidere. Fără cuvânt şi fără să lase geanta din mâna stângă, preotul îşi ridică băiatul de subţiori şi-l aduse pe cărare înaintea lui. Apoi îl împinse uşor din spate, din dreptul umerilor. Copilul făcu, voiniceşte, un prim pas mare şi îndrăzneţ pe cărarea în trepte; apoi încă unul şi apoi pe celelalte. Pentru statura lui, trebuia să ridice piciorul sus, la fiecare treaptă. După care îl apăsa tare, iarăşi pe fiecare treaptă, ajutându-se, pe rând, de mâna care presa genunchiul din dreptul ei. Pentru el, urcuşul avea o dinamică bogată, aproape totală: suia cu întreaga fiinţă, pe când statura preotului părea că pluteşte, de la mijloc în sus, la aceeaşi înălţime. Treptele erau urcate doar cu îndoituri de genunchi şi fără efort vizibil, iar câştigul în altitudine se făcea pe o traiectorie dreaptă, într-o pantă alungită.

Cu un ultim efort al întregii sale fiinţe, băiatul ajunse pe ceea ce bănuia că trebuie să fie o culme. Era o ridicătură de pământ ierbos după care, cu răsufletul umplându-i gura, băiatul văzu că panta coboară uşor înainte şi în lături. Cam la zece paşi în faţă, sub picioarele lor, se aşternea, ca o bucată de covor cenuşiu, drumul ţării. Iar de jur împrejur se deschisese larg, mai larg decât tot ceea ce se poate închipui, orizontul. In toate părţile, dealuri rotunde, unele alungite, altele restrânse în sine, ca nişte cocoaşe, într-un număr fără număr, păreau că se duc, călătoresc cu toatele spre necuprins. Erau atât de multe şi de dese, încât păreau că vin mereu, de undeva de la picioarele lor, de unde ei nu pot vedea, şi se duc mereu, tălăzuindu-se spre depărtările înceţoşate. Zadarnic ar fi încercat să-şi fixeze privirea pe unul din ele, pe o creastă sau un umăr rotund; alte şi alte creste, alţi şi alţi umeri se împingeau unul pe alnd şi erau împinse, la rândul lor, ca un puhoi nesfârşit de forme

asemenea şi totuşi altele. Băiatul le privea şi se simţea cuprins de o ameţeală stranie, cu ceva dulce-amar în ea, ca o spaimă care te atrage. Ar fi vrut să-şi desprindă privirea, să se uite în altă pane, dar ştia că oriunde şi-ar îndrepta ochii, n-ar putea să vadă altceva decât acest freamăt mut de înălţimi imobile şi fluide totodată, că nimic din ceea ce i-ar fi dat să vadă n-ar fi mai atrăgător decât ceea ce vedea acum şi că ceea ce vede este tocmai acel ceva suprem, acel ceva mai presus de toate şi cuprinzându-le pe toate.

2.

După ce părintele Bujor se aşeză în dreapta lui, şoferul cu titlu nobiliar închise portierele cu grijă, execută toate manevrele pentru ca maşina să-şi reia deplasarea şi rămase cu privirea aţintită înainte, părând preocupat numai de traseu şi de rostul său de şofer. În acest timp, preotul din dreapta lui privea şi el drept înainte, dar nu undeva anume, ca şi când nimic din ce vedea în jur nu-l privea. Nu este sigur că, în realitate, toate acestea se întâmplau întocmai cum sunt povestite acum; ba, la drepul vorbind, este destul de puţin probabil să se fi întâmplat astfel. Şi totuşi, cel puţin posibil ar fi fost ca, în ziua aceea de sfârşit de august a anului 1940, în autogara Clujului, cei doi preoţi să se întâlnească în acelaşi autobuz; n-ar fi fost cu totul exclus, ba dimpotrivă, ca autobuzul să rămână în pană sub dealul Ghirişului. De asemeni, probabilitatea ca, în aceeaşi zi şi la aceeaşi oră, să treacă, în automobilul său, pe acolo, cel căruia unul din preoţi i-a spus „domnule conte", iar celălalt „domnule Wass", nu este cu totul exclusă; mult mai puţine şanse sunt, însă, ca grofid să fi luat în maşina sa pe unul din preoţi, şi mai ales pe părintele Bujor. Dar de tot, absolut de tot, nici această infimă şansă nu este exclusă.

În orice caz, dacă faptele s-au petrecut după cum le spune această povestire... Nu, nu este bine spus; această povestire curge pe baza ipotezei că... Nici aşa; mai întâi, faptele sunt presupuse a se fi întâmplat într-un anume fel; apoi, povestirea înşiruie faptele născute din sau corespunzătoare acestei presupuneri. Deci, potrivit acestei presupuneri, maşina grofului înainta pe drumul ţării, aruncând pietricele şi praf de sub cauciucurile ei tari; groful era la volan, în costumul lui de automobilist, cu haina lungă, ca un halat, care îl proteja de praf, cu casca de automobilist cu ochelari mari, ca de scafandru, şi mânile, în mănuşi mari de cauciuc, pe volan; lângă el, preotul, în hainele lui închise la culoare, un gr i aproape negru, un mic semn alb, orizontal, abia vizibil, la gulerul vestei, sub bărbia feţei lui puternice, luminoase, acum cu trăsăturile marcate de o a anume încordare care le tăia în linii drepte, severe. Urcară, în acest fel, serpentinele umbrite de coroane de nuci ale dealului Ghirişului şi răzbiră în vârf când celălalt preot, cu băieţelul lui, încă mai urcau cărarea piezişă. Astfel că ajunseră mult înaintea lor la capătul urcuşului, acolo unde se deschidea, în toate părţile, panorama dealurilor tălăzuite în mişcarea lor încremenită spre infinit. Nu se opriră şi

nici nu dădură atenție orizontului fără limite. Maşina şerpui câteva bune sute de metri pe drumul care cobora domol şi apoi iar se săltă, pentru a se lăsa, apoi, precipitat, în jos, pe panta marcată în vârf de o cruce de lemn; trecu în grabă pe lângă domeniul mai retras al grofului din localitate, pe lângă biserica românească de zid alb, cu casa parohială alături, lăsă, în dreapta şi stânga, câteva căsuțe aproape ascunse între crengi bogate de grădină, apoi clădirea înaltă a judecătoriei şi spațiul gol al pieții, pe stânga; restaurantul, o clădire pe colț, pe dreapta, apoi, iar căsuțe, printre crengături, spitalul alb, în stânga, retras în spatele unei peluze, iar căsuțe, curbă la stânga, de-a lungul luncii de la Fântânele, pe sub prelungirea Coastei, iar curbă, la dreapta, urcuşul abrupt al Coastei şi vârful dealului ajuns ca î ntr-un salt. De aici, la stânga, dar mai ales la dreapta şi înainte, orizontul necuprins de coame înierbate, petece de păduri, ochiuri de ape sclipind în cupele văilor şi cerul întins până la nesfârşit, pierzându-şi albastrul tare în degradeuri diafane de cețuri alburii.

Abia aici, cuprinzând imensitatea din jur ca pe o țară, cei doi ar fi putut începe să vorbească; ori ar fi tăcut, fiecare cu gândurile lui. Groful ar fi putut să vadă întinderea fără sfârşit, în care valurile de pământ, în nuanțe de verde până la negru, pulsau fără încetare spre un stăvilar cristalin, îndepărtat şi fantomatic, când distinct, când topit în apele depărtării, de un albăstrui spre indigo, peste care pluteau corăbii destrămate de nouri, ca nişte pânze sfâşiate; ar fi putut să privească şi să înțeleagă, aşa cum stătea în firea lui să înțeleagă, tond ca pe o țară, o țară întreagă, clădită în abstract, dar şi într-o sumedenie întreagă de semne concrete, pe o structură de putere din care se simțea părtaş; el se simțea pe sine stăpân, domn al acestei țări. Privind orizontul rotund şi vălurit din jurul lui, care-l conținea exact în mijloc, ca pe un reper fix, oriunde l-ar fi dus meandrele drumului pe care automobilul lui puternic părea că se mulează, aplecându-se, când spre dreapta, când spre stânga, ori îşi înclina botul spre goluri de văi, pentru ca să şi-l ridice spre coame pe care le vedea crescând în fața lui, ca pe nişte uriaşe ființe vii, de pământ şi iarbă, vederea lui interioară, cea mult dindărătul sticlelor mari şi rotunde ale ochelarilor lui, era bântuită de fantasmele gloriei şi măreției. Bandiere şi steaguri, cu steme vechi de aur şi purpură, fluturau în vântul care nu era al clipei trecătoare, ci al duratei maiestuoase a istoriei, în care secolele, în raftul ei fantomatic, stăteau ca panouri dintr-o tinichea aburoasă, scrijelată cu inscripțiile de sânge şi piatră, grele de misterele trainice şi nedezlegate, ale faptelor; zăngăneau armuri şi arme; viziere grele, sub panaşuri semețe, lăsau să străbată privirile vultureşti ale marilor eroi şi vizionari, ori găvanele negre ale celor jertfiți. Se auzea scrâşnetul oțelului pe zale, vâjâitul săgeților în vânt; cețuri putrede, amestecate cu aburi de pucioasă, se vălătuceau între pământul mustind de sânge şi spărturi de cer pe care o rază aurită, venită dintr-o stea apropiată, nu mai sus decât vârful sulițelor, arăta spre colinele păduroase, câmpiile îngreunate de iarbă şi râurile cu pietriş de aur, ale unei țări promise. Luptătorii viteji, care şi-ar fi scuipat în orice clipă viața, ca pe o zdreanță, la picioarele regelui lor, cu câte-un tăiş scurt între dinți şi cu paloşul cumpănit cu amândouă mânile deasupra capului, întorceau, din când, în

când, privirile tăioase, cu care-şi răpuneau duşmanul, şi-l vedeau pe dumnezeul lor cum îi îndemna înainte, de pe scaunul lui aurit dintre nori. Mereu înainte, peste dealurile cu păduri, unde este Edenul promis; care trebuie împărțit în domenii şi cetăți; luncile trebuie arate şi țara grijită, ca o grădină; duşmanii ținuți departe. După potopul de foc, când vaietul victimelor s-a stins şi când nici plânsul sfâşietor al robilor legați cu funii tari de şeile căpeteniilor nu se mai aude dintre văile pe care s-au pierdut năvălitorii, țara trebuie ridicată din nou; aşezate tabere de străjeri sub coamele negre de păduri; aduşi oaspeți iscusiți să reîntemeieze cetățile, apărate drumurile, ridicate catedrale, întemeiate mănăstiri. Călugări învățați însămânțează învățături prestigioase în sufletul şi-n mintea zecilor de generații, trimit şi primesc, pe unda călătoare a deceniilor, semnale către şi dinspre Apus. Când se ridică alte rânduri de nori de furtună, găsesc cetățile tari, țara aşezată; armia pune scut lângă scut şi puterea ei rămâne de neclintit; un principe se ridică semeț în şa şi-şi pune platoşa tare, de oțel, în fața puhoiului; un rege se înconjoară de-o roată de sfetnici şi căpetenii, iar flamurile din vârfurile sulițelor flutură semne de măreție şi încredere. Tara stă tare ca o stâncă; atâta vreme cât n-o scurmă, pe dinnăuntru, ura şi vrajba. Vin vremuri de cumpănă; înfrângeri, robiri; pier suflete viteze; jalea mumelor umple golurile mute ale castelelor; prin sălile lor hăulitoare de ecouri pierdute, se strecoară umbrele furişate ale intrigilor; câte-o domniță cu proflil ascuțit frământă cu degete subțiri, în batista de mătase, gânduri de măreție zadarnică; vreun principe palid, îmbibat de cultură renascentistă, distilează otrăvuri de ambiții şi vise de răzbunare. Din petecul lui albastru de cer, dumnezeul de după nori pare că aşteaptă, cu un ochi adormit, cu altul veghind. Vremea de cumpănă e grea ca o lespede. Sub apăsarea ei, țara, ca o mumă în suferință, nu plânge, cât speră la fiii ei. Printre rânduri de furtuni îşi fac loc pârtii de cer senin, dar norocul e încă fragil; talgerele balanței se clatină haotic, când de-o parte, când de alta şi semnul din ceruri întârzie, ori e de neînțeles. Cum noaptea urmează zilei şi apoi zilei tot noaptea, lumina şi umbra se schimbă între ele pe cerul țării, aducând pe creştetele şi umerii locuitorilor ei ploi mănoase şi viscole de otel, pârjoliri de secetă şi zile cu soare zâmbitor.

Dacă ar fi fost să rememoreze toate acestea, gândindu-se, în acelaşi timp, la sine însuşi, la felul în care se privea pe sine şi se construia din trăirile şi simțirile lui, groful ar fi trebuit să recunoască faptul că îşi conştientiza propria autobiografie, anii copilăriei, la Răscruci şi Țaga, anii de şcoală la Cluj şi pe unde mai umblase, tinerețea din Câmpia Ardealului şi din marile oraşe, proiectând-o, asociind-o, împletind-o şi confundând-o cu ceea ce el numea istoria patriei, încât dacă l-ar fi întrebat cineva, în astfel de momente, ce vârstă are şi dacă ar fi răspuns, cu semeție, cum îi stătea în caracter şi în conştiință: O mie de ani şi mai bine!, n-ar fi greşit cu nimic față de felul în care vedea el lucrurile. El era una cu țara lui, aşa cum o vedea el; iar de văzut şi de înțeles, această țară n-o putea vedea şi înțelege decât toată, întreagă, de la cele două laturi prelungi ale Carpaților,

cea de răsărit şi cea de miazăzi, până mult dincolo de Tisa şi Dunăre, acolo unde pusta întinsă începe să se vălureze în cele dintâi coline din prelungirea Alpilor.

Nefiind construit altfel decât ca parte a unui întreg istoric şi a unuia geografic, nu putea să gândească şi să reacţioneze altfel decât a reacţionat şi gândit, spre exemplu, la sfârşitul primului război mondial când, băiat de zece ani numai, avea o astfel de înţelegere şi asumare a istoriei, din care mica lui autobiografie era parte organică, încât aştepta, cu o surprinzător de matură pacienţă, să se potolească lucrurile şi să reintre în ceea ce lui i se părea că este şi a fost, dintotdeauna, normal; întocmai ca după trecerea tătarilor, după Mohâcs, după valurile succesive de războaie cu turcii, după fiecare din frământările interne, care nu reprezentau, pentru stabilitatea şi continuitatea ţării, a patriei, *haza, anyáország,* nimic mai mult decât este o furtună de vară pentru curgerea stabilă şi inexorabilă a anului. Nu era vorba să explice cuiva, cel mai puţin preotului valah din dreapta lui, prăbuşirea pe care a simţit-o, în sine şi în toate cele din jurul lui, când a fost obligat, i s-a impus de împrejurări şi evidenţe atât de ostile, să constate că, de data aceea, părea ceva mai mult, poate chiar altceva, că, după douăzeci de ani trecuţi, se simte încă deposedat de această stăpânire care i se părea că face parte din însăşi fiinţa lui: unitatea dintre propria biografie şi istoria patriei lui şi unitatea dintre universul lui restrâns, *acasă* al lui, şi întregul unei ţări mari şi puternice, care era recunoscută drept unul din regatele importante ale Europei; tratatul de după primul război modial, care impusese o altă autoritate administrativă, pentru acel *acasă* al lui şi un alt statut european pentru întreaga ţară, nu putea să reprezinte, pentru el, decât încă un episod accidental şi vremelnic al acelei istorii de mai bine de o mie de ani cu care îşi confundase propria viaţă; ceea ce urmase, după acest tratat, nu puteau fi decât acte arbitrare care nu alterau cu nimic, în vederile şi simţămintele lui, conştiinţa lui de stăpân al ţării. Era o ţară pe care o întemeiaseră şi o consolidaseră şiruri de regi şi principi, baroni şi conţi, cele mai multe înrudite cu marile familii nobiliare din Europa, care avea unele din cele mai vechi tratate fundamentale din continent şi care participase la istoria lui din postura unui protagonist important, de care trebuiseră să ţină cont marile lui puteri şi care apărase valorile europene vreme de câteva secole în faţa ameninţării otomane. Aceasta nu se putea şterge printr-un tratat oarecare, semnat sub presiunea unui dezastru militar, undeva pe lângă Paris. Mai fuseseră cumpene mari în istoria ţării; turcii chiar o desfiinţaseră, în veacul al XVI-lea, după tragedia de la Mohâcs, instalaseră un paşă în palatal regal, dar ţara îşi păstrase spiritul, se adtmase din ruini şi renăscuse; o refăcuseră tot ei, principii, baronii şi conţii, cu averile şi sângele lor, îi restauraseră instituţiile şi cultura ei ajunsese, din nou, să fie ramură din cultura majoră a Europei.

Ţara, cu pulsul ei economic, cu orizontul ei sufletesc, fusese totdeauna părtaşă, una cu pulsul Europei; aici s-au manifestat fiecare din vârstele spirituale ale continentului: a fost, încă de la începuturi, stilul romanic, dar a fost şi cel gotic, am avut renaştere, baroc şi iluminism, am dat culoare şi flacără romantismului european; o bună bucată de timp, limba culturii şi limba oficială a

statului a fost cea latină; am dat lumii mari învăţaţi şi creatori: compozitori şi pictori, romancieri şi poeţi. Am respirat întodeauna aerul Europei, pulsul nostru a bătut odată cu pulsul ei. Ce poate reprezenta, pentru această ţară luminată, de domni şi stăpâni, de savanţi şi genii, o populaţie umilă pe care am acceptat-o din îndurare pe moşia noastră, dându-i adăpost, *sălaş,* cum spune ea, într-un cuvânt pe care i l-am dat tot noi, de la noi, odată cu sălaşul ca atare? Cum poate rezista şi dăinui o structură pe care o întorci cu susul în jos şi cocoţi, aşa se spune în limba românească, nu?, cocoţi în vârful ei, pe cei care au fost supuşi din neam în neam, pentru că au fost născuţi supuşi?

În presupunerea din care se toarce această poveste, părintele Bujor stătea tăcut, pe locul lui, din dreapta celui care conducea automobilul pe drumul ţării din Câmpia Ardealului. Înaintau unduindu-se după drum, când uşor la dreapta, când la stânga, mai coborând pe văi înclinate şi mai săltând pe culme de deal; se apropiau de Cămăraş, unde drumul spre Reghin o lua la dreapta, după ce se întâlnea cu drumul ţării de la Gherla, care venea din stânga. Preotul îl lăsa pe celălalt să vorbească, ori numai să-şi depene gândurile. Dacă a fost ca celălalt să fi vorbit, cum e destul de puţin probabil, părintele a păstrat o tăcere egală, fără vreun gest că ar vrea să răspundă. Cum mai degrabă se poate crede că celălalt a gândit doar, privind orizontul care se tot lărgea, la dreapta, la stânga lui şi înainte, încă mai mult e de aşteptat ca părintele să fi tăcut, în sinea lui. Potrivea şi el gânduri şi imagini, fantasme, punându-le pe unele în coada celorlalte.

Acum trecuseră de Cămăraş şi se slobozeau într-un fiind de vale, care se vedea că se deschide, cotind, spre stânga. Aici maşina încetini, aproape să se oprească, persoana de la volan păru că lucrează din greu, răsucindu-l cu mănuşile mari de cauciuc, care scârţâiau pe suprafaţa lucioasă de ebonită. Aproape la pas, tuşind din eşapament, vehicolul ieşi din drumul ţării, pe care veniseră, şi se orientă cu botul spre deschiderea văii, dintre dealurile de la stânga. În faţă se zăreau grupuri de pomi printre crengile cărora se năluceau frânturi de acoperişe de şindrilă înnegrită şi paie; pe platoul drept şi umed de lângă drum, ca într-o luncă mai săracă, păşteau câteva vite; ciocăniturі de clopoţei în nicovale minuscule de aramă, pierdute în propriul ecou, le însemnau fiecare pas. Ne apropiem de Sâmboleni, se gândi preotul şi privi dealurile din jur, valea însemnată cu panglica drumului, dintre ele. Coasta din dreapta venea tot mai aproape, apoi se îndepărtă brusc, lăsând, până la şanţul străjuit de sălcii bătrâne şi cioturoase, un tăpşan alungit de iarbă. Două ogăşii paralele şerpuiau pe câmpul larg, urcând spre temelia mai îndepărtată a coastei, unde se îngrămădeau frunzişuri de pomi; se distingea limpede coroana largă şi grea a unui nuc, cu frunza întunecată, aproape neagră, de sub care se năzărea varul albastru spălăcit al unei căsuţe. Dintre pomii de sub coastă, un câne lăţos, cu opritoarea legată de zgardă, se prăvăli la vale lătrând; părea că aduce un semnal de sus, din rupturile pietroase de rât, amestecate cu tufişuri, ale coastei. Automobilul era trecut când animalul ajunse la hotarul de sălcii bătrâne, iar hămăiturile lui umplură valea; tuşea seacă a motorului parcă se risipise pe drumul pietruit şi fusese mărunţită sub roţi.

- Când te gândeşti şi la Sâmion ăsta! îşi spuse sieşi părintele Bujor. Stă sângur cuc, adică cu muierea şi copiii, sub coasta aia, înconjurat de pustietăţi; măcar de şi-ar fi făcut casa la drum, ori de-ar fi făcut calea dreaptă, nu aşa, şerpuită, ca pişatul boului, de la drumul ţării la poarta lui! Da, uşor de zâs, îşi răspunse tot el, da' casa, cu tot ce-i în jur le are de la Sâmion ăl bătrân, care cine ştie de când le-o făcut, ori s-o pomenit şi el cu ele, aşa... şi-apoi calea... uşor de zâs, da' greu de tras. Le este mai uşor la bieţii bouleni să rădice panta cu povara după ei, aşa, şerpuind-o. Că de-aici vine şî vorba cu pişatul boului...

- Vezi cum sunt lucrurile! Mai bine zâs, ele nu sunt, că numai ni se arată, apar. Şî groful ăsta, de lângă mine... zâce el ce zâce, ori gândeşte el ce gândeşte, ce şi cum zâc şî gândesc tăţi ai lui, şî ce zâc şâ gândesc ei să leagă şî nu poţi să zâci că nu să arată aşa! Numai că nu sunt aşa, numai să arată, numai par aşa...

- Oare ştie dumnealui, grofu' ăsta, că pe moşâia bunilor lui, ăla de-o avut trii copii, la Ţaga, o fost preceptor la copiii lui şi administrator la moşâie marele nostru învăţat şi istoric, directorul şâ întemeietond a două sute de şcoli româneşti, greco-catolice, în Ardeal. Era cu câţiva ani înainte de 1800; groful ăla, Daniel Wass, trăbă să fi fost stră-străbunicul lui... Şî ştie el, oare, că, în lunga şî chinuita lui viaţă, marele nostru istoric şî martir o strâns mii de documente despre istoria noastră, a românilor, dar şî a celorlalte neamuri cu care am trăit laolaltă, da' mai ales a ungurilor... Şî că el o probat, cu documentele sale, că bună parte din familiile nemeşeşti din Ardeal, cele care au făcut, cum spun ei, ţara asta şî istoria ei, principi şî baroni şî conţi, or fost de origine română şî că ele mai întâi ş-o pierdut religia ş-apoi limba şî neamul?

- Da' oare cunoaşte el istoria morţii lui Gelu, aşa cum o redă matele nostru învăţat? Cum o ieşât el la luptă, cu arcaşii lui, să-şi apere ţara de hoardele lui Tuhutum, ş-o fost înfrânt... şî iar şî i-o adunat pe ai săi, şî iar i-o năpădit ai lui Tuhutum şî pe Gelu l-or străpuns şî dac-o pierdut pe voievodul lor, ai noştri, cei de-atunci, or lepădat armele jos ş-or lepădat armele şi oştenii lui Tuhutum ş-or dat mâna, *dexterram dederunt,* spune cronicarul, unii cu alţii, ungurii cu românii, ş-or stăpânit ţara împreună...

- Asta-i o scornitură!

- Ce spui dta?

- Cronica Anonimului e un fals... E lucru stabilit...

- O fost cronicarul regelui Béla al IV-lea ş-o fost călugăr!

- Fals. O scornitură. O invenţie târzie, ca să justifice visele voastre deşarte... O fantasmagorie...Voi, în Ardeal, aţi venit mai târziu...V-aţi strecurat prin văgăuni şi prin trecătorile munţilor... De când lumea aţi fost un neam de ciobani nomazi şi ciobani veţi rămâne... Noi am găsit ţara goală şi regii noştri au putut dispune de pământul ei după plac... Aşa cum scrie în patentele

regale: *terra deşerta.* Ş-au adus coloni pe saşi, de le-au dat pământ de la Orăştie până la Baraolt, şi pe teutoni, de i-au aşezat în Țara Bârsei...

Acum valea se lărgise mult, în dreapta şi-n stânga şi mai ales înainte; la îmbinăturile dealurilor, mult mai depărtate acum, luceau, ca păreri stinse, ochiuri de apă, cu altă lumină decât lumina zilei în ele.

O fi vorbit într-adevăr groful? Greu de crezut; cum stătea, cu ochelarii lui mari şi mănuşile ca două labe uriaşe de broască, între care volanul de ebonită neagră aproape că se pierdea, mai degrabă gândea, doar. Valea se lărgise mult şi dintre dealuri le ieşi înainte li se aşternu ia dreapta, întins, un luciu de apă, larg cât un cer căzut acolo, între dealuri.

- Tăul Popii, se gândi părintele Bujor şi simți în suflet, ca o muzică nespusă, emoția aceea specială pe care o comunică universul acvatic. Lumina din apă se întindea ca o pânză albăstrie, străvezie şi curată, ca oglinda unui alte lumi, de jos. Ați vrea voi să fie doar o scornitură... La dreptul vorbind, aşa au tocmit învățații voştri, ca să treacă drept o făcătură târzie... Tot ce nu vă convine zvârliți la o pane, ca pe nişte minciuni... Legămânnil de frățietate o fost, intra în firea lucrurilor, atunci, când neamurile se înfrățeau între ele: slavii cu vlahii, vlahii cu bulgarii, cumanii cu vlahii, vlahii cu pecenegii... şî ungurii s-or înfrățât atunci cu vlahii cei vechi, şî chiar cu cumanii, ş-or dus țara împreună mai mult de două sute de ani. Până când socotelile papilor pentru războiul cu turcii şî interesele voastre vor împins să ne dați în lături, să fim ca şî când nici n-am fi fost. Cine-o fost ori s-o făcut catolic rămânea om, mădular al țării; cine nu nu mai era nimica, cel mult venetic, tolerat.

Automobilul trecu printre căsuțele mărunte ale satului Geaca, mai mult un cătun sărac, ca o nălucă, speriind copii de pe la porțile de nuiele şi galițele din iarba şanțurilor. Oglinda de apă se mutase în stânga, lungă şi lată, până în depărtări, ca un alt cer aşezat între dealurile prelungi.

- Ce-o fi cu popa ăsta, *ez az oláh pap,* se gândi groful... Tare eşti pornit dta... Eşti pornit rău de tot...Te macină ura şi eşti o sămânță de răzvrătire, ca mulți dintre voi... Umbli printre oameni, îi ațâți mereu, răspândeşti o religie a duşmăniei, ce fel de preot eşti dta? Predicile dtale nu sunt învățături de credință, cât discursuri politice, înlănțuiri de sloganuri naționaliste... Faci serbări, organizezi coruri şi echipe artistice, sameni zâzanie...

Dealurile se aropiară din nou, sugrumând valea; ochiurile de apă se strânseră, înghesuite între coaste. Drumul coti la stânga şi intră, printre două luciuri de apă, într-un nou sat. Se vedea o biserică de zid, cu turn patrat. Casele erau mărunte, înghesuite sub acoperişuri cam strâmbe. Alți copii pe la porți, bătrâne prin curți; trecu un fecioraş cu doi cai de dârlogi; picioarele lui subțiri şi goale atârnau pe părul aspru. O fătacă cu rochie lungă şi capul gol, cu părul galben curat, ca paiul, mâna cu o nuia de ahm un cârd de gâşte.

Satul era aşternut la stânga, pe o colină lungă şi unduită, ca pe un strai miţos, decorat cu crengi şi tufe. În dreapta, se arcuia larg şi lung, după drum, un alt tău cu apele înecate în depărtări. Groful întoarse sticlele rotunde ale ochelarilor spre cel de alătari.

- Sucutard, oare dta nu eşti din Sucutard?

- Oarecum din Sucutard, vezi bine, de vreme ce am fost preot acolo; ştiu fiecare piatră din drum, fiecare fir de iarbă de aici. Ca să nu mai vorbesc de oameni... Îi ştiu pe fiecare, ştiu şi ce-au mâncat şi ce lapte au supt de la mama lor... Da' sunt de naştere din Ghiolţ, de lângă Ţaga dtale...

- Şi crezi că eu, de la mine, nu ştiu fiecare piatră şi fiecare fir de iarbă?

- Ba le ştii, cum să nu le ştii; da' le ştii ca stăpân. Le ştii că le ai, că sunt ale dtale. Pe oameni îi ştii ca pe nişte slugi ale dtale... Pe când eu le ştiu pe toate ca pe nişte fraţi ai mei... Eu sunt una cu ele, nu sunt mai mult decât ele, sunt de-al lor.

- Poveşti... Formule poetice... Dta citeşti prea multă literatură, scriitorii voştri, însufleţiţi de ură şi de spiritul răzbunării... Ori te pomeneşti că şi dta eşti poet; scrii cumva poezii?

Părintele Bujor rămânea tăcut, ca împietrit în gânduri. Automobilul înainta pe drumul pietruit; la stânga, dealurile prelungi coborau până în buza lacului, printre grădinile cu pomi, case, şuri şi grajduri; la dreapta, erau îndepărtate şi înalte, lăsând loc oglinzilor lungi şi late de apă, în care, în răstimpuri, lumea văzută se răsturna, cu susul în jos, ca să renască acolo, cu trăsăturile şi culorile proaspete, ca noi.

- Şi-apoi ce-ţi trebuie dtale... Groful vorbea destul de bine limba foştilor lui supuşi, îi stăpânea chiar unele întorsături mai particulare şi le folosea dinadins. Şi-apoi ce-ţi trebuie dtale să-ţi afişezi pasiunea asta a vânatului... Nici nu cred că-i o pasiune sinceră... E, cum se spune în limba voastră, un fel de..., un fel de... Cum se zice când imiţi pe cineva de-o condiţie superioară? Snobism, nu? în sfârşit, ce-ţi trebuie dtale să te arăţi mare vânător? Aud că ţi-ai fi cumpărat o puşcă specială, ceva nou, modem adică. De unde ai pasiunea asta? Că doar părinţii şi străbunii dtale n-au vânat... Ori, dac-au vânat, n-au vânat cu armă de vânătoare... Poate cu vreo flintă, aşa se spune, nu? Cu vreo flintă veche, din acelea cu cremene, ori puneau capcane...

— Şi-apoi, auzi, să-ţi trimeţi fata la studii în străinătate, la Paris... Hai să zic, la Kolozsvár, ori la Márosvásárhelyi... Dar de ce n-ai trimis-o la Bucureşti, că, pentru voi, soarele de la Bucureşti răsare, nu-i aşa? N-a fost asta deviza voastră? Dar la Paris, de ce tocmai la Paris? Poate unde ştiai că-i o tradiţie, în familia noastră, să meargă tinerii la Paris, la studii, nu? Ai vrut să fii ca noi, egalul nostru, să marchezi asta...

Preotul se mişcă pe scaunul de piele groasă, ca şi cum l-ar fi obosit stand în aceeaşi poziţie şi ar fi căutat un loc mai comod. Îşi umplu pieptul puternic cu aer, ca şi când ar fi vrut să spună ceva; expiră lung şi întoarse privirea în dreapta lui, spre lumea de afară, la care se uita fără s-o vadă.

— Auzi, ştii ce-aş vrea io să-ți spun dtale? Că nu ştii, n-ai de unde şti, nu v-a preocupat pe voi asta, cu toate că ar fi trebuit... Că doar aici a trăit, în locurile astea, învățatul nostru, şase ani de zile o lucrat pentru voi din greu, v-o scos trii copii la liman de învățătură şi v-o strâns bucatele de pe pământuri... Bucatele din care se trăgea averea, puterea voastră... Da' mai întâi mai bine ț-aş spune un fel de istorioară, nu ştiu adevărată-i ori ba, da-i ca şi când ar fi adevărată, arată cum suntem noi... şi poate că te şi-nveseleşte o țâră. Ori nu vrei să te veseleşti? Celălalt tăcea; ori se gândea; ori nici măcar nu era acolo.

— Atunci ascultă-aici. Să zâce că pe vremea revoluției ălei mari, aia de la 48, eroul nostru, fruntea moțâlor...

—Acela despre care am auzit că preotul ăla cu băiatul, pe care l-am lăsat sub dealul Ghirişului, îi are portretul în casă şi i se închină ca la icoană?

— Acela, da...

— Care ş-o vândut țara la austrieci? Omul împăratului?

— Dacă zâci că el ş-o vândut țara la austrieci, atunci poți să zâci şî că ai voştii or vândut-o, încă mai înainte, la unguri... şî ce fel de om al împăratului să hi fost el, dacă nici n-o vrut să-l vadă pe împăratul, când l-o chemat la el, în audientă, la Câmpeni? Ş-o refuzat grad de general în annata împărătească, cu soldă de mii de coroane... Ş-o murit pe drumuri, bolund? Ha?

- Apoi zâce povestea aşa, că o adunat el, într-o zî, adunarea moțâlor, să-i însuflețască la luptă... şî erau moții adunați într-o vâlcea, iar el, fruntea lor, aburcat pe-o buturugă... şî, în fața lui, în primul rând, stătea ş-asculta un moț bătrân, răzimat într-o botă de-a lor, de-aia frumos împistrită cu cioplituri, cum ştiu ei să facă... şî eroul nostru le vorbea moțâlor... şîle spunea:

- Măi, oameni buni, tătă zâulica, câtu-i ea de lungă, şî tăt anul, din primăvară până-n prag de iarnă, voi robotiți pe pământurile grofilor... Voi şî muierile voastre, şî părinții voştri, şî chiar şî pruncuții voştri... Aşa-i?

- Aşa, dară, răspunseră toți moții într-un glas. Iar moțul cel bătrân, răzemat în botă, răspunse şî el, cu tăți odată:

- Aşa, dară.

- Şî dacă robotiți voi, pe pământurile grofilor, voi şî muierile voastre, şî părinții voştri, şî pruncuții voştii, tătă roada mânurilor voaste rămâne la grofi... Aşa-i?

- Aşa, aşa, răspunseră iar moții. Şî bătrânul încuviința şî el.

- D-apoi drept lucru îi aesta? întrebă eroul nostru.

- Ba nu, nu-i drept, nu-i drept!, strigară toți moții în cor, şî cu ei şî bătrânul

- Atunci, dacă nu-i drept, dacă grofii ne fac nouă această nedreptate... Dar moții nu mai aşteptară ce-ar fi vrut el să-ntrebe, că şî zbierară unul mai tare decât altul; şî mai tare decât toti, zbiera bătrânul răzemat în botă:

- Să gătăm cu grofii, să-i zvârlim de la noi, să-i omorâm! strigară unii, mai înfierbântați.

- Atunci, mai spuse erotd nostru, dacă tătă roada tmdei voaste rămâne la grofi, grofii vând roada asta şî scot bani buni pe ea, zloți şî coroane de aur şi argint... Aşa-i?

- Aşa, vezi bine că-i aşa! Strigară iară moții. Şî bătrânul striga şî el.

- Apoi, dacă scot grofii bani buni pe roada din truda mânurilor voaste, să duc cu banii ăştia, zloți şî coroane, de aur şî de argint, să duc cu ei la Peşta, ori la Beci, la Viana, cum îi zâc ei, ori unde să duc, şî joacă banii ăştia, rodul tmdei voaste, ş-a muierilor voştii, ş-a părinților voştii, ş-a pruncuților voştii, să duc şî joacă banii ăştia în cărți, acolo unde să duc ei. D-apoi bine-i asta?

- Nu-i bine, nu-i bine deloc! Afară cu grofii din țară! Să-i omorâm! mai strigară cei mai înfierbântați. Iar bătrânul cu bota nu rămânea nici el mai prejos.

—Ş-apoi dacă joacă ei banii ăştia, zloți şî coroane, roada din truda mânurilor voaste, la Pesta ori la Beci, ei pierd, acolo, la masa de joc, pierd tăt şî răsipesc roada mânurilor voaste...

La aceste vorbe, peste adunarea moțâlor, se lăsă linişte a. Dar eroul nostru parcă nu lua sama, şâ-ntrebă mai departe, purtat de avânt:

— Bine-i asta, măi, oameni buni?

Linişte.

Eroul nostru mai încercă odată; o luă de la început:

—Măi fraților, tătă zâulica, câtu-i ea de lungă, din zori şî până-n scăpătat, şî tăt anul, din primăvară până-n toamnă, şî uneori chiar şâ-n iama cea grea, voi, şî muierile voaste, şî părinții voştii, şî chiar şî pruncuții voştii, robotiți pe pământurile grofilor... Şî tăt aşa, până la întrebare: bine-i asta?

Iar moții răspunseră cum răspunseseră şî prima dată, ş-odată cu ei şî moțul cel bătrân, răzimat în bota frumos împistrită:

—Ba! Nu-i bine! Afară cu grofii! Să-i omorâm! Strigară iar unii din ei.

Şî întrebările curseră mai departe, ca prima dată, urmate de aceleaşi răspunsuri şî strigăte; şî mai tare decât toți striga moşul, cel cu bota. Dar când iar ajunse eroul nostru acolo unde grofii pierd zloții şî coroanele, din truda mânurilor moțeşti, adunarea rămase iarăşi mută; iar dintre tăți, mai încremenit în tăcere, ca de piatră, stătea bătrânul, răzimat în botă.

Dar eroul munților nu-şi pierdu răbdarea şî mai încercă odată; toate mergeau frumos, adică aşa cum au mers prima dată, după întrebare, şî chiotele de răspuns, până când ajungea să spună că grofii pierd zloții şî coroanele la masa de joc... În acela moment, moții rămâneau încremeniți şî de pe partea lor nu mai venea nici un răspuns.

Atunci, eroul nostru, pe care nimeni nu-l întrecea în răbdare şî stăruință, văzându-l pe bătrânul acela răzimat în botă şî care, poate, i s-a părut că samănă pe tatăl său, pe Alexandru, de-acolo, de la Vidra de Sus, i s-o uitat drept în ochi bătrânului şî i-o arătat lui, pe îndelete, cum stă

treaba cu truda moţâlor, cu roada pământurilor grofeşti, şî cu zloţii, şî coroanele dobândite din această roadă. Şî i-o mai spus încăodată că grofii pierdeau aceşti zloţi şî coroane la masa de joc şî l-o întrebat, pe el anume, dacă bine-i asta?

Dar moşul rămase, şi de astă dată, stană de piatră.

—Păi cum, unchieşule, dta zâci că asta-i bine, să piarză ei aurul di pă truda mânurilor voastre?, întrebă craiul munţâlor, care începuse a-şi cam pierde răbdarea şî mai că-i venea să sară de pe buturugă ori pe ce se aburcase el, ca să vorbească moţâlor lui, şî să-l ia pe bătrânul cel cu bota, să-l ia de piept:

- Dta crezi că-i bine?

Atunci moşul, răzimându-se încă mai tare în bota lui frumoasă, se uită pe sub clopul lui moţesc; drept în ochii craiului lor se uită, şâ-l întrebă, de sub clop:

- D'apoi, măi Avrămuţ, ce să facă ei, săracii, dacă nu le-o intrat cartea; bătrânul spusese cum se spune la ei şî cum se spune şî la noi, la jocul cel de cărţi:

- Dacă nu le-o intrat *troamful!...*

Dar groful, groful acela din automobil, cu halatul lui lung, care-l apăra de praful de pe drumurile Ardealului, cu casca lui de piele, cu ochelarii, ca doi ochi imenşi şi rotunzi de broască, şi mănuşile lui mari, groful acela, iar nu cel din povestea popii, rămăsese neclintit; stană de piatră, ca moşul din povestea popii.

- Geaba i-aş spune lui poveştile noastre, că n-are el urechi să audă şî minte să priceapă poveştile noastre; îmi pierd numa' vremea de pomană... Ori poate n-am ştiut io să spun povestea, aşa, ca să-l fac să râdă... Ori poate nu-i o poveste din acelea de râs... Cam va fi, văd c-am dat greş. Dar, pe de altă parte, crezi că ar sta el vreodată, cu noi, la o masă ori lângă o buturugă, pe care-i un cănceu de vin, cum stăm noi, să ne-asculte poveştile noastre?, se întrebă popa Bujor, vorbind cu sine însuşi, în gând.

Între timp, cotind, ba la stânga, ba la dreapta, dar rămânând mereu între dealurile domoale şi lacul prelung, automobilul înaintase, pe drumul ţării care ducea la Gherla, trecuse de Sucutard şi mai că intrase în Ţaga. Cele două sate, cu casele lor risipite, pe buza dealului şi pe marginea apei, erau foarte aproape unul de altul; nici nu ştiai bine când ai ieşit din Sucutard şi când ai intrat în Ţaga. Pe dealul din stânga, care le ieşea în cale, se îngrămădea ca o ridicătură semeaţă de cregi înalte şi dese, cu frunzişul aproape negru sub umbra dealului ridicat peste tot ce era în jur. Se vedea bine, cu toate că nu se distingeau, încă, siluetele înalte, că erau altfel de arbori decât pometul mărunt din curţile şi grădinile ţărăneşti.

- Ş-acum să mă întorc la ce-am vrut să spun despre învăţatul nostru, ăla de-o fost în slujba voastră...

Automobilul ajunsese sub primele coroane ale arborilor înalţi şi puternici, care umbreau dramul ţării, acoperindu-l ca o boltă, dar se suiau şi în stânga lor, pe panta abruptă, până la coama dealului care nici nu se vedea din drum. Printre coroane înalte şi dese de castani bătrâni, de tei înalţi cât un turn de biserică, de pini cu trunchiul lung, încununat de câte-o coroană rotundă de frunziş tare şi uleios, aproape negru, se vedea zidul puternic al unei clădiri dreptunghiulare, cu ferestre înalte; sticla lor întunecată aduna de undeva, de unde putea, snopuri sărace de raze pe care le reflecta stins, în păreri de culori. Încă mai departe şi mai sus, dar mereu apropiată de înaintarea automobilului, altă clădire îşi arăta, fugar, printre crengi, zidul puternic, alb şi întins, nu prea înalt, sub acoperişul în două rânduri suprapuse, de ţiglă roşie. Se năzărea un fronton văruit, cu coloane clasice şi acoperiş triunghiular, tăiat într-o geometrie perfectă, sclipind în lumină de parcă ar fi fost de marmură. Părintele Bujor le vedea printre crengi, din fuga şerpuită a automobilului.

- Ştiu ce vrei să-mi zâci dta, gândea el, ori spunea, dacă ar fi fost să vorbească. Vă cunosc foarte bine domeniul; ştiu castelul lat şî încăpător, cu treptele de la intrarea lui, printre coloane de templu antic, cunosc foarte bine acoperişul dublu, în stil baroc, după cum mi-a spus fata care a studiat la Paris; ştiu şî cele patru bastioane, cu acoperişul rotund, care-l înconjoară, străjuindu-l, dinspre fiecare colţ. Dar dta ştii ce spun poveştile celor bătrâni, că într-imul din ele, cel din dos şî de la dreapta, ş-a avut locaşul învăţatul nostni? Nu ştii. Păi sigur, ce vă pasă vouă... Acolo a stat el şase ani de zâle, ş-acolo avea cu el traista cu terfeloage de care spun poveştile, istoria neamului nostru... Cunosc şî aleea de castani bătrâni, macar că nu mi-o călcat pasul pe acolo. Dar dta ştii că zâc bătrânii că, mai demult, ai voştii aveau legat de fiecare copac câte un lup? Te poţi gândi cum urlau noaptea... Da, ştiu, aveţi şî fântână ţâşnitoare, cu bazin, înconjurată de straturi de flori... Şî grădină de iarnă, cu portocali şî lămâi în floare... Ştiu că-i frumos aicea, ca-n rai. Îl cunosc şî pe popa vost, macar că abia mă vede când ne-ntâlnim, şî că slujeşte la capela care-i a familiei voaste. Da, ştiu că aicia-i ca la castelele vestite din Europa... Da' eu ştiu şî căsuţele din vale, bordeiele în care trăiesc foştii iobagi, slugile voaste, şî ştiu şî cum îşi duc ele traiul... Da' ştii ce-o zâs feciorașul meu, ăla ce-i la Târgu Mureşului, la liceu? Că nu-i picior de doctor pe-aici, până la spitalul pe lângă care-am trecut, şî care-i la 10 kilometri, şî că dac-aţi fi făcut un dispensar aici, pentru amărâţii de la Ţaga şî Sucutard şî din cătunele învecinate... Cât i-ar fi costat, o întrebat el, să aducă un doctor, ori un sanitar, ceva, şî să facă un dispensar? Cât îţi ţâne-un copil o săptămână, cel mult două, la Paris...

- Ei, asta-i prea de tot, ce spui dta... Dar spitalul acela, pe lângă care-am trecut, şi care are şi aparat de raze, Roentgen, cu ce bani o fost făcut, acum îs treizeci de ani? N-am contribuit şi noi, cu banii noştri, ai grofilor de pe-aici? Şi nu-i pentru toată lumea, şi pentru ţăranii voştri?

Asta-i curată propagandă naţionalistă, domnule Bujor! După ce că reforma dvs agrară ne-a ciopârţit pământarile...

- Păi da... Destul îi să rădic glasul... Da' să nu-mi uit vorba că, uite, ne-apropiem. Ştii ce-o zâs învăţatul nostru? Asta ţ-o mai spui şî poţi să mă laşi aici. După ce-o răbdat el câte-o avut de răbdat, închisoare şî...

- Episcopul vostru, conaţionalul lui, l-o pârât, de-o ajuns la închisoare...

- Vezi că ştii? Apoi ce-o fost acela? O coadă de topor... De răbdat o răbdat ce-o avut el de răbdat, pentru marea lui dragoste de neam. Că multe-o ştiut şî nu tăte le-o spus. Că zâcea el că aş putea mai multe cuvânta, zâcea el, dară mă tem de limbile cele clevetitoare şî de creierii cei goi, care lezne ar putea stârni despre mine ce nici gândesc şî tare mă tem ca nu cumva să mă gonească iarăşi taurii cei graşi din cucuruz şî să mă străpungă iarăşi ţapii cu coarnele lor cele ascuţite.

Pe aceste vorbe sau gânduri, automobilul se opri; drumul ţării o cotea la dreapta, către Sântioana. Din drum, se deschidea o cale la stânga, printre dealuri, către Sântejude, dar şi o urmă mai lată, bătătorită, printre garduri vii, înalte, tunse cu îngrijire, urcând în curbă largă. Se întrezărea, printre grupurile ordonate de arbuşti şi parterele de flori, cum ajunge la peronul drept din faţa coloanelor albe ale intrării, cu acoperişul ei geometric, triunghiular.

Părintele Bujor păşi pe pământul tare, pietros, al drumului; coborând treapta de fier a automobilului, îşi ţinea cu mâna stângă reverenda, cu acelaşi gest vlădicesc cu care se urcase; dreapta o duse la borul larg al pălăriei sale negre, popeşti. Nu se ştie dacă în semn de salut ori numai aşa, ca să-şi aranjeze ţinuta. Şi nu se ştie dacă a rostit vreo formulă de salut sau de mulţumire, nici dacă celălalt a răspuns. Se poate presupune, numai, că, uitându-se după automobilul grofului, cum se îndepărta pe curba largă, în pantă, spre castel, lăsând în urma lui o dâră de fum albăstrui, s-ar fi putut gândi:

- Şî ce-i mai important tot am uitat să-i spui; că învăţând acela, care o fost preceptorul copiilor străbunului său şî administrator la moşâie, după ce-o cunoscut cu de-amăruntul toate încercările grele şî marile suferinţi ale celor două neamuri, o zâs...

- Ştii dta ce-o zâs el, domnule grof, ori ce eşti? O zâs aşa că de câte ori, în istoria lor, ungurii i-or avut alături pe români, le-o mers bine, că aşa ş'or întemeiat ei regand, cu Ştefan cel Sfânt, şî tot aşa l-or dus la cea mai mare strălucire, cu cel mai mare rege al lor, Maria Corvinul, fiul lui Iancu de Hunedoara, pavăza creştinătăţii, de neam românesc... Iar de câte ori i-or lepădat pe români de lângă ei şî nu i-or mai recunoscut, numai de năcaz au dat, cum o fost mai întâi în mlaştinile de la Mohâcs...

- Şî ştii dta ce-am mai vrut să-ţ' zâc? Că eroul munţîlor, ăla de-o murit pe drumuri, nebun, ştii dta ce-o zâs acela? Aşa o zâs, că între unguri şî români, niciodată, da'niciodată!, auzi dta ce-o spus el?, niciodată, între unguri şî români, nu va putea hotărî sabia! Niciodată!

Dar automobilul se pierduse, de-acum, în frunzişul curat şi ordonat din preajma castelului. Ajuns în faţa coloanelor de la intrare, se opri lin, fără nici un scârţâit de roţi. Când conducătorul lui

împinse uşa din stânga şi dădu să coboare, mişcarea îi fu preluată de un bărbat fără vârstă, în ţinută decentă, cămaşă albă, pantaloni închişi la culoare, vestă în dungi, alb cu negru. Avea o faţă imobilă, cu trăsături aproape şterse, şi întrebă folosind o formulă ceremonioasă, complicată şi lungă, dacă domnul conte a avut o călătorie bună. Contele se lăsă prins de cotul stâng şi ajutat, nu cu mare plăcere şi, ca să treacă peste acest episod, care îi părea că-l pune într-o situaţie de inferioritate, ca pe un infirm sau pe o persoană senilă care are nevoie de asistenţă, îşi zmulse mănuşile mari de cauciuc, cu gesturi oarecum repezite, şi le propti în braţele servitorului său, aproape lovindu-l în piept. Acesta făcu un pas înapoi, de izbitura, desigur, dar ştiu să dea mişcării bruşte un aer ceremonios, combinând-o cu o plecăciune; apoi trecu mănuşile mari, pe braţul stâng, ca pe o legătură de ceva, iar cu dreptul ajută pe conte să-şi scoată halatul scorţos. Când îl avu în mână, printr-o mişcare foarte abilă şi iute, îl săltă uşor în aer ca să-l poată cuprinde mai bine de la jumătate; altfel ar fi trebuit să-i târască poalele pe jos.

În acest timp, contele făcea paşi cam nesiguri, în paralel cu treptele intrării; era evident că, după atâta timp petrecut la volan, corpul lui înţepenit avea nevoie măcar de câteva mişcări de destindere, dar intenţionat sau nu, el le făcu topindu-le în cei câţiva paşi fireşti care-l duceau spre parterul de flori şi fântâna cu bazin din dreapta castelului, încât, păstrându-şi ţinuta dreaptă şi hotărâtă, reuşi să-şi dobândească şi naturala agilitate şi prospeţimea în mişcări. Servitorul se pierduse undeva cu echipamentul de călătorie, iar stăpânul savura câteva clipe de singurătate printre florile lui preferate; le cunoştea pe fiecare în parte, ştia când fuseseră sădite, sub supravegherea lui, fireşte, şi le urmărea atent etapele de creştere şi înflorire. Apoi controlă limpezimea apei din bazin; după ce ochii lui se obişnuiră cu alunecarea fluidă a umbrelor şi luminilor, peştii se năzăriră ca formaţiuni fugare de umbre în umbră; pluteau ca întruchipări ale calmului firesc, elementar şi esenţial. Câte unul, doar, tocmai pentru a sublima, prin contrast, acest dat natural, ţâşnea din mirajul paşnic al apei, ca o scurtă, albă şi fulgerătoare lovitură de cuţit.

Înconjurând bazinul, contele se apropie, pe alei cu garduri vii şi arbuşti retezaţi geometric, de padocurile câinilor de vânătoare; lăsase în urmă şi la dreapta, într-un spaţiu gol între arbuşti, masa rotundă de piatră masivă, care avea, în penumbră, propria ei luminescenţă; pe măsură ce se apropia, primea semnale de lătrături sparte şi adieri de mirosuri iuţi. Îl întâmpină un voinic roşcovan şi păros, în costum de vânător, cu pielea feţei umedă, lucind sub călţi mărunţi şi încurcaţi de barbă; toată alcătuirea lui fizică exprima putere elementară, într-un fel de jubilaţie primitivă a excesului. Salută cam abrupt şi fără mare ceremonie, dar răspunse la întrebări despre starea câinilor cu un potop de amănunte, amestecând de-a valma esenţialul cu derizoriul şi accidentalul. Avea o pronunţie lată şi zăftoasă, când cântată, pe modulaţiuni puţine dar vibrante, când atonă, sunând spart, ca o proză într-o părtinire muzicală şi care, în formulele de adresare, mai suplinea câte ceva din lipsa protocolului, iar în explicaţii făcea ca tonii să pară viu şi concret şi să fie ca şi cum tocmai

acum se şi întâmplă, când se povesteşte. Contele îl asculta cu mare atenție, intuind jocul şi intrând perfect în mecanismul convenției care făcea din artificialul povestirii naturalul existenței. Ar fi stat să-l asculte o zi întreagă şi chiar şi peste noapte, fascinat de miracolul prin care nişte simple episoade din traiul zilnic al unor vietăți pot să se preschimbe în încrângături de poveşti nesfârşite, dar se depărta şi avu senzația concretă că se zmulge de la datoria adânc plăcută de a se interesa de cânii preferați şi de a-i mângâia şi a le permite să se joace în fața lui, după obicei.

Avea o stare fizică şi sufletească amestecată, nici el n-ar fi putut spune bine din ce ingrediente: ceva ca o aşteptare, în care o anumită nerăbdare uşor iritată schimba ştafeta cu un calm superior, prin care se simțea stăpân pe sine şi de care avea timp să fie mândru, pentru ca acea aşteptare să i se insinueze din nou în simțuri şi să i le activeze cu sugestii muzicale incoerente şi neînchegate, ceva ca încercări neîmplinite de țipete de alămuri, din când în când câte un bubuit repezit şi îndepărtat de tobă, dar şi cu fâşii disparate de viziuni neclare, în care, totuşi, părea că flutură fugar conturul fantasmatic al unui cal alb dar şi ceva insesizabil, dar foarte frumos, foarte aşteptat, pe care nici nu îndrăzneşti să ți-l reprezentezi, din teama superstițioasă de a nu-l pierde. Da, teama asta, sau poate doar o simplă îngrijorare, ca o umbră, ca un rest, ca zațul nefolositor pe fundul unei ceşti în care ar fi trebuit să fie cafeaua, limpede, omogen colorată şi aromată intens.

Rămase indecis, în preajma bazinului cu fântâna țâşnitoare, într-o postură suspendată între două mişcări, ceea ce ştia foarte bine că nu-l caracterizează şi tocmai de aceea starea de nemulțumire amenința să fie dominantă; ceeea ce-l nemulțumea încăodată şi-l făcea să se autocenzureze cu o severitate evident disproporționată fața de miza reală a momentului şi să-şi conştientizeze ceea ce el numea, față de sine însuşi, defectele lui capitale, adică sensibilitatea exagerată, care nu putea fi disciplinată întotdeauna şi total prin voință, înclinarea spre un fel de viziune prăpăstioasă şi marea, marea lui fascinație, aproape înrobitoare, ruşinos de autoritară, pentru superstiții şi mecanismul lor insidios prin care-i captivau gândirea, amenințând să i-o domine. Resimțind toate acestea şi clarificându-şi-le prin schițe rapide şi infinitezimale de raționamente, în fulgurări de durată mai scurte decât fracțiunile de secundă, printr-un exercițiu psihic care-i devenise mai midt decât obicei, intrându-i în propria natură, el simți cum urcă în el, ca ceva care-l inundă pe dinnăuntru treptat, un val de furie; intuindu-i instantaneu pericolul, scrâşni apăsat din măsele, după alt obicei pe care şi-l reprima cât putea, şi porni hotărât pe alee.

Părintele Bujor rămăsese, cu statura lui dreaptă şi puternică, în mijlocul drumului. Nu avea aerul că nu ştie încotro s-o apuce; nici că ar avea nevoie de câteva clipe de odihnă, ori să-şi adune gândurile. Rămăsese, totuşi, în drum, înalt şi puternic, ca un reper al peisajului care se alcătuia şi se ordona în jurul său. Drept în față avea îmbinătura dintre două dealuri, printre care se strecura drumul către Sântejude; dealul din dreapta părea mai mic şi mai teşit; câteva căsuțe cu acoperiş de paie se ascundeau după crengi de pruni; fructe rotunde şi tari începeau să se învinețească printre

frunzele pălite de dogoare şi praf. Dealul din stânga îşi desfăcea masivitatea greoaie şi rotundă, crescând treptat spre cerul albastru, spălăcit. De pe la mijlocul lui, de pe o terasă domol înclinată, castelul îşi aşeza zidăria albă şi temeinică sub acoperişul barocat care, împreună cu frontonul şi coloanele de var curat, păreau că alcătuiesc un semn încărcat de înțelesuri, ca o efigie sau o stemă cu cifrul ei abscons. Îl înconjura, protejându-l şi împlinindu-i, în acelaşi timp, semnificația, parcul bătrân, cu aleea lupilor şi coroanele grele de castani şi pini; din loc în loc, câte-o siluetă elansată de brad, cu un verde mai proaspăt, marca peisajul vegetal cu un semn vertical şi sporea înțelesul întregului cu o prezență distinctă. Dar dealul creştea încă, mult deasupra, adăugându-şi, peste armura de crengi puternice şi dese, un brâu lat de iarbă unduind ca într-un vânt fără ființă; avea ceva din finețea unei stofe scumpe sau a unei cămăşi de luptător, între straturi de zale şi platoşe grele. Încă mai sus, alte grupuri de copaci încununau arhitectura concretă, de pământ, zid şi vegetație, a puterii, cu un cifru înmormântat în pământ, învăluit în cămaşă de iarbă şi-n platoşă de crengi şi frunze, încununat cu chivără de piatră cu colțuri aspre, care pieptănau norii; lumina lichidă era bătută de o ploaie măruntă de umbră, iar pe blana de ierburi şi crengi a dealurilor cădea în dungi imperceptibile, ca o haşură de aer.

Părintele Bujor păşise şi înainta acum pe drumul plin de bruşi, care ducea la Sântejude, cu statura lui puternică, plină, dar dreaptă, resimțind prezența dealului mare şi rotund, din stânga lui, cu parcul, şi capela, şi castelul, şi parterele de flori, şi aleea lupilor, şi brâul de iarbă, şi vârful cu cripta, încununat de crengi cufundate în nori, ca pe o apăsare concretă pe umeri; nu-l copleşea, nici măcar nu-l încovoia, o simțea doar, prezentă, ca pe ceva tare, o cărămidă sau o lespede, apăsându-l. El continua să înainteze pe drumul său, cu paşi egali; dealul şi castelul şi celelalte rămâneau în urmă şi la stânga, dar apăsarea pe umerii părintelui nu slăbea; iar el îşi urma drumul. Îl mai saluta câte-o babă, de pe la vreo portiță, câte-un bărbat trecând pe drum; răspundea după cuviință şi ținea pasul, mai departe, ca şi când ar fi fost prins într-un ritm mai cuprinzător, care-l purta cu sine; simțea numai apăsarea aceea, pe umeri, iar de la o vreme, pe spate.

În urma lui şi la stânga, castelul şi cripta, înfipte puternic în pământul lutos al dealului, pe covorul de iarbă deasă şi printre crengăturile puternice, ca de oțel, cu frunzarele lor fâşâind aspm şi mărunt, se înconjurau de lumina înclinată a după-amiezii, ca de o glorie veche, târzie, răzbind peste căderea orei. Cerul le acoperea ca un baldachin de cort albastru învechit, însemnat, ici-colo, de formele fluide ale norilor ca de nişte bandiere scrise cu hieroglife nestabile, alunecând prin înțelesuri ascunse şi schimbătoare. Ele conturară forma unui uriaş peşte prelung, care se rupse în ceva ca un lac de scamă vegheat de o movilă dusă de vânt şi-apoi într-o barbă lungă de moşneag, crescută spre necuprins, ca o aripă cu pene de rupturi de lână. Vânturile amare din înalt răsuciră totul, ca într-o oră rea, şi pe pânza de var albăstrui a cerului se adună un cerc, ca într-un ochi de vârtej pe apă; apoi se destrămă, ca luat de curent, şi apoi iar se adună, ca şi când ar fi avut o morişcă

în mijloc. Ceva viu părea că mijeşte acolo, ca o părere de ochi, în timp ce, în jur, pânzele albe şi cenuşii se sfâşiau şi se adunau neîncetat. Ochiul acela, ca unul dintr-o pană imensă de păun, rămase rotund şi depărtat, dar aţintit drept pe dealul cu castel, parc şi criptă, pe care părea că aruncă, în răstimpuri, valuri schimbătoare de lumină fără strălucire. Cârpele de nori care-l alcătuiau se adunau şi se risipeau, în frânturi de mişcări circulare, dar miezul lui rămânea fix şi mort, ca privirea unei stele apuse.

Proiectându-şi razele ca o iluzorie ploaie de cenuşă, ochiul demonului aducea un vânt fără fiinţă, care mănira peisajul cu ceva ca un suspin; din el picura o iluzie ca nişte imagini nesigure, în fâşii zdrenţuite, care se aşezau peste cele de jos ca o vopsea veche şi crăpată. Din ele castelul se prăbuşea în propria lui vedenie de peste nu mai mult de zece ani, cu ţigla decolorată şi hârbuită, varul jupuit şi stropit cu noroi, ferestrele bătând a pustiu, peste goluri mucede, în care sobele scumpe de porţelan erau praf şi pulbere, mobila preţioasă, intarsiată, zdrumicată şi aruncată, vasele scumpe, de cristal, zdrobite, cărţile vechi jupuite şi călcate în picioare, tablourile mari, cu portretele strămoşilor, sfâşiate. Coloanele de la intrare erau rupte şi prăbuşite în ţărână, iar treptele de piatră masivă, ciobite şi sparte. Fântâna cu parapet de piatră era năruită şi risipită, iar parterele de flori, călcate în picioare şi copite, se transformaseră într-o bătătură lâncedă. Frontul puternic şi masiv al copacilor din parc era străpuns de mari găuri de hău, trei dintre bastioane fuseseră risipite de nu mai rămăsese din ele nici măcar câte o grămadă de moloz, năpădită de buruieni şi urzici. Brâul de iarbă de pe coasta dealului era împănat de urzici şi bălării, iar în jurul criptei se îndesise o biciuială de arbuşti cu nuiele subţiri şi tari, ca de oţel. Cu uşa zmulsă, cripta rânjea ca o gură de cadavru, deschisă tragic peste un negm compact, iar morţii mai muriseră odată, de astă dată definitiv, ca spulberaţi în neant. Rupturi din aceste imagini de coşmar se împleteau cu viziuni străvezii din ce era încă în picioare, iar ochiul rotund şi nesigur dintre norii tulburi părea că le absoarbe în sine, topindu-le în vârtejul propriu; pentru ca iar să le lase să cadă în lume, ca perdelele sfâşiate şi vagi ale unei ploi de otravă, cu soare fără lumină

3.

De pe culmea pe care ajunseseră, drumul şerpuia uşor la vale, într-o părere de adâncitură; mergeau pe marginea lui, pe acolo pe unde, printre buruieni scunde şi ierburi prăfuite, se formase o cărăruie pentru drumeţi. Preotul mergea cu fruntea goală, uşor spuzită de sudoare, trecând de la umbra tufelor şi crengilor de pe margine în plin soare şi apoi iar la umbră. În mâna stângă ţinea geanta încă nouă şi apucase într-un fel şi pălăria lui neagră; cu dreapta ţinea mâna caldă a copilului care căuta să-şi potrivească paşii cu paşii tatălui său, atent când la călcătura sandalelor lui acum

prăfuite, când la orizontul imens şi vălurit, care îi luase, protector, în mijlocul lui. În ritmul mersului, tatăl îi desluşea semnele spațiului adâncit, care se balansa uşor, în vălurirea lui fără sfârşit.

- Uite, încolo, spre dreapta, sunt dealuri şi dealuri, printre care e Aruncuta şi Ceanul şi mai departe, în jos, într-o câmpie, Turda. Pe acolo trece Arieşul, de se varsă în Mureş.

- Arieşul e acela care trece pe la voi prin grădină?

- Da, trece prin grădină pe la noi, dar asta e mult mai departe, sus, la munte.

- Şi acolo e Moşu?

- Da, acolo e moşu-tău... Mureşul este mai la stânga, după alte dealuri şi dealuri, pe unde e Pădurea Fulgerată şi mai departe de Mureş sunt alte dealuri şi pe acolo e Dicio Sân Mărtin...

- Acolo unde a ars sonda?

- Acolo, iar mai departe, e Mediaşul şi puțin mai la dreapta, Sibiul şi în fund de tot, Munții Făgăraşului...

- Acolo e bunica?...

- Da, acolo e bunică-ta... Şi tot înainte, peste satul nostru, dacă ții drumul țării, ajungi la Sărmaş şi apoi la Reghin. Şi pe stânga drumului, peste alte şiruri de dealuri, este Geaca, Sucutard şi Țaga, cu tăurile, iar mai departe, Gherla şi încă mai departe, este Bistrița, şi mult mai departe sunt Munții Rodnei. Când e senin de tot, uneori se văd şi munții Rodnei.

- Eu îi văd, îi văd şi acuma... E ceva albastru, care se ridică înalt... Eu credeam că-i o biserică.

- Nu-i biserică, sunt Munții Rodnei, acuma îi văd şi eu... Dar sunt numai aşa, ca o părere... Ai dreptate, parcă e o biserică înaltă, de sticlă albăstruie...şi la stânga, încoace, după alte dealuri, este Gherla şi apoi Dejul...

Aproape pe nesimțite, drumul începu să urce uşor. Ajunseră, din nou, pe un alt prag de înălțime. Poate nu-şi dădeau seama, dar, oricum, era mai scund decât cel pe care ajunseseră, după ce urcaseră Dealul Ghirişului; întreg orizontul se ridicase în jurul lor şi acum îi încăpea mai strâns; erau mai aproape de inima lui. În fața lor se deschidea un adânc rotund, încărcat de crengi, printre care se întrezăreau fragmente de acoperişuri, de țiglă veche sau de tablă maronie, bucăți de ziduri albe; o turlă de biserică străpungea, de jos în sus, frunzişul. Totul era văzut de sus şi se părea că ei le au pe toate la picioarele lor; puteau crede că era deajuns să se aplece şi să le ia cu mâna, ca pe nişte cuburi de jucărie.

- Acum putem spune că am ajuns, stabili preotul şi găsi un trunchi culcat pe care să se aşeze, punându-şi, cu grijă, alături, geanta şi pălăria; mai scoase odată ceasul din locaşul lui şi-l privi cu o expresie de linişte şi satisfacție pe toată fața; apoi, din buzunar scoase o batistă albă, curată, şi-şi şterse fruntea.

- Suntem în Deal la Cruce?

- Nu chiar, dar nu mai e mult, uite, după cotul ăsta de drum... Acolo e Crucea.

Nu era sigur că erau obosiţi; nici măcar preotul, care continua să-şi şteargă cu batista fruntea albă şi înaltă.

- De-aici putem vedea totuL Dacă te uiţi bine, poţi vedea şi casa noastră.

- O putem vedea şi pe mama?

- Nu cred că o putem vedea, numai dacă iese la drum... Dar maică-ta e mai mult prin curtea casei, pe la bucătărie... şi pe la flori...

- Dar pe Pişta îl putem vedea?

- Nici pe Pişta nu-l putem vedea, că el umblă pe la ale lui, pe la grajduri...

Băiatul nu mai spuse nimic. Ar fi vrut să întrebe dacă ar putea vedea servitoarele, pe Amalica şi pe Anica cea mică, poate chiar pe Mama Oalelor, dar nu întrebă. Pe Amalica şi pe Anica mică el le numea, în gând. „fetele", dar nu întrebă de ele cu voce tare. Se uită, însă, cu atenţie, prin perdeaua de frunze, sperând să le vadă. Nu era sigur că, dacă le-ar fi văzut, i-ar fi spus tatălui său. Aşa că rămase tăcut, dar dădu drumul unui fir de gând.

Pişta are mustaţă subţire, cvi vârfurile răsucite. Poartă pălărie cu boruri înguste, cu pană la panglică şi are mai totdeauna un bici de piele, cu codărâşte lungă şi subţire, în mână. De fapt, are două pălării, una mai veche, aproape fără culoare, cu pete ca de unsoare pe ea, şi una nouă, de un negni lucitor, cu pană mândră. La pălăria nouă, pe care o ia de sărbători sau când pleacă pe sate, cu *cociia* cea bună, cu domnul părinte şi doamna preuteasă, poartă şi cizmele cu tureac înalt de piele neagră şi îşi ţine biciul înfipt în tureac, lângă genunchi. S-ar putea să aibă şi două biciuri, unul pentru toate zilele, când avea nişte pantaloni mai mototoliţi şi în picioare „jumătăţi", care nu sunt nici ghete, nici cizme. Pişta miroase a tutun tare şi a piele de cal şi, când îl strânge pe băiat în braţe, aproape că îl îneacă în mirosul lui şi el trebuie să se zmucească şi să dea cu pumnii mici în pieptul lui tare, care sună ca o tobă. Pişta râde şi, pe sub mustaţa subţire, i se văd dinţii lui tari şi ascuţiţi, gălbui şi mirosind a tăbac. Pişta are şi două mirosuri, ca cizmele sau pălăriile, căci duminica, în sărbători şi când merge cu cociia aia nouă, peste mirosul iute de cal, amestecat cu cel înnecăcios, de tabac, se mai adaugă adieri subţiri de mitos de flori; poate de viorele, şi asta îi aduce băiatului aminte de ziua a doua de Paşti.

Dintre „fete", cum le numea el, Amalica era înaltă şi trupeşă; avea braţe rotunde şi moi şi un piept plin; cât se bănuiau pe sub fusta bogată şi cât erau la vedere, picioarele erau şi ele rotunde şi pline. Băiatul văzuse cum o priveşte Pişta, oarecum de sus şi dintr-o parte şi i se părea că privirile lui se lipesc totdeauna, scurt, de formele fetei. De câteva ori surprinsese, chiar, cum flăcăul întinde mâna, uneori apuca să o atingă, dar Amalica se rotea iute, pe călcâiele rotunde, şi arunca palma în urma ei, să-l pleznească; dar nu-l atingea totdeauna.

- Când te-oi prinde o dată... spunea Pişta şi rânjea pe sub mustată.

- Când te-oi trăzni eu, atunci să vezi!..., îi răspundea Amalica şi iar se răsucea pe călcâie.

Anica cea mică era numai jumătate cât Amalica, dar era îmbrăcată aproape la fel, cu fustă largă, rotată, o bluză subţire şi, de sărbători, un pieptăraş negru cu flori, fără mâneci. Avea şi ea faţa uşor îmbujorată şi părul mai galben decât al Amalicăi, care era cum e cânepa; pe după urechi, părul Anicăi era moale, subţire şi întocmai ca aund din beteală. Avea ochii mici, sub sprâncenele ca paiul de grâu copt, cu privirea verde, strecurată subţire printre gene bogate. Anica mică nu-l privea niciodată în faţă, dar el ştia culoarea ochilor ei şi-i cunoaştea licănd din privire; pe când Amalica îl privea, de când se ştia, drept în ochi, îl lua în braţe, îl strângea, îl gâdila şi-l mozolea, spre hazul preotesei, dar el nu ştia culoarea ochilor ei şi nu-i reţinuse lumina privirii. Pe retină i se imprimase, însă, şi de pe retină trecuse în cutia memoriei, icoana mamei, cu faţa toată strălucind de râs.

Pentru Pişta, Anica cea mică era ca şi când n-ar exista pe lume, ori era o gâză, ori o buruiană din strat; nu se uita la ea nici cât la un pui de găină. Nici Anica nu părea că se uită la el, dar băieţelul ar fi putut jura că fata ştie că Pişta are mustaţa subţire, cu vârful răsucit şi dinţii tari şi ascuţiţi şi că pielea lui are tăbăcite în ea mirosul de cal şi duhoarea de tăbac ieftin. Anica mică se mişca prin bucătăria de vară şi de acolo în curte şi din curte în târnaţ şi apoi pe covoarele din camerele casei cu paşi mici şi uşori, lipăind cu tălpile ei desculţe. Nu se putea şti bine unde caută ori se aşează privirea ei, dar băiatul îi simţea mirosul uşor şi totaşi distinct, mai ales când era pe aproape, ceva dulceag şi amărui totodată, care îi dădea o stranie ameţeală şi îi aducea aminte de ceva depărtat, care îi punea un nod în gât. Acum îşi trecu gândul prin mirosul acela, cum treci palma printr-o apă călduţă, moale şi plăcută, şi simţi iar cum ceva ca un nod i se ridică de dinjos de pântece la baza gâtului. Aşa că se scutură de firul său de gând şi se regăsi pe sine, aşa cum era, aşezat pe trunchiul acela vechi, alături de tatăl său.

Preotul continua să vorbească, dar copilul trecuse printr-o pauză de atenţie, în care nu-l auzise ce spune. Acum cuvintele se conturau iarăşi distinct, în aerul călduţ:

- ...Şi apoi vine casa domnului agronom, din care uite că se vede un colţ alb, cu acoperişul roşu, printre crengi. Şi apoi vine...

- Da, ştiu, vine prăvălia...

- E mică şi ascunsă şi nu se vede... Într-adevăr, băiatul nu vedea prăvălia, dar o vedea, în închipuire, pe Emma, cu trupul ei mare şi gras după tejghea, şi faţa mereu zâmbitoare. Parcă o şi auzea întrebând:

- După ce te-o trimis doamna preoteasă, dragă? Ori ai venit numai să vă jucaţi cu Aizic? Pe-aici trebe să fie... Să-l strig? Aizic nu este, cum s-ar putea crede, copilul Emmei; Emma, spune mama, e domnişoară încă, iar Aizic e băiatul surorii sale, care are un magazin de modă la Cluj. Aizic vine la mătuşa sa, Emma, numai în timpul verii şi atunci aproape în fiecare zi se joacă cu băiatul popii.

- Şi apoi două grădini goale şi apoi jandamieria... Uite, se vede catargul tricolor, cu steagul... Şi apoi strada care coboară spre şcoală şi iarăşi câteva case şi prăvălia veche şi conacul domnului grof. Se văd acoperişurile chiar sub picioarele noastre...

- Le văd... Dar dumnealui nu-i spune *conac...*

- I-adevărat... conac se spune în Vechiul Regat... El spune *heiuri...* Dar domnul grof vorbeşte cu tine?

Băiatul dădu din cap: îhî. Şi apoi îi fu necaz că vorbeşte urât. Dar tatăl să nu luă seama:

- Când? Când vorbeşte domnul grof cu tine

- Mă ia uneori cu maşina... Din drum şi până-n curte... Când vine de la Cluj, ori de unde vine şi mă vede pe-aproape... Când ajunge la poartă, sună lung din trompeta aia, de lângă volan, şi până vin slugile să deschidă poarta, dacă mă vede pe-acolo, mă cheamă în maşină.

- Şi vorbeşte cu tine?

Copilul scutură tare din cap, mormăind mai multe „îhî"-uri.

- Şi cum vorbeşte cu tine: ungureşte sau româneşte?

-Şi-aşa, şi-aşa...

- Păi tu ştii să-i răspunzi pe ungureşte?

- Ştiu câte ceva...

-Cât?

- Cât mă învață Pişta...

- Aha... Pişta te-nvață...

- Odată a fost şi domnul acela student, de la Cluj, cu mustață blondă...

- Domnul Kiss Jenö?

- Da, zicea că te cunoaşte... Că e prieten cu tine. Şi m-a dus pe genunchi, în maşină, până în curte...

După-amiaza aromea în propria căldură şi timpul părea că adormise. Preottd tăcu şi tăcu şi băiatul. Dintr-o curte de alături, care nu se vedea, un măcăit repetat de rațe clătină amorțirea. Din prunii învecinați, în umbra cărora se opriseră cei doi, răspunse un fâlfâit de aripi şi câteva ciripituri scurte, ca şi cum cineva ar fi aruncat un mănunchi de boabe pe tava largă a clipei oprite. Şi totuşi, timpul nu se urnea din loc. Băiand ar fi vrut să întrebe când pleacă, ori dacă pleacă odată, să ajungă acasă, că nu mai au mult, dar nu întrebă.

- D-apoi vii, domnule părinte?

Preotul tresări scurt:

-Cine vorbeşte? Unde să viu? Nu era nimeni acolo, afară de ei, şi totuşi se auzise distinct o voce hârâită de femeie bătrână. Trebuie că era o babă ascunsă pe undeva. Hârâitul se auzi din nou, mai distinct încă:

- D-apoi eu sunt, păcatele mele... Te-am mai întrebat de câteva ori...

Îi înconjura singurătatea frunzişului şi a vecinătăţii, topită în moleşeala după-amiezii. Poate vorbise nimicul:

- Aici sunt, domnule părinte, lângă dumneata... Să vii până la noi... Că al bătrân îi rău tare...

Vorbise o buturugă, ori un tufiş, ori o buturugă înecată într-un tufiş, la doi paşi de ei. Apoi baba îşi desprinse fiinţa din lucrul acela nelămurit şi se arătă întreagă şi distinctă; dacă întindeai mâna, puteai s-o atingi.

- Cum zâc... Îi tare rău ăl bătrân... Fă bine şi vină până la noi şi-i ceteşte ceva... Nu-i departe, ştii dumneata, domnule părinte, că ai mai fost pe la noi...

Preotul lămuri apropierea din jurul lui cu o privire trezită acum, limpede. Drumul şi pomii şi brazdele de iarbă reintrată fiecare în sinea lor şi se acordară cu durata, reconstituind lumea.

- Păi să mergem dar, hotărî preotul, consultându-şi ceasul, şi întinse mâna stângă după geantă; cu dreapta cuprinse palma mică şi umedă a copilului. Acesta sări sprinten în clipa vie, cum ar fi sărit într-o apă curgătoare sau într-o sanie în mers. Uită, o secundă, că vroise să ajungă cât mai degrabă acasă; apoi îşi aduse aminte şi-i fu necaz că mai întârzie; apoi iar se bucură de întârziere, ca de un lucru nou. Aşa că începu să ţopăie pe lângă tatăl său, de pe un picior pe altul, ca şi cum s-ar fi sprijinit, pe rând, când pe bucurie, când pe regret.

Cărarea şerpuită printre pruni nu se văzuse până atunci, ca şi când nici n-ar fi fost. Acum era şi călcau pe ea, iar băbuţa se ferea mereu din calea lor, topindu-se printre crengi şi tufişuri şi apărând iar şi asigurându-i că nu mai era mult. Şi, totuşi, cărarea continuă destulă vreme printre livezi; ieşea pe tăpşane deschise, încărcate de iarbă, şi apoi iar se ascundea printre crengi şi din nou răzbea la lumină, pentru ca iarăşi să caute umbra. Se vădea că alege locurile înalte, iar la scurtă vreme se arătă, în stânga ei şi mai jos, drumul, căci era şi un drum, mai mult o adâncitură, care putea foarte bine să fie şi un şant sau un părău, dacă ar fi avut apă; de bună seamă că era un părău adevărat, când dădeau ploile, ori se topeau zăpezile. Acum părea trupul negru al unui şarpe gros, încolăcit printre râpe şi rupturi de maluri; poate mort şi putrezind acolo, în şanţul acela; pe la cotituri înfundate băltea un noroi gros şi vechi, cu ceva din răsuflarea unui hoit. Cei trei înaintau bucuroşi că au sub picioare pământ uscat şi petece de iarbă, că în faţă îi bate aerul propaspăt, cu miros de flori şi iarbă; treceau mereu de la soare la umbră şi iar la soare.

Apoi costişa cu livezi se isprăvi; drumul se prăvăli la stânga lor, înghiţit de tufe mari şi frunzoase de soc, cu miros pătrunzător, înecându-se în necunoscut, ca într-o groapă adâncă. Pe ei îi întâmpină un umăr de deal, în dreapta, ca un perete de lut căptuşit cu iarbă. Cărarea îl ocolea strâmt şi se întorcea după el, scoţându-i într-o palmă îngustă de loc, care li se oferi ca o altă lume: mică, înghesuită între spinări înalte de dealuri, alte ziduri lutoase cu iarbă, între care se tăia o vale adâncă şi subţire, care putea fi a unui izvor; în acea palmă săracă de loc se dezvăluia, întemeiat, un întreg

univers, învăluit în ceva care nu era nici frumusețe, dar nici pe departe contrariul ei: era ceva foarte simplu şi adânc, care dezvăluia lucrurile în forma lor cea mai elementară şi era ca înfăţişarea naturaleţii originare, în care totul era cum trebuie să fie. Spaţiul se clădea cu zgârcenie, dar temeinic, de jos în sus, între malurile aproape drepte şi înalte, cucerindu-şi dreptul la un cer înalt şi totuşi apropiat, albastru şi curat, ca un suflet simplu; îi ştergea sticla străvezie o părere de ştergar de nor. Tot ce era cuprins acolo, împreună cu ceea ce cuprindea ca atare, era aşa cum era şi, în acelaşi timp, părea să fie aşa cum este. Căsuţa, cu pereţi de un albastru neverosimil, cu două ferestre în faţă şi două pe-o lăture, în umbra unui târnaţ îngust, cu stâlpi afumaţi de lemn crestat în figuri, părea că se clatină, unduindu-se uşor, de firavă ce era, şi totuşi era înstăpânită trainic în locul şi aerul care o cuprindea. Grajdul, acoperit cu paie, nu părea mai mare decât o căpiţă; în umbra de sub şură se întrezărea lemnăria precară a unui car de jucărie, iar prin curte ciuguleau troscoţelul găini mărunte şi pui cu pene curate, ca nişte mici ghemotoace de lână. Din spatele casei, o pantă uşoară urca spre inima părerii de izvor; era presărată, pe margine, cu tufe joase de ponimbrele, înconjurând cei câţiva pruni nu mai mari decât creanga dusă de Florii, la biserică, pentru mort.

După înfăţişarea acelui mic univers şi a componentelor sale, puteai să-ţi dai seama ce anotimp şi chiar ce parte a lui este; plutea, în aer, ceva ca un miros amestecat cu străvezia culoare a aerului, din care puteai recunoaşte chiar zilele săptămânii. Dar semnele zodiei se opreau aici, căci nici într-un fel n-ai fi putut spune în ce an al calendarului lumesc te afli. Băieţelul ştia foarte bine în ce zi a săptămânii erau şi descoperi cifrul zilei respective topit şi pierdut ca un filigran în icoana pe care o privea, dar n-ar fi putut recunoaşte din nimic anul în care erau şi descoperi, cu o surprindere care îi aduse căldură în piept şi pe faţă, cât de plăcut este să pierzi acea dimensiune a timpului şi să laşi să te scalde un fel de eternitate sensibilă şi aromată, totuşi.

Preotul urcă două trepte de lemn în târnaţ şi pătrunse fără nici o ezitare în tinda strâmtă a căsuţei de jucărie şi, de acolo, în camera de dinnainte; se purta ca şi când mai fusese pe aici de nu ştiu câte ori. Încăperea era cufundată în umbră şi într-o linişte grea, în care dospea ceva ca o răsuflare din adânc; părintele ştia precis unde e masa, aşa că, încă înainte ca lucrurile să iasă din groapa de umbră în care erau cufundate şi să-l înconjoare cu familiaritatea lor firească, el şi pusese geanta lui nouă pe masă şi o deschise manevrând, cu degetele lui fine, încuietorile de metal în care lucea viu o rază albă şi subţire venită de cineştie unde. Acum desfăşura vălul lung şi brodat al patrafirului şi dezvelea cartea sfântă; aducându-şi aminte pentru ce tatăl său luase cu el, la Cluj, geanta şi conţinutul ei, băieţelul zâmbi în întunericul de lângă uşă. Tatăl său aşeza, pe masa îngustă dintre ferestrele din faţă, crucea, cartea şi încă nişte mici detalii cultice, iar băiatul aşteptă să se topească apa de umbră ce umplea încăperea. Apăru, mai întâi, conturul ferestrelor mici, apoi şi crucea minusculă, de lemn, cu braţe egale, care le împărţea suprafaţa albicioasă. Apoi se vădiră icoanele, mai degrabă ştergarele cu flori nelămurite din jurul lor, apoi figuraţia lor fantasmatică,

arătând chipul încremenit a ceva care era şi tristeţe egală dar şi duioşie fără expresie şi înţelegere a tot şi a toate. După care, pe păcelul îngust din dreapta mesei, băiatul desluşi forma „lui," a bătrânului, alungită, sub ţolul aspru, de lână seină învârstată cu dungi de culoarea osului. Avea capul întors pe-o parte, pe perina tare, şi horcăia pronunţat, sonorizând penumbra aceea grea, ca o apă. Părul cărunt şi rar, barba şi mustăţile crescute şi ţepoase, lăsau să se vadă petece de piele din care s-ar fi putut tăia o curea veche.

Băiatul se retrase ca din faţa unei taine grele, fără să se întoarcă, păşind înapoi, cu privirile lipite de gurguiele pe care le făcea ţolul şi pe care se distingeau, acum, firele de lână fără culoare, pornite drept în sus, ca dintr-o coamă de cal tunsă din proaspăt. Pe când se răsucea, în tindă, să iasă cu faţa, auzi glasul cunoscut al tatălui său rostind, pe un ton ceva mai înalt, dar potolit şi alinător, primele cuvinte ale ritualului:

- Binecuvântat este Domnul Dumnezeul nostm acum şi pururea şi în vecii vecilor... Amin!

Afară, spaţiul şi toate lucrurile din el îl primiră în aceeaşi cumpănire a frumuseţii cu simplitatea. Îi venea, de undeva, ceva mai puţin decât o poruncă şi altceva decât un sfat, care îi impunea să facă paşi egali şi liniştiţi printre detaliile care îl acceptau ca pe cineva de-al lor. Un căţel flocos se grăbi să i se gudure la picioare, măturând pământul din urma lui cu o coadă ca un pămătuf. Cocoşul îi dădu un ocol mai larg, cu demnitate şi paşi mari, în timp ce găinile îl furau, femeieşte, cu un singur ochi, ciugulind mai departe prin troscot. Raţele măcăiau liniştit, iar când trecu prin penumbra şurii, ca să iasă în grădina din spatele grajdului ca într-un alt tărâm, un muget proaspăt, cald şi potolit, îi dădu de veste că, în grajd, este legat un viţel de înţărcat. Vaca şi, poate, o junincă păşteau pe tăpşanul din spatele grădinii; nu le putea vedea, dar sunetul celor doi clopoţei, unul mai subţire, sopran, celălalt mai gros, cu un ton de alt, îi picura în ureche, facându-le prezentă fiinţa lor încărcată de concreteţe fizică şi strecurându-i în propria fiinţă o pace fără egal.

Ceea ce s-ar fi putut spune că era o grădinuţă nu avea nici măcar o îngrăditură. Doar o unduire de pământ ierbos, cu câteva flori pierdute prin tufăriş sălbăticit şi opt-nouă pruni cu crengi subţiri şi frunze pălite de secetă. Aţintite din brazde de iarbă necosită, trei cruci strâmbe de lemn înnegrit; numai una mai avea întreg acoperişul în unghi, din scândură înnegrită şi ea, aproape ca un cărbune. N-aveau nici un semn pe ele, nici o urmă de tăbliţă pierdută ori inscripţie ştearsă. Şi totuşi, stăteau aşa cum erau, mai drepte, mai strâmbe, într-o parte sau în alta, ca să însemne ceva; sigur că era, fiecare, un semn de mort, dar nu de un mort anume, ci mai degrabă de „cei morţi", de lumea lor, aşa cum se vădea în lumină prin hieroglifele crucilor strâmbe şi înnegrite, semănate rar printre hieroglifele, şi ele, ale prunilor cu crengi subţiri. Pe care le încadra fundalul dealurilor apropiate, semne şi ele, din care picurau, împletindu-se sonor, ţingăliturile armonizate şi limpezi, ca nişte vorbe deplin înţelese, ale celor două clopoţele, sub cerul albastru, pe care se scriau toate acestea, ca pe un perete dat cu var proaspăt.

Băiand găsi un tăpşan de iarbă curată pe care să se aşeze; îl luă ca în braţe liniştea imensă, în care se însăila firul subţire, ca de metal, al celor două sunete împletite; alt şi sopran. Altceva nimic nu mai era, decât el însuşi în liniştea şi dealurile apropiate, iarba şi prunii, crucile de cărbune vechi şi cerul apropiat, de var proaspăt; durata pierise undeva, topită în necunoscut. Gândul îi şopti la ureche spontan, ca şi când nimic nu l-ar fi întrerupt.

Tata şi-a luat geanta cu el, pentru că aşa l-a rugat Tanti Margit, când a fost ultima dată la Cluj; în geantă avea, totdeauna pregătite, un patrafir aproape nou şi cartea de rugăciuni şi crucea de metal aurit, o cutioară albastră de tablă, în care preuteasa avusese cremă Nivea pentru mâni, iar acum el pusese tămâie; mai luase şi un mănunchi de busuioc uscat. „Să nu cumva să le uiţi, părinte, şi să vii la noi când ţi-oi trimite eu vorbă." Îi spusese, de data asta, „părinte", nu pe nume, cum făcea de obicei şi băiatul simţise că se pregăteşte ceva special. Tati Putici înclinase aprobator din cap, foarte uşor, cum obişnuia el, dar Laţi-baci se uitase nedumerit, când la unul, când la altul. Laţi-baci e înalt şi gros, cu burta repezită înainte şi totdeauna roşu la faţă, sub părul galben deschis, cu tonuri roşietice, dat pe spate. Spre deosebire de Tati Putici, Laţi-baci vorbeşte şi râde sau se înfurie totdeauna zgomotos, dar nu gros şi hârâit, ca Tanti Margit, ci spart în sunete înalte, care par că se lovesc de tavan şi zguduie toată casa, iar Tati Putici pare că se sperie de fiecare dată, ca şi când i-ar fi frică să nu se dărâme însăşi Banca Vatra. Laţi-baci vine în casa lui Tanti Margit şi a lui Tati Putici şi aduce totdeauna zgomotul şi frământarea de afară. „Fără tine, viaţa noastră ar fi mult mai liniştită, *te, Laci,"* îi spune Tanti Margit pe ungureşte, iar Laţi-baci râde cu satisfacţie, ca şi când ceea ce face el ar reprezenta un mare merit. „Ai dreptate, Margit dragă, fără mine aţi fi ca amorţiţi... Dacă nu ca şi morţi..." răspundea Laţi-baci, aruncându-şi din nou hohotele lui înalte spre tavan. Că în lume scumpetea creşte din zi în zi, că pe unele locuri era foamete, în altele erau molime, criză sau cutremur, că se pregătea un război, toate le aflau de la Laţi-baci. Şi nu numai atât; tot el le dezvăluia că ceea ce se întâmplă în lume se apropie şi că în curând va ajunge şi la ei. „Ce spui tu, Laţi, îl întreba Tanti Margit cu glasul ei gros, privindu-l peste ţigara fumegândă, crezi tu că toate astea vin şi la noi?" „*Hagy ne!* îi răspundea el cu satisfacţie, *bisztosan!"* Adică sigur.

Dar Laţi-baci avea şi o latură simpatică, prin care câştiga interesul băieţelului, care îi sorbea descărcările de energie cu ochii largi deschişi.

Laţi-baci fusese fotbalist, la Haggibor, şi încă era mort după fotbal. Cunoştea toate echipele şi cu toţi fotbaliştii de pe tot cuprinsul Ardealului era prieten, chiar şi cu cei cu care, când jucase şi el, fusese duşman de moarte. Numai pe cei din Vechiul Regat nu-i putea suferi, în veci: „ăştia fotbalişti? Vai de mine, dar nici nu ştiu cum să dea în minge! Cine să-i fi învăţat pe ei să dea în minge? Turcii?" Iar dacă tata ori altcineva îi spunea că acum este şi la Cluj o echipă românească, „U", Laţi-baci îşi trăgea oarecum burta înapoi, ca şi cum ar fi vrut să prindă şi mai multă putere, şi

răspundea cu glas jos, dar parcă cu şi mai multă mânie: „Eştia-s băieţi faini, îi drept, dar tot i-am bătut de câteva ori!"

Laţi-baci are un băiat, Laţika, numai cu câţiva ani mai mare decât

Ţuchi, fata lui Tanti Margit şi a lui Tati Putici; e student şi joacă şi el fotbal, dar nu la echipa universităţii, ci la juniorii lui Haggibor. Marele necaz al lui Laţi-baci este că Laţika nu este încă vedeta care ar vrea el să fieşi se pare că nici nu prea sunt semne că va deveni vreodată. Aşa că se înfurie şi îl *probozeşte* pe fiul său cu ce-i vine la gură. dar Laţika tace, se uită în jos şi roşeşte ca o fată mare. Laţika are faţa fină, mustăcioară abia mijită şi doi ochi albaştri, sub sprâncene negre; e frumos ca un artist de cinema din revistele pe care le răsfoieşte toată dupăamiaza Ţuchi, întinsă pe divan şi visând cu ochii deschişi, până o ajunge glasul gros al lui Tanti Margit: „Marş la lecţii, tu fată, nu mai putrezi acolo, pe divan, cu gândul la cai verzi pe pereţi!" Faţă cu îndărătnicia moale şi îngerească a fiului său, Laţi-baci nu a avut, până acum, decât două reacţii: mai întâi a fost că s-a pornit, de fiecare dată, pe câte o serie grozavă de înjurături pe ungureşte, pe care băiatul popii nu le pricepe chiar deloc, numai vede pe Tanti Margit şi Tati Putici cum sunt de îngroziţi, cu ochii mari şi speriaţi, de nu pot să spună nici măcar: *Te, Luci, fogd be a szàd!* Iar el îşi spune că trebuie să fie ceva teribil. Apoi, când se mai răcoreşte după atâta înjurat şi se linişteşte, dă vina pe tanti Hortenzia: „Aşa-mi trebuie dacă m-am însurat din dragoste! Şi mi-am luat nevastă pentru frumuseţea ei!" La care Tanti Margit îl priveşte pe sub ochelari, oprindu-şi degetele din mişcarea lor mecanică pe acele macrameului: „Cum poţi să vorbeşti aşa, păgânule? Dar nu-i spune numai păgân, ci şi în alte câteva feluri, dintre care băiatul nu înţelege decât cuvântul *gazember,* pe care-l ştie de la Pişta. Nu te-ai lăudat şi nu te lauzi tu, totdeauna, că o iubeşti pe Hortenzia ca pe ochii din cap?" Şi-i mai trage câteva şi pe româneşte. „Eu, răspunde Laţi-baci, adică eu să n-o iubesc pe Hortenzia? Ce bazaconii stai tu să v orbeşti, *te, Margit?* Cine ţi-a spus ţie că eu n-o iubesc pe Hortenzia? Dar Hortenzia este tonii pentru mine! O iubesc ca pe ochii din cap şi, pentru ea, aş fi în stare să..." Dar Laci-baci nu spune totdeauna ce ar fi în stare, pentru Tanti Hortenzia; e drept că, uneori, când e enervat la culme, spune şi ce-ar fi în stare pentru ea, şi atunci înşiră, tot în ungureşte, lucruri atât de grozave, pe care iarăşi băieţelul nu le pricepe şi vede numai pe cei doi, pe Tanti Margit şi pe Tati Putici, cum se înspăimântă de stau să le sară ochii din cap şi dau înapoi, ca şi când ar fi făcut cineştie ce greşală de neiertat.

Într-adevăr, băieţelul ştie că Tanti Hortenzia este frumoasă ca o icoană; aproape tot atât de frumoasă ca mama lui şi, pe undeva, printr-un cotlon ascuns al înţelegerii sale, el ştie că dacă Tanti Hortenzia ar fi fost mama lui, ar fi fost şi ea cea mai frumoasă femeie din lume, aşa cum este mama lui, preoteasa. Tanti Hortenzia are şi ea faţa albă, curată ca laptele, dar într-un ton trandafiriu, pe când pe faţa mamei sale joacă umbre diafane de aur pur. În răsufletul acela diafan, de roze, care-i scaldă obrazul, ochii Hortenziei plutesc limpezi şi albaştri, ca două flori proaspete de număuita, iar

manile ei, tot atât de mici şi fine ca ale mamei, au dulceața manilor puțin cam grăsuțe, cu degete uşor mai pline şi unghiile rotunjite plăcut. Când o priveşte, Lați-baci se vede că înghite în sec, pentru că are un nod în gât, şi se înmoaie, „ca o cârpă", are obiceiul să spună Tanti Margit, dar băiețelul n-ar fi chiar atât de crud cu el şi admite că se înmoaie doar ca unul din tifoanele acelea albe, moi şi plăcute, cu care a văzut la mama lui că doamnele îşi şterg obrazul. Numai Tanti Hortenzia, din toată lumea asta, este în stare să potolească furiile politice, fotbalistice sau familiale ale lui Lați-baci şi să înmoaie şi să îndoaie acea coardă tare de oțel care îi susține ființa mândră şi neîndurătoare, încât Tanti Margit, pe deasupra ochelarilor şi a lucrului de mână, poate pune sentința potrivită, cu vocea ei îngroşată de tutun: „îi mâncă din palmă..." şi mai adaugă, pe ungureşte, un epitet potrivit, ceva de genul „mişelul sau păcătosul..." Şi într-adevăr îi mănâncă din palmă, adică ia, în mânile sale mari, spuzite, pe dos, cu un păr roşcat, mânile ei mici şi grăsuțe, cu încântătoarele lor unghii rotunde, şi le sărută îndelung şi repetat, pe o parte şi pe alta şi fiecare deget în parte: „Numai pe tine te-aş fi putut lua, Hortenzia dragă... tu eşti totul pentru mine... tu eşti înțelesul vieții mele... ce m-aş fi făcut eu fără tine?" Iar Tanti Hortenzia îl priveşte cu un surâs bun, ascuns între genele ei dese, în ochii aceia minunați, albaştri ca floarea de număuita, îl mângâie pe părul roşcat şi rărit, zburlit acum, şi oftează pe româneşte: „Vai, cum m-am putut eu mărita cu un ungur nebun ca tine?"

Iar toată această conversație intimă se desfăşoară în fața tuturor celorlalți, emoționați până la lacrimi, încât Tanti Margit trebuie să-şi sufle zgomotos nasul în batista ascunsă în mânecă, iar Tati Putici să-şi şteargă ochelarii aburiți. Şi se desfăşoară în româneasca abruptă, cu accent unguresc puternic, a lui Lați-baci şi în româneasca pură, cântată, de la

Mărginime, a Hortenziei. Căci Tanti Hortenzia e româncă, fata unui paznic de vânătoare de la Orlat, de lângă Sibiu şi n-a învățat, încă nici până acum, la mai bine de douăzeci de ani de la căsătoria cu Horváth Lászlo, ungur din Cluj, cunoscut în tot Ardealul, mai nimic pe ungureşte; decât că pricepe ceva din înjurăturile acelea grozave ale lui Lați-baci, dar asta nu ştie nimeni, le păstrează ca o taină pentru sine, pentru râsul ei intim cu ea însăşi; în rest, preferă să pretindă că nu înțelege. Iar dacă Lați-baci, în vreuna din prea desele lui izbucniri de mânie, spune că toate ponoasele lui se trag din faptul că a luat-o pe Tanti Hortenzia de nevastă, nu înțelege asta în sensul că Tanti Hortenzia, fiind româncă, i-ar aduce aceste nenorociri, ci doar în sensul că toate ponoasele vin din faptul că Tanti Hortenzia este cea mai frumoasă femeie din lume; ori, mă rog, din lumea pe care el, Lați-baci, o cunoaşte, şi de aici se trag toate necazurile lui Horváth Lászlo.

Dar băiatului i se pare că îl strigă cineva şi, până să se dumirească dacă îl strigă în gândurile lui ori în lumea din care a plecat în gândurile lui, ceea ce părea să fi fost strigăt încetează şi liniştea sonorizează din nou din adânc, întocmai ca un roi de bondari care ar zbura pe sub pământ. Iar el, băiețelul, se ridică de pe părerea aceea de gard vechi pe care stătuse rezemat şi porneşte înapoi, pe

cărarea pe care a venit, spre şură, pe urma bombănituiui gros, de bondari subpământeni. Intră în penumbra mai răcoroasă a şurii, cu o adiere de vânt în ea şi vede pata de soare căzută ca un ţol pe curtea dintre şură şi căsuţă; înainte de a face pasul decisiv , care să-l scoată în lumina plină, simte cum aripa de vânt prinde putere şi cum lumina de afară se filtrează, subţiindu-se, până la a deveni diafană şi străvezie, iar când face pasul în curte, valul de aer se întoarce, se răsuceşte în jurul lui şi-l învăluie cu senzaţia de răceală a unor cearceafuri îngheţate. Iarba din curte e pălită, împuţinată, aproape pierdută printre petece late de pământ negru şi tare, îngheţat, şi brazde de zăpadă murdară, întoarse cu lopata. Oameni, mai mult bătrâni, cu cojoace de lână pe umeri şi căciulile în mână, cu pielea obrazului înroşită de ger sub ţepii ascuţiţi din barbă, negri sau cărunţi, cu căciulile strânse sub cot; femei îmbrobodite strâns, cu broboade mari şi negre, petrecute pe sub piept şi înnodate la spate, cu trăsăturile schimbate de frig şi marginile pleoapelor înroşite, zmiorcăind rar din nări, copii cu nasurile roşii şi umede sub arsura gerului, toţi într-un grup mai strâns ori mai rar, pe pământul îngheţat, amestecat cu zăpada călcată în picioare, din curte, cu ochii întorşi spre cele trei trepte de lemn ale târnaţului pe care coboară preotul învăluit tot în odăjdiile ţesute cu fir auriu, în care joacă lumina puţină a soarelui de sfârşit de iarnă, coborând cu grijă, cu crucea în mâna dreaptă, lipită de piept şi fruntea curată şi boltită, ştearsă şi ea de lumina albă şi rece. Un val de cântare în urma lui, crescând larg, puternic şi gros, cu ceva aspru în el, apoi scăzând şi vălurindu-se şi crescând ascuţit, tot aspru, dar trecând prin tot ce este în jurul acela strâmt, prin casă şi târnaţ, prin curte şi prin grajd, făcând să fluture pânza învârstată în culori şi semne sfinte a praporilor, trecând prin însăilătura şurii, clătinând crengile uscate, ca nişte oase subţiri, ale prunilor şi răzbind până spre dealurile învecinate, dar retezând bărbaţii şi femeile şi copiii, pe la mijloc, tăindu-le fiinţa ca o lamă de fierăstrău vechi şi ruginit, încovoindu-le-o sub puterea unei dureri fără nume. Băiatul se simte luat şi el de acest val de cântare aspră, care îl duce undeva, ca un vânt mai puternic decât el, ţintuindu-l, totuşi pe loc, în locul acela, al simţirii de atunci, din clipa aceea, în care se simte apăsat ca şi cum i-ar înfige cineva picioarele în pământ. Apoi, în timp ce, pe treptele târnaţului, coboară în curte *copârşeul* puternic înclinat, cotit la dreapta şi la stânga, împins în jos şi înainte, pe deasupra valurilor rare de capete, de o putere care nu se vede, vocea curată şi moale a preotului alină asprimea din cântecul bărbaţilor, cum ai şterge, cu un prosop curat şi moale, o faţă chinuită până la rană. După care bubuie şi se tânguie aspru, din nou, glasul comun al durerii, învăluindu-i pe toţi din curte şi trimiţând semnale celor neînsufleţite şi, apoi, mai departe, celor depărtate. Şi iar preotul le răspunde, cu mângâiere şi înţelegere şi nădejde, înmuindu-le inimile şi impunând porunca măsurii. Apoi frazele cumpănite ale Evangheliei pecetluiesc cuvintele legii şi fac să vibreze lumina rece a soarelui pe suprafaţa celor văzute şi sufletele toate se încovoaie, supunându-se poruncii ca unul singur. Apoi gândurile cele mai de pe urmă ale mortului, rostite prin vocea preotului, cerând iertăciuni de la nevastă şi copii, de la nurori şi nepoţi, de la neamuri şi vecini; şi întrebarea, pentru sine, a băiatului, de ce nu şi-a cerut

mortul iertare şi de la casă şi de la fumul din horn, de la târnaţ şi treptele lui, de la curte şi şură, de la viţelul din *poiată* şi de la vacile de pe coastă, de la găini şi de la cocoş... După care sonorităţile aspre ale grupului de bărbaţi par a fi păşit într-un regim mai înalt, de resemnare şi seninătate. Le secondează, acum, vocile bocitoarelor, într-un unison ascuţit şi aspru, prelungit în ritmuri lungi, gâlgâite, în care băieţelul descoperă rămasbunul de la toate ale casei şi curţii; ca şi în vocile bărbăteşti, care dialogaseră cu psalmodierea preotului, distinctă în moliciunea şi blândeţea ei limpede, plânsul bocitoarelor îşi dezvăluie, aproape cu ostentaţie, o latură detaşată şi rece, un ton profesional şi impersonal care le distanţează de eveniment şi de centrul său sensibil, copârşeul cu baba împietrită şi cei doi feciori cu capetele goale şi frunţile neverosimil de albe sub părul aspru, de lângă el, dar şi o altă latură de suferinţă adevărată şi spontană, ca o durere vie şi prezentă a clipei prezente şi vii. Un vânt uşor, venit de cineştie unde, şterge frunţile bărbaţilor şi mângâie obrazurile aspre ale femeilor şi pe cele moi şi rozalii ale copiilor, trece pe fruntea preotului şi zburleşte, pentru ultima oară, un zmoc rar şi subţire din părul cărunt al mortului, se mai răsuceşte odată, lărgindu-se şi cuprinzâdu-i ca într-o învăluire pe toţi cei din curte, se învârteşte, înnodându-se în jurul stâlpilor cerdacului, se ridică deasupra acoperişului de draniţă neagră, pătată cu zăpadă îngheţată, învăluie hornul strâmt şi-i fură aţa subţire de fum, o ia cu sine şi-o trece peste acoperişul de paie al şurii, spre crengile prunilor din grădină; aici înfioară scheletele lor îngheţate şi face să tresară seva vie din miezul lor ascuns. Prunii clatină uşor din cele mai subţiri ramuri ale lor, cele din vârf, unde mugurii aşteaptă ascunşi sub pături suprapuse de foi înlemnite.

Cizmele şi opincile bărbaţilor păşesc rar şi adâncesc cărarea în care se trezeşte noroiul îngheţat. Copârşeul vine deasupra lor, plutind ezitant şi vălurit; nu-l poartă atât umerii bărbaţilor cât vocile aspre ale corului, împletite cu sfâşierea ascuţită din tânguirea bocitoarelor. Mortul înaintează, dus de valuri mai ascuţite sau mai molcome de sunete, pe urma propriilor lui picioare, ca şi cum capul ar mai fi avut puterea să poruncească să rămână el la urmă, să mai primească, el, căderea de sus a luminii, cu cerul albastru şi norii lui şi crestele dealurilor şi pereţii lor lutoşi, îngheţaţi sub zăpadă, şi acoperişurile acareturilor şi învăluirea de crengi a prunilor; toate căzute pe el, pentru ultima dată, şi apoi bulgării de pământ şi fierăstruirea aspră a cântecului: „în veci pomenirea lui..."

Şi iarăşi gândul băiatului: n-ar fi avut rost să-şi ia iertăciune şi rămas bun de la casă şi de la cele din curte, pentru simplul motiv că mortul rămâne cu ele, va fi aici, sub brazda din grădinuţă, în fiecare noapte şi în fiecare zi, de acum în colo şi-n vecii vecilor... Şi cum spune tatăl lui: Amin. Şi din nou băiatul se află sub acoperişul şurii, să treacă dinspre grădină spre curte. Vede, din nou, spaţiul deschis al acesteia, inundat de razele soarelui şi, când face pasul de la umbră la lumină, se simte învăluit, ca de o pătură nevăzută, mare şi caldă, de un val de aer fierbinte, care îl ia în braţe şi-l aşează în plinul soarelui de vară.

Tatăl său stă la umbră, în târnaţ, pe o laviţă scurtă, scoasă de babă şi acoperită cu o pânzătură curată. Îşi şterge din nou fruntea şi-şi consultă încăodată ceasornicul din buzunarul de la brâu. Apoi se uită spre el şi-i caută privirea, întrebându-l din ochi: „Mergem?" Băiatul îi răspunde tot fără cuvinte, mişcând în sus şi în jos bărbia: „Da." Baba le spune drumul, înşirând cotituri, fântâni, case, copaci izolaţi, răspântii, cotitura lui cutare şi cutare, fântâna lui cutare şi cutare, casa lui cutare şi cutare, pomul lui cutare şi cutare, amănunte: cum e una, cum e cealaltă; reperele traseului care îi scoate aproape de casa lor; de arătat le arată numai cărarea, îndemnându-i şi înarmându-i cu nădejde: „ţineţi numai cărarea!"

Preotul se ridică cu oarecare moliciune, învingând inerţia din încheieturi, urează sănătate şi cere să mai fie chemat, dacă va fi nevoie.

- D-apoi, de-acum, domnule părinte... ai văzut şi dta cum este... nu mai are mult şi s-o-ndura Dumnezău sfântul... Scapă şi el de-un chin...

- Asta nu poţi să spui dta... Domnul le are pe toate în voia Lui... Cum va fi voia Domnului... Rămâneţi cu bine.

- Duceţi-vă sănătoşi.

Şi cei doi apucă, după vorbele babei, cărarea: preotul cu geanta şi pălăria în mâna stângă, cu mânuţa băiatului în dreapta. Merg într-un ritm egal, nici grăbiţi, dar nici tândăliţi, cum obişnuieşte preotul să spună. Vorbesc rar, nu e propriu-zis o conversaţie, mai mult tac. Băiatul se interesează dacă vor ajunge la timp. „pentru serbarea doamnei Moldovan?" se interesează preotul. „Pentru serbare şi pentru pregătirile pentru serbare." Preotul lasă o clipă mâna băiatului şi scoate ceasul de la brâu; copilul aude ticăitul de greier şi zâmbeşte; prin fâneaţa vălurită pe care o traversează, acum, cărarea, lăcustele minuscule, *cosaşii,* ticăie subţire şi sacadat, întocmai ca ceasul tatălui său."Avem tot timpul", stabileşte acesta şi întinde iarăşi mâna după mâna copilului.

Continuă să ţină cărarea. Unele semne din împrejurimi sunt întocmai cum le-a prevăzut baba; altele nu; altele lipsesc. Ei continuă să înainteze. Cărarea îi duce, prietenoasă, cu suprafaţa ei ca de piele, mângâietoare pentru tălpi. Trece prin câmpuri întinse de iarbă, unduite peste coline dulci. Din loc în loc, grupuri de arbuşti înconjurate de tufăriş des; în alte locuri, grupuri de case mici şi alcătuituri gospodăreşti, înecate în crengi. Vegetaţia îi înconjoară cu umbrele ei înviorătoare şi cu emanaţiile pătrunzătoare, care se amestecă în chimia fiinţei lor intime, ca un drog. Se simt parcă ar fi fost scăpaţi de un balast şi acum plutesc uşor. Cărarea îi atrage mereu înainte şi peisajul îi înconjură, învăluindu-i din ce în ce mai strâns, ca într-o îmbrăţişare lungă. Băiatul păşeşte, de-acum, maşinal; picioarele calcă, pe rând, pământul tare şi moale al cărării, mişcate de o poruncă din propriul lor sistem de pârghii şi muşchi. Băiatul simte că ceea ce este deasupra acestui mecanism se detaşează de el şi pluteşte singur în dupăamiaza călduţă, iar sub genunchi, picioarele i se par că îi clămpănesc ca două scândurele străine. Apoi simte că umerii şi capul i se încarcă de o greutate care

îl trage în jos; în gură saliva lui începe să aibă un gust tot mai dulceag, privirea i se umple şi ea de greutate şi îi vine să-şi aşeze coatele în iarbă şi să-şi lipească pieptul de brazda ei moale, în timp ce dealurile încep să se legene şi să se rotească încet în jurul lui.

— Ai obosit? Să ne oprim un pic? Dar nu mai avem mult...

Ar vrea să răspundă, dar nu poate, simte un nod şi dureros şi plăcut, în gât; dealurile din dreapta lui pornesc, într-o mişcare iute, să-i iasă înainte, dar se retrag, cumpănindu-se, apoi le descoperă atârnând periculos deasupra lui. Pieptul îi este apăsat ca de o cocoaşă tare, cu blană ierboasă, şi pe obraz simte înțepătura unui fir ascuțit; când se răsuceşte în amețeală, descoperă albastrul cerului deasupra cefei sale. O mână, a tatălui său, îi întoarce trunchiul pe aşternutul de iarbă, alta îi eliberează pieptul de nasturii cămăşuței.

— Ti-e mai bine? Ai amețit... Trage aer adânc în piept.

Simte aend cum îi şuieră prin nări şi pieptul cum i se umflă; cerul albastru, cu o umflătură de nor alb, vin împreună periculos de aproape. Copilul închide ochii şi strânge din pleoape, să nu fie absorbit de cer, să nu cadă în fântâna lui limpede. Şi totuşi, ar fi aşa de bine să se lase cuprins de somn! Dar când începe să guste din ființa imensă şi copleşitoare a somnului, îi simte pe limbă căldura plăcută şi amenințătoare totodată şi-şi schimbă poziția membrelor, încercând să recâştige tărâmul sigur al treziei, prin mişcare. Apoi se simte legănat între trezie şi somn, între dulceața şi amăreala pierderii de sine. Este, apoi, un interval neutru, care îi scapă şi din care se simte scăpat; oare să fie chiar interval? În fața ochilor i se deschide tabloul unui copac înalt; nu-i vede vârful, dar aude vântul nevăzut, cum trece printre crengi ca o apă şi lângă primul copac mai vede unul la fel şi apoi altul şi altul şi mai mulți. Vede umbra deasă dintre trunchiurile lor tari, paralele, şi se simte apărat de ceva foarte puternic. Aude vocea tatălui său, cum îi vorbeşte, dar nu recepteazä fiecare cuvânt în parte, este numai inundat de înțelesul întreg, care îi spune despre pădure, despre gorunul singuratic de la marginea lui, pe care îl vede şi în închipuire, şi în realitate, cu coroana lui întinsă asimetric, peste pânza albastră a cerului, ca un steag imens, desfăşurat într-un plan amplu şi încremenit, tremurător, într-un contur care-i transmite un sentiment de siguranță şi statornicie, dar şi un avânt năvalnic spre ceva necunoscut şi înalt şi, totuşi, foarte familiar. Şi apoi cuprinde, mai mult cu înțelesul şi cu simțirea, întreaga pădure de dincolo de gorunul singuratic şi frumos, în frumusețea lui, ca un flăcău din basme, frumos în frumusețea lui. Şi se simte topit în umbra dintre copacii pădurii, întins pe jos, ființa lui alungită şi întinsă, ca un unt bun, pe pânea aromată şi vie a aşternutului cu ierburi şi muşchi, dintre copaci, şi apoi iarăşi vocea atât de cunoscută a tatălui său, şi amețeala dulce şi înspăimântătoare care-l absoarbe şi-I leagănă.

- Şi zici că domnişoara vă duce la pădure?

- Da, ne duce cu clasa, în fiecare primăvară... şi copilul simte mirosul de pământ proaspăt şi aroma înfirunzirilor tinere... Dar şi vara ne duce... şi ne duce şi toamna... şi sub tâmple îi fulgeră roşul aprins al tufelor de sânger şi aurul vechi din frunza stejarilor.

- Iarna nu vă duce?

- Nu, pân-acum nu ne-o dus în nici o iarnă...

- Şi ce faceți voi aici, la pădure?

- Domnişoara ne aduce cu clasa... Venim cu rândul, până începe urcuşul, apoi ne răspândim pe coastă, cum putem...

Se vede pe sine şi vede pe ceilalți copii, prin covorul de iarbă, în hăinuțele lor, cele mai multe albe, împrăştiați ca o turmă de miei. Când se apropie, pe rând, cu pulsul bătând sacadat, de buza pădurii, o găsesc pe domnişoara între tufanii rari din margine. Dacă e vară, e întinsă pe iarba plină şi-şi potriveşte un inel de fir verde pe deget.

- Ați ajuns toți, copii? Atunci ştiți ce vă aşteaptă!

Copiii ştiu ce-i aşteaptă: descălțarea. Pădurea-i o biserică, cea dintâi şi cea mai adevărată biserică, iar în bisericile cele mai sfinte, încălțările rămân la prag. Copiii lasă sub primele tufe câteva sandale, ghetuțe, opincuțe, cele mai multe, unele rânduite, altele care pe unde.

- Fără nici o teamă, copii! Pădurea vă cunoaşte şi vă iubeşte, nu vă face nici un rău. Băieții şi copilele de țărani râd încântați de ce le spune domnişoara, lapădă opincuțele şi zburdă nepăsători, cu picioarele goale, printre tufe şi mărăcini. Copiii de „domni" se descalță cu mofturi şi calcă pe iarba răcoroasă ca din pod. Sub gulerul bluzei, domnişoara ține înfipt un *acoi* cu care i-a învățat să-şi scoată spinii din tălpi. Pornesc printre copaci, călcând pe aşternut de frunze vechi, printre lujeri subțiri de flori ciudate, care cresc la umbră; din când în când, descoperă ciuperci şi le salută cu mare veselie. Se pierd risipiți în şoaptele tainice, cu învățătoarea în fruntea lor; basca ei albă pe părul negru călătoreşte pe sub etajul de ramuri, apare şi dispare.

Domnişoara este o ființă nu prea înaltă, dar nici prea scundă; nu e grasă şi nici slabă. La prima vedere, obrazul, ca şi întreaga ei ființă, pare şters şi nu este nimic, nici în îmbrăcămintea ei, nici în felul de a se purta, care să o scoată în față din ursita ei de mijloc, în care pare a se aşeza ea însăşi, cu o sfioasă determinare. Iar dacă, în meseria ei de învățătoare, fără să se distingă, niciodată, prin nimic, lasă în urmă numai serii de foşti elevi bine pregătiți, care îşi aduc aminte cu sinceră recunoştință de ea şi o iubesc constant, dar fără efuziuni, dacă îi priveşti mai atent fața şi întreaga ființă, poți deveni sensibil, pentru clipe scurte şi nesigure, de ceva deosebit şi greu de definit, ceva ca o lumină trecătoare, dar prețioasă, în ochi sau pe figură, o anume curbură a formelor care sunt reflexe fulgurante ale unei frumuseți autentice şi curate, ca gustul simplu al unei ape de izvor.

Păşeşte, ea însăşi fără încălțări, în fruntea copiilor, cu basca albă deasupra feței devenite roz perlat, mângâind, cu joarda lungă de alun, din mâna dreaptă, trunchiurile groase ale copacilor, ca pe

nişte vechi cunoştinţe. Le spune copiilor nume de flori şi buntieni, îi învaţă soiurile ciupercilor, care sunt locurile lor preferate; băieţii mai răsăriţi ştiu mai multe despre jivinele pădurii, despre vizuinele şi cuiburile lor, sunt gata să se caţere după ouă de păsări. Pentru ei, fiecare fiinţă este un unicat, nu e *un iepure* sau *o vulpe,* ei spun *vulpe,* nici *un uliu*, sau *o ţarcă,* dintre multe altele de acelaşi soi; în pădurea asta, un iepure este *iepurele, măăă!,* şi se aruncă o scurtătură după el, vulpea e *hulpea,* şi trage după ea un şir lung de poveşti năzdrăvane, ţarca e *ţarca,* vulpea şi tarea acestui domeniu.

Mişcând la fiecare pas din joarda de alun, domnişoarea îi duce pe sub bolţile de crengi, pe unde se întretaie zeci de cărări de vietăţi păduratice, şi îi scoate la un loc unde podişul de sub rădăcini se încovoaie abia pronunţat spre stânga, după care coboară precipitat vreo zece paşi într-o adâncitură care se lărgeşte în faţă cu o palmă de loc deschisă spre un alt orizont al pădurii. În miezul adânciturii, unde este umbră ziua toată, clipoceşte lumina tainică a unui izvor. Pulsează ca o inimă vie de sub un ciot de rădăcină, se adună într-o scobitură nu mai mare decât un blid şi răzbate în partea dimpotrivă, ca un firicel lichid care se pierde printre buruieni. Băltuţa lui rotundă e înconjurată de frunziş des de foi rotunde, cerate, de un verde tare. Apa are culoarea tavanului de crengi.

Domnişoara se apleacă în genunchi, în faţa izvorului, şi bea direct din imaginea ei însăşi, răsfrântă, în care se lăteşte pata albă a băştii. Apoi se ridică şi caută cu ochii locul unde se poate aşeza; este acelaşi pat de muşchi de la rădăcina unui brad, dar parcă în fiecare an este uşor mai la stânga, sau mai la dreapta, sau mai în faţă; după cum curg zodiile, îşi spune ea. Tot pe acolo trebuie să fie şi lespedea aceea întinsă şi aproape lucie; copiii o găsesc de fiecare dată, într-un rând a trebuit s-o caute prin buniieni. O aduc, satisfăcuţi de ispravă, şi-o pun în faţa învăţătoarei. Aşezată şi sprijinită de trunchi, cu fusta trasă mult peste genunchii îndoiţi sub bărbie, domnişoara îşi potriveşte, de fiecare dată, lespedea sub tălpile goale. După ce s-au săturat şi ei, pe rând, de apa izvorului, iar băieţii şi-au şters zgomotos gurile umede cu mânecile, se aşează roată în jurul dăscăliţei; câte unii se mai împing; câte-o fetiţă mai plezneşte pe câte unul, mai năbădăios. Domnişoara îi lasă să se liniştească singuri, aşteptând cuminte şi tăcută, cu mânile petrecute în junii genunchilor, cu ochii pierduţi în taina întunecată a izvorului. Pe lespedea cenuşie, unghiile rotunde ale picioarelor ei lucesc stins.

Îi înconjoară liniştea şi taina pădurii. O procesiune de furnici duce ceva undeva. O goangă urcă pe tija lungă şi subţire a unei flori necunoscute; firul verde se încovoaie sub greutate, mai mult, tot mai mult şi până la urmă cedează; gâza se rostogoleşte agitându-şi firele negre ale picioarelor, iar clopoţelul de un roz spălăcit al florii se scutură tot mai rar. Liniştea se clădeşte, clipă de clipă, din zeci de pâlpâiri de şoapte stinse şi zgomote mânuite. Taina pluteşte undeva deasupra, dar este totodată şi în ei, coborând în straturi tot mai grele spre pământul care răsună din adânc.

- Cât o fi ceasul copii, întreabă învăţătoarea, ca trezită dintr-un somn.

- E timpul, e vremea, se aud glasuri, e vremea poveştilor.

4.

Şi apoi îl trezeşte un sunet gros şi cam dogit de clopot vechi, de *cioaie* îi şopteşte gândul pe jumătate amorţit, apoi picurături repetate de sunete limpezi şi înalte, *clopoţei de juninci,* gândeşte iar, şi apoi un zdrăngănit voios, cu sonoritate plină, topit şi prefăcut într-un sforăit repetat şi puternic, şi apoi un nechezat victorios şi ecourile lui pierdute, peste mărgelele metalic sonore ale celorlalte clopote. E prezent, venit de niciunde, un miros tare de blană de oaie şi se trezeşte întins pe un cojoc cu miţa lungă, de culoarea fumului şi a cenuşii.

Descoperă, în stânga lui, văzute de jos în sus, ghizdurile puternice, de stejar vechi, ale unei fântâni şi vede capătul prăjinii cu lemntd lucios, ca osul, şi căldarea de doage prinse în cercuri de fier luciu, şiroind de apă, bălăngănindu-se leneş. Ridicat din trunchi, vede peste fântână spinările rotonde, lăsate curbat la mijloc, şi gâturile încomate ale celor doi cai, îndoite peste *valău,* bătaia rară a cozilor cu peri lungi şi subţiri peste şoldurile rotunde. Aude sorbiturile puternice şi realizează, fără s-o vadă, prefirarea apei printre măselele tari ca piatra, aude scutorătura capetelor şi fornăitul pe nări, zdrăngăneala clopoţeilor şi un glas omenesc îngânându-le prelung, stăpânitor şi prietenos: *ptrrrrr...*

Ridicat în genunchi, îl descoperă pe tatăl său şi întregeşte tabloul. Preotol stă pe un bolovan imens, o fiinţă uriaşă de piatră, într-o lume de lut, apă şi iarbă. Părea că nu mai luase seamă unde se aşează, cu costumul lui de oraş, pălăria şi geanta nu erau în câmpul vederii; stătea de vorbă, liniştit, cu două fiinţe ciudate, în îmbrăcăminte grosolană de cânepă, mânjită din abundenţă cu noroi, în cruste vechi, uscate, şi în pete proaspete, umede şi negre. Feţele, acoperite de barbă scurtă neagră, nerasă de câteva săptămâni, înnmecată sub pălăriile rotate, de un material incert, poate piele învechită, trimiteau lumini scurte din ochii vii, ca doi cărbuni aprinşi. În jurul lor, până departe, spre pereţii dealurilor, spinări risipite de vite roşiatice, cu pete mari, albe, printre care se risipesc bucăţi de mugete înfundate şi voci limpezi, amestecate, de clopote şi clopoţei

Printre capetele cu coarne răsucite şi printre umerii puternici, acoperiţi de păr scurt şi lucios, se apropie cu paşi mari, să intre în cadru, un bătrân cu barbă deasă, înspicată, rotunjită abrupt cu foarfeca de tuns *oi,* cu haine mai curate şi mai aşezate; un *şerpar* lat de piele veche, cu crestături şi atâmători metalice, unele de aramă curată, clatină o pipă lungă, cu capac de tablă subţire, un amnar puternic de oţel, lucind stins, un fluier de lemn sculptat ca un sceptru subţire şi alte câteva obiecte de metal, lemn lustruit sau os, misterioase ca nişte semne străvechi. Bătrânul venea cu paşi mari şi avea mişcări ceremonioase, de parcă ar fi oficiat ceva important şi tainic. Vorbea şi cânta, totodată, psalmodiind cam pe nas şi potrivind rimele vechi şi cuvenite ale spusei sale cu o anume măiestrie

de care era conştient şi se îngrijea; când n-avea rime potrivite la îndemână, căuta câteva clipe şi uneori nimerea potriveli neaşteptate, care îi împrospătau vorbirea, cum împrospătează florile un câmp de iarbă; când nu găsea ceva potrivit, le pleznea, cum îi veneau, iar atunci textul şchiopăta sau se zdruncina, ca o căruță pe un drum rău. Apropiindu-se, el spuse cam aşa:

- Eu sunt Constandin Părăianu, care şi-a băut sumanu şî mi-o rămas numa'o mânecă ca s-o beau duminică...

Dar după ce-şi făcu această prezentare, căreia părintele îi dădu, cu deplină seriozitate, toată importanța, deşi era limpede că o mai ascultase de nenumărate ori, continuă să întrebe şi să răspundă, preotului şi celorlalți, tot în potriveli de rime şi versuri. Nu era sigur că era băut, dar nici nu se putea spune că era tocmai limpede; plutea, cu de la sine putere şi printr-o veche obişnuință, într-o amețeală legănată şi cântătoare, care se vedea că era felul lui de a-şi duce viața. Tocmai despre această viață vorbea el cu preotul şi cu ceilalți doi; le spunea cum a fost şi mai este încă viața aceasta a lui: nici frumoasă, nici urâtă, nici bună, nici rea, judecata lui nu avea astfel de măsuri şi nici nu era, de fapt, o judecată în ceea ce spunea el. Era o lungă, nesfârşită poveste, fără cap şi fără coadă, un continuum care lua, uneori, ton de baladă, alteori de anecdotă hazlie, cu draci şi alte ființe supranaturale, alteori povestire, alteori amintire. Ceea ce era constant şi revenea mereu în nesfârşita lui psalmodiere era că ce-a fost s-a dus şi nu se mai întoarce şi că viața, aşa cum a trăit-o el, nu va mai fi pe acest pământ.

- Io-s cel de pe urmă, părinte dragă, crede-mă, că nu-i de şagă, să mă crează şi ceilalți, c-or fi ei voinici şi-nalți, da' ca mine ei nu-s, că io m-am luat şi m-am dus ş-a vini lumea cea ră care nu va mai plăce... Că s-o sculat dracul cel mare, cu coarnele cât patru hotare, cum scrie la Apocalipsă ş-o hi foamete şî lipsă şî pruncii-n mume or zghiera şî chiatră pe chiatră nu va mai sta...

După ce-şi întinse, lungă-prelungă, zicerea-cântare, întrerupt, pe alocuri, de cei doi flăcăi de la cai, cu fețele lor zmolite, în care luceau alb, când râdeau ori numai rânjeau, şiruri de dinți tari ca pietrele, ori de preotul care mai arunca şi el câte-o remarcă, bătrânul oftă din adânc, îşi scoase fluierul din şerpar şi, fără nici o introducere sau altă formulă de pasaj, începu să cânte, lung şi modulat, ceva ca o doină nesfârşită, din suişuri şi coborâşuri de melodie prin care strecura tonuri sacadate de cântece de joc, în semi-falset, ori picurături înalte de note curate, în suite avântate, care tindeau să atingă ceva de neatins şi să ajungă undeva de neajuns. Apoi tot atât de neaşteptat luă fluieml de la gură, îl lovi de câteva ori de genunchi şi-l puse la locul lui în şerpar. Apoi spuse cu o voce şi într-un ton natural, care nu mai fusese auzit până atunci:

- Acuma, domnule părinte, fă bine şî dă un zlot lui Constandin Părăianu, că iei îi un bătrân lâpsit, să aibă de-un tăbac şî de-un jinars, iar dumneata ieşti un om fain...

Părintele păru că stă să cumpănească. Apoi spuse şi el cu o voce voit neutră:

- D-apoi nu primeşti dumneata, bade Constandine, de câte ori vii pe la noi, şi tăbac şi vinars?

- Ba păi cum să nu primeasc, că m-ar bate Dumnezău să nu recunosc... Că-mi dă totdeuna doamna preuteasă, că şi dumneaei îi doamnă faină... Da'acuma am eu voia asta să-mi dai dumneata!

În timp ce părintele se căuta în buzunar după portofel, bătrânul puse iar fluieml la gură şi cântă un cântec scurt, ceva ca o pornire de bucurie tristă a inimii. Apoi înfipse iar fluierul în şerpar, luă banii, sărutând mâna preotului, şi îşi începu iar psalmodierea despre vremurile care au fost şi n-au să mai fie niciodată. Copilul căzu în apa somnului tocmai când Constandin Părăianu descria un demon vechi şi bătrân, care se lăţeşte pe tot pământul.

Când deschise iar ochii, cu senzaţia aceea puternică a unei priviri străine în ceafă, şi răsuci capul, îl descoperi, agăţat de un ciot strâmb din vârful trunchiului bătrân. Nu-l mai văzuse niciodată, încercase, doar, să şi-l reprezinte, dar acum ştia cine este. Se ţinea strâns de lemnul crăpat şi aşchios, cu picioarele ca două mâni mari şi bătrâne, cu palme tăbăcite şi degete noduroase; era învelit într-o umbră mohorâtă, care părea că se scurge pe el ca un şuvoi de păcură grea. Pe faţa lui prelungă, clipocind stins, cu luminescenta cenuşii, trăsăturile, ca nişte şanţuri adânci, huruiau toate la vale, ca un straniu grohotiş din altă lume, deasupra căreia bate vântul nimicului. Fruntea îi era brăzdată puternic, ca de nişte tăieturi dureroase şi adânci, iar privirile întunecate i se adunau înspre sine, cufundându-se pe trepte nevăzute de mohoreală strepezită şi fără leac; din când în când, numai, trimiteau bătăi de aripi negre, ca nişte semnale de noapte adâncă, spre lumea în cumpănire, între întuneric şi lumină, tăciunii de smoală ai ochilor săi sumbri.

Aflat dincolo de spaimă şi de orice altă stare, într-o trezie sarbădă, fără conştientă, băiatul închise ochii, pârliţi pe dinăuntru de atâta întuneric. EI era tot acolo, cu palmele picioarelor strânse, pe acelaşi ciot uscat şi sfâşiat, cu nodurile încheieturilor conturate puternic, cu faţa de întuneric şi privirea mohorâtă curgând în jos, mereu în jos şi luând lotul cu sine într-o ameţeală amară. Băiatul strânse şi mai tare din pleoape, încercând să-şi strivească de tot luminile de sub ele, dar demonul rămânea tot acolo, cu fulguiala de aripi negre izvorând de sub fruntea brăzdată.

Atunci băiatul întoarse privirea, căutând cu ochii sprijinul dealurilor masive din jur; pe tatăl său îl pierduse undeva într-o umbră de dedesubt şi simţea că numai dealurile l-ar mai putea ajuta. Dar pe faţa lor întinsă, covorul de iarbă părea că e pătruns, pe dedesubt, de un abur rece şi nevăzut, care îl rărea şi-l subţiia, pălindu-l; însăşi substanţa lor lutoasă începu să vibreze coborâtor şi era de parcă principiul material din consistenţa ei se surpă în găvane oarbe de goluri fără fund. Iar deasupra lor cerul era spoit cu un var fără lumină şi culoare, ca un linţoliu trist şi rece. O spaimă de gheaţă, ea, cea mai mare, spaima spaimelor, căuta pe dedesubt intrarea în sufletul fără apărare al copilului, gata să-l absoarbă în gâtlejul ei de balaur. Atunci, cu cele din unnă puteri, acelea care sunt reci şi treze, cumpănite într-un echilibru de mici fracţiuni de clipă, băiatul mai ridică o dată ochii

spre culmea dealurilor. Încă vibrau descendent, sub un linţoliu sur şi străin Dar privirea lui se agăţă de linia subţire a culmilor, nelăsându-se să alunece pe povârnişul absorbitor. Linia aceea începu să se clatine uşor, ca un fir de paianjen în aerul imobil, şi băiatul simţi pe vârful limbii gustul ascutit şi dulceag al primejdiei. Îşi ţinu privirea tare şi firul de paianjen continuă să balanseze, periculos. Băiatid se aţinu încăodată, învingând ceea ce era de învins. Conturul se mai curbă odată în jos, periculos, apoi se ridică, se mai balansă rar de câteva ori şi născu din sine un semn. Ca orice semn, era o trăsătură, o urmă de condei nevăzut, fără culoare sigură, dar urmă, pe tabla de aer aton de acolo, de deasupra dealurilor. Apoi urma se topi în sine şi se născu încăodată, cu mici luciri de alb. Apoi se mări, cât o pată pâlpâitoare de var curat, iar pata de cer din jurul ei se înălbăstri vizibil, iar coltul de iarbă se reînverzi. Umbra continuă să crească şi se despărţi în două, alungindu-se. Apoi se văzu cum coboară, punând paşii pe trepte de iarbă, cu cerul curat ca o cunună deasupra capului. Băiatul auzi un foşnet şi schimbă privirea; văzu pe tatăl său, în picioare, cu patrafirul strălucind auriu pe piept. Degetele lui căutau prin foile cărţii, aşezată pe capul mai înalt al valăului, pe o blană de miel tăbăcită, cu părul scurt, dar foşnetul pe care-l auzea nu putea fi foşnet de pagini. Se repetă, de data asta adânc şi sfâşietor, şi băiatul văzu cum demonul îşi lungeşte fiinţa, odată cu cel de al treilea ţipăt, şi împinge cu ghearele ciotul strâmb pe care fusese agăţat; creştetul lui ascuţit se înfipse în gol, cu conturul unui înotător disperat şi din forma lui alungită se desprinseră evantaiurile aripilor negre, bătând haotic un aer care parcă refuza să-l susţină.

Tatăl său începu rugăciunea, binecuvântând pe Domnul Dumnezeu, şi-o continuă cu vocea lui moale, dar niciodată slabă. Făcând un pas înainte, aşezându-şi cu palmele, cuviincios, hainele pe el şi ascunzând pipa lungă la spate, Constandin Părăianu începu să-i dea răspunsurile, pe rând, fără nici o sminteală. Când vocea lui melodioasă, cu un ton mai înaltă decât cea a preotului, se împleti armonic cu aceasta, umplând golul de aer curat şi plăcut, ca o apă limpede, sub cerul străveziu albastru, între coamele dealurilor înalte, pe care iarba vie foşnea fără vânt, cei doi bătrâni în haine albe ieşiră în dreptul fântânii, în rând cu văcarii zmoliţi la faţă, care ascultau cuviincios, cu mânile împreunate în dreptul pieptului, după ce aruncaseră la picioarele lor, pe noroiul uscat, pălăriile lor mari şi pieloase. Cei doi coborâseră dealul într-un timp fără timp şi trecuseră printre spinările de vite strânse ciopor împrejurul fântânii, firesc, ca printre nişte vechi cunoştinţe. Animalele nu mai păşteau, fuseseră adăpate mai înainte şi acum stăteau adunate, abia schimbându-şi greutatea de pe un picior pe altul. Când într-un loc, când într-altul, în fiecare clipă, fie o coadă se ridica în aer, ca un bici greoi, se învârtea ca şi cum ar fi vrut să pleznească din pămătuful din vârf şi cădea cu sunet înfundat pe câte-o spinare, ridicând roiul de muşte, fie o ureche vibra lângă cornul ei şi capul se apleca, iar clopotul de la gât suna armonios, trimiţând spre dealuri un stol de sunete.

Părintele, ajutat de Constandin Părăianu, sfinţi apa din valău după tipic, cufundând, în două mişcări tăiate, de trei ori, mănunchiul de busuioc lipit de cruce, în apa în care coborâse cerul curat.

Apoi ridică mâna cu busuiocul sus de tot, deasupra capului, binecuvântând până departe, în cele patru zări. Apoi înmuie din nou busuiocul în cerul din valău şi făcu paşii până în faţa bătrânului înalt în haine albe, prezentându-i crucea. Acesta privi chipul de argint sfânt al celui răstignit pe cruce cu privirea lui albastră şi strălimpede, întocmai ca apa şi cerul. Plecă abia simţit fruntea înaltă şi curată, primind stropii răcoroşi ai apei sfinţite. Înclinându-se şi el, uşor, în faţa lui, preotul şopti formula de binecuvântare şi trecu la celălalt. Apoi la cei doi văcari, umplându-le părul negru, sârmos, de roua sfântă, apoi la Constandin Părăianu, care-şi netezi pletele, cuviincios, mai înainte, şi se apropie de mâna cu busuiocul sfinţit făcându-şi cruci mari peste piept. Aplecându-se ca pentru ceva mic, preotul îşi boteză şi copilul, însoţindu-şi gestul cu o lumină de duioşie veselă în ochi. Apoi trecu, binecuvântându-le, printre vitele care rumegau liniştite sub soarele dupăamiezii.

Când, după ce-şi strânsese crucea şi patrafirul în geantă, lăsând mâna de busuioc pe marginea valăului, şi salută cu „Doamne-ajută" şi „Dumnezău să primească" pe toţi ceilalţi, pomi, cu copilul de mână, pe cărarea ce urma să-i ducă printre dealuri, de locul unde era fântâna, cu cumpăna ei înaltă, începu să se apropie umbra de asfinţit a dealurilor. Aerul devenea treptat mai rece, dar tot bun, dar parcă de alt gust, de altă bunătate; cei doi, preot şi copil, înaintau fără grabă spre răsărit; în urma lor umbra blândă câştiga, pas cu pas, din grămada de spinări rotunde şi păroase, din care se ridicau, ici şi colo, capete cu coame tari şi îndoite şi ochi rotunzi, luminaţi de un înţeles nedesluşit. Grupul de oameni din jurul fântânii părea că întârzie să se desfacă; trunchiurile puternice ale văcarilor se vedeau desluşit, în hainele de culoarea glodului, sub pălăriile negre, rotate; se deosebea şi ţinuta mult mai firavă, dar ţanţoşă, a lui Constandin Părăianu, şi parcă adierile dupăamiezii târzii aduceau păreri de sunet de fluier. Din grup ieşea în primplan perechea de bătrâni în haine albe; era ca şi cum acolo s-ar fi concentrat lumina şi, multă vreme încă, a fost ca şi când bătaia tot mai scăzută a soarelui care cădea după culmi ar fi întârziat, lipită de pata lor de culoare curată.

5.

Tot în acest timp, peste mai multe dealuri, spre miazănoapte, părintele Andrei Bujor depăşea ultimele căsuţe înecate în grădini ale satului Ţaga; el înainta pe drumul cam gloduros spre Sântejude, cu statura dreaptă, cu mersul nici prea rar şi nici prea apăsat, dar cu o ţinută care avea aproape un aer arhieresc. Ca să lase această impresie nu mai era nevoie să-şi ţină poala reverendei cu mâna stângă, era destulă firea lui naturală şi expresia ei fizică, eliberată, acum, de apăsarea dintre umeri, pe spate; colina înaltă din stânga drumului, cu parcul, castelul şi cripta rămăseseră mult în urmă.

Preotul ţinea drumul printre costişe cu iarbă, pe cărarea bătătorită în marginea rupturilor de ogăşii. Dealurile se arcuiau în jurul lui, când mai pieptişe, când mai domoale, iar lumina dupăamiezii era întreagă şi matură, ca un fruct cu miez de irizări potolite de aur pulverizat; părintele le primea pe frunte, pe piept şi pe braţe, înaintând, însemnat astfel, spre marea plutitoare de albastru în care era izvorul ei; în jurul lui liniştea încăpătoare se ţesea din fâşâit subţire de ierburi, din ţârâitul harnic şi obscur al insectelor, din clipocit de frunze şi clipe. De la un moment, dealul din dreapta lui crescu brusc şi prăvăli în faţa drumului ceva ca un umăr de pământ dezgolit pe-o latură, iar pe deasupra învelit în iarbă ca într-un ţol aruncat pe el; calea se feri, scurt, la stânga, din faţa lui, ocolindu-l strâns. Trecând pe sub jumătatea de arcadă de lut încununat cu iarbă şi tufăriş amestecat, părintele Bujor ieşi la un larg de întindere ierboasă, desfăşurată în dreapta drumului până sub o culme care suia brusc spre cerul decolorat din miazănoapte în care înfigea un pisc semeţ şi înalt; în alăturarea unduioasă de coline rotunde şi lungi, care umpleau întreg orizontul cu blana lor ierboasă, petecită cu păduri şi însăilată în pâlcuri de mărăcini, era singurul reper vertical şi ascutit, înfipt în pânza alburie a cerului ca un semn cu înţelesul lui propriu. La baza lui, înainte ca liniile peisajului să se îndoaie şi s-o pornească drept în sus, o îngrămădire ca o cetăţuie distinctă şi compactă de frunze şi crengi.

Călătorul cu reverendă cenuşie spre negru şi cu pălăria lui de aceeaşi culoare mai făcu vreo câţiva paşi pe cărarea de la marginea urmelor de vite şi roţi, apoi săltă piciorul la dreapta, peste ceva ce trebuia să fi fost o albie precară de pârău secat şi alese o cărare prin fâneaţa largă; otava era grasă şi deasă, numai bună de coasă. Cetăţuia de vegetaţie densă creştea mereu în faţa lui, apropiindu-se; tot mai limpede începeau să se distingă zgomote amestecate în ceva ca o rumoare când mai stinsă, când mai intensă, tăiată de sonoritatea clară a metalului lovit de metal, ori înfundându-se în sine prin muget de vite; un nechezat sonor şi prelung dădu un semnal cu ecouri repetate spre culmea pieptişă.

Când din masivul firunzos se contură distinct profilul înalt şi răsfirat al unei coroane de nuc bătrân, se lămuri din umbră albastrul curat al unui zid şi oglinda de lumină nesigură a unei ferestre; căsuţa se desluşea treptat, cu târnaţul ei înalt, împodobit cu oale de lut din care muşcatele înflorite aruncau flăcări roşii, fără căldură. În urmă şi într-o latură, acareturi încă nedesluşite.

Nu era nici o poartă şi nici un gard; preotul păşi în umbra deasă de sub nuc ca într-o incintă boltită; undeva, în dreapta lui, se percepeau mişcări, tropotit de copite, mugete şi chemări. Prin troscoţelul rar de lângă umbra nucului, un popor de găini pestriţe, vreo două negre, ca de cărbune, căutau în ţărână sub ocrotirea celor doi cocoşi; unul alb, ca o rufă curată, celălalt roşu aprins, ca o fustă de ţigancă. Se supravegheau reciproc, de la distanţă, părând că se uită, fiecare, în altă parte. Sub umbră, în faţă, răzimat de o masă simplă din trei scânduri, un trunchi puternic de bărbat, cu faţa lată şi negricioasă; era atât de masiv încât, când începu mişcarea de ridicare, te puteai aştepta ca

statura lui să se înalțe până la arcadele bolții. Rămase, însă, la proporții neașteptat de scăzute, fără să-și piardă nimic din masivitatea lui bolovănoasă. Fața negricioasă se lăți și mai mult, cu peria ei de barbă de câteva zile, și cuvintele de bunvenit răsunară în sonorități puternice, dar cu ceva moale și plăcut în ele:

- Ia te uită cine ne face nouă cinste mare! Marișcă, tu Marișcă, ne vine oaspete scump! Cea chemată Marișca ieși din umbrele de după casă, ștergându-și mânile de șurță; era o ființă măruntă și subțire, cu fața cam ascuțită și ochii vioi. Se mișca însă potolit și avea o voce neașteptat de caldă și de mătăsoasă, de parcă prin gura ei vorbea altă persoană:

- Poftește la noi, domnule părinte! Ai picat chiar la timpul și locul potrivit; omul ăsta s-o pus încă de la amiaz' să-și bee vinul și n-are cu cine. Bagsamă-i musai să-l gate az' de tătului tăt.

Într-adevăr, părintele văzu că omul de la masă avea o damigeana lângă picior, acolo unde își țin soldații patul armei la comanda potrivită, și-o cană de lut înaintea lui, pe masă; mai erau multe coji verzi de nuci, care acum începeau să se coacă; bărbatul bea vin din cana de lut și mânca nuci, pe care le spărgea cu pumnul lui greu de colțul mesei și le curăța coaja subțire, ca de hârtie fină, a miezului, cu degetele lui groase și puternice.

- Mulțumesc de primire, oameni buni, dtale, baciu Bunea șî dtale, Marișcă, dar tare n-am vreme azi de gătat vin șî mă șî cam grăbiesc. M-aș ruga de-un cal...

- Stai părinte, stai șî nu te grăbi... Dta știi că nu să arvunesc caii cu graba... E o socoteală: ne așezăm la masă, așa, frumos, ca niște creștini botezați, muierea asta ne mai aduce o cântă, o umplem cu vin, mai spargem câte-o nucă, ne mai aduce muierea șî ceva de gustat, că ce treabă are muierea...

- Păi da, ce treabă să am: n-am nici o treabă, făr'să-l slujesc pe dumnealui, domnul șî stăpânul meu...

- Nu lua în derâdere vorbele Domnului, că ai față preoțască aici, în ocol, tu muiere, șî Domnul o zâs că muierea să să teamă de bărbat...

- Șî ce, zâci că nu mă tem destul?

Părintele rămăsese în picioare, în mijlocul bolții umbroase, și asculta schimbul de replici cu o lumină de zâmbet pe față; ar mai fi stat așa să-i asculte mult, până-n sară, dar avea alt gând, care-l făcu să ofteze, ca și cum ar fi fost ostenit, și să spună cu un aer de împăciuire:

- Tare vă mulțămesc, dragii mei, dar azi n-am vreme. Oi vini altă dată ș-om cerca să gătăm vinul lui baciu Bunea, cu toate că mă cam îndoiesc că l-om putea dovedi oarecând. Cât de arvunit cal, n-am trebuință, de-odată, cât să-mi dați unul cu împrumut, să mă ducă pân-acasă, c-apoi vi-l voi înturna eu prin cineva. N-aș putea zâce că-s chiar zorit, dar nici să tăndălesc prea mult...

- Să mă ierți, părinte dragă, dar vorba asta cu tăndălitu-i vorbă de muiere... Când doi bărbați stau la câteun canceu de vin, aceia nu tăndălesc... Hai șî pune-te pe scaunul ăsta, până nu mă supăr. Muierea aduce canceu șî ceva de gustat, că dacă nu...

Baciu Bunea scoase scaunul de sub trunchiul lui puternic, îl trase către preot, pe cealaltă latură a mesei, şi se întoarse în jurul lui, ca şi când ar fi căutat ceva; dar Marişca era de-acum lângă ei, cu alt scaun în mână, cu spătar; îl şterse cu şurța şi-l aşeză pe preot pe el, ținându-l domol de cot. După care se pierdu iar în umbrele de după casă. În timp ce se aşeza mai bine pe scaunul său, iar celălalt îşi proptea din nou trunchiul masiv de scândurile mesei, preond vorbi către femeia care se depărtase; nu striga, dar nici nu vorbea ca şi cu cineva din apropiere şi era ca şi când s-ar fi bucurat dacă ar fi fost auzit, dar nu-i era nici o pagubă dacă ar fi vorbit degeaba:

- Mie, Marişcă dragă, să-mi aduci numai un colț de pită, o felie de caş, un ou fiert, dacă ai, ş-o lingură de miere. Ştiu că aveți stupii voştii.

- Aduce tot ce trăbă, părinte, n-avea grijă. Dumneata stăi aici cu mine şî spune-mi ce-i de lumea asta.

- Apăi lumea asta..., începu părintele, dar celălalt nu-i luă sama şi continuă ca şi când tot el ar fi trebuit să răspundă:

- Ştii cum îi lumea asta?, întrebă el, alegând cu grijă coaja subțire de pe un miez de nucă de culoarea osului moale. Lumea asta îi tocma' aşa că, după ce m-am dumirit eu, pe la amiaz', cum îi cu lumea asta, iar acum nenea Bunea arătă miezul curat, ca pe o probă din lumea cu cate se lămurise, am zâs că de-acum alta n-am fără numa'să-mi beau tăt vinul şî să mă-mbăt... Aşa c-am început cu damigeana asta... şi bărbatul arătă spre vasul care-i stătea lângă picior, ca un pat de armă.

- D-apoi numa'az' pe la amiaz'te-ai dumirit dta?

- Numa' az', vezi bine. Şî ştii dta, domnule părinte, dice?

- Ba, nu ştiu; da' dacă mi-i spune, oi şti.

- Apoi de-aia, domnule părinte dragă, pentru că io-s prost...

- Şî dice zici dta, baciu Bunea, că eşti prost?

- De-aia zâc că-s prost că numa' az'pe la amiaz' m-am dumirit că nu ştiu ce-i cu lumea asta...

- Cum zici, baciu Bunea, numai Dumnezău-Sfântu ştie ce-i de lumea asta...

Marişca aduse canceul; aduse ş-un blid de pământ cu un ou ş-o bucată de caş, un pahar cu miere; într-un ştergar avea cu ea un sfert de pâne de casă. Bărbatul ei turnă vinul în canceu şi-l îndemnă pe preot, împingându-şi canceul umplut până-n buză spre al lui. Părintele rosti o închinare scurtă şi gustă; vinul era subțire, amărui-acrişor, şi înțepa uşor pe limbă.

Cei doi continuară să guste din olițele de lut, vorbind între ei potolit, în replici scurte; părintele mesteca pânea şi caşul fără grabă; sparse oul de scândura mesei şi-l curați de coajă; părea mulțumit de felul în care se desprinsese coaja: curat şi de tot, lăsând oul alb şi lucios, ca un obiect prețios de fildeş, în pielița lui întreagă. Îl ținu între degete, în dreptul ochilor, şi păru că rămase tăcut şi că aşteaptă să i se rânduiască gândurile, ca să spună ceva, aşa cum era, cu oul alb şi curat în mână, poate un adevăr important. Dar nu spuse nimic; îl mai privi, câteva clipe, lung, dar şi de

parcă s-ar fi uitat prin el, apoi îi muşcă vârful; nici acum nu urmă nimic deosebit: mesteca liniştit, cu un aer absent.

Văzuți de la oarecare depărtare, cum stăteau la aceeaşi masă, cu gesturi puține şi vorbe parcă şi mai puține, puteau să pară şi ca doi bărbați prea puțin cunoscuți între ei, care s-au întâlnit în trecere şi îndeplinesc scurta obligație a vinului şi a mâncării fără prea mare grabă, doar ca să treacă peste ea; sau tot atât de bine puteau părea doi prieteni vechi, care se cunosc de când lumea şi n-au nevoie de prea multe cuvinte şi mişcări pentru săvârşirea unui ritual important şi esențial, căruia îi arată respectul în felul lor de bărbați puternici şi aşezați.

În timp ce ei beau liniştiți, iar părintele mai şi gusta din mâncare, mestecând oarecum gânditor, lumina se înclina, imperceptibil, către apus. Ora păruse că se oprise, iar timpul că bălteşte în lumina mantră a zilei şi totuşi era ceva care-l ducea spre un undeva unde merge el totdeauna, numai că încă nu era evident acel ceva; începuse numai să susure mărunt, ca nişte greieri pierduți în iarbă, apropierea evidenței că va veni ora când lumina se va înclina şi va decide, iremediabil, soarta zilei.

Atunci a fost că s-au auzit cosaşii în otava care nu era decât la câțiva paşi; trei reprize de fierăstuiri scurte, dar deosebite între ele, ca părțile unei sonate: un preludiu, o culminație şi un final. Atât. Apoi se auzi un cârâit de țarcă; unul singur. După care urmă un moment de linişte; se auzea fâşâitul ierbii şi foşnend câte unei frunze de nuc; câte una singură. Cu canceul lui de vin țărănesc, iute-acrişor, în palmă, Bunea părea că nu era încă hotărât: să ducă lutul ars la buze, ori să mai aştepte, ținându-l aşa şi prelungind clipa. Preotul părea şi el suspendat pe-un arc de gând, ca pe-un podeț din acelea de-o singură scândură, care încă se mai şi clatină, în echilibru nu prea stabil. Poate că, dacă ar fi avut cuvinte care să traducă ceea ce simțeau ei amândoi, preot şi țăran, în momentele acelea de suspendare a duratei şi a tot, când existența unanimă părea că nu se mai manifestă decât printr-un scârțâit de aripă de insectă, înclinarea abia perceptibilă a uniri fir de iarbă ori lovirea de nimic a unei frunze, ar fi spus că doresc să rămână totul aşa cum este, să împietrească tond în clipa aceea unică. Aia care îi cuprindea pe ei şi-i ținea strâns în întreg.

Pasul peste golul de un gust amar, amețitor, fascinant de plăcut, dar cu un miez de durere neagră în el, l-a făcut un nechezat de cal, desfăşurat ca o singură panglică lungă şi sonoră, întreagă, dusă de la prima la ultima notă într-un crescendo gâlgâit, cu sonoritate de trâmbiță primitivă, dintr-un metal straniu, din altă lume, înrudit cu osul vechi şi cu pielea răstăbăcită, şi încheiat într-un hohotit aruncat spre înălțimea piscului ascuțit din dosul cetății de crengi a lui baciu' Bunea. Cu tot acest semnal atât de puternic, animalul pe care-l aducea de căpăstru un flăcăiaş subțirel, cu clop de paie îngust, tras peste ochi, venea liniştit, într-un pas aproape amorțit; când flăcăiaşul îl aduse la numai doi paşi de masa celor doi, calul îşi ridică o dată capul, clătinând din dârlogi şi unduindu-şi potolit coama. Înainte de a-i privi cu deamănuntul pe cei doi, cal şi flăcăiaş, părintele se lăsă adiat

cu plăcere de mirosul iute al animalului; îl aspiră în tot corpul şi ființa lui părea că trece dintr-o dată peste momentul de pauză şi se trezeşte la o viață regăsită, iute şi tare. Încât aruncă asupra lor un ochi ager: de proporții mijlocii, mai mult spre măninte, calul părea bine încheiat şi puternic; nu dădea semne de nervozitate, dar nici nu se arăta un târâie-ham. „Un tovarăş de nădejde," îşi spuse preotul şi schimbă privirea pe flăcăiandrul care i-l adusese. Văzu numai un contur subțire, într-un fel de izmene, care puteau fi şi pantaloni, numai până la genunchi, şi pieptul gol, cu subțirimi de fată. Pălăria lui îngustă îi acoperea fața până bine mai jos de frunte, lăsând la vedere doar gura cam largă, conturată într-un zâmbet continuu, care putea oricând să se prefacă în rânjet. Ca să-l prețăluiască şi pe el, cum făcuse cu animalul, preotul ar fi avut nevoie să-i vadă ochii; i-i căută sub umbra pălăriei. Dar vederea băiatului părea că se ascunde; apoi luminile ochilor săgetară scurt, ca un semnal, şi se topiră iarăşi în umbră. Apoi, din nou, lucire scurtă, pierdută iar. „Măăă..., tu te joci cu mine..." îşi spuse în gând părintele şi-şi mută privirea în altă parte, jucând, şi el, indiferența.

Explicând calitățile şi defectele calului, obiceiurile lui, băiatul păru că nu mai ia în samă privirile preotului; el avea treaba lui, să prezinte animalul, în rest, făcea pe nepăsătorul. Celălalt îl pândea; acum avea răbdare şi asculta liniştit detaliile: cum stă şaua, cum e calul la mers, ce nutreț îi place; când şi cât să-l adape. Părintele tăcea şi părea că nu-l interesează altceva decât să înregistreze. Băiatul continua să vorbească, uitându-se numai la cal şi nicăieri altundeva. Preotul asculta, răbdător, dar atent. Băiatul avu o ezitare, scurtă, mai scurtă decât ține un fulger, şi lumină cu privirea spre celălalt; părintele îl lăsă, mai întâi, în pace, aşteptând pânditor. Trecu şi a doua licărire, tot scurtă, dar la a treia, popa Bujor prinse privirea flăcăiaşului şi râse în sinea lui: „Ha, ha, ghicli-ghiduş, de-ăsta-mi eşti? Acum te-am înhățat!" Apoi ochii lui izbucniră în râs şi băiatul se dădu legat. Ochii lui râdeau şi ei, ca două luminițe vii sub streaşina umbroasă a dopului.

- Cum te cheamă pe tine, măi ficior?
- Vasâlică mă cheamă, domnule părinte.
- Şâ de-a cui eşti tu?
- De-a cui să hiu? De-a lu'taica şî de-a lu'maica..
- Mă, mare hoț te-o mai făcut pe tine cine te-o făcut! Nepot eşti, ori ficior?
- Şî una şî alta...
- Adică cum vine asta?
- Asta vine aşa că-s nepotu'lu'bunu' meu şî ficioru' Iu' taica.
- Bine-bine, dar, dintre cei şapte copii ai lui baciu Bunea ş-ai Marişcăi...
- lo-s ăl mai mic al ălui mai mic.
- Şî câți au tată-tău şî mumă-ta?
- Şapte au şî ei, ca ăi bătrâni.

- Hm, făcu scurt celălalt ca şi când ar fi făcut o socoteală în gând şi l-ar fi încercat un râs, dar nu voi să-i dea drumul.

- Şî nu crezi că sunteți cam puțâni?

- Vorbă mare-ai zâs, domnule părinte: şî de-ar avea fiştecare din cei şapte câte şapte şî tăt aşa, ş-atuncea am fi puțâni...

Părintele îl avea acum pe băiat în fața lui, întreg şi la vedere, dezghiocat din ghicitoarea în care îi plăcuse să se ascundă; aşa că avea timp. Jucă, o vreme, cu vârfurile degetelor pe scândura mesei; apoi continuă:

- Tare-ț' mulțămesc că m-ai lămurit. Da'ia spune: tu mă cunoşti pe mine?

- Ba, nu te cunosc pe dta, domnule părinte, da'ştiu cine eşti.

- Mă, tu iar vorbeşti în gâcitori... Bun. Să zâcem că nu mă cunoşti încă, da'ştii cine-s...

- Păi unu-i popa Bujor în Câmpia Ardealului, ăl mai vestit preot şî ăl mai straşnic vânător... Păi nu sunt cântece despre dta? Nu le cântă fetele, sara, la fântână, nu le cântăm cu toții, iama, la şăzătoare?

Părintele iar rămase, o vreme, tăcut. Bătea cu degetele pe tăblia mesei. Din cealaltă parte, baciu'Bunea urmărea atent jocul celor doi.

- Da'pescar? Pescar n-ai auzât c-aş fi?

- Ba am auzât c-ai fi şî pescar.

- Şî ce fel de pescar ai auzât tu c-aş fi io?

- Am auzât c-ai fi un pescar bun dta, un pescar bun.

- Un pescar bun, ş-atât? Nu unu' foarte bun?

- Ba da, să zâce c-ai fi un pescar foarte bun.

Dar popa nu-l slăbea pe băiat:

- Dar nu ăl mai bun, nu? Nu ăl mai bun pescar?

Celălalt se făcea că strânge o curea la şaua calului, cu capul întors. Când răspunse, nu întoarse capul:

- Cum zâci dta, nu ăl mai bun pescar.

La replica asta, Bunea căscă ochii mari şi aproape se-ntinse, cât era de lat, peste masa aceea de trei scânduri, care nici nu este sigur că l-ar fi încăput.

- Ş-apoi, măi ficior, nu se lăsă popa, dacă nu-s io, cine-i atunci ăl mai bun pescar?

Feciorașul era tot cu spatele: nevoia de cureluşă era îndărătnică, ori o încheiase ş-o descheiase de câteva ori la rând, să se afle în treabă. Răspunsul sună a nepăsare, aruncat peste umăr, aşa, ca să fie:

- Al mai bun pescar tăt io sunt.

- Cine, mă? se miră părintele, dar mai tare se minună de răspuns baciu' Bunea, de peste masă.

- Cum ai auzât: io-s ăl mai tare pescar di pă tăte tăurile, de-aici şî până la Gherla, şâ-napoi, pân'la Zau de Câmpie.

Zicând acestea, flăcăul se-ntorsese cu faţa, arătându-şi gura largă, într-un zâmbet plăcut, şi luminile ochilor, sticlind cu voioşie sănătoasă.

- Păi dacă tu eşti cel mai bun pescar di pă Câmpia Ardealului, păru să cedeze popa, mă iei, o dată, cu tine la pescuit?

- Te-oi lua, răspunse, cam într-o doară, flăcăul, te-oi lua dacă...

- Dacă ce?

Acum Bunea deveni din nou atent, căscând, peste masă, ochii mari.

- Dacă mi-i lua şî dta pe mine, la vânătoare... Una e să te-nveţe la vânătoare ăl mai tare vânător din Câmpie...

Cu asta, ceea ce fusese o joacă şi ajunsese un târg se încheiase. Cei doi parteneri nu băniră palma, nu se aşezară la masă, să ciocnească aldămaşul, cum se obişnuieşte, dar se înţeleseră. Părintele Bujor se ridică de pe scaunul lui cu spătar şi veni lângă Vasilică; mângâie calul pe frunte, îl strânse cu degetele deasupra nărilor şi după urechi, îi căută tendoanele gâtului scurt şi gros. In timp ce-şi cunoştea astfel animalul care avea să-l ducă acasă şi se făcea cunoscut de el, se înţelegea de minune cu Vasâlică. Plănuiau partide de pescuit şi de vânătoare, cum n-au mai fost altele. Băiatul îi spuse de luntrea lui, de care puţini ştiau, ţinută într-o ascunzătoare tainică, laolaltă cu celelalte unelte de pescuit, şi-i spuse că avea locuri numai de el ştiute, colcăind de peşti, în fiecare din tăurile de la Geaca la Ţaga. Poveştile lui îmbietoare tindeau către o promisiune mare, o promisiune supremă; împreună, o vor realiza. El, Vasâlică, a tot încercat de unul singur, ori cu câte-un tovarăş, dar nu i-a reuşit pân'acum; dar, cu părintele Bujor, fala Ardealului, sigur că va reuşi. Că ştie unde, unde să-l caute, trebuie numai să-l înghesuie bine, la momentul potrivit, ş-apoi al lor îi...

- Tata peştilor, părinte, pe aiesta trăbă să-l găbjim...

Nu ştiau, de-acum, în amănunt, cum vor face ei ca să-l prindă, vor dibăci ei ceva; dar ştiau cum este el, tata peştilor, îl vedeau cât este de mare, mai mare de cât toţi peştii pe care i-au văzut ei, dar iute şi tăios în apă, despicând-o ca un paloş din poveste, cu solzii lui de argint curat, aripioarele şi coada de mătasă adevărată, cu gura mare şi largă, împodobită cu dinţi de mărgăritar, pe cap, crescută direct din osul frunţii, o coroană de aur pur, ochii, două diamante, sticlind raze lungi, care te seacă la inimă...

- Tata peştilor, părinte, trăbă să-l înghesuim şî să-l prindem...

- Asta aşa-i, băiete, nu-l lăsăm să ne scape.

Apoi vorbiră despre vânat; băiatul cunoştea toate cărările, dar n-avea puşcă. Recunoscând acest năcaz, se uită, oarecum duşmănos, pe sub pălăria lui de paie, către baciu'Bunea, care asculta vrăjit, dar nu-i păsa de nimic altceva, şi continuă mărturisind că a prins numai vânat mărunt, iepuri, viezuri şi nevăstuici, cu laț de nuia, dar cunoaşte toate turmele de căprioare şi toți cerbii din jur, ştie vizuinile vulpilor şi lăcaşurile de lupi, bălțile tainice cu mistreți, toate cărările şi hățişurile.

- Şî nu te-ai întâlnit cu iel?

- Cu cine să mă-ntâlnesc?

- Cu iei, cu cerbul cu stea-n frunte!

- Îți spun drept că nu m-am întâlnit... da-i ca şî când m-aş fi-ntâlnit... Îl visăz... Îl visăz noaptea, când dorm, şâ-l visăz şî zâua, cu ochii deschişi... Are-o-ncrengătură de coarne pe creştet, ca un gorun de zece ani...

Părintele asculta, cu ochii mari; Bunea, şi el, aproape că se întinsese peste masă.

- Şî coarnele-i sticlesc?

- Ca bătute cu snopi de raze...

- Ş-are pe frunte...

- Uite-aşa, un bolovan: ca un pumn de voinic, nu-i de piatră, nici de glajă nu-i, că-i de lumină curată, ca ruptă din soare...

- Şî luminează...

- Până hăt, departe, la capătul lumii... Luminile ce le are groful din Taga la automobilul lui îs ca flacăra de lămpaş chior pe lângă luminile lui...

- Acela-i! Iel îi: cerbul cu stea-n frunte!

- Geaba! Pe-acela nu-l puteri... Bunea se agita foarte tare; se ridicase de pe scaunul lui şi acum mai că ajungea cu fruntea la bolta nucului. Ceilalți doi se-ntoarseră, ca puşcați pe la spate:

- Ce nu putem? Ce ştii dta?

- Pe-acela nu-l puteți...

- Dice să nu-l putem?

- Acela-i al grofului... De când umblă groful după el! Şî cât o cheltuit şî s-o zbuciumat... I-un blăstăm...

- Ce fel de blăstăm? Se repezi, înfuriat, părintele Bujor.

- Un blăstăm... au ei un blăstăm, din moşi-strămoşi, să umble după-acel cerb...

- Ş-apoi ce dacă au ei un blăstăm? L-or vânat până acum?

- Nu, nu l-or vânat...

-Apoi atunci...

- Da'au un blăstăm...

Vasâlică reteză aerul cu palma, cu înțelesul că „de-acuma, gata!":

- Dacă au blăstăm, să şâ-l poarte, blăstămul; noi vrem să prindem cerbul.

Înfierbântat tot, părintele întări şi el:

- Aşa-i: vrem să-l avem neapărat!

Dar, de dincolo de masă, Bunea îi preveni:

- Numa'să nu intraţi şî voi sub blăstăm!

Dar lui Vasâlică nu-i păsa de nimic altceva decât de cerb:

- Ş-apoi ce? Ne ceteşte părintele o dezlegare!

Atunci, în dupăamiaza aceea de sfârşit de august, când lumina coaptă a zilei începuse să se încline bine spre amurg, părintele Andrei Bujor nu citi nici o dezlegare. E drept că nici n-avea la el nici patrafirul, nici cartea sfântă şi nici crucea; un mănunchi de busuioc ar fi adus ea. Marişca, din stranii de flori, iar Vasâlică odată ar fi adus o vadră de apă neîncepută din fântână, dar părintelui nu-i stătea gândul la dezlegare, cu toate că simţea, în toată fiinţa lui, ceva ca o înfiorare de nelinişte amestecată cu pornire nelămurită şi ar fi putut să ia sama la un blestem Dar el îşi îmbrăţişa cu multă căldură gazdele sale pentru o oră de neuitat şi se apropie de căluţul care-l aştepta cuminte; pe Vasâlică îl bătu pe umăr, liniştindu-l:

- Până la dezlegare, află că am cumpărat dreptul de vânătoare di pă pădurea Deasupra... O umblat el groful cu limba scoasă, da'tăt eu am fost mai iute ca el. Aşa că tăt a'nost'îi cerbu'...

- Asta-i bine şî numai aşa poate fi... Da' amu, dacă tăt pleci, te-aş întreba ceva, domnule părinte, dacă nu-i cu supărare...

- Spune, Vasâlică!

- Pe unde te-ntorni dta către casă?

- Pe unde mă-ntorn? Preotul se gândi câteva clipe. Apoi continuă: O iau către Sânte jude...

- Aşa, bine, încuviinţă celălalt, urmărind cu atenţie.

- Şî ţân în lung cu pădurea...

- Da' nu intri-n pădure?

- Ba intru...

- Pe unde, dacă nu-i cu supărare...

- Nu, Vasâlică, dice să fie? Este o surpăniră, peste părău, cam la jumătate calea; poate să-ţ' şî scape, dacă nu iei sama... I-un gorun crescut strâmb, lângă surpătură...

- Chiar aşa!, întări celălalt.

- O iau pe gura surpăturii şî dau de-o cărare, sub o râpă, care mă scoate pe-un dâmb. De-acolo cărarea ocoleşte pe sub o coastă şî trece pe alt dâmb, după care se deschide o vale mai lărguţă... Vasâlică era numai ochi şi urechi; parcă şi-n felul de a rosti cuvintele, al popii, ar fi fost de găsit un înţeles ascuns.

- Ş-acolo, în valea aceea?

- Acolo, în valea aceea, dacă am noroc, găsăsc tăul...

- Şî dacă n-ai?

- Dacă n-am, îi ca şî când n-ar fi... Îi numa' o vale sacă, ş-atât...

- Dreptu-i, domnule părinte, asta-i chiar aşa!

- Va să zâcă ştii şî tu, Vasâlică?, ispiti preotul, căutându-i, iar, privirea.

-Ştiu, domnule părinte... Acela-i tău' zânelor...

- Aşa cum zâci tu, măi ficior, încuviință popa şi se apropie de căluț, luând dârlogii din mâna băiatului. Acesta îi întinsese curelele zicându-i:

- Apoi io-ț'doresc dtale să ai noroc de data asta!

Când îi văzu mişcările iuți şi agerimea cu care-şi saltă în şa trupul altfel plin şi voinic, Vasâlică îşi lărgi gura pân-la urechi, iar când se auzi trapul calului pe cărarea tare, se întoarse spre părinții săi, care stăteau unul lângă altul, drepți şi cu privirile pierdute în depărtările care parcă se încețoşau uşor:

- Uite-un popă ca ăsta-mi place mie: ca un haiduc!

În acest timp, privind lung după cal şi călăreț, Marişca făcu o cruce apăsată pe piept şi rosti tare:

- Doamne apără-i şâ-i păzeşte!

6.

În acest timp, în parcul domeniului său de la Țaga, contele Wass întârzia încă pe marginea unor stări sufleteşti confuze, ca la buza unor prăpăstii cu adâncimi periculoase, dar ademenitoare. Tocmai îşi consultase ceasornicul cu brățară de aur şi îşi spusese că mai este timp; ar fi putut să coboare, pe drumul ocolit, până la grajduri, să-şi vadă caii de rasă în paddock-urile lor impecabile, dar făcând un calcul mental al timpului, realiză că va găsi lăcaşurile curate, plăcut mirositoare a iz de animal sănătos şi bine îngrijit, goale, şi că, prin cernerea de raze oblice a dupămiezii, nu va putea să încropească decât fantasma lor nesigură. Potrivit programului lor strict, caii erau în aer liber acum, pe-o coastă întinsă şi ierboasă pe care-o cunoştea foarte bine şi le vedea, în gând, siluetele elegante, cu coamele şi cozile bătute de vântul care apleca ierburile coastei; vedea cum iarba se apleacă în valuri mişcătoare, cu o latură de umbră şi alta de lumină, şi mai vedea cum, pe plinul rotund şi verde şters, călătoresc pete rupte de umbră, ca eşarfe nesigure de verde intens, aproape negru. Îşi ridică, atunci, ochii privirii lui interioare şi văzu cum cerul albastru şi rotund se boltea deasupra dealului verde, ca o copie străvezie şi aeriană a lui, de altă culoare şi fără consistență, pe care petele cenuşii de umbră, de jos, erau răsfrânte, acolo, sus, în înaltul uşor, sub forma unor scame şi zdrențe de nori alburii.

Dar ameţeala plăcută a acestui gând, ca un alcool diafan, care te îmbată cu un avânt înălţător, menţinându-te, totuşi, în limpezimea curată a treziei, stătea în cumpănă cu alta, care era ca o abureală uşoară a creierului, unde şi-o simţea localizată ca un glob de foc subtil şi mai mult îmbătător decât dogorâtor; era ceva atât de ademenitor, ca un vis frumos şi constant, pe care-l porţi cu tine chiar şi când uiţi de el şi care-ţi revine ca o fericire deplină şi mult aşteptată, încât ţi-e şi teamă să i te abandonezi cu totul: să nu te pierzi, să nu te îneci, să nu te ardă. În jurul miezului său de foc tainic, gândul acesta avea un întreg hăţiş de cărări lăturalnice şi multe din ele chiar derutante, dar ispititoare, emanând ceva ca o atracţie încărcată de dulceaţa aşteptării.

Acestei ispite, a gândului frumos dar neînchegat deplin, a cărărilor încărcate de această aşteptare, părea să fie înclinat să i se abandoneze contele, când încă mai avea câţiva paşi până la scările de piatră ale intrării; în faţa, avea traseul pe dale lucii, apoi pe podele simple dar curate, până la odaia în care obiectele familiare formau cadrul statornic al visului său, încât aproape nu mai făcea deosebire între funcţia tor de a constitui o ambianţă şi visul ca atare, pe care credea că-l întrupează; era mai mult un continuu de state sufletească, câteodată acut, dureros de plăcut conştientizată, altă dată băltind, mai aproape sau mai departe de orizontul limpede al conştiinţei, în adâncuri neclare de umbră, pe care o formau şi o întreţineau pâlpâierile de viaţă, culori, miresme, iluzii, din tablouri, din rafturile cu cărţi, din obiectele de artă risipite aparent neglijent pe mobilele scumpe, cu luciri întunecate, toate răsfrânte în luciul vechi al oglinzii veneţiene imense, înalte şi dreptunghiulare, de cristal veneţian ferecat în argint; în rama afumată de vechime, imaginea lor fantasmatică părea că vibrează, stins. În spatele contelui era aerul străveziu al dupăamiezii de august, atât de material în luminozitatea lui curată, încât îl simţea apăsându-L, pe umeri şi pe ceafă.

Contele făcu o jumătate de pas înainte, spre penumbra încărcată de luciri stinse a odăii; când încă nu-şi schimbase greutatea de pe un picior pe altoi, ţinându-şi-o oarecum în suspensie, se răzgândi, lăsă piciorul pe piatra ideii şi-şi răsuci corpul, să se întoarcă din drum. Mişcarea rămase, însă, din nou, la jumătate, iar clipa îl surprinse în acest fel, cu pasul început dar neterminat, şi îl încorporă în eternitatea ei de-o clipită, cum încorporează bobul de chihlimbar zvâcnetul neterminat al unei insecte.

7.

Intraseră în ceea ce ar fi punit să fie o uliţă, ori măcar un segment de uliţă de sat, având case şi acareturi învăluite în umbra crengilor, şi pe o parte, şi pe alta. Drumul de câmp trecuse brusc în această nouă ipostază a sa şi cei doi se bucurau, acum, de o cărare sigură pe marginea şanţului şi de răcoarea umbroasă care îi primi protector. Găini scurmau în praful drumului şi pe sub gardurile de nuiele, câni lăţoşi picoteau pe la porţi. Mergeau întocmai cum porniseră acolo, departe, sub Dealul

Ghirişului, preotul cu geanta şi pălăria în mâna stângă, copilul atârnat de mâna lui dreaptă. Părintele lăsa răcoarea cu aromă de vegetaţie şi încă ceva familiar, un fir subţire de miros de fum, să-i limpezească fruntea; numai mâna băiatului părea să atârne mai greu şi cumva nesigur. Din când în când, tatăl îl supraveghea cu coada ochiului, să vadă dacă n-a obosit.

- Te mai doare capul?

- Un pic. Şi ridică ochii puţin tulburi sub batista umedă care îi lega fruntea.

- Să căutăm o fântână, să mai udăm batista.

Se opriseră în faţa unei porţi mai întărite, meşteşugite de curând în scândură proaspătă; avea încuietoare şi clanţă de metal. Preotul apăsă fierul răcoros şi împinse lemnul proaspăt cu genunchiul. Un contur plin, de femeie, în fuste rotate, pestriţe, traversa curtea destul de largă, de la stânga la dreapta. Din umbra târnaţului, cânele înălţă botul şi se ridică pe labele din faţă. Femeia se întoarse cu faţa spre poartă. Vru să întrebe ceva, dar îşi luă seama curând şi se porni pe un ton înalt, cotind-o spre cei doi:

- Vai, domnule părinte, dumneata eşti? Şi cu copilul? Dar cum... ar fi vrut să spună: Doamne iartă-mă, dar îşi luă seama. Cum aţi ajuns aici? Că doar aţi plecat cătră casă, din Dealul Ghirişului... Ori aveţi vreo treabă pe-aici?

- Ba n-avem nici o treabă, dar uite-aşa, n-am ajuns încă...

- Vai de mine! N-aţi ajuns încă acasă? Dar ce-o zâce doamna preuteasă?

Preotul îi dădu un răspuns neclar, arătând cu privirile depărtări vagi. Uite-aşa, s-au luat cu una cu alta, au ocolit mult, i-au tot oprit, ba unii, ba alţii şi n-au ajuns încă. Băiatul nu se simte prea bine. Femeia îl întrerupse cu mirări cântate înalt; spuse că ea a ajuns mai demult. Asta aşa e, răspunse preotul, şi doar dumneata aveai desagi grei. Femeia se miră din nou şi, printre mirări, explică ce noroc a avut, ciun a luat-o un om cu căruţa, cu desagi cu tot, şi a ajuns în staţia autobuzului tocmai când „al ei", care venise s-o aştepte cu căruţa lor, începuse să se îngrijoreze că de ce nu mai vine şi era mai-mai să se întoarcă acasă şi ea să rămâie, cu desagi cu tot, încăodată, în drumul ţării. Dar a avut noroc şi gândul cel bun l-a dat Dumnezău omului ei s-o mai aştepte, da'de vine... şi uite-aşa a ajuns cu bine acasă, cu desagi cu tot.

Povestea era lungă şi aproape încurcată şi ei parcă uitaseră de copil şi de năcazul lui. Băiatid atârna încă de mâna tatălui său şi-i privea pe cei doi, de jos în sus, cum se tot explică şi se miră, pe sub batista care-i alunecase de pe frunte până peste sprâncene, gata să-i astupe ochii. Atunci preotul interveni:

—Uite ce-i, lele... şi-i spuse că băiatul nu se simte bine, îl cam doare capul şi ar fi nevoie de ceva apă proaspătă, dacă se poate, de la fântână... Dar copilul aproape uită de năcazul lui şi înregistra atent în minte că femeia din faţa lui nu mai era „femeia cu desagii"... Era „lelea"... Ca şi cum i-ar fi citit gândurile, aceasta interveni prompt:

—Vai de mine, dragul lelii! Am uitat de tine cu vorbele noastre... Să mă ierți, domnule părinte! Şi tu, hai la lelea să te vază... Uită-te-n ochii mei!

Băiatul se supuse şi trebui să dea capul tare pe spate; căuta să vadă ceva pe sub batista care aproape că-i acoperea ochii. Dar femeia întinse mâna ei grasă şi plăcută, îi trase jos batista, aproape uscată acum, şi-i ridică bărbia, căutându-i privirea.

— ÎI doare capul... am umblat mult... şi prin soare, preciză preotul.

— Ba să ştii dumneata, domnule părinte, că băiatul îi deocheat.

— Cum? Ce spui dumneata?

— Asta spun: că îi deocheat.

— Da' de unde! Îl doare numai capul şi e amețit. E obosit de drum şi de căldură.

— Ba să ştii de la mine că-i deocheat.

— Cum vine asta?

— Asta vine aşa că l-o deocheat cineva!

— Cine să-l deoache?

—Parcă ştiu eu cine? Cineva, un om rău...Ori poate o muiere, că ăstea sunt mai ale dracului, iartă-mă, domnule părinte..

— Şi de ce să-l deoache? Cum să-l deoache?

- Parcă poți să ştii? Îl deoache cum să deoache... Să uită lung la el şi-l deoache. Spune-i la lelea, dragul lelii: s-o uitat cineva mai lung la tine? Vreun ont, ori vreo muiere?

Dar copilul nu-şi amintea nimic; ştia numai că amețise, chiar dormise, o vreme, şi apoi îl duruse capul... Dar acum, de când i-a pus tatăl său batista udă la cap, parcă nu-l mai doare aşa...

- Lasă, dragul lelii, că-ți trece... ştie ea, lelea, leac de deochi. Şi începu să strige cu glas înalt: Tică!! Măi Tică, unde amarul tău umbli? Vin' la mama degrabă! Şi pentru că Tică întârzia să se facă văzut, femeia începu să se plângă de necazurile pe care i le face Tică, cu năzdrăvăniile lui; când ai mai multă lipsă de el, ia-l de unde nu-i... Îl ai lângă tine, acum, şi numai o dată vezi că nu mai este: parcă-l înghițeşte pământul...

Dar Tică era lângă ei, apărut cineştie de unde; de unde l-a înghițit pământul, se gândi băiatul. Stătea lângă ei şi aştepta porunci, cu picioarele goale încremenite în troscotul curții, cu un fel de cămăşuță şi izmănuțe de cânepă, legate pe la mijloc cu un fel de *şpargă* ceva mai groasă, cu fata arămie sub părul ca un mănunchi tot de cânepă şi doi ochi verzi, rotunzi şi sfredelitori.

- Să te duci fuguța şi să-mi aduci *minteni* pe Baba Chiva! Într-un *perţ* să fie aici. Auzitu-m-ai?

- Auzit! strigă, cu o voce neaşteptat de groasă, Tică; dar de-acum era dincolo de portiță, în uliță. Apoi i se mai auziră numai picioarele desculțe, lipăind prin praf, după care cocoşul slobozi un cucurigu lung, de pe stâlpul porții, unde se urcase spre mirarea femeii:

- Da'cine dracul, Doamne iartă-mă, te-o mai suit şi pe tine acolo? izbucni femeia şi, parcă pentru a atenua cumva incidentul neaşteptat, schimbă tonul pentru preot:

- Acuma să iertați, domnule părinte, că aşa mai vorbim noi câteodată: suntem proşti şi nu luăm sama; dar pofteşte dumneata aici, la umbră, că-ți aduc un scaun din casă şi-aduc şi ceva pentru băiat.

Baba Chiva era o țigancă bătrână, mică şi slabă, cocârjită peste un băț noduros. Mergea pe nişte fuse subțiri de picioare, care păreau că nu sunt ale ei; de sub broboada trasă pe frunte, ațintea doi ochi vii, ca doi stropi de metal topiți în foc. Venea cu nişte paşi mari şi nefireşti, săltând bățul înaintea ei, tocmai prin mijlocul drumului; în urma ei, la vreo douăzeci de paşi, se grăbea, fluturându-şi fustele roşii, o țigancă mai tânără, cu fruntea bronzată dar curată, dezvelită de sub broboada căzută pe ceafă; iar în unna acesteia, la alți douăzeci de paşi, o țigăncuşă cât un nod, în altă fustă roşie aprinsă, lipăia grăbit din picioare desculțe; din depărtare, părea o floare de muşcată săltând pe drum. În fruntea tuturor, în cămeşuța şi pantalonaşii lui de cânepă murdară, cu mănunchiul de păr de cânepă în cap, Tică o zorea pe babă, îndemnând-o dintr-o latură:

— Hai, babo, hai, că te aşteaptă domnul părinte!

— D-apoi că moarcea să mă aşcepce, că nu poci mai repege!

Vorbea într-un fel cu totul particular, pronunțând cuvintele înmuiat, cu palatalizări lipicioase şi amestecând vorbe stranii, uitate, ca prundişul aluvionar al unui limbaj străvechi şi ascuns:

— Ce-ai pățât, dragu'babii? Capu' ce doare?

Băiatul o privea fără să-i răspundă, cu o lumină tulbure în ochi. Baba nici n-aştepta răspuns; părea că-i citise privirea şi-i era de ajuns:

— Ieşci geocheat, sufletul mnieu

—Geocheat, vezi bine, se grăbi să spună dintr-o singură răsuflare țiganca mai tânără, abia intrată pe portiță. Baba îi trimise, fără cuvânt, un fulger scurt de privire, pe sub broboadă.

— Hapoi numagecât să-i stânjem neşce cărbuni! Ai cărbuni în vatră, tu Savetă?

Va să zică "Jelea", care a fost „femeia cu desagii", e „Saveta", înregistra băiatul fără cuvânt şi privind lumea cu ochii tulburi.

Fără să aştepte răspunsul femeii, țiganca cea tânără se mistui în umbra unor acareturi.

—Găseşti vătraiul acolo, lângă tuci, Chivuță, o îndrumă din urmă stăpâna casei.

—Las'că ştiu eu unde să-l găsăsc, se auzi din umbră şi, până să-şi aleagă cealaltă cuvintele care să spună cam aşa: cam multe ştii, pentru locul ăsta, Chivuța şi venea cu vătraiul fumegând. Tot atunci, prin portița întredeschisă de la drum, se strecura ființa de floare sălbatică a unei copile cu fața frumoasă, cu trăsături îngereşti, numai cât smolite de parcă ar fi fost date cu cremă de ghete, cu o învolburare de păr arămiu în creştet.

Baba Chiva preluă vătraiul din mâna celei mai tinere, cu o mişcare rotată a mânii, mai largă şi mai înceată decât ar fi fost strict necesar şi plimbă în jur o atentă ochire circulară, parcă ar fi vrut să semnaleze tuturor că de-acum ea a preluat comanda şi o va exercita în deplină conştiinţă şi autoritate. Preotul asista la scenă dintr-un plan secund, de pe laviţa pe care i-o adusese gospodina în faţa târnaţului. Pentru întâia oară, în acea călduroasă dupăamiază de august, îşi dezbrăcase haina închisă la culoare, încredinţând-o Savetei, care o dusese cu grijă în camera dinnainte a casei; acum stătea liniştit şi privea, lăsând aerul răcoros al curţii umbroase să-l învăluie plăcut prin cămaşa alburie de poplin fin, cu dungi subţiri de culoarea oţelului aburit.

În umbra protectoare a curţii, era compus, acum, un grup plastic fix, dar nu încremenit: în centru, băiatul popii, pe un scăunel rotund cu trei picioare, din acelea de mestecat mămăliga, pe care Chivuţa îl adusese, în graba fustelor ei învolburate, de cineştie de unde; lângă el, aproape, după ce-şi rezemase băţul noduros de gard, Baba Chiva, dreaptă şi subţire, acum, ca şi când numai băţul îi ţinuse fiinţa arcuită, în hainele ei cenuşii, care păreau mai mult o învelitoare a corpului, decât o piesă de îmbrăcăminte ca atare, cu broboada cu vârf ascuţit ca şi clonţul nasului şi jumătatea de potcoavă a bărbiei aduse, care i se iveau de sub broboadă. Chivuţa, mai la o parte, cu rochia ei rotată, împestriţată cu mult roşu, pletele arămii şi lucioase, ca unse, pe umeri, după ce-şi agăţase broboada lângă băţul babei, gata să facă un pas înainte cu tălpile ei desculţe, cambrate parcă, dacă baba ar fi îngăduit sau poruncit. Copila, pe la picioarele lor, ca o floare, un trandafir sălbatic, în rochiţa ei roşie, pierzându-şi privirea în ochii încă uşor ameţiţi ai băiatului.

Baba Chiva oficia atent şi ceremonios. Ceru o cană de apă neîncepută; Chivuţa o aduse în altă învolburare de fuste, culegând-o, din zbor, din mâna Savetei, alergând la fântână, scoborând cumpăna cu mişcări îndemânatece, care schimbau cu iuţeală palmele între ele, pe luciul prăjinii. Absorbită din adâncul răcoros de puterea cumpenei, se auzi cum găleata se izbeşte de câteva ori de bolovanii din zidul fântânii, pentru ca să izbucnească la lumină într-un roi de stele lichide. Când trecu din mâna arsă de soare, dar plină şi moale, a Chivuţei, în gheara de găină bătrână a Babei Chiva, care părea făcută din crengi uscate, ulcica de lut mai avea încă, în ea, zbuciumul viu al apei din găleată şi se topeau în oglinda ei ultimii stropi.

Baba Chiva o preluă cu grijă, cu mişcări mângâietoare; cu ea în mână, trasă câteva cercuri nevăzute în aer, apoi suflă de trei ori deasupra ei, şoptind nedesluşit cu buzele ei de gutapercă. O schimbă din mâna dreaptă în cea stângă şi cu dreapta ei uscată făcu spre buza cănii semne care puteau să semene cu crucea. Şoptea mereu nedesluşit, în aceeaşi tonalitate stinsă. Apoi chemă mai aproape, din ochi, pe Chivuţa; cea tânără înaintă în tăcere, cu pletele ei arămii lucind stins, ducând tava vătraiului ca pe-o ofrandă. Baba Chiva suflă asupra tăvii de trei ori, făcând să se ridice norişori de cenuşă şi să se aprindă focul viu din inima cărbunilor. Apoi, cu trei degete uscate şi lemnoase, luă un cărbune aprins, strălucind într-un roşu de sânge proaspăt, cum ai lua orice piatră din praf, şi,

după ce-l ținu cât ai număra până la trei deasupra ulcelii, îi dădu drumul peste oglinda lichidă. Bucata vie de jar căzu sfârâind şi se pierdu, răsucindu-se, într-o ţâşnire miniaturală de abur. Ritualul se repetă încă de două ori, sub şoapta

- uscată a bătrânei. Ochii ei, ațintiți asupra vrajei, păreau şi ei doi cărbuni aprinşi, din care te-ai fi aşteptat să ţâşnească vâlvătaie de flăcări şi fum; buzele, ca două bucăți de piele uscată, încrețită şi veche, se loviră una de alta şi răsuflarea începu să elibereze un şuier ca de vânt uscat, de care începură să fie duse, la început mai rar şi mai neînțeles, apoi tot mai îndesat şi mai desluşit, cuvintele. Descântecul urma în unduiri neregulate şi impevizibile: creştea, precipitându-şi ritmul şi părea că urcă vertiginos, aproape în verticală dreaptă, pentru a cădea şi a se dezvolta în ocoluri largi şi depărtate, de unde se întorcea iar pe cadențe vii, ca să fie absorbit şi apoi iar trimis în înălțimi.

Preotul asista, în continuare, fără cuvânt, de pe lavița pe care găsise o poziție mai comodă, destinsă; Saveta făcuse doi paşi în urmă şi era, acum, în deschizătura spațiului umbros şi neclar, care părea o bucătărie de vară; Chivuța, la doi paşi în urma babei, îi pândea toate mişcările, ca şi cum ar fi fost gata să intervină. În centml scenei, băiatul popii, pe scăunelul de muls vacile, cu capul dat pe spate, gând înțepenit şi pivirea fixată de lucirea vie din ochii de jar ai Babei Chiva, sub care se frământau, neînțelese, clonțurile ascuțite şi uscate ale nasului şi bărbiei. La numai un pas, cât să poată atinge totul cu mâna, puiul de țigancă, în învelitoarea roşie, când stinsă, când vie, ca o bucată mare de jar, cu privirile ochilor negri şi rotunzi, ca doi cărbuni lucitori, aplicate ca două lipitori pe privirile moi ale băiatului.

Când ritualul ajunse la capătul pecetluit de trei scuipături uscate, în vânt, din buzele seci ale babei, Saveta se apropie cu mâna întinsă spre mâna băiatului. Îi citi mai întâi privirea moale, nefixată nicăieri şi apoi descifră firul nevăzut din ochii tigăncuşii, urmărindu-i săgetarea către îmbinătura dintre sprâncenele copilului. Mâna ei se întoarse scurt şi prinse, din spate, gâtul fetiței, o săltă şi răsuci într-un avânt care ar fi aruncat-o peste gard.

- Vai de mine şi de mine, diavolițo! Ce stai tu să faci? Că tu *ne* deochi iară băiatul! Şi voi, două muieri nebune, nu băgați de samă ce face aici puiul ăsta de dimon?

Baba Chiva ridică uscăturile subțiri ale mânilor în aer, chiräind ca o găină speriată; Chivuța culese copila din zbor, din mâna puternică a Savetei, şi-o luă subțioară ca pe ceva de purtat. Cea mică se zbătea fără cuvânt, numai cu icnituri înfundate, dezvelind două fese goale, rotunjoare şi arămii, în mişcate continuă de du-te vino, transmisă de forfecarea picioruşelor în aer. Băiatul se ridicase maşinal de pe scăunelul său şi făcea primii paşi incerți în lumea limpede, ca într-o apă curată, din care descifră mai întâi zbaterea feselor goale şi tăietura umbroasă, tainică, dintre ele.

După ce stăpâna casei îşi curăță curtea de cele trei țigănci, cu prețul unui *cop* de mălai, la care trebui să mai adauge, la insistențele lor, cântate ascuțit şi monoton, pe trei voci, ba o coajă de slănină, ba o bucătură de pâne, ba un fir de lapte, oftă adânc şi întrebă preotul dacă n-ar vrea o cană

de apă de la fântână, iar copilul una de lapte. Părintele îşi trase ceasul din buzunărelul lui, îl consultă concentrat, apoi oftă şi el şi păru că se gândeşte; copilul îl privi atent, aşteptând.

Ar fi vrut să spună că i-e frică să nu întârzie; îi aşteaptă mama de atâta vreme, iar de la doamna Moldovan şi de la serbarea ei nu pot lipsi. Dar ar fi vrut să spună şi că tare ar mai dori o cană de lapte şi că numai gândul la gustul bun şi răcoros îi umple gura de sucuri. I se părea atât de mult, o veşnicie întreagă, de când au plecat de la Tanti Margit spre stația autobuzului. Tanti Margit le dăduse o gustare de pâne cu unt şi cafea cu lapte şi-i mai întrebase dacă să nu le fiarbă câte un ou, dar părintele spusese că nu, că doar vor ajunge curând acasă şi atunci aceasta nu mai insistase, încheind subiectul cu: „voi ştiți mai bine" şi conducându-i până în capul scărilor. Revăzând-o pe Tanti Margit, cum sta pe marginea coridorului, sprijinindu-şi mâna de grilajul de fier, după ce-l sărutase apăsat pe amândoi obrajii, „vin'să te țuc", îi spusese ea, băiatul o vedea şi pe Saveta, cum scoate de sub şopron o masă joasă, cu trei picioare simple, înfipte oblic în tăblia ei rotundă şi cum agață din mers, de pe frânghia cu pânzături puse la uscat, o față de masă potrivită şi le aşează cu grijă în dreptul tatălui său.

Sosiseră la Cluj cu o zi înainte, cu „autobuzul de dimineață." Tanti Margit îi aştepta cam nervoasă, poate pentru că nu fumase încă; „astăzi nu aprind nici o țigară *aici,* până nu terminăm", preciza ea. Apoi, cum spusese tot ea, „le dădu drumul în oraş", pentru o oră-două, „dar nu mai mult, că vrem să fim la punct şi să terminăm odată." În oraş, băiețelul văzu multe maşini, de toate culorile, dar şi *camioane,* care erau nişte platforme lungi şi largi, trase de cai uriaşi, cu copite enorme, cât o pălărie de paie, cu blană deasă, bălană, cu pete mari, galbene deschis şi coame bogate şi cozi lungi, fluturând în vânt. Casele din Clujul pe care îl străbăteau ei erau înghesuite una într-alta şi aproape fiecare avea la stradă vitrine mari de sticlă, după care erau tot soiul de lucruri minunate. Tatăl său îl trase de mână în câteva din acest fel de magazine, cu vitrine mari; peste tot mirosea frumos, dar în fiecare loc altfel. În unele te izbea dezlănțuirea de lumini şi de culori, vibrând cu tonuri înalte şi armonioase, pe care se lipeau melodii tremurătoare şi prelungi, ca nişte panglici diafane; în altele zăcea ca o ceață răcoroasă şi aromată, iar muzica, de undeva din adânc, făcea să palpite stins cenuşa curată a întunericului din penumbră. Aici vânzătorii călcau cu paşi de pâslă şi abia dacă şopteau; se ivea câte un domn uscat sau, dimpotrivă, rotund, cu fața atentă sau lățită de zâmbet. Se înclinau în fața preotului şi-l întrebau, într-o românească cu un uşor accent, cu ce-i pot fi de folos „domnului părinte." Cu câte unul, tatăl său se avânta să vorbească ungureşte, modelând cuvintele cu îngrijire; atunci, pe fața negustorului băiețelul descoperea ceva ca o iluminare şi zâmbetul binevoitor câştiga toată fața şi urca în lumina încălzită a ochilor. Părintele nu era interesat să cumpere ceva anume, dar se îngriji să caute „ceva pentru mama" la magazinul pe care-l ținea Doamna Juja, sora domnişoarei Emma, de la ei.

Doamna Juja era şi ea la fel de plină, ca şi sora ei, cu faţa albă ca smântână şi părul arămiu, ca frunzele de toamnă. Cu degete îngrijite, pline şi albe, terminate cu unghii roşii, ca zece petale de muşcate, Doamna Juja împachetă în hârtie curată ca zăpada un lucru mic şi preţios, pentru „doamna preoteasă", în timp ce asculta veştile bune pe care părintele i le comunica despre Aizic, fiul ei, şi se bucura că un copil atât de drăguţ şi cuminte ca băiatul „domnului preot" este prietenul lui de joacă; totuşi, era aşa că în ochii şi pe faţa ei bucuria adevărată, bucuria reală nu se putea scrie şi doamna Juja manevra hârtia albă şi sfoara subţire şi colorată cu degetele ei curate, cu unghii roşii ca sângele, oftând mult şi des. Ieşind din magazinul mic, curat şi frumos mirositor, cei doi intrară, printr-o uşă largă, în magazinul alăturat, Sora, care se deschidea în faţa lor ca o hală imensă, plină de lumină, culori şi muzică. O voce ca de aramă lustruită cânta ultimele strofe săltăreţe ale şlagărului la modă *Morăriţa;* apoi, până se mai uitară spre adâncul colorat al halei, nehotărâţi, încă, dacă să intre sau nu, vocea trecu, aproape fără pauză la *ţărăncuţa.* Versurile se auzeau distinct şi de pe trotuarul pe care părintele se întorsese, renunţând să mai intre în magazin:

Ţărăncuţă, ţărăncuţă,
Cu bujori în obrăjori...

Apoi traversară bulevardul mai larg şi intrară pe o străduţă strâmtă, pe stânga cu case mici şi vechi, cocârjate sub acoperişuri de tablă riginită, iar pe dreapta cu clădiri înalte cu ferestre mari, care îi scoase în Bulevardul Regina Maria. Băiatul nu cunoştea străzile, nu putea urmări traseul, i se părea numai că merg la nesfârşit pe un trotuar, mai larg sau mai strâmt, dar totdeauna aglomerat, printr-o încurcătură de străzi, intersecţii şi pieţe, cu aceleaşi maşini colorate, gălăgioase, şi camioane cu cai uriaşi, oglindite în vitrinele mai largi sau mai strâmte ale magazinelor, în care umbrele lor străvezii erau mereu prezente. Tatăl său saluta, din când în când, doamne sau domni cu care se întâlneau, cu unii mai schimba chiar câte o vorbă; pe un trotuar mai larg îl opri un „servus, dragă", pe ton înalt şi băiatul văzu cum e îmbrăţişat de un preot de aceeaşi statură, în exact aceeaşi costumaţie, cu o bărbuţă tunsă la fel de scurt; fiecare păru, o vreme, copia celuilalt, până ce băiatul reuşi să vadă faţa străinului şi să-i descopere bărbuţa blondă şi lumina total schimbată din priviri.

Cei doi nu-şi deslipiră mânile din strânsoare şi, din când în când, râdeau cu toată faţa şi se strângeau cu drag pe după umeri. Aproape că vorbeau amândoi deodată, iar răspunsurile se amestecau cu întrebările, suprapunându-se una peste alta; începeau o poveste şi apoi treceau la alta, încât băieţelul renunţă să mai urmărească frânturile de istorii care, la început, îl ispitiseră cu necunoscutul dat şi cunoscutul din ele. Ar fi vrut să urmărească forfota străzii, ori să caute o vitrină interesantă, dacă n-ar fi fost presiunea atât de cunoscută, care-l apăsa mai jos de burtă, deasupra îmbinăturii picioarelor. O vreme, o stăpâni cu propria putere de acolo, de unde simţea apăsarea;

apoi începu să-şi schimbe greutatea de pe un picior pe altul şi asta părea că mai slăbeşte presiunea; apoi trebui să constate că n-a fost decât o părere şi că apăsarea e din ce în ce mai tare. Aşa că strânse ambele pulpe superioare asupra locului aceluia, hotărât să reziste, să nu-i dea drumul cu nici un preț. În răstimpuri, arunca, spre tatăl său, priviri speriate şi rugătoare, de jos în sus. Cei doi preoți, însă, îşi continuau poveştile; părea că, în sfârşit, au apucat să prindă măcar unul, cel mult două fire mai trainice de interes şi se concetraseră asupra lor. Vorbeau ceva despre un oraş care trebuie să fie tare departe, Viena, şi despre mai mulți domni, dintre care unul era italian şi-l chema Ciano. Băiatul se lupta cu apăsarea nesuferită, frământând din tălpi pe trotuar. Ridicase iarăşi privirea în sus, când simți un jet umezindu-i pantalonaşii; unul, singur şi scurt; presiunea se destinse o clipă, o prea scurtă clipă, şi apoi se instală din nou, parcă şi mai puternică. Băiatul mai strânse odată, puternic, din partea de sus a picioarelor, scrâşnind din dinți; tot corpul i se încordase şi începu să simtă cum învinge apăsarea; mai scrâşni odată din dinți, ca şi cum ăsta ar fi fost secretul, şi se simți cuprins de un tremur accentuat dar plăcut, din creştet, pe şira spinării în jos, până în călcâie. Izbutise. Se stăpânise. Se uită în jur şi constată că totul devenise mult mai limpede, în jurul lui, şi că se aflau pe unul din trotuarele Bulevardului Regina Maria, pe care-l cunoştea, foarte aproape de Banca Vatra. Se simțea învingător şi, în acelaşi timp, îşi simțea pantalonaşii, cum i se lipeau de pulpe, uzi leoarcă.

Chiar aşa îi şi spusese Tanti Margit, după ce îl bombănise destul pe tatăl său, că n-a avut grijă de propriul copil şi când trăsese pantalonaşii uzi, de pe acesta, în bucătărie, cu figura strâmbată de concentrare şi răsuflându-i în față acelaşi miros de tutun tare: „Eşti leoarcă." Apoi, cu aceeaşi față strâmbată, un ochi închis de tot şi altul abia mijit, de parcă ar fi avut, în colțul gurii, nelipsita țigară, îl ridică de subțiori deasupra chiuvetei din bucătărie şi-l îndemnă, dând drumul jetului din robinetul de alamă:

—Spală-te tu pe acolo, cu mâna ta, copile, că de-acum începi să fii băiat mare. Şi n-a mai fost nevoie de nici o altă precizare ca băiatul să ştie la ce anume se referise Tanti Margit, când spusese că „de-acum începe să fie băiat mare"; aşa că luă apă rece în pumni şi începu să se spele pe pulpe şi pe la îmbinătura picioarelor, pe acolo pe unde Tanti Margit observase că începe să fie băiat mare. Iar Tanti Margit îl ținea cu amândouă mânile de subțiori şi avea un ochi închis, iar celălalt numai o jumătate deschis, abia mijit. Iar băiatul ar fi vrut ca Tanti Margit să nu-l vadă unde începe el să fie băiat mare; şi, totodată, ar fi vrut să-l vadă. Şi îşi spunea că trebuie să-i fie ruşine; şi era un gând pe dedesubt, şi tare mititel, care îi şoptea că nu trebuie să-i fie ruşine; şi că este atât de bine să nu-i fie ruşine, încât se roşeşte şi se încălzeşte tot.

Tatăl său continua să stea la umbră, în curtea lelii Saveta, şi mânca, de pe un prosop curat de in, caş proaspăt; mai era o pâne mare şi rotată şi un blid înflorat cu miere proaspătă, ca un soare de aur roşcat, lichid; apăruse, nu se ştie de unde, şi un țăran înalt şi puternic, cu fața lată şi plăcută,

aşezându-şi clopul de paie într-un cui bătut într-o scândură a târnaţului. Băiatul înţelese că se numeşte badea Dumitru şi că îi face mare plăcere să stea de vorbă cu tatăl său. La un moment dat, părintele făcu gestul cunoscut, să-şi caute ceasul din buzunar, dar se răzgândi şi întinse mâna după altă bucată de caş.

— Ia, domnule părinte, pofteşte că-i bun şi proaspăt... Numa'ce l-am scos din ştergură, de la scurs. Şi pita-i proaspătă, ieri am scos-o din cuptor. Şi mnierea... Luând bucata de caş, preotul ridică privirea către badea Dumitru şi-i ascultă cu luare-aminte întrebarea. Apoi lăsă să treacă o vreme, cât înghiţi de două-trei ori, şi-i răspunse potolit şi cu socoteală. În ochii ţăranului şi pe întreaga lui faţă se aşternuse o lumină, ca un ştergar curat fără fiinţă; se vedea că era mulţumit nu atât de răspuns, cât de felul în care popa adusese vorba şi prezentase lucrurile. Aşa că stăm o clipă în aşteptare, ca şi când şi-ar fi făcut anumite socoteli, şi-apoi legă vorba din nou. Preotul îi da replica pe un ton măsurat, nu chiar grav, dar cu o anume greutate de chibzuială şi înţelepciune. Lumina dupăamiezii de vară se filtra printre frunze şi, topindu-se în umbra lor plăcută, li se aştemea pe creştete şi pe mâni, pe faţa de masă de pânzătură, pe pânea, mierea şi caşul care-şi continuau subtila dospire în propria lor substanţă, fiecare cu aroma ei unică. Când ceea ce era durată din acel răstimp ajunse să se împlinească în propriu ei înţeles, făcut din aer, umbră şi lumină, din mirezmele lor vagi, adiind ca o boare de vânt, preotul se ridică, mulţumind şi făcând cruce. Saveta îi adusese haina şi i-o ţinea să i-o pună pe umeri, în timp ce badea Dumitru îi îmbiia pălăria şi geanta.

- Tare-i plăcut aici, la dumneavostră, îi lăudă părintele, coborând cărarea prin troscotul curţii spre portiţă.

- Mai poftiţi pe la noi, veniţi şi cu doamna preutească, şi cu copiii.

- Să ştiţi că chiar venim...Venim cu plăcere... Numai de n-ar fi timpul ăsta... Şi preotul căută ceasul, îl aduse în dreptul ochilor, dar numai până la piept şi-l privi cu luare-aminte, strângând din sprâncene, ca şi când ar fi fost nevoie de mult timp şi concentrare ca să-i descifreze secretul. După care, aşezându-şi pălăria pe creştet şi luând, într-o mână, geanta şi, în cealaltă, palma răcoroasă acum a băiatului, făcu primii paşi pe cărarea umbroasă de pe marginea drumului.

- Rămâneţi cu bine. Hai, copile.

Scăpată din strânsoarea grupului de case înghesuite sub umbra deasă, calea cotea uşor la stânga, înconjurând o prelungire domoală de deal. Apoi îi scoase într-o închipuire de luncă, lăţită pe laturile unui şir de sălcii bătrâne, mai mult cioturi. Se vedea că, aici, locul fiind mai umed, fâneţele fuseseră cosite la vreme şi acum otava răzbise binişor, deasă şi aromată, în verdele ei închis, aproape bună de coasă. Calea pieloasă, ca o cărare mai largă, o străbătea mângâind-o, parcă, şi lăsându-se mângâiată. Cosaşi mărunţi săreau din praf pe iarbă şi de pe firele de iarbă în praf; greieri şi alte gâze ascunse mărunţeau liniştea; dinspre cioturile negre de sălcii, cârâi un brotac şi, aproape ca un răspuns, o pasăre mică se înşurubă în zbor prelung şi jos, pe la vârfurile firelor de otavă, cu

aripioarele strânse şi destinse, grăbit şi pârâind, în jurul trupului nu mai mare decât un pumn de copil.

În faţă, tabloul era închis, nu prea departe, dar nici foarte aproape, de altă îngrămădeală de crengi şi acoperişuri; în stânga, rămânea constant profilul rotund, cu cunună de pădure, iar în dreapta, pe măsură ce înaintau, creştea peretele înalt al unui deal abrupt. Când ajunseseră ca drumul, bordat într-o parte de şirul aproape nesfârşit de sălcii bătrâne, să aibă, în cealaltă, povârnişul înalt al dealului aproape ca un acoperiş, băiatul ridică ochii spre tatăl său, întrebând din mers:

- Acum mergem pe Sub Coastă?

- Da, puiule, pe Sub Coastă.

- Şi mai în faţă sunt Butuceii?

— Da, puiule, Butuceii.

— Şi dacă am urca Butuceii am ajunge la Ocoliş?

— Nu chiar, dar aproape...

—Ştiu, ar mai trebui să mergem o bucată pe drumul ţării. Da'nu mult...

— Ai vrea să mergem la Ocoliş?

Băiatul nu răspunse cu vocea, dar clătină din cap, de sus în jos, atingându-se cu fruntea şi obrazul de mâna tatălui său.

— Ce-ţi place ţie la Ocoliş?

—Toate îmi plac... Laptele proaspăt muls, pe care mi-l dă mama Nastasia... şi apa rece de la fântână... şi mierea de albine... şi pânea de la cuptor... Şi-mi place când mă duce cu carul badea Onucu... Şi pădurea îmi place... Toate îmi plac acolo.

— Ştiu, puiule... şi mie, şi mamei tale ne plac... Toate sunt frumoase şi bune acolo, şi vitele, şi oamenii... Dar acum nu putem merge, că şi aşa am întârziat...

— Da, ştiu.

—Las-că mergem altă dată... Poate chiar mâne. Acum trebuie să ne grăbim, că ne aşteaptă mama şi de la doamna Moldovan nu putem lipsi.

Acum peretele înalt al Coastei era chiar deasupra lor. I se vedeau, amănunţit, rupturile şi căzăturile de lut amestecat cu grohotiş mărunt. Atârnau, rare, şi sprâncene de brazde ierboase, cu fire lungi, de care stăteau atârnate tufe spinoase şi câte-un agăţ strâmb. liniştea era rănită, din când în când, de cârâituri stridente de ciori, în timp ce un uliu roşcat desena cercuri largi deasupra golului de sub el.

Calea cotea, însă, brusc, la stânga şi Coasta, cu arhitectura ei fantomatică, rămăsese în urmă; pe partea dimpotrivă, şirul de sălcii bătrâne părea că se topise. Apăruseră primele case, aşezate cuminţi pe tipsii drepte de iarbă deasă şi verde. De undeva se auzea o bătaie de clopot, subţire şi rară, într-o dungă.

— De-acum putem spune că am ajuns.

Pomenindu-se, dintr-o dată, aproape în mijlocul satului, băiatul se trezi cuprins, pe dinăuntru, de un val de fierbinţeală, ca de un sânge proaspăt şi cald. Grăbi pasul, săltându-se de pe un picior pe altul. Îşi rotea mereu privirea, când pe dreapta, când pe stânga. Cunoştea tot ce-i în jur, case, curţi, grupuri de pomi, fragmente din şanţul drumului, dar toate îi apăreau în altă lumină, cumva mai proaspete. Poate pentru că ajunseseră tocmai pe partea dimpotrivă, faţă de locul unde i-ar fi scos drumul ţării, dacă ar fi venit direct de la Ghiriş şi Cluj, cum porniseră ei. Ştia că dealul cu crucea, de unde trebuia să coboare în sat, era, acum, chiar în faţă şi destul de departe, mai mult se bănuia decât se vedea. Luau locurile dinspre partea cealaltă, ca şi cum ar fi venit de la Crişeni şi Frata, căci nu ţineau chiar drumul ţării, ci o cale laterală, care venea dinspre miază-zi. Aveau localitatea în dreapta lor şi mai sus, de-o parte şi de alta traseului principal, cu casele înecate în bogăţia de crengi.

Băiatul le ştia pe toate, după cum avea şi intuiţia completă a întregului, întins pe o colină rotundă şi prelungită, după care se ridica o înălţime mai abruptă, alungită şi ea, încununată de pădurea Hoance. În gând, împărţi rotundul din jurul lui în mari felii, neregulate şi nu tocmai egale, şi le luă pe rând, să le recunoască strânsa combinaţie dintre impresia de ansamblu a fiecăreia şi elementele particulare din care se compuneau. Trecuseră de gheţărie, lăsând în urmă acoperişul ei masiv şi întunecat, de paie înnegrite, ca de cărbune, coborând pe fiecare latură până la pământ, de te-ai fi putut sui pe el păşind direct de pe cărare. Erau în dreptul morii, cu clădirea ei mohorâtă şi hornul ei lung şi cenuşiu; motorul îi era oprit, dar băiatul purta în memoria urechii tuşiturile lui înfundate, trimise spre dealurile din jur şi reprimite în serii suprapuse de ecouri sparte. Calea glodoasă, păstrând în fiinţa ei, aproape vie, ogăşii adânci de care şi chiar ochiuri de noroi lichid, clipind rău, ca nişte ochi de demon, mergea cumva pe dedesubtul sandui şi băiatul urma în gând mai ales traseul drumului ţării, care era pe deasupra lor. Pe-acolo ar fi vrut el să-şi facă intrarea, să vadă clădirile frumoase, pe care le cunoştea, şi să întâlnească oamenii care sunt pe drum la ora asta a zilei. Chiar dacă ar fi venit, cum au venit acum, ca şi cum ar fi venit dinspre Sărmaş şi Reghin, ar fi lăsat în dreapta şi mai jos lunca întinsă şi proaspătă, căreia i se spunea Fântânele, apoi ar fi trecut prin dreptul spitalului, cu clădirea albă, retrasă de la drum, într-un grup de arbuşi, ar fi avut, la stânga, un rând de case plăcute, cu flori şi acoperişe de tablă, dintre care cea din urmă, mai înaltă şi mai întinsă, e a părinţilor lui Şoani, unde vine el, câteodată, să se joace, iar tata să stea de vorbă, pe ungureşte, cu domnul şi cu doamna. După care, drumul e înghiţit de piaţa largă, şi la dreapta, în sus, şi la stânga, în jos, unde se ţine târgul, în fiecare marţi, şi unde tata vine să cumpere, dar, mai ales, după cum râde mama, să se întâlnească cu unul şi cu altul. La târg vin ţărani unguri falnici, cu haine cu ceaprazuri şi pălării cu boruri largi; au căruţe mari şi meşteşugit încheiate în tot soiul de legături zdrăngănitoare de oţel, cai înfocaţi, cu gâturile încordate, cu părul mărunt strălucind de curăţenie.

Slugi semeţe îi ţesală apăsat la fiecare oprire, potolindu-i cu un zgomot liniştit din buze. Cai frumoşi au şi unii ţigani, numiţi ţigani ungureşti, care au pălării cu boruri încă mai largi şi feţe smolite, încununate de mustăţi lungi, negre ca tăciunele cel mai negru; ei strigă mereu unul la altul şi la caii lor nervoşi fac gesturi repezite şi largi şi le place să încerce caii în scurte reprize de galop, să-i înhame Ia greutăţi enorme, care fac să pârâie legăturile căruţelor şi frânghiile hamurilor, dar, mai ales, să-i ridice în două picioare şi să-i facă să necheze lung, lovind aerul cu furie, cu copitele din faţă, în timp dc lumea din jurul lor se împrăştie ca dusă de un vânt rău, iar femeile şi copiii chirăie ascuţit. Numai ţigăncile râd, arătându-şi dinţii de aur în feţele parcă date cu vopsea de sobă, ochii cu albul curat şi lucitor, sub broboadele colorate viu.

Acum băiatul merge, de mână cu tatăl său, pe o cărare cam nesigură, în marginea drumului glodos; are, în stânga şi dreapta, case mai mici şi curţi strâmte, cu găini şi raţe gălăgioase, dar în dreapta sus, ca pe o treaptă înălţată, are drumul ţării, mărginit de case frumoase şi clădiri înalte, colcăind de o viaţă colorată, strălucitoare şi plină de voci. E ca un fluviu de viziuni şi ecouri, care curge stând pe loc, frământându-se în cadenţe libere, când precipitat, când tărăgănat şi moale. Tatăl său e prezenţa principală acolo, înaintând, cu pasul lui liniştit, printre grupuri, salutând în dreapta şi stânga, uneori ridicând pălăria, cu gest larg, alteori făcând cu mâna, ca din depărtare, alteori dând numai din cap. Se opreşte la câte un grup, intră în vorbă, cu vocea lui moale, cu timbru de tenor, când ridică glasul, altfel în general liniştit şi împăciuitor. Îl acostează un grup de ţigani coloraţi şi gălăgioşi, făcând roată în jurul lui, iar el le răspunde, cu faţa iluminată de bunăvoie şi zâmbet; cheamă pirandele pe nume, pe fiecare, le ştie copiii şi necazurile, care bărbat e beţiv, care la închisoare. Ţiganii sunt cam ciupiţi de băutură, ar vrea ceva, dar nici ei nu ştiu prea bine ce, vorbesc tare, mai mulţi odată, unul strigă, răspunde altul, vine altul şi-l trage de mânecă la o parte, să strige el şi arată cu mâna undeva departe, în necunoscut; celălalt scoate un hăulit din toţi rărunchii, îşi zmulge pălăria din cap, ridicând-o spre cer, apoi o trânteşte cu năduf în praful drumului, se urcă pe ea cu cizmele şi-o calcă îndesat, chiuind şi slobozind înjurături grozave. Ţigăncile îl privesc cam dintr-o parte, parcă l-ar dispreţui dar l-ar şi admira totodată, îşi strâng pe lângă poalele largi puradeii aproape goi, cu mucii întinşi pe faţă până spre gurile larg deschise, din care ţâşnesc scântece de bucurie sau de durere.

Părintele se desprinde şi face câţiva paşi în jos, trecând de poştă. În dreptul clădirii înalte a judecătoriei, cu frontonul dantelat, muşcat de ploi şi zăpezi, cu geamurile alungite înecate de praf, se întâlneşte cu domnul judecător, un bărbat înalt şi rotund, în costum de culoarea castanei coapte, cu o batistă albă de mătasă la buzunarul de la piept; are faţa moale şi plăcută, o mustaţă castanie, ca de mătasă şi ochii-i sunt apoşi, plutind în ceva ca într-o grăsime. Cei doi bărbaţi se salută ceremonios, îşi strâng mânile şi nu şi le mai dezlipesc multă vreme, începând şi continuând aşa conversaţia lor lungă, presărată cu multe încuviinţări din cap şi zâmbete jumătate protocolare şi

jumătate amicale. Apoi se despart strângându-şi iarăşi mânile, surprinşi, cumva, să le descopere împreunate şi ridicând şi coborând, de câteva ori la rând, pălăriile. Apoi părintele intră în magazinul de fierărie de lângă piață unde, din spatele tejghelii încărcate de lanțuri şi mărunțişuri sclipind potolit în penumbră, îl salută cu voce tare proprietarul, domnul Jozsa, cu nelipsiții lui ochelari de sârmă pe țeasta rotundă şi lucie, fără pic de păr, are un trup puternic şi plin, ca un ou imens, încins cu un şorț de piele, dar se mişcă neaşteptat de uşor printre baloți de sârmă şi grămezi de fiare de căruță, iar uneori râde scuturându-şi burta țuguiată sub şorț. În magazin miroase a uleiuri şi unsori reci, tata caută cu ochii rafturile de sus, domnul Jozsa îl întreabă pe ungureşte dacă doreşte ceva anume, el răspunde vag, tot cu ochii pe rafturi şi-l descoperă lângă el, aplecat peste tejghea, pe badea Onucu, în hainele lui de târg, albe şi curate, cu pălăria nouă de paie. Cei doi se strâng de braț cu plăcere, fața fiecăruia se luminează de bucuria revederii şi ies vorbind liniştiți din magazin, uitând să mai cumpere ceva. Mai la vale, în gura târgului, e şi lelea Nastasia, lăsată lângă car, să-l păzească Boii mari şi puternici, cu forme rotunde şi tari, sunt dejugați şi mestecă liniştiți mâna de fân de la picioarele lor, umplând locul de mirezme de flori, piele încinsă şi balegă proaspătă. Lelea Nastasia miroase şi ea a toate acestea, dar pieptul ei bogat şi moale, de care băiatul se simte apăsat, mai adaugă ceva ca o aromă de cimbrişor, amestecat cu busuioc şi lapte. În car sunt saci curați de cânepă, grei şi umflați ca porcii de Crăciun, peste o furcitură de fân aromat ca un ceai medicinal. Lelea Nastasia îmbie băiatul să vie la ei, la Ocoliş, una-două vor vinde grăunțele, că se cer, au venit oamenii de peste Mureş, unde-a fost secetă mare, şi caută; îi va face băiatului un culcuş fain în fân, iar la Ocoliş îi va da lapte proaspăt muls şi-i face şi mămăligă, dacă vrea, cu brânză, topănită la cuptor, iar mâne îi taie un pui băiatul îşi ia aminte că a coborât prea mult, în închipuire, către târg; el merge, de mână cu tatăl său, uşor la deal, nu mai au mult şi ajung în dreptul şcolii, de unde trebuie să cotească, brusc, la dreapta, ca să urce spre casă, pe când, dincoace, a ajuns tocmai în partea cealaltă şi ar fi cumva că ființa lui ar trebui să se răsucească, iar lui îi este teamă de amețeală. Aşa că lasă pe lelea Nastasia şi pe badea Onucu lângă boii care mestecă liniştiți, învăluiți în mirezmele lor care îi închid ca într-o lume aparte, ceva ca o nebuloasă de efluvii care îi conține şi care emană din ei, şi trece drumul pe partea unde piața e mărginită de clădirea înaltă, în unghi, a restaurantului care la etaj are şi hotel. Uşile localului sunt larg deschise peste un gol de umbră neagră, ca de cărbune, dar răcoroasă. Băiatul simte răcoarea întunericului adânc, îi ştie mirosul iute de spirt, amestecat cu fumul nevăzut urcat din catranul podelii, percepe zumzetul ei înnăbuşit, din care se ridică, din când în când, pleznet sonor de sticle ciocnite pe fondul amestecului fluid de voci; nu se vede nimic din ce este înăuntru şi totuşi este ceva, ceva care nu se naşte cândva, nici nu curge spre undeva, ci doar durează, ca un clipocit continuu de apă greoaie, cârpoasă, din care se saltă, uneori, câte un accent mai puternic, ca să revină deîndată la constanta lui mormăitoare, ca a unui snip de bondari uriaşi, în umbra compactă care îi conține.

Dar băiatul nu intră, pentru că n-a intrat niciodată acolo şi nu ştie nici ca tatăl său să fi intrat; tot ce a văzut a fost numai întunericul care începe din uşă. În schimb, face, cu tatăl său de mână, pasul peste pragul magazinului de coloniale al domnului Sânpetrean; aici miroase frumos, dar băiatul din închipuire lasă mâna tatălui său şi fuge, înconjură clădirea înaltă şi ajunge în curtea din spate. Acum e primăvară, n-au dat încă frunzele, dar aerul este călduț şi se simte cum miroase ploaia care trebuie să vină. Clădire înaltă, cu etaj, care a fost a lui Ganz şi acum a cumpărat-o domnul Vereşezan, tatăl prietenilor săi, are coridor exterior de-a lungul etajului şi copiii aleargă pe scândurile lui sonore şi paşii lor răsună cu ecouri şi acum, în urechea interioară a băiatului; este Vaier, un băiat cu un an mai în vârstă, sora lui mai mică, Tița, dar sunt şi verii, Mircea, un băiat rotunjor şi puternic, de vârsta lui, şi Puiu, cu doi, trei ani mai mare, dar parcă mai firav, copiii familiei Sânpetrean. Ei fug pe coridorul podit cu scânduri, se strigă unii pe alții, iar sunetul paşilor şi vocile lor se lipesc de aerul călduț, ca să rămână in faldurile lui o veşnicie, iar primii stropi de ploaie abătuți peste curte şi pământul grădinilor din jur, cu mirosul lui primăvăratec de neuitat, fixează totul cu nişte ținte de argint, ascuțite şi tari, ca şi cum ai fixa o scândură în cuie.

Totul rămâne aşa, dar, acum, băiatul simte că trebuie să se întoarcă repede, pentru că nu mai au decât câțiva paşi până la şcoală şi de-acolo trebuie s-o cotească, scurt, spre casă. Cu această răpăială de paşi în urechi, ca o ploaie de primăvară, care îi şi aduce mirosul puternic de pământ proaspăt şi verdeață crudă, el se ține strâns de mâna tatălui său şi trec împreună prin dreptul şcolii. Clădirea ei lungă, cu acoperiş lung de şiță măruntă, la mijloc cu un fronton ascuțit, încununat de un turnuleț ca un foişor, se odihneşte la marginea platoului drept al curții, ca o ființă vie în aşteptare. Dar nu mai e timp ca ea să învie de viata ei clocotitoare; cei doi fac colțul la dreapta şi urcă panta scurtă, amândoi cu capetele în pământ, potrivindu-şi fiecare pas. Din mers, părintele îşi mai scoate o dată ceasul din buzunar, dar acum nu se mai încruntă; priveşte liniştit. Sunt la colțul de unde dau în drumul țării şi unde străjuieşte catargul tricolor, cu steagul fluturând, al jandarmeriei. Şeful de post, domnul plutonier Naidin, stă în colțul clădirii, lângă catarg, ca şi cum ar fi într-o fotografie, făcută pentru viitor, şi se uită în sus, pe drumul țării, spre Cruce. De-acolo trebuia să venim noi, se gândeşte băiatul, în timp ce tatăl său îşi ridică, mai sus decât de obicei, pălăria, răspunzând la salutul milităresc al plutonierului. Peste drum, este gardul viu şi portița cunoscută. Casa îi aşteaptă după coroanele mici ale altoilor sădiți de curând, cu peretele ei alb şi cele trei ferestre duble, sub acoperişul cu un mic fronton triunghiular. Lângă ea, la stânga, despărțită de curtea casei cu un alt gard viu, este biserica. În spatele casei, înălțimea legănată a dealului Hoance, iar în spatele lor şi în fața casei, Coasta Popii, rotundă şi țuguiată, ca un colț de pâne, acoperită, pe-o parte, cu peria deasă a pădurii.

8.

Cam tot în acest timp, peste mai multe dealuri, dincolo de Hoance, la miazănoapte, peste Chesău şi dealurile goale dintre Pălatca şi Legii, peste pădurea de deasupra satolui şi peste Petea, peste Chiriş şi dealurile de la apus de Sucutard, părintele Andrei Bujor se desprinsese de gazdele sale de-o oră, baciu Bunea şi Marişca lui, cu feciorul Vasâlică, nepotol lor, şi înainta, în pasul susținut al calului împrumutat de la ei, pe drumul de care către Sântejude. Urmele de car țineau stânga unei văi care putea fi şi părău, pe vreme de ploaie, cotită printre tofe şi trunchiuri bătrâne de sălcii; dupăamiaza era încă întreagă, nu se înclinase hotărâtor spre seară, dar aend era ceva mai răcoros, aici, decât în golul de deasupra otăvii, pe unde cal şi călăreț coborâseră dinspre heiurile lui Bunea; nu era răcoarea aceea cam iute şi amăniie, de sub nuc, ci una mai uscată, cu ceva aspru în ea, de secetă, de vară coaptă, cu gust de lut împietrit şi lemne uscate. Călutul îndesat şi puternic mişca harnic din picioare sub trupul plin al preotolui, de parcă n-ar fi avut nici o greutate în spinare, iar copitele lui sunau înfundat pe calea tare, cu bruşi ca de piatră.

Preotul înaintă o vreme cu dârlogii în mâna stângă, lăsată moale, pe şa, curelele slobozite, să atârne; cât era calea, căluțul n-avea de ales ş-o ținea tot înainte, cu valea şerpuind larg, în stânga, şi rotonjimile de deal alunecând moi, în dreapta, până-n buza cărării. Nu se gândea la nimic; privea numai în jur, lăsând să-l cuprindă întregul zilei, căldura lui cu acea tentă de răcoare uscată. Vedea cum lumina egală a dupăamiezii statorniceşte o clipă, una singură, întinzând-o peste durată, cum ai unge un bmş de unt pe-o felie de pită. Copitele calului călcau pământul tare într-un ritm constant; în răstimpuri, mai zdrobeau câte-un bulgăre de lut, mai călcau câte-o buruiană crescută peste cărare; pietre nu se găseau pe-aici, cum ziceau localnicii: cine găseşte-o piatră, o găsât o comoară... Gol de gânduri, călărețul nu ținea sama nici la măsura timpului, nici la aceea a spațiului; le adulmeca, însă, gusnd şi aroma: gustul luminii de dupăamiază de august; gustul aerului, cu-o față de căldură, din dospirea pământului lutos, şi alta de răcoare, venită dinspre valea sacă; aroma de paie uscate, pământ tare şi balegă, a dmmului; mirosul, tot mai pişcăcios, al sudorii de cal; gustul florilor de fân, venit pe-o pală de vânt, din dreapta. La o vreme, în aşezarea miresmelor veni ceva ca o bufnitură fără corp şi aduse în față, jucându-i în dreptul nărilor, ca un ştergar imaterial şi nevăzut, o aromă tare de cătină; preotul întoarse fata spre stânga, apoi spre dreapta, căutând cu nasul şi ochii frunzişul ca de făină al arbustului. „Trăbă să fie departe...", se gândi el.

Apoi se văzu cum se-apropiase pădurea; nu calul făcuse drumul până la ea, el îşi văzuse de pasul lui liniştit şi egal, învăluit de lumina statornică şi fantasmele nevăzute ale mirosurilor purtate de adieri. Pădurea era cea care venise spre ei, aşezându-se, dintr-o dată, mai aproape, pe coama din stânga, care se p relungea, pierzându-se în nevăzut; era destul de aproape ca să se vadă fiinţa ei

întreagă, ca un strat de verde alburiu, dar încă prea departe ca să i se distingă consistenţa reală, de arbori cu crengi şi frunze.

Calul continua să pocănească din copite; erau ca lovinirile unui mai de lemn, un butuc, într-un zid de pământ; câteodată sunau a gol. Părintele îi vedea gâtul scurt şi gros, îl avea la îndemână, cu coama lui deasă şi aspră; urechile răsăreau în vârful coamei, mici dar agere şi când una se aţinea dreaptă, cealaltă se îndoia înafară, încât păreau comandate de ciocănitul alternativ al copitelor; dar erau şi paşi când stăteau amândouă drepte, aţintite în sus, ca şi când ar fi semnalizat o primejdie sau un avânt. Preotul continua parcursul lui, ca într-o absenţă, cu palmele lăsate moi pe coama şeii; curelele frâielor îi rămăseseră între degete ca din inerţia unei mişcări mai vechi, acum uitate. Durata încă mai era amorţită.

Aşa se treziră, cal şi călăreţ, sub buza pădurii; se pomeniseră dintr-o dată cu ea, că vine peste ei, cu o învăluire de răcoare. Era aici, în marginea dmmului, după ce înghesuise părăul şi-l strânsese între maluri înguste de iarbă, străpunse de rădăcini. Întindea coviltire largi de crengi frunzoase, pe sub care calea, cu ieroglifa vie şi mişcătoare a calului cu călăreţ, ca o cheie misterioasă pe un portativ, înainta ca sub o succesiune de bolţi. Şi, dintr-o dată, paşii calului răsunară altfel: trezeau un ecou din adânc, ca şi cum copitele ar fi bocănit în tavanele golurilor rotunde, din străfunduri.

Se treziră înconjuraţi de altă răcoare, altfel înmiresmată şi susurătoare; pădurea era vie, profundă şi tainică. Trunchiurile se multiplicau la nesfârşit în popoare de umbre, coroanele lor se întreţeseau alcătuind un plafon aerian, străpuns de săgeţi oblice de lumină, printre care aerul dupăamiezii se strecura cu materialitatea unui fum diafan, destrămat în pâlcuri care pluteau ca închipuiri nesigure de fiinţe. Totul mirosea altfel, împletind odoare iuţi de putregai, ciuperci şi ferigi cu mirezme de flori sălbatice şi mirosuri tari de jivine. Clipoceau, în umbră, izvoare neştiute în ochiuri negre de apă, frunzişul vibra mărunt, iar deasupra, vârfurile bolţilor de crengi pieptănau norii rari de pe cerul cu albastrul tare.

Cal şi călăreţ parcă erau purtaţi, acum, de o forţă imaterială, care venea de jos în sus şi-i făcea mai uşori, răcorindu-i pe sub veşminte şi pe sub ţolul aspru de sub şa; tropotul copitelor parcă se iuţi şi cei doi se simţiră purtaţi într-un avânt spre altceva, care era îmbibat de alt aer, cu alte culori şi mirezme, cu alt gust; căluţul necheză scurt, ca un hohotit de râs gâdilat, iar popa, pe spinarea lui, se simţi străpuns, fără voie, ca de săgetarea dulce a unui început de cântec. Se trezi fluierând, fără vrere; trase de curelele dârlogilor, fără să le întindă, totuşi, ridică mânile spre piept şi se trezi plescăind din limbă ca şi când ar fi vorbit cu calul pe graiul lui. Înainte de a fi dat drumul la cântec, se simţi purtat spre ceva care era ca o poveste; era ca şi cum era luat de umeri şi ridicat într-un vânt care era al unui fluid mai puternic decât el şi care era ritmat în măsuri de vers şi se înşiruia în desfăşurări de baladă.

Era un cântec ce-l care-l cuprinsese şi care-l purta, împreună cu căluţul voinic şi harnic, pe sub bolţile rotate de frunze, care erau ale cântecului, pe lângă verticalele haşurate ale trunchiurilor, topite în umbra deasă, pe pielea tare de imensă tobă a pământului, îngropată în străfunduri pierdute, prin baia aeriană de lumini topite în umbre şi de mirezme călătoare. Încât părintele Bujor se simţi împins de o putere mai mare decât el, care era în afara lui, dar era şi în el însuşi, totodată, şi, fără să vrea, dar îmboldit de acea putere, strânse din genunchi peste coastele calului şi făcu mişcarea aceea caracteristică a călăreţilor, cu călcâiele, care imită lovitura cu pintenii, trase de dârlogi şi îndemnă animalul cu sunete guturale; ba chiar se trezi că şuieră, haiduceşte, printre dinţi şi hăuleşte; ori cântă.

Nu este sigur că toate aceste mişcări şi manifestări vocale s-ar fi petrecut întocmai şi pe de-a-ntregul astfel, dar că părintele a păşit pe un altfel de tărâm se poate crede. Căluţul pietros şi harnic, împrumutat de la baciu Bunea, n-a pornit chiar într-un iureş vitejesc, ci numai într-un pas ceva mai isteţ, nici măcar trap, dar era ca un iureş, iar un vânt ca de vreme veche îi învăluia şi-i purta pe amândoi pe sub bolţi de pădure şi peste hăuri.

Şi dintr-odată, la stânga, dincolo de albia sacă a pârâului, văzură gorunul strâmb; calul coti neîndemnat în jos, îşi înfundă copitele, de câteva ori, în pământul mai moale şi răzbi pe-un perete de şanţ. Găsi o cărare fără urme, coti la dreapta, apoi se întoarse spre stânga şi ieşi pe sub o streaşină joasă de crengi; poteca îi scoase pe o coamă, printre tufe, apoi iar îi întoarse mult la stânga şi se treziră deasupra unei văi adânci şi rotunde. Golul ei înierbat se deschidea în dreapta lor ca o albie uriaşă, umplută de umbră ca de o substanţă. Popa simţea ceva ca o înţepătură în piept, urcând spre grumaz. O vreme nu întoarse privirea în jos, preferând să ştie acolo golul rotund, că este fără să-l vadă; calul nu trebuia îndemnat, îşi unna tropotitul harnic pe cărarea care înconjura adâncid. Călăreţul tot nu privea, încă, în dreapta lui; înainta cumva cu capul în piept, cu privirea pe coama calului. Apoi ceva fulgeră din dreapta lui, de jos; scurt, ca o părere, o dată şi încăodată. Era ca o lamă oţelie de cuţit, cu lucirea stinsă. Apoi tăietura de lumină brăzdă mai tare nedesluşirea umbroasă şi popa întoarse capid, în jos şi la dreapta.

Lacul era acolo, rotund şi întreg, dar cu lucirea încă nesigură; părea acoperit mai mult cu ţesături de umbră, decât de lumină. Apoi, după încă un tropotit harnic şi ceva mai lung, apa îşi arătă faţa întreagă a fiinţei sale, ca o tavă lustruită de oţel. Călăreţul schiţă o jumătate de îndemn, iar calul coborî povârnişul ierbos, cu picioarele dinnapoi încordate.

Se vedea, acum, cum, la malul cu iarbă, apa clipoceşte ca o materie consistentă, de consistenţa valului de pânză, în timp ce, în mijlocul ei, tava oţelie îşi păstra nemişcat metalul luciu. Părintele descălecă, scoase căpăstrul de pe capul animalului, să elibereze zăbala, şi-i dădu drumul. El îşi puse pălăria popească pe iarbă, îşi dezbrăcă grijuliu reverenda şi-o agăţă într-un tufan apărut pe neştiute lângă el; rămăsese într-o cămaşă fără guler, de pânză de casă şi simţea prin ţesătură

răsuflarea aerului proaspăt de lângă apă. Se aşeză de-a dreptul pe iarba cam uscată, dar moale, pe spate, cu braţele ridicate şi îndoite sub cap. Apa clipocea la nici doi paşi de încălţările lui şi era ca şi cum vălureala ei măruntă se transmite ţelinei de la mal şi, mai departe, pământului ierbos pe care popa se lungise; părea că o simte, ca o furnicătură ritmică, propagându-se pe sub el şi strecurându-i-se şi în intimitatea ţesuturilor. În acelaşi timp, din junii rotund care îl învăluia, asemeni unui clopot gol şi fără fiinţă, furnicarea măruntă a clipelor, amestecată cu cernerea subtilă a luminii prin interstiţiile nisipidui fantomatic din care toate erau alcătuite, îi cobora şi ea asupră-i, ca o ploaie de nimic; se simţea părăsit invaziei de pulsaţii infinitezimale ale grăunţelor duratei şi spaţiului, iar ochii lui filtrau ceva ca o pânză alburie şi fără substanţă, care vibra uşor.

Atunci, deasupra tipsiei lucii de apă, se nălucirä figuri evasive; era ca şi când o mână nevăzută ar fi sfâşiat torturi subţiri şi le-ar fi fluturat peste apa oţelie. Se întrupau agitându-se şi iar se estompau, pierzându-se în propriile umbre, iar jocul lor nesigur în lumină se împletea cu spărturi de ecouri pierdute; era ca şi când fiinţa/nefiinţa lor avea pe-o parte culoarea, cu lumina ei stinsă, iar pe alta şoapta părelnică a unei chemări, ori învăluirea unui ecou de muzică. Uhuu... păru că aude părintele, din depărtare, pentru ca o învăluire de cântec răspicat să-l cuprindă, ca un val de vânt cald, în vreme ce nălucile îşi desluşeau fete curate, cu ochi întunecaţi şi păr lung şi membre unduite, pentru ca iar să se topească în nedesluşite ca într-o pată de umbră lichidă, şi iar... Uhuu... Părintele strângea din pleoape, dar jocul figurilor era parcă mai aproape, apăsându-i globurile ochilor, căsca privirea, dar ele îi năvăleau peste frunte. Numai strecurând lumea printre genele apropiate, ca printr-o sită, reuşea să prindă ceva din consistenţa conturelor răsucindu-se în jurul lor şi unduind ca nişte fuse ale unei emanaţii de nesupusă şi tainică frumuseţe efemeră.

Apoi a fost ca şi cum s-ar fi simţit purtat pe sus pe deasupra brazdei ierboase pe care se întinsese; era undeva într-un înalt nu prea depărtat şi vedea lacul ca o tavă alungită de argint şi se vedea pe sine ca un semn jumătate negru jumătate alb, întins de-a curmezişul. După care păru că se îneacă în ceva care era fără substanţă, dar care-l absorbea, legănându-l ameţitor; apoi i se păru că simte gustul sălciu al apei călduţe de la soare, pe buze, şi jilăveala cămăşii muiate pe piept şi pe spate. Vedea valul, cu creasta lui cu o faţă de argint şi alta de lut topit, cum înaintează spre el, iar el aştepta să-i umple gura, să-i simtă prefirarea vie şi lucitoare printre dinţi, dar vedea cum se saltă deasupra lui feţele cu obraji străvezii, cu ochii din cioburi de piatră scumpă şi pletele de fuior de in aurit ale celor trei zâne; le vedea şi le auzea cum râd şi cântă, stropind în jurul lor mărgele de argint viu şi cum le înconjură un snop de lumină de aur aburos, venit de niciunde. Uhuu... păru că aude el pe valul unui cântec care-l înmuia pe dinnăuntru, Uhuu... uhuuu, vină cu noi!

Popa Bujor ar fi vrut să întindă mâna, să bată apa de care se simţea cuprins, dar se simţi uşor, mai uşor decât tot ce-l înconjura, şi se lăsă plutind pe-o clină de timp, ca pe-o clină de nor.

Acolo şi atunci îi răsări în dreptul ochilor faţa râzătoare a lui Vasâlică, ochii lui săltăreţi şi gura strâmbă, şi părea că-i vorbeşte dar sunetele nu prindeau consistenţă, se topeau în fluidul clipocitor.

- Ce zâci, părinte, om prinde-o pe Zâna Zânelor? Nu se auzise, de fapt, nimic; clipocise doar valuL Şi tot valul răspunse dinspre părintele:

- Prinde-o tu, Vasâlică! A'meu îi cerbu'cu stea-n frunte...

Aproape de el nici cât o întinsătură de braţ, obrajii băiatului se rotunjiră ca două mingi de gumă şi printre buzele lui strânse, bătute de valid molcom, ţâşni un jet de aer cu stropi lichizi; apoi, de sub pătura de apă clătinată, ieşi o mână cu degete ude care se înfipseră pieziş în val, iar imaginea se şterse.

Când deschise ochii mari şi limpezi, lumina din junii lui cădea ca o ploaie egală cu sine; părintele Andrei Bujor îşi îndreptă trunchiul, îndoindu-şi genunchii. În faţa lui, tivitura deasă a pădurii înconjura valea rotundă, ca fundul unei oale. De la zăgazul de trunchiuri şi tufe, valurile de iarbă coborau, aplecate de umbra norilor, până spre fuidul văii; acolo părintele văzu cum firele lor se îndesesc, ca într-o pânză bătută mai strâns cu băteală de un verde gras, spre negni. Unduirea lor continua, fluidă, cutreierată de umbre nestatornice, până spre tăpşanul pe care se odihnise părintele. Valea, înconjurată de pădure, era plină de iarbă; imaginea de argint a lacului se topise, ca şi când nici n-ar fi fost.

Acum calul tropotea din nou pe darabana înfundată a drumului de care, reverenda preotului chiar lăsa poalele să-i fluture într-un curent venit de cineştie de unde, aproape ca o pelerină romantică, el însuşi îşi scosese pălăria lui popească şi poate şi-o agăţase la oblânc, iar el îşi simţea fruntea răcorită şi se simţea purtat de un avânt vecin cu entuziasmul; calul nu alerga vitejeşte, dar era ca şi când tocmai aşa ar fi alergat, popa nu cânta voiniceşte, dar era ca şi când ar fi cântat astfel; drumul trecea prin pădure ca printr-un basm vechi, ieşea la lumină, ca într-o altfel de lumină, av ând bolta crengilor numai în stânga, iar în dreapta întinderile domoale de ierburi de-un verde plin şi cald.

Treceau tropotind harnic pe lângă câte-un ochi de verdeaţă deasă, strâns în câte-un unghi de râpe, în care sălăşluia, ascuns, un miez de viaţă care putea fi o colibă, ori căsuţa unei existenţe singuratice, pe lângă câte-un dâmb însemnat cu câte-o cruce veche, pe care Cristosul de tablă scorojită vibra stins în culorile lui şterse, pe lângă câte-un adânc de pantă cu un ochi rău de glod împietrit în fund, urcau pripoare repezite spre crânguri de arbuşti potopiţi de căldura dupăamiezii, pe lângă fântâni cu ghizduri de stejar mucegăit, cu cumpăna atârnând strâmbă şi fără rost; treceau în pasul neobosit al căluţului.

În dreapta şi în vale, dintre două coline, casele şi grădinile din Sântejude se înşirau pe funia gloduroasă a unui drum care le trăgea spre depărtări; în stânga, trepte de iarbă brăzdate de cărări de vite şi urme de care coborau către îngrăditura de crengi din Puini. Calul păşi pe altă împletitură de

făgaşe, venită din urmă şi înfundându-se în depărtările care se pierdeau spre miază zi; nu-şi potolise ciocănitul lui regulat în scoarţa lutoasă, împănată cu ierburi şi buruieni prăfuite, călcate de copite; om şi cal trecură vâjâind neauzit pe lângă două ostroave de verdeaţă, de sub buza colinei din stânga, pe lângă un colţ alungit de pădure, ce se împingea către ei din dreapta şi, măcinând sub copite lutul amorf al unei pante uşoare şi prelungite, ajunseră pe-o creastă de înălţime de unde se deschidea în faţa lor, de la dreapta spre stânga, valea Imbuzului, ca o albie alungită, cu un miez de verde viu şi tivitură în degradeuri până spre alb lutos şi-napoi spre verde; acoperişuri de paie şi ţiglă veche, pământoasă, se înşirau codt dincolo şi dincoace de firul ascuns al părăului; drept înainte, la jumătatea peretelui dimpotrivă, o clădire lungă de zid văruit, cu trei-patm ferestre mai înalte. Deasupra ei, rânduri de crengături, iar şi mai deasupra, sub pragul cerului albastru şi adânc, pe care călătoreau luntri destrămate de nori de aţă, pădurea consistentă, văzută din profil, ca o brazdă lată de ţelină mustind de verde peste brazda lutoasă de dedesubt. Pe povârnişul de dincoace, îngrădituri dreptunghiulare de pomet şi otavă, coborând spre panglica drumului de noroi împietrit, câteva acoperişuri de şindrilă şi paie, chivotul de zid, dreptunghiular şi alungit, cu turnul pornit pieziş în sus, al bisericii înconjurate de grădina cu flori şi arbuşti a cimitirului.

Părintele Andrei Bujor întră în pasul calului pe drumul mărginit de case, sub dâmbul din stânga, şi de lunca modestă a Imbuzului, în dreapta; se lăsă cuprins ca de un val de căldură familiară, de dupămiaza de august a satului. Din curţile strâmte veneau semnale de viaţă măruntă; părintele se lăsa dus de tropotul harnic al căluţului şi bărbia lui părea că se apleacă spre piept, într-un semn de încuviinţare repetată şi binevoitoare. Saluta pe la porţi; arunca întrebări şi bineţe peste garduri; în dreptul lui, se ridicau dopuri de paie, de sub broboade bătrâne i se plecau priviri înmuiate în ceva cald; paşi moi de copile desculţe îi şopteau sărutmâna.

La gardul bisericii îl aştepta, ca un stâlp noduros proptit de scânduri, fătul, în haine cuviincioase de cânepă curată, şi cantorul, un tânăr cu o faţă frumoasă, ca de femeie; un flăcăiandru cu obraji roşii îi ţinu dârlogii, să descalece. Când popa îi încredinţă căluţul, el se împurpura, încă şi mai tare, ca de-o plăcere mărturisită, şi-l trase de hăţuri, pe drum înainte.

- Las'că-i ştiu eu rânduiala lui, domnule părinte, spuse el cu o voce melodioasă, parcă ar fi rostit un verset de cântec.

La jumătatea cărării dintre drum şi uşa bisericii aştepta un bărbat fără vârstă, cu fiinţa puţină şi clop de paie vechi, dar cu o haină cenuşie, militară, aproape zdrenţuită; însemnele caracteristice, şterse şi îmbătrânite, fluturau desprinse şi desperechiate, ca şi clapeta unuia din buzunare; celelalte lipseau cu desăvârşire şi, pe stofa obosită şi murdară, abia li se mai cunoştea umbra.

- Ce faci, Monule, cum o duci? îl întrebă popa, zăbovind lângă el.

Bărbatul dădu un răspuns nedesluşit şi încurcat; faţa lui, nici tânără, dar nici bătrână, fără urmă de barbă, dar cu o umbră ca de cenuşă, întinsă sub ochii fără strălucire, nu exprima nimic

altceva decât, poate, uluiala şi nedumerirea statornică; părintele nu-i luă în seamă încurcătura şi aşteptă răbdător. La o vreme, pe fata de sub ciopul aproape mucegăit păru că începe să se întâmple ceva: era ca şi cum, undeva în interior, se frecau nevăzut între ele un fel de pietre de moară, cu scârțâit neauzit, ruginit. Apoi o lumină palidă veni de undeva din interior şi fața arătă pe de-a-ntregul bătrână, dar cu o anume desluşire, şi vorbele veniră ceva mai limpede şi mai liniştit:

- Io, domnule părinte, noi adică, noi ani suferit mult, domnule părinte...

- Ştiu, Monule, ştiu asta, mi-ai mai spus de-atâtea ori, şî eu ț-am dat sfat să te linişteşti,. Dar celălalt îşi continuă discursul înainte de-a încheia părintele fraza:

- Or luat copii de la mamele lor, şî pe bărbați de lângă muieri, şî pe taț' de lângă prunci şî la ce-o fost mai greu ne-o pus întătdeauna... Dac-o fost greu la tunuri, ne-o pus la ninuri, ş-am tras la hiarăle lor ca boii la jug, ori ca robii aceia ai lui Faraon... şî dac-o fost greu la şanțuri, ne-o pus la şanțuri, ş-am săpat la şanțuri ca şî când ne-am hi săpat groapa pântru-o miie de vieți.

- Toate vin de la Dumnezău, Monule, şî aşa trăbă să le şî primim, răspunse iar preonil, împăciuitor, şi poate că-l şi atinse cu mâna blând, pe umăr. Doar ştii bine pilda lui Iov, cel încercat de Dumnezău, că de-atâtea ori am spus-o la biserică...

- Ba de la Mamona, domnule părinte, răspunse celălalt cu glas ceva mai înalt. De la Sătana cel neadormit! Iar pe Iov acela, de care ne ceteşti dta, l-o slobozât Dumnezău, da'pe noi bag sama că ne-o uitat.

- De la Dumnezău sunt toate, Monule, şî năcazul, şî izbăvirea... Crezi tu că Mamona are puterea Lui?...

- Io l-am văzut, domnule părinte!, țâşni celălalt fără pic de răbdare.

- Ştiu, Monule, mi-ai spus de-atâtea ori...

- L-am văzut şâ-l văd, domnule părinte, ia, numa'să-nchiz ochii şâ-l văz... Stă pe câte-o cracă, ori zboară uite-aşa, peste vale... Ochii bărbatului scăpărau de lumini, iar el şi-i întorcea în jur, holbați, ca şi când ar fi văzut ceva înfricoşător.

- Aşa-i, Monule, lumea noastră îi aceea unde el s-arată... Dar s-arată şi semnele Domnului..., răspunse preotul şi iar întinse mâna să-l atingă, liniştitor.

- Apoi, domnule părinte, bag-sama că Domnul o uitat de noi, dacă... Acum privirile nu-i mai scăpărau, iar el înclinase capul, ca şi când şi l-ar fi plecat sub ceva mult prea puternic.

- Nu vorbi aşa, Monule, că vorbeşti cu păcat: suntem ai Domnului Dumnezău, ne-am încredințat Lui şî Domnul va vea grijă de noi... Chiar am vrut să-ț'spun, Monule, că m-am întâlnit cu cei doi bătrâni în haine albe... Acum preotul chiar pusese o mână pe umăntl lui. Monu ridică ochii, cu o nouă lumină în priviri:

- Te-ai întâlnit dta cu bătrânii aceia? Unde te-ai întâlnit?

- Pe drumul ţării de la Cluj i-am întâlnit, înainte de dealul Ghirişului. Lumina aceea din ochii celuilalt se făcu mai caldă:

- Şî pe la noi nu vin? Că de când îi aşteptăm!

- Ba vin, Monule, vin. Numai încredere s-avem şî să ne rugăm lui Dumnezău! Hai cu mine, să ne rugăm.

Urmat la un pas de făt, preotul urcă pe cărarea spre biserică; intrând, pe sub turn, sub boltă, se lăsă cuprins de răcoarea cu miros de tămâie şi flori uscate. Feţele icoanelor pâlpâiau de o lumină dulce, dar răcoroasă; părintele le căută, pe rând, ochii lucitori, cu genele lui plecate, şi-şi apropie fruntea de lumina lor.

Pe tăpşanul de iarbă de la intrarea bisericii, în haina lui veche şi flendurită, sub clopul de paie hărtănit de vechime, Monu rămăsese să se frământe, în sinea sa, cu vedenia demonului.

9.

În acest timp, pe pragul castelului din domeniul său de la Ţaga, contele Wass îşi opri jumătatea de pas pe care o făcuse ca să intre în castel, unde-l aştepta odaia lui, cu mobilele, tablourile, cărţile şi mărunţişurile preferate, odată în fiinţa lor reală, dar aburoasă, şi încăodată în oglindirea lor precisă, cu trăsăturile distincte, într-o iluminare venită de undeva din necunoscut, apoi se întoarse, totuşi, spre curte; coborî cele câteva trepte care duceau spre porticul cu colonade şi acoperiş triunghiular, de templu antic, şi înaintă pe cărarea de pământ bine bătucit, în care se mai vedea relieful pietricelelor mărunte de criblură. În liniştea grădinii din dupăamiaza de vară, înclinată spre seară, paşii lui se imprimau tăcuţi, dându-i relief şi substanţă, întocmai cum îi dădea şi câte-o rară croncănitură de cioară pierdută, ori câte-un strigăt depărtat, călătorind, ca o părere, pe luciul lacului care se întrezărea printre coroanele castanilor bătrâni. Gândurile nu i se aşezaseră, încă, pe un teren sigur şi stabil; oscilau, rar şi nehotărâte, ca nişte crengi diafane, în unduirea unui vânt moale. Era şi ceva ca nişte măsuri muzicale, vocea interioară fiind în pragul unui cântec, din acelea de fredonat muteşte; dar erau şi imagini fantomatice, nedesluşite, ca oglindirea unor nori depărtaţi pe ape de plumb.

Ajunse la rondul de flori care înconjura bazinul rotund cu fântână ţâşnitoare; aici, cărarea se lărgea, înconjurând taluzul de ciment al bazinului; pe circumferinţa exterioară a cercului larg. de pământ bătătorit peste petricele, un strat îngust şi lung de primule despărţea aleea de zona cu iarbă, marcată de câteva tufişuri bogate, dincolo de care se vedeau trunchiurile masive ale castanilor, pinilor şi brazilor seculari. Un strat de primule asemenea marca şi circumferinţa interioară a aleii rotate, despărţind-o de felia lată de pământ care înconjura, de aproape, bazinul Aici contele avea plantaţia lui floricolă, de care era cu deosebire mândru, într-o dispunere savantă nu atât prin

geometrie, care era simplă şi firească: cercuri concentrice, tot mai largi, de la taluz spre cărare, cât prin perioada de înflorire, în aşa fel aleasă încât, de primăvara devreme, până toamna târziu, erau câte cel puțin două-trei ocoale de flori înflorite. Acum, la sfârşii de august, primulele, cu florile demult topite, încă din prag de primăvară, stăruiau în verdele intens al frunzelor late şi grase, muşcate, pe ici pe colo, de câte-o dungă de rugină. Groful le inspecta cu atenție, mai pe fiecare cuib; se întâmpla, câteodată, cum spuneau oamenii locului, în toamnele care se anunțau lungi, ca o floare sau două, singură pe tija ei subțire şi nefiresc de lungă, să-şi arate, cu sfială, îşi spunea el, petalele viu colorate; era o bucurie a lui, secretă, pe care 1l-0 împărtăşea cu nimeni, considerând-o un dar meritat, din partea cui?, nu se prea ostenea să răspundă, de marea lui dragoste pentru flori.

Dispusese în aşa fel, încât fiecare strat de primule să aibă flori de câte-o singură culoare: cel de lângă taluzul bazinului, cu petale de un roşu-carmin, staminele ca de pulbere de aur, cel dinspre parc, violet intens, cu coronița interioară galbenă, ceva mai palidă; păreau mănunchiuri de rubine şi ametiste, cu monturi aurite, într-un anotimp încă incert, în care mai stăruiau cețuri pâsloase. Acum îşi aduse aminte că, de multe ori, se întrebase, în sinea sa, dacă alegerea lui fusese cea mai potrivită, dacă dominanta roşie intensă armoniza cel mai bine cu stratul pe care-l înconjura sau dacă dominanta prețios violetă se potrivea cu cea intens verde a fundalului, în care pata de alb sur a mesei de piatră vibra stins. Ținea cont, evident, de faptul că aceste plante, pentru care avea un ataşament cu tond special, erau primele care răzbeau chiar de sub zăpada resturilor de ierni grele de la Țaga şi că inflorescențele lor curajoase înfruntau chiar şi tăria furtunilor de zăpadă trecătoare din primăverile mai capricioase. I se părea, atunci, că sub bătaia piezişă şi agresivă a ploilor reci, amestecate cu ceea ce localnicii numesc măzăriche, ori sub stratul neprietenos de zăpadă târzie, luminile lor colorate, decorate cu fir de aur, răzbăteau temerar şi mândru, ca şi când ar fi fost întreținute de mici focuri ascunse.

Groful lăsă fără soluție, şi de astă dată, problema repartizării cât mai potrivite a culorilor şi inspectă cu privirea stratul lat de pământ negru, dintre rândul de primule aproape veştejite şi bazin. Constată că firele de trandafiri erau în declin; petalele începeau să pălească. Procedura de întreținere şi chiar intensificare a ritmului lor de înflorire, prin retezarea florilor, la începutul ofilirii, şi a tijei până la primul ram cu cele cinci frunzulițe complete, putea să mai dea un rând de flori, aprecie contele, dar numai în condițiile unei toamne blânde şi lungi. În schimb, şirurile de ochiul boului şi gălbenele erau încă în floare; acum e apogeul lor, gândi contele, constatând că locul pe care fuseseră gladiolele era degajat şi curățat cu grijă, cum fusese, cu câteva bune săptămâni înainte, cel al bujorilor şi cum fusese, încă mai înainte, al irişilor, iar şi mai înainte, cel al lalelelor. Înregistră, însă, cu un sentiment amestecat, între nemulțumire şi îngăduință, că, între rândurile disciplinate de flori, se strecuraseră, prin contrabandă, fu tentat el să aprecieze, câteva fire de nalbă, o floare cultivată mai ales de țărăncile din vale; plantele crescuseră înalte, cu tija alburie lemnoasă, şi erau

numai de două varietăți: un alb curat şi diafan, cu luciri mătăsoase, şi un roşu intens, de purpură. Florile apăreau, mai întâi, când planta era crescută la mai puțin de jumătate din înălțimea ei normală, chiar în vârful tijei pe care greutatea lor de fulg colorat o făcea să se incline uşor; apoi, pe măsură ce primele flori se ofileau, îşi pierdeau petalele şi, în locul lor, apăreau măciuliile rotunde şi, la început, verzi, ale receptacolelor de semințe, tija se alungea şi se împodobea, de jur împrejur, de alte rânduri de flori; acum nalbele din stratul contelui crescuseră mai înalte decât un stat de om voinic, iar tijele lor lemnoase erau încercuite de grupuri strânse de clopoței vegetali: cei mai de jos, porniți spre îngălbenire, în timp ce, la vârf, mai stăruiau, încă, podoabele de culori vii ale florilor proaspete.

— Cât vor mai avea de gând să înflorească nebunele astea?, se întrebă contele şi apoi, prin memorie, îi trecu ceva ca fantoma unei amintiri nesigure despre tulpini înalte de nalbă, cu flori pe vârf, sub potopirea zăpezilor grăbite, în grădinile țărăncilor de prin satele din jur. Apoi încă o părere de amintire: undeva, nu-şi amintea deloc unde, o nalbă înflorită galben, nu un galben intens de sulf, ci un galben diafan şi neverosimil, ca aripa de fluture.

- Poate ar fi bine să-i pun pe sas să vadă de florile astea; în definitiv...

Când, după ce termină de inspectat rondul de flori, se întoarse cu fata spre clădire, iar castelul i se oferi privirii în întregul lui armonios de ziduri albe, țigle roşii, doar uşor îmbătrânute, cu acel ritm vertical de ferestre şi colonade, de la portic, se lăsă în voia ritmului interior, care alesese între melodie şi recitare. Era un vers scandat, ştiut şi uitat demult, pe care nu imaginea castelului îl readuse în memorie, ci proiecția ei pe starea lui sufletească atât de nelămurită:

Pha-sel-lus il-le quem vi-de-tis hos-pi-tes,

Nu-şi forță gândul, să surprindă înlănțuirile ascunse care îi aduseseră tocmai acest vers în memorie; prefera să se complacă în nelămurit, care era mai ispititor decât orice clarificare. Încât, o portiță sau o fereastră rămânând deschisă, se pomeni cu intimitatea invadată de altă prezență: străbuna, sau mătuşa aceea depărtată, ca o străbunică, despre care se povesteau, în familie, tot felul de istorii năstruşnice şi, mai ales, cu violență şi dârzenie; apoi din nou:

Pha-sel-lus il-le...

Era un loc din care, dacă făcea o rotire de un sfert de cerc, vedea întreaga clădire, în masivitatea ei atât de bine aşezată pe orizontală şi cu marca de autoritate pe care tocmai această masivitate i-o imprima, în primul rând; apoi ferestrele zăbrelite, nu mult alungite, dar bine conturate după ornamentica puternică a fierului forjat în desene care evocau sigilii şi steme; frontonul de

templu antic, cu colonade şi acoperişul triunghiular, era vizibil aproape întreg, chiar din acest unghi. Erau galoanele de vechime şi prestanță ale întregului.

Dacă se mai rotea un sfert de cerc, îi apărea în față înălțimea aproape abruptă, învelită în annură de coroane de arbori masivi şi în cămaşa de zale a petelor mari de iarbă deasă. În vârf, ca un coif sau o coroană, un alt grup, mai restrâns şi mai puternic, de coroane, din care se deschidea, ca o vizieră, imaginea de alb îmbătrânit a zidurilor criptei, ridicată de pe un obraz pietros de zeu străvechi. Ştia că, urcat acolo, la cel mai înalt nivel al domeniului, i se va oferi privirii, mai întâi, panorama apropiată a lacului înconjurat de căsuțele din vale şi străjuit, pe partea dimpotrivă, de masivitatea dealurilor rotunde; iar dacă ar fi privit, din jur, în jur, spre depărtări, s-ar fi deschis orizontul nesfârşit de dealuri, dincolo de care infinitul pâlpâia tainic; în care se ascundeau munții. Dincolo de care era necuprinsul misterios. Ştia că ar fi avut, în acest fel, reprezentarea vie a unui întreg, care era o mare putere, o autoritate la care se simțea părtaş şi pe care simțea că o stăpâneşte; nu mai era mult, şi va fi iarăşi domnul şi stăpânul ei; munții vor fi din nou ai lui. Cu tot acest gând înviorător, necuprinsul îi da semnale tulburi.

Contele îşi scoase ceasul de aur din buzunăraşul lui special şi verifică ora; într-adevăr, nu mai era mult.

Având, acum, segmentul de durată de care mai dispunea foarte bine măsurat şi chiar reprezentat, cum se reprezintă un interval spațial pe o riglă, contele începu să-şi rânduiască, întocmai ca pe nişte operațiuni concrete şi distincte, ceea ce mai avea de făcut până... Dar nu ajunsese încă la capătul listei, când atenția mentală îi fu inundată, de undeva din interior, ca de o răbufnire de abur rău, de o grijă insidioasă şi neplăcută, cu un gust amar; era ceva mai puternic decât puterea lui de concentrare şi de judecată, care aproape că îi dădea fiori, un fel de presimțire de transpirație rece:

- Dar dacă...pentru a se redresa, contele nu apelă nici la reanalizarea situației, la rece, nici la compararea argumentelor pro şi contra, nici la alt fel de raționamente; gândul lui se furişă, hoțeşte, ar fi fost îndreptățit să aprecieze, şi scormoni undeva în adânc, prin zone ascunse şi înmnecoase, spre acel necuprins care pâlpăia undeva, fantomatic. Superstițios aproape în exces, el nu era dintre aceia care umblă pe la babe cu ghiocul, sau la alte vrăjitoare sau persoane clar-văzătoare; „sunt propriul meu ghicitor în stele," avea el obiceiul, foarte rar, de altfel, să spună, atunci când se afla în impasul suprem al sincerității totale cu sine însuşi, simțindu-se cutreierat de sentimentul unei forțe obscure şi îndepărtate. Într-adevăr, aşa şi era; până una, alta, până când avea să-şi limpezească mai viu conştiința acelui necuprins, îşi alcătuise un sistem propriu de mecanisme premonitorii, pe care-I utiliza numai pentru sine, pe baza unor algoritmuri foarte simple şi comune, de altfel. Aşa se face că atât luna calendaristică, dar mai ales săptămâna, erau transcrise în câte-un astfel de cod; erau luni faste, altele mai puțin. Ianuarie, luna naşterii sale, stătea şi în fruntea calendarului şanselor proprii,

după care Mai, dar şi Iunie, foarte aproape; nu era rău nici Octombrie sau Iulie, dar nici Septembrie nu i se părea de lepădat, dimpotrivă, după cum Decembrie avea un loc cu totul special, fiind, cumva, luna din afara clasamentelor omeneşti, ca lună a Domnului. În schimb, Februarie, Aprilie şi, mai ales, Noiembrie erau, pentru el, lunile mai adânc coborâte în zodia umbrei.

Cât priveşte zilele săptămânii, contele le marcase cu preferinţe mai limpezi şi, evident, cu sporite încărcături premonitorii; Luni fiind ziua începuturilor şi, deci, a tuturor posibilităţilor, era o zi aşezată pe muchia dintre bine şi rău, dintre fast şi nefast, dintre glorie şi prăbuşire; Marţea, în schimb, era o zi rea, încărcată de potenţial negativ, pe care nici nu mai ştia dacă îl preluase de la cunoştinţele sale dintre români, o naţie dominată de o prăpăstioasă viziune superstiţioasă, ori era o construcţie proprie; sau şi una şi alta; Miercurea era o zi mai bună, rotundă şi plină, zi de realizări şi de şansă; ceea ce nu era cazul cu Joia, cu toată vecinătatea lor strictă, căreia contele îi rezervase privilegiul unor extreme, ca şi când ar fi comunicat subteran cu ziua de Luni şi ar fi reprezentat un nou început, după superlativul de Miercuri: fie o nesperată continuare a şansei din ziua precedentă, mai rar, fie ziua obişnuită a poticnirilor şi ghinioanelor. Vineri era o zi specială, rezonantă şi aromată, ca un ajun de sărbătoare, şi totuşi rezervată şi sobră, ziua de post prin excelenţă, ceea ce iarăşi îl ducea cu gândul că ar putea s-o fi împrumutat de la ţărani şi ciobani, care tratau această zi ca pe una de reculegere şi abstinenţă. Sâmbăta şi Duminica nu intrau în calculele sale secrete; dacă ar fi stat să se gândească atent asupra lor, ceea ce nu este sigur că a făcut-o vreodată, i s-ar fi putut contura gândul că sunt zilele care ies după cum singur ţi le faci. Mai ales Duminica, pe care Domnul ţi-o dă ca să I-o închini, se putea gândi contele, şi să te bucuri, iar Sâmbăta, ca să te pregăteşti pentru aceasta; abia acum, pe parcursul săptămânii, eşti liber să poţi avea iniţativa şi să te manifeşti cum crezi de cuviinţă, pentru că, în rest, eşti sub constrângerea obligaţiilor materiale, care îţi asigură supravieţuirea. Domnul îţi impune atât de puţin cum anume să I te închini... Ritualul este o creaţie a omului, încărcat de valori incontestabile, bineînţeles, dat tu ştii că, dacă te afli într-o situaţie specială, ceva de felul unei forţe majore, gândul tău la El se poate exprima în cele mai simple feluri cu putinţă, şi este la fel de bine primit. Dar Duminica, Duminica de obşte, cea din şirul zilelor săptămânii care, la rândul ei, este din şirul lunilor anului, şi aşa mai departe, acea Duminică Domnul ţi-o lasă, ca să fie creaţia ta, să-ţi dai, atunci, nu atât măsura credinţei tale, cât forma ei, dar înţelegea prin formă ceva complex, care împleteşte miros şi culoare, şi muzică şi atmosferă, ceva din toate astea şi încă ceva, nedefinit şi misterios, care întregeşte vraja cu totul specială a Duminicii.

Gândind toate acestea, ori măcar prefirându-Ie, uşor şi repede, prin minte, contele Wass se întrebă ce zi era atunci, în acel astăzi în care el se întorsese de la Cluj, iar acum era în curtea cu flori a castelului său de la Ţaga şi aştepta ceva; aştepta să treacă timpul, iar la capănd acestei treceri, să se întâmple ceva. Aşa că se întrebă, în sinea lui:

- Dar astăzi, ce zi este astăzi?, deşi foarte bine ştia ce zi este.

- Astăzi e vineri. Era vineri, ziua lui plină şi bună, ziua de sacrificiu răsplătit.

- Este vineri, 30 august, îşi mai spuse el.

Avea un cod propriu şi în ce priveşte sistemul numeric; baza era constituită, în principal, de numerele de la 1 la 10, dar nu uita nici pe 0, care avea un statut special, şi înainta, uneori, până la 12. Este adevărat că citise destule tratate de numerologie, profană şi sacră, dar îşi construise o proprie scară de valori, cu destule sugestii şi chiar împrumuturi din cele citite, dar simplificate, ca o unealtă de uz propriu şi zilnic. Evident, 0 era reprezentarea haosului total şi absolut, din care nu lipsea coeficientul de mister ameţitor şi fascinant al nimicului suprem. După cum 1 era misteriosul semn al începutului şi al tuturor posibilităţilor, dar şi engrama întregului, pe de o parte, şi a individualului, a unicului, pe de alta. 2 era un număr care nu-i plăcea: sinteză a contrarilor, desigur, semn al perechii fundamentale, mitice, dătătoare de viaţă, avea, în el, ceva ambiguu şi neîmplinit; pe lângă toate astea sau, tocmai, în legătură cu toate astea, nu de puţine ori i se întâmplase ca lui, pur şi simplu, să-i aducă ghinion; iar dacă i-a adus, câteodată, contele se credea chiar îndreptăţit să creadă că îi poartă ghinion. În schimb, 3 era o cifră simpatică, având marele merit de a rezolva neîmplinirea sintezei simple, mecanice, din 2, şi de a da o altă dimensiune, de altă completitudine, întregului, iar prin întreg, misterului unicităţii, care i se părea mai adânc exprimat prtin treimea completă decât prin perechea săracă sau prin unitatea simplă. Nu putea suferi deloc cifra 4; fiind nimic altceva decât dublul lui 2, i se părea că nu poate avea altă portanţă decât pe aceea a reduplicării perechii simple şi sterpe. Din această perspectivă, însă, 5 îi apărea ca o cifră de încununare, aproape de glorie; era un fel de 3, mai puţin puternic şi pregnant, pentru că nu era atât de concentrat, atât de redus la esenţe; era, în schimb, mai bogat şi mai rezonant; poate e cifra barocului, îşi spunea el, uneori, pe când 3 nu e decât cea a clasicismului originar şi schematic, rămâne să verific în tratate. Cu toată rezerva lui pentru 2 şi 4, din care era compusă, cifra 6 îi era plăcută; poate pentru că i se dovedise, în câteva rânduri, favorabilă, dar şi tocmai pentru că, asociind două trepte nefaste, 2 şi 4, le mai atenuiază, prin topire reciprocă, asperităţile şi oferă o şansă cărării înfundate pe care fiecare din componentele lui de bază o reprezintă; iar apoi, coincidenţă sau nu, 6 era numărul literelor din care se compunea pronumele lui: A-l-b-e-r-t. Cu atât mai multă încredere şi simpatie investea el în cifra 7, în acord cu bogata ei mitologie fastă; 7 îi aduce lui 6, şi chiar lui însuşi, ca persoană, tocmai ceea ce-i lipseşte, gândea contele, adică acela ceva în plus care poate să-l salte de la stadiul de completitudine simplă, care nu este, de fapt, la urma urmei, decât o incompletitudine; 7 este izbânda, chiar simplă, elementară, dar tot izbândă, izbânda lui 3 asupra derutei pe care o instalează, prin lipsa unei soluţii depline, domnia lui 4 imediat următor. Din această perspectivă de înţelegere, este foarte simplu de arătat de ce anume contele Wass, în calculele secrete din forul său interior cel mai ascuns, punea cifra 8, influenţat, desigur, şi de tradiţia numerologică, pe treapta cea mai de jos a preferinţelor sale; decât 8, în vederile lui, nimic nu putea

fi mai prăpăstios, devreme ce nu era decât dublul lui 4 sau împătritul lui 2; şi tot aşa, de ce, în preferinţele sale, 9 se afla pe treapta cea mai înaltă, ca unul care aplica, peste dubla contradicţie nerezolvată a lui 4, nu pur şi simplu soluţia simplă, de primă urgenţă, a lui 3, ci pe cea elaborată şi completă a lui 5; după conte, 9 este atât de puternic, încât face să nu se observe carenţa lui principală, aceea de a fi peste 7 numai cu un incomplet şi sărac 2, iar nu acel 3, care împlineşte majestatea princiară a lui 10, sau cu acel, încă mai complet, 5, care întregeşte coroana regală a lui 12, numărul sublim.

Poate tocmai această preferinţă pentru cifra 9 explică nepotrivirile din sursele cu privire la data naşterii grofului Wass Albert, unde figurează şi data de 8 şi cea de 9 ianuarie; există şi informaţia că naşterea a fost declarată şi consemnată oficial, în acte, abia la câteva zile după evenimentul propriu-zis, mai precis, la 15 ianuarie, fapt cu totul explicabil pentru un timp de plină iarnă ardeleană. Iar dacă naşterea s-a produs în noaptea dintre 8 şi 9 ianuarie, poate chiar în ultimele ore sau minute ale lui 8, firea superstiţioasă a contelui să fi preferat cifra căreia el îi acorda suprema preţuire şi care, de altfel, în codul numeric prin care el îşi transpusese existenţa, îi exprima cât se poate de precis propria condiţie: proiectându-şi propria biografie peste istoria patriei sale, a acelei án*yaország* mitice, căreia istoria i-a dat, în câteva rânduri, şansa de a se întrupa chiar fizic, în realitate statală, iar alteori a transmis-o, de la o generaţie la alta, ca pe un ideal de atins, făcând-o să existe ca o himeră, groful de la Ţaga se vedea pe sine sub semnul numărului 9, cifru baronal; el credea despre sine că nu era un 10, cum fuseseră voievozii şi, mai apoi, principii Ardealului, şi cu atât mai puţin un 12, cum putea fi numai regele Ungariei, din palatal său de la Buda. Dar un 9 era şi se simţea, pe cât de conştient, pe atât de mândru de această condiţie.

Contele îşi scoase ceasul de aur din buzunăraşul lui special şi verifică ora; nu mai era mult.

Stabilise că era ziua de vineri, 30 August 1940. Vineri era o zi bună; zi de reculegere, de abstinenţă şi de fapte substanţiale, când se mai poate face, încă, ceea ce este de făcut, înainte de a expira termenul. Nici cifra zilei nu era una rea, 3o fiind, după unele interpretări, de fapt, un simplu 3; dar dacă se gândea mai bine, acel 3 din 30 este treiul bun şi limitat, urmat de căscătura de haos, de nedeterminat, din 0.

- Tocmai cum va fi, se gândi contele, nu vor reuşi un 5, cu atât mai puţin un 9 sau un 10... Cât despre un 12... Mai avem de aşteptat. Cât am aşteptat după Mohács?

- Bun este şi un 3 urmat de un 0!. Şi nici August-ul nu e rău; e luna în care se coc fructele, toate ajung în *pârg,* cum zic valahii... Cum zic ei la luna asta? Parcă *gustar*...

- Ia să vedem, cum se va împlini gustul zilei, împlinindu-l pe al lunii? Simt pe limbă şi în cerul gurii gust de fruct copt; poate nu chiar deplin, dar copt... Simt aroma rotundă... Sper să nu fie un vierme, ascuns în frucml ăsta...

Contele mai scoase o dată ceasul său de aur şi verifică ora.

10.

În faţă e casa, în spate dealul Hoance, în stânga biserica; părintele o ia la stânga, pe drumul ţării, spre Dealul cu Cruce, de unde trebuia să vină ei de la Cluj. Dar nu merge mai mult de zece paşi, trece şanţul pe un podeţ ascuns, mai face câţiva paşi şi împinge o portiţă scundă. Intră în curtea bisericii, apoi pe uşa boltită de sub turn. Copilul trece şi el şanţul, în dreptul casei, împingând o altă portiţă, la fel. Înaintează pe aleea dintre rondurile de flori, spre colţul casei. Trece pe sub bolta de caprifoliu. În faţă i se deschide spaţiul curţii, oprit, în stânga, de colţul cu verandă al casei, apoi de târnaţ şi apoi lărgit în curtea cu acareturi. În faţă, povârnişul cimitirului vechi urcă spre coama împădurită a dealului Hoance. Înainte de a o vedea, pe mama lui o simte; apoi o descoperă exact cum se aştepta să o găsească, sub borul larg al pălăriei de paie.

— Unde-aţi întârziat? Credeam că nu mai veniţi.

— Cum să nu mai venim?

— Credeam că v-o ţinut Margit, acolo, la Cluj, să vă facă clujeni...

— Ei, dac-ar fi după Tanti Margit...

— Cum ar fi, dac-ar fi după ea?

— Păi ne-am întoarce cu toţii, în Munţii Apuseni...

—Hai să te pregătesc, să nu întârziem la doamna Moldovan... şi să-mi spui cum a fost la Tanti-ta Margit.

Dar băiatul se uită peste umărul mamei sale, aşa cum îl ţine ea în braţe, şi vede coborând treptele târnaţului doi adolescenţi, unul cu părul blonziu, celălalt mai brunet, în cămăşi albe, curate, de vară, ducând ceva ce pare un geamantan mai mic şi pătrăţos, de carton presat; el face un gest de desprindere, dar mama lui îl tine strâns şi vede mai întâi expresia nedumeririi şi nemulţumirii pe faţa lui şi abia apoi, întorcând capul, pe fraţii lui mai mari, furişându-se pe cărarea spre Hoance.

—Lasă-i să se ducă... ei îs băieţi mari, au treburile lor, când vei fi mare, aşa te vei duce şi tu... şi preoteasa îşi ia băiatul de mână şi-l trage după ea în casă. Îl duce în dormitorul părinţilor, care este în colţul dinspre biserică al casei, către drum. Aici, pe peretele de lângă uşă, este reproducerea unei gravuri înrămate într-o ramă simplă şi subţire, de lemn pirogravat; tabloul are în centru figura unui tânăr în costum moţesc, cu cuşma dată pe spate şi dezgolind o frunte curată şi înaltă; ceva ca o vestă şi care este, de fapt, un pieptar, este descheiat peste cămaşa albă şi lasă la vedere două pistoale cu mâner curbat, înfipte în chimirul lat, de piele. În trăsăturile cam convenţionale se disting ochii negri, cu priviri limpezi dar încărcate de ceva ca o tristeţe care atârnă greu. Tot aici este patul dublu şi dulapurile gemene, toate cu colţurile rotunjite şi furnir de nuc, de culoarea miezului prăjit, cu nervuri brune, spre negru. Mama are şi o „toaletă", care este o mobilă

cu oglindă înaltă, cât un stat potrivit de om, rotunjită şi ea pe la colţuri, iar jos un dulăpior orizontal, cu sertăraşe; preoteasa se aşează în fata oglinzii, pe un scaun de toaletă fără spătar. Desface bigudiuri şi le aşează frumos într-unui din sertarele deschise, îşi perie fiecare buclă din părul castaniu, subţire şi nu foarte des; pune întrebări, ascultă, mânuind peria sau bigudiul, privind în oglindă sau jos, spre sertar. Băiatul stă în picioare, în dreptul ei, în aşa fel încât statura lui este aproape la acelaşi nivel cu a mamei sale, şezând; în faţa lor este oglinda cât un stat de om. De unde stă, puţin dintr-o parte, copilul o vede pe mama lui, întreagă, de două ori: o dată în dreapta lui, pe scaunul de toaletă, cu mâna pe mânerul lustruit al periei, cu ochii spre propria imagine, de sub sticlă, şi urechea întoarsă; apoi o vede în oglindă, cu exact aceleaşi mişcări, dar răsturnate. Câteodată, imaginea din realitate, de lângă el, se apleacă şi se apropie de luciul plin de obiecte şi figuri al sticlei. Atunci cele două feţe se confruntă periculos de aproape, privindu-se reciproc în ochi. Când apropierea tinde să devină prea mare, băiatul simte pericolul unei ameţeli, imaginându-şi cum figurile s-ar topi una într-alta înghiţindu-se, începând cu nasul fin, mic şi drept, pe care mama lui şi-l şterge, acum, cu un tampon rotund de pudrieră mirosind înnecăcios, dar plăcut.

Dar el se vede şi pe sine, în oglindă, câteodată, nu chiar totdeauna; i se pare că statura lui se balansează uşor, imaginea lui înaintând în spaţiul lichid al oglinzii, alături de femeia tânără de acolo, apoi retrăgându-se şi dispărând, ca şi când ar fi fost ştearsă într-o clipită cu o cârpă moale şi diafană; ceva de felul tamponului parfumat de pudrieră, dar aerian şi evanescent, fără mirosul înecăcios.

Până să-i uşte servitoarea pantalonii clătiţi deasupra plitei din bucătărie şi să i-i calce cu fierul îndopat cu jar, care clănţăne şi înghite jarul, ca o gură de jivină cu măsele tari, Tanti Margit i-a găsit o pereche de pantalonaşi uscaţi, de pe vremea când Ţuchi era copilă; aşa că băiatul a putut să stea liniştit, în colţul dinspre coridor, unde-l punea, uneori, stăpâna casei să deseneze la o măsuţă joasă, să se prefacă şi acum că desenează, dar să fie numai ochi şi urechi. Primul a venit grăbit, de parcă ar fi fost să piardă trenul, chiar Laţi-baci, care era agitat, roşu tot la faţă şi uitase că Haggibor are meci important duminică; de altfel uitase de fotbal, de parcă nici n-ar fi fost vreodată vreo minge pe lume, şi uitase de tot, în afară de ce aveau ei de făcut în ziua aceea. Nu era mulţumit de nimic, nici de cum arăta camera la care Tanti Margit spunea că servitoarea şurluise o săptămână, nici că părintele mai stă încă în camera din faţă, întrebându-se ce-o fi făcând, acolo, *ez az oláh pap,* nici de ce nu mai apare tanti Hortenzia cu Laţika, despre care zice că nu ştiu ce dracu' s-au dus să caute, tocmai acum, şi nici chiar de felul în care arăta, în ziua şi la ora aceea, Tanti Margit: zău lui Dumnezău, *te, Margit, lelkem,* arăţi chiar ca dracu', cu dantela aia pe piept. Dar ce, mă, *te Laci,* dracu' poartă dantele pe piept? Aşa-i moda, acum, la draci, după câte ştii tu? răspunse gros Tanti Margit, cu glasul ei asprit de tutun. *Hagy ne,* încuviinţă Laţi-baci şi izbucni şi mai tare, ridicând spre tavan palmele mari, acoperite pe dos cu păr roşu, când constată că nici Tati Putici nu-i acasă.

Unde dracu' umblă boşorogu' ăsta de slovac bătrân al tău, *ez az öreg szlovâck ember?* Dar, când a auzit aşa ceva, a fost rândul lui Tanti Margit să izbucnească, încă mai aprigă, iar dacă era vorba ca cineva să izbucnească aprig, apoi pe Tanti Margit nimeni nu putea s-o întreacă. Acum nu-i păsa că porcul ăsta de Lați îl făcuse pe Tati al ei slovac, putea să-i spună oricum, să-l facă jidan sau chiar eschimos, dacă el numai atâta minte are, dar bătrân să nu-l facă, pentru că el nu ştie ce-i aia om bătrân şi cu atât mai puțin ştie cât de tânăr sau de bătrân este Tati al ei. Şi nu mult a lipsit ca să nu se încaiere cei doi, Tanti Margit şi căuta, cu ochii ei aprigi, făcălețul, *sucitorul.* Norocul a fost că sucitorul stătea cuminte, la locul lui din bucătăria lui Tanti Margit, curată şi rânduită ca o farmacie; o ținea astfel de curată şi rânduită servitoarea bucovineancă a casei, pe care familia Putici o moştenise, împreună cu locuința din fondul locativ al Băncii Vatra, de pe Bulevardul Regina Maria nr. 47, de la fostul director al băncii, decedat acum zece ani. Văduva acestuia se întorsese la Orăştie, de unde se trăgea dintr-o veche familie nobiliară nemaghiarizată, dar săracă, şi lăsase locuința noului director. Lui Tanti Margit îi fusese cam peste mână s-o preia şi pe Rozsi, mai ales că habar n-avea ce hram poartă, după expresia prietenului său preferat, părintele; nimeni, nici măcar Rozsi, venită din Bucovina în împrejurări neclare, care întrețineau permanent suspiciunea atentă a noii sale stăpâne, nu ştia, la urma urmei, ce este cu ea şi ce hram poartă, nici măcar dacă ea este unguroaică, după cum ar arăta numele, ori ruteancă, după cum ar arăta-o figura împurpurată mereu de o spuză de roşeață, ori ovreică, după cum o arătau pistruii deşi din jurul nasului, ori poloneză, ori nemțoaică; dacă o fi nemțoaică, formula, cu prudență, părintele care, de obicei, nu se amesteca în astfel de controverse delicate, n-ar putea fi decât o nemțoaică mai decăzută. Căci, cu toată prudența, părintele nutrea o mare admirație mai ales pentru calitățile de ordine şi disciplină ale nației germane, ori Rozsi-neni, cu toată hărnicia ei robace, era, uneori, cam lasă-mă să te las.

- Dă-o dracului, părinte, răspundea, de fiecare dată, când venea vorba, Lați-baci; el rostea formula aceasta fie româneşte, fie ungureşte, dar oricum ar fi spus-o, nu-i adăuga nelipsitul, în uzul ambelor limbi, Doamne iartă-mă, *Istenem, bocsáss meg!,* încât, de fiecare dată, Tanti Margit îl privea pieziş, pe sub sprâncene, cu o privire pe care băiatul popii o cunoştea foarte bine şi ştia ce înseamnă, deşi n-ar fi putut să explice în cuvinte desluşite ce anume înseamnă. Iar ca să împace pe toată lumea, Rozsi, care nici nu zâmbea, nici nu se supăra la astfel de apropouri, nici măcar nu se străduia să se prefacă indiferentă, şi care se putea înțelege, câte puțin, cu oricine, fie nemțeşte, fie ungureşte, fie româneşte, fie pe poloneză, fie chiar pe ovreieşte, vorbind toate aceste limbi şi, poate, încă vreo câteva, la fel de zdruncinat şi eliptic, nu ştia nici ea însăşi ce este; de altfel îi păsa foarte puțin, devreme ce familia Purici o acceptase, până la urmă, iar acum o adoptase, încât avea aproape statutul unui membru de familie care îndăzneşte să se pronunțe clar despre purtările lui Țuchi, să facă unele observații bine simțite chiar stăpânei şi să-i aplice calificative drastice lui Lați-baci, căruia nu-i spunea decât, destul de rece şi distant: *Horváth ur.* Pe cele două romance frumoase, pe

Hortenzia şi pe preuteasa, le admira oarecum de la distanţă, cu o inexplicabilă timiditate, pe părintele îl asculta orbeşte şi-l urmărea cu evlavie, dar dacă era cineva căruia să i se supună total şi pe care să-l venereze, acesta nu era altul decât Tati Putici, căruia nu-i răspundea decât cu un tremur în voce şi pe care nu-l numea decât Herr Direktor, gratulându-l şi cu cele câteva din complicatele formule maghiare de reverenţă pe care le cunoştea destul de vag, de altfel.

Copilul le ştia pe toate acestea din repetatele vizite la Tanti Margit; le strânsese, încercase să le lămurească şi să le socotească pe fiecare, cum îşi strângea şi-şi socotea micile lui economii într-o punguţă de piele, sugrumată la capăt cu un şiret gros, tot din piele, visând la momentul în care ar fi putut să aibă şi el o puşculiţă de porţelan pictat, flori albe şi roşii, pe un fond de cobalt intens, cum văzuse într-o vitrină, la Cluj.

Dar, acum, de sucitor, ca să reinstaureze ordinea, n-a fost să mai fie nevoie, mai ales pentru că, în pauza tăcută care se lăsase, ca înaintea unei lovituri decisive, se auziră paşii grei, înfundaţi în pânzătura de cânepă de pe treptele scârţâitoare de la intrare; venea Tati Putici cu sifoanele, aducând, într-un coş frumos şi alb de nuiele, sticlele verzui albăstrii, cu peretele gros, străveziu ca o piatră de cuarţ. Arătau masive şi îndesate, încărcate de energie, ca două perechi de bombe cu o putere de distrugere cu atât mai ameninţătoare cu cât lumina din care era constituită ? limpezimea lor era mai strălucitoare.

- Şi-apoi Hortenzia şi Laţika or mai întârziat mult? Preoteasa pusese peria de cap cu mâner lustruit frumos de-o parte; acum îşi apropia faţa de oglindă, mişcându-şi buzele închise peste dinţi şi căutând ceva cu privirea atentă în jurul nasului fin.

- N-or mai întârziat deloc; după ce-o venit Tati Putici cu sifoanele, la câteva minute, o apărut şi Tanti Hortenzia cu Laţika.

- Şi Horvath Laţi o mai zis ceva?

- N-o mai zis nimic. Şi tata o început slujba.

Într-adevăr, părintele a scos din geanta lui frumoasă patrafirul de sărbătoare, pe care-l lua cu el numai pentru ocazii deosebite, cartea de rugăciuni, crucea şi mănunchiul de busuioc proaspăt. Îl făcuse, cu o seară înainte, Amalica, din grădina preotesei, legându-l strâns cu fir de arnici roşu. Cu paşi de pâslă, Rozsi aduse un vas frumos de cristal, rămas din zestrea puţină a lui tanti Margit, umplut până în buză cu apă de la robinetul din bucătărie. Când femeia îl aşeză pe masa mai mică, la care, peste săptămână, Ţuchi îşi făcea lecţiile în camera din faţă, adusă şi acoperită acum cu o faţă albă, de bumbac, înflorat în material de aceeaşi culoare, preotul aprinsese deja cele două lumânări albe, în sfeşnice galben verzui de alamă, de-o parte şi de alta a cărţii sfinte. Oglinda apei din cristal se mai legăna uşor, iar imaginea scufundată a flăcărilor se alungea şi se scurta în vasul rotund. Părintele desfăcu capacul de pe cutia de cremă Nivea şi alese câteva boabe de tămâie, punându-le deoparte. Apoi ridică ochii şi îi cuprinse pe toţi cei din cameră cu o privire circulară. Hortenzia făcu

un pas înainte, ţinându-l pe Laţika de cot şi împingându-l să mai facă un pas. Tanti Margit îndemnă pe Ţuchi să înainteze şi ea, cu un glas în care părea că nu mai este nici urmă de răguşală groasă; apoi se alătură lui Tati Putici care tocmai atunci ieşea din umbră, cu fata luminată de bunătate şi de încă ceva, ca o speranţă tainică, ori o aşteptare. Şi pentru că Laţi-baci întârzia într-un plan secund, unde părea că-şi consumă ultimele resturi de energie furioasă, stăpâna casei îl fulgeră cu privirea, iar *Horváth ur* se supuse maşinal, alăturându-se Hortenziei. Rozsi era cuprinsă în cadrul uşii de către bucătărie, ca şi cum nu s-ar fi hotărât de ce parte ai ei să rămână. Părintele începu cu glasul lui domol:

- Binecuvântat este Domnul Dumnezeul nostru, acum şi-n vecii vecilor...

- Amin... completă, cu câteva trepte mai jos, pedala cântăreţului.

- Au avut şi cântăreţ?

- Am uitat să spun: tata a chemat un cântaret... Cât mi-am... ar fi vrut să spună: Cât mi-am schimbat eu pantalonii... dar îşi luă seama şi reluă: Cât am... adică, vreau să spun, până au vorbit ei între ei...

- Adică până s-au certat...

- Cam aşa...

- Şi unde o stat cântăreţul ăsta până atunci?

- Era pe coridor... Stătea rezemat de grilaj şi fuma... Dar nu sunt chiar sigur, că n-am văzut bine...

- Şi Ţuchi?

- Ţuchi o stat în camera din faţă, cu tata...

- Ce făceau? Stăteau de vorbă?

Copilul *ezită:*

- Mm...

Mama ridică ochii de pe propriile mâni, care se mângâiau una pe alta, întinzând crema.

- Mm... Cred că Ţuchi plângea...

Preuteasa îşi opri ambele mâni la jumătatea mişcării şi-l privi pe copil în ochi:

- Cum plângea: tare? Şi cât o plâns: mult?

- De tare nu plângea prea tare, dar o plâns destul de mult, aproape pân-o chemat-o Tanti Margit dincoace.

- Şi ceilalţi? Or băgat de samă?

- Nu cred... Ori s-or făcut că... că nu-i nimic. Numa' tata... am auzit cum o liniştea.

Nici n-ar fi băgat nimeni de seamă, nici chiar Tanti Margit, care-şi cunoştea propria fiică mai bine decât pe sine însăşi, cum avea obiceiul să spună, uneori, închizând un ochi, chiar dacă

fumul țigării nu trecea prin partea aceea; nici măcar Tanti Margit, dacă Țuchi n-ar fi intrat străduindu-se să pară nepăsătoare şi chiar voioasă. Încercă o mişcare a umerilor, ca şi cum ar fi vrut să spună că, adică, ei nu-i pasă de nimeni şi nimic, iar fața ei albă şi curată de copilă, care fusese schimonosită de plâns numai cu câteva clipe mai înainte, încercă ceea ce ar fi vrut ea să fie un zâmbet. Asta a fost să fie pierzania, nu a ei, că, în fond, lui Țuchi chiar că nu-i prea păsa de toate astea, dar a reuniunii lor din acea zi şi a serii pe care ei o aşteptaseră ca pe un cu toml altfel de seară, la temelia căreia, dacă băiatid ar fi ştiut, pe vremea aceea, ce anume înseamnă dinamita, ar fi putut spune că zâmbetul prefăcut nepăsător al lui Țuchi pusese la temelia serii ceva care echivala cu cel puțin un kilogram de dinamită.

Părintele îşi continuă ritualul, derulând cu grijă țesătura lui melodioasă, punctată, în răstimpuri, de intervențiile în octavă ale cântărețului, care avea posibilitatea, cu totul neaşteptată pentru firea lui firavă şi uscată, să coboare cântarea până în străfunduri în care păreau să vibreze înseşi alcătuirile de zid vechi ale pivnițelor de dedesubt, dar şi în înalturile albastre ale cerului în care se înclina ziua de august. După ce îndeplini şi rinialul schimbării inelelor de logodnă, părintele închise cartea cu grijă şi aşeză deasupra ei crucea, apăsând-o ca şi cum ar fi vrut să pecetluiască ceva. Apoi înainta un pas spre cei doi logodnici şi încercă să le adune cele patru palme între palmele lui moi; nu reuşi prea bine, scăpa ba o mână, ba alta, dar el zâmbi ca de o întâmplare fericită şi reținu mai mult degetele de copilă ale lui Țuchi. O privi drept în ochi şi-i spuse cu glas şoptit, ca şi când s-ar fi izolat de toți ceilalți şi ar fi rămas acum numai ei doi, preotul şi copila:

- Încrede-te în Dumnezău şi fii fără grijă.

Țuchi îi acceptă privirea, fără sfială; apoi îşi trase nasul şi reuşi un zâmbet întreg şi sincer. Era primul zâmbet adevărat, al ei şi numai al ei, pe ziua de azi. Tanti Margit supraveghea atent scena, înregistrându-i, cu ochi ascuțit, toate detaliile care nu i-ar fi scăpat chiar dacă s-ar fi aflat la kilometri depărtare. Se grăbi să intre în această scenă pe durata zâmbetului fetei, ca şi când acesta ar fi fost ceva care se tennină, nu mai poate fi reînnoit şi de care trebuie profitat, acum, până mai este:

- Te sărut, fata mamii şi ține-te tare... Sigur că numai ea ştia la ce anume se referă, dar nu mai continuă şi lăsă lucrurile neexplicate, dând de înțeles tuniror că acestea sunt lucruri care o privesc numai pe ea şi pe fiică-sa; apoi se întoarse spre preot şi-i mulțumi, sărutându-l pe obraji:

- Îți mulțumesc, draga... ca întotdeauna ai fost la...

- ...înălțime, se grăbi să completeze Lați-baci, ivit brusc lângă ei, cu fata strâmbată de un zâmbet lat.

- Ba la tonul potrivit, *te Lari,* corectă Tanti Margit. Şi băiatul reținu că, de atâta vreme, era pentru prima dată când prietena bună a tatălui său îi spune acestuia nu „părinte" sau „domnule părinte", ci pe numele lui de persoană, pe care ea îl ştia de pe când el era un copil din Munții Apuseni.

Fireşte că au stat, apoi, la masă. Şi fireşte că, după câteva pahare de vin bun, de Aiud, Lați-baci îşi aduse iar aminte de Haggibor şi de fotbal şi era într-un avânt de te-ai fi putut aştepta ca acum să-şi ia zborul, ca o minge şutată tare de el însuşi. Numai că *Horváth* ur nu decolă nicăieri, dar se *îmburdă* în politică; expresia aceasta a fost eticheta pe care Tati Putici a lipit-o, după obiceiul lui, de a vorbi foarte puțin, dar cu miez, pe virajul strâns pe care prietenul său îl făcu de la lupta fotbaliştilor pentru câştigarea *match-u*lui, la învrăjbirea armatelor pe continent. La prima vedere, s-ar fi putut spune, despre Tati Purici, că nu ştie chiar foarte bine limba română, deşi trăise o jumătate de viață printre românii din Munții Apuseni, *moţii mei,* cum avea el obiceiul să spună, iar cealaltă jumătate în Clujul cu populație amestecată. Numai că ceea ce putea să pară nesiguranță în vorbirea românească a acestui slovac, venit de prin zona *partium-u*lui în chiar inima Ardealului, nu era, în realitate, decât forma aparentă a unei deosebite griji, nu atât pentru corectitudine, dimpotrivă, în această privință, Tati Putici era atât de sigur pe româneasca lui încât chiar i se întâmpla să greşească, uneori, mai rar, e drept, dar greşea de prea multă corectitudine, cât tocmai pentru expresivitatea nuanțată a vorbirii, în care avea o ambiție sectetă să se dovedească maestru; ori, mă rog, să dea câte o lovitură. Ceea ce iarăşi i se întâmpla, nu prea des, e drept, dar nici foarte rar. Cum fusese acum, când semnalase tuturor că Horváth Laci *s-o-mburdat în* politică; şi i-o tras şi pe ei după el, completă părintele, care ar fi preferat orice, chiar şi fotbalul, care-l interesa în taină, decât *pustiia* de politică. Fireşte că, preluându-i ideea şi vorba, Lați-baci spunea lucrurilor pe nume şi pronunța chiar cuvântul acela, făcând-o pe Tanti Margit să fie atentă şi să nu ridice încă, de pe tava de lemn pirogravat, ceaşca de cafea pe care voia s-o pună în fața lui Tati Putici.

- *Figyely te, Laci,* păzeşte-ti limba! ÎI fulgeră Tanti Margit cu vocea dar şi cu privirea.

- *Hagy ne, Margit dragam, kéremszépen...* Mă conformez. Ştiu că sunt copii aici, ce dracu' doar nu-s bolund să vorbesc urât şi să spun cuvântul *curvă.*

Băiețelul ştie că acesta este un cuvânt urât, atât de urât încât nici să se gândească la el ca şi cum l-ar fi spus altcineva nu are voie. Dar oricât de urât ştie că este acest cuvânt, nu-şi poate închipui ca tocmai el să fi fost scânteia care aprinde totul. Din asta se poate vedea limpede că s-ar fi putut să fi fost atent la zâmbetul cu care intrase Țuchi în cameră, şi să nu-i fi scăpat nici posibilele lui consecințe. Căci încă de pe când a intrat Țuchi, cu zâmbetul ei uşor forțat, să se alăture lui Lațika, tot împurpurat de emoție, Horváth Lâszlo ur simțise cum, la baza pieptului său, se frământă şi se agită, întocmai ca şi cum ar fi fost într-un ciur, pietricelele tari şi colțutoase ale unei nemulțumiri nu tocmai explicite şi că rămân acolo, apăsându-i sufletul cu o greutate pe care cineva parcă turnase otravă; ceva mult mai amar decât sentimentul care-l copleşea când pierdea un match de fotbal. Lângă el, Hortenzia, fata paznicului de vânătoare de la Orlat, se simțea inundată pe dinnăuntru de o nemulțumire dureroasă, care-i ridica, în fundul gâdejului, din coşul piepmlui, un ghem ca un geamăt gata să pornească. Tot pe atunci, Tanti Margit schimbă câteva priviri îngrijorate

cu Tati Putici şi cu părintele; soţul ei se aţinea cât putea unei nemulţumiri nelămurite, despre care îi era teamă că în orice clipă s-ar fi pumt transforma în durere fizică, în timp ce preotul simţea cum bărbia îi amorţeşte şi îi tremură totodată pe-o latură, cum i se întâmpla lui când era din cale-afară de emoţionat.

Oricum a fost să fie, zâmbeml lui Ţuchi a fost explozibilul, iar cuvântul urât, spus de Laţi-baci, chiar dacă n-au avut absolut nici o legătură unul cu altul, detonatoml. Aşa că Tanti Margit s-a trezit, dintr-odată, că trebuie să-i facă o observaţie drastică lui Rozsi, care părea uitată de toţi şi chiar de sine însăşi, în cadrul uşii dinspre bucătărie; numai că biata Rozsi nu făcuse chiar nimic care să merite nici măcar observaţia, darmite asprimea tonului, încât, înainte ca toţi să-şi fi pus această întrebare, Tanti Margit se întrebă pe sine, fără voce, bineînţeles: oare ce-am eu cu asta? Ceea ce o făcu pe Rozsi să se întoarcă pe călcâie, să mimeze ţâfneala şi să iasă pe uşă întrebându-se şi ea: dar ce-o fi având unguroaica asta cu mine? De fonnă, numai, bineînţeles, pentru că ştia foarte bine că stăpâna ei strigase la ea numai pentru că n-avea pe cineva la care, în mod precis, să strige. Ceea ce provocă ceea ce numim noi, astăzi, o reacţie în lanţ; vorbind încă lucniri nu neapărat neutre, pentru că doar vorbeau despre război, dar vorbind despre lucruri oricum depărtate, deşi, pe de altă parte, până în Polonia, vorba lui Laţi-baci, nu sunt decât doi paşi, şi neuitându-se unul la altul, în orice caz, neprivindu-se în ochi, în realitatea de substrat a lucrurilor ei se uitau unul la altul şi, fără să dea apelativelor o conotatie nepărat şi intentionat peiorativă, se numeau unul pe altul cu numele naţiunilor. Era ca şi când, la masa cu gustările lui Tanti Margit şi cu şpriţurile mereu împrospătate din sifoanele lui Tati Putici, nu mai era cutare şi cutare, ci slovacul, ungurul, românul, unguroaica, romånca; şi pentru că biata Rozsi nu era nici de-un fel, dar din toate câte puţin, Laţi-baci găsi de cuviinţă şi el s-o apostrofeze prin geamul uşii spre bucătărie, evident pentru o culpă imaginară, şi să-i reproşeze lui Margit, pe un ton foarte nemulţumit, bine învelit într-o aparenţă de principialitate, că ţine în casă o viperă. Viperă? Chiar viperă? Repetară toţi, în gând, iar înainte de a se gândi să răspundă sau chiar dacă e cazul să-şi răspundă, gândul le sări, fiecăruia, la cei doi tineri, ce mai, copii, de fapt, care zâmbeau stânjeniţi în locurile de onoare ale mesei, unde fuseseră aşezaţi, cam cu forţa, e drept, de insistenţele lui Tanti Margit şi Laţi-baci, neîndrăznind nici măcar să se atingă de vreun pahar sau farfurie. Stăteau şi ei, Laţika şi Ţuchi, copleşiţi de stânjeneala lor şi nici măcar nu se uitau unul la altul, într-o totală suspendare de gând, nerealizând nici că sunt pereche.

— Viperă? Reluară toţi, gata să instaleze obsesia, dar atunci... dar atunci cum, ce-ar fi să fie biata Ţuchi? dar amărâtul de Laţika? Şi pentru că nici unul dintre ei n-ar fi vrut nici măcar să se apropie de termenul respectiv, pe care îl şi vedeau în reprezentarea lui figurată, încovoindu-se perfid şi alunecând şerpeşte, şuierând cu limba despicată şi împrăştiind otravă; bineînţeles, n-ar fi admis nici măcar să apropie acest termen de copiii lor, de Laţika sau de Ţuchi, încât se speriară atât de tare de fundătura neagră, colcăind de monştri, la buza căreia îi adusese nenorocitul lor fir de gând şi

discuția, care îi luase cu sine ca un val, că începură să se certe între ei. Tanti Margit strigă, tare şi gros, mai întâi la Lați-baci; Lați-baci zbieră la Tati Putici; Tanti Margit, în lipsa lui Rozsi, refugiată în bucătărie, o făcu cu ou şi cu oțet pe propria sa fiică, pe Țuchi, cea ce îl îndemnă pe Lați-baci să nu-l lase, fără o probozeală bună, nici pe Lațika; Tati Putici nu ridică tonul, dar îl întrebă pe Horváth ur, pe un ton nu atât ceremonios, dar destul de înțepat, de ce se dă atât de mare cu Haggibor al său, că doar el nu este altceva decât un croat, după cum îi spune şi numele; la care Lați-baci îi zise câteva de noroc chiar părintelui, că ce se crede el, cu valahii lui împuțiți, *ezek* a *büdos oláhak?* Numai părintele se străduia să tacă şi să zâmbească; să tacă îi reuşea destul de bine, să zâmbească mai puțin, dacă nu chiar deloc; bărbia, doar, îi tremura puțin, dar numai pe-o parte, pe dreapta.

Şi bărbia preutesei, proaspăt dată cu pudră, tremura puțin, ascultând toate acestea; părăsindu-şi propria imagine din oglindă, lăsând şi oglindirea copilului să se piardă în necunoscut, se întoarse şi îl privi drept în față; în fața lui cea reală, care îi povestea toate acestea cu atâta emoție încât o inundase o spuză purpurie, ca o transpirație cu abur sângeriu:

- Doar nu vrei să spui că s-or şi bătut?

- De bătut nu s-or bătut, chiar dacă Tanti Margit o strigat de câteva ori pe Rozsi, să-i aducă sucitoru', da' Rozsi s-o făcut că n-o aude şi-atunci tata le-o făcut semn că vrea să le zică şi el ceva.

- Şi le-o zis?

- Le-o zis, că şi Tanti Margit, şi Lați-baci i-or văzut semnele şi s-or potolit şi-or spus că şi ei or vrut să-l roage pe el să le spună ceva.

- Şi ce le-o zis?

Părintele s-a ridicat şi şi-a reluat locul, în spatele mesei cu cartea de rugăciuni şi crucea cu mănunchiul de busuioc. A căutat iar în cutia de cremă Nivea câteva boabe de tămâie şi a strigat-o pe Rozsi să-i aducă vătraiul cu jar viu. Servitoarea a fost îndată lângă el, de parcă ar fi stat dincolo de uşa bucătăriei, la pândă, cu vătraiul în mână, aşteptând să fie chemată. Înainte de a rosti orice cuvânt, preotul presără tămâia peste jar şi împrăştie fumul aromat prin toată încăperea. Apoi citi câteva rugăciuni, cu glas mai scăzut, ca şi când ar fi comunicat o taină. Se vedea cum toți ceilalți se destind treptat; fumul binemirositor şi cuvintele şoptite domoleau zbuciumul şi topeau otrava din suflete. Când încheie, cu o răsuflare mai apăsată, răsuflară şi toți ceilalți, uşurați. Tanti Margit îşi suflă nasul zgomotos, ca o trompetă bas, în batistă. Ochii frumoşi, ca două flori albastre, ai Hortenziei pluteau într-o undă suavă de cristal topit, iar pe fața lui Țuchi se formaseră două pârâiaşe de la pleoape spre colțurile buzelor. Lațika se frământa pe picioare, iar tatăl său strângea din pumni şi zdrumica între măsele vorbe grele. Numai Tati Putici se retrăsese într-un colț de umbră, imobil ca propriul său portret.

Stăpânindu-şi frământarea pumnilor şi a bărbiei, fostul fotbalist Horváth Lászlo, mândria bărbăției şi sportului ardelean, înaintă doi paşi şi-l cuprinse pe preot pe după umăr.

— Să hiu al dracului, domnule părinte, îi spuse el într-o românească zăftoasă, cu cel mai curat accent ardelenesc. Ce-ai în cartea aceea, descântece şi boscoane?

— Ba, *Lad fijám,* îi răspunse acesta în ungureasca lui curată, învățată la şcoală. *Csak*.. .Numai nişte rugăciuni la bunul Dumnezău... La El îi puterea, numai El le poate pe toate... şi-apoi de ce să fii tu al dracului? Mai bine să fii al Domnului şi, oricum, al familiei tale, al doamnei Hortenzia şi-al lui Lațika, să vă ție Dumnezău sănătoşi.

— Apăi să hie... că fain Dumnezău aveți! Ştii tu, părinte, ce ierea să facem noi acum? Ierea să ne batem... Războiul al doilea mondial ierea să pornească de-aici, din bucătăria asta a lui Putici Margit, s-o țâie Dumnezău şî pă ie, că faină muiere şî unguroaică 11.

—Nu ştiu de ce-o spus Lați-baci de bucătărie, că doar toți erau în cameră... În bucătărie era numai Rozsi-neni.

— Şi tatăl-tău ce-o zis?

—N-o zis nimic, numa' s-o uitat nuştiucum la el, la Lați-baci...

—Cum s-o uitat la el?

—Aşa, ca şi cum i-ar fi venit să râdă... Dar n-o râs... N-o râs chiar deloc.

Când preoteasa ieşi cu copilul ei de mână în lumina plină de afară, soarele încă era destul de sus pe cer; nu apucase încă după perdeaua de crengi care încununa Dealul Crucii, dinspre Cluj, dar nici mult nu mai avea.

—Unde-s fetele astea? Amalică, unde sunteți? întrebă ea eu o voce mai înaltă.

—Aici suntem, doamnă preoteasă, în bucătăria de vară.

În bucătăria de vară, micuță şi scundă, cu un singur gemuleț patrat spre curtea vitelor, cele două servitoare moşmondeau ceva, aplecate adânc peste masa din mijloc. În patul din umbra plăcută se auzea gângurind copilul cel mai mic al preutesei, un prunc rozaliu de abia doi ani.

—Da'ce faceți voi aici?

O clipă-două, fetele nu răspunseră, lipite, cum erau, cu piepturile de masă. Apoi se îndreptară amândouă din trunchi, una mai înaltă şi puternică, cealaltă mai scundă şi mai subțire. Părea că le este ruşine de ce fac, dar nu le era tocmai ruşine. Stăpâna lor se apropie cu doi paşi, trecând din dreptunghiul de lumină din dreptul uşii în umbra compactă a încăperii. Când mai făcu încă un pas, umbra începu să desluşească obiecte şi contururi. Masa era acoperită cu foi mari de ziare. O foarfecă de croitorie îşi desenă luciul pronuntat. Preuteasa mai întrebă o dată:

- Ce faceri voi aici?
- Nimic, nu facem nimic, răspunse cea mică.
- Nu facem nimic, doamnă preoteasă, reluă Amalica. Numa' tăiem chipuri din ziare şi...

- Şi mai ce? insistă doamna.

- Şi nimic... ne jucăm şi noi.

În adevăr, se vedeau ziare tăiate, fotografii decupate erau răspândite pe întreaga suprafaţă a mesei. Când se aplecă asupra lor, preuteasa desluşi figuri; fiecare decupaj avea în mijloc o figură umană. Unele în uniformă militară, altele în costume negre, ţepene, cu gulere scrobite. Erau şi purtători de pălării, cele mai multe tari şi înalte, înţepenite într-o anumită curbură. Preuteasa privi mai atent; unele feţe începeau să-i fie cunoscute. Identifică mustaţa groasă a lui Stalin, dar şi pe cea îngustă şi ţanţoşă a lui Hider; mai erau şi alţii. Totuşi, părea să aibă nevoie de o confirmare:

- Da'voi ştiţi cine sunt ăştia? Fără să se gândească nici măcar o clipită, cele două servitoare răspunseră amândouă odată:

- Nişte domni...

- Bine-bine, dar ce fel de domni? Cine sunt? Voi ştiţi cine...?

- Pe unii-i mai ştim... recunoscu cea mare. Pe alţii am vrut să vă întrebăm pe dumneavoastră... ori pe domnul părinte... Câteva clipe, preuteasa privi atent tăieturile şi ziarele rămase şi nu spuse nimic. Apoi întrebă iar:

- Bine-bine, şi ce faceţi voi cu ce-aţi tăiat?

- Nu facem nimic, încercă să explice Amalica, făr'numa' le punem pe păreţi...

Preuteasa ridică ochii, după privirea servitoarei; într-adevăr, pe peretele dinspre curte stăteau lipite câteva chipuri tăiate din ziar, la rând, una după altul.

- Şi le puneţi şi pe celelalte? Într-un avânt pe care cea mică părea că nu şi-l poate stăpâni, izbucni arătând cu degetul:

- Le punem aici pe păreţi, pe toate... Le lipim cu cir de aluat, să le avem în fata ochilor.

Dar stăpâna lor nu mai ceru alte lămuriri. Le spuse numai să strângă tot de pe masă şi să pună apă la încălzit, să-l spele pe băiat. Dacă l-au spălat pe cel mic, îl ia în casă să-l schimbe, cu haine cutate. Şi să se grăbească repejor, că acum vine părintele de la biserică şi trebuie să plece la doamna Moldovan, să nu-ntârzie.

—Cum să nu, doamnă preuteasă. Cel mic îi gata, puteţi să-l luaţi. Avem şi apă caldă, aduc ligheanul şi una-două suntem gata.

Încă înainte de a ieşi doamna cu pruncul în braţe, din bucătăria de vară, Anica cea mică o şi zbughise pe uşă şi se întorcea cu ligheanul mare, frumos zmălţuit. Când trecu către treptele de la târnaţ, preuteasa mai apucă să vadă cum vârfurile crengilor dinspre Dealul Crucii începuseră să muşte din discul soarelui. Pata lui rotundă de lumină era acum precis conturată, iar miezul ei de foc îşi potolise incandescenţa vie şi se întindea ca un strat de culoare omogenă, parcă ar fi fost decupată din hârtie colorată.

Fetele umblau în rând pentru spălarea băiatului; puseseră ligheanul cel mare pe un scaun fără spătar, în fața uşii de la bucătărie; aduseseră săpun de casă şi ştergare.

—Oare nu ne dă doamna preoteasă o bucată de săpun de față? se îngriji Amalica şi Anica cea mică o şi şterse, lipăind prin târnaț, să ceară săpunul. Amalica rămase cu privirea ridicată. De la colțul casei, dinspre intrarea de la drum, se apropia un grup de cârpe colorate şi cam murdare. Fata strâmbă din nas cu oarecare nemulțumire:

—Ce v-o apucat să viniți aşa degrabă? V-am spus că numai după ce apune soarele!

—Hapăi, fata me, acum îi vremea cea mai potrijită... când stă să sfințască sfântu'soare...Baba Chiva, cu făptura ei uscată, ca un mănunchi de găteje învălit în cârpe, împingea din spate pe Chivuța, în zdreanța ei colorată, care, la rândul ei, o dirija de umăr pe cea mică, în rochița ei roşie, cu pete de noroi uscat şi cenuşă.

Bombănindu-şi nemulțumirea, servitoarea duse ligheanul şi scaunul în bucătăria de vară. băiatul stătea lângă pragul uşii, aşteptând. Puiul de țigan înaintase până la doi paşi de el şi-şi ațintise globurile ochilor, cu mijlocul rotund, ca două castane coapte, pe fața lui, căutându-i ochii. Celelalte două îşi roteau privirile în jur, ca nişte cloşti, căutând locul unde să se aşeze. Amalica izbucni iar.

—Ba să faceți bine să vă cătați de drum! Aici avem treabă, nu stați în picioarele noastre!

—Hapăi că tu ne-ai fost chemat, Amalica me, căută un mijloc de împăcare cea bătrână.

— Afară, afară de-aici! Duceți-vă şi veniți mai pe urmă! Uite, soarele-i încă sus...

- Şe să mai vinim odată, dacă sâncem geacum aişi, bombăni Baba Chiva, cate se şi cuibărise turceşte, cu zdrențele strânse în jurul ei, în praful din fața tindei; acum scociora ceva între cârpe. Chivuța căuta cu ochii un loc mai de Doamne-ajută, unde să-şi pună fusta, în timp ce aia mică stătea nemişcată, cu ochii lipiți de fața băiatului, care încremenise şi el ca sub o poruncă.

- Hai la baba, tu Rujiță, o chemă bătrâna, făcându-i loc în poalele murdare. Hai şâ-i sta aişia, că-i moale...

- Ba să vă duceți de-aici, că nu vă pot suferi! Duceți-vă până...

Pe scândurile târnațului lipăiau paşii desculți ai Anicăi, care venea cu o bucată de săpun colorat în mână; o ducea când la nas, aspirându-i adânc parfumul îmbătător, când la obraz, întinzându-i moliciunea pe față. Ajunsă în pragul târnațului ridică ochii spre cele nou venite; rămase numai câteva clipe atentă, ca un vânător care-şi pândeşte vânatul, şi-apoi țâşni parcă în zbor, ca un uliu. O luă pe cea mică de-o aripă şi-o ridică pe sus.

- Tulai Doamne, copchila...sări Chivuța întinzând mânile să apuce ceva. Nebuna asta o dă de-a azvârlita!

Dar Amalica prinsese deja țigăncuşa din zbor şi-o probozea pe Ana mică:

- Da'ce-i cu tine, tu, ai căpiat? Ce-ai cu puiul ăsta de cioară?

- Da'neatale n-ai văzut, leliță? N-ai văzut ce făcea?

- Şe să facă, vai ge zâlele mele? Că-i numa' o copchilă. Şâ tu stai s-o omori...

- Tu să taci, cotoroanţo, se răsti la ea Anica cea mică. Şi, întorcându-se către Amalica:

- Chiar n-ai văzut, leliță, ce făcea coropişnița asta?

- Şe fãşea, şe fãşea?...şe pucea să facă un pui ge om ca ea?, interveni Chivuța şi întinse mânile să-şi recupereze copila din brațul tare al servitoarei.

- Stați aici, cu toatele, muieri în toată firea, şi nu vedeți că aia mică îl deoache pe domnişoru'...

- ÎI deoache? Ai văzut tu cum îl deoache?...se interesă Amalica, strângând lângă ea trupul țigăncuşii.

- De bună samă c-am văzut, asigură Anica îmbufnată şi-l luă de mână pe băiat, trăgându-l în penumbra bucătăriei de vară.

Din doi timpi şi trei mişcări, Amalica lichidă incidentul, precizând:

- Dacă află domnul părinte ori doamna preoteasă, ne şi omoară, pe toatele. Hai, marş de-aici! Şi le împinse pe toate trei în curtea vitelor, arătându-le o stivă de buşteni, în fund, dincolo de grajd; ținea încă sub braț puiul de țigană, de parcă ar fi purtat o legătură; trupul de abanos se zbătea fără convingere, iar în îmbinătura picioarelor rotunjoare sclipea, în răstimpuri, o mică floare de carne roşie:

— Acolo să-mi stați şi să nu vă mişcați de-acolo până nu voi chema eu! Țigăncile se mişcară fără grabă. Ajunse în preajma locului arătat, Baba Chiva se aşeză din nou direct pe pământ, Chivuța îşi căută un trunchi potrivit, pe care-şi răsfiră fusta colorată. Cea mică, Rujița, se trânti şi ea în praf, făcându-şi de lucni cu nişte cârpe colorate. Scotocind între zdrențele cu care era învăluită, Baba Chiva scoase un ciot de creangă îndoită, cu coadă lungă şi-l apucă între buzele scofâlcite.

— Dohan ai ?, o întrebă Chivuța, căutându-se şi ea în fustele largi.

— Trăbă să şie pe ungeva, răspunse printre dinții rari şi negri baba. Da'tu ai lemnuşe?

—Ia aişi, o îndemnă cealaltă, apropiind flacăra de capul noduros al pipei. Apoi baba îşi mişcă de câteva ori trunchiul lemnos, strângând gătejul uscat de pipă între dinți şi căutându-şi un loc mai bun pe pământul tare. Chivuța se aşeză pe un buştean gros, cu fustele roată în junii ei. Intre degetul mare şi arătătorul mânii drepte, cu celelate degete răsfirate în evantai, ținea o țigară învelită în hârtie de ziar, pe care o scosese dintr-o cutie veche de carton, turtită şi ferfenițită. Ducea țigara la gură, strângând-o cu vârfurile celor două degete şi închizând ochiul din partea aceea a feței. Pufăia fumul drept înaintea ei, în rotocoale largi, care se destrămau plutind uşor. Din ciotul de pipă al babei se ridicau, ritmic, cercuri albicioase, plurind nesigur, în formații precare, destrămate leneş, deasupra scenei cu cele trei țigănci, ca trei mănunchiuri de cârpe colorate. Era ceva necunoscut şi nedesluşit, ca o taină a clipei, care plutea în junii lor, învăluindu-le vag şi înglobându-le, aşternându-se şi imprimându-se, pe fața tăbăcită a celei bătrâne, pe pielea plină, cu luciu arămiu, a celei tinere, şi pe

formele rotunde, modelate în abanos, ale copilei. Soarele mai coborâse o treaptă sub crengile de către Dealul Crucii.

11.

Privind peste gard, cu o lucire de vigilență în ochi, către curtea vitelor, unde se depărtase grupul țigăncilor, Amalica duse lucrurile de spălat în bucătăria scundă, de vară, lăsând, totuşi, uşa larg deschisă, să intre lumina încă deplină de-afară. Rânduia ligheanul pe scaun, săpunul, ştergarele, pe-aproape; pe plita din colț, sub un capac larg de tablă, aburea oala cu apa de ploaie, pusă la încălzit. băiatul aştepta cuminte, cu o mână pe breteaua pantalonului. Anica înțepenise şi ea, undeva pe-aproape.

Ridicând capacul oalei, să controleze fierbinţeala apei, servitoarea cea mare ținti fără vorbă privirea celeilalte. Apoi lăsă capacul jos şi manevră dintr-un loc în altul lucruri pe care le mai aranjase odată. Apoi privi iar la cea mică. Apoi din nou schimbă, fără rost, locul unor lucruri.

- Tu ce faci aici? Nu vezi că-mi stai în cale? Fă bine şi ieşi afară!

- D-apoi eu nu te-ncurc cu nimic, lelița mea, se linguşi cea mică.

- Du-te şi-mi dă pace, că nu-mi văd capu' de treburi!

- Dacă-i aşa, lasă-mă să te-ajut... Îl spăl eu pe domnişor.

- Ce stai să vorbeşti, tu fată? Ori nu eşti în toate mințile?

- Ba, zău aşa, lelița mea, lasă-mă să-l spăl eu... Ori crezi că nu-s în stare?

- D-apoi cum? De stare cum să nu fi în stare, că doară tu eşti în stare de tăte cele...

- Cum vorbeşti şi dumneata... Lasă-mă, zău, să-l spăl eu...dumneata poți să vezi de alte cele... Cealaltă păru că se înmoaie:

- Ştiu şi eu că ți-ar plăcea! Da' dacă opăreşti copilu'...

- Nu-l opăresc, leliță, pe ochii mei... Ori crezi că n-am grijă...

- Ai m grijă pe moaşă-ta pe gheață! Pare că nu văd eu că nu-ți stau bine ochii în cap?

O vreme, cea mică nu mai continuă. Amalica aşeză, pentru ultima oară, ligheanul la locul lui; apoi puse capacul oalei deoparte, eliberând o trâmbă de abur. Ridică oala grea de toarte şi-o apropie de lighean. Când o aplecă peste buza ligheanului, se desfăcu, mai întâi, ca un văl de abur alb, pişcându-le, cu o fierbinţeală răcoroasă, obrajii şi mânile. Anica rămăsese imobilă, în locul unde-o țintuise ultima privire a celeilalte. Când perdeaua aburului se destrămă, topindu-se în nimicul din încăpere, servitoarea cea mică era la nici un pas, cu mâna întinsă spre breteaua de la pantalonul băiatului care rămăsese înțepenit. Amalica privi mâna fetei şi nu zise nimic; mâna descheie primul nasture şi apoi înaintă, orbeşte, pe traseul celeilalte bretele. Băiatul stătea nemişcat; simțea mâna fetei ca pe un semnal cald, mai întâi pe piept, apoi pe umăr. Cuprinzându-l cu cealaltă

mână pe după spate, fata îl trase spre el. Poate îi şi şoptise: hai încoace, la mine, dar căldura din piepml băiatului sporise brusc; era aproape ca un foc şi inima îi bătea în piept ca într-o tobă, iar el nu mai auzea tocmai bine. Simțea numai apropierea tot mai dogorâtoare a fetei, respirația ei şi caldă şi uşoară, totodată, şi mai ales mirosul, mirosul acela, de demult: ceva iute, dar plăcut, topit în ceva moale şi dulce.

Îi trase cămăşuța peste cap, eliberându-i umerii şi pieptul. Amalica manevra căldarea cu apă rece, de la fântână, să potrivească apa de spălat; din când în când, arunca o privire spre cei doi, urmărind cum fata trăgea hainele de pe băiat. Nu spuse deocamdată nimic, doar obrajii i se îmbujoraseră şi ardeau ca para. Anica scosese sândăluțele băiatului, eliberându-i degetele moi şi umede; acum, depărtându-l uşor de sine, îi prinsese pantalonaşii de elasticul de la brâu şi începu să-i tragă în jos. păru că se opresc în rotunjimea feselor mici şi tari şi atunci fata îl depărta şi mai mult, lipindu-şi privirile de coborârea lor treptată.

Amalica îi dădu peste mână şi-o împinse deoparte:

—Ia dă-te tu... că tu... Dar fata nu continuă; avea ceva ca un nod în gât.

Cea mică se agățase cu degetele de brâul pantalonilor şi scrâşnea din dinți:

—Lasă-mă, lelită, lasă-mă, te rog eu!

Amalica era roşie la față şi sufla sacadat; împinse mânile fetiței, trase pantalonii în jos, până la tălpile copilului, îl săltă cu un braț de subțioară şi cu celălalt îndepărtă pantalonii. Băiatul simțea că zboară; era şi el tot încălzit, de parcă ar fi fost scufundat deja în apă, dar la baza abdomenului, la îmbinătura picioarelor, simțea ceva tare şi răcoros. Era ca un vânticel mic care se împiedeca de ceva țeapăn şi plăcut. Servitoarea îl depuse în apa din lighean şi-l întoarse cu spatele către Anica. Fata se dădu după mâna ei, să ajungă în partea cealaltă. Amalica întoarse iar copilul.

— Leliță, lasă-mă, zău, lasă-mă numa'un pic şi pe mine! Îşi pierduse vorbirea normală; mai mult scâncea. Parcă dumneata nu... Lasă-mă şi pe mine!

Roşie toată la față, cu suflarea sacadată, Amalica desprinse mânile de pe pieptul băiatului, lăsându-l în picioare, în lighean. Aranjându-şi broboada răsucită pe părul leoarcă, se lăsă moale pe aşternutul tare al patului din bucătărie, întinzându-se ca o statuie culcată, cu mânile supt cap şi cu tălpile goale trecute una peste alta...

Rămasă singură lângă lighean, Anica se dădu un pas înapoi. Băiatul era în picioare, întreg şi dezbrăcat, cu fața spre ea; privirea îi era uşor tulbure şi fața îi dogorea. Fata îl cuprinse întreg, dintr-o ochire, şi apoi căută şi scoase ceva de sub brâul fustei; strângea în pumn.

—Ce-i? Ce-ai acolo? o întrebă Amalica, ridicată într-un cot. Anica se întoarse spre ea, cu pumnul strâns, ridicat în dreptul ochilor, şi-i arătă:

—Mi l-o dat doamna; să spălăm copilu'...

Săpunul era moale şi parfumat; cufundat în apă şi apoi trecut cu grijă, mai întâi pe pieptul băiatului, apoi pe fiecare mână pe rând, şi pe dos, şi pe faţă, pe fiecare picior în parte, de la genunchi în jos, ridicându-i, pe rând, tălpile, ajunse la spate, coborând pe fesele rotunde, înconjurându-le cu mişcări circulare, lăsa în urma lui un strat subţire şi parfumat, ca pelicula de apă care pluteşte pe gheaţă, în cap de primăvară. Anica lucra cu atenţie, cu o mână ţinându-l pe după umeri, cu alta purtând săpunul, cu faţa când uşor depărtată, când lipită de faţa lui, suflându-i cald, când lângă ureche, când în scobitura gâtului. De la o vreme, copilul nu mai deosebea parfumul cunoscut al săpunului de mirosul fetei, dulce şi suav pipărat. Apoi îi simţi mâna cu săpunul alunecos pe burtă, în aceeaşi mişcare circulară, coborând tot mai jos şi retrăgându-se către mijloc, pe deasupra buricului, apoi iarăşi în jos, mai în jos, şi iarăşi retrasă spre mijloc, ca speriată, în timp ce presiunea celeilalte mâni îl apăsa peste umeri, ca o povară tot mai grea. Din apa încă aproape fierbinte urcau aburi călduţi, înconjurându-l şi brobonind faţa apropiată a fetei cu un nisip imaterial şi translucid; dogoreala din afară se unea cu un val de căldură care îi urca din piept, ameninţând să-l înece. Atunci simţi că mâna cu săpunul scapătă din traiectoria ei regulată şi trece brusc prin locul de îmbinare a picioarelor, se răsuceşte, acolo, o dată, mai apăsat şi apoi fuge într-altă parte. Îi venea să înghită în sec, iar respiraţia sacadată a fetei îl lovea pe gât, într-o parte, deasupra umărului, ca o forţă materială. Băiatul întoarse capul şi aţinti ochii, ca şi când ar fi vrut să ceară ajutor, ori să controleze ceva. Pe patul din bucătăria mică, Amalica era tot întinsă; acum îşi scosese mâna de sub cap şi o ţinea, cu cotul îndoit, deasupra ochilor, ca şi când s-ar fi apărat de ceva. Îndoise şi un picior şi-l trecuse peste celălalt, într-o poziţie nefirească.

Anica se retrase un pas de lângă el, îndepărtându-l cu o mână ca şi când ar fi vrut să-l vadă mai bine. Apoi luă o cană de tablă şi începu să toarne apă din lighean deasupra lui, începând de la umeri. Apoi aduse apă din oala de pe sobă, o potrivi cu apa rece, de la fântână, din găleată şi turnă din nou peste copil, începând de deasupra capului cu părul tuns scurt, cu maşina. Luă de pe un scaun alăturat, cu spătar, un ştergar mare, de in, i-l puse în cap ca pe o glugă şi tamponă apoi întreg corpul băiatului, cu amândouă mânile, de sus în jos, de câteva ori la rând. După care îi trase gluga de pe creştet, îi şterse cu grijă trăsăturile feţei, coborând la gât şi pe umeri. Ţinând cu amândouă mânile de marginea ştergarului, trase mânile alternativ, ca o mişcare de fierăstrău, să-i zvânte spatele. Când termină, trase ţesătura moale spre sine şi apropie faţa băiatului de faţa ei; cu o mână îl ţinea strâns, mai strâns decât s-ar fi cerut, cu alta îl tampona uşor pe spate. Faţa ei era lipită acum de faţa lui, cu gura în dreptul urechii lui împurpurate. Băiatul simţea cum întreaga căldură a corpului său migrează şi se adună în zona aceea, tot mai fierbinte; percepu, mai întâi, un şuierat cald, mai cald decât aburul pe care-l simţise mai devreme. Apoi desluşi răguşala uşoară a şoaptei:

- Să ştii că am văzut tăt... tăt am văzut... Apoi fata reluă manevra, trăgând, cu dreapta şi stânga, alternativ, ştergarul pe spatele lui, ca şi când nu l-ar fi şters îndeajuns. Şi din nou îl apropie

de sine, lipindu-şi dogoreala ei iute şi dulceagă din obraji de dogoreala lui curată, mirosind a parfum.

-Îţi arăt şi eu... Vreau să-ţi arăt şi eu... Astă seară chiar vreau să-ţi arăt... Să vezi şi tu...

Amnci timpul se suspendă; nu mai era nici clipă, nici trecere, nici nimic. Putea să fie cât ai închide şi deschide ochii, putea să fie un an sau o viaţă; putea să fie o eternitate. Şi brusc, Amalica se mişcă pe patul din bucătărie, se auzi cum îşi schimbă poziţia.

- Dar ce faceţi voi acolo? Nu mai terminaţi odată?

12.

Tot în acest timp, într-o căsuţă modestă, de peste părău de biserica popii Bujor, Rodica, fetiţa de cinci ani a învăţătorilor Gheorghe şi Natalia Petrea, de la şcoala de peste vale, o gâlmă de copil cu părul tuns scurt, abia se deşteptase din somnul de dupăamiază. Lângă păunul ei de copil, acoperit numai cu un ţol mototolit de cânepă, stătea, după cum spunea copila, *ca un jindar de pază,* bunica ei, Anica, o femeie trupeşă, încă neîmbătrânită, cu o expresie de răbdătoare duioşie imprimată în toată fiinţa; pe braţ avea o pereche de şosetuţe albe de bumbac şi o rochiţă de pânză înflorată şi aştepta ca fetiţa să iasă din moleşala somnului abia încheiat.

- Ce stai aici şi mă păzăşti, du-te şi lasă-mă, îi spunea nepoata abia ridicându-şi capul din aşternut, cu un obraz înroşit, încins încă de căldură, brăzdat de cutele perinii, şi cu celălalt curat în albul lui uşor întunecat, ca de o umbră diafană.

- Hai, Rodicuţa mamii, hai la mama-tână, să te-mbrace, că trăbă să mergem la şcoală, că-ncepe *proba...*

- Nu mă duc la nici o şcoală şi nu-mi trăbă nici o probă, se alinta fetiţa, încă somnoroasă.

- Hai, puiu'mamii, hai, că ştii că nu poate-ncepe fără tine, insista femeia.

- Ba nu-i aşa, dice minţăşti? Ştii bine că poate-ncepe şi fără mine.

Din tinda casei, de unde venea zgomot de vase de tablă şi apă turnată într-un lighean, se auzi o voce mai tânără, limpede şi melodioasă, ca a femeilor care au glas frumos şi le place să cânte:

- Nu-i frumos cum vorbeşti, Rodică, ţ-am spus de-atâtea ori că nu-i voie să-i spui lui bunică-ta că minţeşte!

- Da'dacă nu mă lasă-n pace!? Ce treabă are ea cu sculatu'meu?

- Are, că trăbă să te-mbrace, să-ţi dea şosetele şi rochiţa, răspunse melodios vocea de femeie din tindă.

- Nu vreau şosetele, nici rochiţa! Io vreau să-mi spui povestea!

Mişcarea vaselor continua în tindă; se auziră paşi care se depărtau, apoi zgomot de apă împrăştiată pe pământ tare. Femeia în vârstă continua să stea nemişcată la picioarele patului, cu

hăinuțele copilei pe braț şi aceeaşi expresie de duioşie răbdătoare. Apoi paşii de afară se apropiară şi în cadrul uşii se desenă conturul de umbră al unei femei tinere; îl înconjura, ca un nimb irizat, lumina dupăamiezii de-afară.

- Nu te-ai sculat încă din pat? Eşti de tătă ruşinea! Femeia tânără se apropie şi fața ei ieşi din efectul de umbră al contraluminei, desenând trăsăturile plăcute ale învățătoarei Natalia Petrea, mama fetiței. Hai, hai că te-mbrac eu, adăugă ea, aplecându-se asupra pătucului.

- Nu vreau să mă-mbraci tu! Să mă-mbrace ea, că asta-i slujba ei.

- Atunci scoală-te să te-mbrace!, hotărâ mama.

- Ba. Copila se-nfundă şi mai tare în aşternut, trăgându-şi peste cap țolul de cânepă. Învățătoarea ridică un colț al pânzăturii, făcându-se că ar căuta ceva:

- Oare-aici ce să fie? descoperise un funduleț rotund şi se auzi un chicotit înfundat. Femeia căuta prin țol, înşurubându-şi în pânza de cânepă degetele îndoite.

- Da'aici ce să fie? Alt chicotit; apoi un „Oaa!", tare, şi creştetul tuns scurt, băiețeşte, răsări din aşternut.

- Hai, până nu mă supăr. Ştii că trăbă s-ajung la şcoală. Azi e vineri ş-avem ultima probă, mâne-i sâmbătă şi duminic-avem serbarea; hai, fata-mamii, lasă-te să te-mbrace.

- Ba. Să-mi citeşti. Peste expresia de răbdare duioasă a bunicii se aşternu lumina unui zâmbet:

- Hai că-ț' spui io o poveste...

- De la tine nu vreau! M-am săturat de poveştile tale.

- Da'de la cine vrei?

- De la asta! Fetița arăta spre mama ei cu un degețel scurt, la capătul unui braț nu tocmai grăsuț:

- Şî cine-i asta, continuă bunica interogatoriul, ca şi când ar fi aşteptat ceva de la copilă.

- Asta-i mama mea.

- Şî cum o cheamă pe mama ta?

- Ucu. Ucu o cheamă şâ-i mama mea; ea să-mi cetească!

- Da' nu t-o cetit când ai adurmit?

- Mi-o citit, ş-apoi ce? Aia o fost atunci, povestea de adormire; acuma-i acum, şî vreau povestea de trezâre.

- Auzi, mă, se minună femeia mai în vârstă, dumneaei are feluri şî feluri de poveşti...

- Şî am, ce treabă ai dta? Mie să-mi cetească! Dar Natalia era de-acum cu cartea în mână şi se aşeză pe pat, lângă copilă:

- Pe care o vrei? Fetița se făcu că se gândeşte, prelungind aşteptarea. Apoi hotărî repezit, bătând cu palma ei mică peste coperta cărții din poala mamei sale:

- Pe-aceea cu punguța cu doi bani! Şi pentru că mama ei începuse să resfire foile cărții, bătu încăodată cu palma:

- Ba nu! Pe... pe-aceea cu capra cu trei iezi.

Învățătoarea începu lectura, frumos şi expresiv:

Era odată o capră care avea trei iezi. Iedul cel mic şi cu cel mijlociu dau prin băt de obraznici ce erau; iară cel mic era harnic şi cuminte. Citea ca la clasă, melodios şi răspicat, dar adăugase un dram de căldură şi de afecțiune în voce, pe care nu le putea găsi în fața şcolarilor ei, copila asculta, cu un aer de atenție pânditoare; lângă pat, în aceeaşi poziție, *de jândar,* cu hăinuțele pe braț, bunica asculta şi ea. Natalia continuă: *Vorba ceea: sunt cinci degete la o mână şi nu samănă toate unul cu altul.* Aici copila întrerupse lectura:

- Ho! Stăi, stăi o țâră, nu te grăbi aşa!

- Rodicuța, lasă-mă să citesc că trăbă să mă duc: ştii bine că m-aşteaptă la probă!

Dar copila era neînduplecată:

- Stăi, stăi să văd dac-o spus drept acela...

- Ce să spună drept? Şî care acela?

- Acela cu cartea, Ion Creangă, cum ai spus ni că-l cheamă; auzi?, ce nume: Creangă... creangă de ce? De pmn?

Dar mama ei încă mai avea răbdare, iar bunica privea, de sus, de la înălțimea ei de muiere trupeşă, scena; învățătoarea îşi aşeză frumos palma ei destul de fină, totuşi, cu ceva masculin în trăsături şi alcătuire, peste cartea deschisă:

- Rodicuța, te rog să fi copilă cuminte şi s-asculți...

- Da'io-s copilă cuminte!

- Atunci taci aici ş-ascultă: *„Într-o zi... "*

- Stăi o țâră, stăi numa'să văd... Fetița îşi aşezase palma ei mică lângă palma mamei sale şi-şi răsfirase degetuțele cam boante şi nu foarte curate.

- Ce vrei să vezi?

- Să văd dacă spune drept dumnealui, Creangă ăsta, dacă degetele de la o mână samănă unu'cu altul... Se aplecase peste palma ei mică şi o scruta cu atenție; o întoarse cu dosul în jos, o privi iar, mişcându-şi degetele, ca şi cum s-ar fi pregătit să le guste, pe rând.

- Hai, Rodicuța... Dar copila închise pumnul şi se aşeză mai bine, aşa cum era, în cămăşuță de noapte, în mijlocul aşternutului aspru, mototolit, în şezut şi cu genunchii îndoiți; cu mânuțele ei cam scurte îşi înconjurase genunchii şi-i ținea strâns; strânse şi din pleoape, mijindu-şi abia ochii şi porunci:

- Gata amu, ceteşte!

Într-o zi, capra cheamă iezii de pe-a fără şi le zice:

- Dragii mamei copilaşi! Eu mă duc în pădure, ca să mai aduc ceva de-a mâncării. Dar voi încuieți uşa după mine, ascultați unul de altul şi să nu cumva să deschideți până ce nu-ți auzi glasul meu. Când oi veni eu, am să vă dau de ştire, ca să mă cunoaşteți, ş-am să vă spun aşa:

Trei iezi cucuieți...

Natalia citise frumos, mlădiindu-şi glasul şi fraza după volutele interioare ale textului; strângându-şi în brațe genunchii îndoiți, fetița asculta; asctdta şi *jândarul* ei de alături, cu hăinuțele pe braț, şi parcă pe fața ei lată, de femeie matură, adierea de bunătate era acum mai apăsată. După primul vers al incantației din basm, fetița desfăcu brațele de pe genunchi şi le întinse în lături, cât putea ea de mult:

- Ho! Stăi! Stăi! Era parcă s-ar fi întâmplat ceva grav, un accident sau chiar o catastrofă:

- Stăi! Stăi!, că nu-i bine! Mama ei se opri din lectură, nedumerită:

- Ce nu-i bine, Rodicuța?

- Nu-i bine cum zâci! Nu-i bine deloc!

- Da' dice zici tu că nu-i bine? Ce nu-i bine?

- Mamă, oi fi tu grăbită, da'aici trăbă să cânți, să cânți, ştii, aşa cum ştii tu...

Natalia îşi aşeză iar palma peste cartea deschisă şi răsuflă de câteva ori adânc:

- Tu, fată, tu ai să mă-nnebuneşti pe mine...

—Nu te nebunesc, mamă, fără numai cântă!

Învățătoarea închise ochii şi mai răsuflă odată, adânc; aşteptă, apoi, câteva secunde, cu ochii închişi, cu palma pe carte; apoi, lăsând cartea de-o parte şi ridicându-se de pe patul copilei, începu să cânte:

Trei iezi cucuieţi,
Uşa mamei descuieţi,
Că mama v'aduce vouă:
Frunze-n buze,
Lapte-n ţâţe,
Drob de sare
În spinare
Mălăieş
În călcâieş
Smoc de flori
Pe subsuori.

Se ridicase-n picioare, cu cartea ținută cu-o mână, la piept, şi cânta; cânta şi toml se transfigurase; în pătuțul ei, cu genunchii strânşi la gură şi cu brațele peste genunchi, fetița aceea cât un nod, tunsă băieţeşte, părea învălită într-o țesătură de lumină, bătută în fire de raze şi lumina tond

în jurul ei; bunica ei, dreaptă şi puternică, aşa cum stătea la capul patului, părea că ar creşte şi s-ar întinde sub tavanul scund al încăperii modeste, care se îndepărtă, subit, şi pieri în înălţimi. Femeia cânta şi pletele îi unduiau pe umeri de sare curată ca marmura, curgeau ca neîntrerupte valuri sonorizând melodios, pe creştet avea şi nu avea o coroniță când de aur, când de argint, când de pietre scumpe, iar hainele îi erau de un văl diafan, arcuite bogat peste țâțele şiroind de lapte, mânile îi erau ca nişte crengi înflorite de cireş, printre care se încurcau florile ei de la subsuori, şi cânta păşind pe tălpi moi şi pline de mălai.

Când termină de cântat, replica următoare a textului căzu firesc:

- *Auzit-aţi ce-am spus* eu? Iar continuarea, la fel:

- Da, mămucă, ziseră iezii.

—Pot să am nădejde în voi?

- Să n-ai nici o grijă, mămucă, apucară cu gura înainte cei mai mari. Noi suntem odată băieţi şi ce-am vorbit odată, vorbit rămâne.

—Dacă-i aşa, apoi veniţi să vă sărute mama! Dumnezeu să vă apere de cele rele şi mai rămâneţi cu bine!

- Mergi sănătoasă, mămucă, zise cel mic, cu lacrimi în ochi, şi Dumnezeu să te-ajute, ca să te-ntoarne cu bine, şi să ni-aduci de mâncare.

Învăţătoarea Natalia Petrea citi ultimele replici apăsat, ca şi cum ar fi vrut să pună în evidenţă un înţeles special; încheie în aceeaşi cadenţă accentuată, iar pe ultimele cuvinte din urarea iedului celui mic închise şi cartea, prinzându-i amândouă coperţile într-o bătaie de palme. Apoi îşi trecu mânile pe corpul mic şi îndesat al fiicei sale, pe care-l smotoci şi burduşi de câteva ori, spunând dintr-o răsuflare:

- Gata! Gata! Gata! Am plecat, că-ntârziu! Nici voi să nu mai tăndăliţi mult!

- Stăi! Stăi numa-o ţâră!, strigă fetiţa după mama ei; din tinda unde trecuse grăbită şi unde se vedea că mai întârzie, totuşi, Ucu întrebă:

- Da'ce mai vrei acum? Lasă-mă să plec!

- Numa'o ţâră! Vreau să te-ntreb ceva!, strigă copila prin uşa deschisă.

- Întreabă da'iute, că mă grăbesc, veni răspunsul mamei.

- Mama Ucu, dice zâce lumea de tine că eşti o farmazoană?

Învăţătoarea era în tindă, la oglindă, aranjându-şi ultimele detalii la faţă şi ţinută; oglinda nu era mare, cât o copertă de carte, fiind agăţată la o fereastră cu ochiuri mici şi multe, în rame de lemn, care dădea din tindă direct în curte, casa neavând târnaţ; acolo se bărbierea, de două ori pe săptămână, învăţătorul Gheorghe Petrea, tatăl fetiţei, iar, în ultima vreme, fetiţa era foarte mândră să-i aducă şi să-i ţină lighenaşul cu apă caldă, în care tatăl ei înmuia pămătuful. Când spuma era bine formată, Gheorghe se întorcea spre fetiţă, care stătea cuminte cu lighenaşul între palmele ei

mici şi ochii, ca două boabe de mure coapte, ridicați spre el; de la înălțimea lui, învățătorul se apleca spre capul copilei, care-i venea numai cu puțin deasupra genunchiului, şi-i aplica un benghi de spumă albă pe nas. Apoi ritualul prevedea ca tatăl să-şi ridice copila-n brațe, la oglindă, să-şi vadă nasul însemnat cu spuma ca o smântână, apoi s-o lase jos. Rodica nu lăsa pe nimeni să-i şteargă benghiul alb de pe nas, până uita de el şi se usca.

- Aşa zâce lumea de mine, că-s o farmazoană?, cent confirmarea Ucu; ar fi vrut să afle mai multe de la fetiță, dar acum se grăbea şi-o-ntrebase numai atât.

- Da, răspunse, scurt, Rodica, aşa zâce.

- Pentru că pot să fac multe lucruri, pe care alți oameni nu pot, încercă s-o lămurească mama ei.

—Ce fel de lucruri, mamă? Ce fel de lucruri? Ucu mai găsise ceva de controlat în oglindă; schimbă privirea puțin la dreapta, acolo unde, prin fereastra cu geamuri mărunte, se putea vedea în uliță.

—Uite, pot, de-o pildă, să-l aduc mai repede pe tatăl tău acasă, că prea mult întârzie şâ-i musai s-ajungem la probă.

— Poți tu asta, mamă?!, izbucni plină de entuziasm fetița.

—Sigur că pot! Ia, hai să vezi!, spuse Ucu şi-n grabă mare veni din tindă, luă copila din pătuțul ei şi-o duse în brațe, aşa cum era, în cămăşuța în care dormise, cu picioarele goale, în tindă, la fereastra către stradă.

—Uite-l pe tatăl tău, îl vezi? Învătătorul răzima gardul şi fuma, stând de vorbă cu cineva, nu se vedea bine cu cine.

—Vai, Ucule, de-adevărat că eşti farmazoană!, se bucură Rodica şi-i înconjură gând cu mânile şi-ncepu s-o sărute pe unde apuca.

—Stai tu, fannazoană mică, nu-i vremea de mozoleală acum, se apără Ucu, şi-o depuse din nou în pat, în poziția din care o luase:

— Gata!, acum chiar c-am plecat! Nici voi să nu mai tăndăliți mult! Ultimele vorbe le aruncase din uşa tinzii, păşind în curte.

În pătuțul ei de copil, cu aşternutul lui de cânepă, fetița de abia cinci ani a învățătoarei rămase o vreme în aceeaşi poziție, ca într-o inerție prelungită. Apoi, ca şi când ar fi venit de undeva, ori s-ar fi trezit dintr-un alt regim de existentă, lăsă, fără prea multă convingere, să plece după mamă-sa un fel de replică întârziată:

— Io nu tăndălesc niciodată. Mama-tână asta, ea-i tândală.

Femeia de lângă pat îşi schimbă pentru prima dată poziția dreaptă, de paznic; se apropie spre pătuț, ca şi cum ar fi căutat ochii fetiței, să iscodească în ei, şi întrebă:

— Ce spui tu, hoață mică, cine-i tândală?

— Tu eşti, cine să fie? Cine-i a'mai mare tândală?

—Hada, numa'haida... Da'tu cine-mi eşti?

Desfăcându-se ca dintr-un lacăt din poziția ei ghemuită, fetita rosti fără să roşească:

— Io-s iedul cel mititel şi cuminte...

— Auzi, mă, la dumneaei... Da' cei mai mari şî mai răi cine-s?

—Mmm... stăi să mă gândesc... nu ştiu cine... acuma nu ştiu cine, când oi ştii, ţ-oi spune.

—Numa'să nu uiți. Acuma, dacă eşti iedul ăl cuminte, hai la mama-tână să te-mbrace!

Fetița se lăsă; nu cu toată voia, dar se lăsă. Femeia se aşeză pe pătuț şi-o luă în poală; se uită cam lung şi cu un fel de nemulțumire la părul ei tuns cu maşina, parcă i-ar fi fost dor după nişte plete, sau cârlionți, cum au toate fetițele, să le descâlcească. Cu mâna dreaptă luă de lângă ea una din şosetuțele albe şi se pregătea s-o treacă pe primul picior al copilei, pe dreptul.

- Ho! Stăi! Stăi, mamă-tână, unde te grăbeşti aşa? Bunica se opri din mişcare, nedumerită:

- Acum ce mai este? Nu t-o cetit Ucu?

- Ba mi-o cetit, da'ai uitat? Copila lungea mult vocalele, ca şi cum ar fi fost de elastic, şi se îndoia de mijloc, când le întindea.

- Ce să uit, sufletu'mamii? Ce mai scorneşti acuma?

Dar Rodica îşi îndreptase trunchiul, iar acum întindea piciorul drept şi mişca degetuțele:

- Ai uitat? Degețelele mărunte, cu pielea uşor fumurie, se mişcau frecându-se unul de altul; unghiuțele roz-palide din vârfurile lor luceau şi erau ca nişte ochi prin care acele ființe minuscule privesc lumea. Copila arăta cu vârful bărbiei întins înainte, spre ele:

- Ai uitat?

Femeia lăsă câteva clipe să treacă, fără răspuns; apoi întrebă:

- Cu care-ncepem? Dar fetița era nerăbdătoare şi-şi mişca degetele cât putea ea de repede:

- Cu aiesta, ori eşti chioară, nu vezi?

Femeia oftă, nu neapărat de năduf, poate şi de-o plăcere ascunsă, şi trase către ea talpa mică a fetiței, cu degetuțele când strânse, când răsfirate. Apucă cu trei degete de la mâna sa dreaptă, degetul mare al piciorului drept al fetiței; era mai gros decât celelalte şi ca frânt la mijloc, cu unghia lătută, ca o petală de os. Bunica răsucea la dreapta şi la stânga, cu vârfurile degetelor ei, degetul fetiței şi psalmodie apăsat:

Ăsta merge cu purceii...

Fetița trepida gâdilată, din tot trupuşorul ei mărunt şi tare, dar nu dădea drumul gâlgâitului de râs: era ca şi cum şi-ar fi tinut răsuflarea. Bunica, după ce răsucise de câteva ori degetul mare, trecu, cu degetele ei groase şi aspre, la cel de-al doilea; era drept şi scurt, cu o unghie micuță, pătrată.

Asta merge cu vițeii...

Privind răsucirea degetuţului, Rodica scăpă, fără voie, câteva gâlgâituri de râs. Femeia continua cu seriozitate, aplecată asupra piciorului fetiţei. Trecu la celălalt degeţel, al treilea, încă şi mai mic şi care se alătura celorlalte oarecum pieziş:

Asta face plăcintuţe...

Fetiţa făcu un gest ca şi cum şi-ar fi supt buzele, ori măcar le-ar fi lins. Bunica trecu la al patrulea degeţel; arăta umflat, cu un contur rotund spre marginea din afară şi o unghiuţă fină şi măruntă, ca un solz de peşte miniatural. Îl răsuci şi pe ăsta de câteva ori; copila, cu ochii deschişi mari şi cu obrajii umflaţi, ca şi cum tocmai s-ar fi pregătit să sufle, abia îşi ţinea râsul. Cântecelul rostit fără melodie continuă:

Ăsta le bagă-n guriţă...

Luminiţele din ochii copilei stăteau să scapere şi, printre buzele strânse în vârful obrajilor umflaţi, scăpau mici ţâşnituri de aer, cu împletituri subţiri de lichid, care începuseră să i se prelingă pe bărbia miniaturală. Mama-tână ajunsese la cel de-al cincilea degetuţ, cel mai mărunt; era abia cât o sământă de cucuruz şi tocmai ca el avea în vârf un spin subţire şi ascutit, abia crescut; degetele femeii cuprinseră între ele degeţelul ca pe un bob şi-l răsuciră mângâios:

Ăsta zice: vaiio, vaiio, dă-mi şi mie

Că mi-e foame ca şi ţâie!

Scuturat de gâdilitură, trupuşorul copilei mai întâi se-ntinse în lungime, pe pat, apoi se răsuci de câteva ori, la dreapta şi la stânga, întocmai cum făcuseră, pe rând, şi degetutele ei; talpa micuţă şi cărnoasă, ca un trup cald şi îndesat de vrabie mai ţapănă, scăpă din palma aspră a femeii şi râsul o cuprinse pe fetiţă cu totul, în hohote descătuşate. Bunica îşi simţea obrajii încinşi; fruntea sub năframă şi scobiturile de sub ochi se umpluseră de-o rouă caldă. Şi ei îi trepida întreg corpul, dar într-un alt ritm, mai rar şi nu chiar aşa de devastator.

După un timp, fetiţa se potoli treptat şi rămase întinsă pe ţolul de cânepă; respira tot mai rar şi parcă o cuprinsese un fel de moleşală de dinnaintea somnului; avea pleoapele plecate, ochii abia mijiţi şi vorbea rar, aproape în şoaptă:

— Mamă-tână... mai vreau...

Anica se ştergea cu vârful degetelor pe sub ochi şi răspunse ca-ntr-o absentă: »

— Ajungă-ţ'de-amu, îi târzâu...

—Da'picioru'ălalalt... Copila abia vorbea şi femeia îi răspundea moale:

— Ce-i cu el?

— O răntas, săracu'...

—Hai, Rodicuţa mamii, că-ntârziem la probă. Fetita mai stătu în moleşala ei cât ai fi numărat până la cinci şi-apoi sări vioaie şi puse mâna pe şosetută, să şi-o îmbrace singură.

— Că bine zâci, mamă-tână... da' de-amu ştii ceva?

- Ce, puia mamii, se interesă bunica, cu ochii după cealaltă şosetă.

- De-amu să nu-mi mai zâci Rodicuţa.

- Da'cum să-ţ'zâc, păcatele mele?

- Să-mi zâci Ionică...

- Da'dice, puia mamii?

- Că de-acum io nu mai îs fată, că-s băiat, şâ nu mă cheamă Rodica, mă cheamă Ionică. Femeia păru să-şi aducă aminte:

- Aşa, da, că doar tu eşti Ionică din piesă!

Îndoită de mijloc, muncindu-se cu şosetuţa, copila întrebă printre icnete:

- Mamă-tână, ştii ce nu pricep io? Bunica întinsese rochiţa înflorată a fetiţei, alături de ea, pe pat, şi-i căuta bretelele de la umeri.

- Ce nu pricepi, sufletul mamii?

- Asta nu pricep că i-os fetiţă şi mă cheamă Rodica, da'acolo, pe *bină,* acolo io-s băiat şi mă cheamă Ionică...

- Apoi drept să-ţ'spui, fata mamii, nici io nu prea pricep... Da'io-s muiere bătrână şi nu ştiu carte; ştiu mai bine părinţii tăi, că iei o făcut şcoală şâ-s învăţători...

- Ş-apoi, mamă-tână, tata-Gheorghe, de care zâci tu că-i învăţător, pe bină-i popă, ca părintele Bujor, şâ-l cheamă Dan. Dreptu-i că-i tatăl meu şî acolo, da mama mea pe bină-i domnişoara Mărioara, aia de-i fata părintelui şâ-i la Cluj, studentă, zâce ea, da'io nu ştiu ce-i aia...

- Asta trăbă că-i una din acele care-nvată la şcolile cele mari, de la Cluj, explică bunica.

- Poate fi, cum zâci dta, mamă-tână, da'ştii dta ce nu pricep eu deloc, da'chiar deloc?

Ţinând-o-ntre genunchi, femeia scosese copilei cămăşuţa de noapte peste cap, iar acum avea în palme trupuşorul ei gol; nu era grăsuţ şi nici prea năltuţ, pentru o copilă de cinci ani, dar avea o plinătate a lui, care-o-nduioşa pe bunică şi-o făcea să ţină cu grijă în palme, ca pe ceva preţios, pielea aceea consistentă şi curată, cu o umbră de ten închis.

- Io nu pricep dice nu eşti dta bunica mea şî pe bină, că doar acolo ea se cheamă Anisia şî pe dta Anica; ce mare scofală? Anica vine că-i Anisia şî rămâne şî bunica mea. Când colo, pe bină, bunica mea-i chiar mama, Ucu, de zâce lumea c-o cheamă Natalia Petrea şâ-i învăţătoare...

- Apoi drept să-ţ'spui, fata mamii, io nu pricep nici atât...Da'cum zâc: io-s muiere proastă şî nu ştiu carte.

Fetiţa de-acum era îmbrăcată, după ce bunica-i trăsese rochiţa înflorată peste cap şi stătea în picioare, ca şi cum ar fi mai aşteptat ceva.

- Ştii dta cine-i vina vinelor şî de unde pleacă toate? Anica o privi în faţă, depărtând-o puţin, ca pentru a o controla; un fel de automatism al procedărilor o împingea să-i aranjeze părul, asta ar fi

urmat la rând, dar constată încăodată, cu neplăcere nevindecată, că fetița avea capul tuns chilug, ca o bilă rotundă.

- Cine-i vina vinelor?

- Vina vinelor îi chiar domnişoara Lucica, sora Mărioarei, care-i mama mea pe bină.

- Şî pentru ce zâci tu că Lucica-i vina vinelor, fata mamii?

- Pentru aceea zâc io că Lucica-i vina vinelor că ea tătă vremea numa'umblă printre noi cu o carte în mână şî cu ochelarii pe nas şî numa' ne zâce: tu eşti ăla şî tu eşti aia, tu faci aşa, tu zâci aşa... Ea poartă tătă vina...

- Ea, dară, drept vorbeşti tu, fata mamii, că ea o pus de le-o tuns pe tine ca pe-un băiat...

- Apăi dacă amu-s Ionică? Nu ț-am zâs: nu mai sunt Rodicuța, amu-s Ionică!

- Aşa-i, fata mamii: tu eşti Ionică.

- Da, da' Ionel, a lu'baciu Gurzău, ala de cântâ-n strană la biserică...

- Da, ş-apoi ce-i cu iel?

- Apoi acela nu mai este Ionel, că-i Gabor şâ-i ungur...

- Hm... Auzi acolo!

- Mamă-tână, ce-i acela ungur?

- Unguru-i un fel de om... Femeia nu mai avea ce aranja la fetiță; o depărtase de ea ş-o răsucise, în fața genunchilor, ba la dreapta, ba la stânga, nici ea nu ştia bine ce vrea şi ce caută. Era ca şi cum uitase că trebuia să ducă fata la şcoală, unde era repetiția, *proba* cum ziceau ei, pentru serbare. Dar nici copila n-o slăbea cu întrebările:

- Adică tot un fel de om, aşa ca noi?

- Da, fata mamii, cum zâci: ca noi...

- Aşa, cu mâni şî picioare ca noi?

- Da, ca noi...

- Chiar aşa?

- Aşa...

- Şî cu gură ca noi?

- Cu gură ca noi... Numa' că vorbeşte pe ungureşte...

- Asta ştiu cum îi, că l-am auzât pe baciu'ăla, cum vorbea cu domnişoarele... şî pe domnişoare le-am auzât, cum vorbesc cu pretena lor, cu Şarolta..

- Aşa-i, ele vorbesc ungureşte...

- Ş-atunci, mamă-tână, dacă-s tocma ca noi, însamnă că este o fetită întocma'ca mine, ca Rodicuța, numa' că-i fetiță de ungur?

- Este, fata mamii...

- Şî are-o mamă-tână ca dta?

- Are, numa' că pe ea n-o cheamă Rodica...

- Da'cum o cheamă?

- Nu ştiu cum o cheamă... nu ştiu cum să zâce la Rodica pe ungureşte. Da'dacă pe tine te-ar chema Viorica, pe ea ar chema-o Ibolya...

- Ibolya îmi place cum sună, da'Viorica nu vreau... Io vreau să mă cheme Rodica...

- Păi Rodica te şî cheamă...

- Mamă-tână, ştii ceva?

- Ştiu dacă mi-i spune.

- Io aş vrea să fie fetița aialaltă cu noi, aia de ungur...

- Da? Şî ce-ai face tu cu ea?

- Aş lua-o de mână ş-aş duce-o cu mine la probă, aşa cum o aduc Lucica şî Mărioara pe Şarolta...

13.

Contele Wass tocmai verificase încăodată, a câta oară, în acea dupăamiază târzie de sfârşit de august?, ceasul său de aur. Încă nu se hotărâse să intre în camera în care îl aşteptau lucrurile lui familiare; le vedea numai, în închipuire, cum se oglindesc, vălurindu-şi uşor conmrele, în apa nu tocmai limpede a imensei oglinzi dreptunghiulare, de cristal, potrivit de înaltă, se gândea el, adeseori, cât să încapă statura întreagă a unui stăpân, cu toate insemnele suveranității, încât mai totdeauna fantasmele obiectelor plutind în lichidul imaginii se suprapuneau peste o fantasmă înaltă şi dominatoare. Acum era în preajma rondului de fiori; pajiştea din stânga lui, înaintând până la umbra deasă a grupului de copaci puternici în frunzişul lor tare şi întunecat, avea acum verdele plin, impregnat de un ton greu de umbră, ca de o sevă abundentă, în care albul bătrân al mesei de piatră lucea stins.

Jocul în aparență liber al gândurilor i-o aduse în primplan, din nou, pe străbuna; parcă o vedea mai prezentă, cu ființa ei tare şi tăioasă.

- Era o persoană care se manifesta decisiv, emblematic, aş putea spune, se gândi contele. Avea fapte şi vorbe care au rămas memorabile, transmise urmaşilor ca un testament. Exprimarea ei trebuie astfel conservată şi perpetuată; cred că cifra trei i s-ar potrivi cel mai bine, ba chiar i-ar fi de-a dreptul necesară... Ce face, ce spune, să facă de trei ori, ca ființele din poveste: o dată, ca să enunțe; a doua oară, ca să intărească; a treia oară, ca să împlinească şi să pecetluiască... Aşa va trebui să fie.

Multumit de această încheiere, contele se trezi scandând:

Pha-se-Ius il-le quem vi-de-tis, hos-pi-tes...

Quem vi-de-tis..., quem vi-de-tis.. reluă el, de câteva ori, şi privi în jur, îmbrăţişând, în câmpul vederii, cât putea mai mult din parcul cu copacii seculari, masa de piatră, în partea cealaltă castelul, cu acoperişul lui dublu, iar între ele, fântâna şi rondul de flori; stratul de ochiul boului şi gălbenele, lucea viu din inflorescenţele puternic colorate; trandafirii păreau uşor păliţi. Şi iar:

Phaselus ille, quem videtis, hospites,
Ait fuisse navium celerrimus,
Neq'ullius natantis impetum trahis
Nequisse preter ire, sive palmulis
Opus foret volare, sive linteo.

Despre străbuna aceea se povestea, în familie, că, în timpul anilor tulburi 48-49, din secolul trecut, primise, la castelul ei, un grup de ofiţeri austrieci, de-acum învingători şi, evident, aroganţi; castelana unguroaică nu numai că nu le refuzase ospitalitatea, dar o încărcă de ţâfnoasă ostentaţie. Dar vremurile erau furtunoase şi peste castel se abătu, tocmai în timpul ospăţului, năprazna unui foc devastator.

- Nu e nimic, domnilor ofiţeri, şi castelana le acordă şi graţia ostentativă a unui epitet măgulitor, în sensul de *bravi* sau *viteji.* Nu e nimic, *bravii mei oaspeţi,* spusese ea, decât că s-a aprins castelul, sau cam aşa ceva. Şi continuase, imperturbabilă, să ospăteze, sau poate chiar precizase: aceasta nu înseamnă că trebuie să ne întrerupem ospăţul.

- De trei ori, de trei ori trebuie să spună buna formula asta, şi s-o pregătească şi s-o gradeze cu deosebită îngrijire. De trei ori...

Cu fantasma embrionilor de fraze în minte, care conturau construcţia întreit etajată a acestei anecdote de familie, de valoarea unui testament şi a unui însemn heraldic, groful îmbrăţişă cu o altfel de privire rondul de flori, fântâna şi castelul învecinat. Rândurile concentrice ale plantaţiei se distingeau Limpede: pe margine, cercul larg al cuiburilor de primule, acum în stadiu de frunze cam pălite şi, totuşi, cu verdele gras, încă; venea, apoi, un întreit cerc de gălbenele, cu o culoare încă proaspătă şi păstoasă, sclipitoare ca tăietura vie a unor bulgări de sulf curat; apoi câteva rânduri dese şi cam învălmăşite de ochiul boului, amestecând tuşele de culoare păstoasă, mov, albe, albastre, roşii, ca într-un tablou pe care se disting limpede haşurile îndrăzneţe ale perilor din pensula pictorului; apoi exclamaţiile de bucurie, târzie dar profundă, din petalele grase ale inflorescenţelor de trandafiri, în care roşul de sânge de bou se alătura galbenului de şofran.

Având întreg acest joc de culori pe retină, pe gândul contelui adie încăodată ecoul: *Phasellus ille...* Apoi, memoria lui vizuală fu supusă unor fluturări largi, ca de aripi diafane şi colorate şi, în spaţiul rotund din jund fântânii, se perindară imaginile aburoase ale rândurilor de flori care-l umpleau, din primăvară până toamna târziu; apăreau, pe rând, şi se ştergeau meteoric pe un

ecran fără ființă, lăsând amintirea împovărată de regret a preaplinului lor de culoare. Contele ar fi vrut să le rețină mai mult şi fu, atunci, ca şi când ar fi întins un braț imaterial, pe care-l avea şi, totuşi, nu-l avea, ca să Ie cuprindă ființa trecătoare şi să le păstreze. Dar valurile de culori se unduiau şi treceau, iar ca să le rețină, el începu să le pronunțe numele: ghiocei, *hóviragok,* viorele, *ibolyák,* primule, *primulák,* zambile, *tavaszi csilláviragók,* hiacint, *zirkonok,* stánjenei, *kékliliomok,* lalele, *tulipánok,* bujori, *bazsarózsák,* crini, *liliomok,* trandafiri, *tózsák,* ochiul boului, *ökörszem,* gălbenele, *vizi kánya füvek,* nalbă, *málvarozsa...* Nu reuşea să le rețină chiar de tot, dar, curios lucru, procedarea lui funcționa, măcar în parte, şi el le avea, acum, mai mult, pe fiecare, pe ecranul vederii lui interioare.

— Magia cuvântului... Se vede că funcțonează magia cuvântului... E un f el de *cântec*, opusul şi anteriorul *descântecului* din practica țigăncilor şi-a babelor doftoroaie. Oare vechii şamani uzau de această vrajă?, se întrebă contele şi continuă: *tulipânok, kékliliomok, bazsarózsák, liliomok, kardvirágók, tózsák:* lalele, irişi, bujori, crini, gladiole, trandafiri. Cum pronunța un nume, floarea întreagă i se vizualiza în conştiință, triumfătoare în gloria coloritului ei întreg, apoi se multiplica şi se rânduia în şirul care încercuia fântâna, unduindu-se în dans rotund. E ca o horă, îşi spunea el, cum joacă valahii... Oare cum spun ei la florile astea? Căutând în memorie, groful găsi, pe rând, echivalentele româneşti şi le pronunță distinct, cu vocea interioară: *ghiocei, viorele, ciuboţica cucului...* Nu reuşea, întotdeauna, să identifice echivalentul românesc, dar de câteori o făcea, floarea îi apărea, în viziunea memoriei, în preaplinul coloritului ei. Era un joc care îi plăcea şi începuse să-l cucerească.

— Ia să vedem pe nemțeşte! Oare merge? Contele începu să pronunțe, mai întâi şoptit, apoi din ce în ce mai răspicat: *Schneeglöchen, Veilchen, Krokus, Stiefmutterdiem, Primeln, Hyazinte, Narzise, Tulipen...* Curios lucru, pe măsură ce le pronunța numele, fantasmele florilor avansau pe ecranul fragil al vederii sale interioare: *Pfimgstrosen, Gladiolen, Lilie, Rosen, Ocsenauge, Butterblumden, Mahre...* Când rosti ultima şoaptă, cercul de flori îi apăru întreg, iar culorile lor palpitau ca şi cum, tocmai atunci, o pensulă nevăzută, încărcată de pastă, le-ar fi aplicat preaplinul lor de culoare pe pânza ochiului interior.

Apoi contele le mai rosti o dată numele în limba lui maternă: bazsarózsák, liliomok, lizinkák, hoviragok, kardvirâgok, zirkonok, tulipânok, málvarózsak, ökörszem, primulák, kékliliomok, rózsák, ibolyák, tavaszi cillavirágok, apoi din nou în germană: Schneeglochen, Veicheln, Krokus, Stiefmutterdiem, Primeln, Hyazinte, Tulipen, Pfimgstrosen, Gladiolen, Lilie, Rosen, Ocsenauge, Butterblumen, Malve... Apoi în limba română: Ghiocei, Viorele, Brânduşe, Ciuboțica cucului, Zambile, Coprine, Lalele, Bujori, Stânjenei, Crini, Trandafiri, Ochiul boului, Gălbenele, Nalbă... Apoi încercă în limba engleză: snowdrop, violet, pansy, primrose, hyacinth, daffodil, tulip, peony, lily, rose, moonflower, marigold, hollyhock...Revăzând, mental, firele înalte,

cu flori în vârf, din grădinuțele țărăncilor, mai adăugă: Floarea soarelui, Sonnenblume, naprafotgó... Sunetele ca atare, pe care le pronunța, erau cât se poate de diferite. Ca să verifice şi să conştientizeze cât mai bine acest fapt, el luă, pe rând, câteva perechi, şî le compară: Hyazinte - Zambile - zirkon, Pfimgstrozen — Bujori - bazsarózsa, Butterblumen — Gălbenele- vizi kánya füvek... Probă chiar silabă cu silabă, sunet cu sunet; de fiecare dată era altceva. Şi totuşi, magia se împlinea la fel: fantasma culorii şi mirezmei îi apărea în ochiul tainic, de sub frunte, ca rezultatul unei explozii tăcute.

- Sunt un vraci, îşi zise el, jumătate în glumă, jumătate în serios. Cine mai poate aşa ceva? Sunt un adevărat şaman, asta e, sunt un şaman, eu sunt şamanul!

Nu înceta să repete şi să compare astfel de perechi: Lilie — Crini - liliom, Butterblumen - Galbenele - Marigold - vizi kánya fü... Cu cât prelungea această joacă, rămânând în cadrele ințiale ale constatării că imaginația lui plastică şi olfactivă răspundea aproape la fel de bine la fiecare din variantele stimulilor cu care o provoca, cu atât se aduna, în forul său interior, ceva ca nisipul impresiei că, totuşi, parcă, odate trezite la viața lor de culoare şi mireazmă închipuite, florile imaginare, care-i animau viziunile interioare, aveau ceva, foarte greu sesizabil, e drept, dar ceva, ceva mai puțin decât un miros şi altceva decât o culoare, în fiecare din variantele care i se ofereau.

- Sunt aceleaşi flori şi totuşi... E ceva imposibil de numit, dar e ceva... Uite, când spun: *Ciuboțica cucului, Nalbă...* sau când spun: *Primeln, Malve, Primrose...* ori: *primula, mâlvarôzsa...* E la fel, dar e şi ceva altfel...

Repetând mereu, în gând, astfel de perechi, în cele mai felurite combinații, contele dădu înconjur stratului rotund din jurul fântânii; în apa bazinului începuse să se topească umbra înserării. Peştii evoluau grațios în lichidul ce părea mai dens acum şi erau ca nişte felii lungi din trupul nopții care se anunța. Copacii seculari, cu frunzişul lor greu, începeau să răspundă cu tremur de frunze semnalelor de răcoare ale înserării. Piatra sură a mesei rotunde lumina stins în umbra tot mai compactă, ca un semnal. Simțind pietrişul mărunt al aleii sub tălpi, contele realiză că, deşi absorbit de jocul său, el se îndrepta, totuşi, spre interiorul castelului, unde îl aşteptau obligații pentru acea seară deosebită. Apoi se întrebă dacă nu cumva, prin jocul aparent inocent cu numele florilor în mai multe limbi, subconştientul său nu-şi oferise ceva ca un alibi, un fel de abatare a atenției de la subiectul principal al serii. Apoi, dintr-odată, se simți invadat în interior, ca de o senzație fizică, de o nemulțumire aproape dureroasă.

- Sunt nemulțumit pentru că m-am înjosit să recurg la un astfel de alibi? Ori sunt nemulțumit pentru că mă bănuiesc că pot avea o astfel de nemulțumire? Sau, pur şi simplu, pentru că alibiul a fost ineficient? Dar, în fond, ce aş fi vrut să-mi demonstrez: că pot să mă abstrag, pentru câteva zeci de minute? Şi pentru ce sunt nemulțumit? pentru că alibiul meu m-a dus pe alte cărări?

Dar poate că problema contelui era mult mai simplă, omeneşte mult mai simplă; pentru că el nu făcuse altceva decât să încropească un exercițiu de imaginație care, odată declanşat, îi procurase o satisfacție. O satisfacție simplă şi omenească, vecină şi înrudită cu bucuria; bucuria simplă şi omenească. Or, se ştie, aşa cum după fiecare flux urmează şi refluxul, tristețea neînțeleasă a contelui, când făcea primii paşi pe treptele de la intrarea castelului, putea să nu fie nimic altceva decât valul de uşoară tristețe care urmează după orice bucurie sincer simțită.

Încât, pătrunzând în interiorul castelului şi căutându-şi, în oglinda înaltă de cristal, din încăperea sa favorită, propria imagine, contele Wass avu în față statura bine făcută a unui bărbat în plină tinerețe, pe care imaginația proprie aşeză ornamentul autorității nobiliare; deasupra galoanelor bogate ale dolmanului închipuit, pe fața şi pe fruntea pe care semiîntunericul din odaia în prag de înserare aşezase ceva ca o lumină de cenuşă, se adăuga, însă, şi paloarea fără substanță a tristetii.

14.

În acest timp, în casă, preuteasa termina de îmbrăcat băiatul cel mic; îi alesese hăinuțe curate din dulapul din dormitor, mirosind a sulfină. Acum îi trăgea şosetuțele noi; săndăluțele de lac, delături, topeau în luciul lor raze din lumina plăcută a camerei. Când îl văzu încălțat, femeia îl apucă de subțiori şi-l săltă de pe scaunul de toaletă:

- Hopa sus, şi-l depuse pe carpeta persienească din dormitor; arabescul ei de culori tari se imprima distinct pe podeaua curată, de scândură geluită. Băiatul înaintă câțiva paşi pe covor, cu săndăluțele lui noi.

— Scârțâie? îl întrebă mama, cu o undă de râs în ochi.

— Nu ştiu, n-aud nimic, răspunse copilul cu o voce mică.

- Lasă c-am să-ți cumpăr unele care să scârțâie... când vei fi mai mare; ochii femeii continuau să râdă, dar fața rămânea aparent imobilă. Apoi râsul se topi în ceva ca o stare de încântare şi femeia îşi puse o bluze de mătase peste bretelele combinezonului, controlându-se în oglindă. Copilul o privea de alături, cu ochii țintiți în sus.

-Vrei să te dau cu fass?

Cel mic clătină din cap: îhî.

Femeia nu-i făcu nici o observație; luă sticla de parfum într-o mână, în cealaltă, pulverizatorul cu pară. Apăsă de două ori cauciucul moale; țâşnetul împrăştie doi norişori parfumați în jurul căpşorului blond. Copilul clipi des şi se linse pe buze.

Apoi mama îşi luă copilul de mână, aplecându-se uşor din bust, şi se îndreptă să treacă în camera alăturată, căreia îi spuneau *prânzitor*. Apucă să-şi mai fure cu ochii, pentru o clipă, imaginea din oglindă; se văzu pe sine într-o poziție oarecum răsucită, dar păru mulțumită de ceea ce

vede. Chipul vizibil al mulțumirii râmase acolo, proiectat peste ochii trişti ai figurii din gravură, iar ea trecu pragul cu ținuta dreaptă şi fruntea luminată.

În fața ei era fereastra mare, din trei canaturi, cu vedere spre drumul țării; dincolo, se vedea povârnişul uliței deschise perpendicular din drum, pe care se cobora la şcoală. La stânga, clădirea lungă şi scundă a jandarmeriei, cu catargul tricolor în colț; la dreapta, alcătuirea strâmbă a prăvăliei vechi, cu pridvorul de lemn înnegrit de vechime. În față, deasupra unui brâu indistinct de verdeață şi acoperişuri, unde trebuia să fie şi şcoala, o coamă rotundă de deal masiv, ca o uriaşă pâne crescută, Coasta Popii. Se contura puternică pe fundalul cerului întins ca un cearceaf, cu albastrul spălăcit şi câteva scame destrămate de nori. Preuteasa privea tabloul încadrat în ramele ferestrei cu o aparență de concentrare, ca şi când ar fi vrut să descopere ceva ce nu mai văzuse până amnci; chiar sub pervazul ferestrei, pe stratul de iarbă de lângă zidul casei, fotografia de mai an părea că se întrupase aievea, într-un alt tablou, ireal, conținut în tabloul real: figurile ei stăteau pe lavița tare, pe care, amnci, ea aşezase un țol țesut în motive geometrice, în roşu şi alb, pe care-l avea de la bunica ei, din Tara Oltului. Stăteau drepți, dar nu țepeni, lăsând să-i mângâie timpul împietrit, în costumele lor de sărbătoare, cu cămaşă albă cu guler tare şi înalt şi cravată închisă, judecătorul, în mijloc, cu pieptul larg răsfirat, preotul lângă el, cu o umbră de seriozitate pe fața lui tânără, arătând cum avea să fie peste vreo zece ani, doi negustori trupeşi, voinici, Vereşezan şi Sâmpietrean, administratorul spitalului, domnul Lupu, în costum cu aer sportiv, agronomul Panait, cu figura bonomă. Preoteasa vedea toate acestea fără să se aplece peste pervaz, iar, în spatele ei, liniştea cu parfum de levănțică a camerei zumzăia stins, ronțăindu-se pe sine, ca o prefirare de milioane de boabe nevăzute de nisip, marcate de bătaia melodioasă a pendulei. Lemnul mobilelor şi furnirul de nuc care-l îmbrăca se încărcau de o consistență care era în ele şi pe care clipocitul regulat al timpului o făcea să se aşeze straturi, straturi, ca o ninsoare cu extract de materie.

- Uite, puiule, uită-te şi tu, Steaua Ciobanului... o vezi?

Îşi ridicase copilul în brațe, strângându-l deasupra bluzei de mătase şi întorcându-l cu fața la fereastră.

- O vezi?

- Nu văd nimic...

- Ai s-o vezi imediat... Acum apare... Uite-o: e cât un vârf de ac.

Luceafărul scânteia nesigur, ca un vârf de ac de argint, apărând şi dispărând. Poate era doar o părere, ca şi cernerea de nisip din încăpere.

- De-acum trebuie să vină şi tăticu'nostru.

Ieşind pe târnațul cu podeaua scârțâind sub paşi, preuteasa primi în dreapta legănarea peisajului, cu vârful împădurit al dealului Hoance, de pe versantul căruia se aşterneau frumos, către drumul țării, ca nişte pânzături încărcate cu verdeață, butuci de vie şi coroane de pomi, grădinile

caselor vecine. Cimitirul vechi, unde spinarea dealului era pleşuvă, conmra modelări mai abrupte de teren, cu surpături între pajişti înguste. În stânga, înălțimea masivă a bisericii nu se vedea, dar umbra ei se conmra distinctă peste rondurile de flori, cu vârful țintind la primele trepte ale dealului. După colțul casei se deschidea curtea vitelor unde se distingea mai în fiind, către gard, grupul colorat al țigăncilor ghemuit sub rotocoale de fum albăstrui. În față şi aproape, bucătăria de vară, cu acoperişul de țiglă roşie, cam strâmb.

Preoteasa înainta pe târnaț. Scândurile lungi, de brad, din podea, scârțâiau abia auzit sub paşii ei, iar ea făcea efort să nu se gândească ce are în stânga, dincolo de zidurile casei, în curtea bisericii, unde dăinuia, în aerul de deasupra ierbii şi lângă rândul de pruni, fantasma altei fotografii, de la începutul verii: ea şi soțul ei, preotul, din nou în hainele cele mai bune, cu un aer de familiară solemnitate, înconjurați de cei patru copii; cei doi, mai mari, aproape de aceeaşi statură cu părinții, în uniformele lor de elevi, „încă puțin şi vor fi şi ei stâlpi, şi nu se ştie dacă nu vor fi chiar stâlpii familiei...", se gândeau părinții lor, fără cuvinte, de câte ori vedeau fotografia, pe hârtia ei lucioasă ori în închipuire; cei mai mici în față, în pantalonaşi scurți şi bluze de copii. „Averea noastră, obişnuiau să spună cei doi soți, când erau numai ei doi şi priveau împreună acest chip, asta e tot ce avem mai scump...". Şi ființa ei sensibilă şi delicată vibra uşor de emoție şi de aceea erau mai rare clipele când se lăsa ademenită de gândul că fantasma acelei fotografii rămăsese acolo, lângă rândul de pmni, pe iarba din curtea bisericii.

Uşa era deschisă, dar fetele nu apăreau, nici celălalt băiat. Cu copilul cel mic de mână, preuteasa înainta pe scândurile târnațului, chemându-şi servitoarele:

- Amalica! Anică!

Din pătratul de umbră cu marginile drepte se iscă silueta, ca fusul învelit în cârpe galbene şi roşii, a servitoarei celei mici, şi apoi celălalt băiat, în hăinuțe albe, curate, cu capul gol şi tunsoarea scurtă.

- Sunteți gata?

- Gata suntem.

Încadrându-se între cei doi băieți, unul mai mic, cu pielea palid rozalie în costumaş bleu pal, celălalt mai măricel, parcă ars de soare în bluza şi pantalonaşii albi, femeia, în deux-pièces-ul de mătase subțire, înainta pe alee eu paşi măsurați dar siguri, cu pantofi eleganți, în linie clasică, o poşetă mică sub braț.

- Să aveți grijă pe-acasă, cât lipsim noi. Răspunsul veni de la amândouă fetele aproape în acelaşi timp; vocile lor cu timbruri distincte se suprapuneau aproape melodios:

- N-aveți nici o grijă...Vedem noi...

- Da'noi nu putem vini o țâră, doamnă preoteasă? Să vedem şi noi...

- Şi s-ascultăm cântările... Încheiase Amalica, pe un ton de contraaltă, vibrând, din întunericul bucătăriei. băiatul cel mai mare era întors cu faţa în urmă, ca şi când ar fi fost agăţat cu ochii de privirile Anicăi, aşteptând un răspuns.

- Ba puteţi să veniţi şi voi, când vă terminaţi treburile... numa's-aveţi grijă cum lăsaţi pe-aici!

De-acum preuteasa cu copiii făcuse unghiul, după colţul clădirii, şi se îndreptau spre portiţa de la drum. Lăsau în urmă casa, cu tot ce o înconjura, ca între ziduri înalte de semnificaţii, şi femeia avea, ca întodeauna când pleca, chiar şi numai până la tejgheaua boltăşiţei Emma, sentimentul că o lasă şi că trebuie s-o încredinţeze unei puteri protectoare şi că atât cât ea lipseşte, ea este fără casă şi casa fără ea. Aveau în faţă clădirea jandarmeriei, cu steagul fâlfâind uşor, şi coama rotundă a Coastei Popii. Luceafărul se arăta scurt, scânteind subţire, şi-apoi iar se topea în albastrul străveziu. Pe dramul ţării, chiar în mijloc, în dreptul portiţei, părintele tocmai îşi lua rămas bun de la doi bătrâni frumoşi, în haine albe.

- Mergeţi cu bine, nu-i greu s-ajungeţi...

Bătrânii îşi înclinară frunţile în faţa preutesei, şoptind o binecuvântare, iar cel mai înalt făcu un semn cu mâna dreaptă către copii; în stânga ţinea toiagul înalt, de lemn afumat, cu măciulia lucioasă de metal galben, lucind stins. Băiatul cel mare simţi ca o căldură cuprinzându-l de piept şi ridicându-i-se spre frunte, unde se schimbă în răcoare plăcută; i se părea că miroase a tămâie, dar veneau şi efluvii de miere şi de ceară.

- Nu i-ai poftit la noi? întrebă abia şoptit preuteasa.

- I-am îndrumat cătră Ocoliş... De multă vreme îi aştepta lelea Nastasia. La noi ar fi trebuit să întârzie prea mult. N-o putem refuza pe doamna Moldovan.

Dar femeia nu mai spuse nimic şi familia se aranjă, de la sine, în formaţie de mers pe dramul ţării, la preumblare. Părinţii în spate, el cu statura mai înaltă şi mai puternică, dreaptă dar parcă uşor curbată la spate, cu capul puţin aplecat pe umărul drept, către soţia lui, care înainta, mai mică şi ceva mai subţire, cu ţinuta frumoasă, verticală, bărbia ridicată şi privirea înainte. Copiii mergeau liniştiţi, ţinându-se de mână, cu o anume libertate în mişcări şi totuşi cu grijă, să nu-şi târâiască încălţările prin praf. Îi înconjura desfăşurarea panourilor largi, întinse, de peisaj, iar deasupra lor bolta se rotunjea, căutându-şi adâncimea tainică de seară. Înainte, departe, de-acum, siluetele înalte ale bătrânilor se îndepărtau, subţiindu-se tot mai mult, în albul lor tremurător, ca un miraj.

În acest timp, din risipiturile amorţite ale dupăamiezii de vară, începu să se alcătuiască figura demonului. Stropi de umbră se strângeau între ei, când aici, când dincolo, alcătuind câte un fragment de dimensiune, câte o pată de vedenie. Apoi se împrăştiau şi se răreau până se ştergeaţi de tot şi nu mai rămânea nimic; apoi iar începeau să se înfiripe, tremurând ezitant, pâlpâitor, pe o pânză imaterială.

Pe fața nesigură, ca umflată şi fluturată de vânt, a duratei începeau să se proiecteze aspecte ale frumuseții sale; erau trăsături care desenau vast măreția distantă şi mohorâtă, fragmente de armură în care metalul prețios şi vechi lucea stins, alături de penaje somptuoase, prăfuite, şi brocarturi grele, bătute în fir de aur fără strălucire. Se schimbau între ele felurite alcătuiri şi forme de chivăre vechi, împodobite de coame stranii, unele rămuroase, cu noduri proeminente, altele groase, scurte şi fără luciu, ca nişte bube monstruoase ale țesutului osos; se năzăreau o clipă, apoi se ştergeau din văzduh, ca să se nască alte alcătuiri, semănând cu boturi masive de mistreț, urs sau bivol; uneori se întrupa câte o învolburare de coamă de leu; alteori, figura unghiulară a câte unui bot de felină vorace, ori coiful de penaj al unui cap de vultur, prelungit cu câte un cioc încovoiat, cu vârful ascuțit ca un vârf de pumnal. Înfățişările lui nu comunicau încă spaima, numai frumusețea tristă a măreției; se năluceau, în răstimpuri, prin interstițiile clipelor nesigure, băltiri de priviri adânci şi negre ale unui ochi însingurat şi trist, care vede până la depărtarea înțelegerii şi înțelege tot ceea ce vede.

Apoi se întrupă stabil, ca o imagine a ceva puternic şi maiestuos, mai puternic şi mai maiestuos decât tot ce s-ar putea închipui; pe statura lui înaltă curgeau fără să se mişte şi fără să se epuizeze, semne verticale din penet sur, metalic, din țesămri de fir greu, sârmos, se prăvăleau halucinant de încet lucirile stinse ale oțelelor din platoşe şi zale, dar statura lui rămânea întreagă, ca susținută pe dinnăuntru de o schelărie metalică, rigidă în simplitatea ei geometrică absolută. Rămase aşa, în afara duratei, ca şi când ar fi înfulecat-o, hămesit, şi ar fi ascuns-o în adâncimile ființei sale, proiectându-se numai pe sine, pe vălul fără substanță care desparte pe cele văzute de cele nevăzute. Apoi se şterse scăzând în sine însuşi, cum scade flacăra unei lumînări care se stinge, şi, după ce se întinse peste toate o cortină de lipsă de lumină şi apoi lumina se întrupă din nou, se realcătui şi el şi se aşeză pe cionti uscat de la fântână, din drepnd bucătăriei de vară; acolo, se agăță, ca o zburătoare cu aripile îngreunate, demonul cel bătrân. Stătea, acum, cufundat în întunericul de catran al ființei sale şi parcă nu lua sama la nimic ce era în jur. Demonii mărunți ai curții mişunau printre buniieni murdare, scociorau în cotloane cu lemn putrezit, scurmau în găuri de cârtiță; câțiva erau în bucătăria de vară, topiți în praful vechi de sub pat, ori înghesuiți în colțuri, printre lucruri mucegăite. El, demonul cel bătrân, stătea pe ciotul lui negru, apucând brațul scheletic de lemn uscat şi negru cu o ghiară care semăna mai mult cu o mână veche, cu nodurile degetelor ieşite puternic în relief. Forma lui de întreg era ca a unei uriaşe păpuşi de cucumz, cu foile negre, ca de tablă mâncată de o rugină putredă; avea şi moțul acela țuguiat, din care ies firele mătăsii, dar la el erau lațe mucegăite, cum este părul cadavrelor dezgropate. Chipul îi lucea cu întuneric, nu cu lumină, scoțând din taina unei nopți interioare, în altă noapte, mai adâncă, ba o sprânceană în unghi ascuțit peste un ochi tragic holbat, ba fruntea arată de brazde adânci şi negre, ba nasul ca un com de rinocer, uneori, alteori ca o sapă, alteori ca tăişul unui topor; bărbia era puternică şi grea, ca o nicovală, şi când se conmra în

întunericul care o cuprindea, în masivitatea ei înțepenită, părea că vibrează mut în ea greutatea unei materii dense peste poate şi impure. Ceea ce se conmra totdeauna era întregul formei sale de glugă mohorâtă şi membrul care o ţinea strâns de agăţătoarea ei, piciorul ca o palmă cu degetele ei aduse, cu nodurile ascuțite ale încheiemrilor, înşirate ca un lanţ muntos pe harta în relief a unei huni din altă lume.

De-acum se apropiau şi ţigăncile, după ce a bătrână îşi scutură ciotul de pipă, lovindu-l de un buştean, iar cea tânără zdrobi în praf, cu un călcâi negru şi crăpat, mucul de ţigară; a mai mică îşi trăgea zgomotos nasul de sub care izvorau două pârâiaşe uleioase.

- Haideţi odată, pirandelor, le îndemnă Amalica din pragul bucătăriei de vară. Adus-aţi ce trăbă?

- Hadus, cum să nu, nu ne purta nouă grija, hârâi cea bătrână. De sub fustele largi, sub care se vede că se putea ascunde orice, Chivuţa dibui un ciur vechi, potrivit ca mărime. Baba avea într-un ciot de mână uscată boabele aurii, sclipind ca aurul între căngile negre. Se aşeză, după obiceiul ei, direct pe pământul gol, în mijlocul încăperii, puse ciurul alături şi răspândi boabele pe suprafaţa de piele veche şi scorţoasă, bolborosind din buzele tăbăcite. În stânga ei, fereastra patrată şi îngustă a bucătăriei proiecta oblic un sul de raze asupra ciurului rotund; printre aţele strălucitoare pluteau, ca într-un joc leneş şi fără sens, microscopice bucăţi de pene de demoni mărunţi şi fulgi străvezii de cenuşă din clipele arse.

Într-un hârb de oală veche, ţiganca cea tânără turnă apă din găleată şi adăugă prafuri, sfărmături de buruieni uscate şi ceva ca o coajă de săpun, care sfârâi rotindu-se scurt în jurul său şi eliberând un fuior de fum înnecăcios. Baba mişca bobii pe pielea groasă şi umplută de găuri a ciurului. Chivuţa întrebă, mai mult cu sprâncenele ridicate deasupra ochilor cu o lucire sporită:

—I-ai pus pe tăţi? Vorbea şi ea din capul pieptului, ca şi când s-ar fi pregătit să tuşească, cu multe „h"-uri intercalate.

— Sunt tăţi pe care i-am găsât... Uită-te la ei câtu-s de *cinaşi*...

—Cinaşi, de, o îngână ţiganca, ridicând un ochi de pe vraja din ulcică pe pereţii bucătăriei, tapetaţi fără prea multă ordine cu tăieturi de ziar. Se conturau vag capete de bărbaţi cu mustăţi, bărbi, ochelari, gulere tari, câte-un monoclu ca un ochi orb, fără privire.

De jos, baba hârâi fără să ridice capul:

— Da'pe Hiclăr l-ai pus?

— Pe cine să pui?

— Pe Hiclăr, hala ge-i capu' la tăce relele... Hiclăr! Zbieră, întorcând capul cu bărbia ascuţită răsucită în sus.

—L-am pus, cum să nu-l pun, Babă Chivo, stropşi-l-ar rălele lui!, scuipă cu năduf Amalica. Că ala ne duce drăguţii şi părinţii la moarte...

— Hatunşi îi bine... şâ io am boală pe ala...

—Hacoi hai, Hamalică? întrebă cealaltă. Fata pufni, oarecum cu ciudă:

—Pfm, acoi zâci? Am găsât o sulă mare şâ ruginită, din cele de cosa bădicu' la hamuri cu ele. Era, într-adevăr o unealtă cu mâner gros şi acul lung şi tare. Chivuța o prețălui, tot cu coada ochiului.

— D'hai hascuțâtă gestul?

—M-am rugat de bădicu' să mi-o tragă pe tocilă... Mi-o luat-o şî din pilă. Uite-aici, înțapă ca acu'... şi fata o probă pe buricul degetului.

Țigăncile nu mai ziseră o vreme nimic, concentrate asupra lucrului lor tainic.

—Ce zâc bobii, Babă Chivă? Zâc ceva? o ispiti Amalica. Dar baba nu răspunse; articulă doar, ceva mai apăsat, un scurt pasaj din melopeea sa, bolborosită răguşit. Cealaltă manipula cu grijă hârbul de oală. Şoptea şi ea ceva greu inteligibil deasupra lui. Apoi mai strecură în lichid o coajă de ceva, care iarăşi fâsâi scurt, împroşcând cu fum puturos şi vrăjitoarea se grăbi pe la fiecare colț al încăperii, să le înghesuie cu hun. Strânşi între ei ca nişte pui de găină pe vreme rea, demonilor mărunți de prin praf şi de pe sub pat le tremura pielea solzoasă şi penetul uscat.

Chivuța reveni în mijlocul încăperii; abia acum se vedea că păşise cu toată talpa numai într-un picior; celălalt îl sprijinea numai în călcâi, răsucindu-se apăsat, ca şi când ar fi vrut să întipărească în lut ceva ca o groapă sau un cuib.

- Hunge țâ-i sula? Hadă sula-ncoace, să-i facem boscoane!

Fata îi îmbie obiectul, ținându-l în palma ei întinsă, cu degete lungi şi groase. Chivuța acceleră şi accentuă ritmul litaniei, din care nu se înțelegea mai nimic, apoi, modulând-o marcat, ca şi când ar fi ridicat-o la oarecare înălțime, ca să o lase să cadă şi apoi iar s-o ridice şi s-o lase, se apropie cu oala-ntr-o mână spre mâna întinsă a servitoarei; cu cealaltă îi luă unealta ascuțită din palmă, o roti prin aerul încăperii, după traseul modulat al rostirii şi-o cufundă cu vârful în lichidul care mai emana ultimele zdrențe părelnice de fum. Apoi o scoase şi-o ridică spre tavanul jos, cu o mişcare amplă şi rotundă şi apoi iar o înfipse în lichid, sporind melopeea până aproape de țipăt. Când isprăvi şi al treilea rimai, întinse fetei mânerul şi-o îndemnă cu o lucire vie în ochi:

- Hapucă sula, Hamalica me, şî găureşce-le uăcii şî chipurile, găurită să le hie lor hinima...

- Şî eu? Eu ce să fac, nană Chivuță? Anica mică era şi ea de față; tăcuse mâlc, ca şi când nici n-ar fi fost, urmărind cu deplină concentrare toate procedările, şi acum făcuse doi paşi înainte, apropiindu-se şi ea de centrul vrăjii.

- Şî eu vreau să fac ceva! Ori m-ai uitat? Că şî eu...

- Cum să ce huit, huita-ce-ar rălele! Tu, draga nanii, să ce țâi lângă mine, noi să faşem blestămele ale mari. Caută numa' vătraiul ş-o liungură veche ori şeva...

Anica aduse repede un vătrai vechi şi-un fier mai lung şi îndoit la capăt, cu care scurmau jarul în sobă.

- Haşe, foarce bine! Tu să ce ţâi girept la mine şî ce zâc eu să zâci şî m şî să clămpănesci din vătrai... Uice-aşa!

Clămpănintul răsună sacadat, de două ori, ca un râs straniu. Fetiţa fură cu ochii, prin geamul pătrat şi îngust, locul unde văzuse mai înainte demonul şi de unde-i venise ceva ca o apăsare amară în tot corpul. Dar nu se desluşea nimic şi luă în mâni, cu hotărâre, vătraiul şi cenuşerul. Amalica se apropiase de peretele bucătăriei, cu vârfid de oţel lucind ascuţit îndreptat înaintea sa, ca o armă. Baba Chiva continua să învârtă bobii pe pielea de bivol a ciurului, bolborosind încurcat. Chivuţa era în picioare, cu hârbul de oală între mâni.

- Poci să încep? întrebă Amalica peste umăr.

- Înşepe, şe mai aşcepti... o îndemnă Chivuţa.

- Da' baba nu zâce nimica? N-o gătat cu bobii?

Baba Chiva tocmai îşi aburcase bolborosela răguşită pe ceva ca pe un vârf de deluşor fără fiinţă. De acolo de unde era, întoarse ochii cu albul pronunţat spre cele trei şi, agăţându-şi şnurul noduros al şoaptelor de ceva nevăzut, rosti hârâit, dar răspicat:

- Cu mine voi n-aveţi treabă amu! Bobii au sococeala lor... Îşi răsuci apoi privirea din nou asupra ciurului şi reluă bolboroseala de la înălţimea unde o lăsase.

Chivuţa o împinse cu cotul pe Amalica:

- Hai tu fată, dă-i drumu'hodată!

- Să încep? Părea nehotărâtă şi nu ştia cum să-nceapă. Oţelul ascuţit apucase o rază, din cele intrate pe fereastră, şi-o ţinea strâns în sinea sa tare, tremurând uşor.

- Să-i înţâp?

- Înţapă-i odată, păntru şe ne-ai chemat aişi?

Amalica inspiră adânc. Cu mâna stângă îşi ridică uşor poala rochiei, parcă ar fi avut nevoie să fie mai liberă în mişcări. Cu dreapta ţinti înainte, în faţa ei, spre perete. Ţinea atât de strâns lemnul sculei, încât unealta şi mâna tremurau. În faţa ei erau tăieturi de ziare. Una lângă alta, dar erau şi unele peste altele. Figuri umane. Dar şi cuvinte scrise cu litere groase, cele mai multe retezate de foarfecă, la jumătate ori numai la o literă, două. Cei mai mulţi bărbaţi. Unii cu mustăţi. Alţii cu bărbi. Unii cu ochelari. Alţii cu pălării ţepene şi înalte. Aveau gulere tari, albe, şi haine întunecate. Erau mulţi în uniforme militare, pline de decoraţii, eghileţi şi alte zorzoane. Unii erau prinşi vorbind, cu gurile căscate, cu trăsăturile feţelor concentrate pe ceea ce ieşea din gura lor, dar nu se auzea. Toţi erau imobili şi păreau morţi, şi totuşi, aveau semnul unei vieţi stranii, marcate de ceva special, pe feţele lor, de cerneala cenuşie a tiparului. Un fel de viaţă a morţii. Păreau că sunt morţi şi vii totodată, păreau că sunt prinşi într-o datorie tare, a lor, ceva ca o nebunie. Dar era şi

ceva ca o vină, pe care nemişcarea hârtiei o conținea şi o aşternea, totodată, ca o vopsea nevăzută, pe fetele lor de oameni ne-oameni; tăiate, rupte din materia grea a ziarelor, fetele lor păreau vopsite cu cenuşiul trist al crimei; arătau întocmai ca figurile, împietrite ca în cel mai amar păcat, ale asasinilor fotografiați înainte de execuție. Era ca şi când, trecuți din viață pe hârtie, chipurile lor mai păstraseră numai pecetea gravă a responsabilității şi a vinovăției; erau portretele fidele ale eului lor neînduplecat, capabil să jertfească vieți, vieți nenumărate, pentru himera nemiloasă care-i bântuia. Alături de ei şi printre ei, pe sfârticătur*ile de hârtie, scria gros şi negru moarte, morţi, răniţi, bătălii, avioane, tancuri, vapoare, scufundări, bombardamente, tratative, întâlniri, mobilizări, ultimatumuri, şi iarăşi moarte, morţi, răniţi, dar mai ales război, război, dar şi răz, boi, răz, mor, vap, mob, ultim, cele mai multe cuvinte mpte, făcute ferfeniţă de foarfecele fetelor.*

Amalica stătea cu unealta ei, cu mâner gros şi vârf lung, tare şi ascuțit, conturat ca o rază de lumină rece, îndreptată înainte. Alămri de ea, Chivuța, cu cățuia ei hârbuită între palme, începu o boloboroseală sacadată, cu pasaje ascuțite, pleznite violent, ca pietre în obrazul cuiva. Cu un pas înapoi, Anica mică începu să clămpăne din uneltele sale tocmai când trebuia, ritmând sacadat vraja. Fără să se mai uite nici în dreapta nici în stânga, privind țintă drept înaintea ei, Amalica împinse vârful ascuțit şi înțepă apăsat figura cea mai apropiată. Lovise o mustață pronunțată şi oțelul alunecă puțin spre gulend alb şi tare, cu colțurile ridicate, sfâşiind o bucată din obrazul de hârtie. Blestemul de pe buzele țigăncii izbucni exact în acelaşi timp, ca o înțepătură sonoră, iar fiarele ruginite din mânile Anicăi clămpăniră spart. Amalica nu întoarse capul, concentrată asupra mânii prelungite de raza metalică. Strângea numai din buze, parcă nemulțumită. Ținti din nou şi repezi mâna înainte, căutând ochii încadrați de rama groasă a ochelarilor. De data asta nimeri în plin, pătrunzând în pata de întuneric din albul unui ochi. Cea mică slobozi un țipăt ascuțit şi mânile îi acționară reflex, umplând încăperea de materialitatea plină a unui alt clămpănit metalic, mult mai pronunțat. Chivuța îi răspunse cu un țipăt şi mai ascuțit, care intră în mâna Amalicăi, din umăr spre degete, ca o arsură pe dinnăuntru şi-i împinse mâna cu vârful de oțel spre celălalt ochi. Îi sfâşie albul şi-i mpse rama ochelarului. Scrâşni şi ea, printre măsele, un blestem îndesat. Celelalte o însoțiră îndeaproape. Țipetele țigăcii şi clămpăniturile ruginiturilor se urmau într-un ritm fără oprire, tot mai marcat şi mai îndesat. Vârful de oțel trecu la alte figuri. Ințepa şi sfâşia fețe, gulere şi pălării şi chipiuri, dar mai ales ochi. Blestemul răspundea cu vocalize metalice, iar fiarele clămpăneau ca gura ştirbă a unui monstru nevăzut.

Mişcările repezite şi repetate, zgomotele sacadate se împletiră într-un singur şuvoi, care sporea în putere. Cele trei ființe, însele, păreau acum una singură, cu trei capete, şase mâni şi şase picioare, scuturându-se şi icnind într-un ritm tot mai grăbit şi mai îndesat. Hârtiile de pe pereți erau sfâşiate şi atârnau ca nişte uriaşe lacrimi murdare pe un obraz văruit cu tristețe fără leac. Vârful de

oţel lucea şi se stingea, ca un fulger rece care se reia de zeci şi zeci de ori, fără oprire, blestemul creştea şi scădea ca un răpăit de ploaie rea, iar clămpănind metalului descărca trăznete pleznite.

Ritualul era întreg, coerent şi fluent, ca sufletul unui vârtej încolăcit în încăperea strâmtă şi joasă. În centrul lui, pe postamentul fără înălțime al podelii de lut, Baba Chiva, adunată ca un morman de zdrențe deasupra ciurului, mişca boabe de porumb cu luciri de aur cu degete uscate, ca nişte crengi moarte. La fereastră, învăluit într-o umbră de cenuşă, demonul bătrân îşi strângea peste sine aripile reci, împăturate.

15.

Între timp, preotul, preoteasa şi cei doi copii se apropiau fără grabă de casa doamnei Moldovan. Când mai aveau câțiva paşi şi urma să treacă şanțul drumului lit stânga, din pragul *boitei,* prăvălia din partea dimpotrivă, le ieşi înainte, într-un capot roşu intens şi în papuci, Emma, boltăşița, cu un băiețel înăltuț şi subțire de mână, Copilul era îmbrăcat într-un costum întreg, de culoare închisă, cu cămaşă aibă şi pălărie neagră cu boruri rotunde, largi, calota dreaptă, circulară. Avea fața în unghiuri ascuțite, serioasă şi gravă, dar în ochii de după rama de oțel a ochelarilor îi lucea o lumină de neastâmpăr amestecat cu un fel de nelinişte; figura îi era încadrată de două şuvițe de păr blond roşcat, coborând răsucite din dreptul urechilor depărtate, cu pavilionul pronunțat, până la nivelul bărbiei. Sub braț strângea cum putea un toc negru de vioară, aproape cât jumătate din ființa lui de mare. Femeia care-I aducea era tânără, cu fața ca o lună, în tenuri galben-roşietice, şi toată era rotundă; „e ca un pepene" se gândi, în sinea lui, băiatul mai măricel al părintelui şi se mai gândi că parcă nu mai apucase să o vadă niciodată pe Emma de la brâu în jos. Îi ştia numai jumătatea rotundă a corpului, sub rotunjimea mai mică a capului cu părul roşcat tuns scurt şi adus înainte după urechi, aplecată cum era toată ziua peste tejghea; când trebuia să caute ceva în rafturile din spatele ei, jumătatea de corp se mişca de la sine în spatele tejghelii, cum se mişcă figurile din teatrul de păpuşi. Dar erau mărfuri pe care boltăşița le scotea din rafturile de sub tegjhea; amnci nici nu se mai ostenea să-şi desprindă ființa plina de pe blatul de scândură, cobora numai mâna care trebuie, în stânga sau în dreapta ei, şi căuta orbeşte în raft, continuându-şi taclalele plăcute cu cumpărătorii, în timp ce cotul plin, gros şi alb, al celeilalte se turtea uşor din apăsarea pe tejghea.

- Domnule preot şi doamnă preoteasă dragă, vă rog frumos să nu vă supărați, dar luați-l cu dumneavoastră şi pe Aizic cel mic al nostru, că doamna Moldovan ne-a făcut şi nouă cinstea şi l-o invitat la serbarea dumneaei. Şi Aizic al nostm o avut îndrăzneala să ia cu el vioara, că poate doamna Moldovan şi doamnele şi domnii invitări or avea plăcerea să-l asculte cum cântă. Că foarte bine cântă, vă rog să mă credeți, că mult îl mai laudă domnul profesor de la Cluj. Zicea că dacă munceşte mult, Aizic al nostm poate ajunge aşa ceva ca un Mozart. Că el se străduieşte,

domnule preot şi doamnă preoteasă dragă, altceva decât vioară nu ştie toată ziua, nu m şcoală, nu tu joacă, ca alţi copii de vârsta lui, numai vioară, doamnă învăţătoare dragă... Şi pe mine m-o ivitat, domnule preot şi doamnă preoteasă dragă, mare cinste şi onoare mi-o făcut şi mie, doamna Moldovan, dar nu pot să plec şi să las prăvălia, până mai am clienţi, că astăzi e vineri şi mai cumpără oamenii... şi vă rog frumos, nu vă supăraţi.

Părintele şi preoteasa se opriseră şi ascultau cu bunăvoinţă; băieţelul mai răsărit prinsese o rază din privirea jucăuşă a lui Aizic cel mic şi se simţi cuprins de primul gâlgâit al unui râs interior, dar foarte repede, privirea celuilalt făcu un giumbuşluc, ceva ca o scamatorie sau o probă grea, de trapez, la circ, şi băiatul popii pufni în râs. Mama lui se întoarse spre el, dar băiatul reuşise să-şi stăpânească toţi muşchii feţei, încât preoteasa se redresă oarecum nedumerită, iar între cei doi copii continua schimbul de priviri cu înţeles şi haz. Acum Aizic cel din închipuire se prefăcu un fel de minge: se ghemui cu mânile strânse în jurul genunchilor şi apoi se destinse, cu braţele în sus, săltându-se deasupra capetelor, unde-şi depărta palmele, imitând zborul planat al avioanelor. Copilul popii îl urmărea cu privirea din interiorul globurilor oculari, din dosul privirii reale, şi-l vedea cum se depărtează ca o pasăre sau ca unul de avioanele de hârtie pe care le făceau la clasă, se răsuceşte, se apropie şi se depărtează, rămânând, în acelaşi timp, pe loc, cu tocul de vioară uriaş sub un braţ, cu cealaltă mână agăţată de mâna albă, rotundă şi grasă a boltăşiţei; numai de după ochelarii cu luciul ramei lor oţelite, juca o lumină veselă. Privirea interioară a copilului popii privi acest joc şi-l urmări cu încântare, apoi văzu cum dublul lui Aizic pune o gheată pe pământ, dar numai o clipă, atât cât ar fi avut nevoie să se împingă din picior şi să salte drept în sus, iarăşi până deasupra capului lor, unde se întinse pe orizontală, cât era de lung, stând pe golul de acolo parcă ar fi stat pe un divan, cu capul sprijinit de palma deschisă şi cotul îndoit, cufundat în moliciunea unui aşternut care era de aer. Stătea aşa, privindu-l drept în ochii privirii lui interioare cu nişte ochi ficşi, în care sta să izbucnească râsul în spatele ramelor rotunde de ochelari. Dar se ţinea şi ochii lui se rotunjeau şi se bulbucau, întocmai ca un obraz umflat, gata să pleznească de râs. Apoi, rămânând tot lungit, cu capul sprijinit în palmă şi cotul îndoit, faţa lui stătea imobilă şi neutră, ca faţa unei fotografii vechi. Îi vedea trăsăturile în amănunţime, ochii, în cercurile de metal, şi sprâncenele, linia nasului şi a gurii, contunil obrazului şi bărbia cufundată în palmă. II privea insistent, ţintă, într-o durată care se decupase din durata cealaltă, trecătoare, şi dăinuia singură, după pofta ei, când brusc, fără veste, panoul imobil, cu faţa cunoscută, a lui Aizic, dispăru şi în locul lui trecu un tablou cu faţa rotondă şi întreagă a unui motan; avea tot ce trebuie feţei unui motan: sprâncenele stufoase şi ochii rotunzi, încadraţi şi de data asta de aceiaşi ochelari, botul ascuţit, cu cele două nări, ca doi ochi din alt regn, mai mici şi întunecaţi, mustăţile lungi ca firele singuratice din coada de păun; numai sclipirea ochilor era aceea a ochilor lui Aizic. Juca o lumină veselă în ei şi parcă mereu repeta râzând: te-am păcălit! Aşa-i că te-am păcălit? Apoi panoul cu faţa motanului dispăru, ca şi când nici

n-ar fi fost, şi în palma susținută de cotul îndoit şi sprijnit, la rândul lui, în nimic, apăru, ținut într-un colț, un panou, cu o față de peşte, cu ochii holbați, al căror rotund era mai puternic conturat de ramele circulate, şi gura larg deschisă, cu buzele mărginite de câte un şirag de dinți ascuțiți, întocmai ca ai unui fierăstrău. Băiatul popii se înfiora tot de încântare, simțind cum pielea capului, de sub tunsoarea scurtă, i se încrețeşte şi-l strânge, ca o bască prea strâmtă. Clipi din ochi şi, când îşi limpezi privirea, capul lui Aizic se schimbase cu banița enormă a unui cap de elefant şi trompa lui lungă şi moale se legăna, aproape să-şi treacă vârfid moale şi umed pe la nasul lui, în timp ce sub fruntea teşită şi imensă stăteau, agățați de nimic, ochelarii lui Aizic. Încât băiatul popii se înciudă şi-l întrebă din ochi pe prietenul lui dacă asta e joaca lui şi dacă îi va conveui ce-o să-i arate el, îndată. Şi-şi concentra toate puterile ființei, spunându-şi: Măgar, asta am să-i fac, îi pun un cap de măgar! Dar oricât strânse din pleoapele ochilor lui interiori, luminița din ochii lui Aizic, şi cei din închipuire, şi cei din realitate, rămânea aceeaşi, sclipind răutăcioasă, după sticlele rotonde, şi capul de elefant se schimbă cu un cap de maimuță, apoi cu unul de leu, cu unul de tigru, chiar cu unul de cal, dar de măgar niciodată. Şi Aizic îi râse cu luminița din ochi în nas şi el îi auzi şoapta, distinct pronunțată: „Vezi că nu-mi poți face nimic?"

Părintele tocmai îşi aranjase vocea ca să răspundă negustoresei cât mai amabil, când preuteasa interveni, parcă uşor grăbită, să nu-i ia cineva înainte:

- Vai, Emma dragă, dar nici măcar nu mai pune problema, e o plăcere pentru noi,.. Copiii se joacă aşa frumos împreună. Şi până să mai apuce să spună cineva ceva, continuă:

- Dar ți-aş spune ceva, Emma dragă, dar să nu te superi...

În acest punct al conversației, băiatul ei deveni foarte atent; era ca şi cum i se ascuțiseră simțurile şi îşi spunea sieşi: „înseamnă că vrea să-i spună ceva care nu-i convine, ori nu-i place lui Tanti Emma. Ia să vedem, ce poate să-i spună?"

- ... să nu te superi că-ți spun...

- Vai, doamnă preuteasă dragă, dar cum m-aş putea eu supăra pe dumneavoastră, dumneavoastră sunteți o doamnă aşa de fină şi eu vă stimez şi, dacă-mi dați voie să spun, vă iubesc atât de mult...

Acum băiatul se mira cât de repede poate să vorbească Emma şi citi în ochii lui Aizic licărirea răutăcioasă a aceleiaşi constatări. Boltăşița reuşise să strecoare acest şuvoi de cuvinte, înghesuindu-le în pauza de respirație a celeilalte:

- ... să nu te superi că-ți spun: pentru ce l-ai îmbrăcat aşa pe băiat?

Boltăşita se roşi, dintr-odată, şi mai tare decât era, la față, şi se întoarse spre Aizic cel mic, ca şi când n-ar mai fi ştiut cum îl îmbrăcase şi voia să-şi amintească; din ochii copilului plecaseră deja ştafete cu semnale de râs pentru celălalt, pe care acesta le prindea din zbor, cum ar fi prins nişte hârtii purtate de vânt, dar femeia era prea emoționată ca să observe altceva decât faptul că-l

îmbrăcase pe Aizic cel mic al lor cât se poate de corect pentru aşa ocazie. Tocmai asta îi şi răspunse preotesei:

- Vai, doamnă preoteasă dragă, dar am crezut că la aşa ocazie...

- Emma dragă, interveni şi preotul, cu vocea lui plăcută, baritonală, dar acolo copiii se joacă... Le trebuie haine mai uşoare... Dar boltăşiței i se păru că ceea ce aude din gura preotului este o enormitate; aşa că făcu ochii mari şi lungi cât putu cuvintele, întrebând:

- Şi cum, Aizic al nostru nu va cânta din vioară? Nu pentru asta l-o chemat doamna Moldovan?

Schimbul de ştafete din ochii celor doi băieți încetase; era ca şi cum intervenția preotului indusese o autoritate de care se simțeau obligați să asculte. Asculta şi preuteasa, acum, lăsând cuvânt bărbatului ei.

- Sigur că va cânta, când va veni timpul, cum e obiceiul la doamna Moldovan, dat deocamdată copiii se vor juca. Aşa că...

- Sigur, sigur că da, domnule preot şi doamnă preoteasă dragă, sigur că da, cum să nu, acum mă duc şi-l schimb pe Aizic, într-un *perţ* e gata, se grăbi să asigure boltăşița. Preuteasa se simți strânsă de mână de băiatul mai mare, aşa că înaintă cu el un pas:

- Uite, copilul nostru vrea să rămână, să-l aştepte pe Aizic, până-i dai tu haine mai uşoare, ceva pentru joacă. Şi-apoi vin amândoi.

- Sigur că da, sigur, domnule preot şi doamnă preuteasă dragă, izbucni Emma, parcă eliberată de o temere grozavă, acum mă duc şi-l schimb pe Aizic. Hai şi tu, băiete, hai cu noi! Apoi, prefăcându-se că salută mai afabil, şopti la urechea preutesei:

- Să ştiți, doamnă preuteasă dragă, nu ştiu cum să vă spun, da' eu n-am să pot veni. Ştiți, din cauza legii ăştia noi... Mă tem să nu fac neplăceri etuva...

În timp ce Emma îi înghesuia pe cei doi băieți pe uşa strâmtă a prăvăliei, preotul, preuteasa şi băiatul cel mic, acum între ei, mai făcură câțiva paşi, apoi cotiră la stânga, spre o portiță ascunsă într-o revărsare de vegetație. La poarta din vecini, în partea dinspre biserică şi casa parohială, un bărbat între două vârste, cu figură şi costumație incertă, stătea rezemat de gard. De sub cozorocul şăpcii de meseriaş, de postav moale, se vedea numai o mustață cam rară, de culoarea nisipului, şi licărirea vie a unei țigări aprinse. Apoi şapca se ridică, dezgolind o chelie care lucea în lumina scăpătatului şi o voce răguşită potrivi un salut cam abrupt, dar destul de ceremonios. Făcând pasul către portița din gardul viu, preotul îl întrebă, în loc de răspuns:

- Stai la aer, domnule Arun?

- La aer, da, mulțămim de întrebare. La aer şi la on pic de fum, cum vedeți.

- Să-ți fie de bine, dacă-ți cade bine, i-o întoarse preotul. Cum mai merg treburile? Dar ceasurile?

- Treburile merg şi ele cum pot, domnule părinte, dar ceasurile pe care eu le repar să ştii că merg straşnic! Numai de-ar merge toate ca ele...

- Cum zici. Cum zici, domnule Arun. Cât despre vremuri... şi părintele întinse mâna spre portiţa din faţa sa, lăsând gândul neterminat.

- Tare mi se pare mie că se cam încurcă treburile cu vremurile ăstea, continuă celălalt. Dar de-acum cei trei erau trecuţi de portiţă, înaintând pe o alee de pământ bătut, şi nu mai auzeau cum domnul Anin vorbea ceva despre Viena şi miniştri, pomenind nume ca Teleki, Manoilescu şi Csaki.

Era o casă ce părea scundă, la dreapta, înecată de bolţi de gard viu, care treceau de fereşti. Pe stânga, ronduri de flori, înconjurate de alei ceva mai strâmte, din acelaşi pământ bătut. În faţă, bolţile înalte şi compacte ale grădinii, iar deasupra lor, coasta piezişă a dealului Hoance. De aici se vedea bine pavilionul rotund din vârf, cu cercul stâlpilor de lemn şi deasupra acoperişul ţuguiat de şindrilă. Între stâlpii de lemn se mişcau umbre, iar unduirea înserării aducea şi pierdea valuri îndepărtate de muzică. Dar era mai mult decât toate acestea, fiecare în parte, ori luate la un loc; era ceva ca un suflet care respira într-o mireasmă. Deşi nu plouase prea curând, era ca şi când tocmai se oprise ploaia, iar de pe crengile tufelor şi petalele florilor clipele alunecau şi se pierdeau în neant ca nişte picuri de ploaie trecută; de pe cărările bătătorite ale aleilor se ridica un abur abia văzut, care putea fi al unei ploi fără fiinţă, ori ale ceasului înserării, în care abureau molcom clipe nesigure.

Doamna Moldovan le venea în întâmpinare, cu tnipul scund, îngreunat de bătrânete, sprijinit într-un baston destul de subţire, cu măciulie de argint. Avea o rochie cenuşiu argintie, lungă până aproape de pământ, de sub care apăreau, din când în când, pantofii mici şi turtiţi, călcând nesigur; pe mijlocul plin şi greu, cordonul nu mai reuşea să marcheze talia şi atârna într-o curbă uşoară. Părul cărunt, retezat scurt, după moda anilor 2o, era prins după urechi în două agrafe late, de material scump, ca şi cerceii bogaţi, ca şi o broşă mare pe pieptul uşor lăsat. O întovărăşeau două fiinţe ca nişte ghemotoace de lână curate, unul alb de tot, ca laptele proaspăt, celălalt negru întunecat, ca un caier dens de întuneric; erau două căţeluşe care mergeau când cuminţi, una lângă alta şi lângă piciorul stăpânei, când se luau la trântă şi se rostogoleau pe alee. Soarele era cam demult scăpătat după coroanele de pomi din stânga, curtea toată era sub stăpânirea unei umbre egale, calde încă, în care piesele de metal de la pieptul şi din părul gazdei îşi păstrau o lucire constantă, adunată cu grijă din rămăşiţele zilei.

- Bine-aţi venit, dragii mei. Voi sunteţi oaspeţii mei cei mai scumpi, sunteţi ca şi copiii mei... şi ceva din lucirea broşelor şi a cerceilor trecu, pentru câteva clipe, să-i inunde ochii. Dar unde-i prietenul meu? Să nu-mi spuneţi că nu l-aţi adus!

Adunându-se lângă piepml ei, preuteasa îi explică în câteva cuvinte întârzierea. Bătrâna o cuprinse pe după gât şi-şi lipi lung obrazul încă plin şi tare de obrazul răcoros şi tânăr. Apoi o depărtă puţin şi o privi în ochi:

- Ia să te văd! Mă bucur: te-ai făcut încă şi mai frumoasă. Felicitări. Felicitări. Pe tine te felicit, draga mea, dar mai ales pe popa ăsta, că te ține aşa, ca să te poți ține tu frumoasă...Vino-ncoace, părinte, să te sărut şi pe tine ş-apoi să te spovedesc eu...

Preotul se apropie zâmbind, cu ochii inundați de căldura interioară.

- Nu te-ntreb dacă te-ai rugat astăzi pentru cine trebuie, că ştiu că te-ai rugat şi ştiu că ştii de ce nu pot să vin la biserica ta...

- Nu-i biserica mea... E a Domnului... şi eu mă rog pentru toată lumea. Şi când trebuie, mă rog şi pentru cine trebuie.

- Uite, uite, cum mă pune el la punct. Sigur că-i a Domnului, ştiu eu foarte bine, dar tu eşti răspunzător de ea... Ia vino mai aproape, să te văd la ochi! Eşti obosit, ori ce ai?

Preuteasa deschise gura să răspundă ea în locul soțului ei, dar rămase aşa, în nehotărâre. Răspunse cine fusese întrebat:

- Nu-s obosit, dar a fost o zi cam lungă...

- Da, dragul meu, astăzi e o zi tare lungă... Dar fie, ia să-ți văd frumusețea ta de moț falnic! îl trase şi pe el de după gât şi-l sărută; apoi îl bătu cu pumnul închis peste piept:

- Să te ții tot aşa... Cât vei putea... Apoi răsucindu-şi tot trupul şi luând-o încet înaintea lor:

- Ia spune-mi, ce veşti aduci de la Cluj. Ce face Margit, i-ai spus că mi-e dor de ea? Dar nebunul ăla de Horváth Lați, cu fotbalul lui, a făcut ce şi-a pus în gând? Dar Putici, ce face Putici, i-ai spus că el singur e sănătos la cap, în casa aia de nebuni, şi că numai pe el îl iubesc?

Păşind cu oarecare nesiguranță cu pantofii ei strâmbi, mulați după piciorul chinuit, dar sprijinită în baston, doamna Moldovan o luă înaintea lor pe alee; era ca şi cum toate decurgeau după un program stabilit dinnainte şi cunoscut de toți, sau pe care îl exersaseră ei de mai multe ori până atunci. Cele două ghemotoace, alb şi negru, țopăiau în preajma băiețelului blond, care ezita, sfios, între frică şi atracție. Aleea se termina într-un rond mai larg, în care erau scaune şi fotolii din răchită împletită. Gazda se instală în fotoliul cel mai generos, orientat cu fața spre drum, adică spre direcția din care veniseră, iar preotul şi preoteasa la dreapta şi la stânga ei, pe scaune cu spătar; mai erau multe alte fotolii şi scaune rămase goale, răspândite într-o ordine nu foarte strictă. Erau aşezați în aşa fel încât vedeau toată aleea pe care veniseră, portița de la drum şi o bucată din drumul țării, dincolo de care se ridicau acoperişe între coroane de pomi. Coasta Popii se vedea pieziş, la dreapta, dezvelindu-şi un umăr golaş.

- Aşa... oftă stăpâna casei, aşezându-şi cu grijă alături bastonul cu măciulie de argint, după ce chemă o servitoare şi-i încredință copilul preotesei, să-i caute jucăriile şi să vadă de el. De aici îi vedem pe toți cum vin, ca la teatru...

- Ori ca la cinematograf, completă preoteasa, potrivindu-şi o perniță turtită sub fusta de mătase.

- Chiar aşa, părinte, când ne mai scoţi în hune? Când ne mai duci la un film?

- La Cluj? La Cluj vreţi să vă duc?

- De bună samă că la Cluj! Că aici, când vine vreunul cu cinematograful, tot la cinci minute se rupe filmul ori se strică maşinăria...

- Să vorbim cu amicul Lupu, poate ne duce la Cluj cu maşina...

- Parcă vine cineva, anunţă preoteasa, atentă la tresărirea celor două căţeluşe.

- Ia să vedem, cine-i cel mai harnic?

Se auzise mai întâi scârţâind tainic al portiţei, apoi paşii grei şi înfundaţi pe alee; o siluetă plină şi înaltă umplu spaţiul dintre tufele de gard viu.

- După cum calcă de apăsat, trebuie să fie judecătorul, anunţă doamna Moldovan.

- Vine parcă ar intra în scenă, la teatru, ori mai bine la operă, completă aproape şoptit preoteasa.

- Parcă-i marele preot din *Aida,* aşa ar spune domnul Iencica, adăugă părintele; ştia că toţi ştiu că domnul Iencica văzuse de atâtea ori *Aida,* că se lăuda peste tot că ar fi în stare s-o dirijeze.

Tocmai pe sfârşitul acestei replici, pata de umbră care înaintase, cu paşi rari şi apăsaţi, pe alee, se desluşi în partea ei de deasupra şi făcu obraz. Era judecătorul, domnul Emil Mureşanu, cu trupul greu şi puternic îmbrăcat în costum închis, cu fruntea înaltă şi dreaptă, parcă dată pe spate; deşi obrazul plin era ras din proaspăt, judecătorul îşi purta astfel capul pe umeri, uşor dat înapoi, ca şi când ar fi avut o barbă bogată, care i-ar fi căzut pe piept. Vocea îi era puternică, sonorizând vibraţii tari chiar când vorbea şoptit:

- Sărut mânuţele, dragă doamnă Moldovan şi bună sara la toată lumea.

Fără să se ridice din fotoliul de nuiele, în care stătea cu bastonul cu măciulie de argint alături, bătrâna doamnă îi întinse mâna la sărutat, apoi îi arătă mai mult decât îi potrivi şi lui un astfel de fotoliu.

- Ia loc şi tu, aici, în conclavul nostru, să-i vedem pe fiecare cum vin.

- Apoi că aici chiar că-i ca la teatru..., spuse judecătorul, după ce-şi aşezase trupul bogat între braţele de nuiele, care scârţâiau plăcut.

- Ba ca la operă, şopti preoteasa şi nimeni nu mai apucă să spună nimic, pentru că din stânga lor, din josul drumului ţării, se auzi semnalul caracteristic al unui claxon cu pară, ca măcăitul în falset al unei raţe uriaşe, din care se declanşă un răpăit sacadat şi spart de motor.

- Păi dacă vine Lupu şi Lupeasa numai operă poate să fie, constată mulţumit judecătorul şi se aşeză şi mai temeinic în fotoliul de nuiele.

- Lupu ăsta-i la uşă chiar şi când nu vorbeşti de el, ăsta o ia înaintea proverbului, anunţă şi preotul cu un aer de vădita mulţumire.

Într-adevăr, automobilul mai măcăi de vreo câteva ori spre dealurile din jur, apoi tuşiturile lui sacadate se pierdură într-un gâlgâit acut de voci. Era ca şi când maşina venea pe drumul ţării, cu burduful capotei strâns la spate, iar pe deasupra pasagerilor ei ar fi fluturat în vânt eşarfele colorate ale unor voci răsucite şi împletite în şuvoiul vitezei. Era ceva ca o pânzătură mai grea, abia plutind, ceva care suna maroniu şi apăsat, cu unduiri de brunuri închise, de bas profund, dar şi ceva diafan, plutind pe deasupra, în tonuri străvezii-rozalii de soprano, dar şi ceva intens colorat, schimbând ape roşii purpurii cu unele galben intens sau portocalii strălucitoare, pe un portativ amplu, de la gâlgâituri de contraalto la ţâşnituri verticale de acute.

Această fantasmă sonor-colorată înaintă în spaţiul nevăzut, din drum, de dincolo de tufele bogate de gard viu şi se propti cu scrâşnet de roţi pe pietriş, în faţa portiţei. Apoi eşarfele sonore se învălmăşiră şi se răsuciră între ele, de câteva ori, pe loc, după care se aruncară înainte, orbeşte, pe spaţiul gol al aleii. Contraaltoul baritonal o luase înaintea tuturor, cu fluturarea lui intens portocalie, ajunsese din câteva unduiri agitate în faţa spectatorilor din fotolii şi împărţea sărutări, saluturi, strângeri de mână, bătăi pe umăr. Odată cu el venea, călcând apăsat pe tălpile groase de materie spongioasă ale pantofilor la modă, cu statura dreaptă, parcă înfiptă în aerul care era silit să o accepte, doamna Lupu, Lupeasa, cum îi spuneau ei. Sub pălăria cu boruri largi, dar nu exagerate, şifonate aparent neglijent, dar savant, nu se distingea decât pata vie şi plină de culoare păstoasă a gurii. Buzele, conturate sub formă de inimă cu rujul vârtos, rămâneau nemişcate, dar vălul sonor vibra şi se unduia în jurul apropiat, trecând de la fotoliu la fotoliu.

- Sărutmânile, doamnă Moldovan, arătaţi minunat în rochia asta, şi unduirea portocalie aproape că atingea pământul, servus, tu dragă, ce bine-ţi stă cum te-ai nins, şi înfăşură cu un val de căldură bustul preotesei, te sărut, părinte, ai grijă să nu te mai îngraşi, şi bătu de două ori pieptul preotului, plecăciune adâncă, domnule judecător, şi-l înconjură cu voalul portocaliu pe după umeri, apoi îl mai aduse odată în junii lui şi păru că-l încheie, înnodându-l strâns în junii mijlocului:

- Dumneata întinereşti pe zi ce trece...

- O fi, numai că prin ani îmbătrânesc, i-o întoarse judecătorul cu vocea lui groasă, dar atât de adânc melodioasă încât tot ce se fluturase sonor, până amnci, în jurul lor, păru dogit şi fals, ca sunetul unei table vechi, bătute de vânt.

Venea şi domnul Lupu pe alee, în pas cu vocea lui calmă, dinspre bariton spre bas, într-un costum de tweed în tonuri moi, cu şapca şi ochelarii de automobilist într-o mână, iar cu cealaltă la braţ cu o siluetă înaltă şi subţire, călcând pe vârfuri de tonuri plăcute şi potolite de soprano.

În scena în care asperităţile de sunet şi culoare fuseseră domolite de basul profund al vocii judecătorului, care părea că pronunţase legea armoniei, iar doamna Lupu îşi găsise degrabă locul pe un scaun simplu, numai cu spătar, şi scosese din sacul de mână cu motive rustice, săseşti, cruciuliţe albastre intens pe crem, un ţigaret lung, căruia îi potrivea în vârf o ţigară, domnul Lupu se înclină

ceremonios, dar sobru, în faţa gazdei, apoi se îndoi de şale ca să se lase sărutat, strânse bărbăteşte mâna întinsă a judecătorului, sărută degetele preotesei şi-l luă pe după umeri pe soţul ei, în timp ce silueta înaltă şi gracilă din dreapta lui făcea reverenţe către fiecare obraz, plecându-şi gene lungi peste privirile care înfruntaseră, câte o clipă, fiecare perechi de ochi. Doamna Moldovan o agăţă de cot şi-o trase spre ea:

-Vino, Cheţi dragă, să te sărut, că tare frumoasă te vei face...

- Dar ce? Acuma nu-i frumoasă?, protestă tatăl fetei din dosul ţigării pe care tocmai şi-o aprindea.

- Ba-i frumoasă, cum să nu fie! Dar acum e frumoasă ca o copilă împlinită şi va fi şi mai frumoasă ca femeie...

Cu obrazul inundat de o broboneală purpurie, copila se mişca de pe un picior pe altul şi nu-şi găsea glasul.

- Ştii ceva, ceilalţi ai tăi, tineretul, sunt sus, în filigorie; sunt cei doi prieteni ai tăi, băieţii părintelui, au venit şi Nelu Moina şi Puiu Mureşan. Începe să li se audă muzica...

- Vrei să spui tămbălăul, tanti dragă, interveni doamna Lupu suflând o trâmbă lungă de fum.

- Lasă, lasă, că încă nu-i tămbălău... şi-apoi chiar de-ar fi... Du-te, Cheţi dragă, că aici te plictiseşti cu noi.

Fata făcu o reverenţă grăbită şi cam strâmbă, pentru toată lumea, şi dispăru în umbra din spatele lor. Sub acoperişul ţuguiat al filigoriei din vârful dealului, tremurară câteva lumini. Apoi totul intră în întuneric; vocile sunau straniu, şoptite abia, în timp ce şoaptele creşteau sub pătura nopţii, dublate de o sonoritate pâsloasă, fără vibraţie metalică. Atunci întunericul plin de substanţa diafană a serii rosti cuvintele lui sub forma unui lipăit de paşi desculţi pe aleea din spate şi două servitoare în rochii cu şorţuri curate se apropiară, scăldate de la brâu în sus într-un lichid de lumină gălbui şi tremurător. Una ducea un lămpaş cu flacără puţină şi galbenă, cealaltă o lumânare aprinsă, protejată de palma lată, cu degete lungi şi roz. Se distingea aproape fiecare fir de păr din sprâncenele lor cânepii şi aproape fiecare bob mărunt din umezeala rozalie a obrajilor.

- Ce idee bună... Poate aşa ne mai şi vedem la faţă...

- Parcă ar fi fost mai bine să rămânem pe întuneric...

Nu s-a ştiut niciodată cine ce replică a rostit, din cei prezenţi. Fetele au meşterit câte ceva la cele trei lampioane care încadrau cercul fotoliilor de răchită şi lumina s-a aşezat asupra lor şi a spaţiului care le cuprindea, ca un cearceaf gălbui, din materie uşoară, străvezie, care se unduieşte şi se lasă după respiraţia tainică a nopţii.

Cei rămaşi în jurul gazdei îşi potriveau scaunele şi se pregăteau de conversaţie; judecătorul fredona în surdină un fir de melodie; conturul lui nu se alegea lămurit, dar asigura tonalitatea armonică a ambianţei. Căţeluşele erau trântite la pământ, lângă scaunul stăpânei, cu boturile

sprijinite pe labele dinnainte şi ochii lucind ca patru boabe de fosfor rece. Pe acest fond, din umbra îngroşată a aleii dinspre drum, se auzi zgomot amestecat de paşi. Părea confuz, la început, dar curând se desluşiră două ritmuri suprapuse: unul în tempoul normal al unor tălpi înaintând pe alee, altul cu o mişcare mai întâi întârziată şi ocolită, pentru ca apoi să se grăbească scurt, ca pentru a recupera, cu un accent mai apăsat.

- Aştia-s Feri şi Vasile, anunţă cineva din umbră.

- Tanda şi cu Manda, completă domnul Lupu, pe când cei doi şi ajunseseră şi se pregăteau pentru ritualul salutărilor. Erau amândoi doi bărbaţi de aceeaşi talie şi parcă de aceeaşi conformaţie şi, poate, de aceeaşi vârstă. Nu erau înalţi, dar nici scunzi; trecuţi de prima tinereţe, nu se îngrăşaseră, dar nici prea osoşi nu erau. Unul avea ceea ce se numeşte o fată smeadă, adică fără nimic caracteristic, cu părul de culoarea nisipului despărţit de cărarea pe-o parte; o frumoasă mustaţă ungurească îi dădea, în unele momente, un aer ţanţoş pe care altfel nu-l avea. Când vorbea, un dinte îmbrăcat în metal, pe stânga, lucea scurt şi scotea în relief şi albul puternic al caninului lung şi ascuţit, de pe aceeaşi parte. Purta un costum corect de tweed, cu un colţ de batistă la buzunarul de la piept şi o rozetă lucind galben-şters, la rever. De la cot în jos, mâneca stângă era goală; pliată cu îngrijire şi îndoită, o purta ataşată aproape de umăr cu un ac de siguranţă din acelaşi metal galben. Celălalt era aproape la fel, cu acelaşi costum de tweed, o batistă ceva mai mototolită şi fără rozetă la rever. Avea părul negm, aproape lucios, cu fire cărunte deasupra urechilor, o frunte largă şi care ar fi fost luminată ca o poiană în soare, dacă o brazdă puternică n-ar fi tăiat-o adânc, pe orizontală, şi o mustaţă românească plină, ca două trupuri de vrăbii cu un singur cap. Părea agitat şi gesticula din amândouă mânile, pe care le avea întregi. Doar piciorul stâng îi era mai gros, butucănos şi rigid, încât la mers îl aducea în semicercuri mai largi, iar când se aşeza, trebuia să-i găsească loc unde să-l întindă, ca şi când ar fi purtat cu el un butuc zdravăn de lemn, de care era nevoit să aibă mereu grijă.

Nu veniseră prea grăbiţi, dar se vedea că sunt agitaţi, pentru că răsuflau mai sacadat. Salutară, totuşi, cât se poate de corect, cu un accent mai apăsat pentru doamne şi mai ales pentru gazdă, cu câte un semn din cap sau o bătaie pe umăr, pentru bărbaţi. Dar arătau ca două vase sub presiune, gata oricând să izbucnească.

- Ăştia iar s-au certat, constată domnul Lupu, aşezându-se mai bine pe scaun, ca şi când s-ar fi aşteptat sau chiar ar fi dorit ca cearta să continue, iar el se preocupa să-şi asigure o poziţie mai comodă, pentru spectacol

- Ba să mă mai scutească, ripostă pe deasupra tigaretului lung Lupeasa, ca şi când cearta ar fi şi început. M-am săturat de ciondănelile lor.

- Da' lasă-i, draga mea, să se certe! Se ceartă ei din primul război mondial, unde-au stat în aceeaşi tranşee, de parcă unul i-ar fi tăiat celuilalt piciorul, iar celălalt, în schimb, i-ar fi retezat

mâna... Doar n-o să se potolească ei tocmai acum; ce, s-au lămurit lucrurile, ştie acum toată lumea cine a fost întâi: oul sau găina? Şi care-i soluția sfântă: Ungaria lui Ştefan cel Sfânt sau România Mare?

Poate că cearta ar fi şi început, pentru că nici unul din cei doi nu se arăta interesat de scaunul care i s-ar fi cuvenit şi, în loc să-l caute cu ochii, răsuflau încă apăsat şi se controlau unul pe celălalt pe sub sprânceană; dar cățeluşele dădură semn de nervozitate, mârâind aproape duşmănos şi zgâriind pământul cu ghiarele, iar din întunericul de-acum lăsat în spatele lor, se desprinseră, mai întâi, două umbre, apoi se întrupară două figuri. Erau acolo, lângă ei, ca şi când nici n-ar fi păşit, ar fi plutit numai şi s-ar fi aşezat, aşa cum erau, drepte şi pline de consistența lor colorată, sub lumina lampioanelor, ca două fotografii în mărime naturală, încremenite acolo.

Una avea în totul un aer de călugăriță, cu părul sur strâns într-o bentiță neagră şi rochia simplă, dintr-o bucată, de o culoare incertă, alternând, după cum bătea lumina, între gri-cenuşiu şi negru intens. Fața ei avea trăsături drepte, dar cu ceva mai mari decât proporția obişnuită, încât părea severă şi hotărâtă, ca fața unui luptător. A doua era tot ce putea fi mai diferit de duritatea masivă şi întunecată a celeilalte: o pată fluentă de culori vii, verde şi galben şi multe rozuri. Deşi asfințise demult şi noaptea umbroasă înainta cu fiecare ceas, purta o imensă pălărie de paie, împodobită cu flori intens colorate, o pălărie din acelea care apără obrazele prea delicate de soare, de sub care abia se vedea nasul puternic şi gura bărbătoasă, contrastând violent cu şiragul colorat de mărgele, de pe piept, şi cu întreaga revărsare unduită de culori a pieselor de îmbrăcăminte din materiale uşoare.

— Bine că ați venit şi voi, Soră dragă, şi tu, Matildă..., le întâmpină doamna Moldovan, acompaniată de mârâitul mai potolit al cățeluşelor, în timp ce noile venite schimbau saluturi scurte, din ochi şi din bărbie, cu ceilalți musafiri. Ar cam fi timpul să vedem cu ce să-i servim pe oaspeții noştri. Dar unde-s fetele?

- Fetele-s aici, dar n-au venit încă toți oaspeții... N-a venit părintele Panga...

— Lasă că vine el, ştii foarte bine că vine când vrea şi cum vrea...Tu cheamă numai fetele, cum ți-am spus.

- Le chem îndată, soră dragă... A venit şi Amalica doamnei preutese la ajutor. Şi personajul cu aspect de călugărită, pe care doamna Moldovan o numise Soră, îşi întoarse privirea peste umăr. La acest semn scurt, din umbră, răsăriră cele două fete cu şorțuri albe. Doamna Moldovan le spuse să aducă masa pentru gustări, farfurii şi tacâmuri; pahare şi frapierele cu băuturile la gheață.

Era evident că tot ce poruncea gazda, din fotoliu] ei de nuiele, în care stătea sprijinită în bastonul subțire cu măciulie de argint, era de prisos: fetele ştiau prea bine ce aveau de făcut, iar Sora veghea cu severitate în costumul ei sobru de călugăriță; numai bentița strânsă care-i lega părul lucea mai viu, schimbând în răstimpuri lumina cu umbra.

Servitoarele începură un du-te vino cu paşi lipicioşi pe alee. Conversația se stinse; musafirii se adânciră oarecum în sine, căutându-şi un loc mai comod în fotolii sau pe scaune. Matilda îşi trăsese şi ea un scaun de nuiele, ceva mai la o parte, şi se aşezase cu ținuta dreaptă şi mânile cu degete groase, bărbăteşti, în poale; de sub borul bogat al pălăriei i se vedea numai o jumătate de privire, dar şi aceea stinsă, fără strălucire, pierdută undeva nu se ştie unde.

Era o clipă incertă, fără durată; putea să fie de numai câteva secunde, putea să fie de minute întregi. Era un ceas nehotărât. Noaptea amorțise în întuneric. Servitoarele îşi făceau treaba lor, se duceau şi veneau în afară de timp. Sora veghea pe buza prăpastiei. Cele două ființe de lână aspră, neagră şi albă, păreau adormite, deşi tresăreau uneori ca scuturate de un curent uşor; apoi înțepeniră într-o aşteptare încordată, cu boturile ridicate în vântul oprit şi punctele de foc rece ale ochilor fixate spre necunoscut. Era un clopot diafan de lumină şi era un imens întreg de întuneric, din al cărui miez de cărbune clipea doar, în răstimpuri, undeva, nici aproape, nici departe, nici sus, nici jos, undeva într-un loc fără coordonate, un palid joc de lumini, scoțând la vedere şi cufundând în adâncuri nedeterminate fragmente din acoperişul țuguiat al filigoriei.

Atunci, din locul unde se ținea strâns cu ghearele lui bătrâne de un ciot uscat, demonul se adună pe sine sub prelata scorojită a aripilor lui bătrâne; se înfiora odată spre adâncul măruntaielor şi al măduvei putrede a oaselor lui ruginite, apoi se înfioră spre înafară, spre întunericul de cărbune spongios. Apoi, cu scrâşnet neauzit de fiare vechi şi neunse, îşi destinse cu greutate aripile, le întinse pocnind şi troznind înfundat, fără sunet, şi se săltă greoi de pe ciotul său, dezlipindu-şi cu efort ghearele îndoite. Bătu de două ori, larg, din aripile întinse ca nişte uriaşe pânze cernite de piele de bivol, aproape să atingă țiglele acoperişurilor, hornurile şi coroanele pomilor şi mai bătu odată, mai larg şi mai puternic, săltându-se ca să se cufunde în întuneric.

Acest întuneric pâslos şi compact a fost cel care a născut ceva ca un țipăt ascuțit; din el şi din timpul fără durată s-a născut ființa lui tăioasă, ca o lamă de cuțit; şi exact în acelaşi timp, ceva ca o împuşcătură, un glob de sunet pleznind, explodând. Şi apoi, la rând, altele şi altele; țipetele au început să se moduleze, să se întindă şi să se răsfire, să se îngroaşe în gâlgâituri, să se împrăştie în chiuituri; împuşcăturile să urmeze una după alta, să se înşire ca pe o ață. Amândouă, chiuituri şi răpăituri, sfredeleau noaptea, săpau în ființa întunericului, zdruncinau temeliile duratei suspendate, aduceau un vânt rău, înfiorând vârfurile crengilor şi strecurând o durere amară în ființa oamenilor. Aripile demonului se întindeau peste lume.

Musafirii doamnei Moldovan încremeniră în fotoliile şi pe scaunele lor de răchită. Gazda strângea cu degetele ei bătrâne, până la durere, măciulia de argint a bastonului. Sora arunca în zadar priviri vultureşti, într-o parte sau în alta. Cățeluşele mârâiau cu sunete răguşite şi rele. Țipetele şi pocniturile veneau de pretutindeni şi de nicăieri.

Fetele desculțe şi cu şorțuri albe, servitoarea doamnei Moldovan şi Amalica, servitoarea preotesei, îşi făcură pe piept câteva cruci apăsate şi grăbite, apoi ridicându-se pe vârfuri făcură mişcarea de a se desprinde în fugă. Stăpâna casei le opri cu bastonul:

- Ho, nebunelor, unde fugiți ca potârnichile?

—Nu fugim nicăieri, doamnă, răspunseră ele într-un glas, fără numai la drum, să vedem...

—Ce să vedeți, amețâtelor?, le opri cu glasul ei gros Sora, înălțând bărbia să le privească de sus în jos, dar țintind doar lutul aleii, pentru că fetele erau în altă parte şi strigau de pe alee:

— Să vedem ce-i pe drum... Ce trece... Că şi az-noapte...

Domnul Lupu era în picioare; lepădase casca şi ochelarii de automobilist pe scaun şi mucul de țigară în scrumieră şi se interesa profesional:

— Ce trece pe drum? Şi ce-a trecut az-noapte?

— Un otomobil... Aşa cum aveți dumnilorvoastre...

— Un automobil? Al cui automobil?

—Al domnului grof, al cui să fie? Că numai dumneavoastră şi domnul grof aveți...

— Asta aşa-i... Dar cine era în automobil?

— Apăi cin'să fie, ia, tăți nebunii... Da' acuma lăsați-ne să ajungem la gard, că trece şi n-am văzut nimic.

De-acum fetele erau aproape la drum. Cele două cățele erau lângă ele şi mârâiau duşmănos. Le mai ajunse din urmă întrebarea domnului Lupu:

— Da'domnu'grof era în automobil?

—Era, cum să nu fie, veni răspunsul, dus de ecourile tot mai apropiate ale gălăgiei. Şi groful cel tânăr şi al bătrân.

— Păi cum dracu'?, răsună basul profund şi melodios al judecătorului. Că groful ăl bătrân o dat ortul popii demult... Iată sunt douăzeci de ani trecuți... Era pe vremea revoluției lui Kun...

—Noi nu ştim asta, domnule judecător, noi ştim numai că l-am văzut asară pe groful ăl bătrân în otomobil.

Fetele tocmai dispăruseră, când zgomotele împletite şi încurcate între ele ajuseseră la paroxism, apoi se percepu cum se depărtează, scăzând, ca şi cum ar fi fost un ghem zdrăngănitor de sunete care se rostogoleşte pe pantă în sus, spre Dealul Crucii, însoțite de lătrăturile sparte şi subțiri de lângă gard. Fetele se întoarseră oarecum dezamăgite că nu fusese decât atât, lipăind pe alee cu picioarele desculțe. Amalica se apropie de stăpâna ei şi-i şopti destul de tare ca să audă aproape toți:

—Este un om la gard, în drumul țării, care întreabă de domnul părinte..

— Cine-i, ce vrea? întrebă preoteasa cu desttdă neplăcere.

—Îl cunoaşte domnul părinte... şi dumneavoastră îl cunoaşteți. Îi vecinul, ceasornicarul, ăla de-i zice Arun...

—Ce vrea acum? Se mai interesă preoteasa. Să-l lase în pace pe părintele, că, iute, e-n vizită...

- Apoi eu nu ştiu ce vrea. Întreabă numai de dumnealui şi-l cheamă la poartă.

De-acum preotul şi făcuse câţiva paşi pe alee; ceilalţi musafiri rămăseseră înghiţiţi de întuneric, iar el se simţi învăluit de noaptea mai rece, punctată distinct de scârţâitul greierilor; vedea, în dreptul porţii, sclipirea vie a focului de la ţigară şi o mişcare vie, albă, ca o cârpă târâtă prin ţărână; cea neagră se confundase cu noaptea de catran; apoi părintelui îi veni o undă de miros tare de tutun ars. Vocea domnului Aron suna şi ea hârâită, ca şi când ar fi fost amestecată cu cenuşă şi distonând vădit cu sunetul greierilor care trăgeau, harnici, pe arcuşul nopţii, melopeea lor atonă şi regulată.

- Nu vă supăraţi, domnule preot, că vă deranjez, dar ştiu că radio al lui doamna Moldovan este stricat... Vorbea din spatele unei perdele de întuneric; numai focul din vârful ţigării lucea mai viu sau mai stins, iar greierii păreau că se strânseseră în jurul lui, învăluindu-l în scârţâitul lor monoton, dar apăsat, care domina acum foşgăila înfundată a micilor animale.

- Da, ştiu şi eu. Şi ce-i cu asta? întrebă preotul. Nu era nemulţumit, ori cel puţin nu lăsa să se vadă asta, deşi era ca şi când ar fi vorbit cu nimeni.

- Păi este că l-am luat la reparat; este la mine. Şi greierii părură că-i dau dreptate, cu viorile lor subţiri şi neobosite.

- Şi l-ai reparat? Funcţionează?

- Nu încă, nu-i chiar gata, da-i dau eu de cap până mâne... Numai că am aparatul meu.

-Şi?

- Şi ştiu că al dumneavoastră l-or luat domnişorii, sus, în filigorie... Greierii nu încetau să zgârie noaptea, ţintind, acum, parcă undeva mai sus, unde pânza ei se curba peste vârful dealului încununat de filigoria abia luminată.

- Da, l-or luat. Şi? Preotul începuse să distingă ceva din figura celuilalt; se vedea cozorocul pleoştit al şăpcii de postav şi lucirea nasului gros deasupra ţigării aprinse. Melopeea apăsată ritmic accentua toate astea şi le dădea, fiecăreia, un relief straniu, cu luciri tainice.

- Şi la radio meu o spus acuma că la ora 24, ora 12 de noapte, se transmite un comunicat important pentru ţară...

- Aşa au zis? ceru confirmarea preotul. Mai este până la 12 noaptea; nu ştiu dacă-i trecut mult de 10.

- Îi numa' 10 şi 37 de minute, anunţă celălalt din întuneric; ceasul meu are cadranul cu fosfor: uitaţi-vă. Acum, asaltul ritmic al greierilor îi înconjura din toate părţile, aproape să devină material.

Preotul aplecă faţa spre focul aprins al ţigării. Celălalt continuă, de după perdeaua de întuneric şi în ton cu accentele subliniate de târâitul unanim, care le vâjâia în urechi:

- Aşa că la cinci minute la 12 eu viu să vă chem...

—Să mă chemi dta pe mine? Preotul ridicase capul şi fără să vrea, ridicase puţin şi vocea. Greierii parcă se hărniciră şi ei. pentru ce?

— Aşa... Ca să ascultaţi comunicatul către ţară...

Focul din vârful ţigării mai crescu o dată în intensitate, apoi scăzu şi apoi se stinse de tot; preotul păru că vede ceva cum cade cu o dâră mică de hun iute şi auzi o târşâitură de talpă, strecurată, cumva ilegal, prin sarabanda ritmică a ţârâitului metalic, ajunsă la paroxism. Anin strivise mucul sub bocanc şi se cufundă în noaptea la vălul cald al căreia greierii lucrau de zor.

16.

Dincolo, peste dealurile de după alte dealuri, către miazănoapte, pe valea Imbuzului, tineretul din sat se strânsese la şcoală, pentru repetiţie, încă de pe la trei, dupăamiază. Clădirea dreptunghiulară a şcolii avea în spate un spaţiu nu prea larg, uşor înclinat înspre panta urcătoare către dealul care mărginea satul, spre miazăzi, ca un zid înalt, acoperit cu o streşină de pădure; un rând de trunchiuri butucănoase de sălcii bătrâne forma acolo un fel de gard dar, mai ales, asigura un strat de umbră pe pământul bătucit şi fără pic de iarbă. Tinerii stăteau răspândiţi prin curtea şcolii, grupuri-grupuri, băieţi şi fete, pete de alb şi roşu, mult albastru, dar şi verde şi galben, şi aşteptau, unii povestind liniştiţi, alţii hârjonindu-se. Nu peste mult timp, veniră cele două fete ale preotului Andrei Bujor, domnişoarele Lucia şi Mărioara, cu fratele lor, Victor şi prietena lor nedespărţită, Juhoş Şarolta. Cea mai în vârstă dintre ele, Lucia, care fusese un an studentă la Paris, era cu ceva mai înaltă decât statura convenabilă a unei persoane feminine, de vârsta şi condiţia ei şi chiar puţin cam slabă; avea o faţă prelungă, cu un ten de umbră, care-i dădea aproape tot timpul un aer de tristeţe, dar doi ochi blânzi şi expresivi, după ochelarii cu ramă subţire. Pe braţul stâng, lângă pumnul cam osos, purta o brăţară de cureluşă cu un ceas rotund, cam bărbătesc, iar sub braţ unul din acele caiete de corespondenţă pentru domnişoarele din epocă, având ataşat, cu un şnur colorat, un creionaş în montură aurită. Sora ei, Mărioara, în schimb, era o persoană potrivită în toate, la statură şi-n talie, cu o faţă rotundă şi luminoasă, mereu zâmbitoare, şi ochii scăpărători, sub pleoapele bogate, ca două luminiţe mereu aprinse. Victor era un adolescent plăcut, dar încă firav, în care viitorul bărbat puternic şi mândru care ar fi urmat să fie se întrevedea încă nu foarte precizat, ca o zi frumoasă de vară într-o dimineaţă încă nesigură; cum era acum, cu faţa curată, tenul deschis şi ochii lucind de o veselie reţinută, părea pregătit, în orice moment, pentru orice glumă sau joc cu surorile lui, dar mai ales cu Şara, Şarolta, unguroaica pripăşită la ei în casă şi aproape adoptată, o fată înaltă

şi osoasă, ca un flăcău, cu care se întrecea în farse şi calambururi născute mai ales din potriveala/nepotriveala dintre cele două limbi pe care le foloseau între ei, ca şi în casa părintelui Bujor, liber şi fără nici o restricţie sau vreun program, cu precădere la dispoziția unei inspirații de moment; numai câteodată rămânea tăcut şi pierdut, fără vreun motiv aparent ori imediat sesizabil şi atunci una din surorile lui îi spunea (Lucia pe un ton grav, aproape trist, Mărioara stând să pufnească în râs) că „a căzut în butoiul cu melancolie": iar, imediat, Şara corecta, traducând pe ardeleneşte: „s-o-mburdat...", ceea ce trezea cascade de râs; uneori făcea chiar translația parțială sau totală a expresiei idiomatice, asta sau una din multele altele, în maghiară, literal sau perifrastic, cum putea ea, ajutată şi de ceilalți; ş-apoi să vezi, râsuri şi haz...

Cam după ora patru de dupăamiază, când soarele era încă sus, iar ziua în plina ei glorie de vară, domnişoara Lucia, după ce-şi consultă ceasul de la mână şi-şi strânse capul antebrațului stâng, de lângă cureluşă, cu degetele dreptei, şi-l masă cu o mişcare circulară, repetată de câteva ori, nu neapărat ca un semn de nervozitate, cât ca unul de preocupare, decise că nu mai pot aştepta şi că e vremea să-nceapă repetiția, *proba* cum spuneau ei. Tinerii erau răspândiți prin curtea şcolii; în margine, la umbra unei sălcii, un grup începuse chiar probele de cor; melodia venea de-acolo prin aerul cald, când mai distinctă, când mai pierdută:

La noi sunt codri verzi de brad
Şi câmpuri de mătasă;
La noi atâţia fluturi sunt,
Şi-atâta jale-n casă.
Privighetori din alte ţări
Vin doina să ne-asculte;
La noi sunt cântece şi flori
Şi lacrimi multe, multe...

Venite peste spațiul umplut de aerul matur, ca un fruct copt, al dupăamiezii de vară, cuvintele cântecului pluteau pe suportul melodic ca pe nişte eşarfe colorate, încât păreau emise nu de ființe umane, care ar fi stat acolo, lângă trunchiul acela de salcie bătrână, ci de petele de culoare, alb şi galben şi albastru şi roşu, care erau aşezate unde erau, ca nişte ființe în sine, în sinea lor de culoare; alcătuirea lor sonoră, făcută din consoane şi vocale, împletite cu melodia aproape palpabilă, ca un lichid turnat dintr-un vas în altul, comunica ceva care era mult deasupra înțelesului ei strict lexical, ceva ca o tristețe adâncă şi iremediabilă, care trece în tocmai contrariul ei, fericirea nespusă, firesc şi fatal, cum umbra trece-n lumină.

În altă parte a curții, un alt grup de fete şi băieți, evident, mai fragezi în copilăria încă neconsumată, fetele în cămăşuțe cusute cu amici roşu, băieții în cămăşi şi pantalonaşi albi, se învârteau într-o horă strânsă, cu mânile înlănțuite când ridicate de-asupra capului, când coborâte până spre genunchi; se răsuceau în cerc şi cântau, bătând, ritmic, cu talpa apăsată în pământ:

Alunelu, Alunelu,
Hai la joc,
Să ne fie, să ne fie,
Cu noroc.
Cine-n horă o sâ joace
Mare, mare se va face.
Cine n-o juca deloc
Va rămâne, va rămâne
Năpârstoc!

Domnişoara Lucia aruncă o privire lungă către pata de umbră împănată cu culori, de unde venea cântarea, mai privi odată cadranul ceasului de la mână, strânse caietul de notițe la piept şi se îndreptă spre intrarea clădirii, cu un aer sever în toată făptura ei, altfel plăcută; ceilalți o urmară aproape imediat, fără cuvânt. Festivitatea unna să aibă loc în sala cea mai mare a şcolii, din care fuseseră scoase băncile, dar mai rămăsese tabla cu câteva mâzgălituri de cretă; pe un podium improvizat, în fiind, din scânduri proaspete, aşezate pe „capre" de bunici, încât localnicii puteau să-l numească *bină,* urma să se desfăşoare spectacolul. Acum scândurile erau goale şi paşii unor tineri care aranjau ghirlande de frunze de stejar răsunau cu un mic ecou sonor. Domnişoara Lucia înaintă în fața scenei improvizate, îmbrățişând-o din mers cu privirea prin ochelarii care o făceau mai matură decât era; un băiat în haine albe, de lucru, urcat pe scaunul de la catedră, pe semne, se chinuia să prindă-ntr-un cui de deasupra tablei negre un capăt de sânnă, de care atârna o parte a ghirlandei de frunze; alți doi, mai mici, în junii lui, stăteau cu gâturile strâmbate şi cu privirile ațintite în sus, gata de ajutor. Unul ținea în brațe portretul regelui Carol al II-lea, tocmai scos din cui, aşteptând să-i spună cineva unde să-l pună.

- Mai aveți mult?, îi întrebă tânăra privindu-şi carnetul ca pe un semn de autoritate.
- Ni amu isprăvim, domnişoară, răspunse, răsucindu-se spre ea, cel cocoțat pe scaun şi scara lui improvizată se clătină periculos.

Domnişoara făcu un pas înainte, să-l ajute, dar cei doi din apropierea lui apucară scaunul cu amândouă mânile şi-l țineau vârtos; cel cu portretul îi potrivise rama de sus sub bărbie şi ajuta şi el cum putea. Domnişoara rămase pe loc şi-ntoarse privirea, ca şi cum ar fi căutat ceva.

- Dar interpreții mei? Unde sunt interpreții?

Atunci se apropie de ea un bărbat mai în vârstă, întunecos la față şi la privire, cu barbă nerasă de cel puțin o săptămână, cu haine amestecate: pantaloni murdari de salopetă, dar cămaşă ungurească, țărănească, cu mânecile strâmtate la încheietură, guler subțire de țesături suprapuse şi bumbi mărunți pe pieptii nu tocmai curați; privirile îi erau ascunse de bond unui clop unguresc pleoştit şi mirosea destul de iute a ceapă şi tutun; din când în când, părea că vine şi câte-un damf de rachiu.

- Sărutmâna la domnişoara, mă rog frumos, căutați pe oarecine?

Ca la un semnal, însoțitorii Luciei, sora Mărioara, fratele Victor şi prietena Sara, făcură paşi în jurul ei, înconjurând-o cu un cerc de atenție şi interes.

- Da...da..., răspunse ezitant domnişoara, căutându-şi cuvintele, caut pe cei care joacă în piesă. Nu eşti bun dta... n-ai vrea dta, *kérem szépen bácsi...*

Ceilalți trei, Mărioara, Sara şi Victor aveau obrajii umflați de râs, gata să pleznească.

- Da, mă rog frumos la domnişoara... cu ce pot servi la domnişoara, mă rog frumos... Cei trei abia se țineau să nu izbucneau în râs, dar dialogul continua, deocamdată, cum începuse:

- *Kérem szépen bácsi,* nu eşti dta atât de bun... Obrazul umflat al lui Victor plezni primul, dar numai o dată:

- Hă! Soră-sa mai mare îl fulgeră cu privirea şi băiatul îşi înghiți cu greu continuarea râsului; domnişoara Lucia reluă:

- Nu văd ce găsiți de râs? Eu am vorbit destul de frumos, nu? Bârbatul cu clop şi barba de-o săptămână, căruia ea îi spusese *kérem szépen bácsi,* mai făcu un pas, învăluind-o în aromele lui combinate şi aştepta cu atenție:

— Mă rog frumos la domnişoara... Ceilalți încremeniseră, cu schița râsului reprimat pe față.

— Fii bun dta, *kérem szépen bácsi,* şi cheamă pe cei de la piesa de teatru!

— Da, mă rog frumos la domnişoara, *mingyár* chemăm! Poate pentru a-şi sublinia şi mai mult disponibilitatea, bărbatul îşi luase clopul în mână, îl răsucise şi-l ținea la piept ca pe-un sul; aplecându-se de-un umăr, făcu un fel de ocol şi se precipită pe uşă-afară. Cei trei dezlegară, uşurați, legăturile râsului; peste chicotelile lor, hăhăitul sănătos al lui Victor se întrecea cu cel încă mai răsunător al Şarei.

Râdeau cu atâta poftă pentru că abia în seara trecută, după ce isprăviseră repetiția, îi dăduseră un nume acestui personaj straniu, care apăruse în satul lor nimeni nu ştia de unde şi al cănii nume iarăşi nimeni nu-i ştia foarte sigur; hotărâseră, de comun acord şi cu mari sublinieri zgomotoase de râs, în micul lor grup, să dea acestui ins enigmatic şi nu prea frumos mirositor, dar altfel săritor până la serviabilitate, numele de *baciu* sau *badea mă rog frumos,* pe ungureşte: *kérem szépen bácsi;* asta îi era, de altfel, nu ceea ce s-ar putea numi numai expresia lui favorită, dar cea

nelipsită, insistentă, obsesivă, încât dezbătuseră cu argumente cu formulări ştiinţifice, din partea celor două domnişoare studente, dacă nu cumva performanţa comunicaţională a individului respectiv s-ar reduce la această singură expresie, în cele două variante, maghiară şi română, ale ei, la care, eventual, s-ar mai putea adăuga câteva, nu prea multe, formaţiuni cvasi-lexicale şi semi-gramaticale, care ar putea ţine, mai degrabă, de un fel de pre-limbaj.

Acum *baciu mă rog frumos,* sau *kérem szépen bácsi* dispăruse pe uşa clasei, băieţii cu ghirlanda agăţau ultimul capăt de sârmă, iar domnişoara Lucia, Lucica după cum îi spuneau toti ai casei şi apropiaţii, îşi deschise carnetul cu creionaş aurit şi consulta pagina cu distribuţia piesei pe care o pregăteau pentru serbarea de peste două zile, duminică, 1 septembrie 1940.

— Va să zică, îşi spunea, mai şoptit, mai în gând, pentru sine, domnişoara Lucica, cu aerul ei gânditor, accentuat şi mai mult de ochelari, părintele Dan, din piesă, este domnul învăţător Gheorghe Petrea; Justina, soţia părintelui, este sora mea, Mărioara; Ionică, copilul lor, este Rodica, fata învăţătorului şi a Nataliei Petrea, a lui Ucu, adică. Fetiţa joacă în travesti şi pentru aceea am pus s-o tundă chilug, chiar dacă părinţilor şi mai ales bunicii, lelea Anica, nu le-a prea convenit, dar puştoaica pare să se distreze de minune în rol de băiat. Comitele Arpad de Nyary, vechi coleg de şcoală al părintelui Dan, este fratele meu, Victor; e drept că, faţă de vârsta indicată de autor în lista cu *Persoanele,* 28-3o de ani, Victor e binişor mai tânăr, dar, cum el e destul de voinic pentru vârsta lui şi îi vom pune şi o mustăcioară ungurească, totul va fi în regulă. Gabor, căpitanul de panduri, va fi băiatul primarului, Ionel Gurzău, iar ceilalţi panduri, morii, popoml pe care îi prevede autorul, dintre băieţii din ultimele clase de şcoală.

Aruncând încă o privire pe fila cu distribuţia, domnişoara Lucica făcu un scurt semn cu creionaşul ei aurit, ca şi cum ar fi bifat ceva în josul listei, şi întoarse pagina; în carnet, urmau diferite însemnări pentru scenele piesei, luate pe rând, de la cea dintâi. Le căuta şi le însemna pe margine pe cele pe care avea de gând să le repete; nu era nevoie şi nici n-aveau timp pentru o repetiţie generală, aşa că, împreună cu cei mai răsăriţi dintre interpreţi, adică cei doi învăţători, soţii Petrea, şi sora ei Mărioara, cu care formau un fel de consiliu artistic al serbării, hotărâseră să reia, astăzi, vineri, numai câteva scene.

Între timp, sosise, grăbită, Ucu, învăţătoarea Natalia Petrea, suflând agitat de parcă ar fi fugit cineştie cât, deşi locuia la câtiva paşi de şcoală; era toată aprinsă în obraji şi declară, ca pe un fel de scuză, că o înnebuneşte copila asta a ei cât o pune să-i citească. Şi-acum o lăsase cu bunică-sa şi cine ştie cât va mai întârzia, că-i aşa o farmazoană, pe toţi din casă îi ţine sub papuc.

- Auzi acolo, cine vorbeşte de farmazoană? se întrebă cu voce tare cealaltă fiică a părintelui Bujor, Mărioara, după care-i sări de gât celei nou venite:

- Servus, tu, ce bine-arăţi, aşa îmbujorată! Tot aşa să te grăbeşti, ca să fii şi mai frumoasă decât eşti!

- Servus, dragă, răspunse cealaltă cu aceeaşi efuziune, hai să te sărut, să-mi sărut fata, că n-am văzut-o de mult...

- Sărut-mâna, mamă dragă, izbucni cealaltă prompt, intrând în joc.

Cu carneţelul şi creionul într-o mână, cu cealaltă masându-şi, cu acelaşi gest de preocupare, încheietura celeilalte, domnişoara Lucica, deşi era numai la un pas de ele, le privea ca de la mare distanţă, prin ochelari, aşteptând să-şi încheie pendularea între starea lor reală şi cea fictivă, din piesă, care le procura o plăcere amuzată. Apoi îşi privi cadranul ceasului brăţară şi se lovi cu vârful creionului peste dinţii din faţă, într-un gest de atenţionare şi mobilizare, mai mult pentru sine decât pentru ceilalţi, pe care oricum îi ştia lăsători şi înclinaţi spre distracţie.

— Haideţi, haideţi, fetelor, că-i târziu şi avem de repetat: azi e ultima ocazie.

— Da' nu putem, Lucica dragă, izbucni învăţătoarea. N-o venit hoaţa aia mică, de-mi vine s-o... Dar Lucica era inflexibilă în rolul ei de director de scenă şi îndreptă vârful creionului, ca pe un substitut simbolic de armă, spre cealaltă, întrebând-o ultimativ:

— S-o ce...?

— S-o... se ambala mama fetiţei, dar Mărioara, adică fiica ei din piesă cu numele Justina, îi sări încăodată de gât:

— S-o mânci toată, de scumpă ce-i, nu-i aşa?

Dar inflexibilitatea regizoarei dictă, arătând mai mult decât ameninţând cu creionaşul:

— Putem începe şi-aşa, Ionică nu contează în prima scenă.

Tocmai atunci, însă, intrară pe uşa clasei învăţătorul Gheorghe

Petrea, un bărbat înalt şi plăcut, cu fruntea largă şi albă sub părul negru, lung, pieptănat pe spate, Ionel Gurzău, feciorul primarelui, un flăcău frumos, mereu roşu-n obraji, vesel şi binevoitor tuturor, şi fratele Lucicăi şi al Mărioarei, Victor Bujor, care se vedea că „se lipise" curând de cei doi; după cum se vedea şi că întârziaseră „undeva la o bere", unde li se alăturase, măcar pentru scurt timp, şi *kérem szépen bácsi,* care acum se aţinea undeva mai în spate, dar nu se putea împiedica să-şi lăţească, până aproape de urechi, un zâmbet cam umed, pe faţa negricioasă. Ceea ce mai provocă încă o întârziere, cu salutări, strângeri de mână, pupături şi celelalte, spre nervozitatea creionaşului aurit, care tamburina acum mărunt pe coperta tare a carneţelului.

— Ce ziceţi, putem începe?, întrebă Lucica, uitându-se în carnet, cu o expresie de indiferenţă care masca prost începutul de enervare.

Cu greu şi cu alte poticneli, ceea ce se vroia să fie scena se aranjă oarecum: două scaune pentru cele două roluri principale: preuteasa Justina şi soacra ei, Anisia, o bancă în locul patului în care ar fi trebuit să fie copilul şi nepotul lor, Ionică. În sală, la indicaţia Lucicăi, care arăta cu vârful creionaşului ce şi unde, *kérem szépen bácsi* aşeză câteva scaune într-un semicerc strâmb, pe două-trei rânduri, pentru ceilalţi interpreţi şi publicul ocazional al repetitiei, între care, la loc de cinste,

trona Şarolta, cu trupul ei înalt şi noduros. Cu încuviințarea tacită a regizoarei, bărbatul, cu clopul mototolit în mână şi cu zâmbetul lui larg, îşi asumă misiunea de paznic al uşii; stătea în picioare, rezemat de canatul ei scrijelat de bricegele atâtor generații de şcolari, păzind să nu intre cine n-avea treabă şi, mai ales, n-avea de gând să respecte liniştea şi ordinea. Parcă vindecată de

începutul de nervozitate, prin aceste preparative vizibile, Lucica mai întrebă o dată, de data asta cu un ton aproape binevoitor: - Ce ziceți, putem începe?

Personajele scenei, Mama Anisia, întruchipată de Ucu, învățătoarea Natalia Petrea, şi preoteasa Justina, interpretată de studenta Mărioara, fata preotului Andrei Bujor, aşezate fiecare pe câte un scaun, în mijlocul scenei, al *binei,* cum spuneau ei, se făceau că *torc,* după cum sunau indicațiile de scenă, *la lumina unui opaiţ, la căpătâiul patului, unde doarme Ionică.* Adică ar fi trebuit să doarmă, dar Rodicuța, interpreta în travesti a lui Ionică, încă nu venise; iar în loc de pat, cu căpătâiul lui, era o simplă laviță. Indicațiile de scenă mai spuneau şi că *E noapte; fulgeră din când în când,* dar directorul de scenă hotărâse, consultându-se cu sine, că *proba,* adică repetiția nu avea rost să respecte chiar toate detaliile scenografice şi chiar de text. Aşa că puteau începe.

Studenta Mărioara Bujor, aşezată pe un scaun, în mijlocul *binei,* cu fața pe jumătate întoarsă spre cealaltă interpretă, iar cu cealaltă spre sală, ceea ce-i provoca nu puțină incomoditate, îşi ținea mâna stângă cu cotul îndoit şi palma cam în dreptul obrazului, dar nu foarte aproape; dreapta era îndoită şi ea din cot, dar antebrațul cu palma erau aduse paralel cu mijlocul. Cu vârfurile degetului mare şi ale celorlalte două apropiate ale fiecărei mâni, executa mişcările acelea caracteristice prin care se răsuceşte firul din fuior şi se învârte fusul; în lipsa obiectelor respective, mişcarea goală avea ceva misterios şi amuzant, totodată, ca un fel de cod gestual care transmite un semnal de haz, dar nu numai haz, ceva ascuns şi misterios, ca şi când ar fi făcut un fel de vrajă. Cuvintele textului erau spuse aproape mecanic, cu destul de puține inflexiuni de stare sufletească, aşa cum s-ar recita o poezie la o serbare şcolară, dar gestualitatea încifrată a mânilor comunica altceva, ceva ce se propunea pentru descoperit:

Doarme liniştit acuma...Doarme...Numai câteodată
Rupe inima din mine când prin vis îngână „tată"...
Dimineaţa când mă-ntreabă (şi mă-ntreabă ziua-ntreagă):
"Pentru ce nu vine tata, când se-ntoarce, mamă dragă?"
Îi răspund: „E dus în lagăr...Lasă, o veni deseară"...
Bietul copilaş! Să ştie că-i fugit departe-n ţară,
Peste munţi, străin pe drumuri... singur Dumnezeu mai ştie
Unde-l poart'acuma paşii-n noaptea oarbă şi târzie!...

Pentru că, în indicațiile de scenă aşa scria, iar Lucica era deosebit de severă în respectarea lor, Mărioara uită că personajul ei *toarce* şi-şi duse palmele la ochi, plecându-şi capul asupra lor, pentru a mima plânsul; Ucu o privea cu mare atenție,pândindu-i cuvintele din tiradă, ca să nu-i scape momentul intervenției. Între timp, aşezată şi ea pe scaun, jumătate întoarsă spre companioana ei de scenă, jumătate spre sală, executa, cu amândouă mânile, exact aceleaşi mişcări, prin care se străduia să imite torsul, dar care evocau mai degrabă un descântec; aborda şi ea recitarea, în acelaşi ton, ca şi când ar fi recitat textul unei poezii, deşi prima ei replică stătea numai în câteva cuvinte, o întrebare şi un îndemn:

Iar începi?... Nu fi copila!...

Mărioara îşi luă pumnii de la ochi şi continuă manevra misterioasă a degetelor, recitând în continuare, cu ton egal:

Doamne, mamă Anisie,
Cum n-aş plânge, cum n-aş geme, când aşa de grea urgie
A căzut pe capul nostru... nu-mi mai a fiu liniştire...
A trecut o săptămână fără sâ primesc vreo ştire
De-a ajuns în pace bună la Sibiu, şi de-a plecat
Către Turnu Roşu... Poate Ungurii l-au apucat,
L-au întors ca rob din cale. ..l-au turnat la închisoare,
— Parcă-l văd legat în lanţuri şi de mâni şi de picioare!
Am visat cuţite, sânge, apă tulbure, şi câte
Visuri am de-o vreme-ncoace, toate-s negre şi urâte...
Cine ştie ce ne-aşteaptă! Ce pedeapsă! Ce păcate
Ispăşim fără de vină...

Aici, interpreta ştia că i se sfârşeşte tirada; drept pentru care, lăsă ultimele cuvinte să cadă cum cade, atonă, coada unei recitări monotone, şi-şi duse iar pumnii la ochi, în semn de plâns. Lucica avu un fior de nelinişte şi căută, prin ochelari, însemnarea din pagina de carnet. Autorul nu specifica plânsul interpretei; faţa regizoarei schiță un început de rictus de nemulțumire, dar şi-l reprimă numaidecât, hotărând că e mai bine aşa, cum dictase instinctul „artistei." Intre timp, cealaltă interpretă, învăţătoarea căreia toţi îi spuneau Ucu, îşi lua seama că urmează rândul ei; se consumase, însă, un mic moment de aşteptare, în care încăpuse tocmai bine simulacrul de plâns al Mărioarei şi micile ezitări ale Lucicăi.

Recitativul învățătoarei începu de unde-l lăsase cealaltă, ca şi cum l-ar fi preluat din mers:

De la Dumnezeu vin toate!
El pe toţi ne are-n ştire şi în paza Lui preasfântă!
Deci să ne-ndreptăm spre Domnul cu evlavie ne-n frântă
Numai Dumnezeu mai poate să ne mântuie din valul
Ce sporind pe zi ce trece, bate peste tot Ardealul...

Cele două interprete, Ucu şi Mărioara, pronunțau fiecare cuvânt din partiturile lor cu cât mai multă îngrijire; deşi, în conversația lor curentă, acasă ori unde s-ar fi aflat, aveau o pronunție ardelenească destul de pronunțată, în orice caz evidentă, spunând *Dumnezău,* ori *l-or apucat, l-or întors,* acum vorbele rostite de ele, în varianta lor fonetică aproape literară, se aşezau frumos, în montura cuprinzătoare a versurilor, ca nişte elemente ornametale într-un întreg artizanal; nu artistic, nici pe departe, dar artizanal, deci acceptabil, în substratul căruia se manifestau hieroglifele tainice ale gesturilor. Era ca o țesătură cu dublu registru: unul aparent, evident şi simplu decorativ, celălalt ascuns şi ermetic. Ucu continuă partitura Mamei Anisia, din piesă:

Tatăl cel Atotputernic nu va-ngădui să piară
Neamul nostru fără vină, bun şi drept din calea-afară.
Nu-l va mai lăsa în prada unor nemeşi fără milă,
Câinilor haini şi lacomi ce ne fac atâta silă...
Nu vezi tu că pretutindeni iobăgimea-i răsculată?
Tot Românul azi îşi zice: „ori acum, ori niciodată!"
Şi cu coase, cu topoare pleacă toţi să-şi cucerească
Dreptul să trăiască slobozi pe moşia strămoşească!

După care urma o tiradă cam lamentoasă a Justinei, recitată de Mărioara în acelaşi ton egal şi corect, prin care eroina mărturisea ce ființă slabă este, încât ar vrea să se dea pieirii; intervenea Anisia, prin Ucu, iar spunerea era tot corectă şi egală, o îmbărbătare prin referire la păcatul de moarte al suicidului şi la tăria neamului din care se trage nora ei fictivă. Iar când Mărioara intervenea, *plângând in hohot,* după cum indica autorul, cu pumnii din nou aduşi la ochi:

Mamă Anisie, nu pot, nu mai pot, amar de mine!,

Ucu recită o tiradă lungă şi consistentă, în acelaşi ton egal:

Ce să zic, atunci, copilă, eu? Nu-s mai de plâns eu oare?
Crezi că eu n-am rană-n suflet, crezi că rana nu mă doare?
Inima nu mi se zbate şi nu-mi ţipă şi nu-mi plânge,
- Eu, ce mi-am văzut bărbatul in altar scăldat în sânge,
Mort apoi, târât pe uliţi, dat batjocurii haine... !
Numa-mi amintesc şi fierbe ura clocotind în mine!
Jalea grea sau ura neagră — nu ştiu care mi-e mai mare,
Ştiu atâta doar că strigă amândouă răzbunare!
Şi scrâşnesc din dinţi de ciudă că-s femee şi bătrână
Ce nu pot să prind o coasă, un topor, orice, în mână,
Singură să-mi fac dreptate, că feciorul meu nu-mi face...

Tonul recitării nu avea modulații; el curgea liniştit şi egal, parcă fără relație directă cu vorbele care numeau explicit violența, îi arătau amănuntele, fața ei vizibilă şi ecourile sufleteşti, propria ei rațiune; în loc de toate acestea, versurile îşi spuneau propria lor cantabilitate, perceptibilă auditiv ca o textură sonoră, cu deschideri ritmate de închideri, pete de umbră alternând cu scurte uverturi de lumină. Încât finalul interveni linear şi potolit; interpreta ştia că, în text, era prevăzută o pauză, pentru marcarea culminației şi introducerea schimbării registrului, de la unul înflăcărat retoric, la altul, narativ, aşa că tăcu, aşteptând. Se aştepta pe sine, dar Lucica îşi închipui că o aşteaptă pe ea şi căută, oarecum îngrijorată, cu o expresie accentuată mai ales de rama ochelarilor, în pagina de carnet. Nu găsea ceva care să explice momentul şi nedumerirea ei se transmise şi Iui Ucu, care se hotărâ să aştepte un semn, înainte de a-şi relua tirada.

Atunci, în această interstiție a acelui timp pe care l-am putea numi *timpul dramatic* al momentului, se insinuă şi apoi îşi făcu loc incidentul; dacă incident se poate numi ceea ce a fost să unneze. Mai bine zis, deturnarea.

A fost, mai întâi, fapnd că pauza s-a lărgit ca de la sine; s-ar putea crede că s-a lărgit tocmai pentru a încăpea mai bine ce avea să urmeze, dar nu este nici pe departe aşa: ceea ce avea să urmeze avea prea slabă legătură cu ceea ce se întâmplase până atunci. Dacă pauza s-a lărgit, cum spuneam, de la sine, mai întâi, a fost pentru că Lucica, regizoarea spectacolului, cu fețişoara ei serioasă, acoperită de tenul ei ceva mai închis, ca de o umbră, cu ochelarii ei, a căror ramă metalică îi dădeau un aer de profesoară de comedie, cu creionaşul ei aurit ataşat de carnețel şi cu gestul, de-acum

reflex, de a-şi consulta cronometml şi de a-şi masa, preocupată, încheietura mânii stângi, a început să se lase furată, fără voia ei şi peste voia ei, de o anume componentă a simulacrului de spectacol pe care cele două apropiate ale ei, una chiar soră, cealaltă prietenă foarte bună, dacă nu chiar cea mai bună, se străduiau să-l încropească pe scena improvizată. Nu, nu stângăciile din interpretarea lor, nici cele din frazarea textului în versuri, în care dădeau prioritate cantabilităţii poetice de ansamblu, subliniind detaşat rimele de la coada versurilor, spre paguba înţelesului logic, nici chiar stratul propriu-zis de semnificaţie al tiradelor, nici una din aceste componente n-a furat atenţia Lucicăi până a o face sâ se piardă pe sine, ca furată de o reverie.

Reverie şi era, de fapt, trăirea ei, cum stătea, uitată de sine şi uitând de tot: replici, spectacol, recitare, carneţel, ceas, mai ales ceas, adică timp; asta şi era: Lucica ieşise din timpul concret şi precis al acelui fragment de dupăamiază de august şi se ridicase undeva unde nu mai era durată şi nu mai era nimic, decât... Decât ceva care o învăluia ca o emoţie, aducându-i sângele în obraji şi încălzindu-i, apoi răcindu-i de undeva din interior, ca să-i păstreze într-un fel de stabilitate într-o emoţie care era, totodată, şi descoperire, dar descoperire a unui lucru ştiut de mult. Lucica se simţea înconjurată ca de o de aură care-i activa antenele infinitezimale ale simţurilor, până la a le face să vibreze mărunt-mărunt şi să le poarte regimul termic de la o extremă la cealaltă, când îmbujorându-se de căldură, când împietrind în răcoare, iar aura care o înveşmânta ca o ceaţă invizibilă venea de la propriul ei gând, care-i şoptea, aproape perceptibil, propriului ei auz: Doamne, cât de frumoase sunt!

Cât de frumoase sunt dincolo de scenă şi de text, scoase din ele, şi cum frumuseţea lor nu poate fi nici măcar aburită de ceva care vine dinspre scenă şi text! Ca o frumuseţe în sine şi pe care fiinţa lor, fiecare, o are în sine: Mărioara, toată numai emanaţie de suflet, avânt şi căldură, generozitate şi duioşie; frumuseţea ei, trăită şi simţită rubensian, în preaplin de făptură carnală, dar scrisă boticellian, în culori irizate şi-n tuşe vibratile, răsucite în ele în falduri moi ca valul şi-n cârlionţi de spumă. Ucu, aparent mai puţin spectaculoasă, egală cu sine şi consistentă, de o consistenţă lucie şi tăioasă, pe dinnăuntru, egală şi tare, dar nu rigidă, ci cu flexibilitatea nuanţată spre moliciune a unui cuţit de fildeş, nu a unei lame de otel; Lucica simţea cum tot acest conţinut se reflecta în toată făptura prietenei sale, în mânile frumoase şi puternice, uşor bărbăteşti şi totuşi feminine, în conturul armonios oval al feţei, în obrazul ei curat, luminat de strălucirea ochilor negri pe tenul cu luciri de marmură veche, uşor îngălbenită.

Atunci a fost aşa ca şi când aura aceea de sensibilitate, de care se simţea înconjurată ca de o umbră de lumină, ar fi perceput figurile celor două, sora şi prietena sa, ca pe nişte roiri evanescente de trăsături pâlpâitoare; era precum conturul nesigur al unui roi de tuşe subţiri, vibratile, prin care percepea cele două fiinţe, la graniţa vagă dintre sensorial şi suprasenzorial; închidea ochii şi le vedea aşa; îi deschidea şi nu-i dispăreau de pe retină. Nu era alb lămurit, în aceste viziuni, nu era

nici negru distinct; nu era nici culoare, numai o irizare uşor tremurătoare, ca încercarea de transcripție plastică a unui zumzet de albine.

Era aproape să se piardă cu totul în aceste gânduri, uitând de carnetul de pe genunchi, de repetiție şi de toate, când o trezi la realitate vocea ruginită a lui *kérem szépen bácsi bacsi,* care îndemna pe mama Anica şi pe Rodica să intre mai repede în sală, că întârziaseră la probă şi se supără *la asta domnişoara.*

Deşi se desprinseseră destul de hotărâte din hățişul de tachinări plăcute al unei dupăamiezi obişnuite, cele două, bunică şi nepoată, tot făcuseră tândălind cele câteva zeci de paşi până la şcoală. La început, Mamanica făcu câteva încercări de a lega o conversație, prin câteva mici îndemnuri, dar când văzu că fata înainta tăcută, atârnată de mâna ei ca într-o uitare, o lăsă într-ale ei; în care şi rămăsese copila, preocupată de acea noutate care intervenise în viața ei şi care era posibilitatea de a avea şi ea o prietenă unguroaică de vârsta ei, cum aveau domnişoarele pe care le admira ea din tot sufletul, fetele părintelui Bujor. Posibilitatea aceasta o încântă, mai întâi, ca bucuria unei zile de sărbătoare în viitor, cum întrevedea ea zilele de Paşti sau de Crăciun, cu mult înainte, şi le aştepta cu înfrigurare, aşezându-se, emoționată toată, în dâra de lumină a şirului de zile care ducea până la ele, ca în capătul unei ulițe lungi şi frumoase. Apoi aproape că se topi de bucurie, cum mergea ea tăcută, cu aparență serioasă, agățată de mâna bunicii sale, când constată că era foarte uşor să-şi închipuie că prietena ei este cu ea şi că o ține de mână.

—Te duc cu mine la probă. Ştii ce-i aia probă?, o întrebă, în gând, Rodica pe Ibolya. După care gândul ei tăcu, iar fata rămase încurcată; nu ştia cum poate să-i răspundă noua ei prietenă. Auzise pe domnişoarele Lucica şi Mărioara, chiar şi pe domnişorul Victor, cum vorbeau cu prietena lor unguroaică în limba ei, dar nu percepuse nimic altceva decât o înşiruire de sunete care nu-i spuneau nimic. Când încercase, odată, să se lămurească şi o întrebase pe Mamatână ce vorbesc ei, bunica îi răspunse în doi peri:

- Ce să vorbească şi ei? Ia, de-ale lor: *hondro-bondro.*

Dar numai cu atât, fetița înțelese că ceva nu e în regulă; în orice caz, nu putea s-o pună pe prietena ei închipuită, pe Ibolya, să-i răspundă cu *hondro-bondro.* Aşa că se resemnă să tacă, iar când, ajunse la şcoală, omul acela de la uşă le împinse în sală, Rodica aproape uită de prietena ei şi trebui să suporte asaltul celor mari, şi mai ales al domnişoarelor şi al Şarei, care o luară, pe rând, la *smotocit* şi la *drăgălit,* cum aveau obiceiul să spună ea şi mama ei. acum Ucu, aşteptându-şi rândul la care avea dreptul, deşi o smotocise şi o drăgălise destul, acasă, înainte de plecare, uitase că avea de gând să le certe pe amândouă, pe nepoată şi bunică, pentru întârziere, şi-şi luă fetița lângă sine ca şi când n-ar mai fi fost repetiție şi nimic altceva. Dar şi ceilalți păreau că uitaseră, iar învățătorul Gheorghe, Victor, băiatul popii Bujor, şi cantorul Ionel Gurzău, băiatul primarului din sat, parcă şi

începeau să se grupeze, formând ceea ce se numeşte, astăzi, un amestec exploziv pentru şansa repetiției, şi înaintau neobservați spre uşa păzită de *baciu mă rog frumos.*

Salvarea probei, dacă a fost să fie salvare, veni tot de la copilă, de la Rodica; aşa cum stătea ea, lipită de pieptul mamei sale, tot avea un câmp de vedere spre *bină* şi încercă să se desprindă, arătând cu degetul:

- Unde-i patul?

- Care pat?, o întrebă mama ei, care părea într-o uitare totală.

- Patul care ați zâs voi că-l aduceți pe bină, pentru probă, ca să mă culc io în el; adică Ionel.

- Rodicuța, patul ț-am zâs că l-om aduce când *vom da* piesa, duminică...

- Da'io vreau pat acum. Nu pot să fac probă fără pat! se încăpățâna fetița. Mama ei încercă s-o împace:

- De unde să-ți aducem noi acum pat?

- Nu ştiu! Mie să-mi aduceți pat! Cum vreți să stau culcată, dacă n-am pat?

Atunci se simți nevoia unei autorități reale şi eficiente; Ucu, oricât era ea de farmazoană, cum îi spuneau prietenele şi chiar unele femei din sat, era neputincioasă în fața copilei despre care aceleaşi susțineau că e mai farmazoană chiar decât maică-sa. Încât Lucica închise carnețelul ei şi-l încredință Mărioarei, ca pe un auxiliar nefolositor, deocamdată. O luă pe fetiță dintre brațele mamei sale şi-o apropie de pieptul ei; fața ei serioasă, cu privirea încadrată de ramele ochelarilor, deveni şi mai serioasă când încercă să-i adauge acea nuanță de duioşie cu care, de regulă, cei maturi şi sensibili se adresează copiilor:

- Rodicuța..., începu ea; poate a vrut să-i facă o teorie a spectacolului, adaptată la uzul şi înțelegerea copilului; poate voia doar să pună în cuvinte un elan de duioşie, prin care să ajungă mai mult la acceptarea decât la înțelegerea lui. Cine poate să ştie? Dupăamiaza de sfârşit de vară se înclinase şi ea, decisiv, înspre primele acorduri din preludiul serii: afară, umbrele erau mai lungi şi mai blânde şi ceva ca ca o răcoare tandră se insinuase în spațiul infinitezimal dintre lucruri, făcând să se poată presimți cum îşi va da sufletul ziua: ucisă din dragoste, de noapte, cu un cuțit de răcoare.

Dar, până atunci, clipele se loveau una de alta, ca nişte mici bule de cristal, străveziu până la a fi fără ființă, şi nu se ştia bine dacă prin furnicarea lor urneau durata cu adevărat, ori numai se jucau cu ea; ceea ce a fost, însă, atunci, sigur a fost că tot ceea ce ar fi vrut să spună Lucica atunci când, cu fata ei serioasă, cu tenul uşor măsliniu, accentuat încă prin contrast de strălucirea metalică a ramelor de ochelari, a luat-o în brațe pe Rodica, interpretul în travesti a rolului Ionică, din piesa pe care o pregătea pentru prima zi a lunii septembrie a anului 1940, s-a pierdut în frumusețea duioasă până la durere a trecerii.

Şi totul s-a pierdut pentru că, la uşa sălii, *baciu mă rog frumos* se lupta cu doi băieţi, doi *hojmalăi* ar fi spus el, dacă ar fi ştiut cuvântul, care voiau să intre *cu puterea,* cum a încercat el să explice mai târziu.

Erau ca de 14-15 ani şi arătau aproape prăjiţi de soare; cu capetele goale şi părul abia crescut după o tunsoare cu foarfeca; obişnuitele cămăşi şi izmene de cânepă ale locului şi vremii. Păreau că seamănă unul cu altul ca doi fraţi, dar repede se putea observa că asemănarea lor aparentă nu este decât treapta necesară de pe care li se pot vedea deosebirile şi că, şocul primei vederi odată trecut, ceea ce era evident era că se completează; astăzi, când limba expresivă din toate provinciile s-a unificat, perechea lor, dacă ar fi să fie numită, dinspre prezent spre trecut, cu o expresie generalizată, li s-ar putea spune că sunt Tanda şi Manda; atunci, pentru aceeaşi pereche, ar fi putut funcţiona expresii ardeleneşti bolovănoase şi abrupte, de găsit numai prin hărţile atlasului lingvistic sau în *Ţiganiada* lui Budai Deleanu, ceva care să semene cu Chipăruş Pătru, ori cu alţii de aceeaşi teapă.

Se împingeau, nu prea se ştie de ce, cu omul de la uşă, pentru că, de fapt, ar fi putut să intre liniştit; dar, poate, cum au văzut că acolo este un paznic, simţul lor de libertate a fost lezat încă înainte de a fi îngrădit şi a reacţionat agresiv. Oricum, când domnişoara Lucica ridică ochii spre ei, ţintindu-i cu luminile din ochelari, au răspuns amândoi odată, completându-se reciproc:

— Avem probă! Noi suntem cu recitările! Aesta nu ne lasă-nontru!

Aceşti Tanda şi Manda ai timpului şi locului erau Gheorghică şi Mitruţ, prieteni nedespărţiţi la bune şi mai ales la rele, care se înţeleseseră să vie împreună la probe, să fie ascultaţi de „domnişoara" cum îşi spun ei poeziile cu care figurau în programul serbării. Gheorghică trecuse pe la Mitruţ, care era în drum şi-l găsise când maică-sa, lelea Veronica, îl dăscălea de zor:

- Az'îi vineri şâ mâne-i sâmbătă, Mitru mamii, şâ mâne, cum ştii, bag în cuptor. Mă scol de cu noapte să frământ aluatu' şâ-l las să dospască până-n prânz, când încing cuptoru'. Găteje şâ tuleie de-ncins mi-o lăsat tată-tău, când o plecat la lucru, da'drojdiuţă n-am. Cum ştii, pupăza de aluat o am grijât frumos, îndesată-n cănită de lut, învălită-n cârpă curată şi pusă la grindă, de la frământatul alalalt, da'blăstămatu' de şoarec ştie-l puterea întunericului cum s-o suit acolo şâ mi-o ros coaja de la aluat; iar io aluat gustat de şoarec nu pui în pită, iar drojdiuţă n-am.

Femeia vorbea în timp ce lipăia, desculţă, de pe scândurile târnaţului, calde de soarele amiezii, pe podeaua rece, de pământ bătut, a tindei umbroase, înapoi pe scândurile calde din târnaţ, pe cele câteva trepte în jos şi pe pământul uscat şi prăfos al curţii, aranjând una şi alta prin casa strâmtă şi gospodăria săracă. băiatul, cu ochii nedezlipiţi de gardul de scânduri cam vechi, dincolo de care aştepta să apară, din clipă-n clipă, prietenul lui, se făcea numai că ascultă, ori asculta numai cu o ureche, şi nici cu aia întreagă.

- Auzi-tu-m-ai tu pe mine, ori numai te faci? îl luă la rost maică-sa, care-şi cunoştea prea bine odorul.

- Ce?, întrebă Mitruț, cu ochii pe gard.

- Cum ce?, întrebă şi mamă-sa, care simțea că începe să-şi piardă răbdarea. Că n-am drojdiuță.

- Ş-apoi ce treabă am io cu drojdiuță dtale?

- Cum ce treabă, prăpăditule şâ... izbucni femeia. Da'cu pita ai treabă, nu? că nu te mai văz sătul... Pită nu-ț' trăbă?

- Trăbă da, cum să nu, că doar n-oi trăi cu aer!, răspunse băiatul, tot cu ochii pe gard. Dar maică-sa nu-l slăbea:

- Ş-apoi pita din ce să face?

- Din grâu, din ce să să facă?, din acela de-l treeră ăl bătrân.

- Vorbeşte, mă, frumos de tată-tău, că iei te țâne! Şâ numa'din grâu?

- Ba, nu numa' din grâu: după cum să vede treaba la noi în casă, pita să face şâ din cucuruz...

- Vai, nu te-ar mai răbda Dumnezău de ticălos! După ce că pute locul de lene după tine, amu mai şî ciufuleşti casa-n care te-ai născut ş-ai crescut de eşti cât un măgar! Da'de drojdiuță n-ai auzât? De-acum, însă, deasupra scândurii de sus a gardului de la uliță, Mitru văzu hlizindu-se mutra prietenului său, Gheorghică; arăta întocmai ca sine însuşi şi socoti că nu mai are rost să se *hârâie* cu *a bătrână. Î*ntinse mâna şi ceru:

- Dă-mi!

- Ce să-ț'dau?, întrebă femeia luată prea din scurt.

- Bani, răspunse băiatul ei, sec. Dar femeia încă nu-şi venise în fire:

- Pentru ce bani?

- Cum pentru ce? Pentru drojdiuță, ce mă tot dosădeşti atâta! Ori crezi că-mi dă boltăşița pe de-a geaba?

Lelea Veronica se opri din lipăit dintr-o parte-n alta şi răsuflă adânc. Apoi, fără vorbă, trecu în *casa dinnainte,* având grijă să-nchidă bine uşa în urma ei, dădu la o parte cele două rânduri de perini de pe Iada de lemn, cu care venise ca zestre de la părinții ei, îi săltă capacul, sprijinindu-şi-l de fruntea acoperită cu broboadă, şi deschise uşita scârțâitoare a lădiței. În ladă mirosea a busuioc uscat şi a rufe stătute.

Alese ceva dintr-un cotlon ascuns al lăditei, pândind peste umăr, ca şi când ar fi avut pe cineva la spate. Cu pumnul strâns, închise capacul, care mai scârțâi odată, parcă şi mai ascuțit, ca şi cum lemnul ar fi suferit, apoi lăsă coperişul lăzii şi aşeză iar cele două rânduri de perini. Înainte de a

trece în tindă şi apoi pe târnaţ, unde aştepta Mitruţ cu un aer de indiferenţă, dintr-un colţ cu mănunchiuri de busuioc puse la uscat, mai luă o năfrămuţă de culoare incertă.

Chemându-şi băiatid din ochi, femeia îi puse în palma întinsă o monedă de nichel şi năframa de bumbac; banul avea pe o pane coroana regală, deasupra inscripţia ROMÂNIA, iar sub coroană anul 1939 şi două ghirlande de frunze de stejar; pe verso, drept în mijloc, pe verticală, un ştiulete de porumb, desfăcut pe jumătate, cu şirurile verticale de boabe mature şi bine conturate, modelat de scultorul Ion Jalea, de-a stânga cifra 1, înalt conturată, iar de-a dreapta inscripţia LEU; copiii îi mai spuneau şi *ciucalăul.* Lelea Veronica îl încredinţă băiatului, rostind cu grijă şi apăsat:

- Mitrule, să ai grijă el ca de de ochii din cap, că atâta mai avem pe suflet şî tată-tău îi dus şî Dumnezău ştie când vine şî ce-aduce! Uite-aici năframa, ţâ-i împăntresc în năframă şî ţ-o înnod de mână... În recomandările sale, femeia folosea pluralul, deşi îi încredinţase băiatului o singură monedă; poate vorbea despre bani în acest fel, pentru ca să-i pară mai mulţi... Dar Mitru, cu ochii peste gard, nu era atent la astfel de subtilităţi:

- Să n-ai dta nici o grijă: drojdiuţă mi-ai cerut, drojdiuţă ţ-aduc!

- Dacă nu te-aş cunoaşte, chiar că n-aş avea nici o grijă! Da'pentru că ştiu cine-mi eşti, eu atâta-ţ'spui: ochii şî banii. Ca pentru a întări şi mai mult aceste cuvinte, lelea Veronica strânse tare năframa în jurul mânii băiatului, aproape de încheietura palmei, o mai răsuci odată, mai făcu un nod, apoi încă unul deasupra. Avu o pornire, pe care şi-o retrase, ca şi când ar fi vrut să facă un semn, poate al crucii, deasupra nodului dublu, dar apoi şi-ar fi adus aminte că „banu-i ochiu' dracului" şi şi-ar fi spus că nu se cade.

Cei doi băieţi luară uliţa-n lung şi Mitru parcă simţea între umeri privirea lungă a mamei sale, pe care o vedea cu ochii minţii cum se uită la ei, din înălţimea târnaţului, ascuţindu-şi văzul de sub broboadă. Mergeau lălăind, târându-şi picioarele desculţe prin praf; mai speriau câte-o găină care ciugulea prin şanţ, mai aruncau cu bruşi după câte-un câne. Odată se luară după o fată de vârsta lor, care venea desculţă şi grăbită dinspre sat; cu obrajii aprinşi, fata se refugie într-o curte, trântind portiţa în urma ei. Băieţii fluierară ascuţit, nu a pagubă, ci ca într-un avânt, apoi o luară şi ei la fugă. Când Mitru socoti că a ieşit din raza privirii din târnaţ, coti brusc, la stânga, pe o cărare printre garduri şi ieşi în câmp, în spatele rândului de grădini.

- Un-te duci?, întrebă celălalt. Mitru îl aştepta lângă un ciot de salcie bătrână; faţa lui, împurpurată de o rouă subţire de sudoare, primea din plin toată lumina şi căldura soarelui.

- Ce zâci, n-ar fi bună o scaldă?

- De bună ar fi foarte bună, răspunse celălalt. Numa'apă să fie.

- Hai ş-om vedea!

Apă era; nu prea multă, dar destulă, tocmai cât să le-ajungă. Aşa, ca o covată mare, săpată în lut, la umbra unui mal râpos, încununat de tufe aspre. Putea să fie un izvor tainic, puteau să se fi

strâns scurgeri de ploi; lutul le păstra, ca palma bună şi caldă a unui zeu bătrân, soarele le încălzea o jumătate de zi, când îşi oglindea chipul în unda săracă. Faţă de cotolonul acela mic de lume, înghesuit sub un deal bolovănos, ca un cap de monstru, cu barbă de buruieni şi coamă de tufe de mărăcini şi cătină sălbatică, lumea largă parcă nici nu era, legănată în depărtări pierdute.

Băieţii ajunseră lângă luciul cânepiu tocmai când ochiul aprins al soarelui arunca în el o ultimă privire, văzându-se oglindit ca o găleată de jar topit. Lepădară hăinuţele de cânepă de pe ei pe cei din urmă paşi, aruncându-le peste scaieţi uscaţi şi rogoz aspru, şi se cufundară în apa moale şi caldă cu câte-un oftat adânc. Mai întâi se lăsară să zacă inerţi, nici plutind, nici cufundându-se, apoi se răsuciră leneşi, ca nişte peşti greoi, când pe burtă, când pe spate, când pe-o latură, când pe alta. Colţul de deal râpos de deasupra lor mai muşcă ultimele zdrumicături de jar din soarele micşorat, după care umbra se trase peste ei şi peste codonul cu apă şi lut, ca un toi de răcoare.

Trunchiurile de carne tânără de culoarea aramei afumate se mai răsuciră o vreme leneşe, parcă ispitite de un somn sub apa caldă, apoi ieşiră cu pielea brobonită, lucind proaspăt, pe malul de argilă. Se trântiră, ca într-un pat, într-o clipă moale, ca un nor de puf, scăpată din moara fără capăt şi fără sfârşit care le ducea pe toate într-un necunoscut legănat şi dulce-amărui.

Mitruţ lăsa lumina să i se strecoare printre gene şi să-i arate lumea făcută din pete mari de umbră, între care izbucnesc şi se sparg, din loc în loc, bulgări de lumină; un fir lung de iarbă creştea ca trunchiul subţire al unui plop fără crengi şi frunze, aplecat de o dihanie cu ţeastă lucie de oţel de care se izbea lancea de foc a unei raze. Băiatul strânse din pleoape, iar când le deschise văzu ceva ca o cârpă albă, sfâşiată, plutind într-o mare albastră; închise iar ochii şi iar îi deschise şi i se păru că vede fluturarea unei zdrenţe roşii; i se păruse, ori pata de culoare era îngânată de ecoul pierdut al unui dangăt de metal pe metal? Iar îi închise şi iar îi deschise, dar roşul acela ca de sânge părea că se topise; îi simţea numai urma arsurii, înăuntrul ochiului, iar în ureche părea că-i ţiuie dangătul prelung; ori se repetă?

Băiatul se-ntoarse pe-o parte, mai ascultă câteva clipe, apoi îşi adună genunchii sub sine; se răsuci şi se ridică-n picioare. Se simţi tot învăluit de aer, simţea aerul pe piele. Numai la încheietura mânii stângi îl strângea, umedă, legătura de cârpă; simţea tăria metalului sub moliciunea cârpei. Mitruţ făcu doi-trei paşi; înainta prin aer şi prin aer veneau spre el, desluşite acum, picături limpezi de sunet. Erau rotunde, clare şi armonioase, parcă veneau de la un metal transpus în stare cristalină; unul doar, din când în când, în răspăr, suna dogit şi era ca un nor cenuşiu într-un cer albastru; doar ca să limpezească şi mai mult claritatea cristalină a celorlalte. Mitruţ înainta căutând să-şi lărgească, în faţă, câmpul vederii umplut de râpa sub care se adunase apa; înainta, acum, printr-un fel de cărare, cotită printre tufe de mărăcini şi porumbrele. O creangă noduroasă i se frecă de genunchi; apoi încă una, mai tare şi mai groasă, i se proptise în şold. Ceva mişca şi tremura aproape de el, apoi văzu cum se scutură, între tufe, o spinare păroasă, cu păr aspru, lăţos; tot atunci vibră puternic ceva

ca un ciorchine de sunete, dintre care unul spart şi dogit, se ridicară două coarne îndoite şi botul prelung şi ascuţit al ţapului se iţi dintre mărăcini.

Băiatul întinse mâna, şoptind potolit:

- Ta, ţa, ţa capta, hai cu tata... Animalul ridică botul şi-l privi drept în faţă cu ochii ca două porumbre, negre de coapte; desfăcuse fălcile subţiri, să behăie de răspuns.

- Ce-ai cu caprele mele, mă?

Era o voce de fată; nu suna tot atât de cristalin precum clopoţeii caprelor, dar nici atât de dogit ca tălanga ţapului. Era o voce aproape plăcută, dacă n-ar fi avut un fel de răguşală, ca şi când şi-ar fi dat limba cu glaspapir; dar nici aspreala aceea nu era cu toml neplăcută, iar băiatul o simţi ca pe-o zgârietură cu moliciuni. Cârpa roşie îi alunecase de pe capul cu părul negru, bătând în roşcat, la gât, ori n-o purtase niciodată ca o basma. Avea o faţă cam mare, cumva lătăreaţă, dar ochii frumoşi, negri şi calzi, sub gene moi; cu dinţii tari şi albi muşcase şi mesteca o bucată de creangă de mărăcine; decojise ceva din ea şi acum zdrobea între dinţii din faţă osul moale al lemnului. Era desculţă, cu gleznele arse de soare şi zgâriate de mărăcini; o rochie subţire, decolorată, căpătată de la cineva, desigur. Băiatul o privi drept în ochi:

- Nu vrei să te scalzi, Solomie? Fata-i aruncă peste umăr:

- Cu tine să mă scald, Mitrule? El păru că se uită-n jur:

- Da'cu cine? Fata se făcea că strânge ceva la brâu, o trăistuţă ceva, ca şi când ar fi dat semn de plecare:

- Am io cu cine... băiatul întinse mâna, arătând spre rufe:

- Dară nu cu ţapu'? Fata ridică palma, cu ce-avea în mână, ca şi cum ar fi vrut să lovească. Mitru i-o prinse în aer şi se apropie de ea; îşi simţeau, unul altuia, răsuflarea. El era dezbrăcat de tot, avea numai năframa cu banul, la mâna stângă; ea era în rochiţa ei săracă şi cârpa roşie în junii gâtului. Fata scrâşnea din dinţi; el ţinea strâns. Îi arătă, cu ochii, legătura de la mână:

- Vrei să vezi ce am aici?

- Te-o muşcat una?

- Pe mine? Încă n-o fătat-o mă-sa pe aia...

- Auzi, mă?!! Cu mâna încleştată de mâna ei, Mitru o trăgea cu sine, în timp ce începuse să facă paşi înapoi, pipăind cărarea cu călcâiul gol. Fata se lăsa dusă, ori nu-şi dădea seama că era dusă. Când mai simţi că mai au numai un pas până la buza bălţii, băiatul o cuprinse scurt, cu o mişcare iute, cu cealaltă mână de mijloc şi se lăsă pe spate; apa îl primi ca un aşternut pregătit, iar fata veni, aşa îmbrăcată, peste el.

Când ea se ridică şiroind, Mitru se înălţă şi el şi întinse mâna la locul unde trebuia să fie gulerul rochiei; apucă pânza udă şi începu să tragă în jos. Solomia se uita cu coada ochiului la degetele lui ude şi neîndemânatice:

— Mitrule, tu nu ştii cum să dă jos o rochie. Apoi se lăsă din genunchi, se întinse odată, cât era de lungă, în apa călâie şi tulbure, se ridică în picioare şi ieşi, cu cârpa de pe ea şiroind, pe cealaltă parte a bălţii. Turma de capre se auzea risipită printre tufe, ca şi cum ar fi aruncat cineva, acolo, pe pietre, o mână bună de ţingălituri metalice.

Gheorghică îl aştepta, întins pe spate şi privind lumea printer gene:

— T-o scăpat şerpoaica?

— Scăpat dară... Da' numa'de-o dată..., mormăi celălalt şi se-ntinse şi el pe aşternutul aspru. Mai rămaseră aşa, tolăniri pe spate, la umbra râpoasă a dâmbului, scoşi din durată. Apoi unul întrebă:

— Ne mai udăm odată?

— Hai, răspunse celălalt şi se ridicară amândoi. Nu mai era prea multă apă pentru cea din urmă scaldă. Se aşezară cu grijă, lăsându-se cuprinşi de aşternutul ud şi amortit. Simţeau cum părticelele de apă le ating părticelele de piele; era ceva ca o furnicare pe deasupra, aproape ca un gâdilit. Ar fi putut sta oricât, aşa cum erau, goi şi înfăşuraţi în lichidul care era ca un aer ceva mai dens, uleios; nu se întâmpla nimic cu ei şi nu se întâmpla nimic în ce era în jur. Durata se topise în acel element de culoare galben-verzuie care îi conţinea nu ca pe ceva de alt fel, ca pe ceva advers, ci ca pe o substanţă asemenea, cu care comunica pe mii de trasee interioare. Din acelaşi sistem, al duratei anulate şi topite, apăru că face parte şi corpul gol care se întinse lângă ei. Mai întâi, Mitru văzuse pe un vârf de mărăcine fluturarea basmalei roşii peste pata incertă a rochiei. Apoi se întoarse şi descoperi fata lată şi ochii negri sclipind sub părul ud, care bătea în roşcat. Băiatul se întoarse pe-o parte, se săltă pe mâna de dedesubt şi se rostogoli peste trupul gol de lângă el. Fata îl primi la început nemişcată, parcă ar fi fost un butuc de lemn descojit, apoi făcu o mişcare de apropiere şi respingere, în acelaşi timp; băiatul preluă mişcarea, cu cele două jumătăţi ale ei, şi se rostogoli pe partea cealaltă. Văzu cum Gheorghică se întorsese şi el pe-o parte, repetându-i manevra întocmai: îl văzu întins peste fată, care-l primise cu aceeaşi mişcare de aşteptare şi respingere, iar apoi revenind la loc. Mitru interpretă această mişcare ca pe un semnal şi se rostogoli din nou peste corpul gol de lângă el. Solomia îl primi, dar numai atât cât să nu fie o respingere, iar băiatul se întoarse la loc, ca şi când ar fi înţeles regula jocului.

De fapt, aceasta şi era: fata între ei, întinsă în apa tot mai puţină, câte un băiat de fiecare parte; goi, toţi trei, ca trei peşti lungi, cu solzi uzi, de culoare maronie. Pe rând, câte unul, se întorcea, se rostogolea şi se întindea peste fată; aceasta îi primea, câteva clipe, mai mult decât deloc şi mai puţin decât ceva, şi apoi se scutura, oarecum, de fiecare, dacă nu era chiar hârjoana băiatului, care o atingea, în treacăt, lipindu-se, cât era de lung, de toată lungimea ei, şi apoi depărtându-se.

Soarele era demult abătut după umărul de deal. Răcoarea încă nu cuprinsese colţul acela de lume, în care mai iradia căldura acumulată în lutul râpos. Ochiul de apă sălcie şi puţină conţinea

joaca celor trei clipocind molcom, în ritm cu răsuflările lor mai apăsate, dar nu accelerate, nici întețite. Lumea largă, înconjurătoare, dupăamiaza de august cuprindeau scena aceea restrânsă ca pe un ghioc, un vas teşit şi alungit, nu mai întins decât o palmă sau chiar o coajă de nucă, în imensitatea cuprinzătoare.

Jocul s-a terminat odată cu apa; împrăştiat pe pământul uscat din jur, lichidul arămiu care-i primise pe cei trei nu avea de unde să regenereze. Simțind mâlul lipicios pe spate, Solomia se ridică firesc şi se îndreptă spre tufa de mărăcine pe care-şi lepădase rochia şi năframa. Băieții îşi căutară, şi ei, hainele de cânepă. Mitruț îşi pipăi legătura de la încheietura mânii, simțind tăria metalului.

- Ai zâs că mi-arăți ce-ai acolo... Solomia era la câțiva paşi de el, cu năframa ei roşie; rochia decolorată era cam răsucită, dar ochii negri sclipeau la fel în fața lătăreață cu gura cam mare şi dinți sănătoşi; părul ud mai câştigase o nuanță de roşu arămiu. Băiatul constatase că legătura era intactă şi era mulțumit:

- Dacă-i să lege un ban, apoi bătrâna asta a mea ştie să facă nouă noduri, îşi spuse el în gând; fetei îi răspunse peste umăr:

- Altă dată, m Solomie, altă dată!

Băieții ajunseră în preajma şcolii când tineretul începuse să se strângă pentru repetiție. Pe drumul pe care veniseră lălăind, în legea lor, hainele aproape că li se uscaseră; numai legămra de cârpă a lui Mitruț, lângă încheietura pumnului, mai păstra o umezeală amestecată: şi răcoare, şi căldură.

În curtea şcolii, grupurile de copii şi tineri se strângeau pe lângă umbra sălciilor bătrâne, din deal; povesteau liniştiți, fetele între ele, băieții cu băieții. Cei mai mici se alergau prin praf, iar fetițele zgâriaseră pământul cu un ciob şi jucau coțcă. Lângă peretele de către apus al şcolii, un grup de băieți, ceva mai măricei. Soarele bătea din plin, dar acolo era crescut un frăgar cu coroana bogată; dude nu mai erau, le trecuse vremea, dar umbra frăgarului era moale şi plăcută; pe alocuri era chiar ruptă în pete de lumină palidă şi străvezie. Pe băieți părea că-i înfrânge lenea dupăamiezii. Unul din ei, cu o față mai bătrânicioasă, ai fi zis că are cel puțin 20 de ani, cu o pălărioară mică şi rotundă pe creştetul țuguiat, răzima peretele şcolii. Avea pe obraz ceva ca un zâmbet strâmb, în ochi o privire iute şi furişată, iar cum stătea, proptit de zid, i se contura spatele rotund. În palma stângă ținea câteva monede metalice, pe care le juca anincându-le şi prinzându-le. Îi ispitise pe ceilalți cu jocul „la zid", dar nici unul nu se îndemnase: n-aveau monede, sezonul jocurilor trecuse demult, odată cu Postul Paştilor. Băiatul cu pălărioara, căruia ceilalți îi spuneau Toru, continua să-i îmbie:

- Hai, mă, nu fiți proşti! Numa'un pic, până începe proba. Vorbea cumva altfel decât ceilalți, nici pălărioara nu era de pe la ei; tatăl lui făcea negustorie prin sate şi se zicea despre ei că veniseră de pe undeva din Mărginime.

Adăugați grupului, cei doi, Mitruț şi Gheorghică, asistau la ceva care părea un fel de târguială, dar nu era tocmai aşa:

- Haideți, mă, îi îndemna cel numit Toru, parc-ați fi nişte fătălăi.

Vorba asta specială îl făcu atent pe Mitruț, care se apropie cu un pas; celălalt îşi juca banii în palmă.

- Şî de cine zâci tu că ar fi fătălăi?, întrebă el, aşa, ca într-o doară.
- De cei care nu joacă zâc, răspunse celălalt.
- Şî dacă n-au bani?, continuă Mitrut, pe acelaşi ton.
- Le-am zâs că le-mprumut io.
- Le-mpmmuți tu? Şî dacă ei nu vor să se-mprumute de la tine?
- Atunci n-am ce le face: îs fătălăi, rânji celălalt.
- Hm, făcu Mitruț, ca o constatare. Şî dacă io nu vreau, şî io-s fătălău?
- Şî tu, dară, ce, tu eşti mai breaz?, întări Toru.
- Bine, mă, zâse celălalt liniştit şi căută cu degetele nodul cârpei de la glezna mânii. Gheorghică făcu ochii mari, speriat; ar fi vrut să zică ceva, dar îşi înghiți vorbele. Mitru mai adăugă, oarecum poruncitor, către Toru:
- Fă linia!

În esență, jocul era aşa: la o anumită distantă de un zid, se trasa o linie paralel cu baza peretelui; jucătorii, fiecare cu câteva monede în palmă, aruncau, pe rând, câte un ban, izbindu-l de zid. Banul sărea, fiecare în felul lui, şi cădea pe pământul care, primăvara, la vremea jocurilor, era umed şi potrivit de moale: atunci moneda se întipărea, aproape, în pământ. Urma alt jucător, cu altă monedă, care sărea şi ea şi se aşeza într-un anumit loc. Între monedele diferiților jucători rezultau anumite distanțe şi raporturi; jocul cuprindea ascunzişuri şi complicații care s-au şters din memorie, odată cu anii. Sigur că erau, ca în orice astfel de joc, câştigători şi perdanți, prilej de bucurie şi necaz.

De data aceasta, urma să se joace numai în doi: băiatul numit Tom şi Mitruț; numai ei aveau bani şi curaj. Mitruț, după moleşala dupăamiezii din balta călduță, simțea născându-i-se o asprime şi o iuțime în toată ființa. După câteva lovituri măiestru aplicate în zidul şcolii, câştigase la rând şi simțea răceala plăcută a monedelor în palmă. Celălalt, pe măsură ce pierdea, adăuga câte un dram de îndârjire ființei lui întunecoase şi încovoiate, cu fața ascuțită şi negricioasă sub pălărioara rotundă; acum i se distingea limpede arcul de cerc al cocoaşei, din încovoietura căreia mâna lui izbucnea într-o mişcare iute şi scurtă, izbind banul de perete cu duşmănie.

Mitruț câştiga la rând, iar expresia feței lui liniştite nu se schimbase; doar mâna care juca banii părea mai vioaie. Apoi începu să piardă; apoi iar câştigă; apoi iar pierdu, la rând, încât rămase cu ultimul ban: acela pe care i-l dăduse mamă-sa, pentru drojdiuță. Strânse din dinți, nu se uită în

jur, nu luă seama la Gheorghică, pe care-l lăsase tensiunea jocului cu gura căscată, închise ochii şi plezni banul de perete. Câştigă; adică nu-şi pierdu banul. Apoi câştigă iar, de trei ori la rând. Apoi pierdu din nou, până la ultimul bănuț. Apoi îl pierdu şi pe acela şi văzu, cu mânie amestecată cu neputință, cum Tom îşi strecoară banul câştigat, bănuțul lui, în buzunar; părea nepăsător, dar Mitru ştia bine că nu-i aşa, şi că mândria şi plăcerea îl unge pe dinăuntru ca sosul gras al unei mâncări bune.

Acum băieții se strânseseră grup şi stăteau sub umbra moale şi legănată a dudului şi parcă aşteptau ceva; Toru era într-o parte mai întunecată, ca şi cum ar fi fost acoperit de un țol negru. Peste Gheorghică şi ceilalți juca fluturarea leneşă a unor pete de lumină palidă. Mitru era între ei, când în întuneric, când sub mângâierea unor pânze subțiri de alburi topite în galben. Dudul cu umbra lui era chiar în gardul şcolii; dincolo de gardul de nuiele, o curte mică, plină de flori. Acolo soarele bătea acum din plin şi se vedeau luminând rândurile de corole roşii, albastre, albe şi galbene, peste straturile de verde tare ale tulpinilor şi frunzelor; păreau mici făclii de culoare, arzând fără dogoare şi fără să se consume. La portița strâmtă de la gard, un cap de fetiță cu părul ca paiul şi obrazul străveziu; ochii viorii luminau, dincolo de umbră, ca două steluțe albastre, sub fruntea curată. Şoapta ei conținea sonoritatea, totuşi, ca un cântec spus în surdină, şi o acompania de undeva din nevăzut picurarea cristalină a unui clopoțel; după sunetul curat ca lacrima, părea de aur:

- Ce-ai făcut, Mitrule?, ai prăpădit banul tişei... Băiatul ridică din umeri:
- Îhî.
- Pentru ce ță l-o dat?, şopti cântecelul, îngânat de clincheul auriu. Băiatul coborî ochii la nuielele de jos ale gardului, de unde venea zvonul ireal; un bot roz şi umed de miel, cu blăniță albă, căuta ceva prin îngrăditură.
- Pentru boltă, să-i iau drojdiuță...
- Sărac de tine, Mitrule...
- Că bine zâci: sărac de mine, Cruciță, mai aruncă acesta şi se cufundă în umbra deasă.

Fața străvezie a fetei rămase deasupra gardului; dincolo, se vedeau rândurile de pete colorate intens sub soarele plin. Băieții continuau sâ rămână sub umbra ruptă a dudului, ca şi cum ar fi aşteptat ceva; nu prea vorbeau, dar nici nu se cufundaseră în linişte. Toru răzima peretele şcolii, acolo unde umbra era mai tare; din cauza spatelui rotund, impui lui stătea strâmb. Părea că rânjeşte, dar nu se vedea prea bine în umbra în care i se topise obrazul ca dat cu o funingine uşoară; nu mai juca banii în palmă, dar era ca şi când i-ar fi jucat.

Gheorghică făcu un pas înainte, ieşind sub un petec de lumină; nu-i căutase dinadins, dar era ca şi când l-ar fi căutat, să fie văzut mai bine. Cu mâna întinsă către Tom, zise scurt:

- Dă-mi. Celălalt rânji:
- Ce să-ți dau?

- Lin ban; să joc.

- Şî dacă nu câştigi?

- Ce-i dacă nu câştig? Daca nu câştig, pierd. Celălalt îl ținea strâns:

- Şî banu'meu?

- Îț'rămân dator. Mă plătesc! Toru ridică vocea, întorcându-se spre ceilalți:

- Auzit-ați, mă? Să plăteşte, o zâs că să plăteşte!

La început căştigă mărgineanul; de trei ori la rând. De fiecare dată, Gheorghică întindea mâna şi spunea cu aceeaşi voce egală, liniştit, fără nici o încrâncenare:

- Dă-mi, şi Tom îi strecura banul în palmă.

Apoi veni rândul lui Gheorghică; şi el câştigă de trei ori la rând, întorcând împrumutul; apoi mai câştigă odată, pentru primul ban; apoi încăodată: era banul tătăişei, pentru drojdiuță. Gheorghică se uită lung la el, îl săltă în palmă; Mitru nu se vedea unde este, topit în umbra dudului.

Numai deasupra gardului, Crucită, cu fața ca o lumină curată, privea în tăcere, cu ochii ei albaştri.

Gheorghică făcu un pas înainte şi plezni moneda de perete. Toru înaintă şi el, strâmb de spate, şi aruncă banul cu duşmănie, cu mişcarea lui cotită, iute şi vicleană. Norocul trecu iar, de la unul la altul; Gheorghică se văzu în câştig, apoi în pierdere şi apoi iar în câştig. Ceilalți urmăreau jocul cu sufletul la gură, cu îndemnuri şi apostrofări răstite. Mitru era ca şi când n-ar fi fost, iar Crucița continua să rămână zugrăvită, acolo, în aerul dupăamiezii, în lumina de dincolo de umbră, ca o icoană.

Intr-un târziu, despre care nici imul din ei n-ar fi pumt spune cât de târziu a fost, Gheorghică rămase cu un ban în palmă; se uită la el cât era de luciu. Profilul conturat în metal părea că-i vorbeşte; se uită cu deamănuntul la coroană, citi inscripția de deasupra, silabisind-o în şoaptă: RO-MÂ-NI-A, apoi îl întoarse pe partea cealaltă; ciucalăul de porumb părea că-i rânjeşte, cu pănuşele răsfrânte, din toți dinții lui de boabe. băiatul strânse moneda, aruncă o privire spre Tom, care aştepta pregătit, săltându-şi banul în palmă, apoi spre Mitru, pe care ştia unde este, topit în umbră şi făcu un pas înainte, cu mâna întinsă.

- Ia-l, Mitrule, să-i cumperi drojdiuță lui lelea Vironica!

Mitru înaintă din umbră, trecând în pata de lumină unde se afla prietenul său; luă banul în palmă, se uită şi el la profilul de ştiulete cunoscut, ca şi când ar fi vrut să-i spună ceva, privi scurt şi cu duşmănie către Tom, ca şi când i-ar fi înfipt un cuțit în burtă şi se răsti la el:

- Hai! Şi trânti moneda de zid. Banul fluieră prin aer şi lovi piatra tare cu un sunet dublu, în care se împletea un țiuit sonor şi un pocnet înfundat. Câştigă de câteva ori la rând, apoi pierdu, de nu mai rămase decât cu banul pentru drojdiuță, apoi iar câştigă, de avea amândouă buzunarele pline

de monede zornăitoare, apoi pierdu până la ultimul ban; îl mai privi odată, îl săltă se câteva ori în palmă, îl trânti de zid şi-l pierdu.

Se întoarse cu spatele şi-l lăsă pe Tom cu mâna-ntinsă; de unde era, vedea direct spre fereastra de lumină în care stătea, ca şi cum ar fi aşteptat ceva, Cruciţa, cu faţa ei albă şi frumoasă.

- S-o dus banu', Cruciţă...

- Am văzut, Mitrule. Ş-acum ce faci cu drojdiuţă? Clopoţelul sună, ca şi când ar fi întrebat şi el.

- Ce să fac? Drojdiuţă a rămâne la boltăşiţă...

- Şî ce să va face tişa Vironica? Că az'îi vineri şî frământă...

- Ştiu eu ce să va face? Mă va toca pe mine, mărunt-mărunt, şî mă va pune-n aluat... Numa'că va trăbui să mă uşte mai întâi, la foc scăzut...

Cântecul din vocea fetei venea ca o adiere, împletit cu sunetul cristalin:

- Nu te mângâia cu gându'ăsta, Mitre, sărace, că nu eşti bun în aluat: nu dospeşti.

- Apoi ce să fac atunci? M-oi duce să m-aninc în tău...

- Lasă tău', că tău-i departe... Uite-aici, Mitrule, uite-aici! Fata avea mâna ridicată deasupra gardului şi, în palma ei albă şi roz-gălbuie, lumina ceva, alb şi curat. Uite-aici, Mitrule! Diling, diling, făcea şi clopoţelul.

Băiatul privi, la început nepăsător; apoi văzu oul alb şi curat, parcă era făcut numai din lumină de lapte proaspăt, între degetele subţiri ale fetei; apoi văzu faţa ei cu pielea care părea străvezie, ochii ca două petale albastre, părul ca inul copt şi florile scrise cu tuşe pline de culoare pe ţolul verde al curţii. Vedea toate acestea in picurarea de aur a luminii, care avea sunet de cloptel. Apoi uni toate acestea într-o singură icoană, al cărei snop de raze îi pătrunse undeva sub piept; simţea ca o durere plăcută şi ca o ameţeală.

- Şî ce să fac eu cu un ou, Cruciţa mea: că ou' nu dospeşte?!

- Eşti prost, sărace Mitrule, nu te pricepi! Aesta-i ou fărmăcat!

- Şâ-I pui tu să dospască?

- ÎI pun, Mitrule.

- Atunci, dă-l... şi băiatul întinse mâna peste gard. Dar fata continua să-l mângâie cu glasul ei cântat, ferindu-şi mâna:

- Nu ţâ-l dau, Mitrule, că tu eşti prost şî cine ştie ce mai faci cu el: îl pierzi, ori îl spargi, Doamne fereşte! Meri tu frumos la probă, că te-aşteaptă domnişoara, şî eu mă duc la boltă şî pe ou'esta-mi dă boltăşiţa drojdiuţă, s-o duci la tişa Vironica, când s-o găta proba, să frământe, că az'îi vineri.

Băiatul nu mai zise nimic, dar clopoţelul de la gâtul mielului alb parcă suna pentru el, a încuviinţare.

Aşa s-a făcut că cei doi recitatori prevăzuţi în program, Mitru şi Gheorghică, au ajuns mai târziu la repetiţie şi, când *kérem szépen bácsi,* i-a întrebat ce treabă au ei în sala de probă, s-au împins cu capetele înainte, ca nişte berbeci, să intre *cu puterea.*

Dar tot atunci, când învăţătorul Gheorghe Petrea, cu statura lui înaltă şi fruntea lată şi curată, tocmai lichidase incidentul, *baciu mă rog frumos* mai avu de furcă cu un intrus, încă o complicaţie pentru misiunea pe care singur şi-o asumase. În sală voia să intre şi Monu, pe care cei mai mulţi îl socoteau nebunul satului. De data asta, părea curat îmbrăcat, ca şi când haina lui militară ar fi fost alta, una mai puţin hărtănită, cu însemnele de metal mai multe, mai vizibile, aproape strălucind; pe cap avea o pălărie de paie aproape nouă, pălăria *de bucate,* după vorba locului.

Paznicul de la uşă, venit mai de curând prin sat, nu-l cunoştea chiar bine; îl văzuse pe uliţe, în cele mai felurite locuri, cu vestonul lui militar zdrenţuit şi murdar, cu galoanele ferfeniţă, dar nu ştia ce-i cu eL Aşa că-i stăm în cale:

- Aici nu voie. Aici probă la asta, la *szinház.*

-Dă-te, mă,-ntr-o parte, ripostă celălalt. Vreau să intru şâ io.

- Da'cine la tine, mă rog frumos? Aici nu voie fără numa' *szindarab.*

- Da'tu nu vezi că şâ io... ?

- Io nu cunoaşte la tine, rezistă celălalt. *Ki vagy te?* Cine eşti? Monu întinse mâna şi-l dădu la o parte:

- Nu vezi bine, ori eşti chior? Io-s Solomon împărat! Atrasă de zgomot, se apropie învăţătoarea Natalia Petrea, Ucu, după cum îi spunea tot satul:

- Bade Monule! *Kérem szépen bácsi,* lasă-l pe badea Monu să intre! Ucu luă de mână pe protejatul ei, votbindu-i frumos, numai un pic mai tare şi mai rar decât obişnuit, ca şi cum ar fi vrut să explice bine ce vrea să spună:

- Hai, bade Monule, hai că-ţ'dau un scaun, să vezi şî dta proba! Hai cu mine, uite-aici, în rându-ntâi te pun.

Monu se lăsă dus şi aşezat, ca şi cum toate i s-ar fi cuvenit. Se aşeză pe scaunul din faţa scenei improvizate, pe care-l trase Ucu mai aproape, ţinându-l tot timpul de mână şi vorbindu-i mai tare, dar cumva mângâios. Celelalte fete din program, domnişoarele popii Bujor, îl primiră cu simpatie; îl luau de mână, îi vorbeau frumos şi întrebau dacă e bun locul pe care i-l găsise Ucu. Monu se aşeză cu demnitate, netulburat de atâta atenţie. Mai întâi, îşi puse cu grijă, jos, pe podelele de scândură, clopul lui de bucate. Apoi, oarecum îngrijorat, îl ridică şi-l aşeză pe genunchi. Nici aşa nu era tocmai mulţumit şi făcu mişcarea de a şi-l aşeza pe creştet. Lucica şi Mărioara erau lângă el, îi luară clopul şi i-l aşezară ele pe cap; pălăria stătea oarecum pe-o sprânceană şi dădea o înfăţişare deosebită, străină, dar plăcută şi expresivă, personajului cu haina lui militară pe care însemnele şi decoraţiile vechi, unele ruginite, luceau stins.

Consultându-şi din nou ceasul de la pumn, domnişoara Lucica oferi interpreților piesei o mică pauză:

- Să-i ascultăm pe craii ăştia doi, cum recită!

Primul dintre cei doi băieți întârziați săltă pe bină Mitru. Nu avu nevoie de prea multe indicații şi se propti în mijlocul scenei, chiar în față, cu statura dreaptă şi cu pieptul scos; umerii îi ținea cam încordați, dar Lucica îi corectă poziția modelându-i corpul cu amândouă mânile, de la gât în jos, pe exteriorul brațelor:

— Aşa. Acum te-ascultăm.

Mitru rămăsese cu mânile pe lângă corp; nu erau chiar lipite, în poziția de *drepţi* de la armată, dar nici libere de tot nu erau. El începu cu voce tare şi limpede, anunțând mai întâi titlul şi autorul poeziei: *Moartea lui Gelu, de George Coşbuc.* Continuă îndată cu prima strofă, spusă sacadat şi uniform, dar tare, de răsuna sala întreagă:

Răzleţ din oştirea bătută,
Fugind pe câmpia tăcută,
Căzu de pe cal, de durere,
Pe marginea apei. Şi piere.
Din rană şi-ar smulge săgeata
Şi n-are putere.

Continuă, apoi, la fel, cu strofa a doua:

Pierdut-a şi oaste şi ţară.
E noapte-n văzduhuri şi rară
E zbaterea apei, când valul
Atinge cu aripa-i malul
- Iar Gelu, prin noapte stând singur,
Vorbeşte cu calul:

Recita fiecare cuvânt răspicat, iar versurile le înlănțuia sacadat şi totul era egal de pronunțat, în rostirea lui, care suna, în întregul ei, ca un şir regulat de bătăi de ciocan pe o tablă sonoră; nu sesiza trecerea înlăntuită a înțelesului unor sintagme dintr-un vers în altul, ceea ce, în limbajul de specialitate, se numeşte *enjembement,* spunând:

E noapte-n văzduhuri şi rară, ca pe o unitate textuală de sine stătătoare, ca şi cum atributul *rară* s-ar fi referit, cu un mic artificiu de topică, la *noapte;* iar apoi:

E zbaterea apei când valul, la fel, urmând cu:

Atinge cu aripa-i malul -

Iar Gelu, prin noapte stând singur, şi versul scurt din finalul *strofei:*

Vorbeşte cu calul, iarăşi ca pe o unitate textuală distinctă şi independentă, îl lăsa să cadă, poate din lipsă de suflu, ori ca o lespede care pecetluieşte ceva, unitatea strofică, de exemplu. În atenția celor din jur, puțin deranjată de sonoritatea maximă, a bătăilor de ciocan pe tablă, domnişoara Lucica se încrunta treptat, pe măsură ce bătăile de ciocan ale vocii lui Mitru se repetau, intensificându-se; fața ei foarte uşor cenuşie, în contrast cu lucirea metalică a ramelor de ochelari, părea că încă se mai umbreşte. Închise coperțile carnetului pe care-l ținea pe genunchi, se ridică de pe scaun şi făcu doi paşi spre scenă:

- Măi, băiatule, stai puțin, stai că nu-i bine...

Mitru se opri pe panta urcătoare a unui nou avânt, roşi tot, deşi nu-i prea stătea în obicei şi aproape că se bâlbâi întrebând:

- Da'dice, domnişoară?

Luată scurt, cu această întrebare directă, Lucica se fâstâci puțin şi nu găsi, pe dată, alt răspuns:

- Aşa, pentru că nu-i bine... Gheorghe Petrea, învățătorul cel înalt şi chipeş, îi veni în ajutor:

- Pentru că spui prea tare... Dar Mitru îşi regăsise stăpânirea de sine şi ripostă:

- Păi să s-auză, domnule învățător, s-auză şi proştii eia din fundu'clasei. Ştii dta cât popor va fi la serbare?

Lucica îşi strângea carnețelul la piept, ca pe o garanție de siguranță, totuşi, câtă vreme nu putea formula, încă, observațiile pe care ar fi trebuit să le spună băiatului. Câştiga timp masându-şi, uşor, încheietura mânii stângi cu degetele dreptei:

- Uite ce-i, băiatule... Începu ea, şi se simți prinsă de cot. Monu se ridicase în picioare şi era lângă ea, cu clopul lui de bucate aşezat pieziş pe frunte, aşa cum i-l puseseră fetele, şi expresia aceea ciudată care-i venea de la această noutate. Lucica întoarse fața spre el, cu o nedumerire în plus:

- Domnişoară, începuse Monu destul de timid, domnişoară dragă, am şî eu ceva de spus... Dumnilorvoastre, tânării, nu ştiți cât am avut de suferit... Lucica îl prinse, la rândul ei, de braț, ca şi cum ar fi vrut să-l liniştească:

- Ba ştim, bade Monule, ştim, ne-ai mai spus dta... Stai frumos pe scaun şi ascultă recitările... Aici avem treabă, că trebe să facem probe, că duminică-i serbarea..., îi vorbise şi ea rar şi apăsat, ca adineaori Ucu, să-l facă să înțeleagă.

- Apoi că şî io vin la serbare!

- Sigur că da, bade Monxde, şi dta vii şi te punem în rându-ntâi...

- Ba, în rându-ntâi nu vreau, că acolo stau domnu'părinte, cu doamna preoteasă...

- Bine, bade Monule, te punem atunci în rândul al doilea... Ceilalți participanți la repetiție începuseră să se cam impacienteze; Ucu chiar se pregătea să intervină, când se auzi iar vocea ca o trâmbiță a lui Mitru, încât toți au crezut un moment că-şi reluase recitarea:

- Domnişoară, mă mai țâneți mult aici degeaba? Că am treabă acasă, s-o ajut pe a' bătrână, că al bătrân îi dus la lucru şî io-s sângur bărbat la casă!

Întoarsă din nou cu fața spre el, Lucica îl privi câteva clipe cu atenție, ca şi când ar fi căutat ceva anume pe fața lui tânără, lucind de sănătate şi îndrăzneală:

- Nu băiete, poți să te duci. Descumpănit, Mitru reveni la tonul normal al vorbirii:

- Ş-atunci cu poezia cum rămâne?

- Nu rămâne nicicum, îi răspunse Lucica liniştită.

- Şî cum s-o spun?, se interesă celălalt.

- Cum vrei tu, băiete, îl linişti Lucica.

- Aşa cum am spus-o la probă îi bine?

- Îi foarte bine; aşa s-o spui, încheie regizoarea disputa şi-şi deschise carnețelul.

Ca şi când ar fi reputat o victorie care i se cuvenea, Mitru ridică țanțoş clin umeri şi aruncă spre prietenul lui o privire semeață:

- No hai ş-om mere! Dar Gheorghică nu se lăsa dus:

- Io nu mi-am spus poezia. Zâ-i la domnişoara că nu mi-am spus-o!

Când Lucica auzi, din gura cam obraznică a lui Mitru, că prietenul lui nu-şi spusese poezia, îi făcu semn cu creionaşul aurit:

- Hai, sus pe bină!

Gheorghică păşi pe scânduri, cam ezitant; nu luă nici un fel de poziție şi nimeni nu-i indică nimic. Stăteau numai şi aşteptau să termine, ca să poată continua cu celelalte puncte din program. Băiatul începu liniştit, cu o voce aproape normală, doar cu ceva de şoaptă tainică în ea:

În vaduri ape repezi curg

Şi vuiet dau în cale,
Iar plopi în umedul amurg
Doinesc eternii jale.
Pe malul apei se-mpletesc
Cărări ce duc la moară
- Acolo, mamă, te zăresc
Pe tine-ntr-o căscioară.

În sală se lăsă liniştea; la început, când băiatul spusese primele cuvinte, acestea se strecuraseră, cu sonoritatea lor aproape stinsă, printre frânturile de conversație potolită ale celorlalți; apoi, când Gheorghică îşi continuă recitarea netulburat, în acelaşi ton, aproape şoptit, toți se întoarseră cu fata spre scenă şi ascultară cu atentie; fetita tunsă ca un băiat, Rodica, privea şi ea, în tăcere, din locul unde se afla, pierdută prin sală; apoi îşi căută din ochi mama, pe Ucu, şi se apropie cu paşi moi de ea. Băiatul de pe bină continuă în acelaşi ton normal; parcă ar fi vorbit cu toți şi parcă ar fi vorbit cu nimeni; parcă şi-ar fi spus sie însuşi, dar ceva mai tare, ca să ia aminte toți:

Tu torci.
Pe vatra veche ard,
Pocnind din vreme-n vreme,
Trei vreascuri rupte dintr-un gard,
Iar flacăra lor geme:
Clipeşte-abia din când în când
Cu stingerea-n bătaie,
Lumini cu umbre-amestecând
Prin colturi de odaie.

Cu tine două fete stau
Şi torc în rând cu tine;
Sunt încă mici şi tată n-au,
Şi George nu mai vine.
Un basm cu pajuri şi cu zmei
Începe-acum o fată,
Tu taci ş-asculţi povestea ei
Şi stai îngândurată.

Lucica rămăsese cu carnețelul pe genunchi, privind spre scenă, ca şi cum ar fi privit în gol. Ucu întinse mâna după fetiță, care se apropiase, şi-o apucă de umeri; cu coada ochiului îl căută din privire pe Gheorghe şi fu mulțumită că-l vede cu ochii pe ele şi că, mişcându-şi umerii lui puternici, se apropie cu paşi tăcuți. Băiatul de pe scenă continua să-şi spună sieşi, spunându-le celorlalți:

Şi firul tău se rupe des, Căci gânduri te frământă, Spui şoapte fără de-nțeles, Şi ochii tăi stau țintă. Scapi fusul jos; nimic nu zici Când fusul se desfirâ... Te uiți la el şi nu-l rădici, Şi fetele se miră.

Domnişoarele Lucica şi Mărioara, fetele părintelui Bujor, rămăseseră împietrite, dar înăuntrul ființei lor se simțeau, amândouă uşoare, călătorind parcă spre o lume depărtată, care era tocmai aici, unde se aflau ele. Prietena lor Şara, unguroaica voinică şi frumoasă, îşi simțea ochii umezi. Victor, tânărul viitor student, şi Ionel Gurzău, flăcăul frumos ca o fată, răzimau pervazul geamului, privind în gol. Ucu strânse mai tare, aproape de ea, trupuşorul puțin dar tare al fiicei sale, iar aceasta, Rodica, întinse o mână spre mâna tatălui său, care li se alăturase, cu cealaltă o ținea de rochie pe bunica sa, Anica, de parcă ar fi vrut să se asigure de apropierea ei. Numai Monu, din rându-ntâi, îşi îndreptase trunchiul şi privea în jur, de sub pălăria lui de bucate, ca şi cum ar fi vrut să spună tuturor:

- Nu v-am spus eu?

Intre timp, Gheorghică se apropiase, în aceiaşi ton, de ultima strofă, pe care o spuse la fel, fără nici un accent special:

Afară-i vânt şi e-nnorat,
Şi noaptea e târzie;
Copilele ţi s-au culcat —
Tu, inimă pustie,
Stai tot la vatră-ncet plângând;
E dus şi nu mai line!
Ş-adormi târziu cu mine-n gând
Ca să visezi de mine!

Nimeni nu reacționă în nici un fel; nu se auzi nici un oftat, nimeni nu-şi suflă nasul, nici nu mişcă vreun scaun. Tăceau cu toții, în aceeaşi împietrire uşoară. Cei doi băieți dispărură fără să li se audă paşii, fără să ia nimeni samă la ei, ca şi cum ar fi fost nişte simple figuri desenate pe foaia albă

a golului încăperii şi cineva îi ştersese cu un burete nevăzut. Repetiția se reluă într-un calm desăvârşit şi înțelegere deplină. Aproape că nu mai era nevoie de carnețelul Lucicăi, nici de încruntarea sprâncenelor ei frumos desenate sub ochelari.

Pe scenă urcă Mărioara, care juca rolul preotesei, Justina, şi Ionel Gurzău, care-l întruchipa pe Gabor; Rodicuța se urcase şi ea, deşi nu avea rol în replicele care urmau, dar nimeni nu-i spuse nimica; stătea pe bancă, liniştită şi cuminte, numai picioarele cu sandăluțele care nu-i ajungeau la podea se bălăngăneau uşor.

Mărioara, potrivit indicațiilor autorului, *zăpăcită, rămâne o clipă în mijlocul scenei. Î*ncepu să-şi spună rolul parcă mai puțin cântat, poate unde cele dintâi replici reproduceau formule comune de conversație; la început ale preotesei din piesă cu sine însăşi:

Ce să fac?... A!... masa... aici Mărioara imită cât puni acțiunea prevăzută de rol: *strânge masa repede, dar dă un țipăt înnăbuşit văzând uşa din fiind deschisă.* Apoi rosti, privind spre tavanul sălii de clasă:

Doamne! Am uitat să trag zăvoml! După care, cum se spunea în didascalie: *Dă să-nchidă. Gabor însă împinge uşa-n lături şi intră.* Dar Ionel Gurzău nu se mai complică şi sări peste aceste amănunte direct la textul pe care-l avea de recitat; îl spuse atât de normal încât i se pierdu cu totul structura de vers cu enjembament deschis; totuşi, în pronunțarea lui, cuvintele aveau ceva, foarte puțin, abia simțit, cântat:

Justină, fii cuminte... Vezi că viu cu binişorul... Un cuvânt... O vorbă numai...

Dar Mărioara, adică Justina, trebuia să-l întâmpine cu un refuz categoric; ea rosti, mai întâi, pentru sine, cum era indicat: *Iar?...* O facu uitându-se în altă parte; apoi, întorcându-se spre partenerul ei de scenă, pronunță, cum era specificat, *cu mânie:*

Cum? Cum ai îndrăznit? Fugi din casa mea.

Aşezați astfel în siniația dramatică, celor doi interpreți nu le-a fost nici greu, nici nefiresc să o desfăşoare spre o culminație previzibilă; de fapt, deşi ungur, Gabor, suspina de multă vreme după Justina, de pe când, cum îi amintea el,

...în Abrud, la casa voastră,

Când erai nemăritată, şi-ți treceam pe sub fereastră...,
parcă alta tu erai atunci:
Te-ndurai chiar câte-odata o privire să-mi arunci...
La un bal — vezi cum țiu minte? — te-am jucat o noapte-ntreagă...

Acum, personajul interpretat de Ionel Gurzău, care rostea frumos, uşor cântat, cuvintele rolului, refuză să asculte de îndemnul preotesei din piesă de a pleca:

Nu... nu plec!..., pentru că: De zile-ntregi
Ţin să am cu tine-o vorbă... Pentru ce nu mă-nţelegi?...
O! puteam aşa de bine să te iau pe sus, cu sila,
Căci în sat eu sunt stăpânul astăzi... însă vezi că mila
Nu mă lasă...

Mila, insă, întreținută de răbdare, spunea personajul din piesă, s-ar putea sfârşi:

va lua sfârşit odată —
ţi in suflet ura oarbă ca o fiară-nfomctatâ,
Mi se va trezi...

Pe scurt, Gabor pune în cumpănă salvarea preotului Dan, pe care-l ştia ascuns, de acceptarea avansurilor sale de către preoteasa justina; cum aceasta rezistă cu demnitate:

Nu-ndrăzni să-ntinzi asupră-mi, liftă, mâna ta spurcată!,

Gabor pleacă amenințând. Aici Lucica opri scena, deschise carnețelul şi explică tuturor, cu figura ei de profesoară foarte tânără, că, la scurt timp, Gabor se-ntoarce cu pandurii săi, iar când încearcă să o ia cu forța pe tânăra soție de preot, în toiul luptei în care bătrâna Anisia, adică Ucu, chiar luase securea, apare părintele Dan. Învățătorul Gheorghe era de-acum pe bină, unde păşise uşor şi se arăta, cum spune autond piesei, *cu măreţie.*

Cu statura lui înaltă, cu fruntea lui largă şi luminoasă sub părul negru, învățătorului Petrea nici nu-i era prea greu să arate falnic şi să pronunțe cuvintele cu o anume solemnitate:

Iată-mă-s! Ce vreţi cu mine?... Iar după ce toţi tresar şi rămân o clipă înmărmuriţi:

Mamă, lasă jos săcurea! (Anisia se ridică, săcurea-i scapă din mâni)
(Părintele cătră panduri) Ați venit să mă luați!...
(către Justina) Du-te, vezi de prunc, Justino!
(Pandurii vor să-l apuce. Părintele îi opreşte cu un gest)
Stați! Nu mai înaintați!

(Către Gabor) Nu-i nevoie să mă lege!... Merg de bună voie chiar! Şi, pentru că se indica mişcare din partea Anisiei:

Nu te potrivi lor, mamă!... Lasă-i!... totule-n zadar!...

Înainte de a se lăsa dus de panduri, părintele Dan mai era arătat cum îşi îmbrățişează băiatul. Justina, adică Mărioara, luă de mână pe Rodicuța şi o aduse în fața tatălui ei, învățătorul Gheorghe Petrea, în rolul părintelui Dan. Fetița, adică Ionică din piesă, nu avea de spus nici un cuvânt, dar se apropie cu firesc deplin de tatăl ei adevărat, care era şi cel din piesă, şi se lăsă ridicată în brațe şi sărutată, după care reveni lângă Mărioara care, cum scria în text, *îşi frânge mânile plângând,* încât nu o mai poate lua în brațe. Justina din piesă trebuia să mai spună şi nişte cuvinte, plângând ridicarea preotului; Ionel Gurzău, care juca şi rolul lui Gabor şi al unuia din pandurii săi, în lipsa figuranților, care cineştie pe unde erau împrăştiați, *o îmbrânceşte la o parte,* dar Rodicuța stătea nedumerită între ei, adică între Mărioara şi Ionel, aşa că tânărul se împiedică de fetiță, care i se încurca în picioare, şi nu putu să rostească, aşa cum s-ar fi cuvenit, cuvintele din rol:

Stați aici! V-o dau în seamă!,

care, de fapt, erau adresate pandurilor care lipseau de pe scenă, încât ordinul lui sună în gol, plutind în sonoritatea deschisă a sălii goale ca ceva fără rost, o hârtie albă purtată de curentul de aer. Noroc cu prestanța firească a învățătorului Gheorghe, care redresă finalul scenei cu solemna lui rostire:

Cerul să vă aibă-n pază... Dumnezeu cu tine, mamă! (Către Justina şi Ionică)
Şi cu voi! (îi binecuvânta, apoi ridică ochii la cer)
Tu, dulce tată, mă zăreşti de-acolo oare?...

pentru ca, de-adevărat, sâ încheie scena Ucu, în rolul Anisiei, mama preotului Dan, care rosteşte înflăcărată:

Ori îl mântui de la moarte, ori. ..să-l văd măcar cum moare!

În text era prevăzut că, după aceste cuvinte, personajul interpretat de Ucu, mama Anisia, *se repede ca nebună şi trece printre panduri, scăpând pe uşă,* dar învățătoarea Natalia Petrea lăsă baltă acest final în care nu era, de fapt, pe bină, nici un pandur, afară de Ionel, care răsufla uşurat că mântuise cu bine, şi-şi prinse copila, pe Rodicuța, în brațe, ş-o smotoci ş-o drăgăli.

Fetița râdea gâdilată, ceilalți, scoşi, de-acum, din rol, erau destinşi şi mulțumiți; învățătorul Petrea se căuta după o țigară, asistat de Victor Bujor şi Ionel Gurzău, care ~~aşteptau~~ şi ei una;

Mărioara stătea la rând, după Ucu, la smotocit şi drăgălit ferita şi-o trăgea de mânecă pe marna dezlănţuită:

— Hai, dragă, parcă numai tu singură ai fi pe lume!

— Păi află că şi sunt! Numa'io singură-s mama ei!

— Da, da'şi io o iubesc şi vreau s-o drăgălesc!, făcea bot, în glumă, fata popii.

—Foarte bine faci c-o iubeşti, răspunse Ucu, înflăcărată, da'dacă vrei s-o drăgăleşti, mai aşteaptă... Dar Mărioara se alinta şi făcea pe supărata; poate că ştia că-i stă bine şi că obrajii ei deveneau parcă mai curaţi, ochii mai strălucitori iar părul mai plin de viaţă:

— Da' cât să mai aştept, dragă, că nu mai termini odată!

— Atunci ştii ceva: fă-ţi şî tu o copilă! răspunse râzând Ucu, mulţumită nevoie mare că găsise replica potrivită.

Numai Lucica părea că este, cum ar fi spus ea: din altă piesă; îşi consulta carneţelul, după ce se uitase, îngrijorată, la ceas:

—Copii, măi copii, azi avem repetiţie, nu altceva! Nu vreţi să terminăm odată?

Ceilalţi nu se atacară deloc că regizoarea lor le spusese: copii; găseau chiar că era un semnal potrivit de familiaritate pentru ceea ce era grupul lor şi ce îşi propunea să facă: o joacă plăcută, de oameni mari, cu câţiva tineri şi chiar un copil printre ei. Chiar cei mai mulţi dintre ei erau înclinaţi să încheie „proba" şi începuseră să şuşotească de la unul la altul, cu oarecare featească fată de Lucica. Cum aceasta îi ţinti pe vinovaţii de indisciplină, cu privirea ei severă prin ochelari, se ajunse la o pertractare, *negociere,* în termenii de astăzi, după care, fără prea multe controverse, se hotărâ să se mai joace doar o singură scenă, aceea a confruntării dintre părintele Dan, aflat în captivitatea în care-l dusese Gabor, şi groful, Comitele Arpad de Nyary, interpretat de Victor, fratele Lucicăi şi Mărioarei. Cât despre final, în care părintele Dan urma să fie împuşcat mişeleşte de Gabor, tocmai când moţii îl eliberaseră, au convenit repede să nu-l mai joace; învăţătoarea Natalia Petrea, Ucu, le povestise altă dată, cât de greu trecuse, după celalalte repetiţii, Rodicuţa, fiica ei, peste acest episod în care tatăl său, şi cel de pe scenă şi cel din viaţă, ar fi fost să fie omorât, cum plânsese şi chiar zbierase că „nu, nu se poate aşa ceva, ca tăticul meu să fie omorât!" şi că dacă altcineva nu-l apără, şi se referea la mama ei, dar şi la Mamanica, bunică-sa, ca şi la personajele din piesă, amestecând realitatea cu ficţiunea într-o realitate proprie, asupra căreia vedea că se coboară o mare nenorocire, atunci ea, cu ghiarele şi cu dinţii, îl va zgâria şi-l va omorî pe cel care vrea să-i omoare tatăl. Aşa că toţi convenită să lase repetiţia fără scena finală, urmând ca Ucu să încerce, în ziua rămasă până la serbare, să o facă pe Rodica să înţeleagă deosebirea între scenă şi viaţă, între ficţiune şi realitate.

Scena în care se înfruntă cele două forţe dramatice principale ale piesei, Comitele Arpad de Nyary şi părintele Dan, începe prin o rememorare a celui dintâi: un episod din copilărie, în care cei doi, colegi de clasă într-un orăşel de pe Târnavă şi, până la urmă, prieteni, se duc la scaldă; povestea

groful, cu vocea nu tocmai maturizată a lui Victor, care peste câteva săptămâni urma să meargă la Cluj, la Universitate:

Tu erai
Un Valah înalt şi zdravăn, eu - un gingaş prunc de nemeş.
Tu, posomorât şi harnic, eu - neastâmpărat şi... leneş.
La-nceput duşmani de moarte... dar căzurăm la-mpăcare,
Căci... făceai mai bune teme, şi — aveai şi pumnul tare...
Ne-am împrietenit... şi, iată, că-ntr-o zi de vară, caldă,
Am fugit tiptil din şcoală şi-amândoi ne-am dus la scaldă.

Ceea ce urmează era, desigur, previzibil, dată fiind desfăşurarea de până acum a piesei: Târnava venise mare, iar copilul de grof era să se înece; părintele Dan rememorează şi el scena şi intervine, cu vocea puternică a învățătorului Gheorghe:

Şi eu atuncea, îngrozit..., iar Victor Bujor o completează cu vocea lui tânără, în contul grofului: *te-ai aruncat*

Cu primejdia vieţii tale să mă scapi, şi — m-ai scăpat!
Când m-am deşteptat pe ţărmuri, zguduit ca dintr-un vis,
Te-am văzut pe tine-alături în genunchi, şi am închis
Ochii iarăşi, — dar scăpasem! Vezi, această întâmplare
Mi-a rămas aşa de vie-n mintea mea, încât îmi pare
Că de-aş mai trăi un secol, n-am s-o uit... n-o pot uita!

Hei, de nu era Valahul cel vânjos..., încheie groful rememorarea, prin vocea lui Victor. Părintele protestează, evident formal: *'Nălţimea ta!,* pentru ca groful să sintetizeze: *Da, de nu era Valahul, n-aş ß fost nici eu pe lume!...* Urmează esența explicației grofului: venise să-l scape de la prinsoare pe preond valah, drept recunoştinţă pentru salvarea propriei vieți printr-un act nu numai de curaj, dar de mare risc. Cum este de aşteptat, preotul refuză acest act de recompensă strict personală, pentru că, în momentul istoric respectiv, problema nu se mai punea între inşi, ci între națiuni. De aici, un dialog în contradictoriu, destul de lung, însemnat de evaluări şi autoevaluări, în contrast, fireşte, ca şi de argumentele, istorice mai ales, ale fiecărei părți. Spunea groful:

Părinte!
Este o deosebire... Voi, la drept, n-aveţi cuvinte
Să vă răsculaţi... Noi însă... Neamul nostru...

La care celălalt intervenea, demn:

Neamul meu

Este tot aşa de vrednic şi de bun la Dumnezeu..., iar groful, izbucnind:

Ha! Mă faci să râd, părinte! (cu dispreţ) Neam valah! Neam de iobagi,

Bun doar să răstorni pământul, bun cu boii-n plug să tragi

Şi să sameni pentru alţii... Asta este neamul tău!

Pe când noi, hei, noi, Maghiarii! Drept să-ţi spun, îmi pare rău

Când te văd căzând în prada unor fantezii deşarte.

Tu, bărbat în toată firea, preot dintre cei cu cane... (mai calm)

Crede-mă, Părinte, dacă ţi-ai cunoaşte datoria...

Preotul riposta, cu amărăciune:

Asta vi-e egalitatea, libertatea şi frăţia?...

Groful tăia, semeț:

Sunt ideile nebune ale veacului pe care

Capetele voastre-aprinse le-au luat şi la-ntâmplare

Răspândindu-le prin gloată, ea, prostită, le ascultă,

Fără ca să le priceapă... Dar e cea mai grea insultă

Trista voastră-ncumetare de-a vă crede de-opotrivă...

Cum dialogul se transformase într-o dezbatere care uza de clişeele istorice cunoscute, cu Traian, Decebal, Hunii şi celalalte, se poate crede că Lucica începuse să se impacienteze; vedea şi ea că piesa se lungeşte nepermis, diluând substanța strict dramatică şi subminând interesul eventualilor spectatori. Interveni încăodată, folosind apelativul prin care credea că poate obține cea mai mare înțelegere, deşi învățătorul Gheorghe era binişor mai în vârstă decât ea:

- Copii, eu cred că putem trece peste câteva replici şi să reluăm de la... stați puțin să mă uit în text de unde să reluăm... Căută cu ochelarii prin paginile carnetului; găsi:

- De la replica ta, Victor: Dar atunci... săcurea numai...

- Da ştiu, răspunse fratele său; apoi avu o tresărire a întregului corp, ca şi cum şi-ar fi aranjat ținuta, se dădu un pas înapoi şi începu:

Dar atunci... săcurea numai poate să decidă!

Î*nvăţătorul prelu*ă *curgerea versului din mers:*

Cadă

Deci săcurea! Eu sunt gata!

Victor intră imediat pe replică; părea grăbit să termine şi nu mai avu timp să-şi acomodeze vocea după didascalia care indica: *cu melancolie,* încât păru cam repezit; dar Lucica îl lăsă în ale lui:

Cine-ar fi putut să creadă Totuşi!...

După care interveni învățătorul, grăbit şi el:

Poţi să ştii ce scrie, oare, în a sorţii carte?

Şi din nou Victor:

Cine ştie! Plec... Părinte!... Ceasul nu mai e departe...

Ştiu... -răspunse celălalt - trimite pe duhovnic!...

Asta ţi-e dorinţa?- întrebă Victor. *Da* — răspunse Gheorghe.

Altceva nimic? insistă celălalt, dar în text era indicat că Părintele, cu brațele încrucişate pe piept, nu răspunde. Pare cu totul adâncit într-o visare. Aşa că învățătorul tăcu, iar Victor, după cum învățase din rol, se apropie de el şi-l îmbrățişează, încheind scena cu vorbele:

Părinte!...Eşti un om!...

Odată încheiată proba, grupul nu mai întârzie mult; ieşiră mulțumiți în curtea şcolii, iar sala rămase goală, configurând altfel ecoului vocilor lui Monu şi *kerem szepen bacsi* care ieşeau ultimii şi păreau că mai au câte ceva de împărțit. Nu era ceva foarte important şi ajunseră amândoi pe prag, unde se punea problema cheii de la uşă:

- Unde se punem *aszt a kulcs?,* se întreba, căutând cu ochii în jur, cel care servise de paznic.

- Domnişora, *kisaszony,* strigă el după Lucica, dar Monu îl potoli degrabă:

- Las-o, mă-n pacea ei pe domnişoara! Ce, nici atâta nu ştii? Cheia se pune sub scândura de la prag: ni aşa, o rădici şî bagi cheia. Stă-n pază bună până duminică...

-Jaj!, se miră celălalt, na aszt en neni tudtam! Na ugy...

În acelaşi timp, ceilalți se despărțeau, în fața şcolii; se despărțeau pentru puțină vreme, căci cele două surori, Lucica şi Mărioara, vroiau să se asigure, de la fiecare, că nu va întârzia prea mult şi se vor întâlni iarăşi, cu toții, la casa părintelui Bujor, unde erau aşteptați, ca în fiecare seară după repetiție:

- Să faceți bine şi să nu tăndăliți prea mult!, repetau ele; Lucica, mai destinsă acum, părea total schimbată, şi la ținuta mai lejeră, şi la fața de pe care parcă dispăruse umbra aceea subțire, ca de cenuşă, şi se aşternuse ceva ca o lucire caldă; dar Mărioara era la fel, împrăştiind parcă şi mai multă bună dispoziție şi căldură sufletească din fața ei plăcută, rotundă, cu ochii mari, scânteietori şi părul în şuvițe rebele.

- Noi nu tăndălim niciodată, se grăbi la răspuns, ocoşă, cum se spune in Ardeal, fetiții învățătorilor. Numa'Mamanica asta tândăleşte, ia-i Tândală!

- Şi tu cine eşti? Păcală?, întrebă bunică-sa, aplecându-se asupra ei. Da' la galițe nu trăbă dat grăunțe? Da'purcelu' nu trăbă hărănit? Tu n-ai puii tăi de grijât?

- Le facem pe toate, interveni, împăciuitor, Gheorghe. Ş-apoi io trăbă musai s-ascult comunicații', Ia radio domnului părinte...

- Aşa, aşa, comunicând, repetă, ca un ecou, Lucica, uitându-se după cei patru, cum dau colțul clădirii: tinerii, înalți şi frumoşi. Rodica, între ei, cu mânile ridicate, agățate de mânile lor, lelea Anica, în urma lor, trupeşă, în mersul ei legănat, ca de rață.

- Coadă-codău, îşi spuse, în sinea ei Lucica, punându-se în pielea fetiței: aşa ar spune Rodicuța despre bunica ei, dacă ar vedea-o din spate, cum o vede ea acum.

Se împrăştiaseră care încotro: Ionel Gurzău o luase cu paşi sprinteni către casă, zorind să ajungă să vadă de vite, împreună cu tatăl său, primarul satului, dar mai ales de tânăra lui nevastă, Valerica, însărcinată în luna a opta, pe care n-o mai văzuse de Ia amiaz'. De altfel, Mărioara îi şi condiționă, cu o asprime dulce, din toată ființa ei frumoasă:

- lonel-lonelule, începu ea, pe un refren foarte cântat în epocă, să nu te pună păcatele să nu vii şi cu Valerica, c-apoi...

- C-apoi ce?, domnişoară?, întrebă acesta abia stăpânindu-se să nu râdă; nu pentru ceva anume, numai aşa, pentru că se simțea bucuros.

Dar Mărioara şi Lucica, de braț, cu Şari, la mijloc, o luaseră prin praful drumului către casă; celelalte două începuseră să lălăie un cântec, luându-se de talie, dar Lucica tăcea, mergând în pas cu ele. Le înconjura, ca ceva material, lumina de august a dupăamiezii înclinate spre seară; era ceva împlinit, maturizat, copt cum este copt un fruct sau o pâne, în ora aceea a zilei de sfârşit de vară. Mirosea a paie uscate de grâu bun, dar şi a fân de ierburi şi flori, uscat la soare; venea, de la părău, şi un subțire miros de baltă; din praful drumului se ridica, în răstimpuri, miros iute de balegă de vacă şi încă şi mai iute, cu o anumită asprime în el, de balegă de cal.

Lucica simțea toate astea şi se lăsa înconjurată de ele într-o linişte care-i punea în acord ceea ce simțea în interior cu semnalele care-i veneau de afară. Coborând panta puțină de la şcoală spre părău, ea avea, în față şi în părți, la dreapta şi la stânga, întreg satul întins pe ulițe şerpuite leneş. Părăul venea de undeva din stânga lor, dintre nişte coame împădurite, şi se ducea, moale, fără hotărâre, spre dreapta, pentru a se pierde între alte coame rotunde şi înierbate, care începeau să prindă ctdoarea cojii de pâne proaspăt scoase de la cuptor. Drumeagul sărac pe care coborau ele trecea părăul pe o punte de lemn şi se deschidea în ulița lungă, care întovărăşea valea cu case puține în tot lungul ei. Drept la mijloc, unde ieşea cărarea de la punte, peste drum, era biserica de zid alb, cu cimitirul urcat pieptiş pe un deal mare şi greoi, ca o namilă. Mai la dreapta de la biserică, după

câteva grădini goale, era casa popii Bujor, cu ferestrele parcă aprinse de ultimele raze ale soarelui care se pierdea după colinele depărtate din stânga. Dacă s-ar fi lăsat pradă iluziei, domnişoara Lucica, fata părintelui, ar fi putut crede, câteva clipe, că luase foc casa lor, aşa cum se arăta privirii, cu ferestrele bobotind de jar viu.

Aşa, însă, deplin liniştită în pacea orei de seară, Lucica simţea în spate acoperişul drept al unui alt deal abrupt, ca un perete, întins în lungime de la un capăt la altul al satului, pe care dunga verde a pădurii aproape atârna peste povârnişul repede, peste grădini, peste case şi peste ele, cele trei fete, ca o streşină bogată de frunzare. Era pădurea numită de localnici Deasupra, iar Lucica îi simţea prezenţa ca pe a unei fiinţe vii, care o ocroteşte şi chiar o mângâie pe umeri.

Fetele păşeau prin praful drumului, înlănţuite, toate trele, de mijloc, în ora care se înclinase bmsc şi decisiv către seară şi, din zdrenţele de nori vechi, care stăteau împrăştiate pe cerul boltit peste dealul din faţă şi din spulberările de praf care se ridicau suflate de-un vânt de nicăieri, de pe spinarea lui aspră şi cocoşată, începu să se înfiripe făptura de umbră şi nimic a demonului; a fost, mai întâi, o părere, o simplă asemănare, dar o asemănare cu golul zdrenţuit al nimicului. Apoi se înfiripară câteva trăsături lungi, ca nişte crengi uscate, bănite de vânt. Semănă, pentru o clipă, cu o salcie bătrână, cu pletele putrezite, căzute peste ochii urduroşi şi seci, încrustaţi în trunchiul ei noduros ca nişte răni obrintite, până la pământ; apoi cu o alcătuire imensă de paie mucede şi rare, printre care bătea vântul nimicului şi dincolo de care se străvedea un gol sur şi îmbătrânit. După care demonul întinse peste aproape o treime de cer cârpele sfâşiate din fiinţa lui de umbră, rece ca cenuşa, apoi le adună în vălătuci greoi pe care-i rostogoli peste neant. Se prăbuşea, împrăştiindu-se, şi iar se aduna, pentru ca din nou să se prăbuşească; o clipă şchioapă îl adună mototol, ca pe o uriaşă păpuşă de cârpă reproducând propria sa figură, şi îl propti de spinarea de mistreţ a dealului şi de o buză ştirbă de nor. Stătu aşa, într-un echilibru precar, cât ai fi numărat un număr fără noroc, bătu de două ori, rar, din aripile zdrenţuite şi se aşeză pe creanga unui prun uscat. Trunchiul de cărbune al pomului pârâi, o dată, jalnic, aplecându-se spre lunii împietrit, apoi se ridică şi se clătină, scârţâind prelung şi uscat, ca o ţâţână neunsă; fâlfâind scurt din aripile de cârpă, demonul îşi găsi echilibrul precar şi rămase aşa, agăţat de legănare, îmbrobodit în propria sa singurătate ca-ntr-o pustietate seacă şi veche.

17.

În acest timp, ameţit de dansul culorilor şi mirezmelor care îi bântuise închipuirea, ca de un alcool tare, dar subtil, contele Wass intra, în fine, pentru prima dată în acea dupăamiază de august, în interiorul castelului său de la Taga. Păşise pe dalele de piatră ale treptelor şi ale porticului de la intrare, pe duşumelele de lemn vechi ale unui antreu nu prea larg şi pătrunse într-o încăpere destul

de joasă, cu tavanul de bârne înnegrite, pereții albi şi ferestrele zăbrelite, înscrise în ogive tăiate adânc în zidul gros. Piesele masive de mobilier zăceau indistinct în penumbră, ca nişte stânci informe într-o apă fără culoare; cadrele de pe pereții albi, cretoşi, erau ca nişte pete geometrice de întuneric, din care scânteia subțire câte o sclipire iute de ochi sub o sprânceană încruntată, un giuvaier dintr-un colan, curba frumos arcuită a unui obraz feminin. Drept în fața lui se contura dreptunghiul înalt al oglinzii venețiene; în penumbra incăperii, apa ei părea stătută şi atonă, încremenită în afară de spațiu şi timp.

Contele rămase o vreme pe gânduri ca şi când, odată ajuns în interiorul castelului său, ar fi aşteptat de la noul decor o emisiune de semnificații pe măsura celei pe care i le furnizase exteriorul, cu parcul şi grădina de flori. Dar noua ambianță rămânea, deocamdată mută; numai semnale puține şi scurte veneau dinspre portretele de familie, câtă vreme golul şi plinul încăperii, cu mobila inertă şi fără formă, luciul oglinzii stins, rămâneau mute. Înaintă câțiva paşi pe podeaua de scândură bătrână; n-ar fi putut spune dacă a avut vreo sonoritate, vreo scâțâinire, ceva, călcătura lui, dar nici că n-a avut deloc. Parcă, totuşi, indistincția tulbure din cristalul oglinzii se lămuri puțin. Apoi, mai făcând un pas, i se păru că percepe conturul vag al propriei figuri; era atât de aburos că nu se putea recunoaşte. Ca să fie el însuşi, ar fi fost nevoie de câte-o completare, o tuşă aici, una dincolo. Încercând să-şi recompună figura în apa aceea atonă, contele fu ispitit de gândul de a se arăta cum s-ar fi vrut pe sine. Avea o statură dreaptă, dar ar fi vrut-o încă mai dreaptă; nu tocmai semeață, dar aproape de acea demnitate spre care năzuia cu toată ființa. Avea fruntea largă, dar mai curând aplecată spre spate, la baza părului, cumva altcumva decât şi-ar fi dorit să fie; ar fi vrut ca fruntea lui să fie înaltă şi dreaptă, ca zidul. Răsucindu-şi figura în fața oglinzii, i se păru că găseşte o poziție în care fruntea lui se tăia perpendicular. Era mulțumit, acum, şi de statura fermă a umerilor, şi de uşoara bombare a pieptului.

- Aşa da, e o statură pe care stă bine un *zriny*...

Jocul părelnic al oglinzii îi aşeză pe umeri dolmanul caracteristic. Dedesubt, avea o tunică de stofă mai subțire, cu guler drept şi îngust, ridicat pe lângă gât, de sub care ieşea o legătură destul de lată, înnodată sub guler şi terminată, la cele două capete, cu ciucuri lungi de fir aurit; marginile gulerului dar şi ale tunicii erau tivite cu acelaşi fel de şnur aurit. Din acelaşi şnur, pe mâneca stângă era împletit un galon care urca până aproape de cot, într-un model care se repeta, într-o variantă mai largă, sub tunică, pe partea cea mai de sus a pantalonului de culoare mai închisă. Marginile de sus ale celor două buzunare laterale ale tunicii erau tivite cu acelaşi material, înnodat sub formă de trifoi, la extremități. Din şnur aurit împletit erau şi cele două registre largi de brandenburguri, care acopereau piepții mnicii, arcuindu-se şi lărgindu-se, în sus, până la umeri; jumătatea din dreapta, alcătuită, ca şi cealaltă, din rânduri suprapuse de şirete duble, terminate cu câte un ochi rotund, avea prelungiri spre mijlocul tunicii, prinse în câte trei nasturi de sidef, dintre care primii doi mai mici şi

falşi, cel din urmă, de la mijloc, mai mare, pe care se încheia inelul şnurului corespunzător din partea stângă. Dolmanul îmblănit, lăsând să se vadă, în afară, blana numai la guler, avea reveniri largi, ornate cu acelaşi fel de brandenburguri; se sprijinea numai pe umărul drept, cealaltă parte atârnând în spate şi era susținut, de-a curmezişul, peste umărul drept şi legătura de la gâtul bărbatului, de două rânduri de şiret împletit. Peste întreg pieptul, oblic, de la stânga sus spre dreapta jos, trecea cureaua albă şi lată a săbiei nobiliare.

Contele Wass se adânci, un timp fără durată, în această viziune; poate căuta, dincolo de amănuntele costumației, în ceea ce ar fi putut să-i spună privirea din oglindă a propriilor lui ochi, pe care uneori reuşea s-o fixeze, alteori nu. La un moment dat, ființa lui avu ca un fel de scuturare de sine, ca şi când şi-ar fi spus:

— Destul, acum, cu gândurile şi jocul speculațiilor. Avem treabă! încât sună după omul său de încredere şi dădu dispozițiile necesare: cum vor fi primiți cei aşteptați şi unde:

— Înălțimea Voastră binevoieşte să-i primească la masa de piatră?, întrebă omul cu fața fără expresie, deasupra vestei de mătase, cu dungi albe şi negre.

— Întocmai, răspunse contele, de-acum nu mai avem de ce să ne mai temem! Să fie tot ce este necesar: hărți, cafele, ce mai trebuie şi lumină. Multă lumină!

— Am înțeles. Înălțimea Voastră porunceşte vin?

— Vin? Nu! Astă seară poruncesc şampanie!

18.

Cei doi bătrâni frumoşi în haine albe ajunseseră spre dupăamiază în preajma bisericii; stătuseră o vreme afară, rătăcind, ca şi când n-ar fi avut nici un țel, prin preajma mormintelor din cimitirul vechi, a pomilor şi a stupilor de la mijlocul dealului. Se apropiară de fiecare cutie, simplu, cu mânile goale şi fețele descoperite, se aplecară cătând la buza urdinişului şi mormăiră câteva sunete nedesluşite. Hainele lor albe nu mai străluceau, parcă primiseră o umbră de culoare cenuşie. Albinele făceau, liniştite, cercuri tot mai strâmte în jurul lor, una se aşeză în barba albă a celui mai înalt, ca şi cum, în zborul ei, s-ar fi agătat de un nor; alta descinse planat pe chelia rotundă şi lucie a celuilalt şi o străbătu răbdător, dintr-o parte în alta. Era ca un mic plug negru pe un deal imens şi rotund. Apoi, după ce întârziară o vreme în dreptul criptelor vechi, cenuşii, cu inscripțiile şterse, sub care odihneau bătrânii preoți ai locului, cu fețele lor ca vanii învechit, cu odăjdiile încenuşate şi înscortoşate, cu câte-o evanghelie terfelogită, cu coperți tari de lemn ca osul, pe piept, între scândurile hârbuite ale copârşaielor vechi, sub straturile de pământ împietrit, îndesate unele peste altele, părintele Ilie şi părintele Ciuca, în umbra răcoroasă în care timpul se învechise şi se târa greoi, laolaltă cu şopârlele şi gândacii, pe sub covoarele dese şi încâlcite de saxău, o luară printre

pomii şi tufele din Hoance, se întoarseră la biserică şi rămaseră în faţa intrării, mângâiaţi de aerul cald cuprins între dealurile din jur. După un timp, cum lăcaşul era deschis şi „fătul" trebăluia pe dinăuntru, aşezând lucruri prin altar şi pe la iconostas, intrară şi ei în nava răcoroasă. Cel înalt se aşeză într-o strană, în dreapta, în apropiere de locul cântăreţului şi împietri şi el, cufundat în sine, cu trăsăturile destinse, parcă ar fi fost zugrăvit acolo în culori străvezii; celălalt rămăsese în picioare, atent la ce era în jur dar şi la ceva care stăruia în sine ca o mireasmă adâncă. Apoi venise preotul care se lăsase înconjurat de colinele dulci, în mijlocul cărora stătea biserica şi casa parohială; deasupra, cerul înalt şi totuşi apropiat era ca o cupolă. El se înclină în tăcere, sărută icoanele, după ce le ţinti adânc în ochi şi se lăsă pătruns de razele din privirile lor, şi intră în altar. Se întoarse, îmbrăcat în odăjdii sumare, numai cu patrafirul pe piept şi, stând drept în faţa altarului, cu faţa la cei doi bătrâni, cu bolta deasupra capului, ca un cer deschis, începu seria de rugăciuni obişnuite dinnaintea slujbei. Prin colţuri apăruseră, tăcute, câteva siluete şterse de babe îmbrobodite, cu toată căldura de afară, şi de bătrânei uscaţi, cu plete sure.

După rugăciuni, preotul psalmodie câteva cântări; îi răspundea, din strană, ajutorul lui, cu glas egal şi potolit. Babele foşneau din cârpele lor cenuşii, făcând cruci şi bătând mătănii, sub efluviile de tămâie din cădelniţa legănată în răstimpuri asupra lor; bătrâneii rămâneau în picioare, uşor aplecaţi, şi staturile lor uscate păreau că se unduiesc stins pe valurile cântării şi în învăluirea de mireasmă. Hainele albe ale celor doi păreau acum atinse şi ele de o paloare de fum bine mirositor, dar ei rămâneau cufundaţi în ceva care era înlăuntrul fiinţei lor.

După un timp nu prea lung, în care preotul şi cântăreţul alternau psalmodiile cu şoapta stinsă a rugăciunilor de ajutor şi mulţumire, părintele rosti mai apăsat formulele de încheiere; îşi ridică, apoi, mijlocul patrafirului, cu dreapta, şi-l aduse la buze. Se înclină în fata tuturor şi se întoarse către altar.

Când ieşi în faţa iconostasului, babele erau adunate în calea lui, iar cei doi în haine albe erau pe prispa bisericii şi vorbeau potolit cu cei câţiva bătrânei uscaţi. Preotul trecu prin dreptul femeilor cu mâna ridicată pentru binecuvântare. Câteva apucară să i-o tragă spre buzele lor uscate. El le mângâie cu cealaltă pe năfrămile decolorate, şoptindu-le bineţe, şi se îndreptă spre pata de lumină pe care ziua de afară o arunca pe podelele vechi, dar curate, din pronaos. Luând-o pe cărarea care îl scotea în dmm, fu urmat de cei doi în haine albe; acum soarele bătea iar direct pânzele curate cu care erau îmbrăcaţi, scoţând din ele o strălucire stinsă. Merseră o vreme pe cărare şi apoi ieşiră la dmm, fără cuvinte. Apoi o luară pe dmm în jos, preotul le spuse ceva, ei rămaseră drepţi, ca şi când ar fi ştiut dinnainte ce avea să le spună şi-l însoţiră în tăcere. Apoi se întâlniră cu preoteasa, care ieşea din curtea cu flori, cu copiii de mână. Amnci bătrânii albi se despărţiră de ei şi o luară înainte, pe drumul ţării, în jos.

Mergeau cu pas egal şi în tăcere; cu toiegele lor mari păreau că nici nu ating praful drumului. Deşi nu era pic de vânt, hainele lor păreau că unduiesc abia simţit. Trecură de clădirea înaltă a judecătoriei, de pe stânga, de largul unde se ţinea târgul, înaintară printre cele două şiruri de case îngropate în verdeaţa încălzită de soare, lăsară pe stânga zidăria albă a spitalului, retrasă de la drum în spatele unei pajişti, şi ţinură drumul până la cotitura lui bruscă, unde o lua spre locul numit la Fântânele. Acolo, trecură la dreapta peste şanţ şi găsiră cărarea care se strecura printre două grădini. Înainte de a începe urcuşul, ridicară amândoi privirea şi văzură drept deasupra capetelor locul unde trebuia să ajungă şi unde cărarea se unea din nou cu drumul cotit mult în stânga. Panta era abruptă, însemnată cu hârtoape şi bolovani. Părea mai mult o albie săpată de torent.

Urcau în pas egal povârnişul aproape vertical, dar răsuflarea le rămase la fel de uşoară; părea mai mult adierea vântului de dupăamiază. Când ajunseră în vârf şi se întoarseră spre drumul pe care veniseră şi care era ascuns acum de îngrămădeala de crengi de sub picioare, feţele lor albe şi curate primiră în plin razele soarelui care strălucea cu o lumină fără căldură, ca un nimb de foc pictat pe zidul unei biserici. Rămaseră un răstimp drepţi, în faţa lumii care se unduia pe valuri pierdute până în mari depărtări; cu toate că pământul, cu dealurile lui şi tot ce era pe el şi între ele, clădiri, acareturi şi pâlcuri de pomi, era undeva jos, iar deasupra era aerul străveziu şi nemărginit în toate părţile, şi la dreapta, şi la stânga, şi înainte, şi în sus, fără sfârşit, senzaţia totală nu era de un gol deasupra unui plin, ci de plin peste plin, un plin uşor şi diafan, dar consistent printr-o substanţă care putea să fie grea şi uşoară, totodată, plină şi translucidă, şi care vibra legănându-se în statornica ei neclintire.

Apoi cei doi se întoarseră cu spatele spre soare şi luară cărarea de pe marginea drumului. Calea se agăţase de o spinare rotundă de deal, ocolind şi lăsându-se în jos pe-o rână şi iar urcând uşor; în jurul lor se ridicase marea imensă, nesfârşită, de lut şi iarbă, vălurind coaste cocoşate sau prelungi, până în ceata pierdută a depărtărilor. Înainte mult şi la stânga, tremura, apărând şi ştergându-se, ca şi când nici n-ar fi fost, mirajul unui munte albastru, ca o navă coborâtă din cer.

La o vreme, drumul pietruit coti larg la dreapta. În stânga lui se dechise, în jos, o vale largă cu pante domoale, pe care erau scrise patrulatere late de cucuruze, porumbişti cu foi aspre, pălite de secetă, petece de mirişti tunse scurt, câmpuri de iarbă vălurite de umbre călătoare; pături dese de păduri învăleau, din loc în loc, pământurile singuratice.

Chiar la mijlocul arcului de cotitură, drumul ţării lăsa să-i scape, în jos, la stânga, o cale mai strâmtă şi abruptă, şerpuită fără noimă.

Bătrânii îi luară praful uscat sub încălţări, scoborând ca pe trepte. După un tăpşan de iarbă bogată, îi întâmpină o îndesitură de crengi frunzoase, dominată de statura înaltă, revărsată pe-o parte, a unui nuc cu frunzele de-un verde uleios. O cumpănă de fântână îşi făcea loc pieziş, printre frunziş. Din când în când, sclipea pata de albastru curat a unui zid, ca un ochi de cer ascuns între

ramuri. Dintr-un colț de geam, săgetă lung şi o singură dată oglindirea ultimei raze a soarelui ajuns pe culmea dealului dimpotrivă.

O cale îngustă, aproape cât o cărare, îi scoase sub nuc. Nu erau îngrădituri, dar şura cu grajdurile, cu acoperiş de paie cu buza streşinei proptită până în pământ, fântâna cu ghizduri negre de stejar, coliba cuptorului cu vatra pentru focul de-afară şi casa cu pereții de lut albăstrit de proaspăt, cu acoperiş de şindrilă, se adunau toate în jurul unui reper nevăzut, ca un stâlp fără ființă, care le chema spre sine şi le ținea strâns la piept.

Bătrânii pătrunseră, cu toiegele înalte în mână şi cu fruntea luminată, între lucrurile care păreau ființe şi ființele care îndeplineau ultimele gesturi ale zilei. O pereche de boi uriaşi, cu muşchii pieptului şi ai picioarelor umflați şi tari ca nişte bolovani, rumegau fără grabă lângă jugul odihnit la pământ. De după pata de întuneric a uşii de la poiată se auzi un muget blând de vacă şi, ca un răspuns, un clopoțit stins de cioaie. Cumpăna fântânii scârțâi scurt, se aplecă oscilând şi un bărbat în haine ca paiul uscat se aplecă asupra blănilor de strejar, apoi se îndreptă cu găleata de doage ghintuite, din care săreau stropi ca de argint. Doi băiețandri în haine de acelaşi fel mânau cu îndemnuri guturale câteva oi şi un berbec cu coarnele răsucite, ca nişte colaci de nuntă, spre un ocol împrejumit cu gard de nuiele. Un popor întreg de găini pestrițe ciugulea troscoțelul prăfuit al bătăturii; dintr-un loc nevăzut, un măcăit strident de rață părea că dă un semnal, în timp ce deasupra vetrei începuse să se înnoade un fir albăstrui de fum, cu aromă pipărată.

Bătrânii fură întâmpinați în dreptul nucului, ca într-un pronaos al bătăturii, de un cocoş falnic, cu penele albe ca varul curat şi creasta şi ciocul roşii ca sângele proaspăt din rană. Îi privi cu un ochi, tropăi de câteva ori din picioarele pintenate şi apoi coti din fața lor, cârâind gutural şi mărunțind praful cu ghearele. Din umbra şurii ieşi să-i întâmpine badea Onucu. Era un țăran puternic, de vârstă mijlocie, nu prea înalt de statură, dar cu spetele late şi oasele tari, ca de piatră. Fața îi era aproape patrată, cu trăsăturile mari, exprimând o forță linştită. Veni şi lelea Nastasie, din poiată, cu fusta cenuşie înfoiată şi oala de lut plină ochi de lapte spumat. Avea broboada puțin strâmbă pe fruntea rozalie, uşor asudată.

Bătrânii rămaseră o vreme în picioare, drepți, în mijlocul ocolului de ființe şi lucruri în care bătea neauzit o inimă tainică; poate aşteptau să-şi aducă răsuflarea la ritmul acela ascuns. Badea Onucu şi lelea Nastasie se înclinară fără cuvânt în fața lor; femeia le sărută dreapta, punând un genunchi pe troscotul bătăturii; bărbatul îşi scosese clopul de paie prăfuit şi asudat şi îşi plecă fruntea lui tare, ca de cremene, cu părul rărit şi teşit. Apoi îi lăsară să stea aşa cum vor ei, ca doi stâlpi spre care se mai strecura câte o rază din soarele asfințitului. Cele două slugulițe îi furau din priviri, pe sub sprâncene, în timp ce înghesuiau oile şi berbecii în ocol. Sluga bătrână se apropie cu fruntea goală, după ce-şi agățase clopul într-un par, şi-şi îndoi amândoi genunchii; chiar dacă îşi plecase fruntea în praf, păstră, totuşi, un aer cuviincios, de adâncă smerenie fără umilință. Bătrânii îi

binecuvântară pe toți cu aceeaşi lumină deschisă în ochi şi mai rămaseră încă mult timp drepți, ca doi stâlpi vechi de stejar.

Lelea Nastasie se întoarse dinspre ei cu oarecare fereală, dar reintră cu grabă firească în mişcările din rânduiala serii, de la plita de sub şopron, la cămară şi iar la plită. Avu timp să treacă pe la masa de sub nuc, pe care badea Onucu o încropi într-o clipită, aşezând o tăblie lată de scândură peste pociumbii înfipți în pământul tare. Aduse, de-o parte şi de altă, câte o laviță lungă, iar gospodina slobozi pe deasupra o fată de masa de pânză de cânepă, albită Ia spălat. Puse pe masă un teanc de blide de lut ars şi o mână de linguri de lemn. Poate nu erau chiar obişnuințele lor de fiecare zi, dar nici o pregătire sărbătorească nu era. Intre timp, sluga se năcăjea cu ceaunul de mămăligă, ținut între opinci, învârtind pasta aurie de sub abur cu un mestecau de lemn lustruit. Când îi făcea ultimele tipărituri, aşezând mămăliga în forma ei, lelea Nastasie se apropie cu un vas mare de lut, plin ochi cu lapte spumat şi alb ca varul cel mai alb. Sluga răsturnă mămăliga pe cârpătorul afumat din mijlocul mesei, iar badea Onucu aduse sfoara cu arc de nuia, pentru tăiat.

Atunci lelea Nastasie se întoarse spre cei doi, îmbiindu-i prin semne şi şoapte. Ei se apropiară doi paşi, dar rămaseră drepți şi luminați. Cel mai scund îşi împreună mânile în dreptul mijlocului şi rosti formula introductivă a binecuvântării. Când a fost să o isprăvească, celălalt îi luă parcă din zbor cea din urmă adiere de cuvânt şi rosti răspicat binecuvântarea; numite de el în termeni generali, elementele hranei zilnice parcă îşi scoteau în plină lumină simplitatea lor firească şi adâncă, de cărămizi ale zidirii obşteşti, iar ceea ce urmau ei să facă apărea ca o împărtăşire întru ființă, cu o latură de umbră, de act material, şi alta de lumină, de ritual sfințit.

Se apropiaseră toți. Bătrânul cel înalt se aşeză de la sine în fruntea dinspre răsărit a mesei, având, acum, soarele în față, iar pe tovarăşul său la dreapta. În partea dimpotrivă, stătea badea Onucu, cu lelea Nastasie în stânga sa, pândind cu un ochi la masă şi altul la plită şi la celelalte. Sluguțele se înghesuiseră mşinate, într-un colț de masă, la adăpostul staturii masive a slugii celei bătrâne, care aştepta într-o tăcere concentrată. Ar mai fi fost să fie locuri goale, şi la dreapta, şi la stânga, dar penumbra tainică a asfințitului scosese de pe cineştie unde, mai întâi, contururi nesigure, apoi trăsături tot mai apăsate şi golul se umplu de figuri de bărbați, cu fețele ca cioplite în lemn afumat, şi femei, cu broboade streşinite peste frunți. Stăpâna casei le împărțea, la toți, blide de lut şi linguri de lemn, din teancuri care nu se mai împuținau. Le împărți apoi, fiecăruia, lapte, din olul rotat, cu gura strâmtă, cu cioc; ofranda albă ajungea la toți, împărțindu-se fără să scadă. Sluga bătrână dărăburea mămăliga, tăind câte o felie cu arcul de sfoară, dar dacă rotocolul aburit, galben ca aurul curat, scădea dintr-o parte, cioplit, din cealaltă se făcea la loc.

Mâncau în tăcere. Îi învăluia doar foşnetul apropiat al pădurii, care se trezea la semnale imperceptibile ale luminii în schimbare. Îi răspundea nucul, sonorizând din frunzele lui late, ca un val mătăsos de apă, în care se topea aroma lui iute, pentru ca să țâşnească iar, prin mii şi mii de pori,

ca o imensă stropitoare nevăzută. Vălurea oarecum şi laptele din blide, cu foşnet de frunze albe, ireale, iar lemnul sonor al lingurilor, ciocnit de pereții de ceramică arsă, vibra ascuns, ca o muzică rostită în şoapte.

Soarele alunecase după deal, iar umbra se turna în lume, de nicăieri, ca într-un receptacol imens şi străveziu. Panta ierboasă de deal, care cobora din drumul țării, îşi câştigă, treptat, trup de umbră, încât ajunse să pară că nici nu mai este. Numai drumul îngust, hârtopat şi cotit, şi cărările rămaseră distincte, ca nişte trasee de lumină palidă, pe fondul negru. De la o vreme, pe făgaşele lor, începură să alunece umbre. Veneau câte doi, câte trei, rar câte unul singuratic. Veneau şi ciopoare mai mari, adunături de siluete nesigure, ca agitate de-un vânt. Ajunse la pragul de tăpşan din dreptul nucului, păreau că se întrupează din întuneric şi li se pronunțau trăsăturile: fețe de bărbați şi femei, tineri şi bătrâni. Erau şi copii. În haine nu de tot lămurite, dar cum se obişnuieşte: cioareci, cămăşi lungi, cu mâneci strânse Ia pumn, fuste largi şi bogate, chieptare cu ținte şi flori. Clopuri şi broboade.

Înaintau tăcuți, născuți de întuneric şi pierzându-se, adesea, în întuneric. Nu se putea şti bine dacă erau cu adevărat, ori numai păreri. Dar veneau, se apropiau şi se strângeau.

Ajunşi în ocol, se aşezau care pe unde. Câțiva se mai putură înghesui pe laviţe, de-o parte şi de alta a mesei, care părea, acum, mult mai lungă. Alţii se părea că aduseseră scânduri de sub şopron şi-şi încropiseră tălpiţe prelungi. Copiii şi tinerii se aşezară pe troscot. Nu vorbeau, nu li se auzeau nici paşii. Era, tonişi, un foşnet, slab, mai mult o părere; sau poate foşnea nucul; ori pădurea; ori întunericul. Stăteau serioşi, aproape în nemişcare, oscilând la granița dintre a fi şi a nu fi. Poate de aceea, fețele lor erau atâte de grave, iar privirile lor erau atât de triste.

Nu vorbea niciunul, şi tonişi, un înțeles plutea asupra lor, desluşindu-se cu fiecare clipă care trecea, şi amănunțindu-se. Cu toate acestea, era ca şi când unul vorbea în numele tuturor. Putea fi cel cu mai mare autoritate, poate ciliar bătrânul cel înalt şi frumos, ori tovarăşul lui din dreapta, cel încununat cu o coroniță de păr alb în junii cheliei sale lucii, dar putea fi şi cel mai bătrân dintre ei, ori cel mai puternic; putea fi chiar badea Onucu, în bătătura căruia se strânseseră toți, de pe toate colinele şi din toate văile din jur. Dar tot atât de bine putea fi şi cel mai necăjit şi mai amărât dintre ei. Era o şoaptă, când abia auzită, când puternică, de răsunau văile înconjurătoare, când strecurată şuierat şi bârâit prin praful de sub ierburi, când purtată ca pe nişte aripi nevăzute ale unui cântec învăluitor, care venea de undeva din adânc şi le bântuia ființele pe dinnăuntru, înmuindu-le ca de o suferință tăioasă, dar plăcută.

\- Nu ştim dacă suntem mulți sau puțini, spuneau ei; am putea fi mulți, ca pleava câmpului, şi totuşi, pe lângă nisipul mărilor, suntem puțini. Dar suntem aproape toți din cei pe care ne ştim ca oameni; pe ceilalți, care nu sunt ca noi, îi putem număra pe degete.

- Dar nu în număr stă ceea suntem noi; nu suntem aşa cum suntem, pentru că suntem mulţi sau putini. Noi suntem aşa cum suntem noi pentru că noi suntem făcuţi de bunul Dumnezău din pământ şi viaţa noastră cu pământul este mestecată, de când venim pe lume până murim; şi după ce murim. Mumele noastre ne fac pe noi adeseori pe brazdă, abia lăsând lucrul, ori pe pământul de lângă casă, ori de lângă ocolul vitelor şi rămânem înfrăţiţi cu de tot ce ne înconjoară, cu pământul şi tot ce creşte pe el, flori, şi iarbă, şi bucate, şi păduri, şi cu apa din tăuri, şi cu peştii ei; şi cu aerul care ne înveleşte şi de la care ne vine căldura şi frigul, vântul moale şi îngheţul, norii, cu ploaia şi furtunile, şi cu soarele şi cu umbra, cu noaptea, cu stelele şi luna. Şi truda noastră cu pământul este, pe el îl lucrăm noi şi cu el ne mestecăm noi, el ne învăluie, cât mai suntem încă în viaţă, înglodându-ne in tină şi în tină ne învelim când ne coboară în groapă, după ce ne-am petrecut...

- Şi fiind noi făcuţi din pământ şi pământul hrănindu-ne pe noi, nu cerem şi nu luăm mai mult, de la cei la care luăm, şi de la Dumnezău, nu cerem mai mult decât avem noi nevoie ca să ne ducem viaţa noastră, şi pe a pruncilor noştri, şi pe a părinţilor noştri. Întocmai cum spunem la rugăciune, în fiecare zi: Pânea noastră cea de toate zilele...

- Iată, ne-a dat Dumnezău, prin părinţii noştri ne-a dat, ori în altfel ne-a ajutat să ni-l agonisim, o curea de pământ; aceea pe care ne naştem şi în care ne îngropăm. În primăvară, sub musnd zăpezii, noi o arăm, după cum avem puterea, şi-o grăpăm, şi-o grijim; apoi o sămănăm, punem în brazdă sămânţa care ne face trebuinţă. Aşteptăm să răsară, cum au aşteptat jidovii din vechime pe Mesia, ori cum aşteptăm noi, în fiecare primăvară, Învierea Domnului nostru Iisus Christos, şi dacă vedem răsărită, holda, ori ce-am pus noi, acolo, sub brazdă, grijim sămănătura după cuviinţă, iar dacă Dumnezău o fereşte de îngheţ, şi de piatră, şi de vânt mare, ori de secetă, şi-o vedem crescută şi împlinită, o adunăm, după cum îi rânduiala, şi alegem dobânda noastră, atâta câtă este, în boabe de ce or fi, ori în rădăcini, şi-n paie şi ce mai rămâne. Şi aşezăm ce culegem ia adăpost, puind de chilin sămânţa pentru anul care vine şi lăsându-ne, dacă ne rămâne, cât ne rămâne, pentru hrana noastră şi a casei noastre. Şi dacă ne mai rămâne ceva, pe deasupra, putem să vindem, în târg, la negustori, ori la cine are trebuinţă, ca să ne astupăm şi noi nevoile noastre, dacă avem vreo vită, ori vreo unealtă, ceva, de cumpărat. Că hainele noastre, ale muierilor şi ale copiilor noştri, le facem în casă, de cum dă iama, când muierea cu bătrânele pun războiul şi urzesc pânză ori pănură. Că babele noastre, cât îi anul şi zâua de lungă, tot cu furca la brâu stau, că văd de prunci în leagăn, că mână oile din ocol la iarbă, că scot gâştele la baltă, că păzesc fiertura, au furca în brâu şi învârt fusul. Şi primăvara punem sămânţă de cânepă şi care are pune şi de in, şi când vine vremea le plivim, iar când se coc, le tăiem şi le adunăm mănuşi; le uscăm, apoi, şi le punem la topit, la baltă, iar muierile ştiu când le vine vremea, pentru ca să le scoată şi să le spele, să le pună la uscat şi să le fărâme cu meliţa, să facă din ele fuior, pentru tors. Iar pentru pănuri şi miţoase, avem oi în ocol şi,

după Sângiorz, le tundem şi spălăm lâna, iar muierile au meşteşug de dărăcit, de scot fuior de lână curată, pentru furcile bătrânelor.

- Şi pentru noi, bolta, ori prăvălia, cum spun unii, îi mai nimic, iar târgul e dacă avem vite de vândut, ori de cumpărat, altfel, copiii văd ringhişpilul, muierile îşi cumpără feşteli de ouă, dacă nu mai vor să le feştească cu buniieni, ori cu foi de ceapă, cum făceau bătrânele, dar neapărat turtă dulce cu oglinjoară, pentru prunci. Că noi zahar, ori cum îi spune, nu cumpărăm, că avem stupii noştri şi mierea din belşug, că n-avem ce face cu ea. Numa'sare ne trăbă, că cea pe care-o găsim în marginea bălţilor nu-i chiar curată, şi-acum, în vremea din urmă, am lunecat în păcatul leneviei şi iată că ne vine peste mână s-o mai adunăm, s-o uscăm şi s-o cernem. Şi fotoghin mai aducem din târg, ori gaz, ori petrol, cum i se mai zice, pentru lămpaşe, cu toate că fecioraşii noştri, care merg cu vitele pe hotare, cunosc meşteşugul să-mplânte codorâştea biciului în ţelină şi să scapere cu amnarul în gaură, că şi noi făceam întocmai la vremea lor. Şi aveam şi noi câte-un hârb de oală, care-l puneam deasupra flăcării, de ne prăjeam slănina, ori fierbeam câte-un ou.

Şi copiii noştri, fecioraşii, fatuţele, sunt de ajutor pe lângă noi; care la vite, care la oale, ori la război, deapănă şi-nvârt sucala. Cum vine toamna şi-am pus toate cele prin şuri şi coşare, iau la rând şezătorile. Atunci îi vemea lor. Apoi, când vine iarna, cu sărbătorile, să dea Domnul bine: colindatul, steaua, pluguşond. În câşlegi se fac jocuri, cântă ceteraşii, ficiorii şi fetele joacă de rup pământul. Atunci se leagă nunţile; şi când le vine rândul, au zile înflorite. Miresele-s ca domnitele din poveşti, iar mirii ca vânătorii cei viteji, porniţi pe urma căprioarei din vis. Petrecem, cu toţii, tineri, bătrâni şi copii, câte trei zile-ncheiate; câteodată şi mai mult. Şi tinerii se-aşează la casa lor şi-o iau de la-nceput. Şi vine alt rând de copii, şi copiii cresc mari, îşi ajută părinţii, toamna târziu bat şăzătorile, de Crăciun la colindat şi-n câşlegi iar la joc. Şi iar se leaga alt rând de nunţi. Şi uite-aşa se împlineşte viaţa şi vine rând după rând: copiii se fac tineri şi tinerii se fac oameni în toată firea şi oamenii se fac bătrâni. Şi-n toată casa e câte-un moş, câte-o babă, ba se poate să fie de amândoi. Şi-apoi numai vezi pe câte unul că pune capu-n piept şi se duce. Mai mor ei şi din cei tineri, cu zile, şi chiar din copii, ori din ficiori şi fete, dar bătrânii, de murit, mor toţi. Se duc. Şi muierile noastre îi scaldă, jelindu-i, şi-i îmbracă în straie de mort. Iar noi îi aşezăm în copârşeu şi popa le spune rugăciuni. Şi-apoi le face prohodul şi noi îi îngropăm, ducându-i la groapă în cântări şi bocete, aici, aproape de noi, după poiată ori după ocolul vitelor, prin câte-o-ngrăditură. Le facem mormânt, le punem cruce şi le facem pomenile după rânduială. Iar de la o vreme pământul se lasă, crucile putrezesc şi se-mprăştie, nu se mai cunoaşte locul. Şi când şi când ne mai aducem aminte de vreun bătrân uscat, ori de vreo babă ştirbă, şi-apoi îi uităm de tot. Dar nu-i ca şi când nici n-ar fi fost; ei au fost, şi-au trăit viata, dar viaţa se scurge înainte, iar pe ei i-a cuprins uitarea. Nimeni nu le mai ştie de nume; ştim numai că au fost, că din ei ne tragem noi, cum din noi se vor trage alţii, dar cine ştie cum i-a mai chemat pe fiecare, cum nu se va şti cum ne-a chemat pe noi?

Dacă a fost să fie un înțeles, în seara aceea, sub umbra foşnitoare a nucului şi mai departe, în cuprinsul dulce amărui şi rotund dintre dealurile cufundate în întuneric, a fost; că au fost, însă, vorbe, nu se ştie şi nu se va şti niciodată. Nici cine le-a spus, dacă a fost să fie spuse de cineva. Poate le-a şoptit vântul, dar vântul are şoaptele lui; poate le-a spus iarba, foşnind şi legănându-se; poate le-au spus frunzele nucului, dar şi nucul are foşnetul lui. Ce treabă au vântul, iarba şi nucul cu viața oamenilor? Decât că sunt tocmai viața oamenilor. Dacă a fost să le spună cineva, cuvintele care adeveresc viața numai viața le poate spune cu adevărat. Vântul fluieră în voia lui, iarba se unduieşte, nucul îşi înfioară frunzele. Numai viața se viețuieşte; are ea şoaptele şi foşnetele ei. O mână se mişcă, un obraz se luminează. Se aşează pleoape peste ochi. O statură se ridică, face câțiva paşi. Trăieşte.

Badea Onucu isprăveşte ultima fărâmă de mămăligă din lingură; o soarbe odată cu cei din urmă stropi de lapte. Priveşte în jur. Lelea Nastasia aşteaptă, încremenită, cu chipul scris în rama clipei, ca-ntr-o icoană. Nu se ştie de când stă aşa. Sluga a isprăvit şi el şi pune lingura veche de lemn alături de blid; sluguțele se trag înapoi dinspre masă, ca într-o umbră. Celelalte umbre de bărbați şi muieri, de feciorași şi fete îşi topesc ființa şi se pierd în întuneric. Pe cărarea către cale şi pe calea care suie către drumul țării şoptesc abia auziți, ca o părere, paşi fără ființă. Cei doi bătrâni în haine albe se ridică tăcuți de la masă. Întunericul îi învăluie, dar hainele lor sunt albe fără să aibă nevoie de lumină. Cel mai scund îşi împreună mânile şi şopteşte ceva; nu-i ceva mai lămurit decât şoapta nucului. Statura celui înalt se umple de aerul curat al serii din jur şi creşte spre bolta neagră a nucului; face cu dreapta ridicată un semn ca o cruce şi rosteşte o formulă, ca o scrijelătură pe o piatră veche. Apoi se îndepărtează amândoi şi se pierd în umbra în care stă ascunsă, respirând tainic, pădurea, în vreme ce Badea Onucu, Lelea Nastasia, Sluga şi Sluguțele lasă plumbul şi piatra şi lemnul tare şi greu din ființele lor în jurul mesei, iar ei se ridică, uşori ca nişte umbre, şi se îndreaptă spre locurile de odihnă: femeia în tindă, stăpânul casei pe patul din târnaț, sluga în podul grajdului, iar sluguțele îşi caută, chicotind a râs, un culcuş în claia de fân proaspăt.

Când se liniştesc toate, din adâncul întunericului se încropeşte umbra demonului; se lățeşte, de cuprinde o jumătate de cer, şi-apoi iar se răstrânge, adunându-se în sine; apoi se împrăştie, risipindu-se peste dealurile scufundate în catran. Rupturi zdrențuite călătoresc vag şi în neştire pe bolta înnoptată, se strâng în câte-un ghem, şi-apoi iar se pierd fragmentate, înotând în necunoscut; dintr-un vârtej născut din nimic se încropeşte un contur de spirală, larg, la început, apoi tot mai strâns. Se adună şi se înnoadă ca într-un ochi de ape tulburi, de cenuşă neagră; o pleoapă zdrențuită se deschide, pornesc de-acolo raze strâmbe, ca nişte sfori de cărbune şi putreziciune, şi el vede.

Vede cum bate un vânt cu miezul amar ca fierea şi cum acareturile din preajma casei lui badea Onucu şi a lelii Nastasia se apleacă pe-o rână şi se prăbuşesc în țărână, cu un oftat prelung al pământului întreg; cum nucul uriaş se îndoaie, ca luat de vifor, şi-şi zdrobeşte crengile de pământ,

cum lemnul tare se face mii fărâme şi se-mprăşite-n troscot şi-n buruieni, ca propria cenuşă, rămasă după un pojar cumplit. Numai cât ai clipi dintr-un ochi bolnav, şi ţelina din fosta curte e-ntinsă ca-n palmă, ca şi când nimic n-ar fi fost niciodată aici, nici grajd cu şură, nici ocolul larg al vitelor, nici stogurile înalte şi ţuguiate de fân, nici şira bătrână de paie. Nimic. Fântâna-şi pierde cumpăna veche şi tare de agăţ bătrân, prăjina mlădioasă de mesteacăn şi găleata de lemn de fag ghintuit, i se năruiesc grinzile de stejar, tari ca piatra, şi caută către cerul pustiu cu gaura ei neagră ca ochiul întunecat al unui monstni ucis. Căsuţa îşi pierde acoperişul de şindrilă tare şi târnaţul curat de lemn încrustat şi rămâne ca un orfan în ploaie, cu o pălărie strâmbă de tablă ruginită. Un fir sărac de fum se ridică dintr-un burlan de fier vechi. Prin iarba înfrătită cu buruieni crescute până la genunchi, o statură adusă de spate, sub ceva ca un ţol vechi, cu o pălărie pleoştită, îşi taie o cărare şerpuită, cu paşi nesiguri; lângă fântâna mărginită de o încropeală de scânduri putrede, pe un tăietor strâmb, meştereşte aşchiuţe subţiri pentru un foc sărac. Aşa cum este, ca o figurare a bătrâneţii neajutorate, pare că ciopleşte de-a surda nimicul.

19.

Cu câteva ore înainte, un spaţiu din curtea Doamnei Moldovan, cuprins între boschetele de gard viu din spatele rondului în care erau aşezate scaunele de răchită pentru musafiri, se umpluse de copii. Puţini dintre ei intraseră pe portiţa principală, pe unde erau supuşi la „vama" întâlnirii cu persoanele mature care se simţeau datori să-i iscodească cu întrebări, stânjenitoare prin insistenţă sau chiar numai prin simpla lor convenţionalitate, despre părinţi şi fraţi, ori să constate, cu interes real ori poate doar formal, cât de mult a crescut fiecare de când n-a mai fost văzut; dar chiar şi cei mai siguri de sine şi care puteau privi, fără să clipească şi drept, în ochii celor maturi, preferau să se strecoare prin spărturi de gard, după ce trecuseră din grădină în grădină, bucuroşi să se conformeze spiritului de libertate pe care stăpâna casei îl instituise pe domeniul său: „De-acum nu mai repar nici un gard... spusese ea, la un moment dat. Să rămână aşa cum sunt, iar de-o fi să putrezească, putrezite să fie. Iar voi, copii, să ştiţi că sunteţi bineveniţi la mine oricând şi pe oriunde; ba, la dreptul vorbind, îmi place mai mult să vă ştiu sărind gardurile, ori strecurându-vă prin ele, decât intrând prin portiţa de la dmm."

Numai singur Sever, un băiat slăbuţ şi brunet, îmbrăcat modest dar curat, venise cuviincios prin portiţă, având grijă la încuietoarea ei de fier negru, să fie prinsă bine, după ce se văzu cu un pas pe aleea de la intrare. El veni liniştit, cu paşi egali, şi salută frumos în dreptul grupului de persoane mature, îndreptându-se fără cuvânt spre una din aleile laterale; Doamna Moldovan îi făcu un semn scurt, cu mâna, să se apropie, îl mângâie pe creştet şi-l lăsă să se depărteze. băiatul se pierdu pe aleie.

Aşa că cei mai mulţi veniseră prin grădinile de sub Hoance, chiar şi gemenele şefului de post, care locuiau lângă casa parohială şi care, de fapt, nu aveau decât să treacă drumul tării până la Doamna Moldovan; cele două fete blonde, despre care puţină lume ştia care le sunt adevăratele lor nume, dar toţi le spuneau Miţi şi Piti, şi care se purtau, în general, cam nepieptănate, în rochiţe cu aspect de cârpă şi de cele mai multe ori desculţe, când nu purtau nişte sandale ca vai de ele, după ce fuseseră săpunite zdravăn de mama lor, într-un lighean vechi de tablă, cu săpun de casă, îmbrăcate apoi în rochiţe cuviincioase şi cu sandale aproape noi, cu câte o fundiţă care le strângea părul încă aproape ud, se furişaseră repede peste dmm, luând-o pe calea care trecea prin faţa intrării de sub tumul bisericii şi cotea, apoi, pierzându-se în povestea cu păduri şi tufişuri a dealului Hoance, şi-şi dădură drumul, uitând de sine, pe călcâiele sandalelor, ca pe nişte patine, pe povârnişul abrupt care se încheia drept în geometria ordonată a tufelor din curtea Doamnei Moldovan. Ajunse pe loc drept, se opriră una lângă alta, fiecare ca o copie fidelă a celeilalte şi avură, pe loc, mai întâi, aceeaşi mişcare, apoi aceeaşi expresie: îşi îndoiră gâturile şi-şi fixară privirile, fiecare, pe propriile sandale, după care scuturară din umeri, în jos şi în sus, şi-apoi din coamele scurte şi blonde, la stânga şi la dreapta, şi-şi scriseră pe feţe, amândouă o dată, ideograma de mimică a expresiei vechi de când lumea copiilor: „ce-mi pasă!..."

Băiatul popii şi prietenul lui, Aizic, urmăriţi atent, de la tejghea, prin uşa boitei, de mătuşa Emma, nu aveau cum să facă un ocol atât de larg şi se strecurară uşor prin portiţă; profitând de un moment când musafirii erau prinşi în conversaţia lor, o luară imediat la stânga, aplecaţi şi temători, ca nişte iscoade indiene din tribul lui Winetou, eroid lor preferat, şi ajunseră la spaţiul rezervat copiilor sub protecţia tufelor de gard viu. Aici găsiră grupul celor câteva fete, dominat de mişcările repezite şi ţipetele subţiri ale celor două gemene ale şefului de post, sărind într-un picior de la un pătrat la altul, din cele trasate pe pământul destul de moale, închipuind schema jocului numit de ele coţcă, după ce hotărâseră ordinea în joc stând toate în cerc, cu pumnul mânii drepte înainte, iar una din ele numărase psalmodiind şi atingând, pe rând, fiecare pumn:

An-tan-tenus
So-ra-ca-tenus,
So-ra-ca-d-ca-ta-ca,
Ala-bala-him-bam-hus.

Fata cu pumnul atins ultima dată, pe *bus*-ui apăsat al celei care număra, se retrăgea doi paşi, frecându-şi pumnul atins cu palma mânii stângi, în timp ce cealaltă o lua de la capăt:

An-tan-tenus

So-ra-ca-tenus,
So-ra-ca-ti-ca-ta-ca,
Ala-bala-bim-bam-bus.

Şi tot aşa, până la cea din urmă, care trebuia să înceapă jocul.

Sever stătea oarecum la o parte, ca şi cum n-ar fi fost hotărât să intre sau să nu intre în joc. Văzându-le pe fete, micul Aizic avu o mişcare de detaşare, în care se putea desluşi destul dispreţ şi-l trase pe prietenul lui spre adâncurile geometriei de boschete. Băiatul popii îl urmă cam fără tragere de inimă, uitându-se pe furiş înapoi, la jocul fetelor, în care ar fi vrut să se încadreze şi el. După un colţ de tufă frunzoasă apăru, însă, mutra hlizită a prietenului lor, Şoani, care stătea pe burtă, alături de alt băiat în aceeaşi poziţie şi le făcea semn de tăcere, arătând spre locul unde trebuia să fie jocul fetelor.

- Ce faceţi voi aici? îi întrebă Aizic.

- Psst... psst... taci şi culcă-te şi tu, să vezi, îi şopti Şoani.

Cei doi nou veniţi se aplecară amândoi, ca şi când ceea ce era de văzut era acolo, jos, pe pământ, la picioarele lor.

- Taci şi culcă-te. Nu vezi numai dacă stai pe burtă.

Aizic se lăsase într-un cot, neîncrezător. Băiatul popii îi urmărea de sus, nedumerit.

- Uită-te şi tu. Caută o gaută printre crengi...Vezi fetele cum se joacă de-a coţca... Li se ridică fustele, când sar. Io şi cu ăsta am făcut rămăşag: care vede mai sus... Io am văzut la una budigâii, da' ăsta zice că fetele jândarului n-au budigăi...

- S-apoi ce dacă n-au budigăi?

- Atunci îi bine... Că se poate vedea...

- Ce se poate vedea?

- Aia, ce-au fetele sub budigăi... băiatul popii rămăsese în picioare, nu prea dumirit; prietenul lui, Aizic, se aplecă la pământ, sprijinindu-se într-un cot şi se uita, fără vreun interes deosebit, printre crengile dese de gard viu. Pământul lutos era cald încă şi, în zona de la rădăcina tufelor, mai reavăn; pe aici păreau că se adună într-un loc, ca la o comandă, şiruri negre de furnici, dar dacă le urmăreai mai atent, îţi putea părea că, din contră, se răspândesc care pe unde. Pe o crenguţă cu vârfid rupt, care pleca tocmai de la baza tufei, se agăţase o gânganie verde, acoperită ca de o platoşă cu un solz colorat viu, cu sclipiri de peruzea; piciontşele ei, subţiri ca pânza de păianjen, o ţineau nu prea strâns de lemnişorul uscat, încât se învârtea, din greutate, în jurul lui şi era când deasupra, când dedesubt, ca un acrobat de circ care execută un număr complicat. Apoi Aizic văzu o furnică singură, ca un scurt şirag de punctişoare negre, pe un vârf de moviliţă nu mai mare decât o alună, căznindu-se să ridice un sac alb şi umflat, ca un balon imens. Când era să

ajungă pe vârfíd dealului, greutatea o învinse şi o răsuci, iar mica purtătoare se rostogoli pe pantă în jos, cu balonul alb când peste ea, când sub ea. băiatul o aşteptă răbdător să-şi sfârşească rostogolirea şi să înceapă un nou urcuş; alesese un fir uscat de pai, îl ținea între două degete şi pândea momentul să intervină. Auzea răsuflarea apăsată a celorlalți doi băieți culcați lângă el, dar şi icnetele sonore ale fetițelor, în săritură, şi scrâşnetul sandalelor frecate de pământ. Întoarse privirea şi-l văzu pe prietenul lui, Şoani, cu fața înroşită ca de un val de căldură; din colțul gurii i se prelingea un fir lung de salivă. O rază strecurată printre crengi dădea strălucire sticloasă lichidului; celălalt stătea aproape cu obrazul lipit de pământ şi fornăia pe nas. Aizic se ridică, afişând indiferență, şi se aşeză pe o bancă aproape ascunsă de crengile plecate ale tufelor.

- La Cluj, de la noi se vede în curtea vecină, printr-un geam vechi, cu un ochi spart, direct pe o baie publică. După ce se împrăştie aburii care ies pe geam, putem vedea înăuntru, cum fac doamnele baie într-o vană mare... Da' cele mai multe îs grase şi bătrâne...

Atraşi de poveste, se ridicară şi cei doi. Prietenul lui Şoani avea haine mai sărace şi murdare, pantaloni încinşi cu o sfoară de cânepă.

Mânile îi erau ca date cu cenuşă, iar unghiile tivite cu negni. În ochii mici avea sclipiri scurte şi iuti, iar buzele îi erau strânse asupra dinților ascuțiți ca asupra unui bot de animal pânditor. Şoani, în schimb, cu pănd gălbui şi ochii apoşi, părea mare şi moale în hainele lui cuviincioase care îi dezveleau genunchii scrijelați de zgârieturi vechi, şi vorbea gros şi rotund, când ungureşte, când româneşte. Se aşezară toți pe bancă, lăsându-se moale pe spătar. Băiatul popii, în picioare, în fața lor, îi vedea cum sunt cuprinşi treptat de penumbră, ca de o învelitoare moale; în spatele lor, era o tufă rotundă, în spatele tufei soarele mai lumina, cu ultimele raze, vârfurile celor trei cruci de marmură neagră, cuprinse în îngrăditura de gard viu, iar în spatele crucilor se ridica dealul Hoance.

Băieții vorbeau de femeile şi fetele pe care le văzuseră sau doriseră să Ie vadă dezbrăcate; pentru ei, imaginea celor pe care le văzuseră aievea era încețoşată şi tulbure, abia dacă mai rețineau o trăsătură sau o pată de culoare; în schimb, cele văzute cu privirea dorinței erau complete şi vii, iar amănuntele lor sclipeau în lumina închipuirii. Apoi vorbiră de ce se face cu o femeie sau cu o fată; nu spuneau ce anume se face, se pronunțau numai diferite verbe sinonime, mai mult aluzii în fel şi chip, la diverse moduri şi timpuri. Imagineau situării cu femeile sau fetele pe care le cunoşteau. Preferau, evident, persoane mai in vârstă decât ei, una sau alta dintre vecine, fetele mai mari.

- Ce zici, îl întrebă băiatul cu botul ascuțit pe copilul popii, ai vrea cu domnişoara? Până să răspundă el, Şoani i-o luă înainte:

- Are nişte craci... Sunt groşi şi tari, ca nişte butuci. Dacă te strânge între ei...

- De ce să mă strângă?

- Aşa se face...

- Nu ştiu... Băiatul poate voise să spună că nu ştie ce este aia; ceilalţi înţeleseră că el nu ştie dacă i-ar plăcea. Şoani dădu din mână a pagubă: înţelegeau că aveau de-a face cu un prostănac. Ei rămaseră să schimbe între ei ilustratele închipuirii până soarele cobori de tot sub perdeaua de crengi care acoperea Dealul Crucii; în răstimpuri, îi ajungeau semnale sonore dinspre jocul fetiţelor, era ca şi când, peste zidul compact de crengi, cineva ar fi aruncat spre ei şi, uneori, peste ei, câte o cană de apă; care mai proaspătă şi mai limpede, care mai tulbure şi mai călâie.

Când lumina încă nu scăzuse de tot, băiatul popii văzu trecând de câteva ori, printr-o deschizătură de gard viu, silueta subţire, învăluită în pete de roşu stins şi galben, a servitoarei celei mici; o dată i se păru chiar că fata îi face semn. Dispăru şi nu se mai arătă, o vreme, apoi reveni iar, căutând parcă prilejurile când ceilalţi copii din grupul lui nu se uitau înspre ea; el nu se întreba ce caută fata pe acolo, nu era în drumurile ei. Apoi Anica mică îi făcu un semn mai apăsat, parcă ar fi fost chiar supărată că n-o ia în seamă; arătă şi spre ceilalţi, clătinând din cap în semn de negaţie.

Nefiind chiar sigur că a înţeles bine semnele, băiatul căută un prilej şi se pierdu printre tufe, în partea pe unde trecea fata; trecu pe lângă banca pe care stătea Sever, cu cartea lui în mână şi descoperi, cu o tresărire bntscă şi tare, că fata îl aştepta imediat după cotitură.

- Hai odată, ce-ţi trăbă atâta să pricepi? Şi-l trase de mână după ea. Dar abia făcură câţiva paşi că era să se ciocnească de cele două gemene; fetele jandarmului alergau în fuga mare pe alee, cu pletele în vânt, şi se proptiră la nici un pas de ei, cu tălpile sandalelor scrâşnind pe pământul tare. Anica mică îl lăsă de mână şi-şi întoarse capul în altă parte, ca şi când nici n-ar fi fost cu el.

- Unde vă duceţi voi doi aşa?...

- Aşa cum? se interesă fata; se putea vedea pe faţa ei cum îşi schimbă culoarea, ca şi cum ar fi putut să-şi alunge, la dorinţă, orice strop de sânge din obraz.

- Aşa, ca doi drăguţi! i-o aruncă în nas una din gemene.

Anica-mică se strâmbă la ea şi-i scoase limba, apoi coti după o tufa, ca şi când n-ar fi avut cu nimeni nimic. Băiatul popii râmase nedumerit, lângă tufa lui, ca lângă un prieten, nehotărât şi indiferent; gemenele se făcuseră nevăzute după un colţ de alee; li se auzeau numai paşii lipăiţi şi răsuflările sacadate. Băiatul o luă cu paşi nesiguri pe unde i se părea lui că dispăruse servitoarea. Mai la o parte, pe o bancă singuratică, îl văzu pe Sever; scosese de undeva, poate dintr-un buzunar, o carte mică şi cam terfelită şi citea ori numai se făcea că citeşte. Băiatul avu o ezitare, ca şi când ar fi vrut să se aşeze lângă el, dar trecu mai departe. Sever nu-şi ridică ochii de pe carte.

Aleea nu mai ţinea mult; o parte cotea la dreapta să iasă în dreptul monumentului funerar, care se întrevedea printre crengile joase, cealaltă se pierdea în iarba neîngrijită, călcată de paşi şi împănată de buruieni, din grădina veche. La câţiva paşi se vedea umbra mare şi cam strâmbă a grajdului vechi; îi spuneau *poiata.* Băiatul era nehotărât; s-ar fi apropiat, dar nu ştia pentru ce; nu-i venea nici să se întoarcă la ceilalţi, deşi bănuia că acolo unde erau Aizic şi Şoani putea să fie ceva

interesant; poate râdeau, poate povesteau întâmplări deosebite. Se putea întoarce şi la Sever, să vadă ce carte citeşte. În faţa lui era poiata, cu acoperişul pleoştit, cu ferestrele negre, ca doi ochi orbi şi cu atât mai fascinanţi, cu uşa, neagră şi ea; nu se vedea dacă era închisă ori deschisă. Ţâşni numai o pisică, speriată, după ce bufnise ceva, acolo, înăuntru; înseamnă că uşa era deschisă. Băiatul făcu câţiva paşi; parcă simţea o prezenţă, acolo, în întuneric. Păşi în dreptul uşii; nu era întuneric, numai i se păruse, probabil, în comparaţie cu lumina de-afară, care nu scăzuse cu totul sub umbra dinspre Dealul Crucii. De la o fereastră pătrată, nu de tot mică, dinspre stânga, dinspre deal, era aşternută o pânză străvezie de lumină tulbure; cădea din dreptul geamurilor murdare, înţesate de pânze de paianjen, pe podeaua scorojită şi se desfăşura, tulbure, spre miezul de întuneric. Băiatul îi citi cu privirea, pe rând, fiecare amănunt, începând din dreptul ferestrei, unde îşi strecura firele lungi şi nehotărâte, apoi pe podilele vechi, bulbucate şi acoperite de lostopane vechi de gunoi împietrit. Urmând traseul ţesăturii, în care urzeala nesigură de lumină era bătută de resturi de paie vechi şi alte lucruri nedesluşite, privirea băiatului descoperi o formă nebuloasă, care se străvedea prin vălul umbrei. În partea dinspre el, erau două roţi; una, cea din faţă, cam cât o roată obişnuită de car; cealaltă, mult mai mare. Din dreptul ei se vedea ceva ca o canapea veche, pierdută în umbră. În spate, burduful împăturit, cu pielea scorojită; în dreptul rotii celei mici, o scândură acoperită de zdrenţe nedesluşite, poate pături vechi, poate piei. Prins de butucul roţii cu un brat de fier cenuşiu, un felinar strâmb, cu uşiţa atârnând în ţâţâne rupte. Se vedea totul, dar nu se vedea chiar bine; era ca o poveste veche, despre nişte oameni care au trăit cândva şi au avut felurite întâmplări în viata lor, dar despre care acum nu se ştie mare lucru. Băiatul încercă să şi-o imagineze pe doamna Moldovan în trăsură, în *cociie* cum spuneau ei; o vedea aşezată pe canapeaua din spate, cu pălăria ei mare, cu voal, pe care o arbora şi acum, când pleca la plimbare. Încercă să şi-l imagineze, apoi, pe domnul Victor, pe care nu-l cunoscuse, dar îl văzuse în fotografiile arătate de soţia lui; nu reuşea mare lucru. Figura rămânea înţepenită în nemişcare, aşa cum o ştia din fotografii. Nu putea să o închipuie mai viu nici pe Silvia, fata lor, care murise la numai 16 ani şi pe care o văzuse într-o fotografie, cu rochie cu volane, până la pământ, lângă o măsuţă rotundă pe care era o vază înaltă, cu un buchet de flori; totul era cenuşiu, fără culoare, florile păreau accesoriile de sârmă şi hârtie ale unei imagini construite, în care nici figura măslinie a fetei cu ochii mari nu era decât imaginea scrisă pe un panou. Nimic nu avea viaţă şi totul se potrivea foarte bine cu alcătuirea fantomatică a cociei.

Trăsura veche, fotografiile cu chipurile împietrite, însăşi doamna Moldovan, cu pălăriile şi rochiile ei, în care parfumul dulceag şi iute din sticluţele de pe noptieră se împletea cu ceva amărui şi greu, cu iz de mucegai, înţepeniseră într-un timp care nu mai era timp, pentru că stătea acolo, nemişcat, ca apa unei bălţi. Băiatul, însă, se simţea pe sine însuşi viu şi cald; percepea sensibil roua de sudoare de pe buza de sus şi nodul de emoţie care îi strângea baza gâtului; îşi auzea şi îşi simţea chiar inima bătând şi, în ritmul ei, un accent puternic păru, la un moment dat, că vine de altundeva;

fusese ca un scârţâit care se suprapusese peste pulsul lui. Pauză şi iar un scârţâit, ceva mai întârziat, de astă dată, între două bătăi de inimă. Scârţâise scăriţa cociei şi băiatul văzu două tălpi goale, galbene-rozalii, de fetiţă, călcând pe treptele scăriţei; se vedea călcâiul rotunjit, în aer, şi scobitura rotund alungită a tălpii. Apoi călcâiul se răsuci în spate şi în faţă veniră degetele subţiri, cambrate sub presiune. Apoi auzi un scârţâit mai prelung, suprapus peste un sunet înfundat. Apoi se văzură distinct pulpele rotunde, ca nişte fuse ceva mai mari, pline dar alungite; se ridicau până la genunchii rotunzi şi moi, destul de depărtaţi să se vadă interiorul coapselor de culoarea piersicii coapte.

Acum parcă umbrele din poiata veche se topiseră în locul acela, care era luminat de propria lui lumină, în timp ce felinarul strâmb şi ruginit atârna inert şi fără folos. Iar peste umbrele nedesluşite din poiată păreau că se suprapun şi alunecă alte umbre; se şterse, mai degrabă, decât se văzu, umbra unei tinere îmbrăcate în rochie lungă, încreţită la poale. Se întrupă din nimic, pentru ca pe loc să dispară, o faţă ovală sub cârlionţi negri; ieşise, pentru o clipită, în primplan, imaginea ca de fotografie veche a obrazului măsliniu. Apoi păru că se percepe, ştergându-se instantaneu din auz, o voce de femeie, cu vibraţii adânci de cotra-alto, cunoscute parcă; să fie, oare, vocea doamnei Moldovan? Dar vocea de bărbat, a cui era? Erau chemări: „Haideţi odată, că iar întârziem!" Dar erau şi avertizări: „Tare mi-ar mai plăcea să mai stai şi pe-acasă!" Apoi o voce de bărbat, venită cineştie de unde: „Dacă-l iei pe Ghiuri, cu cociia, să aibă grijă la Suru, că ştii cât îi de nărăvaş!" Apoi iar vocea de femeie: „În casa asta-i ca la nebuni! Hai să plecăm odată!" Apoi se simţi, mai mult decât se auzi, era ca o undă de alt aer, intrată fără veste în acel spaţiu; dar nu era aer, era numai sunet şi nici măcar sunet, părerea sau amintirea lui. Ceva care-ţi aduce o mângâiere în auz: „Fiţi fără grijă! Doar numai până la Bărăi mă duc..."

Un scârtâit abia perceput şterse totul şi acum se vedea, prin umbra poieţii, lumina ca de ceară proaspătă a picioarelor fetei care păşiseră pe treapta cociiei; se răsuciseră şi se îndoiseră din genunchi, lăsând spatele din urma lor să cadă pe ceva care era înghiţit de umbră. Genunchii rotunzi erau împinşi în faţă, cu pielea lustruită sub raza de lumină. Într-o uşoară umbră, pulpele coborau, împlântându-se în întuneric, în timp ce coapsele preluau lumina genunchilor, ducând-o spre un loc în care băiatul simţea că se concentrează emoţiile. El percepea cum nodul vechi îl strânge tot mai tare la baza gâtului, aşa că ridică privirea, trecând peste zona de la încheietura pulpelor, şi descoperi rotunjimea zveltă a abdomenului; era ca o unduire muzicală de coline dulci, aurite, în care părea că susură ceva foarte ascuns şi subţire, ca melodia unui câmp cu iarbă, şi totul dădea în pârgă la dogoarea unui soare care nu era nicăieri dar era pretutindeni, poate înnăuntru, poate mult deasupra, iar în centrul acelui ceva care era un vârtej ameţitor, uşor dulce, uşor amărui, se bulbuca puţin, abia văzut, un ochi ca un nod de came înconjurat de pleoape ca nişte petale de trandafir. Nodul din gât îl strângea atât de tare că aproape nu mai avea aer; salivă nu mai avea demult.

— Dice nu te uiţi? Uită-te acolo!

Ca să poată auzi şi să poată înțelege fiecare cuvânt, băiatul avu nevoie să înghită în sec; o făcu cu mare greutate, adunându-şi toate puterile să facă uscăciunea să alunece. Abia atunci putu să încerce să coboare privirea care se odihnea atât de tihnită pe acea colină dulce ca un cântec, încât cea mai puternică dorință a lui era să adoarmă acolo, ca să găsească un somn bun şi vechi, somnul acela pierdut, somnul moale şi mai bun decât tot ce poate fi bun pe lume.

— Dice nu te uiți? Uită-te acolo!

Nu mai era poiata veche, cu fereastra ei mică, pătrată şi prăfuită; nu mai erau nici podilele cu gunoiul lor scorojit; nici semiîntunericul pe care dupăamiaza târzie aşternuse o pânzătură străvezie de fire nesigure şi nici cociia fantomatică, cu părerea de figuri care o înconjurau; era numai privirea suspendată între atracția somnului bun pe ceva moale şi dulce, şi nimic. Nimic altceva, decât şoapta care îi bubuia în urechi ca un durduit în timpane:

— Uită-te acolo!

Bubuitul, cu puterea lui, a fost cel care i-a aplecat ochii şi i-a coborât privirea. Intre coapsele rotunde, cu pielea uşor zgriburită şi pârguită, ca pielea piersicelor coapte, mai jos de dealul rotund ca o pâne, din mijlocul căruia îl privea ochiul singur al buricului, băiatul văzu cum se deschide, la îmbinătura umbroasă, o inflorescență de carne vie, cu câte două petale roz, alungite, pe fiecare parte, una mai pieloasă şi mai la vedere, cealaltă mai ascunsă şi mai cărnoasă; iar între ele, abia cât o părere, un mugurel ascuțit. I se părea că ceea ce vede răsuflă ori tremură uşor, cum tremură un pui de vrabie dacă îl ții în palmă. Ar fi vrut să întindă mâna şi să prindă vrabia, care era totodată floare; o astfel de floare cum ar fi dacă ar fi să dea în floare carnea; să înflorească pur şi simplu, să aibă petale de carne şi un vârfuleț de pistil.

În acest timp, împrăştiate după terminarea jocului lor, fetele începeau să se strângă din nou. Pe o latură a monumentului cu trei cruci, găsiseră două bănci alăturate; neîndemnate de nimeni, aşezară băncile în unghi drept, cu fața spre patratul de straturi de flori care înconjura crucile. Silabiseau, pe rând, comentând, inscripțiile tăiate cu litere drepte în marmura neagră: VICTOR MOLDOVAN n. 1875 +1931.

- Ăsta o fost bărbatul dumneaei, spunea una; o fost arvocat, completa alta; nu era prea bătrân când o murit: 56 de ani, cât are şi moşu-meu şi încă să țâne; eu nu l-am văzut, nu mi-l aduc aminte; păi cum să-l fiu văzut? câți ani ai tu şi câți sunt de când o murit el? nouă ani, uite, sunt nouă ani de când o murit; şi eu am nouă ani, însamnă că suntem deodată! Cum să fiți deodată? Aşa, eu am nouă ani de viață şi el nouă ani de moarte. Da'viața-i tot una cu moartea? Nu-i totuna, da' anii sunt tot una: când o să fiu eu de cincizeci de ani, el va fi mort de cincizeci de ani... Când o să fii tu de cincizeci de ani, ai să fi bătrână... Dac-oi mai trăi... ai să-ți creşti nepoții... Îi avea ochelari şi... tăceți, tu, vorbiți numai prostii... hai să citim de pe ailaltă cruce!

- SILVIA MOLDOVAN n. 1901 +1917.

- Asta-i fata lor... săraca... o murit tânără... avea numai 16 ani; cât are soră-mea ai mare; cum o fi murit, săraca? Era război amnci când o murit; poate-o murit de tifos. Ce-i acela tifos? I-o boală grea, vine de pe murdărie şi sărăcie... Îi purtată de păduchi; mama zâce că-i boala războiului ş-a sărăciei; da' ei n-o fost săraci; nu-i bai, însamnă c-au luat-o de la săraci; eu am auzit c-ar fi murit într-un accident; accident? Ce fel de accident? Un accident de automobil; automobil, da' aveau ei automobil? Aveau, că erau bogaţi; domnul era mare arvocat şi câştiga bani mulţi; eu am auzit că el o murit în accident; că avea automobil şi-i plăcea să mâne tare, şi s-o ciocnit cu ceva, ori s-o răsturnat... Nu-i adevărat! Pe-atunci domnul Moldovan nici n-avea automobil; avea numai cociie; s-o răsturnat cu cociia...

- NETTI MOLDOVAN n. VANCEA de BUTEASA 1878 BLAJ

Asta-i Doamna Moldovan! Păi dumneaei trăieşte încă, dice ş-o făcut cruce? Aşa, ca să fie când o fi să... că nu mai are pe nime... Mai are ceva neamuri pe la Sărmaş; tu de unde ştii? Mi-o spus mie mama. Însamnă că-i născută la Blaj; dar de ce scrie VANCEA de BUTEASA? Pentru că de fată o chema VANCEA. Şi de BUTEASA? Nu ştiu. Mie-mi pare rău de Silvia; dice să-ţi pară rău? N-ai cunoscut-o. Aşa, o murit aşa de tânără. Dac-ar fi trăit, ar fi avut 39 de ani. Poate că ne-ar fi fost învăţătoare; la 39 de ani era directoare; dar aşa, are numai 16, e tânără încă, nu-i chiar ca noi, da' cât soră-mea; decât să fie o directoare rea şi a dracului... chiar aşa, domnişoara câţi ani are? Că bine zâci: când om merge la pădure, cu domnişoara, am să fac o coroniţă de flori, pentru Silvia; şi eu am să fac una; tu să faci pentru domnul Moldovan, pentru Silvia fac eu; nu vă mai certaţi, şi ce-i dacă-i facem mai multe coroniţe, şi ei am să-i fac una; eu îi fac lui domnu', săracu, că nime' nu să gândeşte la el; da' lui doamna nu-i facem? Lui doamna îi aducem un buchet de flori. Şi-i cântăm o cântare. Hai să-i cântăm ş-acum! Ce cântare îi place dumneaei mai mult? Dumneaei toate-i plac. Să-i cântăm *Pe cărare subt un brad.* Parc-ar fi aici, pe Hoance; pe Hoance nu sunt brazi; nu-i nimic, tot se potriveşte.

Fetiţele cântară *Pe cărare subt un brad.* Prima strofă merse destul de împiedecat; vocile parcă aveau rugină pe ele şi nici nu se prea potriveau una cu alta. La strofa a doua, rugina începu să se curețe; vocile se ridicau limpezi şi curate, potrivindu-se una cu alta. Din instinct, sopranele se aleseră între ele şi duceau melodia curat, limpede şi sonor; se grupară şi altistele, secondând potrivit, cu simţ al ritmului şi armoniei. Când terminară, erau toate roşii de emoţia plăcerii şi succesului. Apoi cântară *În fânul de curând cosit;* apoi *Călugărul din vechiul schit. Pe sub fereastră curge-un râu.* Melodia o cunoşteau foarte bine, îi stăpâneau şi subtilităţile, reuşeau să-i dea sonoritate plină şi s-o aşeze şi pe o structura armonică. Se cunoştea „mâna" domnişoarei. Cuvintele le înţelegeau aproape pe toate; ceea ce nu pricepeau prea lămurit erau unele situaţii, dar fetitele le luau ca atare, abordând şi rezolvând, cu precădere, problema muzicală; dacă, până la capăt, cântarea ieşea bine, totul era bine.

- Ia te uită cum cântă proastele astea aici! Stau singure şi cântă, nu le aude nime...

De după un colț de tufă, apăruseră Şoani, Aizic şi băiatul cu mutră ascuțită, de viezure; celălalt lipsea.

- Şi ce-i dacă nu ne aude nime? Destul că ne auzim noi...

- Şi ne aude şi Doamna; şi lui Doamna îi place cum cântăm...

În liniştea care se aşezase ca un gol plin de nimic, veni de cineştie unde un val de miros de flori; abia după aceea se simți o pală de vânt, ca o palmă de răcoare mângâiată peste obraji. Soarele scăzuse de tot după coroanele de frunze de către Dealul Crucii. Apoi, dinspre filigoria din vârful dealului Hoance, se auzi melodia; mai întâi veni ca o mişcare a aerului; apoi i se deosebi ființa ei sonoră, ca ceva real, dar nedesluşit; abia după aceea țesătura ei împletită din fire lungi de sunete de viori şi din sonoritățile cristaline ale pianului. O voce de bărbat, limpede şi curată, ca o panglică albă, mătăsoasă, rotunjea frumos cuvintele pe valurile mlădioase ale melodiei.

Copiii rămaseră toți în nemişcare, tăcuți; ceea ce venea peste ei, dinspre Hoance, îi apăsa autoritar, încremenindu-i fără să-i împovăreze, ca presiunea bună, moale şi catifelată, a unui aşternut dintr-un material prețios, uşor şi greu totodată, îmbibat de arome necunoscute dar fascinante. Se apropiase şi Sever, înaintând în tăcere din colțul lui ascuns, cu cartea sub braț; apăruse, nici unul nu ştia de unde, şi băiatul popii; rămaseră toți, aşa, nemişcați şi muți, iar silueta conică, depărtată, a filigoriei de pe Hoance parcă venise în zbor şi se aşezase deasupra lor, țesută din raze de lumină şi cântec.

21.

În acest timp, după ce li se alăturaseră şi cei întârziați, agronomul Panait şi soția lui, în aşteptarea ultimului invitat, părintele Panga, oaspeții Doamnei Moldovan începuseră, cum spuneau ei, „să ciugulească" de pe tăvile cu gustări; era într-adevăr o simplă ciuguleală, cu scobitoarea: câte o măslină de aici, câte un sfert de roşie de dincolo, o feliuță de slănină, un drob de brânză. Îşi continuau vorbirea toți împreună, câte o replică scurtă, trecută peste masă, în timp ce scobitoarea goală, între degete, îşi ridica vârful ascuțit în sus, ca un semnal de atenție. Gustau şi din păhărelele de țuică, dar abia cât să-şi înmoaie buzele. Sub uşoara presiune a aşteptării, pe care nu voia să şi-o trădeze şi poate nici chiar să şi-o conştientizeze sie însăşi, gazda se făcea că nu bagă de seamă abaterea de la regula mesei, care prevedea un ritual de deschidere. Numai Sora, cu privirea ei severă şi rece, de sus, în jos, ca o lamă de cuțit, o fixă pe Matilda, care era aplecată asupra unui platou, cu scobitoarea, la nici o palmă de feliuța de slănină. Sora se încruntă fără vorbă, strâmbă din nas şi se răsuci pe călcâie. Sub privirea ei tăioasă, Matilda lăsă umerii să-i cadă, strânse scobitoarea în pumn,

frângând-o în trei, în timp de fața aparent imobilă stătea să-i explodeze de căldura bruscă sub fardul gros.

Deşi îl aşteptau cu toții, dar mai ales stăpâna casei, pentru care seara nu putea fi inaugurată fără acest oaspete dorit, îl aşteptau, dar nu-l pomenea nimeni; nimeni nu exprima reproşul, nici măcar nu constata întârzierea lui, şi totuşi absența lui era prezentă printre ei, asociind sensibil conştiința ființei lui unice, împodobită cu farmecul ei personal, împletit din voie bună şi inimă largă şi frumusețe bărbătească tânără şi acea muzicală rezonanță interioară pe care, la momentul potrivit, o aşteptau ca pe o încununare a serii să se manifeste prin cântec, cu uşoara dar reala frustrare a lipsei lui.

Aşa că scobitorile continuau traseul lor, de la un platou la altul, rar, e drept, şi cu o anume moliciune, cu o anume fereală, ici şi colo, iar la răstimpuri continuau să-şi ridice vârfurile spre aerul tot mai îmbălsămat al serii de august, iar vârfurile buzelor să încerce tăria lichidă a alcoolului. Matilda, numai, se retrăsese într-un colț, chinuită de gânduri negre. La un moment dat, însă, Doamna Moldovan simți că se poate apropia un prag periculos, în care orice decizie ar fi fost să ia, fie să deschidă masa în mod oficial, fie să treacă pe neobservate peste acest moment, ar fi fost prea târziii; oricum ar fi fost nepotrivit şi toată lumea ar fi realizat asta. Aşa că chemă pe una din servitoare:

- Tu, dragă, nu ştii nimic de părintele Panga?

Dacă ar fi fost să răspundă la înțelesul real al cuvintelor întrebării, aşa cum au fost rostite ele, fata ar fi trebuit să spună că ea, săraca de ea, n-are de unde să ştie ceva despre cel aşteptat. Dar fata îşi cunoştea stăpâna şi era orientată în sistemul ei de relații, aşa că răspunse numai întrebării propriu-zise, de dincolo de cuvinte, aşa cum credea ea că îi fusese adresata:

- Nu ştiu nimic, doamnă dragă, nu l-am auzit venind...
- Şi nici măcar nu crezi că se apropie?
- Nu s-aude nimic, doamnă dragă...Numai vecinul...
- Ce-i cu vecinul, întrebă stăpâna.
- Domnul Arun...
- Da, ştiu... Ce-i cu el?
- Vrea să-i spună două vorbe domnului părinte...

Doamna Moldovan se uită spre oaspetele său întrebător, ca şi când acesta ar fi ştiut ce vrea cu el vecinul ei. Dar părintele se ridică fără cuvânt şi, oarecum ferindu-şi ființa din fața cuiva, plecă spre portiță, controlându-şi ceasul de buzunar la lumina unui lămpaş apropiat. În fața lui, aleea era cuprinsă de umbră, iar dincolo de gard, unde trebuia să fie şanțul de la drumul țării, părintele văzu o luminiță vie, ca un licurici mai mare sclipind intens. De după focul țigării se desluşea, în umbră, şapca ponosită a domnului Arun.

Doamna Moldovan vorbi în urma părintelui, dar nu se adresă nimănui anume, sau poate tuturor:

- Oare ce-o fi şi cu popa ăsta de întârzie? Ştie doar...

Întrebarea avea rostul ei; seara era caldă şi liniştită; huruitul punctat de bubuituri şi plezninturi al maşinii trecute pe drumul ţării se topise demult în spaţiul cu lungi şi moi rotunjimi dintre dealuri şi doar amintirea lui mai plutea, amestecată amar cu ceaţa dulce a înserării. Aşteptarea părintelui întârziat aproape că materializa felul în care el obişnuia să vină, când îl aşteptau în alte rânduri şi când, în liniştea ţesută din miriadele de zvonuri ale serii, în care uşoara clipocire a clipelor care vin şi trec se întrepătrundea cu măruntele şoapte uscate ale ierbii, cu vibraţia filigranată a aripilor de ţânţari şi alte minuscule insecte, peste care ieşeau în primplan, din când în când, serii scurte şi pierdute de lătrături, iar corul broaştelor de la Ochiuri şi din Fântâniţă flutura mărgele sonore de sticlă. Atunci, pe un ton dat de hămăit de câne sau de un răpăit de broască, din zumzetul infinitesimal al liniştii care plutea între dealuri, ca o realitate uşoară dar palpabilă, se întrupa un ciocănit de fier pe piatră şi tropotul calului pe care venea părintele Panga începea să încarce liniştea de ecouri. Atunci, la bucătărie ori pe unde se găseau, fetele din serviciul Doamnei Moldovan ori al părintelui din localitate resimţeau un tremur plăcut în inimă şi, fără să vrea, ceva ca un foc pe obraji. ÎI şi vedeau venind călare, pe popa cel frumos şi tânăr şi în ochii închipuirii lor se întrupau vii până şi scânteile scose din piatră seacă de potcoavele calului său.

Acum, însă, oricât şi-ar fi aţintit auzul, urechile lor nu li se umpleau decât de răpăitul depărtat al broaştelor de la Ochiuri, cărora le răspundeau cele din Fântâniţă, şi câte-un lătrat mai apropiat sau mai îndepărtat. Clipele şi gângăniile ascunse lucrau harnice să încropească pânza deasă a liniştii.

Doamna Moldovan oftă; nici prea greu, dar nici de tot uşor. Îşi schimbă aşezarea pe scaun, îşi trase mai aproape bastonul cu măciulie de argint, apoi îl întinse fetei care aştepta tăcută:

- Bine, du-te că te chem eu când oi avea nevoie. Apoi se răsuci către părintele care se întorsese, fără cuvânt, în dreapta ei:

- Dragul meu, ce vrea Arun ăsta cu tine?

- Nimic important, deocamdată. Mă va chema când se dă comunicatul la radio.

- Deocamdată... oftă doamna; apoi privi înaintea ei fără să vadă nimic, după care oftă iar şi continuă: eu zic să-ncepem şi să ne spui tu o rugăciune.

Se ridicară toţi în picioare, hârşâindu-şi fotoliile şi scaunele de paie; părintele era drept în faţa lor, cu palmele împreunate cruce în faţa pieptului.

Mânca-vor săracii şi se vor sătura şi vor lăuda pe Domnul, iar cei ce caută pe Domnul vii vor fi inimile lor acum şi-n vecii vecilor. Şi tot el spuse: *Amin...*

22.

Până la urmă, într-un fel sau în altul, mai apropiindu-se, mai înțepându-se cu câte-o vorbă, mai răspunzând, grupul fetițelor se uni cu al băieților; era vădit că era numai un armistițiu, cele două tabere având, fiecare, conştiința propriei independențe întemeiată pe cea a propriei superiorități. Din vorbă în vorbă, se ajunse că Aizic le povesti o istorioară hazlie; era ceva cu un prostănac ghinionist, care are un noroc neaşteptat şi apoi îl pierde; o fetiță ripostă cu o povestioară cam dezlânată şi nu tocmai limpede. Şoani spuse si el o poveste cu un țigan. Băiatul popii asculta oarecum încordat; ar fi vrut să spună şi el ceva, i-ar fi plăcut să-l asculte şi să-l admire toți, dar nu prea ştia ce să spună. Îşi pregăti, în gând, o istorioară, dar când îşi dădu seama că nu va avea nici un succes, n-o mai spuse; şi totuşi, se încălzi tot de ruşine.

Stăteau pe cele două bănci adunate de fetițe lângă cele trei monumente; inscripțiile fuseseră înghițite în noaptea care se lăsa şi nu mai însemnau nimic pentru ei. Filigoria din vârful dealului era îndepărtată şi abia mai trimitea câte-un semnal de lumină palidă, repede înghițit de întunericul albastru închis. Încă marcat de ruşinea eşecului închipuit, băiatul se uita în jur, ca şi cum ar fi căutat un sprijin. I se păru că vede, în indistincția umbrelor de pe o alee, o față atentă de fată; poate Anica mică. Aizic încercă să mai spună o poveste; o lungea şi o complica, în speranța de a încropi ceva mai consistent, dar atenția băiatului era risipită şi nici măcar nu încerca să se adune. Atunci băiatul văzu că în umbra aleii era chiar Anica mică şi-i face semn să se apropie. Pândi un moment când povestea lui Aizic părea că-i reținuse pe ceilalți şi se pierdu în întuneric. Fata îl aştepta; deşi fusese nemişcată, părea că tocmai fugise şi respira oarecum grăbit:

- Hai cu mine! Băiatul era nehotărât:
- Unde să vin?
- În poiată, acolo unde-am fost. Era ca şi cum el ar fi vrut să scape:
- Dar am văzut... Am văzut tot.
- Nu-i nimic. Mai vezi o dată. Ori nu mai vrei să vezi?
- Ba da.
- Atunci hai.

Şi pentru că el tot nehotărât era, fetita adăugă:

- Acum facem.

- Ce facem? întrebă el şi se înroşi tot, fără voie. Îşi adusese aminte de ce vorbeau băieții şi de cuvântul care lipsea din schimbul lor de vorbe.

- Facem ce se face, explică fata, c-am nerăbdătoare.

-Nu ştiu... Io nu ştiu...

- Hai că te-nvăț eu... şi copila îl luă de mână.

În acest timp, în fața celorlalți copii strânşi într-un fel de careu pe cele două bănci, Aizic se părea că găsise un cârlig pentru interesul lor. Făcuse rost de pe undeva de un clop vechi, mototolit, şi-l înfundase pe cap, îşi schimbase poziția corpului şi mersul; părea un sărac fără căpătâi, un vagabond rătăcind nici el nu ştia pe unde. Se făcea că bate la uşi invizibile, închipuite în aerul dintre cele două bănci. Aerul răbufnea de loviturile lui şi copiilor li se părea că, dintr-o clipă-ntr-alta, tăbliile de lemn ale uşilor din închipuire se vor materializa în fața lor şi nu vor mai apuca să se vadă unul pe altul. Dar aerul rămânea cum fusese, gol şi străveziu, şi totuşi loviturile bubuiau în scânduri nevăzute. Se auzi, apoi, un glas care răsuna de dincolo de uşa de aer gol şi întreba cu voce de femeie:

- Cine-i? Cine bate la poartă?

Era vocea lui Aizic, el vorbea, n-avea cine, altcineva, să vorbească; cu toate acestea, vocea răsuna ca o voce de femeie. Iar Aizic răspundea, şi de data aceasta, cu vocea lui, dar era vocea unui om necăjit, rătăcind pe drumuri străine şi bătând la uşi străine:

- Sunt un drumeț sărac şi năcăjit, mă rog de-o coajă de pâne şi de-o cană de lapte!

- N-avem lapte, du-te de-aici! răspundea, cu vocea lui Aizic, vocea unei femei străine; suna ca vocea unei femei necăjite şi obosite.

- Atunci măcar o coajă de pâne, insista drumețul cel sărman cu vocea lui Aizic şi tot cu vocea lui îi răspundea şi femeia de după poarta închipuită:

- N-avem! N-avem nici pâne, n-avem nici de unele... Du-te şi lasă-ne-n pace!

Aizic se răsucea pe călcâie şi făcea câțiva paşi. Aleea pe care se aflau copiii nu era nici prea largă, nici prea lungă; Aizic îşi încovoia spatele şi îşi târa după el picioarele, refăcând mersul unui om obosit şi necăjit, iar drumul lui părea lung şi fără capăt. Ajungea, în acest fel, la o altă poartă; bătea din nou şi bubuiturile îi loveau pe copii în urechi, pe dinnăuntru. Altă voce de femeie sau de bărbat întreba cu vocea lui Aizic şi din nou drumețul cel sărman răspundea şi el tot cu vocea lui Aizic. Copiii erau cuprinşi, cu toții, de realitatea ficțiunii şi unii dintre ei simțeau că în interiorul ființei lor se află, se mişcă şi vorbeşte cineva care este ca omul sărman pe care îl întruchipa nepotul boltăşitei Emma în fața lor; câte unul chiar credea că el însuşi îşi trage anevoie picioarele pe un drum lung şi bate la câte-o poartă. Emoția lor se concentra şi se amplifica, inundându-i în interior pe măsură ce scena se desfăşura; când presiimea ajungea să crească la cote greu de suportat, câte unul pufnea în râs. Ceilalți se uitau toți la el, la început intrigați sau nedumeriți; apoi mai izbucnea încă unul în râs; apoi încă unul şi, până la urmă, îi bufnea şi îi cuprindea râsul pe toti.

Veselia asistenței nu-l deranja deloc pe micul actor, dimpotrivă; cu cât râdeau mai mulți şi mai des, cu atât sărmanul din Aizic era mai sărman şi mai neajutorat, iar femeile de după porțile închise erau mai arțăgoase. Vagabondul rătăcea mereu, căinându-se şi abia târşindu-şi picioarele,

pumnii lui slabi bubuiau tot mai puternic în porțile nevăzute, iar de după ele glasurile erau tot mai răstite şi mai nemiloase. Copiii ajunseseră să se prăpădească de râs.

Între timp, Anica mică îl târâse pe băiatul popii pe aleile întunecoase şi-l trase pe uşa grajdului vechi. Nu era întuneric, un ciot de lumânare era aprins în felinarul care se dovedise mai puțin hârbuit decât părea. Era un cerc de lumină galbenă şi tremurătoare, abia de doi-trei paşi, proiectat pe podelele vechi de lângă roata din față a cociiei. Fata păşi în mijlocul cercului de lumină, trăgându-l pe băiat după ea; trăsura veche rămânea în întuneric, ca o părere nesigură. Făcând pasul sub raza felinarului, băiatului i se păru că-l strigă cineva din afără. Anica mică îl trase mai aproape, lipindu-i trupul de trupul ei. Băiatul îi simți căldura aproape dogorâtoare şi mirosul uşor iute, dar plăcut. Acum iar i se părea că aude voci; nu erau de lângă ei, dar nu erau nici de afără; păreau cunoscute, dar nu-şi dădea seama ale cui sunt. Era ca o părere care se şterge şi iar apare.

Fata îl ținu câtva timp strâns lipită de ea; îi simțea răsuflarea caldă şi iute după ureche, pe părul tuns scurt. Apoi îl depărta de ea cât lungimea brațului. Acum vocile parcă se auzeau mai distinct; cineva spunea ceva iute, precipitat; altcineva întreba nerăbdător. Băiatul nu pricepea, i se părea numai că aude, nici el nu ştia bine ce. Anica mică îl depărtase de ea cât putuse să întindă manile; acum el vedea cum ea îşi coboară palmele spre genunchii pe care şi-i îndoise puțin şi cum prinde cu degetele marginea de jos a rochiei. Privea fără să înțeleagă, iar în urechi părea că-i răsună, când mai apropiate, când mai depărtate, aceleaşi voci; doar mai precipitate şi parcă mai stridente. Cineva voia să spună ceva, iar altcineva îl grăbea, n-avea răbdare să aştepte. Fata apucase cu manile de poalele rochiei şi le trăgea în sus. Băiatul văzu cum se dezgolesc genunchii pe care îi cunoştea de acum. Tocmai atunci, o voce spusese clar: „Nu se poate!

Aşa ceva nu se poate!" Cunoştea şi coapsele, care se dezveleau şi pe care lumina părea că le unge cu ceva gălbui şi moale. „Nu se poate! Nu se poate! striga vocea aceea, iar urechile băiatului începuseră să bubuie. Aşa ceva nu se poate!" Marginea rochiei, strânsă sul între degetele fetei, ajunsese sus, iar lumina se aşternea pe abdomenul rotund şi curat, cu ochiul închis al buricului în mijloc. „Nu se pooooate! Să nu-mi spui mie aşa ceva!" Vorbele amenințau să se transforme în țipăt. Anica mică îşi prinsese marginea înfăşurată a rochiei sub bărbie şi acum întindea mânile libere spre mijlocul băiatului.

— Dă-i şi tu jos. Hai odată!

Dar băiatul ar fi vrut să ştie ce nu se poate, să mai audă încă glasurile acelea, dintre care unul i se părea foarte cunoscut.

— Ce? Ce să...?

— Pantalonii, pantalonii ăia... Doamne ce mototol mai eşti! Dă-I jos!

Când fata îi prinse ea cheotoarea pantalonilor, să i-o desfacă, vocea aceea striga puternic în urechea lui: „Fata mea! Nu se poate! Nu se poate!" Acum ştia că e vocea Doamnei Moldovan şi se

simțea tot încălzit de emoție. Pantalonii îi alunecaseră sub genunchi, iar sus, la îmbinătura picioarelor, simțea ceva foarte cald, tare şi plăcut. O vedea şi pe Anica mică, ținându-şi poala rochiei sub bărbie, cu o lucie vie în ochi, de parcă acolo ar fi fost sursa luminii, nu în felinarul cociiei vechi; îl prinsese cu palmele pe la spate, mai jos de mijloc, şi-l trăgea spre ea. Vocile din jurul lui se topiseră, ca şi când nici n-ar fi fost şi băiatul se vedea pe sine şi vedea şi fata, cum stăteau goi, spălați de lumină, de la mijloc în jos, şi cum se apropiau tot mai tare unul de altul.

23.

Cei mari trecuseră, de-acum, de primul păhărel de țuică; lăudaseră tăria, aroma şi culoarea băuturii. Gazda stătea rezemată în bastonul cu măciulie de argint; abia dacă atinsese paharul cu buzele, iar cu scobitoarea nu luase decât o felie de roşie. Zâmbea, însă, mulțumită şi-şi privea musafirii cu o anumită curiozitate domolită de afecțiune sau ironie. Matilda se amestecase firesc printre oaspeți, iar mâna ei mare, cu unghiile date cu ojă roşie, ca sângele de bou, cu scobitoarea între degete, se ciocnea des cu alte mâni deasupra platourilor cu gustări, în timp ce fața lată, uşor brobonită de o sudoare fină, surâdea tuturor sub borurile largi ale pălăriei. Sora plecă spre bucătărie, cu ținuta dreaptă, cu buzele strânse şi un aer înțepat; era ca şi cum ar fi fost jignită cu ceva sau de cineva, ori ca şi cum ar fi fost neapărat nevoie de ea, să pună ordine între servitoare.

După al doilea păhărel şi după primele gustări, starea fizică şi sufletească a oaspeților era uşor modificată; îi învăluia, ca un imens cearceaf străveziu, răcoarea serii de august, dar ei toți se simțeau pătrunşi de un val diafan şi plăcut de căldură care îi făcea să li se pară tonii minunat şi frumos. Gustau şi lăudau mâncarea şi băutura, căutând termeni de comparație şi scoțând în relief calități deosebite. Mai are cineva, pe undeva, o țuică foarte bună. Dar nu ca a Doamnei Moldovan; are gust de sâmbure. Şi aia are gust de sâmbure. Diu nu ca a Doamnei Moldovan. Agronomul Panait era expertul; ca moldovean pripăşit prin Ardeal, se pricepea ca nimeni altul; gusta de ici şi de colo şi scotea în evidență calități şi trăsături; când voia să aplice un superlativ, ridica vârful scobitoarei în sus, înțepând aerul înmiresmat, în care aroma de fruct amar a băuturii se filtrase subtil. Doamna Lupu era încălzită de tot şi simțea o mare bunăvoință pentru toți şi pentru toate. Preotesei îi zâmbea dulce şi cu înțelesuri, iar cu doamna Panait, cu care abia schimbau, de regulă, câteva formule de conveniență, se înțeleseră să se viziteze regulat: „Vreau să-ți văd florile, ara auzit că ai nişte flori nemaipomenite, iar eu sunt înnebunită după flori." Apoi i se păru că pe preoteasa a neglijat-o; se trase cu scaunul lângă ea şi începură să-şi depene poveştile obişnuite: despre copii, despre casă şi flori, despre servitoare. Vorbea mai ales Lupeasa, cu gura mare şi gesturi largi.

Matilda gusta din toate, fără reținere şi cu prea putină măsură şi vorbea din ce în ce mai tare. Începea câte o conversație cu câte cineva, dar nu apuca să spună decât două-trei vorbe; se rezuma la

exclamații şi scurte aprecieri: „Ce frumos! Minunat... Aşa ceva!" Când era să lege două idei, vedea cum cel din fața ei caută un alt platou de gustare, sau îşi umple păhărelul de țuică. Atunci ridica din umeri, se uita în jur şi făcea câțiva paşi, la dreapta sau la stânga. Câteodată părea că vorbeşte singură. Slobozi chiar un hohot de râs sonor, care scăzu pe moment tonul conversației comune şi o făcu pe Doamna Moldovan să o privească atent şi cu seriozitate; gazda nu scoase, însă, nici un cuvânt; stătea numai atentă, parcă îşi uitase chiar şi bastonul ei cu măciulie de argint, o privea numai cu intensitate şi ochii ei sub sprâncenele rotunde, îngrijit epilate, păreau să conțină o energie intensă şi concentrată. Matilda îşi reveni pe dată, mişcă din umeri ca şi când şi-ar fi aranjat ținuta şi tăcu; căută cu scobitoarea altă bucată, plimbă ochii de la un platou la altul şi puse scobitoarea alături de farfurioara mică, de aperitiv; amintirea râsului ei mai rătăcea ca o umbră pierdută printre crengile grădinii.

Domnul Lupu şi părintele discutau liniştiți; s-ar fi zis că asupra lor cele două-trei păhărele de țuică nu avuseseră nici un efect. Dar amândoi se simțeau pătrunşi de o căldură vie şi moale, iar în lumina din ochii preotului se adăugase o sclipire nouă. Domnul Mureşan, judecătorul, îşi lărgise şi mai mult pieptul; barba imaginară, care părea să-l împodobească totdeauna, i se răsfirase bogat pe cămaşa albă şi pe reverele hainei, ca însemnul unui colan, al unei decorații glorioase şi meritate. Vocea lui gravă şi plăcută câştigase câteva nuanțe în plus de gravitate şi muzicalitate. Cei doi prieteni şi duşmani, Vasile şi celălalt, Feri, o luaseră înaintea tuturor, mai ales cu băutura; etau cuprinşi de o însuflețire vie, ridicau vocea, dat nu se certau. „Nu se ceartă încă", îşi spunea Doamna Moldovan, supraveghindu-i cu atenție; se mişcase iarăşi pe scaun, căutându-şi un loc mai comod, de unde să-i poată supraveghea pe fiecare; ținea seama şi la platourile cu gustări, la canceele mici, în care se aducea țuica. Pentru servitoare, era deajuns o privire ascuțită pe sub sprâncene şi o mică mişcare din bărbie; se repezeau pe alee, lipăind desculțe, şi se întorceau într-un *perţ,* cum le spunea ea. Deocamdată era mulțumită, totul mergea bine; se anunța o seară reuşită.

24.

În acest timp, în spațiul dintre bănci ocupat de copii, însuflețirea câştigase câteva cote în plus. Aizic îşi continua reprezentația; păstrase acelaşi scenariu, cu sărmanul care bate pe la porți, de unde îi răspund glasuri indiferente sau neprimitoare. Acum, după bătaia în poartă şi primul schimb de replici, băiatul se trăgea un pas, doi înapoi, făcându-se că-şi târăşte picioarele şi avea o mişcare de parcă era învălit de o haină lungă, un fel de halat ponosit, iar el trebuie să-şi elibereze mânile, să le scuture, cumva, din mânecile lungi şi stânjenitoare. Apoi scutură din umeri şi se vedea că în mână avea o vioară; nu era nici o vioară în mânile lui Aizic, dar era ca şi când ar fi fost. Era o vioară de aer, uşoară şi nevăzută, sensibilă şi vie, ca o vietate, ca o pasăre pe care băiatul o ținea la pieptul lui. Acum era limpede că el o ținuse la piept, cum țin copiii un pui de pasăre scăpat din cuib, numai că

ceva mai mare, şi pun bătaia precipitată a inimii de vietate peste bătaia mai rară şi mai sigură a inimii lor, să se armonizeze cele două ritmuri. Iar când veni vremea şi Aizic îşi eliberă mânile din mânecile largi, închipuite, vioara apăru între palmele Iui, sensibilă şi străvezie, ca o părere consistentă. El îi cuprinse gâtul cu degetele mânii stângi, cum ar fi cuprins gâtul unei lebede, şi-şi mişcă degetele acelei mâni, ca şi cum le-ar fi mişcat prin puf de lebădă; în acelaşi timp, aplecă dreapta până la pământ, ca şi cum s-ar fi închinat cuiva sau ar fi căutat ceva acolo. N-a fost chiar să atingă pământul cu degetele, iar când ridică mâna şi se îndreptă din mijloc, se văzu că ținea cu palma dreaptă capătul unui arcuş. Nu era un arcuş de lemn şi nu era nici un fel de arcuş, de fapt; era numai o părere, ceva ca o rază fără lumină în mâna lui Aizic, care îşi mai îndoi o dată mijlocul şi se aplecă până la pământ, cu vioara ținută la piept, cu o mână, peste bătaia inimii, iar arcuşul aproape de pământ, cu cealaltă. Apoi băiatul se redresă, dându-şi chiar capul pe spate şi privind în sus; apoi se îndreptă şi-şi propti vioara sub bărbie, aduse arcuşul cu mâna dreaptă, cu un gest larg, ocolit, peste vioară şi-l trase apăsat, în timp ce degetele mânii sale stângi se lipeau, strânse, de corzi.

Sunetul ieşi puternic, curat, armonios, vibrând de o bucurie împletită cu nerăbdare şi cu un sentiment de măreție simplă şi adâncă. Fetele şi băieții rămăseseră împietriți, o secundă lungă, de fapt, un timp fără măsură, atinşi la rădăcina simțurilor de puterea acelei vibrații iluzorii. Peste acel timp se înstăpâni liniştea; dar era liniştea născută de părerea de sunet, încât era plină şi sonoră, vibrând până-n adâncuri şi-n adâncimi şi instalată la poalele dealului Hoance, printre colinele dulci şi rotunde, cu îmbrăcămintea lor de crengi frunzoase. Mişcarea lui Aizic continuă cu o linie unduioasă, din mijloc şi din umeri, cu vioara de aer pe umărul stâng, palpitând sensibilă ca o vietate, cu arcuşul de rază în mâna dreaptă, scriind traiectorii ca nişte hieroglife unduioase şi sacadate şi aşezând pe acea lume mică, rotundă şi încăpătoare, liniştea sonoră a muzicii închipuite, ca o pătură de ceață, imaterială dar consistentă.

Fetele şi băieții continuau să rămână împietriți în liniştea sonoră care se înstăpânise asupra lor, ca o vrajă; n-o fi fost decât o secundă, două, dar secundele, atunci, în dizolvarea duratei, erau largi cât era nevoie de ele. A fost, deci, un timp-răstimp de linişte, după care pe cele două gemene ale plutonierului de jandarmi le bufni râsul; n-a fost aşa că le-a răbufnit râsul printre palmele puse la gură pentru un moment de linişte acceptată; râsul lor a fost tare şi deschis, cum era râsul tuturor celorlalți copii, când Aizic se războia prin vorbe cu oamenii închipuiți şi neprimitori de după gardurile închipuite.

Mițí şi Pițí au râs în câteva cascade, cu gura până la urechi. Aizic s-a oprit o clipă, foarte, foarte scurtă, din cântecul său, a fulgerat cu privirea spre asistență şi a avut un gest ca şi cum ar fi vrut să trântească de pământ vioara şi arcuşul şi tot; adică toată închipuirea, muzica cu vraja ei. Celorlalți copii le-a scăpat, însă, un „ssst!" lung, printre buze, ca într-o sală de concert în care se manifestă un neavenit, deşi nici unul dintre ei nu ştia măcar ce este acela un concert, d-apoi să fi

fost la vreunul. Aizic nu-şi aruncase încă vioara la pământ, stătea numai şi aştepta, atenţionat de reacţia promptă a asistenţei sale. Gemenele se opriseră din râs şi erau nedumerite; ele crezuseră că făcuseră ce trebuie să facă. Poate că încă nu pricepeau bine că dăduseră greş. Era ca şi cum Aizic putea să nu-şi mai arunce vioara; ori tocmai s-o arunce, s-o zdrobească de pământ.

Soluţia veni de la Şoani, care parcă numai atâta aştepta şi nici nu era departe de cele două fete, cu clăile lor de păr blond-roşcat; cât doar să întindă mânile şi să le împingă de umeri:

- Duceţi-vă de-aici, tu, ameţâtelor!

Anica mică şi băiatul popii stăteau faţă-n faţă, în poiata veche în care cociia în ruină îşi măcina, în pâlpâirea clipelor uscate, rămăşiţe hârbuite din existenţa ei fantomatică. Fata îşi ţinea rochia răsucită sub bărbia înţepenită, iar băiatul simţea cum pantalonii lui scurţi îi căzuseră peste sandale. Trupurile lor goale luminau ca de o fosforescenţă călduţă şi potolită in întunericul grajdului vechi; nu se atingeau, dar se simţeau unul pe altul, cu o uşoară înfiorare a pielii, care nu era de la răcoare, nici de la aerul stătut, ci era felul în care fiecare percepea apropierea celuilalt: ca mii de furnici plăcute şi uşoare mişunând sub epidermă.

Fetiţa vru să spună ceva, dar din gura ei nu ieşi decât un fel de scurt hârâit uscat; parcă n-avea putere nici măcar să tuşească. Întinse din nou mânile şi-l apucă pe băiat cu palmele pe sub mijloc. I se părea că se lasă greu. Reuşi totuşi să scoată un sunet:

- Hai... Apoi încă unul: hai mai aproape...

Băiatul ar fi vrut să păşească, dar sandalele erau încurcate în pantalonii căzuţi. Trebuia să se îndoaie din genunchi. A fost ca un balans, care l-a apropiat de fetiţă până aproape să se atingă, dar apoi l-a tras înapoi. Îi auzi vocea ei răguşită:

-Hai...

Băiatul se balansă iarăşi şi de data aceasta cele două piei goale se atinseră; pentru fiecare, cealaltă era călduţă şi răcoroasă; păreau amândouă zgribulite. Acum fata îl strânse mai tare de mijloc; băiatul se balansa cu greutate. Părea că ea îşi găsise saliva:

- Hai... Trăbă să...

Atunci a fost când au auzit pentru prima dată zgomotul. Nu era ceea ce i se păruse băiatului că aude, mai înainte; de altfel, cufundat într-o emoţie cu totul nouă, copleşitoare, care îi solicita fiecare fibră din trup, fiecare petecuţ de piele, băiatul nici nu mai ştia că i se păruse că aude voci. Acum, însă, era altceva; era un sunet reaL Era ca un fel de chicotit şi parcă erau şi bătăi în geamul mic şi încărcat de praf al grajdului vechi. Băiatul ştia că era altceva decât vocile pe care le auzise el în închipuire, dar grija lui cea mare era să rămână în picioare, aşa cum era, încurcat în pantalonii căzuţi şi într-un balans pe care nu-l putea stăpâni. Anica mică auzi ceva şi se strânse în sine, strângându-l şi pe băiat spre ea. Cu trupurile lipite unul de altul, căutând apărare de ceea ce se întâmpla acolo, la fereastră, cei doi simţiră atingerea; a fost ca o fulgerare caldă şi plăcută, dar a fost

ca şi când fiecare ar fi simțit ce simte celălalt, în atingere; pentru o clipă, băiatul simți că este Anica mică şi că se trage spre sine însuşi pe sine, să se lipească de sine. O iluminare de moment, scurtă dar strălucitoare în intensitatea ei, în toată acea confuzie. Din care se întețiră bătăile în fereastră, chicotelile şi apoi glasurile împletite ale celor două gemene:

- Ia te uită ce fac aici ăştia doi! Ce ruşine! Uuaai, ce ruşine!

25.

Cei mari erau la cel de al treilea păhărel de țuică; poate, unii din ei, mai ales bărbații, erau la al patrulea, în schimb, preuteasa abia îşi înmuiase buzele; părintele băuse două şi se simțea foarte bine; toți i se păreau simpatici şi toți îi erau dragi. Doamna Moldovan băuse unul singur, dar îndesat; începuse să-l simtă cum îi coboară, ca o undă de căldură vie, în picioare. Continua să supravegheze masa cu aceeaşi atenție, poate doar ceva mai îmblânzită de o bunăvoință largă, pentru toți şi pentru toate.

Chemă la ea pe servitoarea de încredere; aceasta se prezentă împreună cu Amalica. Stăpâna casei le dădu instrucțiuni pentru masa principală: cum să aşeze scaunele, ce tacâmuri să aducă. De fapt, nici n-ar fi fost nevoie; fetele erau instruite de o mai veche experiență şi ştiau şi le făcea plăcere ce urma să facă. Dar Doamna Moldovan voia să iasă totul bine, iar bine însemna să se împlinească în totul mulțumirea ei sufletească. Pentru asta era nevoie de o masă perfect aranjată. Pe care să fie aduse mâncărurile despre care ea ştia că sunt pe placul oaspeților ei. Şi vinul potrivit; un vin de Târnave, de la Blaj. Ştia că vor mânca şi se vor simți bine; cunoştea chiar preferințele fiecăruia ca şi reacțiile lor. Ştia care din ei se va servi a doua şi chiar a treia oară; şi din ce feluri anume.

Ştia cum se va aşeza judecătorul Mureşan pe scaunul de onoare, din capul mesei; cum îşi va deschide larg umerii şi cum barba lui imaginară îi va împodobi pieptul puternic, ca un colan prețios. Cum sunetele vocii lui vor gâlgâi tot mai adânc, fără sâ-şi piardă sonoritatea melodioasă şi vor ajunge să vibreze ca un glas de clopot. Îl vedea chiar cum va ține paharul cu vin în dreptul luminii, privindu-l ca din depărtare, şi ştia că respectul pe care judecătorul îl va arăta băuturii din oraşul ei natal va fi, pentru ea, cel mai prețuit omagiu.

- Fie, că tot am să-l pun să ne cânte, măcar *Pe Mureş şi pe Târnava.* Deşi, dacă stau să mă gândesc bine, el însuşi nu se va lăsa până nu ne va cânta. Dar ce voce are!

Ştia cum se vor purta, aproape la fel, deşi în variante diferite, domnul Lupu şi agronomul Panait; ştia că se vor manifesta ca doi adevărați oameni de lume, un „domn" ardelean şi un „boiernaş" moldovean. Cel dintâi, cu un uşor ştaif nemțesc, dar sportiv, prietenos şi mai cald, hâtru

în nuanță ungurească şi bonom ca evreii; celălalt, ceremonios şi cald, până la familiaritatea decentă, îmblânzită de acel „mata" pe care îl adresa exact cui trebuie şi cum trebuie, ca un fel de mângâiere.

- Pe ăştia am să-i pun să ne spună snoave şi poveşti; adică minciuni. Dar parcă va trebui să-i pun?

Îl ştia şi pe Vasile, cu felul lui colțuros de a fi, cu ieşirile lui bruşte, după două-trei pahare în plus; nu se temea de ele, într-un fel chiar le aştepta, i-ar fi lipsit, dacă n-ar fi fost; colorau masa, dacă va şti ea să le domine. Numai când scapă calul... Doamne, când scapă calul, ce nedrept şi pătimaş este: ca o furtună! Cum se ridică în picioare şi cum face asupra mesei un gest tăios, ca o lovitură orizontală de sabie şi zice: „Nimic!" şi servitoarele țipă ca din gură de şarpe şi se reped să mai salveze ce mai pot din cristaluri; dar el ridică degetul amenințător şi cravaşează aerul cu palma şi cu vorba şi, Doamne fereşte! să fie Matilda pe-aproape, că strigă către ea: Matildaaa! Ți-am spus de-atâtea ori... şi nimeni nu ştie ce i-a spus Matildei de-atâtea ori, numai biata de ea e speriată de moarte şi se uită spre el ca spre dumnezeul de după norii cu tunet şi tremură ca varga. Şi ea, Doamna Moldovan, îşi spune de fiecare dată: oare de ce nu se iau ăştia doi nebuni să se termine odată bâlciul... Nici de celălalt, de Feri, care avea şi el ieşirile lui, puternic colorate pasional, după felul de a fi al ungurilor, cu cântece îndesate şi tropotit pe călcâie, nu-i era teamă; şi pe el îl aştepta, cum îi plăcea ei să spună, „la cotitură."

- Nu ştiu dacă am să-i pun, pe ăştia, să facă ceva... Poate va trebui să-i opresc... Doamne, mi-e cam frică...

Cât despre preot şi preuteasa lui, n-avea nici o grijă: el se purta totdeauna demn şi omenos, cu măsură în toate dar şi cu suflet bun şi adevărat; era de o bunăcredință dusă până la totală naivitate, ar fi putut să spună, după altă scară de valori, până la prostie, dar scara asta de valori nu era a ei, aşa că ştia că se poate răzima pe el ca pe cel mai solid temei; ea, care era o de Buteasa, ştia că umblă un zvon despre o diplomă pe piele de câne, pierdută sau arsă într-o nenorocire, acolo în Munții Apuseni, în familia popii. Oricât încercase ea să se apropie, pe ocolite şi cu diplomație, de acest subiect, părintele rămânea impenetrabil: strângea numai din buze, iar ochii îi priveau fix şi lipsiți de lumină, undeva înainte şi nicăieri. Dar, Doamne, cum poate el să se poarte atât de potrivit cu fiecare, fie el bogat sau sărac, cum se spune în cântări! Cum flatează pe toți ungurii, de la cocişul Pişta, până la înfumuratul de grof, vorbindu-le ungureşte! Şi cum ştie să se adreseze fiecăruia după rang, cu complicatele alea formule de reverență printre care numai soțul ei, răposatul, se descurca atât de bine... D'apoi cu țiganii, mai mare dragul să-l vezi vorbind cu țiganii, cum îi joacă burta bulibaşei, de plăcere şi voioşie, când se întâlnesc!

Cât despre ea, preuteasa este o scumpă şi-o delicată; poate prea de tot timidă.

—Pe ei am să-i pun să joace „țarina". E drept că el are voce destul de bună şi ar putea să cânte, dar avem destui cântăreți. Şi-apoi, glasul lui se-aude-n biserică; las'să se-audă numai acolo,

nu la orice masă... Am să-i pun să joace „ţarina" şi va fi mai mare dragul să-i vezi cum se mişcă, uşori şi ruşinoşi totodată, transportaţi de jocul lor ca de cel mai important lucru de pe lume... Doamne, ce ne facem cu lumea asta, dacă va dispărea şi ruşinea...

—Vai de mine, dar am uitat de popa Panga... Nu se poate să nu vină... Fără el, masa mea n-ar fi masă. Şi dacă vine el, se poate să nu ne cânte?

Şi iarăşi îşi chemă servitoarea de încredere; fata veni, îngenunchind lângă scaunul ei, ca un sol care aduce sau ia veşti de taină:

—Nu s-aude părintele Panga?

—Nu s-aude...

—Aţi ascultat bine?

— D'apoi suntem numai cu urechile ciulite... Ba ni se pare c-auzâm tropot de cal, ba nu-i nimică...

Doamna Moldovan tăcu şi-şi căută bastonul; se îndreptă de spate cu oarecare greutate:

—Atunci daţi drumu'la masă... Dac'o fi să vină, vine el.

Servitoarea dispăru în fugă pe alee. Se întoarse într-o clipită cu încă una, cu un teanc de feţe de masă curate, împăturite. Se strecurau fiecare, ca nişte şopârle, printre oaspeţi şi scaune; una clădi platourile cu ce mai rămăsese din aperitive pe-o măsuţă de ajutor, de lângă o tufă; cealaltă alcătui o masă lungă din cele două care fuseseră despărţite până atunci. Aruncă, din zbor, o faţă de masă albă într-un capăt şi o întinse şi-o netezi parcă din aceeaşi mişcare; în celălalt capăt, făcu la fel, cu cealaltă. Doamnei Moldovan avea să-i rămână, toată viaţa, în amintire, imaginea feţei de masă, albă, ca un nor curat, plutind unduioasă, o secundă, în aerul înmiresmat al serii, susţinută de clipa care avea să se piardă, instantaneu, în neant.

În picioare, cu ţigara în mână, domnul Lupu trebui să se tragă înapoi, dar prin spate tocmai se strecura cealaltă fată; bărbatul trebui să facă o complicată torsiune din trunchi, ca să evite ciocnirea. Judecătorul Mureşan îşi trăsese fotoliul încăpător, de nuiele, şi privea uşoara agitaţie de la oarecare distanţă. Una din fete se şi întorsese deja cu un teanc de farfurii; cealaltă fugi şi ea spre cuhnii, să mai aducă câte ceva.

Fetele se duceau şi veneau parcă în zbor, îndemânatice şi vădit bucuroase. Oaspeţii îşi continuau conversaţia potolită, unii din ei cu paharul încă în mână, alţii cu ţigara; unii şi cu paharul şi cu ţigara. Doamna Lupu, pe un scaun de răchită, picior peste picior, îşi arăta pulpele lungi şi puternice în ciorapi transparenţi, de mătasă. Alături, preuteasa, cu bustul drept şi cu mânile împreunate în poală, părea că-şi topise un zâmbet pe faţa fină, frumos desenată. Matilda se trezise singură, în picioare, şi era ca şi cum nu-şi găsea încă nici un rost; tresări ca scuturată de o idee şi se pierdu pe alee spre cuhnii.

Doamna Moldovan, în picioare, cu bastonul sub pumn, aştepta. Seara era caldă şi parfumată. Dinspre filigoria din Hoance se auzea, în răstimpuri, apoi iar se pierdea ecoul muzicii de la patefonul tinerilor. Cerul părea curat şi adânc, dincolo de întunericul străveziu; luna se contura misterios, în albastrul curat şi diafan din jurul ei, ca o închipuire cu aparență de realitate. Servitoarele erau aproape gata cu aranjarea mesei; mai trebuia să aducă mâncările. Doamna Moldovan se întreba cum ar fi mai bine: să-şi aşeze musafirii, la masă, înainte de-a veni felurile de mâncare, sau după; cântărea, în gând, efectul fiecărei variante. O dată, într-un fel. Şi-apoi încă o dată, în celălalt. Fetele întârziau, dar nici ea nu putea să se decidă. Înainte de orice altceva, se trezi că spune cu voce aproape tare:

— Da'popa ăla ce-o fi având de nu mai vine? Nu-i vorba atât de cântare, că se găsesc ei cântăreți, dar putem noi, oare, să râdem, să râdem aşa cum râdem noi toți, putem râde fără el? Şi doamna Moldovan se lăsă copleşită de amintirea râsului; de momentele când însuflețirea tainică şi comună coboară, sau urcă? pe treptele veseliei şi apoi se converteşte în râsul comun, care îi cuprinde şi-i ia pe toți, ca o viitură de apă: cum fiecare se întrece cu fiecare ca s-o spună pe cea mai gogonată, până şi preoteasa şopteşte, aparent timidă, poveşti despre elevii ei, trebuie s-o repete mereu pe aceea cu acel Béla, care venise o dată, la şcoală, cu gura murdară:

- Măi Béla, îi spusese învățătoarea, eu ştiu ce-ai mâncat tu astăzi acasă!
- Nu cred că ştiți, îi răspunsese Béla, țanțoş.
- Mă, tu ai mâncat astăzi *silvoiz* (magiun). Uite, eşti murdar pe gură de silvoiz!
- Vedeți că nu ştiți, doamna învățătoare, că silvoiz am mâncat ieri, nu azi!
- Doamne, cum mai putem râde, cu toții, de naivitatea asta drăguță! se gândeşte Doamna Moldovan. Şi, Doamne, cât îmi trebuie râsul ăsta, şi poate că ne trebuie tuturor, mai mult decât mâncarea şi băutura. Şi nu mă pedepsi, Doamne, Tu care mi-ai dat atâta de plâns în viață, nu-mi lua în nume de rău această poftă, această foame de râs, Tu, care dai plânsul, Tu dai şi râsul pe lume şi iartă-mă pe mine, păcătoasa, roaba ta, Etta, cum spune părintele...

Înainte de a o inunda nemulțumirea, ca singur răspuns la întrebările dacă mai vine oare popa cel întârziat şi dacă le mai va fi dat să râdă, în astă seară, cum ştiu ei să râdă, înainte de a combina această nemuțumire cu uşoara nedumerire, atinsă de nervozitate, pentru întârzierea serviciului, pe aleea dinspre bucătărie se auzi un zgomot neobişnuit; nu era ce ştia ea că trebuie să aştepte, era altceva, care îi spori îndată unda de nervozitate. Se auzi, aproape imediat, distinct, glasul Matildei; spunea ceva tare, aproape striga.

- Dar oare ce mai vrea asta? Mă înnebuneşte, gândi Doamna Moldovan.

Pe alee se apropia un grup; nu s e vedea bine cine este, dar era sigur că nu era nici o servitoare. Că vine Matilda era aproape sigură: îi auzise glasul. Începu să se desluşească, de asemeni, Sora; nu vorbea, dar, ieşită cu fața în lumina lămpaşelor, i se vedea expresia severă şi

hotărâtă. Ce poate să fie? se gândi Doamna Moldovan, şi apoi văzu copiii; erau doi, un băiat şi o fată. De fapt, era unul singur: băiețelul părintelui, prietenul ei, cum îi plăcea să-i spună. Iar fata nu era un copil, era o servitoare, servitoarea cea mică a preutesei, Anica mică. Veneau încă prin umbra aleii, dar cu fiecare pas se apropiau de cercul de lumină. Deasupra lor, ceva necunoscut, un fel de monstru vechi cu aripi, fâlfâi uscat şi scoase un sunet spart.

Veneau între cele două femei, Sora şi Matilda, împinşi de la spate şi din lături, ca aduşi cu sila. Fata mai ales, Anica mică, era îmbufnată şi se zmucea.

- Asta le scapă, gândi Doamna Moldovan. Dat oare ce-or fi făcut?

Atunci, când grupul celor patru, doi copii şi două femei mature, nu ajunsese încă în plina lumină a felinarelor din jurul mesei şi când tocmai îşi pusese întrebarea, Doamna Moldovan văzu, în umbra aleii, încă două siluete fragile; câte un ghemotoc câlțos, galben-roşcat, le însemna ca o pată de umbră cu culoare.

Stăpâna casei se uită în jur, la oaspeții ei. Continuau să stea liniştiți, în posturile în care îi înregistrase pentru ultima oară: judecătorul, cu trupul puternic, etalat în fotoliu. Domnul Lupu, în picioare, cu țigara în mână, explicând ceva preotului, care-şi consulta ceasul de buzunar, cu lănțug de argint. Doamna Lupu, cu pulpele ei pline şi lungi la vedere, cu țigaretul lung între degete, tăinuia ceva cu preuteasa. Iar preuteasa, săraca de ea, gândi Doamna Moldovan, îşi păstrase, naivă, ca de obicei, aceeaşi lumină de zâmbet pe față.

Doamna Moldovan îşi trase bastonul lângă ea şi se sprijini mai puternic în el, se adună cumva în sine. Se mai uită o dată, scurt, în jur, spre oaspeți şi nu mai întârzie. Făcu paşi neaşteptați de repezi şi de siguri către grupul care se apropia pe alee; aproape că nu mai avea nevoie de baston, dar îl ținea lângă ea. Întâmpinându-i pe cei patru, aproape că nici nu se uită la copii; de fapt, erau sub orizontul ei de privire. Le ținti pe fiecare din cele două femei cu câte o privire severă şi nu le spuse decât atât:

- Duceți-vă toți imediat în casă, în camera mea; şi fără nici o vorbă.

Matilda şi Sora luară pe băiat şi pe servitoare de umeri şi-i împinseră spre uşa casei. Fiecare ar fi vrut să spună câte ceva, în felul ei, Matilda chiar scosese pe gură un fel de: Oa..., dar stăpâna casei le amenință cu măciulia de argint a bastonului şi duse un deget la buze. Cei patru intrară în casă; gemenele rămăseseră în umbră. Doamna Moldovan le aruncă, de la distanță, o privire severă şi se apropie de scaunul preutesei; era hotărâtă, dar îşi impunea şi o oarecare linişte. O luă de după umeri pe prietena ei mai tânără şi-i şopti cu un zâmbet cald:

- Tu, draga mea, ia-l pe moțul tău cel frumos şi haideți în camera mea... să vă arăt ceva...

împărți şi doamnei Lupu o mângâiere:

- Mărioară dragă, fii bună tu şi du-te până la cuhnie... Spune-le fetelor să mai întârzie cu mâncarea... Apoi adăugă peste umăr: Cine ştie, poate vine şi părintele Panga.

26.

În acest timp, în casa din vecini, Ia lumina slabă a lămpii cu petrol *(fotoghin* spuneau ei), ceasornicarul Arun strivi ce-i mai rămăsese din țigară într-o scrumieră turnată din metal alb, care închipuia o sirenă cu coada încolăcită şi răsfirată sub ea; lipi mucul chiar la îmbinarea dintre coada de peşte şi trupul de femeie, peste un punct minuscul care putea să marcheze buricul făpturii. Era linişte deplină şi, din colțurile întunecate ale odăii, măcinatul mărunt al ceasurilor reparate de domnul Arun, care-şi aşteptau proprietarii, răzbătea prin aerul greu. Era ca şi cum ar fi fost nişte ființe vii şi aveau treabă: să toace mărunt, în bucăți cât mai mici, ceva, nu se ştie ce, şi să nu se mai oprească. Pe geamul deschis spre noaptea de afără se auzeau lătrături îndepărtate.

De lângă maşina de cusut Singer, cu capacul rotund aşezat peste ea, doamna Arun îl privi oarecum îngrijorată:

- Ce faci tu, Arun dragă? De-acum tu te duci să-l chemi pe preotul ăla român?

- Mă duc, vezi bine că mă duc; acum e timpul... răspunse ceasornicarul oarecum nemulțumit.

- Şi ce crezi, tu, Arun, cum o să fie?

- Ştiu eu cum o să fie? O să fie cum o să fie! Dar pentru cine întrebi tu cum o să fie?

- Pentru el, pentru preotul ăla român, căruia i-ai promis că-l chemi când se v a da comunicatul... Pentru cine să întreb?

- Păi puteai să întrebi şi pentru noi. Cum va fi pentru noi nu te interesează?

- Ba mă interesează, cum să nu mă intereseze? Şi cum crezi tu, Arun dragă, că va fi pentru noi?

- Apoi asta chiar că nu pot să-ți spun cum va fi pentru noi...

- Şi pentru domnul preot, cu familia lui, cu doamna frumoasă şi copiii drăguți, cum crezi tu că va fi?

- Apoi, draga mea, nu cred că va fi chiar bine pentru ei...

- Aşa crezi tu, Arun dragă? Doamna Arun stătea pe scaunul ei, de la maşina de cusut, dar scaunul era uşor îndepărtat de maşină, tras la o parte, pentru că era vineri seara şi ea nu mai trăgea la maşină; stătea pe scaunul ei, cam cocârjată, ca şi cum ar fi fost adunată peste nişte întrebări şi nelinişti. Era toată un ghem. În picioare, gata de plecare, domnul Arun mai căuta ceva, în junii aparatului vechi de radio, cu acumulator. Şi pentru că nu găsise încă, întrebă:

- Aşa, dar, tu, Sură, ştii care e diferența dintre un pesimist şi un optimist?

- Nu ştiu, Arun dragă, nu ştiu nici ce-i acela pesimist şi optimist; dar care e diferența între ei?

- Diferența este că pesimistul zice că mai rău decât atât nu se poate.

- Chiar aşa? Şi optimistul?

- Optimistul zice că se poate şi mai rău.

- Şi tu ce zici, Arun dragă?

- Eu zic că se poate şi mai rău decât acum; eu sunt optimist.

- Aşa, Arun dragă? Eu credeam că eşti ceasornicar.

- Sunt şi ceasornicar; dar sunt optimist şi acum lasă-mă să mă duc. E timpul. Mai am cât să-mi aprind o țigară, în drum, şi-apoi să-l chem. Să audă comunicatul.

- Du-te, Arun dragă.

Domnul Arun ieşi în noaptea uşor răcoroasă de august; îl învălui, îndată, ca ceva impalpabil dar material, cântecul împărțit în milioane de fărâmături al greierilor.

- Hm, gândi Arun, cineva mai mare decât mine a reparat şi aici ceasurile. Oare le-o fi reparat pe toate? Şi cum trebuie?

Dinspre dealul Hoance veneau alte şi alte efluvii de răcoare plăcută, cu miros de ierburi şi frunze, împletite cu valuri pierdute de muzică. Dinspre curtea vecină, a preotului, răzbătu, deodată, o aromă puternică de regina nopții. Apoi se auzi parcă un fâlfâit larg de aripi imateriale, ceva ca o umbră plutitoare. Domnul Arun se uită deasupra capului, sucindu-şi gâtul ațos, dar nu văzu nimic; numai fața de hârtie veche a lunii. Aşa că făcu, în întunericul străveziu, câtiva paşi şi se apropie de poarta Doamnei Moldovan; avea țigara neaprinsă în colțul buzelor şi-şi căuta chibriturile.

27.

În camera de zi a Doamnei Moldovan, preotul şi preuteasa fură poftiți în fotolii. În picioare, gazda arătă cu bastonul ei două scaune, pentru Matilda şi pentru Sora; cea dintâi se aşeză cu vădită importanță şi îşi drese glasul, ca şi cum ar fi vrut să atragă toată atenția celorlalți spre sine. Părintele şi preoteasa erau aşezați în două fotolii. Sora se încăpățână să rămână în picioare, ca un paznic drept şi neclintit, în spatele celor doi copii care tăceau speriați de ceva ce nu înțelegeau.

Penumbra odăii era străbătută de fire nesigure de lumină, venită dinspre felinarele din curte. Doamna Moldovan strigă o servitoare, să aprindă lampa; înainte de orice, cu glasul schimbat, servitoarea spuse stăpânei că cele două gemene sunt afără şi că aşteaptă. Matilda găsi prilejul să intervină:

- Foarte bine! Cheamă-le aici!

Gazda bătu din baston;

- Nimic. Mână-le acasă!

- Bine, dar... Încercă Matilda să intervină. Dar bastonul cu măciulie de argint era categoric:

- Pac! Pac! Mână-le-acasă! Şi iar: Pac! Dă-le-afără din curtea mea! Dacă trăbă, mătură cărarea cu ele!

- Las'pe mine, doamnă dragă, că io li-s nănaşul!

Întoarsă gâfâind mulțumită, ca după o expediție reuşită, fetei îi tremura sticla fragilă a lampei în mână şi se încurca în mecanismul de ridicat feştila. Două chibrituri hârşâiră uscat pe catran şi se rupseră; când reuşi să aşeze sticla în lăcaşul ei şi să potrivească mărimea flăcării, lumina aproape că îi lovi pe toți în față cu puterea ei. Băiețelul şi Anica mică se traseră într-o parte, ferindu-se, ca de o amenințare. Părintelui îi tremura uşor bărbia, iar preuteasa îşi căută batista în poşeta minusculă. Parcă şocată şi ea de puterea luminii, Doamna Moldovan strigă fata să scoată lampa din cameră. Sora sări îndatoritoare, dar stăpâna casei se răzgândi din nou şi ceru servitoarei, care venise lipăind grăbită, să micşoreze doar flacăra. Era ca şi cum, pentru ce se adunaseră cu toții acolo, efectul de lumină ar fi avut cea mai mare importanță.

Când, în fine, flacăra fu potrivită în aşa fel încât să nu mai bată direct asupra celor doi copii, care o primeau cu capetele plecate, iar Doamna Moldovan tuşi uşor, ca să-şi dreagă vocea ori să ceară atenție, glasul puternic al Matildei, cu un ton mai ridicat decât obişnuit, rupse tăcerea şi îi făcu pe toți să tresară; a fost ca şi când ar fi aruncat între ei, jos, în fața tuturora, o cârpă murdară sau o vietate urâtă:

-Este o ruşine...

Atâta a reuşit să scape Matilda din gură, că Doamna Moldovan i-o reteză scurt:

- Ce ruşine? Să fim serioşi.

Sora deschisese şi ea gura, să vorbească; după cum îi era fața, toată, în linii drepte, ascuțite, te-ai fi aşteptat să-i iasă cuțite din gură, şi săbii tăioase. Bărbia preotului începu să tremure vizibil, iar preuteasa plângea în batistă, molcom, fără sughițuri. Momentul era încărcat de furtună, ca şi când tunetele şi trăznetele erau la uşă, gata să răzbească înăuntru. În picioare, sprijinindu-se apăsat în bastonul cu măciulie de argint care şi el părea aproape curbat sub tensiune, cât pe-aci să se rupă, Doamna Moldovan căuta ceva ca o cărare pe care să-i pună să înainteze pe toți, fără primejdie.

Atunci uşa a fost trântită de perete, dar nu intră fulgerul, să sară pe masă şi să distrugă tot, ci servitoarea năvălind din nou în camera stăpânei, cum pentru nimic în lume n-ar fi făcut vreodată.

- Doamnă dragă! Doamna noastră dragă!

Matilda, ca o, leoaică, era s-o sfâşie:

- Cum îndrăzneşti?...

Dar fata era ca oşteanul viteaz care, în plină bătălie, aduce o veste de pe alt front; o altă veste, nu contează dacă bună sau rea, dar alta, pe care trebuie s-o aducă chiar cu prețul vieții:

- Doamnă dragă! Ceasornicarul din vecini...

Doamna Moldovan aştepta, se vede, o minune şi minunea părea să fie aproape:

- Ce-i cu el?
- Îl aşteaptă pe părintele... Spune că s-au înțeles...

Matilda şi Sora țâşniră amândouă odată:

- Nu se poate acum! Nu vezi că...?

Doamna Moldovan le făcu semn cu bastonul ridicat; apoi se întoarse către preot, dar părintele era de-acum în picioare şi parcursese jumătate din drumul până la uşă, în timp ce-şi scosese din nou ceasul din buzunar. Bărbia nu-i mai tremura şi părea hotărât, iar până la poarta de la drum, paşii lui apăsați au fost însoțiți de tropăitul mărunt, parcă îngrijorat, al celor două cățeluşe.

Afară, greierii parcă înnebuniseră; se porniseră toți deodată şi la turație maximă, hotărâți să rupă-n dinți tot ce-aveau de zdrumicat. Lătrăturile de câni abia se mai auzeau, pierdute-n depărtări. Noaptea părea grea, doborâtă peste lume de ceva imens şi negru de deasupra ei; se simțea apăsarea fără limite şi parcă ceva începu să pârâie şi să troznească; luna, palidă, ca o față de copil speriat, căuta un colț, unde să se-ascundă. În față, la poarta de la drumul țării, o luminiță roşie lucea ca un strop de sânge.

O găsiră pe doamna Sura pe acelaşi scaun al ei, trasă doar într-un colț întunecat; tocatul mărunt al ceasurilor nu-şi pierduse din ritmul harnic; doar sunetul lui părea mai rece şi spart, ca o troznitură de vreascuri uscate, vechi. Scala aparatului de radio bătrân, cu acumulator, lumina şi ea stins. Pe acest fond, ca paşii unor încălțări cu potcoave şi blacheuri metalice pe un covor ros, se aşternu glasul mecanic şi artificial al cutiei de lemn:

— Aici Radio România, Radio Bucureşti...

28.

Cu câteva ceasuri mai devreme, departe, dar nu foarte departe, peste dealurile de la miază-noapte, în curtea părintelui Andrei Bujor începuseră să se adune oaspeții obişnuiți ai serii; se adăugau celor rămaşi aici, de la treburile de peste zi, din curtea preotului sau muncitori pe *locurile* din *eclejie.* Părintele era mai într-o latură a curții, aşezat pe un butuc bătrân şi contorsionat, care avea ceva dintr-un tron vechi şi noduros, rezemat de un fel de gard din bârne nu prea groase, care despărțea curtea de grădina domeniului parohial; chiar dincolo de gard şi în spatele părintelui era un spațiu protejat de un acoperiş înclinat, de paie, sub care, legate cu lănțug, la o iesle, cu câte un braț de iarbă sub fălcile mari, arcuite, înnoptau peste vară vitele din gospodărie; caii erau lăsați liberi, să pască prin grădină, când nu-i ducea vreun ficioraş la stavă, pe sub pădurea Deasupra. Părintele mai avea, pe lângă curte, doi câni, mari şi puternici, pe lângă cățelandrii de vânătoare pe care-i îngrijea un tovarăş de-al lui, la hotar; unul din ei, Bălan, un dulău cu blana mare şi albă, se purta toată ziua prin jurul casei, tolerând cu superioritate jocul celor doi berbecuți, unul alb curat, celălalt negru de

tăciune, pe care îi lăsase preoteasa să pască iarba curţii, când nu stătea trântit la umbră, dormitând sau prefăcându-se că doarme, dar cu ochii întredeschişi şi nasul atent la orice mişcare străină prin împrejurimi. Placiditatea lui aparent somnoroasă contrasta puternic cu demonstraţiile de agresivitate pe care le dădea de câte ori, numai după semne de el ştiute, găsea de cuviinţă să intervină; altfel era blând ca o oaie şi copiii care veneau prin curtea popii, şi mai ales Rodicuţa, fetiţa învăţătorilor, puteau să-l încalece cum voiau, să-l tragă de urechi ca de nişte hamuri şi chiar să-i ia mâncarea de la gură; numai osul nu admitea Bălan să-l cedeze, şi dacă i se părea că cineva, chiar şi cea mai inofensivă pisică, i se apropie prea mult de ciosvârta morfolită, se întrerupea din rosul lui trudnic şi mârâia, rânjind ameninţător printre măsele. Celălalt, Ursu, un zdrahon cu părul aspru şi sur, avea în grijă grădina şi împrejurimile dinspre deal; cei doi câni aveau, peste zi, şi ora lor de întâlnire, spre seară, când preuteasa, Şari sau una din femeile de pe lângă casă se îngrijea de hrana lor zilnică. Altfel, Ursu, un singuratic, patrula meditativ prin grădină, dar cele mai adeseori putea fi văzut tocmai în vârful dealului care pornea din dos, de la casa popii; stătea sprijinit pe labele dinnapoi, cu trunchiul drept şi nasul ascuţit aţintit în vânt şi părea ca propria statuie a ipostazei sale de paznic şi veghetor, ori ca un semn misterios care marca înălţimea.

Acum, în înserarea de sfârşit al verii, cum sta, puţin înclinat pe-o rână, puţin lăsat pe spate, părintele avea în spate rumegatul potolit şi constant al vitelor mari; caii se auzeau de ceva mai departe, din grădină, retezând iarba sonor, cu dinţii lor tari ca nişte cuţite şi fornăind, din când în când, pe nas. Bălan era trântit în ţărână, fără mişcare, într-o poziţie de totală delăsare, şi alb cum era, ca varul, părea mai degrabă o blană uriaşă de berbec, lepădată la picioarele stăpânului său. Acum, preotul nu mai avea mare lucru din ţinuta arhierească; totuşi, trunchiul lui puternic şi faţa expresivă şi frumoasă comunicau o măreţie potolită, familară; gulerul cămăşii îi era desbumbat, la gât, iar pe deasupra purta o vestă subtire, de lânică, împletită în casă. Câţiva ţărani, oameni din sat, trei-patru cum e bărbatul mai în putere, dar erau şi unul sau doi bătrâni şi tot atâţia flăcăi mai fragezi, îl înconjurau pe mici scaune improvizate, pe butuci sau chiar aşezaţi direct pe pământ. Era şi Monu între ei, cu căbatul lui vechi, de armată, hărtănit tot, pe care abia dacă se mai vedeau galoanele şi insemnele ruginite; îşi pusese clopul cârpoşit alături şi fruntea îi rămăsese goală şi albă. Acum avea parcă altă ţinută şi chiar când nu înălţa capul, privirea lui era ca şi cum ar fi căutat înţelesuri înalte din mari depărtări.

Se vedea că primiseră mâncare caldă, de pe un nici de sobă de la nici doi paşi de ei, în care jarul mai pâlpâia, viu încă; aroma aburoasă a mâncării mai stăruia în junii lor, amestecată cu cea ascuţită de sudoare şi cu damful greoi de tăbac; se simţea şi mirosul iute şi dulceag de rachiu de prune, dar peste toate începea să se aştearnă parfumul îmbătător al serii de vară, cu unduiri de flori şi fân, în vreme ce, de dedesubt, urca izul greu de pământ, cu câte-o scurtă adiere de duhoare de

bălegar proaspăt şi piele de vită caldă; cum stăteau aşa, unii aşezaţi de-a dreptul pe pământ, oamenii păreau să aibă aceeaşi odoare cu stratul lutos de sub ei.

Cei tineri aveau obrajii fragezi, curaţi şi uşor înroşiţi după mâncarea fierbinte; feţele celor maturi parcă erau modelate cu un cuţit de lemn în pastă de lut întărit, conturând limpede formele ascuţite şi pe cele abrupte, mustăţile teşite, fălcile cu ţepi de păr aspru. Înainte de a mânca şi de a rosti preotul o scurtă rugăciune, îşi scoseseră dopurile, punându-le, care cu oarecare grijă, care cu indiferenţă, lângă ei, pe pământ. Atunci li se dezveli părul cam umed şi turtit, dar mai ales frunţile neaşteptat de albe, brăzdate pe orizontală; aşa se vedea mai bine cât de aspră şi bătucită le este pielea feţelor, întunecată ca gresia. Pe ultimele cuvinte din rugăciune făcură cruci, care mai atente, care mai grăbite, pe piepţii parcă scrobiţi cu sudoare şi ţărână ai cămăşilor aspre, de cânepă, dădură pe gât păhărelele de sticlă groasă, verzuie, cu rachiu şi puseră fiecare mâna pe câte-o felie zdravănă de pâne cu miez de culoarea umbrei. Începură să mănânce în tăcere; nu se auzeau decât câte-o sorbitură aspră, câte-un moflăit.

Monu, în schimb, îşi feri blidul de îmbietura lingurii mari, în care aburea mâncarea caldă şi ascunzându-şi-l, cumva, după poala căbatului, se ridică furişat şi-şi luă, din cel mai apropiat altoi, două mere roşii gălbui, nici prea mari, dat nici mici de tot. Apoi se aşeză din nou la locul lui, direct pe iarba cam tocită de paşi, cu picioarele îndoite din genunchi şi strânse sub trunchi; blidul cu merele sclipind din culoarea lor curată şi dărabul grosolan de pâne, tăiat din brişcă, îl ţinea proptit pe pulpe. Ca şi când s-ar fi gândit la ceva foarte îndepărtat, Monu tăie, mai întâi, unul din mere în două, apoi jumătăţile în sferturi şi sferturile în optimi; după care se uita, o vreme, la bucăţile de măr, ca şi când ar fi vrut să descopere ceva ascuns în lucirea curată a miezului alb-gălbui şi umed. Apoi tăie cu brişcă un colţ din bucata de pâne şi începu să-l mestece fără grabă; din când în când, adăuga câte o felie de măr, ca o lună subţire, cu coaja roşie. Cât timp mai avu optimi de măr în blid, o parte din privirea lui era îndreptată spre celălalt fruct, rămas întreg, ca un ghem de aur roşu pe galbenul ruginit al lutului ars al blidului; pe faţa rasă de proaspăt cu custura, se frământau umbre interioare. Monu mişca ritmic şi liniştit din fălci. Apoi, când isprăvi bucăţile tăiate, privirea lui se aşeză, întreagă şi la fel de liniştită, pe rotundul gălbui roşcat al mărului rămas; după ce-l privi intens câteva minute, întinse mâna, îl apucă cu trei degete, îl ridică apropiindu-şi-l, cumva, de ochi, ca şi când ar fi vrut să-l privească mai bine. Apoi îl puse înapoi în blid, iar întinse mâna, dar, apucându-l, nu-l ridică; îl întoarse numai, răsucindu-l ca şi cum ar fi vrut să-i vadă partea care îi fusese ascunsă privirii. Apoi îl privi multă vreme aşa.

Acum erau în momentul tihnei, de după cea dintâi potolire a foamei; cu degete noduroase cu unghii tari, ca de piatră, unii răsuceau ţigări; dintr-un ulcior de pământ, alţii-şi mai turnau rachiu. Monu continua să-şi privească mărul din blid, cu coltucul de pâne uitat într-o palmă. Părintele stătea pe-o rână şi îi îmbrăţişa pe toţi într-o singură privire, învăluit el însuşi de umbrele cu arome

amestecate ale serii şi de mestecatul potolit, ritmat de respirație, al vitelor de la iesle; erau atât de aproape încât, dacă s-ar fi răsucit şi şi-ar fi strecurat mâna printre bârnele orizontale, le-ar fi putut simți părul aspru şi boturile umede şi calde; ştia că acum va începe cel mai plăcut moment al ritualului mâncării, când rostirile potolite se vor îndruma fie spre comentariul unor evenimente recente, fie spre vorbe în doi peri, înțepături şi glume, fie spre căinarea unor necazuri. De cele mai multe ori, traseele alternau, împletite. Părintele le întreținea cursul, în răstimpuri, cu câte-o întrebare, cu câte-un îndemn; se ferea de aprecieri şi sentințe. Era ca şi când ar fi suflat în spuza unui jar cam potolit, să-l învie; dar nu punea paie noi pe foc, nici măcar lemne. Le lăsa lor inițiativa, mulțumindu-se să asculte. Seara care învăluia curtea popii Bujor, şi curtea înconjurată de seara înaintând treptat îi cuprindeau ca pe subiectul unui tablou, iar clipele precise ale înserării îi ridicau ca pe o palmă uriaşă, aducându-i în primplan, aşa cum erau ei, sub fascicolul de lumină al timpului trecător, cu trunchiurile lor noduroase şi fețele, care pământii, care lucind de prospețime, sub dopurile de paie vechi şi boțite, în jurul tronului primitiv dintr-un stejar noduros pe care se odihnea, având grijă de ei, păstorindu-i, popa lor puternic, înțelegător şi bun, ca un zeu bătrân, fără vârstă.

De la locul unde odihneau, povestind, preotul şi oamenii lui, curtea acoperită cu iarbă cobora uşor către drumul care o mărginea, venind dinspre apus pe buza pârâului. Nu de multă vreme, părintele pusese să se traseze aici o alee, de la casă la drum, şi plantase altoi de meri de soi, aduşi de la Cluj; în fiecare primăvară, devreme, un grădinar tocmit venea de la oraş, să tundă altoii şi să-i îngrijească; tot el plantase câte un rând de trandafiri agățători şi părintele avea de gând să-l pună să alcătuiască o boltă prelungă, peste cărare. Uşoara colină dulce, cu partea de iarbă care mai rămăsese, era păscută, acum, de cei doi miei, unul alb şi celălalt negru; în lumina scăzută, petele lor compacte se conturau peste covorul verde. Căutau cu boturile lor ascuțite printre firele de iarbă şi smocurile de flori, iar de la gâturile groase şi îndesate, unde erau prinse cu panglici roşii, câte doi clopoței de alamă îşi împleteau sunetele limpezi în aerul curat al înserării.

În altă parte a curții, unde gospăria avea amenajată, sub un şopron, o bucătărie de vară, se adunau câteva femei în rochii pestrițe, de lucru. Soba de cărămidă, cu platul de tuci încins, era chiar sub buza acoperişului, iar ele stăteau de obicei pe două lavițe, pe stânga şi pe dreapta. Preoteasa, doamna Lucreția Bujor, o ființă înaltă, cu statura dreaptă şi părul negru, cu uşoare şuvițe cărunte, strâns într-un fel de conci, încă nu apucase să se aşeze; o chema, ba unul, ba altul. Se auzea portița de la drum scârțâind şi o voce de copil sau de femeie strigând:

— Doamna preoteasă! Doamna Lucreția!

—Care eşti acolo?, întreba cea chemată, fără să se oprească din drumul ei, încolo şi încoace.

—Io-s, doamnă preoteasă, răspundea vocea din drum. Faceți bine şi veniți până la poartă! Preoteasa cotea în jos, din drumul ei, coborând printre şirurile de altoi şi bombănind:

—Parcă eu te cunosc după glas cine eşti? Apoi, apropiindu-se şi recunoscând pe cea care chemase:

— Tu eşti, Nastasie, ori Rodovică, după cine era. Care-i treaba?

Ori se întâmpla să fie foarte ocupată: vedea de mâncarea oamenilor, ori mai aranja câte ceva prin curte sau pe sub şopron:

—Fă bine şâ-mpinge poarta aia şi suie pân-aici!

Te miri-ce voiau cei din poarta de la drum: s-o betejât copilu', ori o marhă, ori nu mai ouă găinile, ori mi s-o gătat fotoghinu', s-o tăiat al meu, rău, în palmă, la seceră, ori o intrat un spin în talpa fetei şî nu poci să-l scot, aş da pe fata asta servitoare, la oraş, pe la cineva de omenie, că nu ne mai descurcăm, pe feciorașul ăsta l-aş mâna la vreo şcoală... Ce zâci dta, ce mă-nveţi, doamnă preoteasă? Preoteasa îi asculta cu multă răbdare, pe toţi; unii veneau, cu un aer spăşit, ori preocupat, şi se aşezau pe una din laviţe, dacă mai era loc, ori rămâneau în drum, aşteptând. Preoteasa Lucreţia avea un ajutor, ori un cuvânt, pentru fiecare: dădea sticluţa cu apă oxigenată şi feşe, pentru pansat, dacă era mai grav, poruncea:

— Adă-I aici, să văd ce are, nu pot spune aşa, pe de-a oarba.

Unele aduceau câte ceva: două-trei ouă, într-o năframă, o poală de fasole verde sau cucuruz de copt, în şurţ, o oală de lapte proaspăt muls, chiar şi câte-o găină, ori o pereche de pui, legaţi de picioare cu un şnur de cârpă.

Între timp, preoteasa trebuia să păşească pe cele două trepte de piatră, să intre în casă, să caute ceva, ori să se piardă în întunericul de sub şopron, să apară iar şi iar să treacă în partea cealaltă, la oamenii din jurul părintelui; avea o vorbă, pentru toate acestea:

—Io li-s şî doctor, şî moaşâ, io le grijesc copiii şî-i bag la şcoală, la Cluj, ori la Gherla, după cum îi căzu', le-mpac cu bărbaţii, dacă le-or bătut, adun tinerii cu bătrânii, muierile cu oamenii lor, dacă s-or despreunat, le dau câte-un pumn de făină, ori o coţcă de zăhar, o mână de sare, ori o cutie de lemnuşe, dacă li s-o gătat; am ajuns de mijlocesc vânzări, stabilesc moşteniri, ba, de-o vreme, mai dau şî sfaturi de încuscriri.

—Ce s-ar face satu'ăsta fără dta?, exclamau admirativ şi drăgostos fetele ei.

Acum tocmai o chemase cineva la poartă, iar preoteasa coborâse în înserarea gălbuie şi înmiresmată, ca şi cum ar fi intrat într-o apă. Cele două laviţe erau aproape goale, încă, numai un trup cam greoi de femeie înaintând spre bătrâneţe se aşezase cu un oftat, răzimând alături un băţ tare; pe la oalele de sobă îşi căuta treabă o siluetă mai măruntă, dar tare, cu mişcări îndemânatece, chiar dacă nu foarte iuţi.

Cea mai în vârstă îşi căuta locul pe scândura tare, icnind:

— Dacă n-ar fi ghenunchiu' ăsta, care mă ţâne de câtăva vreme, toate ar fi bune.

Avea fața rotundă, uşor pârlită de la soare, cu năframa puțin ridicată, cât să se vadă o dungă nu mai lată de-un deget, din fruntea albă, curată; de la oarecare distanță părea o bentiță albă de pânză, strânsă peste cârpa de culoarea fumului, care avea aceeaşi tentă cu partea de jos a obrazului. Dinții albi şi surprinzător de curați şi ochii lucind viu, ca două mărgele de sticlă fără culoare, îi luminau, sub dunga albă, întreaga față, care arăta mereu ca o față în pragul râsului; dar rareori femeia se pornea pe râs, iar fața şi ochii ei conțineau în sine, ca pe un cifru, semnalul rar dezlegat al veseliei. Era o vecină apropiată, căreia aşa îi şi spuneau: *vecina,* şi venise, ca în fiecare seară, *în poveşti;* cealaltă, vizibil mai tânără, cu fața mică şi parcă adunată, luminată, însă, dinspre interior, de un fel de bunăvoință mereu veselă, deşi mereu aparent serioasă, era Nuța, un fel de nepoată sau cam aşa ceva; o însoțea peste tot pe *uşa* ei, cum îi spunea, iar acum aproape că se dusese direct la soba încinsă, să vadă dacă nu este rost de ceva de trebăluit.

Căutându-şi, cu oarecare greutate, loc pe lavița tare, după formulele obişnuite de salut şi revedere, vecina începu o poveste despre cum fuseseră primiți, ea şî omu'esta, adică bărbatul ei, mort acum, cu ani în urmă, la Cluj, la una din clinicele mari de-acolo, unde fratele ei bun era doctor şi mare *profesai.* Dar abia începuse şi strigase cineva la poartă, iar preoteasa Lucreția, cu cârpa cu care era în mână, începu să coboare spre drum, lăsând peste umăr:

—Stai, vecină dragă, stai şî nu începe povestea, să văd cine-i la poartă şî ce vrea.

Era o muce de băiat care începu să povestească ceva încurcat, despre un *ghiţăl* bolnav, nici el nu prea ştia bine ce; preoteasa îl ascultă, o vreme, cu multă răbdare, dar apoi, lămurindu-se că nu se poate lămuri cu el, îl expedie scurt:

— Spune-i lu'mă-ta să vie pe la mine...

— Da'doamnă preoteasă, ghițălu'nostru'... încercă băiatul, scurmând pământul prăfos al drumului cu piciorul gol.

—Mă, copile, tu să asculți de mine şî să faci aşa cum îți zâc. Auzâtu-m-ai?

— Auzât, rosti copilul, şi mai încurcat.

\- Atunci, drumu'!, porunci doamna Lucreția şi dădu să se întoarcă.

Tocmai atunci văzu că se apropiau, înaintând, înlănțuite pe după mijloc, fetele ei, cum îi plăcea ei să spună, toate trei, prin înserarea care le cuprinsese ca o ceață dulce, ridicată din părâul care se strecura şerpuit, între cele două rânduri de dealuri. Preoteasa le aşteptă în poartă, cu privirile pierdute de-alungul părâului şi parcă fără gânduri. Când ajunseră la un pas de ea, le cuprinse pe toate într-o îmbrățişare şi le dădu drumul să intre, pe rând, în curtea înierbată, pe care cărarea urca uşor spre casă printre cele două rânduri de meri tineri.

Ajunse în pragul celor două lavițe de lângă bucătăria de vară, după ce Mărioara suportă, râzând, ca de obicei, asaltul în joacă, cu fruntea înainte, al berbecuțului negru, fetele se bucurară de prezența vecinei şi-o strânseră, pe rând, în brațe; se apropie şi Nuța şi se înroşi toată când

domnişoarele o îmbrăţişară şi pe ea. Vecina le privea cu faţa luminată de râsul care sta să pornească şi cu ochii sticlind în penumbră, deasupra dinţilor albi, ca un rând de pietricele curate. Apoi Lucica se desprinse şi urcă treptele spre casă, dar celelalte două rămaseră şi se aşezară pe laviţă, de-a stânga şi de-a dreapta vecinei; Nuţa se pierdu iar în apropierea de sub şopron. Preoteasa o urmă în umbra luminată, din când în când, de flăcările din gura sobei. I se auzi glasul din întuneric:

- Aşa, vecină, spune-acuma, noi te-auzim de-aici. De altfel, continua să intre şi să iasă din spaţiul acela nedesluşit, iar, până la urmă, după ce aduse ceasul deşteptător al părintelui, un obiect rotund, cu doi clopoţei de metal deasupra şi cu inscripţia C.F.R., scrisă cu negru pe cadranul alb, rotund şi-l potrivi în fereastră, ca să se vadă din curte, se aşeză pe cealaltă laviţă, cu faţa la cea care povestea şi la cele două fete, Mărioara şi Şari. Vecina începu povestea, ca şi cum ar fi continuat-o:

- Şî cum îţ'spui, vecină dragă... Singură îşi luase privilegiul de a-i spune preotesei simplu: *vecină,* iar nu *doamnă preoteasă,* ca toţi ceilalţi; numai când vorbea cu altcineva despre nevasta popii, spunea: *doamna,* şi atât. Preoteasa Lucreţia se făcea că nu observă, sau chiar nici nu observa şi lăsa lucrurile să meargă de la sine.

- Şî cum îţ'spui, vecină dragă, ne ducem noi, cu omu'esta, la Cluj, la clinicele ale mari. Că ne spusese fratele: să veniţi la mine, la clinică, să văd de sănătatea voastră, că de-acum v-aşteaptă bătrâneţa... şî chiar aşa o fost, că n-o mai fost mult şî omu'esta s-o prăpădit... şî fratele ne-o spus cum să găsâm clinica şî cum să-ntrebăm de el; şî chiar aşa am şî făcut: am nimerit clinica, da' nu ştiu dacă dta ai văzut-o, îi ca o casă peste-o casă şî deasupra altă casă şî tot aşa, nu ştiu câte case... Io cred că dacă pui toate casele din satul nost' una lângă alta şî una peste alta şî încă nu să face o casă aşa mare cum îi clinica aceea; şî dac-am nimerit-o, am dat să intrăm. Acolo, la poartă, era un domn. Cu un *căbat* tot plin de galoane, cam aşa ca Monu nostu', da numa'că curat căbatu'şî galoanele luceau pe el ca firul de aur de pe patrafiru' domnului părinte... ş-avea o mustaţă mare şî frumoasă, mustaţă ungurească, îngrijâtă frumos: să vedea că-i tare mândru de mustaţa lui. Şî mai avea ş-o păreche de ochi negri, ştii cum luceau? Ca păcura. Numa' că să uitau strâmb, ştii dta, el cota cu ochii-ntr-o parte, da'vedea în cealaltă.

Apoi vecina le povesti cum ea şi-al ei s-au luat după privirea ochilor negri, ca păcura, şi s-au slobozit pe nişte scări la vale. E drept că li s-a părut că domnul acela cu căbatul plin de decoraţii le spusese „dreapta", iar el se uitase la stânga, dar cum tocmai atunci fusese înconjurat de două-trei femei, fiecare cu copii mulţi, care vorbeau tare, pe ungureşte, ea şi cu omu'esta crezuseră că e bine să se ia după semnul ochilor; aşa că şi cotiră la stânga şi coborâră pe nişte scări înguste şi nu prea luminate.

Avea mare plăcere să povestească, vecina; nu se grăbea niciodată, accepta întreruperile, de oriunde şi oricând ar fi venit ele, dar povestea se ţinea întreagă, în cursul ei, înaintând odată cu micile observaţii pe care femeia le făcea asupra împrejurărilor sau oamenilor cuprinşi în întâmplare:

cum era ziua şi ora, dacă era frig sau cald, cum cădea lumina, cum vorbea unul sau altul. Pronunța cuvintele cu plăcere, de parcă ele, cuvintele, ar fi avut un gust al lor şi unul era mai acrişor, altul mai dulceag, ca şi cum le-ar fi simțit pe limbă, ca pe un dumicat. De vorbele mai noi, cum le zicea ea, nu se împiedica, le folosea însuşindu-şi-le în forma care i se părea ei convenabilă şi în care le socotea ale ei. Când, odată, preoteasa spusese, printre altele, că părintele se pregăteşte să meargă la Gherla, unde se pregătea o *agapă,* vecina o privi scurt pe sub năframă şi prin apa curată a ochilor ei parcă trecu, mai întâi, un nor de umbră, apoi veni ceva ca o lumină şi vecina întrebă:

— Ş-apoi ce fac cu *agrafa* aceea popii de la Gherla?

— Să duc la o *agapă,* vecină, la o agapă, adică să adună laolaltă, mâncă, beau un pahar de vin şi povestesc împreună, lămuri problema, ca din zbor, preoteasa, fără să dea importanță incidentului.

— Aşa? La o *agafă* zâci?, se dumiri cealaltă, ca şi cum vorba aceea ar fi fost o frunză luată de vânt şi ei i-ar fi venit bine s-o culeagă din aer. Nici de problemele pe care ar fi putut să i le pună complicatele nume proprii străine vecina nu se împiedica vreodată; le rezolva simplu, spre hazul celor tineri, potolit de priviri mai aspre, pe sub sprâncenele încruntate, ale preotesei. Lucrurile se petreceau cam aşa:

Spre seară, adunat de la treburile zilei, părintele avea mare plăcere să-şi citească gazeta; preferata lui era *Tribuna* de la Cluj, a părintelui Agârbiceanu, cu care erau buni cunoscuți, dar îi mai picau în mână şi alte *foi,* cum le ziceau ei. Avea privirea ageră, încă n-avea nevoie de ochelari şi, când vremea era frumoasă, venea în curte în ținută simplă de casă, păşind cu foile deschise în mână şi căutând din mers ştirile sau textele mai importante; se îndrepta sigur, oarecum orbeşte, spre butucul lui de stejar, urmărit atent de privirea vecinei, iar uneori îndepărtând cu o mână capul berbecuțului, care îl izbea, în joacă, pe la genunchi. Dacă apuca să se aşeze, cu foile gazetei deschise în fată, direct pe lemnul noduros, într-o clipă, două, se trezea cu vecina lângă el, ieşită ca din pământ, cu un țol de lână aspră în brațe şi privindu-l cu o ascuțime luminată de ceva cald şi aproape vesel:

— Scoal', părinte, să pun țolu'sub dta!

Dacă cel somat se întâmpla să întârzie, cu ochii pe hârtia tipărită, vecina începea să dea semne de nerăbdare:

- Hai, părinte, că lemnu-i tare şî te taie la oase! Ori: Hai că s-o răcit vremea şî iar te vaieți de spate, ş-apoi te rogi de doamna să te tragă cu camfor, dta n-auzi?

Părintele Bujor îşi desprindea ochii de pe hârtie, arunca o privire scurtă spre femeia care aştepta cu țolul în brațe şi se ridica fără să închidă gazeta. Vecina aranja țolul cu mare grijă, insistând să netezească fiecare cută şi bombănind vorbe nu prea bine înțelese asupra obiceiului cititului care, dus la exagerare, poate strica mințile. Sigur, nu acesta era cazul părintelui, pentru care

manifesta o venerație fără rezerve, dar despre cititul îndelung al celor două fete şi al băiatului, în casă ori în curte sau grădină, când era vremea bună, avea părerile ei. Despre ea însăşi părerile altora erau împărțite: unii susțineau că nici nu ştia să citească, alții dimpotrivă, dar ea se făcea că problema nici nu există şi, când coseau împreună, pe lavița din curte, ori în casă, la lumina lămpii, cu preoteasa, migălind la câte-o cârpă cu *puişori,* cum spuneau ele, îşi aranja, cu mare grijă, o pereche de ochelari cu ramă rotundă şi simplă de metal, ținuți de o sfoară veche, petrecută în jurul capului. Victor şi cu Şari, care erau dracii răutătilor din casă, cum aprecia tot vecina, spre amuzamentul admirativ al popii şi preotesei, susțineau chiar că tocmai de aceea purta vecina ochelarii ei bătrâneşti, ca să arate că ea ştie să citească, dar nu poate, vezi bine, adică, din cauza potcaşilor de ochelari, cum spunea ea, care nu erau tocmai potriviți; şi mai susțineau cei doi că sticlele ochelarilor vecinei nu erau lentile, ci *glajă* simplă, cum spuneau ei, de geam.

După ce îl vedea aşezat confortabil pe tronul său noduros de stejar, cu țolul aspru sub şale, vecina îl întreba din ochi, iar uneori chiar din cuvinte, pe părintele Bujor:

- Şî ce mai zâce gazeta, părinte? Ori: Ce mai zâce părintele Agârbiceanu?, pe care-l trata ca pe o cunoştință apropiată, de undeva de peste deal.

Părintele purta ochii pe rândurile tipărite, mormăia uneori pentru sine şi, din când în când, arunca spre vecina:

- Hitlăr ăsta nu să mai potoleşte! Auzi dta ce spune:... Ori: Mareşalul Badoglio, care fusese numit vicerege al Etiopiei, aşa, Ribbentrop pe dincolo, contele Ciano o zâs, Stalin o făcut... La noi, regele o schimbat guvernu', l-o pus pe Gigurtu, Manoileanu să pregăteşte, Dragalina stă să-l ajute... Comedia tragică a vremurilor grele, cu puncte roşii, ca nişte răni sângerânde, de foc deschis şi nori sumbri adunați sub streaşina veacului, se recompunea, în curtea popii, ca o horă grotescă de nume străine, care sunau spart în pacea satului acela mărunt, pierdut în încercuirea dealurilor fără număr, care era ca o insulița sau o ambarcațiune precară în imensitatea copleşitoare a unui ocean pustiu. Vecina asculta mai mult numele decât faptele, pe care se poate presupune că nici nu le înțelegea prea bine, dincolo de reperele fundamentale între care se orienta sigură pe sine: război şi pace; numele, însă, se părea că o fascinează. Ea le prindea, ca din zbor, de pe buzele popii şi le recita pentru ea, dar şi pentru ceilalți din jur, iar dacă erau singuri, pentru curtea cu troscotul ei păscut de gâşte şi găini, pentru prunii de lângă gard şi din spatele casei:

- Auzi dta? Să facă, ori să zâcă ei aşa ceva! Pentru ea şi pentru audienta ei de suflete ori de fire de iarbă şi frunze tremurătoare, Hitler nu era altul decât Hiclăr, ca de altfel pentru toți cei din sat care auziseră de el şi se nimerea să-l pomenească. Nici cu Ribbentrop sau cu Ciano nu avea vreo problemă, care erau Ribăntropu şi, poate, îl asocia cu pătrupopu' de la Gherla, iar contele Ciano era pur şi simplu Cianu; Stalin nu putea fi altul decât tot Stalin, de pe atunci familiar, iar cu mareşalul Badoglio vecina rezolvase cât se poate de simplu:

- Apoi chiar aşa-l cheamă pe ăla, părinte, întrebase ea: Badogu? (bidon, în grai ardelenesc). Aşa o fi, că parcă-l şî aud cum îi sună capu'lui: ca badogu...

Părintele mormăi un fel de aprobare, care era, totodată, şi un mijloc de a-şi înnăbuşi veselia care sta să-i umfle obrajii. Cu *ai noştii,* cum era de aşteptat, vecina se descurca de minune; avea chiar mare plăcere să pronunțe răspicat, cu oarecare mândrie, numele regățeneşti, cu *eseu,* rostit de ea rotunjind şi apoi țuguind buzele, cu emfaza cuvenită unei particule nobiliare, iar cele ardeleneşti ori moldoveneşti îi erau familiare şi le pronunța cu o învăluire de duioşie, ca pe ale unor rude. Cu Gigurtu, doar, avusese o mică problemă, când îi auzise numele, prima dată, pronunțat de părintele cu ochii cufundați în gazetă. Îi ceruse, doar, să-l repete, ca să-I audă mai bine, şi apoi hotărî scurt:

— Aesta-i *Gicuţu, cum* fusese un băiat al nimănui, pripăşit mai an pe la ei prin sat, de cine-ştie de pe unde şi care repara tocmai badoage şi alte tinichele stricate, încât familiaritatea cu el era asigurată.

Dar culmea interpretării lingvistice a vecinei, cum spuneau fetele părintelui Bujor, se petrecu atunci când, citindu-i dintr-un text despre mările şi oceanele lumii, de care vecina se arăta într-un mod cu totul inexplicabil interesată, părintele ajunse de pronunță cuvântul *caracatiţă.*

-Cum ai zâs, părinte: *cacaratiţă?*

—Ba, vecină: *ca-ra-ca-ti-ţă,* silabisi cu multă răbdare cel întrebat, abia stăpânindu-şi explozia de veselie.

— Aşa, da, am auzât io bine: *cacaratiţă,* stabili vecina, fără dubiu.

— Ba nu, vecină, sări Victor dintr-un codon, unde îşi ascundea icnetele de râs: *cacancratiţă!* Îndată se auziră de acolo nişte pleznete înfundate, despre care fetele aveau să spună, mai târziu, că traduceau corecția preotesei pe spatele băiatului, cu ce avea ea la îndemână, atunci, poate un ştergar de vase; răzbătu, apoi, râsul sonor şi înalt al lui Şari. Dar vecina reluă liniştită, cu multă împăcare de sine:

— Aşa-i cum am zâs io, că am auzât bine: *cacaratiţă.*

Curios lucru, însă, peste câtăva vreme, când situația internațională încă se mai înrăutăți şi veştile rele plouau, cum spunea vecina, ca ploaia de vară, şi când părintele, citind un comunicat în gazetă, pronunță cuvântul *catastrofă,* vecina îl preluă, atunci, fără greş, şi-l repetă întocmai: *catastrofă.* De atunci începând, în casa părintelui Bujor nu mai era nimeni sigur să pronunțe corect cuvântul *caracatiţă,* care, de regulă, aluneca de la sine, în gura fiecăruia, pe toboganul pieziş, deschis de vecina, şi greu se putea spune altfel decât *cacaratiţă,* pe care erau pe punctul de a-l şi adopta, oficial; în schimb, tot mai des pronunțatul cuvânt *catastrofă* răsuna în nemiloasa lui corectitudine.

Acum vecina continua să povestească cum, căutându-şi fratele, doctor la clinica din Cluj, ajunseseră pe un coridor lung şi întunecos; în fund de tot, licărea o luminiță, care li se păruse

verzuie. Aerul avea ceva greu în el şi mirosea tare şi iute; nu era miros de fotoghin, nici de bezină uşoară, cu care curăță doamna reverenda părintelui, cunoaşte ea, vecina, mirosul acela. Era un miros tare şi iute, aproape că-ți dădeau lacrimile. Au luat-o, pe coridorul strâmt şi-ntunecos, spre lumina aceea verzuie; mirosul se întețea, pişcă la ochi. Era un bec cam chior, deasupra unei uşi albe şi grele, de tablă groasă şi mai era ceva care zumzăia tot timpul subțire, parcă era o viespe mare şi nevăzută; de-acolo venea lumina aceea verzuie, mirosul înțepător parcă-l vedeau cum se strecoară pe sub uşă, ca un abur rău, iar zumzăind acela neîntrerupt trebuie că venea de la becul cam chior; poate că aşa fac acestea, când nu luminează bine.

—Am stat noi ce-am stat în dreptul uşii; ne tot socoteam: să intrăm, să nu intrăm? Până la urmă, zâc cătr-al meu: împinge, mă omule, uşa, că doar n-o fi foc! Când colo, când o-mpins al meu uşa, ce să vezi? N-o fost foc, ce-i drept îi drept, da'o fost mai rău decât focu': numa'oameni morți, întinşi pe podea, dezbrăcați cum i-o făcut mamele lor, da'morți tăți...

Nimeriseră la morga spitalului; de-acolo venea mirosul înțepător de formol. N-o fost a bună, comentă vecina întâmplarea, dacă ne-am luat noi după ochii negri ai aceluia; era unu'de-ăla, care să uită strâmb; aeştia-s cam blăstămați.

—Ş-apoi ce-ați făcut?, se interesă preoteasa de la sobă, de sub şopron.

—Ce să putem noi face, vecină dragă? Ne-am uitat noi la morții ăia...

—Vai de mine, sări speriată Mărioara, de pe laviță, de lângă vecina. Ați avut putere să vă uitați? Io n-am văzut nici un om mort de-aproape, Ia viața mea, fără numa'pe cei de i-o-ngropat tata, când mergeam cu el Ia vreo înmormântare... Da'erau în sicriu, îmbrăcați ş-acoperiți de flori, de-abia dacă li se vedea fața; şî nici nu mă uitam la ei...

Vecina şi cu al ei se uitaseră, însă, n-aveau ce face, se treziseră în camera mortuară; erau de toate felurile, şi bătrâni, şi mai tineri, şi femei, şi bărbați; erau trântiți, goi, direct pe pardoseala de faianță, cu pătrate negre, alternând cu altele cu albul învechit, ruginit pe margini. N-ar putea uita niciodată o fată tânără, domnişoară trăbă să fi fost, judecă vecina, avea fața albă şi curată, mânile şi picioarele mici, moi şi curate, parcă nici nu umblase pe ele. Şî era frumoasă, dragele mele, nu pot să spun cât era de frumoasă... D-apoi o copilă, parcă era un îngeraş, dar zăcea ca o păpuşă fără suflet, aruncată pe podeaua rece...

— Ş-apoi cât ați mai stat acolo?, se interesă Şari.

—Cât să mai stăm? N-am mai stat mult, c-o venit un domn cu ochelari şî cu halat de-acela alb, de doctor, şî ne-o-ntrebat pe ungureşte că ce căutăm acolo: *mit kerestek ti itt? Io* am ințăles ce zâce el, da'n-am ştiut să răspund prea bine, nici omu'esta, macar c-o făcut armata la unguri, da' nu s-o prins mai nimic de eL Aşa că i-am spus să ne ierte, *bocsánok,* da' noi nu ştim ungureşte. La care el tare s-o bucurat, că şî el era român, de-al nostru, numa'doctor tinăr la clinicele ale mari, iar când i-am spus pe cine căutăm şî că-i fratele meu bun, s-o bucurat şî mai tare:

— Haideți fuguța cu mine, că nu-i permis să stați aici, ați avut noroc că nu v-o găsât nime', hidați că vă duc io la domnu' profesăr...

Pe vorba aceasta a vecinei se auzi mişcare la poarta de la drum; urcau, pe aleea în pantă, învățătoarea Natalia Petrea, Ucu, cu soțul ei, învățătorul Gheorghe, copila Rodica şi mama învățătoarei, Anica; fetița mergea între părinți, cu căpşorul ei tuns băiețeşte, neaşteptat de liniştită şi de serioasă, pentru firea ei. Urmărind-o cu atenție şi mirându-se că nu merge direct la joaca ei cu mieii, cum obişnuia, preoteasa Lucreția chiar se gândi s-o întrebe pe Ucu dacă fetița nu-i cumva bolnavă, iar fetele cele mari, Mărioara şi Şari, simțiră că nu e momentul s-o strângă în brațe şi s-o drăgălească, după obicei.

După formulele obişnuite de salut şi întâmpinare, învățătorul Gheorghe Petrea se îndreptă spre grupul bărbaților, unde se vedea statura puternică a părintelui Andrei Bujor, pe butucul său de stejar bătrân; în timp ce se căuta în buzunar după o țigară, după ce dăduse binețe şi se interesă la ce oră era comunicatul la radio, Nuța se strecură în tăcere, ca o şopârlă, la spatele lui şi-i potrivi un scaun simplu, de lemn adus din secure. Dincolo, Ucu îşi găsise loc pe lavița pe care încă mai şedeau vecina, Mărioara şi Şari. Rodica rămase tăcută şi liniştită, în picioare, lângă genunchii mamei sale; de când plecaseră de-acasă îşi închipuia că o luase de mână pe prietena ei, Ibolya, desluşindu-i fiecare amănunt al drumului pe care-l făceau în satul cuprins de înserare; acum îi spunea Ibi, semn că prietenia lor înaintase cu câțiva paşi. Îi arăta pe fiecare din cei prezenți şi-i spunea, în gând, cum îl cheamă şi cine este.

29.

În acest timp, cât vecina aştepta un îndemn sau o împrejurare prielnică să-şi reia povestea, în casa părintelui, în camera rezervată fetelor, Lucica stătea la o masă lângă fereastră, cu un caiet cu coperți tari, deschis, în față; nu era carnetul cu creionaş aurit, pe care-l avusese la probă, era un caiet mai gros, cu file veline, liniate subțire cu dungi albăstrii. În camera cu mobilier simplu, jumătate de oraş şi jumătate de sat, cu panii acoperit de o cergă mițoasă, moroşenească, cu icoane şterse, înconjurate de ştergare cu flori mari, se lăsase o umbră uşoară, dar încă se mai vedea, pe masă, pagina albă, cu dungile străvezii şi semnele scrisului subțire, călimara de alături, cu eticheta ei albă, scrisă cu albastru. Fata stătea la masă, cu ochii pe pagina caietului; ținea tocul subțire de lemn, cu penița de oțel, între dinți; nu-şi înfipsese dinții în lemnul moale, îl ținea aşa, numai cât să nu-l scape.

I se conturau, în închipuire, aurele alungite şi străvezii sub care întrevăzuse pe cele două, Mărioara şi Ucu, sora şi prietena ei, în timpul repetiției; era fascinată, şi resimțea această fascinație ca pe o apăsare plăcută peste simțirea dar şi peste puterea ei de înțelegere, de posibilitățile care i se părea că i se deschid prin acest fel de a privi oamenii. Pe de o parte, începea să spere, cu o

mulţumire tivită de o bucurie stăpânită, că ceea ce începuse să considere drept prima experienţă de acest fel s-ar putea repeta şi că aproape fiecare din cunoscuţii ei i-ar putea deveni şi mai cunoscut, dacă ar proiecta asupra lor lumina difuză şi coerentă a unei formaţiuni aproape închegate, cate să-i personifice, într-un fel, iar în altul să-i simbolizeze, dar şi să-i explice, până la urmă. Continuând sa ţină lemnul tocului între dinţi, mai prinzându-l, din când în când, în strânsoarea buzelor, Lucica luă pe rând pe câţiva din cei care erau acum în curtea casei lor, strânşi în cele două nuclee de interes şi autoritate, în junii tatălui şi al mamei sale. O încercă presimţirea bucuriei, aproape ca un tremur, a resurselor de cunoaştere şi înţelegere pe care le ascundeau aceste aure, chiar dacă, deocamdată, abia fugar conturate în jurul celor dragi, ca o simplă acoladă de creion cu care-şi înconjura, pentru ea însăşi, câte un cuvânt-cheie dintr-un text citit sau scris, ori rezultatele exerciţiilor complicate de rezolvare a problemelor de geometrie şi a ecuaţiilor algebrice, de care era preocupată până aproape de pasiune.

Cu această undă de bucurie în sufet, Lucica deschise caietul din faţa sa, înmuie peniţa tocului în călimara deschisă şi începu să scrie. Rândurile, cu liniile lor fine, albastre, se aşterneau frumos pe pagina albă. Între timp, bucuria din sufletul ei nu rămăsese inertă, ca o apă stătută, ci, acolo unde era, într-un fundal ascuns, „lucra", cum se spune, cum lucrează un acid pe o stofă sau un metal. Născută din confruntarea sferoidelor diafan-plasmatice cu înţelegerea mentală a personajelor apropiate, această stare de bine părea să dezvolte, acum, o formaţiune străină, ceva ca o pată de rugină; aproape că îi vizualiza contorul franjurat şi coloritul ceva mai întunecat. Era o conştiinţă mai vie şi cumva neliniştitor-iscoditoare a faptului că, oricât ar fi de armonios coerente aurele prin străvezimea cărora ea îşi percepea pe cei apropiaţi, în fiecare din aceste formaţiuni nebuloase începe să se contureze ceva ca o dimensiune străină şi strâmbă; era un fel de nelinişte născută din umbra de gând că, iată, nu-i pot surprinde şi desena, totuşi, în întregul lor care să fie, totodată, şi completitudine, împletită cu presimţirea încă a unei nelinişti, mai adânci şi mai ascunse, că ceea ce ar fi de completat este o curbură a traseului înţelegerii prin zona negativă, a deficienţelor, măcar, dacă nu chiar a defectelor şi că adevăratul întreg, cel fără rest, nu se poate contura decât odată cu profilarea acestei noi componente, care să întregească luminozitatea aurei cu partea ei de umbră.

Lucica îşi continua scrisul în timp ce gândul ei continua şi el să se desfăşoare, în surdină şi în subtextul atenţiei; când gândul ajunse, înaintând destul de harnic, dar neştiut, ca o furnică printr-o galerie ascunsă, la ceva ca un reper sau o treaptă, care era mijirea de conştiinţă a faptului că această completare a aurei cu subsidiarul ei de umbră nu va putea ocoli pe părinţii, sora, fratele şi cei mai dragi ai săi, ea avu un fel de scuturătură din umeri a fiinţei interioare care-i spori lumina conştiinţei ascunse.

- Ăsta-i un gând pe care trebuie să-l las pentru mai târziu; are nevoie de toată grija şi atenția mea. Aşa că urmă să scrie fără să-şi mai lase gândul ispitit pe alte cărări; rândurile fine, trasate cu cerneală albastră, se aranjau frumos pe albul paginii de caiet. Până acum Lucica scrisese:

Doamne, cât de mult şi cum anume pot să iubesc eu satul ăsta şt pe toţi oamenii lui, dar şi pământul cu tot ce este pe el şi tot ce-l înconjoară, până în depărtări, şi cerul înalt in necuprinsul lui... Cât şi cum, Doamne, numai Tu poţi să ştii! Şi pe Tine Te rog să mă ajuţi să-mi cresc şi să-mi cultiv această iubire, pentru că este tot ce am eu mai bun... Cum stă, în centrul acestui cosmoid, familia mea, Tata, ca un stâlp sigur, un totem din acelea din vechime, şi Mama, lângă el, dublându-l atât de elocvent şi funcţional ... Şi noi trei, în jurul lor, eu, Mărioara şi Victor.. Dar şi Şari, că şi ea este a noastră... Casa şi toate cele ale casei, şi curtea, şi grădina, unde fiecare fir de iarbă, fiecare floare şi chiar fiecare bălărie are rostul şi locul ei... Cel mai umil măcăit de raţă, trâmbiţa cocoşului şi mugetul viţelului din poiată, după mama lui, sunt încărcate de un înţeles existenţial adânc, esenţial... Vecinii, de la cei mai apropiaţi până la cei mai depănaţi... Sălaşurile amărâte ale năcăjiţilor de la margine şi biserica adunând totul în jurul ei, ordonând şi dând sens... Dacă aş avea puteri şi îndemânare să definesc şi să exprim totul: chiar şi praful care se ridică în urma vacilor care vin de la păscut şi lumina amurgului, cum se filtrează prin el şi face din fiecare fir al lui o nestemată plut ir oare...

Simt, pentru toate acestea, simt în mine ceva, Doamne, ceva care nu ştiu dacă este putere, ori tocmai neputinţă, bucurie că sunt, ori umilinţă că nu sunt şi nu voi fi în stare să exprim toate acestea... Dar ce-ar trebui, Doamne, ca să exprimi aşa ceva, numai Tu poţi să ştii: ceva mai mult decât tot ceea ce se poate exprima şi poate chiar altceva, ceva ca o poezie nescrisă, o pictură nepictată sau o muzică nemaiauzită...Ceva care să adune toate acestea şi să răsune din adâncuri şi să răzbată în înalt.

Cât au fost de naïve primele mele încercări de a scrie toate acestea! Ceva ca un Coşbuc în copilăria lui, de care, pe bună dreptate, ar fi râs cu hohot dispreţuitor Dl X, dacă le-ar fi văzut. Şi cât am fost de tulburată când, după ce mi-a zis: Coşbuc, fâsss!, *tot el mi-a întins o cănrţulie mică şi subţire:* Uite-aici, ia şi citeşte pe Fundoianu! *Şi citeam* Priveliştile *până noaptea târziu şi adormeam cu volumaşul sub perină. Şi mă regăseam în fiecare rând, deşi n-am fost niciodată în Moldova aia cât o nucă...*

Ajunsă aici cu scrisul, pe urmele unui singur fir de gând, Lucica se simți dintr-odată invadată de un val neaşteptat de emoție. „Se vede că, totuşi, gândul acela vechi lucra în ascuns... era *vechiul cariu...* " Lăsă penița pe masă, în dreapta caietului cu foile deschise, şi-şi concentra atenția. „Ia să vedem, îşi spuse ea, carevasăzică..." Era aşa că, punând, oarecum de-o parte, bucuria copleşitoare a iubirii pentru toate cele ce-o înconjoară, ea, în acelaşi timp, simțea cum se individualizează şi năzuința ei, ca o tânjire, după posibilitățile şi mijloacele de a exprima această

bucurie; era o emoție pe care o socotea prețioasă şi de care se simțea mândră. „Mândră?", se întrebă ea. Nu numai, şi bucuroasă, o bucurie care făcea să-i tremure uşor sufletul la gândul că, odată, va putea să...

Ajunsă aici cu gândul, Lucica se opri, întrebându-se, din nou: „Oare chiar numai mândră, oare chiar numai bucuroasă? Nimic altceva? Chiar aşa: nimic altceva?" Ba da, era ceva, ceva ca o umbră uşoară, abia se vedea, ca un fir subțire, abia îl distingea... Rămase, o vreme, în preajma acelei umbre, în junii acelui fir; se apropia, apoi se depărta. Ezita. Şi brusc, închise coperțile caietului, puse dopul la călimară, îsi trase scaunul puțin înapoi, să poată ieşi, se ridică şi deschise uşa camerei de zi; păşi pe prima treaptă.

Seara, cu amestecul ei subtil de umbre, sunete şi miresme, filtrate printr-o stare sufletească activă ca o muzică, o învălui ca o haină de mult cunoscută şi purtată, familiară; ceilalți stăteau, fiecare, exact la locul unde ştia că trebuie să fie şi unde se aştepta să-i găsească. Vecina povestea, în timp ce vechiul ceas deşteptător, pus în fereastră de preoteasa, ticăia harnic cu un zgomot metalic.

30.

Povestea ajunsese la momentul în care doctorul acela tânăr îi lăsase, pe ea, pe vecina, şi pe bărbatul ei, omu'esta, Ia uşa albă, frumoasă, a profesorului, care era fratele ei bun; doctorul tânăr ştia că profesorul este în operație şi le spuse să aştepte acolo. Vecina povesti cum au pus ei, frumos, desagii jos, lângă uşă, să nu încurce pe nimeni, şi cum au aşteptat cuviincios, uitându-se în jur şi minunându-se cât de curate şi lustruite sunt toate. Treceau, cam grăbiți, bărbați şi femei în halate albe; unii se uitau cam curioşi la ei, alții nici nu-i luau în samă. Veni unul în halat alb, cu ochelari şi cu sprâncene stufoase; n-avea mustăți, dar sprâncenele erau ca nişte mustăți, explica vecina.

Ceilalți ascultau; preoteasa şi *cu* Nuța trebăluiau în umbra brăzdată de pâlpâierile de lumină de la focul din sobă; se auzea câte-un zvon de cratiță atinsă. Fetele schimbaseră locurile, nu se ştie de ce, Mărioara ajungând alături de Şari; acum cele două ascultau ținându-se de mână. Ucu o luase pe Rodica pe genunchi şi ascultau amândouă, privind jocul de lumini de la soba de sub şopron. Acolo se pierduse şi mama Anica, umblând după ceva ajutor pe la bucătărie. Veniseră, între timp, Ionel Gurzău şi soția lui, Valerica; tânăra nevastă se aşeză, cu oarecare greutate, mai aproape de Ucu; îşi cuprinsese burta rotundă, ca o pâne din cele mai mari, pe dedesubt, cu amândouă mânile, Cu degetele întrepătrunse; fața ei rumenă şi frumosă, stropită cu pistrui de o culoare tainică, în felul penetului de potârniche, era acum cam umflată, cu buzele groase şi nasul rotunjit, pătată larg, cam cum e pătată pielea vițeluşelor fragede. Întocmai aşa arăta Valerica, în ultima lună a sarcinii, ca o viteluşă frumoasă, cu ochi blânzi şi mirosind a lapte. Acum asculta şi ea, cuminte, în timp ce bărbatul ei, Ionel, se pierduse undeva în umbră, cu prietenul lui cel mai bun, Victor; povesteau de-

ale lor, dar băiatul popii era atent cu o ureche şi la povestea vecinii, să nu scape vreo perlă din cele în care vecina era măiastră.

S-a întâmplat aşa că nici nu i-a văzut bine, domnul acela cu halat alb, ochelari şi sprâncenele ca mustăţile, că a şi început să zbiere la ei pe ungureşte, n-a aşteptat nici un răspuns, i-a pus să-şi ia desagii pe umeri şi i-a dat în grija unei domnişoare cu halat, care se fâţâia pe-acolo; după zbieretele din care n-au înţeles nimic şi după semnele pe care le făcea acela cu mâna, au înţeles că-i scoate afără din clinică.

—Şî chiar v-o scos afără, vecină?, se interesă Mărioara.

—Ne-o scos, dară, răspunse vecina, fără numa'că nu de tot, că ne-o lăsat în curtea clinicii, pe-o bancă, să aşteptăm acolo.

- Şî cât aţi aşteptat? Lucica ajunsese şi ea în curte; coborâse cele câteva trepte şi se aşezase lângă cele două fete, Mărioara şi Şari. Acum stăteau toate trei, ţinându-se de mână, două câte două, şi ascultând, în timp ce vechiul ceas C.F.R. lucra harnic.

N-au avut mult de aşteptat, că numa'ce-a ieşit pe o portiţă dosnică omul acela pe care l-au văzut ei prima dată când au ajuns acolo, cel cu haina militară cu galoane, mustata groasă şi privirile încrucişate. I-a întrebat ce-i cu ei acolo, uitându-se la desagi. Nu-şi deslipea ochii de pe desagi nici când i-au spus ce-au mai păţit. Când au terminat de povestit, drept orice răspuns sau comentariu, a pipăit unul din desagi:

- Da' aici ce-aveţi? Pită?

- Vezi bine că pită, i-o zâs omu'esta.

- De casă?, o mai întrebat el.

- Păi cum, de casă, de ce să fie? Că n-om cumpăra pită, dacă avem cuptor, am răspuns io.

- Şî dta o faci?

- Io, păi cine altu'? Era să zâc că n-am io nădejde în omu'esta, că el...

- Ş-o faci după tătă rânduiala?

- Păi cum crezi dta? Cum m-o-nvăţat pe mine mama mea, şî cum o-nvăţat-o pe ea mama ei, şî tot aşa, până-n moşi-strămoşi...

- Adică vrei să zâci că frământi dta...

- Da, frământ io, de cu sară, ş-o pun la dospit, ş-a doua zâ, de cu noapte, omu'esta, încinge cuptorul...

- Da' cu cel încinge?

- Cu ce să-l încing, cu vreascuri de-acele uscate, i-o răspuns omu'esta...

- Şî uite-aşa, dragele mele, o trebuit să-i spunem cu de-a măruntul, io şî cu omu'esta, cum facem noi pita... Ba, la dreptu'vorbind, mai mult io i-am spus; iar el, în timpu'aesta, nu-ş'dezlipea ochii de pe desagi. Aşa că omu'meu o desfăcut baiera unui desag, o scos o pită şî...

- Ş-acela ce făcea?, întrebă Mărioara, care era mai copilăroasă şi era, sau poate numai se arăta, mai curioasă.

- Apoi acela să uita la pită cu ochii uite-aşa holbaţi...

Povestea ajungând în acest moment, Victor făcu un pas din umbră şi vru să ştie, neapărat, cum anume s-a uitat la pânea mare şi rotundă portanţi de la clinică, cu ochii lui şaşii; cu care s-o uitat? Cu stângu', ori cu dreptu'?

Aici vecina începu să explice, în cuvintele ei simple, o situaţie care era, în fond, şi ea simplă: vrând să-şi restrângă privirea celor doi ochi pe acel obiect, totuşi, relativ restrâns, care era pânea mare scoasă din desagă, portarul clinicii şi-o împrăştie, ochii lui negrii, deasupra sprâncenelor stufoase, luând-o care încotro. Ca să explice acest fapt simplu şi firesc, vecina se pierdu în amănunte: unde era întors un ochi, unde celălalt, unde privea, de fapt, unul, unde celălalt; mai interveni şi Victor, care avea ambiţia să se arate nelămurit şi greu de convins, încât tond eşuă, până la urmă, într-o încurcătură şi o veselie generală.

În acest timp, în partea cealaltă a curţii, unde bărbaţii, cărora li se alăturase şi învăţătorul Gheorghe Petrea, stăteau în jurul părintelui Andrei Bujor şi povesteau liniştiţi, apăruse un personaj nou. Se strecurase, nesimţit de nimeni, prin grădină, şi trecuse bârnele groase ale îngrăditurii, alungindu-se, pe burtă, pe cea mai de sus şi răsucindu-se, apoi căzând în picioare, în dreptul părintelui. E drept că acesta îşi admise, cu câteva clipe mai înainte, urechea spre şoaptele tainice de sub pruni, dincolo de rumegatul potolit al vitelor legate la iesle, unde i se păruse că aude un fornăit străin, dar îşi spusese că nu poate fi decât unul din caii lui, înecat, cum se-ntâmplă, cu un smoc de iarbă. „'s flămânzi şi hulpavi, se gândi popa, nu s-or săturat încă."

Cel pe care noaptea părea că-l lepădase între ei avea un trup subţire, ca un fus, mai degrabă de fată, faţa acoperită, până aproape în dreptul gurii lărgite într-un zâmbet fără veselie, de borurile piezişe ale unei pălăriuţe dintr-un material nedefinit, poate piele veche. Peste umerii osoşi îi erau trecute băierile strânse ale unei trăistuţe, aproape ca aceea cu care copiii din sat îşi duceau la şcoală „tăbliţa" şi abecedand. Iţindu-se, ca dintr-o săritură, în faţa părintelui, cu silueta lui subţire, dar tare, ca de sârme împletite, luminată pâlpâitor de flăcările de la gura sobei, cel nou venit îşi sticli ochii prin umbra de sub pălărie şi îşi lărgi şi mai tare zâmbetul, aproape ca un rânjet.

- Bată-te să te bată, mă Vasâlică, tu erai? M-ai speriat: am crezut că-i dracu'gol!

- Io-s, părinte, şî chiar dracu'gol îs!

- Ai vinit după cal?, mai întrebă popa.

- Nu numa'după cal, dacă-l vrei, ţâ-l las dtale...

- Nu-mi face trăbuinţă, măi băiete, c-am destui...

- Asta ştiu, părinte. Io n-am vinit să duc, am vinit s-aduc!. Şi băiatul îşi trecu baierele trăistuţei peste cap.

- O vinit la lecții Vasâlică, părinte, se auzi o voce groasă din întuneric. Ia să-i vază dom-vățător tăblița cu lecția şî să-i puie notă!

- Aşa zâci tu, să-mi puie notă dom-vățător?, aruncă întrebarea băiatul către necunoscutul din întuneric, lărgind gura trăistuței şi căutând acolo, prin foşnet de frunze. Umblând cu grijă, cu amândouă mânile, prin trăistuța sprijinită pe genunchi, Vasâlică scoase un mănunchi de foi mari de brustur, erau cărnoase, aproape ca un carton gros, de împachetat, dar moi, ca o piele veche, şi reavăne; lăsau un miros aspru de sevă vegetală, cu ceva otravă în ea, amestecat cu unul dulceag-amărui, de baltă.

- Ce zâci, dom-vățător, ce notă-mi dai pentru lecția asta?, zise Vasâlică, după ce desfăcuse foile groase de brustur, ținute pe amândouă brațele întinse, cum se ține o tavă; şase peşti lungi, ca şase fuse pline, cu firul îndesat, de argint curat, sclipeau intens, din propria lor lumină, în timp ce pe solzii lor lustruiți jucau, ca nişte păreri, pâlpâierile roşiatice de la gura sobei.

De pe tronul lui noduros de stejar, popa se obli din trunchi; se ridică de pe scaunul lui şi învățătorul, apropiindu-se; lumina vie de argint de pe platoşele încă aproape vii se reflectă pe fețele celor doi bărbați. Ceilalți rămăseseră în întuneric.

- Faini..., aprecie scurt părintele; învățătorul dădu din cap şi tuşi gros, cu vocea lui de fumător.

- Ce zâceț'? Ce notă-mi daț'?, se sumeți băiatul, cu fața lui din unghiuri subțiri, luminată, acum, toată, de sclipirea de argint.

- Zăce, băiete, de la mine ai nota zăce, stabili părintele. Vasâlică întoarse ochii cu luminile iuți spre învățător.

- Şî de la mine, tot zăce, întări acesta, iar basul lui profund se armoniză plăcut peste ecoul baritonului curat din vocea părintelui.

- Atunci să vie socăcița, să-i ia, încheie băiatul, întinzându-şi brațele cu ofranda lucitoare; era ca şi cum ar fi îngenunchiat cu mânile înainte.

- Nuță!, strigă părintele către şopronul unde erau femeile. Hai la curățat peşti!

- Nu-i de lipsă, părinte, ripostă, ca atins, Vasâlică. Uite-aici!

Întorşi cu burțile către flăcările de la sobă, fusele de argint dezveliră, pe părțile rotunde, spintecate în lung, câteva fire subțiri ca de mătasă roşie, apoasă. Dar Nuța era prezentă de-acum şi preluă cu grijă, pe brațele ei întinse, darul de pe brațele băiatului.

- Cu Nuța n-am nici-o teamă, încheie flăcăul. Nuța le ştie meseria lor, a peştilor...

Cât veni Nuța cu foile de brustur pe brațe, cât puse peştii într-un lighean cu apă curată, cât mută jar din sobă pe o ruginitură de tablă groasă şi-o puse la locul potrivit, unde obişnuiau să frigă carnea, ori să facă mămăligă şi tocană, într-un ceaun sprijinit de pirostrii înnegrite de fum vechi, iar ei să stea, toți, în junii focului, vecina mai povesti ce li se mai întâmplase lor, ei şi lu'omu'esta, la

clinicile mari din Cluj, unde fuseseră să-l caute pe fratele ei bun. Povesti cum, după ce gustă din felia groasă de pâne, tăiată cu brişcă de omu'ei, domnul acela cu mustăţi mari şi ochii încrucişaţi aduse vorba despre rachiu; că, adică, la o asemenea pâne de casă, cel mai potrivit este un rachiu, tot de casă. Dar când omu'ei căută în desagi după *glajă,* acela spuse că nu-i tocmai acolo locul potrivit ca ei să destupe glaja, şi că bine ar fi să *margă* cu el, nu departe, numai câteva *căşi* mai încolo, unde are el locuința într-un fel de pivniță, căreia el îi spusese subsol, iar vecina înțelese şi tradusese imediat: *subţol.* Victor, din întuneric, unde asculta povestea, şi Şari, de pe laviță, unde stătea cu mânile împreunate de ale Lucicăi şi Mărioarei, pufniră în râs; preoteasa făcu cu pumnul către umbra deasă a curții şi amenință cu degetul către fete. Dar vecina continuă netulburată, spunând că nu s-au învoit să iasă din curtea clinicii, că doar îl căutau pe fratele, care acolo era. Atunci omul acela îi duse înăuntru, slobozindu-i iar pe nişte scări înguste în jos, de ea tremura toată, că iar ajung în cămara cu morți. Iar când omul acela deschise o uşă, care, ce-i drept îi drept, nu era de fier şi nici n-avea bec chior deasupra, dar când el aprinse lumina şi ea văzu pardoseala cu pătrate albe şi negre, din nou îi îngheță inima de frică Vecina mulțumi, însă, lui Dumnezău, că nu era nici un mort acolo şi nici nu mirosea a formol. Era destul de curat, găsiră chiar o masă şi câteva scaune de fier, iar ei desfăcură desagii, în timp ce celălalt se tot mişca în jurul lor, fornăia pe nas şi-şi freca palmele cu nerăbdare.

În acest timp, în grupul bărbaților, stârnit de părintele Bujor, Vasâlică începu o poveste despre o vul pe, care bântuia printr-o pădure; era o pădure apropiată şi, totuşi, foarte depărtată, cunoscută şi necunoscută, familiară, dar încărcată de taine şi ciudățenii. Prin această pădure bântuiau tot felul de ființe, unele ştiute de toată lumea: lupi, urşi, iepuri, veverițe, se strecurau printre tufişuri şi crengi, soboli şi hârciogi scurmau măruntaiele pământului, şerpi veninoşi dar şi din cei inofensivi foşgăiau pe sub frunzele uscate, peste crengile înalte, proiectate pe cend azuriu sau pe norii când albi, când negri, încărcați de fulgere şi durduituri, se vedeau zboruri rotate de ulii şi se repezeau păsări mici, ca nişte pietre aruncate cu putere, în sus. Fiecare din aceste ființe putea, oricând, să-şi scoată, de undeva din întunericul ei adânc, ceva ca o componentă strâmbă, ori deformată, cel puțin, dacă nu una violent periculoasă şi agresivă, chiar integral demonică; dar erau şi alcătuiri stranii, combinații groteşti şi înspăimântătoare de organisme şi atribute fantastice, care populau pădurea unde-şi avea sălaşul şi unde hălăduia vulpea imaginată şi povestită de Vasâlică. Ea era ceva care s-ar putea numi un actant absolut, care putea să aibă orice însuşire şi orice comportament, să-şi completeze sau modifice atributele cu oricare altul. Era, totuşi, o constantă în felul în care flăcăul îşi construia personajul, povestindu-l: vulpea era, în povestea lui Vasâlică, o entitate conturată de propria sa dinamică neîntreruptă, ceva ca un fus aerodinamic, care se învârte, şuierând ascuțit, parcă, în jurul axei sale şi străbate, fluierând astfel, timpul, spațiul şi întâmplările, se opreşte o clipă, ca şi când ar avea ceva important de făcut sau văzut, uneori porneşte iar, ca din

puşcă, alteori se dă de trei ori peste cap şi devine altceva, ţopăind din ipostază în ipostază, întocmai cum putea ţopăi, o veveriţă, din creangă în creangă. Povestea lui Vasâlică păruse să nu aibă nici un început, ea se pornise brusc, de acolo de unde băiatul se apucă să o desfăşore, se şi desfăşură, atât cât el o povesti, pentru ca să se încheie tot atât de brusc; povestea părea să nu fi avut nici un fel de noimă, nici un înţeles, nici cea mai mică aluzie ori trimitere morală, totul părea să fi fost epic pur, rostogolire în sine de întâmplări în sine; şi totuşi, când băiatul o încheie, oarecum la capătul suflului şi oftând, într-un fel, uşurat, a fost limpede pentru toţi că atât era să fie, tocmai cât fusese, şi nimic mai mult sau mai puţin, dar că sub coaja zgronţuroasă a întâmplărilor băltea un înţeles, tainic şi adânc, dar care lor le era perfect accesibil, ca o limbă străină, pe care o cunoşteau şi foloseau numai ei între ei.

Astfel încât, toţi ceilalţi, câţi erau în jund părintelui aşezat pe tronul lui noduros de stejar, ascultară cu o atenţie concentrată tocmai pe epicul pur, singurul care-i interesa şi care părea să-i satisfacă, pentru că era singurul care conţinea acel înţeles; aşa că, din liniştea aproape concentrată în care ascultaseră povestea băiatului, scrisă distinct pe feţele tuturor, se vedea că ei au acces şi sunt sensibili la acel ceva mai adânc, de substrat, al tuturor acelor întâmplări năstruşnice care aveau în centrul lor vulpea în ipostază de fus aerodinamic şi acrobat aerian, că toate acele mişcări, împletind dezordinea aparentă cu o ordine de miez, nu reprezintă altceva decât engramele unui limbaj ascuns, ale unui cod care le este nu numai descifrabil, dar propriu, familiar. Monu mai ales, care ascultase povestea cu aceeaşi atenţie ca şi toţi ceilalţi, poate, doar, cu un altfel de lumină pe fruntea lui, care părea încă mai ridicată, cu privirea aţintită spre un înţeles şi mai înalt, şi mai depărtat, dăduse semnul acestei înţelegeri depline şi chiar a ceva mai mult: ca şi când lui i-ar fi fost mai la îndemână să proiecteze înţelesul real al celor povestite peste un înţeles mai mare, mai cuprinzător şi mai înalt; el luă, din blidul de pământ, mărul care îi mai rămăsese, îl apropie de obraz, fără ca, însă, să privească la el, şi-l lipi de faţă şi-i aspiră, de câteva ori, mirosul; apoi îl şterse cu palma lui aspră ca şi cu un ştergar şi-l strecură în sân.

După ce Vasâlică a pronunţat ultimele cuvinte ale recitativului său, care sunase cumva ca o baladă spusă în proză, fără cântec şi vers, încât putea fi şi un întreg textual codificat şi dimensionat astfel, cu aerul că făcuse treaba care trebuia făcută, el îşi strânse trăistuţa, agăţându-şi-o de umăr, se înclină în faţa părintelui, îi sărută mâna şi se rostogoli peste bârna groasă ca peste oricare alt pârleaz, pierzându-se în întunericul grădinii. În timp ce şi ceilalţi se sculau, de pe unde erau aşezaţi, pentru plecare, căutându-şi dopurile vechi şi hărtănite, se mai auzi, din adâncul de catran parfumat al grădinii, dincolo de rumegatul liniştit al vitelor, fornăit de cal şi scuturat de ham; apoi, doar unduirea abia simţită a crengilor în noapte şi paşii oamenilor coborând prin iarba curţii. Răsărise luna, dar lumina numai coamele dealurilor; de-a stânga şi de-a dreapta pârăului care străbătea satul

în lung; mai jos, întunericul încă stăruia, ca o ceață de cărbune. Câteva lătrături depărtate de câni măsurau adâncimea liniştii.

Când părintele Bujor şi învățătorul Gheorghe se apropiară de locul unde stăteau femeile, focul aprins de Nuța pe tabla veche, cu o lopățică de jar adus din sobă, peste care clădise câteva lemne mai groase, tocmai se pornise, învăluindu-le cu flăcări lungi şi roşiatice, care-şi trimiteau luminile pâlpâitoare pe fețele celor de pe cele două lavițe, iar vecina rostea cele din urmă cuvinte din povestea ei; spusese cum al ei scosese glaja de rachiu şi turnase într-o cană de tablă adusă de portarul cel mustădos de cineştie unde, iar ea despăturise, din cârpa curată, tabla de slănină groasă. Mai spusese cum, înfulecând bucăți mari de pâne de casă, peste care aşeza felii de slănină albă, sorbind din când în când, cu câte o scurtă închinare, din cana de tablă, portarul le ceruse să spuie cu de-amănuntul, cum fac ei slănina, începând de la junghierea şi pârlirea porcului, cu toate etapele şi procedările, până la aşezarea tablelor de slănină, a cărnurilor, cârnaților, caltaboşilor şi tobei de porc în afumătoare.

- Şî cu ce le afumați?, se interesă el.

- Numa'cu putregai şî rumeguş de fag, preciza bărbatul ei.

- Altceva nu-i bun?, întrebă celălalt.

- Numa'fagu', întări, laconic, al ei.

Apoi acela se interesă şi de rachiul de prune:

- Ce fel de prune puneți?

- Numa'de cele bistrițene, i se răspunse, acelea au miezul bogat şi dulce.

Aşa că omu'ei trebui să arate iarăşi în amănunt cum pregăteşte boasca, cum aşteaptă să-i cadă podu' şi cum o duce apoi la cazan, la fiert, cum stau toată noaptea lângă cazan, ținând focu'mic şi probând, din când în când, cu ulcioraşe de lut, tăria picuşului.

—D-apoi pe fratele dtale l-ați mai găsât, până la urmă, vecină?, întrebă Mărioara, exprimând nedumerirea tuturor.

— L-am găsât, cum să nu, da'la dreptu'vorbind, el ne-o găsât pe noi. Şi vecina povestise cum i-a aflat acolo, într-un târziu, ieşind din operație, profesărul, şi cum i-a luat la el acasă şi ce casă frumoasă are şi ce frumos s-au purtat cu ei, el şi nevastă-sa, care este o doamnă mare, da' nu se dă atât de mare pe cât este.

—Ba, într-o zâ, ne-o pus de ne-am îmbrăcat frumos, cum ne îmbrăcăm noi când mergem la besearică, şî ne-o dus la o cazină de domni, acolo la Cluj, *Neviior,* îi zâce...

— Chiar v-o dus la casină la New York?, se interesă Victor, care se apropiase şi părea că, acum, auzind acestea, nu mai avea chef de glume.

— Să ştiţi dumnilorvoastre că ne-o dus, îi încredinţă, pe toţi, vecina. Şî foarte frumos s-o purtat cu noi: ne-o întrebat că ce vrem să ne-aducă şî ne-o arătat la toţ'domnii de-acolo, care erau cunoscuţi de-ai lui:

—Uite-aceasta este sora mea bună şî ăsta-i cumnatu'meu. Şî să ştiţi dvoastă că munca ei m-o ţânut pe mine la şcoală, că şapte fraţ'am fost la părinţi, şî când tata s-o hotărât să mă dee pe mine la şcoală, la toţ'ceilalţi le-o zâs că ei vor rămâne acasă, să muncească pământu', să-şi ţâie frăţiorul la şcoli, că de la el, de la fratele nost', ne-a veni nouă, la tăţ', norocu'.

Pe vorba asta se apropiase părintele şi, lângă el, învăţătorul. Auzind toate astea, preotul confirmă spusele vecinii, rostind cu o anumită solemnitate:

—Să ştiţi cu toţii că întocmai cum povesteşte vecina o fost. Şî fratele ei mult i-o ajutat şî încă îi mai ajută...

Când toţi se aşezară în jurul focului, plutea încă, printre ei şi cumva deasupra lor, amintirea difuză a amănuntelor culinare pe care le enumerase vecina; ceasul nu se mai auzea deloc, ca şi când nici n-ar mai fi fost acolo, ori cineva l-ar fi acoperit cu un ştergar gros; era, acum, ca un fel de vrajă la care erau supuşi, prin evocarea acelor elemente esenţiale din materiile hrănitoare în care se concentraseră, la rândul lor, esenţele vitale ale lumii materiale; era ca şi când rostirea vecinei ar fi fost parte dintr-un ritual de magie profană, domestică, evocat acolo cu toată puterea lui fascinatorie, care făcea să stăruie, printre ei, înseşi sugestiile sensibile, în concreteţea lor particulară de gusturi şi arome, ale pânii, slăninii şi rachiului.

Când îşi formula, în gând, aceste observaţii şi încheieri logice, cu speranţa că şi le va aminti întocmai, pentru a le transcrie în caietul ei, Lucica simţi, pe obraji, o dogoare mai vie. La început crezu că este emoţia simplă, dat tare, a acestor reuşitei formulări, care valorau, pentru ea, cât nişte descoperiri fundamentale; apoi simţi concret că este şi pâlpâirea căldurii focului, ajuns la apogeul lui, în stadiul în care putea fi asemuit cu un rug. Încât îşi spuse că va trebui să completeze toate aceste notaţii cu altele, privitoare la magia elementară a focului.

Poate că nici unul din ceilalţi nu era în stare să opereze cu astfel de termeni şi formulări, dar că erau, toţi împreună şi fiecare în parte, supuşi acestui efect magic conjugat este aproape sigur. Aşa se face că, un răstimp destul de lung şi, totuşi, greu de evaluat, au rămas, tăcuţi, sub povara plăcută, neliniştitoare şi totuşi liniştitoare, a fascinaţiei focului, cu panglicile lui portocalii şi roşii, aruncate în sus şi jucate în ciuda gravitaţiei, ca nişte fiinţe vii executând un ciudat dans de expresie, cu dogoarea tare a jarului, cu limbajul lui esenţial şi misterios de trozniturи şi pâlpâiri, cu învăluirile lui de mirezme iuţi.

31.

Nu s-ar putea spune că cineva a rupt vraja; de fapt, dacă a fost să se rupă ceva, s-a rupt numai tăcerea formată din acele rostiri pâlpâitoare, punctate de trosnituri atone, peste care s-a aşezat, firesc, cântecul; atât de firesc, încât părea intonat de ambianță şi moment, de preajma focului şi de înnoptarea vegheată de albul străveziu şi albăstrui, ca de var, al lunii. Cele patru voci feminine, care se auziră annonizând, grupate două câte două, păreau doar acompaniamentul acelui cântec esențial. Îl conturau, într-un muzical contrast, două voci de soprano, Mărioara şi Valerica, două de alto, Şari şi Ucu; fetele se regrupaseră pe cele două laviți, perechi-perechi, după voci şi acum cântau ținându-se, două câte două, de mână. Lucica, timidă ca totdeauna, se considera pe sine nemuzicală şi tăcea, formulând şi memorându-şi, însă, impresiile, cu gândul la acelaşi caiet; melodia şi cuvintele îi înconjurau pe toți cu un alt văl de magie:

Ciobănaş cu trei sute de oi,
Când vii şi treci cu turma pe la noi,
De-i vedea pe mândra, draga mea,
Spune-i că m-am depărtat de ea!
Când lima apare dintre stânci în sus,
Apleacă-ţi, mândro, capul cum ţi-am spus,
Şi spune-mi la ureche tu de mă iubeşti,
Şi-atunci mândro, mult mai dragă-mi eşti!

Când soarele apare iarăşi dintre nori,
Mă cuprinde, mândro, al tău dor
Şi dragă mi-eşti, şi nu te pot uita,
Dar n-am ce-ţi facem asta-i soarta mea!

De aici se trecu, firesc, pe o îngustă punte de tăcere, la *Pe Murăş şi pe Târnavă;* cum era un cântec pentru bărbați, inițiativa şi conducerea trecu de partea lor; baritonul părintelui coborî cu o pedală mai jos, să se asocieze basului profund al învățătorului, iar Victor şi Ionel Gurzău îşi alăturară frumoasele lor voci de tenor. Era limpede că Ionel, care era şi cântăreț în strană, cu voce înaltă, frumoasă şi răsunătoare, se adaptează la posibilitățile mai modeste ale prietenului său şi îl însoțeşte, cuminte dar expresiv, pe zona armonicei rezervată lor, încât întregul muzical lăsa câmp liber vocilor profunde, de bas-bariton, a părintelui şi a lui Gheorghe, să dea consistență grea

melodiei. Şi totuşi, intervenind şi fetele, cu contrastul bine marcat al vocilor lor atât de limpede timbrate, ansamblul primi câteva accente ornamentale care îl însufleţiră şi-i desăvârşiră frumuseţea.

Încântaţi de reuşită, chiar cei mai tineri, încălziţi de emoţie, atacară una din piesele de rezistenţă ale repertoriului lor, *De-ar G mândra...* Aici perechile vocale şi, pe alocuri, chiar individualităţile aveau, parcă, un câmp mai larg de manifestare; începeau cei doi tenori, aproape puternic, iar Ionel Gurzău îşi permitea chiar să *sloboadă,* cum ziceau ei, glasul, nu foarte tare, dar destul cât să dea personalitate distinctă frazei muzicale: *De-ar G mân-dra-n Deal la Cru-ce... Î*nsoţirea armonică dintre cele două soprane şi cele două altiste aducea tocmai atâta culoare şi căldură melodiei de câtă avea nevoie ca să nu facă din ea un simplu alean cântat, iar pedala rezonantă spre adâncimi a başilor încă o mai încărca de sensuri. Versul se reluă, încăodată, iar acum toate grupurile de voci sunau mai marcat şi mai nuanţat, parcă tocmai pentru a-şi sublinia acel inexprimabil de dincolo de textul propriu-zis. Apoi urmă celălalt vers: *De trei ori pe zi m-aş du-ce...,* pe care tenorii îl intonau mai înalt şi mai apăsat pe ritmurile componente, în vreme ce perechile de soprano şi alto, susţinute, din umbră, cumva, de başii-baritoni, aşezau fondul melodios-armonic pe care să se reliefeze aceste accente noi. Versul acesta nu se relua imediat, ca atare; aici intervenea un pasaj fredonat: *la, la, la, la, la-la, la...*, pe un tipar melodic asemănător, la fel de elocvent ritmat, dar cu o *coda,* în final, pe care tenorii o mlădiau pronunţat, coborând, mai întâi, apoi urcând, pentru a atinge, în mod firesc, cota de ton înalt a repetiţiei efective a versului anterior; vocile feminine acompaniaţi modulat, secondate de punctările profunde ale bărbaţilor, care împreună se modulau şi ele, în final, coborând mai întâi, apoi urcând, dar reţinut, cu oarecare temperanţă, într-un evident plan secund, pentru a permite glasurilor limpezi ale celor doi tineri să se desfăşoare spre înalt, atât cât era necesar. *De trei ori pe zi m-aş du-ce...* Urma iar un vers cu o tonalitate epică, expozitivă: *Dar mân-dru-ţa-i mai de-par-te...*Tenorii îl cântau potolit, poate lungind câtva tonurile, comunicând senzaţia de spaţiu larg, de depărtare greu accesibilă, ceva ca un dor, o melancolie greu de vindecat; sopranele şi altistele modulau cu temperanţă, asigurând sensibilitatea melodică apropiată de vibrarea sufletească genuină, iar başii nu mai marcau nimic apăsat: aşterneau, doar, sub desfăşurarea melodică, ceva firesc şi primordial, ca un covor de iarbă deasă sub nişte paşi care semnificau ceva. Şi acest vers se mai relua odată; interpretarea, aproape asemenea, chiar numai prin efectul de ecou, pe care-l crea repetarea, dădea adâncime spaţiului şi încărca de substanţă dorul, melancolia. Urma alt vers, pe care tenorii-l cântau şi mai apăsat, şi mai ritmat decât cel de al doilea al cântecului: *Nu pot mer-ge făr'de car-te...* Apoi iar un pasaj fredonat: *la, la, la, la, la-Ia, la,* apoi reluarea versului dinnainte: *Nu pot mer-ge făr'de car-te...* şi un vers fredonat, mai scurt, de data asta: *la, la, la, la...*, cu ultimul *la* coborât, ca treapta cea mai de jos pe care se poate ajunge.

Construit, astfel, cu grijă dar şi cu aproape totală naturaleță, întregul muzical înaintă pe etapele lui constitutive; urma un ve rs cântat cu unele lungimi şi temperanțe care induceau o melancolie vagă, o însingurare în necunoscut; îl cântau lungind mult vocalele, chiar dacă rămâneau într-o tonalitate medie şi într-un avânt potolit: *Caar-te n-aa-ree cine-mi faa-ce...* Versul se mai relua odată, iar tenorii, păstrând, evident, primplanul, nu-şi afirmau întâietatea prin gesturi vocale stridente, rămânând într-un registru potolit, pe care acompaniamentul colorat al vocilor feminine şi cel profund, dar surdinat, al bărbaților îl desenau foarte precis. Venea, apoi, un alt vers sacadat, căruia tenorii îi imprimau o anume înălțime, scoțându-l, oarecum, în relief: *Căci pri-ma-rul nos-tru za-ce...,* şi iar pasajul fredonat: *la, la, la, la, la-la, la,* apoi încăodată, întreg versul, poate o idee mai subliniat şi de pasajul fredonat, care era mai scurt şi ceva mai marcat. După care un alt vers mai potolit, chiar cu o fărâmă abia perceptibilă, de tânguire, şi în vocile tenorilor şi ale femeilor, în timp ce başii-bariton mormăiau potolit: *Cu noo-taa-ruu-s mâni-o-os...* şi încăodată: *Cu noo-taa-ruu-s mân-io-os...* Pentru ca sacadarea versului următor să fie încă mai pronunțată, iar tenorii să strige aproape, ca şi cum ar fi denunțat ceva, dacă nu lumii întregi, cel puțin împrejurimilor:. *Şi-mi fa-ce car-tea pe do-os...,* apoi încăodată tot versul, după care o încheiere parțială, fredonată mai scurt: *la-la-la-la-la...*

Cântecul continua cu decizia flăcăului cântăreț de a apela Ia altă instanță, frază cântată de tenori prelungit, dar fără fiorul de melancolie şi dor din versurile similare, de mai înainte: *Daar m-oi duu-ce laa pree-tu-răă...* Versul se relua, apoi urma unul iarăşi marcat, pe care toți împreună, tenori, soprane, altiste şi başi-baritoni îl cântau cu accente de veselă frenezie, ca să marcheze un triumf: *şi-mi va fa-ce car-tea bu-nă... şi-mi va fa-ce car-tea bu-nă...,* încheind cu *la-la-la-la-la...,* iar ultimul pasaj fredonat şi cel care lăsa libertate, câtă vor ei, baritonului şi basului, să puncteze puternic finalul cu o pedală gravă şi prelungită...

Urmărind, emoționată ea însăşi, la cuhne, emoția de pe fețele cântăreților, Lucica se gândea să nu uite să noteze în caiet impresia deosebită pe care i-o lăsase această cântare şi, mai ales, termenii expliciți în care-şi traducea această impresie; chiar avu un scurt impuls să se ridice, pe loc, şi să urce în camera cu masa de scris, dar şi-l reprimă la gândul că, plecând chiar numai pentru câteva minute, va trebui să-i părăsească şi, poate, chiar să rupă vraja. Aşa că rămase, concentrându-şi puterea memoriei pe ceea ce îşi propunea să noteze cât mai grabnic; în aceste câteva clipe, fața ei luă iarăşi expresia aceea de concentrare, tradusă în întoarcerea spre interior a privirii de dincolo de ochelari şi în aripa de umbră care-i întuneca uşor, ca un fum abia perceptibil, tenul curat şi tineresc.

- Asta e, îşi spunea ea, misterul cântecului, vraja melodiei, mai mult decât a textului, vraja aceasta pusă în valoare de interpreți, pusă în valoare poate nu e bine spus, poate doar ca efect, pentru că, în realitate, ei, interpreții, tocmai au executat vraja, au îndeplinit-o... Fără să-şi dea seama, au fost vrăjitori, prin incantație, peste voia lor? Contează mai puțin, ba chiar deloc;

important este că au făcut-o şi că, prin vrăjitoria lor, au reuşit să ridice acest text, de o simplitate copilărească, aş spune, dar şi de o mare, mare candoare, de o esenţială candoare, l-au ridicat într-un plan, nu metafizic, Doamne fereşte!, ci într-un plan de poezie esenţială, unde tot ce se întâmplă este tocmai ce se întâmplă, dar, totodată, şi ceva pe deasupra, ceva care proiectează ce se întâmplă, mica anecdotă formată din naivităţile acelea cu *cartea*, adică scrisoarea, actul de *self conduct,* care trebuia pentru drum, reminiscenţă istorică, desigur, pe care mi-a explicat-o tata, când eram copilă, el o ştia, o trăiseră părinţii şi moşii lui, nu este chiar aşa depărtată, de vreme ce este un notar la mijloc şi chiar o pretură salvatoare, apoi *zăcerea,* atât de umană, a primarului, ca şi *mânia,* încă mai umană, mai adevărată, dintre flăcău şi notar, poate tocmai pentru fata din cântec, sau pentru alta, o ură veche, de familie, sau o mânie pasageră, de la crâşmă sau de la joc, mai ştii?, toate astea au fost ridicate într-un plan de rezonanţă în care sunt ceea ce sunt şi sunt, totodată, mult mai mult decât ceea ce sunt. Prin ce anume sunt mai mult decât ceea ce sunt? N-aş putea să formulez acum, trebuie să mă mai gândesc, dar teamă mi-e că, dacă dau un nume distinct şi pozitiv acestui ceva, risipesc, distrug toată vraja... Poate că totul a fost ridicat în planul înalt al inexprimabilului poetic... În fine, să văd, am timp să mă mai gândesc...

Pe când, prin mintea Lucicăi treceau aceste gânduri, iar grupul de cântăreti părea a-şi fi luat o pauză, învăţătorul chiar aprinzându-şi o ţigară, Şari strânse din umeri şi păru că se concentrează în sine şi caută ceva în interiorul propriei fiinţe; stătea şi ea, alături de celelalte fete, pe una din laviţe, dar scurtul moment de respiro lărgi intervalul dintre ele şi era ca şi când fiecare şi-ar fi căutat o poziţie mai comodă. Atunci, fata ţăranului ungur Juhos din Pălatca, aşa cum stătea, pe laviţa aceea din curtea părintelui Bujor, se prinse cu amândouă mânile de scândura pe care era aşezată, cu palmele la stânga şi la dreapta genunchilor săi puternici, ca şi când ar fi vrut să-şi asigure stabilitatea, se aplecă de trunchi, în faţă, cam cât o jumătate de sfert de cerc şi, fără nici un fel de avertisment ori alt semn, începu să cânte.

Ca solistă, vocea ei suna cu totul altfel de cum se auzise în grupul vocal improvizat în acea seară: erau, acum, învăluiri de tonuri joase, cumva răsucite, căutând, în adânc, corespondentul melodic pentru ceva grav şi tulburător, evoluând, apoi, şi răsucindu-se, parcă, împletite cu sonorităti din ce în ce mai acute, pentru ca să răzbească într-un *forte* spre *fortissimo* executat, cumva, pe două corzi, cum numai violoniştii cei mai experţi ştiu s-o facă. Şari cânta:

Holdvilágos, csillagos az ejszaka
Gondolsz-e rám kisangyalom valaha
Hej minek is gondolnék én tereád
Arv vagyok, nemillek én tehozzád.

Künn a réten szépen szól a pacsirta
Jöjj ki hozzám las angyalom egy szóra
Kimennék én , kimennék, ha lehetne
Ha a kedves édesanyám engedné.

Ha nem enged, majd megbátiod azt mondom
Mer én akkor máshoz járok galambom
Ha mást szeretsz, azt se nagyon sajnálom
Kapok én is más szeretot a nyáron

Într-o versiune românească, acest cântec ar spune următoarele:

Stelele, lumina lunii umplu noaptea
Te gândeşti tu, la mine, îngerel, micuţa mea?
Hei, păi de ce la tine eu să mă gândesc,
Eu îs orfană, ţie nu mă potrivesc.

Pe imaşul de afără frumos cântă-o ciocârlie
Ieşi la mine, îngerel, la o vorbă vie.
Aş ieşi de aş putea, aş ieşi numai aşa
Dacă scumpa mea mamă m-ar lăsa.

De nu te-a lăsa, îţi zic eu acum, rău ţi-o părea
Că io la alta m-oi duce, porumbiţa mea.
De nu mă iubeşti, nici asta nu mă-mpovară
Găsi-voi şi eu un drăguţ, mai încolo, la vară.

Toți ceilalți ascultară cântecul într-o tăcere specială, prin care părea că circulă efluvii de senzualitate proaspătă, nemaiîncercată; era nostalgie, era dor, dar era şi joc, glumă între doi îndrăgostiți, dar un joc până la urmă trist, cu gust amar. Şari tăcu câteva clipe, cât să-şi tragă sufletul, şi începu iar; de data asta, vocea ei părea să evolueze în acelaşi registru grav, cu note joase, abordate direct şi rezolvate cu uşurință şi firesc, dar se păstra cumva pe acelaşi nivel de nivel de intensitate şi altitudine, ceea ce inducea cântecului, iar prin cântec ascultătorilor, o stare de melancolie destul de complexă, cu o față amară şi alta dulce:

A kibédi zöld erdőben nem zörög a falevél
Ne menj arra barna legény, a szerelem utol ér
Száraz agra rá szállot egy büsgerlice madár, onnan integet
Szakajtsátok, ha birjátok száz felé a szivemet.

A kibédi nagy utcában mindd csak rollam beszélnek
Jó hiremet, rosz hiremet el eresztik a szélnek
Jó hiremert, roszu hiremet engedjétek el a szélnek utjára
Te meg babám ne hallgass mas senkinek a szavára.

Care pe româneşte ar veni cam aşa:

Nu foşneşte frunza în a Chibedului pădure verde
Nu te du acolo, brunule fecior, că iubirea iar te vede
Pe-o rantură s-a lăsat şi face senin de-acolo o turturea
Sfărâmaţi-mi, de-ţi putea, sfărâmaţi-mi inima.

Pe uliţa mare din Chibed numai pe mine mă vorbesc
Bunele păreri, relele păreri le ia vântul şi pornesc
Lăsaţi-le duse de vânt, bunele şi relele păreri
Iar tu, drăguţa mea, nu mai asculta de felurite aiureli.

În acest timp, mormăind şi dregându-şi vocile, cei doi bărbați, părintele Andrei şi învățătorul Gheorghe, se pregătiră de alte cântări; fetele din adunare, sopranele, Mărioara şi Valerica, şi altistele, Ucu şi Şari, rămăseseră tăcute, desprinzându-şi mânile una de alta, ştiind că urmează să se intre, acum, pe un teritoriu rezervat. Cântă, mai întâi, numai singur, învătătorul Gheorghe, doar câteodată secondat, popeşte, în surdină, pe la capetele de vers, de baritonul îngroşat al părintelui. Învătătorul începu cu voce surprinzător mai limpede şi mai înaltă, despre care nevastă-sa, Ucu, spunea că este adevărata lui voce frumoasă de bariton, de pe când încă nu-şi încărcase gâtlejul cu scrumul de la fumul de țigară:

- Ca hornul sobei noastre de la bucătărie trăbă să fie gâtul tău, dragule, îi spunea ea. Ca hornul cela de tablă, pe care-l scoate Mamanica în postu'Paştilor afără, în curte, de-l bate cu vătraiul şi curge din el ca la un cop de funingine, cât să faci o mămăligă bună, neagră...

- Bună pentru dracii tăi, vrăjitoareo, îi răspundea râzând, cum spunea Ucu: mânzeşte, bărbatul şi scotea mâna goală din buzunarul unde căutase țigarea.

Acum Gheorghe cânta, cu multă limpezime, din cea pierdută, în vocea lui puternică şi frumoasă:

O, mamă, stând de veghe într-o seară,
Vei auzi paşii uşori umblând pe-afără...
Să nu te temi, că e sufletu-mi pribeag,
Ce-şi caută lăcaş în locul său cel drag...

Pe ultimele cuvinte ale strofei, îl însoţi şi baritonul vibrat potolit al părintelui; apoi atacară refrenul împreună, cu vocile împletite dar şi cu atenţia părintelui să lase întâietatea solistului şi să nu facă mai mult decât să-i pună în valoare partitura, printr-o grijulie secundare:

Mi-e dor de sufletul lăsat în sat la voi,
Mi-e dor de carul cel cu patru boi,
Mi-e dor de Leul, cânele bălţat,
Ce m-aştepta, când mă-ntorceam sara din sat...

Cântarea mai avea o strofă urmată de refren, pe care cei doi le cântară, îşi notă, în gând, Lucica, în termenii cronicarilor de specialitate, *cu multă simţire.* Apoi, când ultimele ecouri ale cântecului încă se mai prelungeau în curtea cu iarba bătută de lună, care arăta întocmai ca iarba argintată, sub brumă, a nopţilor târzii de noiembrie, se auzi, ca născută din melodia încă nestinsă, vocea puternică a părintelui Bujor:

Eu mă du-uc co-o-drul ră-mâ-ne...

Când părintele atacă repetiţia, i se alăturară vocile curate şi înalte ale celor doi tineri, Victor şi Ionel, dar şi basul vibrant al lui Gheorghe:

Eu mă du-uc co-o-drul ră-mâ-ne...

şi apoi toţi împreună, mai puternic, cu vibrato crescând:

Plân-ge frun-za du-pă mi-ne,
Măi do-ruuu-le, măi...

şi apoi încăodată:

Plân-ge frun-za du-pă mi-ne,
Măi do-ru-le, măi...

La versul următor, ca şi cum ar fi fost înţeleşi, dar nimeni nu poate spune că n-au fost, părintele îşi retrase baritonul într-un plan secund, Victor şi Ionel îşi temperară şi ei frumoasele voci de tenor, ca să iasă în faţă, dominantă şi expresivă, vocea baritonală, acum curăţită parcă de zgură, a învăţătorului:

Du-upă mi-i-i-ni nuu-u plân-gă ni-me,
Du-upă mi-i-i-ni nuu-u plân-gă ni-me,
Că n-am fă-cut nici un bi-ne,
Măi do-ni-u-u-le, măi,
Că n-am fă-cut nici un bi-ne,
Măi do-ni-le, măi.
Plân-gă fru-un-za-a şi iar-ba-a,
Plân-gă fru-un-za-a şi iar-ba-a,
Că ea mi-e toa-tă lu-mea,
Măi do-ni-u-u-le, măi,
Că ea mi-e toa-tă lu-mea,
Măi do-ru-le, măi.

În tot acest timp, cât durară cântările, femeile de pe lângă sobe lăsară lucrul pe la vase şi înaintară câţiva paşi, ieşind la limita dintre bătăile de flăcări pâlpâietoare ale celor două focuri, aşezându-se care pe unde şi părând toropite de ascultare, sub jocul de umbre şi lumini; preoteasa, singură, înaintase câţiva paşi, cu un ştergar alb şi curat în mână, şi-şi găsise loc pe capătul unei laviţe, lângă Lucica; faţa ei lucea, albă şi curată, sub coroniţa din împletituri a părului negru intens. Fetiţa familiei Petrea, Rodica, văzând-o pe mama ei prinsă în cântec, se depărta câţiva paşi, găsindu-şi un loc, oarecum singură, în spaţiul care-i încăpea pe toţi. Cântecul lucra puternic asupra sufletului ei mic şi sensibil, încărcându-l de fiori, încât chiar simţea un fel de răcoare pe la umeri. Când vocea tatălui ei ajunse să spună că va pleca şi nu cere să-l plângă nimeni, ochii mici ai copilei se umplură de lacrimi, care stăteau să cadă, cum stau picurii grei într-un nor de ploaie de vară. Când cântecul se opri, iar ecoul lui se furişa, încă, printre cei prezenţi şi-şi căuta prelungiri prin cotloanele

întunericului stăpânite de lumina apoasă a lunii, fetița se apropie de mama ei, o cuprinse pe după gât, lipindu-şi fața de fața ei şi-i şopti la ureche cu un glas cam răguşit de emoție:

- Da'dice pleacă tata, mamă? Şî unde pleacă?

Nu-i mai spunea Ucu, cum se juca să-i spună, de obicei, iar mama ei îi simți nu numai şoapta fierbinte, dar şi umezeala, ca de rouă caldă, de sub pleoape.

— Nu pleacă nicăieri, odoru'mamii, fii liniştită, tata nostru' rămâne tătdeauna cu noi...

Când se consumau aceste sfărâmături de clipe şi mişcări, râmase în urma cântecului, cum rămân, în urma unei ploi binecuvântate, sfărâmături de crengi şi găteje, domnişoara Lucica îşi urma firul gândului ei nespus:

- Cred, adică mai mult decât aş crede, aproape că sunt sigură că ceea ce ne deosebeşte, pe noi toți, cei care ne aflăm, acum, sub vraja acestui ceas de seară spre noapte, este, pe lângă fundamentala noastră naivitate, sentimentalismul nostru, uneori exagerat, şi un idealism curat; un idealism, nu ştiu cum să-l calific, o să mă gândesc atunci, când va fi să notez toate astea în caiet, un idealism pur şi simplu. Dacă naivitatea poate veni şi din, să zicem, neştiință, sau lipsă de experiență, dar nu numai, pentru că ea se razimă, în principal, pe buna noastră credință, pe structura noastră aşezată pe valori pozitive, pe încrederea noastră în bine, care ne este hrănită de credință, cu ajutorul religiei, atunci idealismul de unde vine? Hai, să zicem că, la mine, care sunt cea mai instruită dintre toți, trebuie să recunosc, dar şi la tata, care, pentru condiția lui, nu are o cultură de disprețuit, plus marele avans al condiției sale sacerdotale, dar, apoi, la Mărioara, care e aproape ca mine, dar şi la Victor şi chiar la Ucu şi Gheorghe, vine de la cultura pe care ne-am însuşit-o, excelând în astfel de valori pozitive, dar la Ionel şi Valerica, la Şari, la vecina, la Mamanica şi chiar la Nuța? De unde?

- Trebuie să vie de la acel bun-simț țărănesc, despre care am citit atâta şi care, iată, este şi la țăranii unguri, devreme ce este la Şari şi la toată familia ei, pe care o cunoaştem atât de bine şi cu care ne avem ca frații... Dar poate că vine şi de la cultura țărănească, pe care neîndoios o au, numa' să-şi dea drumu,' vecina, cu poveştile ei, ori Ionel, cu cântecele, basmele, zicătorile şi ghicitorile lui... că-ți împuie amândoi capu'... Ori Şari, cu cântecele şi snoavele ei ungureşti... Numai că, în tot ce-am citit eu despre sufletul şi cultura țărănească, latura morală, aproape de care ar putea fi şi acest idealism, cum îl numesc eu, nu că nu este atinsă, această latură morală, dar este abordată şi rezolvată, când este, prin nişte formule atât de generale şi goale, la urma urmei, prin nişte locuri atât de comune, că au ajuns aproape să nu mai spună nimic. Dar atunci are dreptate Dl X, să-mi râdă în nas, cu dispreț, când aduc vorba de țărani: *țăranii ăştia ai tăi, puah...,* iar când încerc să-i explic şi să-i argumenez ceva, el de colo:

- Fată dragă, întocmai aşa îmi spune: fată dragă, ştiind că mie nu-mi place şi mai ştiind, încă, şi faptul că eu ştiu că ăsta e un citat şi că este extras dintr-o situație anume, în care eu nu vreau nicicum să mă regăsesc, nu pentru că n-aş fi, pur şi simplu, *fata* lui *dragă,* ci pentru că nu sunt cea

căreia să i se spună astfel, adică să i se aplice acest citat ca o etichetă despre care eu ştiu foarte bine ce semnificație are. Fată dragă, îmi spune el, chestia asta cu țăranii nu este nimic altceva decât un fel de arheologie; arheologie sentimentală, dacă vrei tu...

- Cum adică arheologie?, întreb eu, făcându-mă că nu înțeleg.

- Aşa cum îți spun: arheologie, sublinia el cu acea răutate care îl trădează că ştie că şi eu mă trădez, că ştiu şi eu despre ce este vorba; numai cât caut să mai câştig timp, ori pur şi simplu să-l hărțuiesc, poate se enervează, şi atunci mi-aş crea un avantaj. Ar-he-o-lo-gie, silabiseşte el, adică ştiința despre lucruri vechi...

- Vechi şi nefolositoare?, întreb eu.

- Dacă mai sunt folositoare, sunt folositoare numai în sens larg cultural, cum sunt folositoare cercetările despre papuaşii din Noua Guinee; în sens strict practic, n-au nici o valoare: astăzi nu mai facem nici măcar focul cum îl fac papuaşii... Sunt nişte relicve, precum pietrele de la Stonehenge, numai că mult mai puțin valoroase...

- Bine, dar papuaşii sunt oameni, nu pietre, şi trăiesc!, ripostam eu, aproape să mă enervez.

- Atunci sunt nişte relicve vii...

Nu puteam să mă las şi, uneori, îl luam literalmente de guler:

- Dar oamenii mei, oamenii de pe valea Imbuzului şi de pe toată Câmpia Ardealului, turmele acelea de sate, fiecare cu câte două-trei biserici, în mijlocul lor, cu oamenii aceia buni şi blânzi, muncitori şi modeşti, aceia pe care eu îi ştiu, pentru că m-am născut şi-am copilărit între ei, sunt tot ce poate fi mai viu pe lumea asta!

- S-a dus vremea lor: ei aparțin trecutului!

- Dar, iartă-mă că ți-o spun de la obraz şi într-o formulare uzată de demagogia politică, pentru că n-am timp şi linişte să găsesc, pe loc, alta, dar oamenii aceia, despre care tu zici că ar aparține trecutului, ei vă hrănesc pe voi, domnii de la oraş! Ce v-ați face fără ei? Ați răbda de foame! Asta e: ati muri de foame!

Ajunsă la acest prag, disputa noastră îl făcea pe DI X să zâmbească cu superioritate:

- Fată dragă, e numai o chestiune de timp: în secolul XX, în care îmi permit să-ți atrag atenția, în mod politicos, că ne aflăm cu toții, şi țăranii tăi de pe valea Imbuzului, agricultura nu se mai practică aşa, cu o vacă şi-im cal... Iar dacă vedea fulgerele din ochii mei, înfierbântați de aproape că mi se abureau ochelarii, completa, cu aceeaşi superioritate: ori, mă, rog, două vaci, doi cai, sau doi boi... Agricultura se face cu maşini: un fermier din America, da, un fermier din America, ştii dta câte guri hrăneşte, cu produsele muncii sale mecanizate?

- Nu mă interesează ce face un fermier din America!, ripostam eu şi imediat regretam enormitatea pe care o spusesem, dar nu mai era timp să recunosc. Pe mine mă interesează țăranii

mei din Câmpia Ardealului! Ce vor deveni ei, în ce a mai rămas din secolul XX, şi apoi în celelalte? Ce-aveți de gând să faceți cu ei? Dl X vedea înflăcărarea mea şi căuta să mă potolească:

- Ia-o-ncet, fată dragă, nu se vor organiza pogromuri țărăneşti, fii pe pace! Şi, afără de asta, nu eu, sau nici oricare altă persoană, luată ca individualitate umană, nu va face anume ceva, când va fi să fie făcut.

- Dar cine? Cine anume va face? Va veni de la sine, cum vine ploaia?, mă interesam eu.

- Nu va veni de la sine, cum vine ploaia, măcar că nici ploaia nu vine de la sine, mă mir că nu ştii atâta lucru, spunea el, scuturându-şi acel aer de superioritate, cum ar fi scuturat o scamă de pe mâneca hainei, tocmai pentru a face şi mai evidentă enormitatea pe care o susținusem şi, prin aceasta, superioritatea lui, de care arăta că se lapădă. Va interveni un personaj pe care tu îl cunoşti foarte bine, ori ar trebui să-l cunoşti, devreme ce l-ai studiat atâta, dar de care nu vrei să ții cont.

- Ce personaj? Cine e ăla? Vreunul din dictatorii actuali, ori dintre cei viitori, pe care îi admiri tu atât de înflăcărat?

- În primul rând că nu admir nici un dictator, şi cu atât mai puțin înflăcărat. Apoi, fată dragă, dacă face cineva ceva, acel cineva este cu tond altcineva...

- Atunci spune cine!, insistam eu, iarăşi aproape de enervare.

- Simplu, spunea el, personajul acela care va face ceea ce trebuie făcut va fi istoria, nimeni altul decât istoria, şi rostea cuvântul fără emfază, ca şi când ar fi spus: apă, sau aer, sau pâne.

În acest moment, cineva, Lucica n-avea să ştie niciodată cine, întrebă cu voce destul de tare ca să-i alunge ei toate gândurile, inclusiv acela în stare mijindă, despre supărarea ei pe Dl X care, cu teoriile lui, o abătuse de la gândul ei frumos despre aurele cunoscuților ei:

- Oare cât să fie ceasul? Cât mai este până la comunicat? Şi ceasul, de unde era el, din geamul camerei de zi a casei părintelui Bujor, cu cadranul orientat spre curtea unde erau strânşi toți apropiații familiei şi obişnuiții serii, răspunse cu ticăitul lui metalic; părea într-adevăr un trenuleț minuscul, care macină harnic din rotițele lui zdrăncănitoare, pe linia fără sfârşit a timpului. Ridicată în picioare, cu fața spre dogoarea jarului încins, preoteasa Lucreția pronunță:

- Îi timpu' să punem peştii pe jar; ia-n vezi, Nuță, grătaru'!

32.

Cam tot pe atunci, demonul, care dormita pe undeva, poate pe-un vârf de deal sterp din cele din stânga Imbuzului, ori poate chiar prin bălțile secate ale părăului, dădu primele semne de mişcare. Se desciocălă din rupturile de lut şi din sfărâmăturile de noroi împietrit şi începu să se alcătuiască din materia zgronțuroasă şi din pasta putredă, conturându-şi ba un braț inform, ba un picior prelungit, apoi răsucindu-se în sine ca un gogoloş imens şi apoi iar întinzându-se, profilând

membre informe, o frunte teşită şi uscată, doi ochii apoşi, de apă putredă, ca ochii de bivol mort. Se întinse haotic, fără sens, într-o parte şi-n alta şi-n sus şi-n jos, apoi se adună iar, arătând ca o claie strâmbă de paie mucede, amestecate cu bălegar şi tină. Scârțâind mut, din mădulare pământoase, întinse cu greutate o aripă de lut greu, apoi pe cealaltă, abia ținându-se pe o verticală incertă pe două postamente de țărână veche, care se scurgea în părăiaşe murdare, fără să-l epuizeze. Întorcând un obraz mâncat de umbre adânci către lumina ca de cadavru a lunii, se lăsă pe una din aripi, ca un înnotător în ape blestemate, şi se ridică greoi deasupra văii; atingea, cu umbra grea a aripilor lutoase, vârfurile tufelor din țintirim şi se îndreptă, in zbor târşâit, spre cuhnea dealului golaş, înecat în lumina de gheată a lumii, unde cânele Ursu al popii, cu părul aspru zburlit pe spinare, urlă dogit şi sfâşietor. Trecu, atunci, peste curtea, casa şi grădina părintelui Bujor, târând peste ele, ca pe un țol zdrențuit şi putred, umbra lui grea; caii din grădină fornăiră neliniştit, zbuciuniându-se neputincioşi în piedicile care le legau picioarele dinnainte; trăgând de opritori, vacile de la iesle se zbuciumară, cu zornăit ruginit de lanț, dând cu coamele în lemn, iar dinspre culcuşul de noapte al celor doi berbecuți se auzi un tânguit subțire, metalic şi prelung, în timp ce Bălan, ridicat pe cele patru picioare, îşi prelungi şi-şi încovoie spinarea, îşi întinse şi el botul şi răspunse urletului din deal.

- Oare ce-o fi cu cânii noştii de urlă aşa?, întrebă preoteasa, pe care clipa aceea anumită o găsise în picioare, cu statura dreaptă, cu fața ei frumoasă, întunecată de-o umbră tremurătoare, în timp ce peştii de pe tava pe care-o ținea pe brațe luceau ascuțit, din propria lumină, ca nişte cuțite lungi.

Părintele era în picioare, şi el, în dreptul treptelor de la intrarea în casă; dintr-un singur pas, lângă el ajunse şi învățătorul Gheorghe, cu statura lui înaltă şi puternică, în timp ce se vedeau, ieşind din întuneric şi apropiindu-se, Victor şi Ionel; tot atunci, de pe banca unde se af la, domnişoara Lucica făcu acea mişcare caracteristică a femeilor care-şi strâng fusta sub ele, înainte de a se ridica de pe laviță.

Demonul sta, acolo, peste deal, prăbuşit în propriul dezastru interior de noroaie, putregaiuri şi dărâmături; pe cerul decolorat, ca o hârtie veche de doi lei, luna-şi topea lumina leşinată într-o baltă de norişori mucezi. Din cârpa lor zdrențuită se alesese o sfâşietură prelungă, care se întinse şi se îndoi ezitant, apoi iar se întinse, apoi se îndoi şi se strânse rotocol, ca un vârtej; părea ochiul mort al unui cap imens, poate uriaşă lebădă moartă, cu aripile sfâşiate, întinse zadarnic peste cer. Ochiul acela băltit privea spre căscătura de spațiu gol, deschis sub el; vedea valea sacă a părăului şi casele sărace, risipite de-a dreapta şi de-a stânga, biserica sub varul vechi, grădina pustie şi casa preotului. Acareturile din jurul ei dispăruseră ca şi când nici n-ar fi fost şi iarba de dedesubt crescuse sărac printre buruieni şi urzici; tăpşanul cu iarbă era invadat de muşuroaie de cârtiță; treptele de la intrare erau mâncate de vreme, uşa îmbătrânită şi bătută în scânduri; ferestrele aținteau ochi orbi către golul

dimprejur, vanii de pe pereți era în cea mai mare parte mistuit, iar la colțul casei dinspre fostul şopron, rândurile de cărămizi, cu dungile tocite, se rânjeau ca o gură bătrână cu dinții rupți. Unde fusese şopronul cu plită, crescuse un tufan des, cu frunză tare şi crengi ascuțite, ca nişte colți de fier. Grădina se făcuse mai mică, iar pomii rotați ajunseseră abia nişte tufe sărace. Din aleea cu altoi de meri şi tufe de trandafiri nu mai rămase nimic; numai iarbă sălbatică şi buruieni.

De la limita sensibilă dintre acest miraj şi realitatea de atunci, părintele Andrei tuşi, încercând să-şi limpezească glasul şi spuse, totuşi hârâit:

- Îi timpul comunicatului.

N-ar mai fi fost nevoie s-o spună, căci, pe rând, Gheorghe, Victor şi Ionel, în urma lor Lucica, făcându-şi unul altuia loc pe uşa strâmtă, intrară în camera de zi. Era destulă lumina, bătând prin fereşti, de la jarul care transmitea încă semnale sângerii. Victor, care era meştenil casei, şi Gheorghe, care se pricepea şi el la tehnică, se apropiară de aparatul care se distingea ca o umbră, pe o măsuță acoperită cu o dantelă albă, împletită de preoteasa, în serile de lungi poveşti cu vecina. Un susur subțire se auzea de la acumulator, sau era numai țiuitul liniştii încordate. Victor se aplecă asupra aparatului. Un clic!, scurt şi scala se umplu cu o lumină verzuie.

- Două minute, să se încălzească, anunță Gheorghe, fără să fie nevoie, în timp ce aparatul hârâia şi pocnea mărunt.

- Ştii să găseşti Bucureştiul?, se interesă Lucica, iarăşi fără să fie nevoie.

—Oi, mamă!, răspunse, cu un oftat adânc, băiatul. Apoi ceva zumzăi stins şi subțire în cutia de lemn, printre pârâituri; apoi vocea de metal lustruit a crainicului:

— Aici Radio România, Radio Bucureşti.

33.

Cam tot în acelaşi timp, în castelul lui de la Țaga, unde contele Wass întârzia în fata oglinzii mari, dreptunghiulare, de cristal, majordomul lui îl anunță cu un glas care sună spart în liniştea umbroasă şi zumzăitoare a odăii vechi:

— *Înălţimea voastră! Au început să sosească invitaţii.*

Contele mai privi odată apa tulbure a oglinzii; el era îmbrăcat în haine uşoare, de casă, dar în imaginea lichidă a cristalului îşi căută figura împodobită în costumul nobiliar de paradă. Nu se ştie dacă şi-o găsi sau nu, dar contele spuse sec:

— *Foarte bine. Vin şi eu acum.*

POVEŞTILE DE LA MOARA DIN GĂDĂLIN

1.

Moara de la Gădălin s-a aşezat în mijlocul unei lărgimi de câmpuri drepte, formată prin retragerea dealurilor prelungi şi rotunde în toate zările, şi spre apus, şi spre răsărit, şi spre miazănoapte, şi spre miazăzi. În timpurile mai vechi, despre care abia dacă mai este pomenire, moara era prinsă cu otgoane tari, pe apa Someşului. Oamenii cu trebuinţă de măciniş veneau din toate părţile, dinspre Iclod, Dăbâca, Aluniş şi chiar mai de departe, dinspre Gherla, ori dinspre Bonţida şi Juc, ori dinspre Câmpie, cu săniile mai ales, dar şi cu greoaiele care, după anotimp, unii bătând chiar drumuri lungi, de zile şi nopţi. Moara stătea câţiva ani într-un loc prielnic, la câte-o deschizătură în perdeaua deasă de sălcii bătrâne şi arini noduroşi, care adumbrea râul, iar când malurile lui se stricau şi se schimbau, în urma unor viituri năpraznice, dacă ceva mai rămânea din ea, era trasă cu greutate în alt loc, agăţată cu funii lungi de jugurile mai multor perechi de boi. Clătinându-se şi troznind din bârnele ei groase, era dusă pe valurile ca de lut topit până îşi găsea altă aşezare, la un luminiş proaspăt, unde era înciocălată din nou şi prinsă în otgoane, iar roata ei mare începea să se învârtă greoi, şiroind şi scârţâind.

Când a venit vremea morilor cu foc, alte perechi de boi au tras cu greutate, pe alcătuiri de bârne puse pe mai multe perechi de roţi, ce s-a mai găsit de trebuinţă din moara veche, dar mai ales pietrele mari, rotunde, grinzile, coşurile şi jilipurile, scocurile de scândură, lustruite de vechime. Clipocind constant al apei şi urletul ei din nopţile şi zilele cu vânturi şi viituri mari au rămas acolo, îngropate în albia râului şi în foşnetul sălciilor scorburoase, iar când a fost din nou ridicată sub acoperiş, moara a început să arunce în cele patru zări, largi acum, ceva ca o amestecătură de bătaie răsunătoare de tobă cu o tusă seacă, scotându-i din rărunchi nouraşi de fum alb, împănat cu funingine.

Au venit, odată cu moara, încâlcite în mirosul ei înecăcios de făină, şi poveştile vechi; cele noi au început să se adauge, de la sine, în junii focurilor vii din preajma taberelor de care şi în încăperea scundă, din bârne, de Ia început afumate, în care un lămpaş chior arunca o lumină tulbure prin colţurile înteţite cu praf şi peste chipurile ninse de faină ale morarilor şi-ale oamenilor veniţi cu sacii de grăunţe. Când a început să se spună locului Moara din Gădălin, purtătorii de temelie ai poveştilor erau de-acum statorniciţi aici. Era moş Constandin Părăianu, cu masca lui de bătrân fără vârstă, cu pletele albe, unse cu unt de capră, mustaţa lungă şi bogată, pipa în colţul gurii care părea că rânjeşte tot timpul, şerparul lui împistriţat, cu multe buzunăraşe şi curele, şi cânele sur, cu botul ascuţit, ca de vulpe, şi ochii vii, care i se împleticea printre opincile scorojite. Era şi Laioş, voinicul lat în spete de la cânii grofului din Ţaga, cu vorba lui lungită şi cântată, căruia obişnuiţii locului începuseră să-i spună Laioş-vorbă-lată. Era şi unul cu nasul şi bărbia ascuţite, cu sprâncenele sure totdeauna zburlite, despre care unii spuneau că spinarea lui are, pe sub cămaşă, o coamă îngustă de

păr aspru şi scurt, de lup, iar alţii că are ochii rotunzi, cu ape negre în loc de lumini şi ciocul ascuţit, ca de corb; el aducea veştile rele şi poveştile de groază. Nimeni nu-i ştia numele, nu se ştia nici măcar dacă are unul, dar i se spunea Sâvu. Rar când veneau, pe dntm ori pe cărări, cătră moară, câte doi, din ei, dar toţi trei, împreună, niciodată. Se întâmpla, însă, mai ales la vremea poveştilor, în serile şi nopţile lungi, care păreau că nu se mai termină, ca mai totodeauna să fie toţi trei odată la moară, iar spusele lot să se împletească în jurul focurilor mari, ori sub grinzile vechi, tremurătoare, ale sălii luminate de lămpaşul cel chior, ca nişte funii tari; ori ca nişte bice iuţi, de piele; ori şuierând, ca nişte şerpi.

Poveştile spuse de oameni în astfel de prilejuri nu erau numai aşa, nişte vorbe-n vânt, care vin şi pleacă; poveştile erau şi ele fiinţe vii, care se născuseră cândva, nimeni n-ar fi putut spune când anume, duraseră şi crescuseră din adăugituri şi suciturí noi de vorbe; în viaţa lor interveneau şi răstimpuri de uitare, când se retrăgeau, cufundate-n somnul lor, ca-ntr-o amorţire, pe cine ştie unde, poate-n cotloanele încărcate de praf de făină şi pânze de paianjen, ale morii, poate prin ascunzişurile negre ale nopţii de-afără; dar de murit, nu se ştia despre poveşti să fi murit, de tot, vreuna, să se piardă până şi urma ei de poveste şi să nu mai învie niciodată. Somnolea, doar, care cădea în uitare, o vreme, şi-apoi te-miri-ce le făcea să se trezească şi să iasă, vii şi proaspete, la ceasul de vorbă al oamenilor de la Moara din Gădălin.

Dintre toate, mai veche părea să fie povestea pe care-o spunea mai ales moş Constandin Părăianu, iar din gura lui, care cele mai adese domina adunările de la Moara din Gădălin, o luau şi alţii, de-o răspândeau, pe drumuri şi prin sate, în cele patru vânturi; era povestea despre Popa Ilie şi nemaipomenitele întâmplări din viaţa, sau poate vieţile lui.

2.

Povestea despre Popa Ilie părea să înceapă tocmai de la începutul lumii; ea spunea despre o lume nouă şi proaspătă, iar lumea aceea se năştea odată cu vorbele ei, ale poveştii. Rostindu-se, povestea spunea ciun s-au întemeiat munţii şi dealurile, iar munţii şi dealurile se întemeiaţi; cum s-au aşezat şesurile şi câmpiile, iar şesurile şi câmpiile se aşezau; cum s-au despicat văile şi cum s-a ales cursul râurilor şi al pâraielor, iar văile s-au despicat şi s-a ales şi finii pâraielor şi al râurilor. Tot aşa, povestea a spus despre o poiană, care s-a deschis în puterea unui codru, şi poiana s-a desfăcut şi s-a întins, s-o încălzească soarele şi s-o bată vânturile şi ploile şi ninsoarea. Şi-a mai spus povestea despre un izvor, care pornea din poiană, şi apa lui limpede ca cerul şi rece ca omătul a izbucnit de sub o lespede. Şi-a mai spus despre un munte înalt, care se înălţa dincolo de poiană, peste necuprinsele păduri, şi muntele s-a ridicat, împungând cerul cu fiinţa lui tăioasă, ca un ascuţiş de bardă, care era când albăstrie, ca sticla, când cenuşie, ca fumul, când verde ca ţolul de iarbă din

poiană. Şi-a spus povestea şi despre un om; şi s-a auzit glas de topor lovit în trunchi şi ecoul lui a călătorit, ca un zbor fâlfâit de corb, repetându-se, iar şi iar, peste vârfurile popoarelor de brazi, până departe, departe, de s-a lovit de trupul de pământ şi piatră al muntelui. Şi la marginea poienii a răsărit statura înaltă a omului, cu fruntea curată şi ochii limpezi, iar pletele lui negre ca pana corbului cădeau peste umerii puternici, acoperiți de cămaşa albă, de cânepă

Povestea vorbea şi despre coliba pe care şi-a ridicat-o omul, la margine de poiană, lângă izvor, şi omul a doborât trunchiuri de copaci şi-a încheiat pereți, iar din crengi bogate şi din frunzare a făcut acoperiş. Dintr-o creangă cu două brațe a făcut un crăcan şi i-a înfipt un vârf în pământ şi-a aprins foc şi când flacăra şi jarul au fost potrivite, a tras şi celălalt braț al crăcanului peste foc şi-a atârnat o oală de lut; şi omul şi-a căptuşit coliba cu piei groase de sălbăticiuni, iar ziua toată se învârtea prin junii focului, ori se pierdea prin pădure, întorcându-se cu oala plină de bureți, zmeură sau mure, ori cu câte-o blană de jivină prinsă cu capcana, de-a umăr. Iar seara, când focul se potolea şi jarul mai mocnea încă, omul, trântit pe-un butuc, rămânea o vreme sub cortul imens şi rotund al cerului rotitor, în care pâlpâiau, vii, mii de lumini, ca nişte ace de foc. Şi-apoi, de la o vreme, se trăgea sub bolta de frunze.

Mai spunea povestea cum, într-o zi lungă de vară, spre asfințit, omul şedea, ostenit de la cât umblase prin pădure toată ziua, pe bunicul lui gros de lângă cenuşa focului trecut, încă neaprins. Privirea i se odihnea pe unduirea uşoară a ierbii din poiană, care făcea să vălurească latura de umbră şi cea de lumină a covorului verde şi mustos. De la jocul călător al umbrei cu lumina, ochii lui se ridicau la unduirea dealurilor prelungi, călătorind spre zăgazul înalt, verde bătând în albastru, al muntelui. Era o legănare largă, cu ceva dulce-amețitor în puterea ei de cuprindere, a mii şi mii de vârfuri de brazi de aceeaşi vârstă şi înălțime, în care privirea părea că se topeşte, topind, în urma ei, ființa privitorului însăşi; cuprinzând cu văzul un asemenea imens întreg unduitor, alcătuit din nenumărate ființe asemenea în învelişul lor ascuțit, țepos, verde şi aromat, omul se simțea pe sine ca dumicat în mii şi mii de fărâme şi parcă plutind ca un abur peste întinderea nesfârşită de vârfuri de cetină. Uneori i se părea chiar că se vede, acolo, departe, legănat ca un nour rar; alteori nu vedea decât nesfârşirea de vârfuri verzi bătând în negru.

Apoi, în nălucirea aburoasă, i se păru că desluşeşte un contur, apoi altul; se destrămau şi iar se adunau. De la o vreme, păreau că se strâng şi se alcătuiesc mai statornic; erau două forme mai lungi, pe înălțime. Apoi se desfăcură şi se şterseră; apoi se întrupară din nou.

Erau două forme aducând cu cele de oameni; una părea mai înaltă, cealaltă mai scundă Li se deosebiră capetele şi mădularele; păreau că înaintează. Apoi a fost ca şi când cineva sau ceva i-ar fi purtat şi i-ar fi aşezat pe tipsia verde şi înclinată a poienii; li se vădeau, de-acum, veşmintele albe şi paşii. Purtau toiege înalte, încovoiate ca nişte cârje. Era ceva, totuşi, aburos în ființa lor; părea că-i străbate lumina ori că ei înşişi luminează.

Omul de pe butucul de lângă cenuşa rece luă aminte la cei doi şi se ridică într-un cot. De-acum nu mai vedea altceva decât vălurirea albă a veşmintelor şi lumina fără strălucire de pe chipurile celor doi. Se vedea că unul e mai înalt, celălalt mai scund şi ceva mai gros; cel înalt avea plete lungi, albe ca norii de vară, celălalt un rând scurt şi drept de peri suri, în junii țestei goale şi lucii, de culoarea cerii de albine. Se apropiau fluturând din albul veşmintelor, dar nu li se deosebeau paşii; înaintau ca-ntr-o plutire lină. Ridicându-se să-i întâmpine, stăpânul colibei se simți pătruns de-o dogoare uşoară, fără căldură.

Mai departe, povestea spune cum cei doi au poposit lângă focul care s-a aprins de la sine, ca şi cum cineva ar fi pus jar viu peste cenuşa rece. Cum au stat şi-au povestit, liniştiți, cu omul de la colibă. Nu l-au întrebat nimic, pentru că ştiau tot: cum şi când a venit, cum şi-a încropit adăposnd; cum îi este viața. I-au spus, însă, ce şi cum să facă mai departe; după felul în care erau spuse, cele care erau spuse nu erau porunci, dar după ceea ce spuneau ele, parcă băteau legi şi datorii pe stâlpul de Ia uşa colibii. Nu erau multe, dar umpleau o viață de om şi chiar mai mult decât atât; îi dădeau tărie şi înălțime:

- Să întemeiezi o biserică, i-a spus unul din ei, cel mai scund; celălalt stătea numai şi privea peste zare. S-o ridici pe culmea cea mai înaltă a poienii, să se vadă de departe şi s-o închini Domnului Dumnezeului tău. Să-i ridici tum şi să-i pui clopot în clopotniță, să se ducă vestea închinării câtu-s cele patru zări. Şi să se strângă la biserică oamenii din tot cuprinsul.

- Dar cum aş putea să fac eu toate astea?, întrebă omul de la colibă. Că, iată, singur sunt şi n-am pe nimeni de ajutor, decât numai mânile mele, cele două...

- Domnul te va ajuta, îi răspunse cel întrebat şi continuă, trecând repede peste această piedică, pe când celălalt parcă-şi înecase de tot privirea înaltă în zarea adâncă: şi să-ți aduci femeie, să nu mai fii singur, şi să

întemeiați un neam...

- Aşa voi face, se auzi răspunsul omului, iar el se uită în jur, ca şi când i s-ar fi părut că altul vorbise în locul lui. Iar când căută cu ochii, nu mai văzu nimic în fața lui, decât o lumină mare, care-i umplu privirea şi apoi se şterse ca şi când nici n-ar fi fost, iar peste depărtările unduitoare, vălurind popoarele nesfârşite de vârfuri de brazi, omul văzu că pluteşte ceva ca un abur uşor, încărcat de o lumină vie, ca propria lui substanță.

3.

Povestea lui Constandin Părăianu despre Popa Ilie învăluia ascultătorii în mireazma unor vremuri demult apuse, lăsându-i totdeauna pe gânduri, dar pe ceilalți doi, pe Laioş-vorbă-lată, dar mai ales pe Sâvu, îi încărca de o ciudată nelinişte, ca şi când le-ar fi turnat foc aspru în vine. Încât

ascultau ei ce ascultau, dar mai mult se foiau neliniştiţi pe laviţele tari, căutându-şi astâmpăr. Iar astâmpărul şi-l găseau numai când unul din ei începea povestea grofului de la Cuibi.

Adevărul este că groful din poveste era de la Cuibii Mari, sau Cuibii de Jos, cum îi mai spuneau unii, spre deosebire de Cuibii Mici, sau Cuibii de Sus, care rămăseseră ascunşi între înălţimi şi rar mai venea vreun semn de la ei, iar de zis povestea o zicea mai ales omul cu coama de lup pe spinare; celălalt, adică Laioş-vorbă-lată, se mulţumea să asculte, urmărind cu ochii, ca şi când undeva, între cel care spunea povestea şi cei care o ascidtau, s-ar fi întrupat fiinţa aburoasă şi mişcătoare a întâmplărilor; iar rotocoalele de fum plutitor şi înecăcios, pe care le pufăia pipa lui Laioş, îi învăluiau pe toţi, povestitor şi ascultător, şi întâmplări povestite, în ceva care putea să fie iluzia că lumea povestită se întrepătrunde cu lumea reală.

Povestea despre Groful de la Cuibi vorbea despre groful Imre, care era o persoană respectabilă şi plină; că era plină, această persoană, oricine putea să-şi dea seama, numai măsurând cu ochii formele ei masive şi mai ales rotunjimea largă a mijlocului ei, pe care abia de-l cuprindeau cele mai lungi brâuri; de respectabilă, persoana grofului era respectabilă, pe de o parte, mai mult de frică; o frică adevărată, pândită, însă, cu ochi răi, pe sub sprâncene, din partea iobagilor săi, dintre care cei mai tineri şi mai răi din fire, când se gândeau la el ori când îi ieşeau în cale, duceau mâna la prăsele ori la coada toporiştii; un alt fel de frică, amestecată cu un strat subţire de batjocură, din partea familiarilor şi a slugilor sale. Cei dintâi, adică familiarii, nu erau altceva decât fostele sale slugi, ridicate prin strădanie proprie şi mai mult cu ajutorul grofului, după cum el însuşi susţinea, pe o treaptă ceva mai înaltă şi, totuşi, nu destul de înaltă pe cât ar fi vrut ei, dar mult prea înaltă, după cum se socotea groful şi mai ales grofiţa, care avea obiceiul să coboare cu o treaptă pe toţi cei mai jos decât ea şi, corespunzător, să urce cu una pe cei de mai de sus. Ceilalţi, adică slugile, arătau grofului aproape acelaşi respect ca şi iobagii, mai puţin privirile duşmănoase pe sub sprâncene şi mâna căutând prăselele; respectul slugilor era ca un foc întreţinut de speranţa că groful se va îndura, până la urmă, şi-i va ridica şi pe ei în condiţia de familiari. Ceea ce făcea ca respectul lor, al slugilor, să fie cel mai deplin şi mai fără fisură, din cele de care se bucura groful, atât cât poate fi de plin şi de fără fisură un respect între oameni care nu cunosc şi nici nu practică respectul adevărat; numai pe cel din frică sau din interes. Pentru că despre respectul dinspre cei de deasupra lui, numai când se gândea la el, pe grof îl apucau fiori, iar pe grofiţă un fel de leşin; în aşa fel era acest respect încât, în sinea lui, groful îşi spunea că bucuros ar fi, mai degrabă, şi mai onorat, de un sănătos şi sincer picior în cur de la mai marii săi, decât de privirea aruncată ca din vârful bisericii Sfântul Mihail din Cluj, ori, încă mai rău, de cea care trece peste el fără să-l vadă nici cât ai vedea o muscă de la depărtarea de un stânjen. Cât despre grofiţă, privirile pe care i le aruncau baronesele, la rarele întruniri nobiliare la care apuca să participe, o făceau să se îngălbenească de la rădăcina părului până-n tălpi, de zăcea, apoi, câte şase săptămâni, cu ţeasta înconjurată de ştergare de cânepă cu felii

mari de cartofi, iar pe la curte începeau să se perinde babele doftoroaie şi ţigăncile cu descântatul. Încât abia după luni bune, când se topea gălbeneala aceea, dacă se mai întrema grofiţa să meargă iar la vreo adunare de nobili; de unde se întorcea iar galbenă, ca propria sa mumie de ceară, şi iar patul, şi iar felii de cartofi cruzi la tâmple, şi iar babe doftoroaie, şi iar ţigănci.

După cum se vede, povestea despre groful din Cuibi mai cuprinde şi pe grofiţa; când vorbeau între ei, despre ea, şi grofiţa nu era de faţă, familiarii şi slugile îi spuneau simplu: *gr*ófné; e adevărat că unii dintre ei i-ar fi spus, cu multă satisfacţie, şi altfel, în fel şi chip, dar niciunul, nici măcar odată, n-a îndrăznit s-o facă, de frica celorlalţi, bineînţeles, între ei şi soţul temându-se de soţie, şi invers. Ba chiar neîncrederea în celălalt, în perechile de familiari şi slugi, fiind simţitor mai mare decât în orice altă persoană. Cât priveşte pe iobagi, ei ar fi putut foarte bine să-i spună *grofiţa,* pe cât era ea de ascuţită şi tăioasă, ca o gură de coasă, ori *grofoaia,* pe cât era de îmbătrânită în rele, după cum mârâiau printre dinţi iobagii; nu-i spuneau, însă, nici *grofiţa,* pentru motivele pentru care ar fi trebuit să-i spună *grofoaia,* dar nici *grofoaia,* tot pentru motivele pentru care ar fi trebuit să-i spună *grofiţa.* Iobagii îi spunea, pur şi simplu, *harpia,* iar când simţeau nevoia unei anumite variaţii, *scorpia,* sau iarăşi pur şi simplu, *ripera.*

În realitate, pe doamna grofului de la Cmbi, care-şi luase numele de Kujbánfy, o chemase, ca fată, Erzsébet, Elisabeta; părându-i-se prea puţin nobiliar acest nume, de la care uşor se poate ajunge, aproape fără să vrei, la Erzsi, Erji, care e, cum ştie toată lumea, un nume de servitoare, tânăra, despre care se spunea că este ţâfnoasă şi cam cu ifose, îşi luase, cu de la sine putere, numele de Wilhelmina, care i se păruse mai potrivit cu aspiraţiile şi pretenţiile ei; dar nici nu apucase să convingă pe toate prietenele ei de pruncie şi adolescenţă, pentru că cu altcineva n-avea ce discuta, să-i spună în acest fel nobil, că o şi luase de nevastă Kujbánfy Imre, iar numele ei oficial devenise Kujbánfy Imréné. Evident că astfel nimeni nu-i spunea, numele acesta zăcând uitat în terfeloage, în vreme ce toţi cunoscuţii ei şi cei care o agrăiau îi spuneau fiecare cum putea; iobagii de pe moşia grofească îi spuneau româneşte, când i se adresau direct, *Măria ta,* cum se obişnuiseră, de atâtea generaţii, cu toate stăpânele de la castel. Grofiţa care, de câte ori socotea prilejul potrivit, susţinea, sus şi mai ales tare, că nu înţelege şi nu vorbeşte o boabă din idiomul iobagilor valahi, când auzea apelativul domnesc simţea că i se aprinde o lumină tainică în ochi şi o ia cu oarecare căldură; curând, însă, îşi lua seama şi chipul ei se învăluia cu un aer de asprime şi, atunci, faţa ei semăna mai mult ca oricând cu un ascuţiş de coasă.

Povestea despre groful şi grofiţa de la Cuibi mai cuprinde pe fetele lor, pe toate trele; groful şi grofiţa le botezaseră cu nume vechi de prinţese, astfel încât cea mai mică se numea Kinga. Dacă ar fi recunoscut că ştie poveşti, şi mai ales poveşti de-ale iobagilor, ceea ce nu făcea niciodată, măcar s-o pici cu ceară topită, grofiţa s-ar fi putut lăuda că are trei fete, frumoase, toate trei, ca-n basme; şi tot ca-n basme ar fi putut spune că cea mai mică le întrece în frumuseţe pe toate. N-ar fi

putut spune, însă, că frumusețea fetei celei mici îi egalează bunătatea şi duioşia, cum statorniceau poveştile, pentru că, dacă cele două mai mari erau frumoase, iar cea mai mică era cea mai frumoasă dintre ele, apoi cele două mai mari fiind cam rele şi nărăvaşe, atunci cea mai mică le întrecea pe departe în răutate şi încăpățânare. Întocmai cum frumusețea ei strălucea din toată ființa, fiind ca o lumină vie pe care o emană această ființă, răutatea şi îndărătnicia îi scăpărau din înfățişări şi din purtări, cum scapără lumina unei torțe, în întuneric, dintr-un strat alb de zăpadă. Dacă cele două mai mari erau mofturoase şi greu de mulțumit, apoi cea mică nu era, cât e ziua de lungă şi chiar noaptea până-n zori, decât un nesecat izvor de tânguiri şi reproşuri, de țipete şi izbucniri de furie; propria ei ființă fiind nu numai ceea ce este mai perfect pe lume, dar şi singurul reper admis al existenței generale, de la care încep toate şi la care duc toate, care subordonează şi condiționează tot ceea ce este pe lume, tot ce era, se manifesta ori urma să se facă trebuia să țină cont de părerea ei şi să fie supus interesului, plăcerii şi poftei sale.

Fiind binecuvântați cu astfel de odoare, este de înțeles că groful şi grofița erau fericiți şi, mai ales, mândri pe cât se poate: fete ca ei nu avea nimeni, nu numai în împrejurimi, dar în tot Ardealul, regatul şi în lumea întreagă; tocmai de aceea le dăduseră numele fetelor primului rege. De când şi le-au văzut ieşind pe hune, nimic din ce este mai bun, pe lumea aceasta, nu era destul de bun pentru fetele grofului şi grofiței, nimic din ceea ce este şi, mai ales, din ceea ce va fi. Încât după ce începură să crească şi să bată la porțile tinereții, problema măritişului lor, chiar dacă destul de îndepărtat, pentru cele două mai mici, deveni cea mai importantă, de fapt, singura problemă nu numai a familiei grofului, dar a castelului şi moşiei. Iar dacă fiecare simțea, în sinea sa, iar unii mai şi recunoşteau, că această problemă este una grea, ce mai!, cea mai grea din toate problemele câte existau pe lume, fiecare realiza că nimic nu este mai simplu decât formularea ei; care conținea cele mai puține elemente cu putință şi anume condiția unică, elementară, ca măritişul să se realizeze neapărat cu o persoană din stratul superior al ierarhiei sociale în care era situat groful Kujbánfy Imre cu familia şi domeniul lui.

În mica lor lume, groful şi ai săi erau deocamdată agățați, cu un cârlig nu prea tare, dar nici de tot slab, de unul din acele straturi ierarhice pe care această lume era construită şi aşezată, începând cu cel mai de jos, țiganii robi, tâlharii şi vagabonzii, în general oamenii fără căpătâi, urcând apoi la iobagi, apoi la puținii oameni ai pământului cu câte-o mică proprietate, preoții, dascălii, negustorii, funcționarii şi servitorii, apoi stratul subțire al micilor nobili, familiari, apoi nobilimea de rând, între care se aşezase, dând din coate şi lărgindu-şi pântecele, şi groful de la Cuibi, după care veneau rangurile malte ale nobilimii superioare care urcau, în trepte, până la curtea voievodului Ardealului şi la voievodul însuşi; dincolo de care, dar mult prea departe pentru vederile unei lumi mici şi pierdute, cum era cea de la Cuibi, se putea întrezări, mai mult ca o ficțiune îndepărtată, spectrul coroanei regale de la Buda. Ei bine, tocmai în perspectiva unei structuri astfel

etajate, se poate spune, despre problema măritişului fetelor grofului, că nu este una prea greu de formulat; ea presupune obligativitatea de a se căuta pretendenții la mânuțele celor trei fete ale grofului numai în zona straturilor ierarhice superioare.

Dar dacă o astfel de problemă este simplu de formulat, rămâne de văzut cât este sau, mai bine zis, cât a fost să fie de simplu de rezolvat; pentru că de la formulare la rezolvare poate fi, o ştie toată lumea, cale lungă.

Evident, povestea despre groful de la Cuibi şi familia sa cuprinde şi pe slujbaşii cât şi slugile castelului, şi mai ales pe apriga cămărăşiță, uneori chiar şi pe unii familiari; dar nu cuprinde, nicidecum, pe mama bătrână, uitată de toți, care-şi ducea veacul ei ascuns într-un cotlon tainic, cu toată ființa ruinată şi măcinată de bătrânețe şi singurătate, morfolind pentru sine, cu gingii ştirbe şi ochi urduroşi, secați de lacrimi, căinări, plângeri şi poate rugăciuni într-un grai uitat de toți şi pe care nimeni nu-i mai recunoştea.

4.

Poveştile nu încetează a dăinui atâta vreme cât nu încetează a fi spuse. Aşa şi cu poveştile de la Moara din Gădălin; carele scârțâiau venind spre moară, pe zloată, pe vânt sau pe vreme bună, cu oamenii dând din bici pe lângă boi, cum spune cântecul. Apoi carele se opreau şi oamenii dejugau boii blânzi, din care se ridicau aburi calzi; le puneau o mână de fân parfumat dinnainte, peste care nările animalelor suflau două fuioare de nouri albi, înainte de a se cufunda în el, şi-apoi se opinteau la saci; după care îşi ştergeau, cu mânecile largi ale cămeşelor, ori cu poalele, frunțile leoarcă de sudoare şi căutau un loc, printre alții, lângă foc, dacă era vreme bună, ori pe lavițele tari din încăperea cu lămpaşul chior, dacă bătea zloata ori ploaia. Desfăceau o merindare, unii mai trăgeau chiar şi câte-un gât de vinars şi mestecau liniştiți. Poveştile erau în jurul lor, pe lângă focul de-afără, ori prin codoanele încăperii şi aşteptau numai să înceapă a se depăna; ori, dacă fuseseră începute, omul intra în ființa lor cum intra în valul unei ape. Şi se lăsa legănat şi dus de poveste.

Dar, în acelaşi timp, şi viața, viața viețuită de om şi de toate viețuitoarele îşi urma cursul; trestia de pe bălți şi frunzele se legănau, mai încet sau mai tare, în adierea sau în bătaia vântului; o rață cu penetul împestrițat în culori vii plutea pe un luciu ca de oglindă, întocmai ca o bijuterie vie; un vițel mugea într-o poiată; o leliță sprintenă, cu cârpa legată la ceafă şi obrajii înroşiți de căldură, trecea desculță, în curmeziş, printr-o curte; un câne se întindea căscând undeva în praful drumului; o lacrimă sărată aluneca dintr-un ochi urduros al unei babe şi cădea pe piepții fumurii ai iiei bătrâneşti; o căruță cu doi cai zdrăngănea pe drumul țării; candela de la mormântul avocatului Victor Moldovan şi-al ficei sale, Silvia, abia dacă mai pâlpâia.

În acest timp, în camera ei cu vederea spre curte, doamna Netti Moldovan privea fără să vadă, din fotoliul ei preferat; bastonul cu măciulie de argint îi era la îndemână, iar cele două căţeluşe, ca două mormane de gheme de lână, unul alb şi altul negru, dormeau tresărind uşor, din când în când, la picioarele încălţate cu pantofi demult ieşiţi din modă. În penumbra încăperii din care veneau semnale slabe şi disparate, ca frunze mici şi plăpânde de lumină desprinse de pe fotografiile vechi, înrămate, şi de pe obiectele de metal şi sticlă, gândurile Doamnei Moldovan rătăceau, ca ameţite; luau, la rând, fiecare obiect din încăpere, fiecare mobilă, fiecare tablou, şi-l vedeau fără să-l vadă, îl pipăiau cu antenele lor speciale, fără să-i realizeze prezenţa. Se loveau, apoi, de geamurile ferestrelor şi treceau în curte, unde erau aleile, rândurile de gard viu şi straturile de flori; doamna le percepea şi prezenţa lor, dar era ca şi când nu le-ar fi văzut Gândurile treceau, după aceea, la casele din vecini; nu se mai vedeau, dar prezenţa lor era acolo: casa ceasornicarului, apoi casa parohială, cu împrejmuirea ei de peluze şi pomi fructiferi şi straturi de flori, biserica; iarăşi fără să le vadă, doamna bătrână ştia că sunt acolo, dar nu le percepea prezenţa. Şi tot aşa, dealul cu crucea lui, şi apoi dealurile care urmau şi peste care drumul ţării se îndoia ca o panglică lungă După care urma un zid; un zid nevăzut. Doamna ştia că mai departe urmează alte depărtări şi că, în deschiderea uneia dintre ele, este aşezat Clujul, dar gândurile se izbeau de zidul acela şi nu puteau trece mai departe; oraşul depărtat nu era numai cufundat în depărtare, era absorbit de nefiinţă, era ceva ce doamna nu mai putea să gândească.

La câteva case mai încolo, către apus, prietena ei mai tânără, preoteasa, trăia aceeaşi neputinţă îşi putea închipui, şi ea, viziunea albă şi înaltă a bisericii, Dealul Crucii cu îmbrăcămintea lui de coroane frunzoase, unduirile rotunde şi prelungi care urmau, după care totul se oprea, iar gândul se izbea de un zid nevăzut, cum s-ar izbi un zbor de păsări de un perete de sticlă, în care intră orbeşte.

Preoteasa era în veranda casei parohiale; vremea era încă destul de călduţă, iar la o mobilă mică, despre care ei spuneau că este birou, băieţelul ei de 6-7 ani se necăjea la o tăbliţă de gresie înrămată în ramă de lemn, cu un stil lung, de piatră. Pe portativul de linioare roşii al tăbliţei, copilul făcea rânduri întregi de cârliguţe: linii oblice, curbate deasupra, după ce făcuse câteva rânduri numai de linii oblice, simple, bastonaşe. Băiatul se concentra asupra lucrului, strângând stilul între degete şi apăsându-l pe ardezia neagră. Unele linii ieşeau drepte şi egale; în altele se strecura câte-o îndoitură, ca un viermişor alb.

- Nu strânge stilul prea tare, că se rupe, îi spuse mama lui, cu ochii îndreptaţi asupra tăbliţei. Şi nu apăsa aşa tare!

Alături, pe un scaun de bucătărie întors şi transformat în masă de scris, un alt băieţel, mărunt şi rotofei, cu obrajii împurpuraţi de emoţie, se străduia şi el, din genunchi, asupra tăbliţei sale.

- Uite, Emil face mai bine decât tine!

Băiatul preotesei se ridică şi se apleca pe tăbliţa prietenului său:

- Unde face mai bine?, întrebă el, cu vădită ciudă în glas.

- Uite-aici! Uite rândul ăsta, cât e de drept! Preoteasa arăta cu creionul. Emil ridicase ochii din obrazul rotund, care mai primise o undă de roşeaţă; băiatul se întoarse înciudat, la scaunul lui.

Dar gândul preotesei nu putea rămâne la tăbliţele copiilor; îşi dădu seama şi ea că atenţia pe care încercase să le-o acorde nu era decât un fel de fugă: fugise de senzaţia apăsătoare de neputinţă, în faţa zidului nevăzut de care se lovise gândul ei, mai adineaori. Aşa că îşi mângâie copilul pe cap, cu un gest de tandreţe; văzând că Emil ridicase ochii spre ea şi o privise de jos în sus, de la poziţia lui îngenunchiată în faţa scaunului transformat în masă de scris, învăţătoarea întinse cealaltă mână şi-l mângâie şi pe el. Apoi se duse la geamul verandei şi privi în grădină, spre panta înierbatâ a dealului Hoance, cu creştetul lui de arboret. Erau acolo, toate, iar ea le privea fără să le vadă.

Atunci îndrăzni să se gândească la soţul ei, la părintele, pe care-l ştia plecat, dar nu ştia unde. La Cluj, era sigură că nu se dusese; i-ar fi spus, dar, de-acum, era tot mai greu să meargă la oraş, de unde, în ultimele zile, venise numai cu veşti proaste:

- Nebunia de pe lume, spusese el, unii se bucură, alţii plâng, şi înghesuială peste tot: unii caută camioane şi vagoane, să-şi transporte lucrurile, alţii bat magazinele şi umplu crâşmele şi restaurantele. Cea mai mare parte din Universitate merge la Sibiu, Facultatea de Ştiinţe şi Agronomia, la Timişoara; tot acolo şi Opera. Preoteasa îl întrebase de Teatrul Naţional.

- Teatrul, nu ştiu ce va fi cu el, răspunsese părintele.

Margit îl strânsese tare în braţe; ea nu se bucura, dar nici nu plângea. ÎI strânsese numai tare în braţe şi nu-i spusese nimic. Apoi îl întrebase ce face ea, preoteasa, ce fac copiii; cum şi tinde i-a aranjat pe cei mari? Părintele îi spusese în câteva cuvinte: liceul Militar din Târgu Mureş se va refugia la Timişoara; băiatul cel mare a plecat acolo; n-a fost nici o problemă, sunt mai mulţi în aceeaşi situaţie, şi-au dat întâlnire, la Alba Iulia, cu cei care vin dinspre Sibiu şi Braşov, apoi au continuat împreună, până la Timişoara. Liceul Papiu Ilarian s-a desfiinţat, iar celălalt băiat a plecat la Sibiu, la Gheorghe Lazăr. Margit tăcea şi asculta, cu o expresie de seriozitate pe faţă; părintele remarcase că nu-şi aprinsese nici o ţigară, cât stătuse el la ei, deşi observase scrumiera cu mucuri proaspete, semn că prietena lor tot mai fuma. Tati Purici venise şi el, cu aceeaşi expresie de seriozitate pe fată şi-i spuse că încă nu ştie nimic despre ce se va întâmpla cu Banca Vatra. În orice caz, ei vor rămâne pe loc, în locuinţa de la etaj. Venise şi Ţuchi, care-l îmbrăţişase cu ochii umezi, în timp ce Laţika stătea ca o stană de piatră. În zilele ei bune, Margit ar fi spus, despre băiat, că tace ca un sfinx; acum tace ea ca un sfinx, se gândise preotul. Apăruse şi Laţi-baci, gălăgios şi exuberant, de parcă echipa lui tocmai ar fi câştigat cel mai important *match* din carieră; când simţi tăcerea apăsătoare din jur, fără să se gândească o clipă, izbucni ca un vulcan:

- No ce fene? Vi s-o-necat corăbiile? Parc-ar fi înmormântare aici, nu...

Apoi îl văzuse pe el, pe preotul român şi se oprise brusc. Margit îl fulgeră pe Horváth Laţi cu o privire tăioasă, iar celălalt încercă s-o dreagă, adresându-se pe româneşte preotului, fără să se poată stăpâni să zâmbească larg.

- Ioi, domnule părinte, acuma să iertaţi...

- Aşa o spus: domnule părinte? Şi te-o luat cu dumneavoastră?, se interesă preoteasa.

- Chiar aşa, confirmă părintele.

- Şi tu ce-ai făcut? Ai zis ceva?

- N-am zis nimic, scutură părintele din cap. Am mai stat un pic şi-am plecat.

Rememorând toate acestea, preoteasa rămânea cu întrebarea:

- Unde poate să fie? Şi continuă:

- Numai de nu s-ar fi întâlnit cu Pişta... Căci ea se întâlnise cu Pişta care, de a doua zi după comunicat, nu mai dăduse pe la casa parohială, lăsând caii neţesălaţi şi neadăpaţi, de se nevoi părintele şi servitoarele, cum au putut, până le trimise badea Vasile Sălăjan un băietan să se ocupe de cai. Când îl întâlnise preoteasa pe Pişta, acesta avea ochii răi şi tulburi sub pălăria cea bună, de sărbătoare, cam mototolită şi neperiată, acum; flăcăul o privise drept în ochi, cu o privire rea, dar se făcuse că n-o vede şi trecu pe lângă ea scrâşnind din măsele şi mirosind a rachiu.

—Numai de nu s-ar întâlni cu Pişta... Altfel, nu putea face decât presupuneri:

—Poate s-o dus pe la spital, la Ghiţă Lupu, să mai afle noutăţi; ori s-o-ntâlnit cu agronomul. La restaurant nu poate fi, pentru că nu intră niciodată, în nici o crâşmă. Dacă s-ar fi oprit la Doamna Netti, mi-ar fi trimis vorbă, prin servitoare... Poate-o urcat Butuceii şi-o mers la familia Baciu... Ori o luat-o pe sub Coastă şi-o răzbit dincolo de Lacuri, la cealaltă familie Baciu, socrii răposatului părinte Simu, în locul căruia am venit noi aici... Ori la familia Covată, părinţii doamnei Vereşezan, soţia celui ce ţine hotelul şi restaurantul... ştiu cum sunt toţi: nu-l lasă să plece, cu una, cu două... aştern masă... nu că s-ar încurca la băutură, că mai mult de un pahar de rachiu şi unul de vin nu bea... dar îi place să stea la poveşti, până uită de el... uită şi de noi şi de toate... poate aşa-i cel mai bine... ce să facem amândoi aici? Să ne lăsăm roşi de gânduri negre?

Nu s-ar putea spune unde anume a fost părintele atunci când soţia lui îi simţea lipsa şi se întreba pe unde poate fi; dar ceea ce se poate spune sigur este că, în ziua în care părintele venise de la Cluj şi-i spusese preotesei ce se-ntâmplă pe-acolo, povestindu-i, mai ales, vizita la prietenii lor cei mai buni, Margit şi Tati Purici, nu-i spusese chiar tot: nu-i spusese că, în acea zi, ieşind pe poarta imobilului de la nr. 47, de pe Bulevardul Regina Maria, părintele o luase la stânga, spre Cercul Militar, traversase părculeţul dintre clădirea Teatrului National şi Catedrala Ortodoxă şi intrase, pe poarta cu boltă, în curtea Palatului Episcopal. După ce stătu un timp în curte, vorbind cu unul şi altul din preoţii care treceau, încolo şi-ncoace, pe aleile curţii prelungite într-o zonă cu

straturi de flori, ieşi pe aceeaşi poartă boltită pe care intrase, traversă strada şi urcă treptele albe ale Catedralei Episcopale.

Sigur de tot nu s-ar putea spune de ce anume preotul nu-i spusese, deocamdată, nimic soției sale despre acest moment al zilei petrecute de el la Cluj; poate unde simțea că fusese un răstimp cu totul particular, care avea nevoie de un cadru şi o atmosferă specială, pentru a fi reînviat, ori măcar evocat. Prilejul nimerit şi aşteptat se ivi numai în seara acelei zile, când, în panii dublu, din dormitorul familiei, după ce suflase în lampa cu picior de bronz, iar flacăra ei gălbuie se stinsese cu un norişor de fum mirositor, preoteasa, în cămaşă de noapte, se aşeză lângă el, aranjându-şi perna pentru culcare.

Părintele era el însuşi tot în cămaşă de noapte, cu brâuri subțiri de arnici negru la guler şi la mâneci. Stătea pe spate, rezemat cu umerii şi capul pe perna uşor ridicată, ca pentru poziția de lectură şi aştepta să simtă alături corpul subțire, dar tare, în consistența lui, al soției sale. Camera de dormit era în coltul casei în formă de L, cu un perete spre spațiul din jurul bisericii şi altul spre stradă; ceilalți doi o despărțeau, unul, de prânzitor şi celălalt de odaia copiilor.

Aşa cum erau aşezați amândoi, în largul pat matrimonial, aveau, în spatele creştetelor şi al umerilor, dincolo de zid, brâul destul de îngust de iarbă care înconjura biserica, apoi clădirea lăcaşului, învălită în noapte şi vibrând, stins, de liniştea cu aromă rece, austeră, de tămâie şi fiim de lumânare; la dreapta lor era fereastra largă a dormitorului, pe care totdeauna preoteasa şi-o amintea, cu emoție, sub fluturarea diafană a perdelei străvezii, iar acum conținea umbra masivă a Coastei Popii, cu cerul de cerneală întins deasupra ei, în care licăreau, subțiri, luminile tremurătoare ale stelelor; Luceafărul, căruia ei îi spuneau Steaua Ciobanului, nu se vedea; în stânga, odăița copiilor adânciți în somnul lor de poveste, iar dincolo, bucătăria de iarnă, cu somnul greu al servitoarei, Amalica. Cealaltă, Anica mică, dispăruse cu totul din noaptea comunicatului şi preoteasa nu mai ştia nimic de ea.

Părintele şi soția lui se aflau în postura care exprima cel mai bine atât intimitatea lor calmă, de soț şi soție, cât şi consonanța sufletelor care găseau, abia acum, răgazul să comunice liniştit; aşa că el completă ceea ce lipsise din povestea zilei abia încheiate. În curtea Episcopiei se întâlnise cu aproape toți cunoscuții lor din mediul preoțesc: îl întâlnise pe părintele Vasile Bogdan, un bărbat trupeş, cu mijlocul scos înainte, pe părintele Pavel Şendrea, cu trupul lui voinic şi drept, frumoasa barbă castanie şi fruntea albă şi înaltă, părintele Ioan Buiu, cu fața lungită şi palidă, adusă în unghiul bărbii scurte şi ascuțite, părintele Ioan Ruşdea, mai slab şi aparent uscat la față, de loc şi el din Munții Apuseni, pe care-l întrebase despre fetița Delia şi băiatul Nehi. Îl salutase cu mult respect pe părintele profesor Liviu Munteanu, o persoană măruntă şi vioaie, cu fața rotundă, în trecere grăbită prin curtea Episcopiei; în schimb, părintele profesor Izidor Todoran, înalt, cu fața luminoasă, se opri pentru o scurtă discuție despre momentul greu prin care treceau. I se alătură, la scurt timp, părintele

profesor Ioan Zăgrean, un năsăudean brunet, cu ochi negri, focoşi, sub sprâncene bogate, şi părintele profesor Ioan Bunea, o persoană exprimând bunătate şi caldă înțelegere, prieten apropiat, împreună cu preoteasa Mărioara. Apăruse, parcă în fugă, deşi se-ntinse şi el la vorbă, tânărul preot Florian Geomolean, paroh la Beclean, cu coama lui roşcată şi ființa măruntă, în veşnică agitație. Venise, în căutare de veşti, de la Apahida, unde era preot, părintele Ioan Lazăr, cu fața lui de sfanț bizantin şi vorba moale, întrebat de fiica Lidia şi băiatul Mircea. Se oprise cu ei şi un consătean mai tânăr al preotesei, asistentul universitar I.V.Spiridon, poet şi publicist, o fața subțiratică, din unghiuri ascuțite, îngrijorat şi el de perspectivele neguroase care se anunțau, hotărât să se refugieze în țară, împreună cu alți tineri poeți, între care Vasile Copilu-Cheatră era mai cunoscut, pentru a întreține, prin versurile lor, conştiința Ardealului în suferință.

Părintele asista şi participa la discuții nu numai cu acea rezervă, care îi stătea în fire, şi pe care unii o luau drept timiditate, dar şi cu un gând ascuns, care îl făcea să întârzie pe aleile curții fără a se angaja, însă, cu totul în convorbirea care-şi schimba mereu participanții, dar nu şi subiectul; el ar fi vrut să intre, chiar într-o scurtă audiență, la episcopul Colan, pândind ceea ce îşi închipuia că poate să fie momentul potrivit să urce scările şi să încerce să fie trecut pe listă. Dar când, după ce se oprise odată în grupul format în jurul părintelui profesor Izidor Todoran, cu părul său blond roşcat, cam vâlvoi, se repezise, apoi, pe scări, pentru ca să coboare, nu peste mult timp, destul de dezamăgit, şi să reintre, din nou, în schimbul de replici, tânărul preot Florian Geomolean le spuse tuturor că sus, în anticameră, este înghesuială şi puține speranțe pentru o audiență neprogramată din timp, părintele aşteptă momentul potrivit să se desprindă şi se îndreptă spre ieşirea boltită.

Intrat în catedrală, părintele se lăsă, mai întâi, învăluit de răcoarea înmirezmată a lăcaşului. După ce se închină la icoana de pe tetrapod, se retrase în dreapta, în coltul zidului înalt care contura una din bolțile laterale. Rămase o vreme acolo, în picioare, apoi făcu doi, trei paşi spre cele câteva rânduri de scaune din absida dreaptă. De acolo avea o perspectivă aproape completă asupra navei încăpătoare, atât de fericit proporționale pe lățime şi înălțime, cu senzația ei de lărgământ asigurată printr-o maximă economie în extinderea orizontală şi cu avântul ei echilibrat spre înălțimea care, prin jocul de lumini al boitei, aducea atât de aproape cerul diafan, spiritualizat.

La vremea aceea, lăcaşul nu era încă finisat, spații mari din pereții lui interiori fiind de un alb gălbui şi sur, rezultat din tencuiala care aştepta zugrăveala; mare parte din catapeteasmă era însă montată, cu icoanele principale în ferecătura de lemn aurit. Erau conturate şi torsadele verticale, din împletituri de piatră albă, care desemnau jocid bolților secundare, ca nişte uriaşe înmuguriri ale boltiții principale, înmănunchiate împreună ca într-un buchet de spațiu, în care cobora candelabrul uriaş, de metal, danie regală; absidele laterale erau definite şi ele, fiecare deschisă cu câte cinci coloane rotunde, verticale, lucind stins în coloritul lor albăstrui-fumuriu, după cum pe de-a-ntregul

întemeiat era şi amvonul, în stânga navei principale, aproape la acelaşi nivel cu pardoseala, cu balustrada lui de piatră albă care-i delimita patratul aproape perfect pe latura căruia dinspre interiorul navei un vulture de piatră sură, cu aripile pe jumătate deschise, aştepta povara cărții sfinte.

Din umbra bolții unde se retrăsese, părintele primea toate aceste imagini ca pe o substanță diafană, ceva ca un amestec de lichid cu abur şi mireazmă, pe care şi-l încorpora, ca pe o inspirație. Foarte aproape de el, abia la doi, trei paşi, era strana cântăreților, unde tocmai se strângea un gmp de tineri, teologi, desigur, înconjurând figurile mai mature şi mai cunoscute ale cântăreților, dintre care părintele îl ştia pe Emanoil Țifrea. După mişcările preoților în odăjdii, din fața altarului, între care se distingea statura falnică a părintelui Florea Mureşanu, cu barba castaniu roşcată şi frumusețea lui stranie, de luceafăr amestecat cu demon, se vădea că o ceremonie liturgică abia fusese încheiată. Un călugăr uscat, cu fața aproape toată pierdută în barba țepoasă, după cum trupul întreg îi părea topit în rasa cenuşie, pe care abia reuşise să-l decupeze din umbra absidei, îi spuse părintelui că Vlădicul Colan dispusese ca, în acele zile de grea încercare, catedrala episcopală să fie în neîntreuptă rugăciune. Peste zi, se slujea liturghia de dimineață, utrenia, şi cea de seară, vecernia, de către preoții lăcaşului şi oricare altă față bisericească doritoare, iar între timp, grupuri de cântăreți, cei mai mulți studenți în teologie, dar şi din cei de la conservator, cântau psalmi, tropare şi pricesne, ca peste noapte să se rânduiască, neîntrerupt, călugări şi călugărite în ceea ce ei numeau *rugăciunea neadormită.*

Acum, după cele câteva mişcări şi tuse uşoare, de pregătire, cântărețul principal atacă Psalmul 50:

Miluieşte-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta
şi după mulţimea îndurărilor Tale şterge fărădelegea mea.
Spală-mă'ntru totul de fărădelegea mea
şi de păcatul meu mă curăteşte.
Că fărădelegea mea eu o cunosc
şi păcatul meu înaintea mea este pururea.
Ţie unuia am greşit
şi răul în faţa Ta l-am făcut,
aşa ca Tu să Te îndreptăţeşti întru cuvintele Tale
şi Tu să biruieşti atunci când vei face judecata.

Vocea lui răsuna plin, fără să-şi dea, însă, întreaga măsură a puterii sale, rămânând egală şi apăsată, fără insistență sau exagerare; ceilalți îl urmăreau, unii cu ochii pe carte, alții cu ei în gol, murmurând uşor, cu buzele lipite, un zvon mai mult presupus decât auzit.

Stropi-mă-vei cu isop şi mă vei cutări,
spăla-mă-vei şi mai alb decât zăpada mă voi albi.
Auzului meu vei da bucurie şi veselie,
bucura-se-vor oasele cele zmerite.
Întoarce faţa Ta către păcatele mele
şi toate fărădelegile mele şterge-le.
Inimă curată zideşte întru mine Dumnezeule,
şi duh drept înnoieşte întru cele dinlăuntru ale mele.
Nu mă lepăda de la faţa Ta
şi Duhul T.iu cel Sfânt nu-L lua de la mine.
Dă-mi iarăşi bucuria mântuirii Tale
şi cu duh stăpânilor mă întăreşte.

Învâţa-voi pe cei fără de lege căile Tale şi cei necredincioşi la Tine se vor întoarce.
Izbăveşte-mă de vina sângelui, Dumnezeule, Dumnezeul mântuirii
mele;
bucura-se-va limba mea de dreptatea Ta
Doamne, buzele mele vei deschide
--şi gura mea va vesti lauda Ta.

Cântarea se răspândise, instantaneu, încă de la cele dintâi tonuri, în spațiul boltit şi ajunse să fie una cu el, expresia lui sonoră, aşa cum mireazma de tămâie şi fum era expresia lui olfactiv ă, iar prefirarea luminii prin penumbră îi era cea vizuală. Prin această materialitate imaterială care cuprindea tot ce era în spațiul boltit, înainta, dinspre uşile masive de la intrare, un şir aproape neîntrerupt de credincioşi, bărbați şi femei, tineri şi bătrâni. Înaintarea lor se potolea înainte cu câtiva paşi de tetrapod, unde fiecare îşi aştepta rândul cu o răbdare parcă încordată întrucâtva. Apoi, când cel dinaintea lui păşea în lateral, căutându-şi un loc în spațiul boltit, în care lumina cădea de sus, ca o cascadă diafană, următorul înainta, se înclina făcându-şi cruce, săruta icoana şi se depărta, la rândul lui, ca să lase rând celui care urma. În acest timp, grupul de cântăreți din jurul stranei îşi uni vocile şi cuvintele psalmului 2 se auziră distinct:

De ce oare s'au întărâtat neamurile şi
de ce'n deşert au cugetat popoarele?
S-au strâns laolaltă regii pământului,
mai-marii intre ei s-au sfătuit

împotriva Domnului şi-a Hristosului Său...

Între timp, părintele văzu cum, în spațiul golit din fața tetrapodului, înainta o tânără în costum elegant de oraş; purta un taior în culori de toamnă, un castaniu topit în ocru, un şal uşor de culoarea miezului de alună, Ia gât, pantofi maro, cu tăietură clasică. Cu degetele îngrijite ale mânii stângi, strângea mănunchi mănuşile din piele fină Tânăra făcu paşii până în fața tetrapodului cu o siguranță uşoară, parcă ar fi plutit şi, totodată, ar fi ştiut foarte bine cum se face ca să pluteşti, se înclină, mai mult din interiorul ei decât din forma corpului, sărută icoana în timp ce degetele împreunate ale dreptei se apăsau cu simplitate şi hotărâre pe frunte, pe piept şi pe umeri.

Grupul cântăreților intona:
Graiurile mele ascultă-le, Doamne,
înţelege-mi strigarea!
Ia aminte la glasul rugăciunii mele,
Împăratul meu şi Dumnezeul meu,
căci ţie mă voi ruga, Doamne!
Dimineaţa vei auzi glasul meu,
dimineaţa voi sta înaintea Ta şi Tu mă vei vedea.

Că Tu nu eşti un Dumnezeu care vrea fărădelegea,
nici va locui cu Tine cel ce doreşte răul;
Nelegiuiţii nu vor rămâne în preajma ochilor Tăi,
urâtu-i-ai pe toţi cei ce lucrează fărădelege;
pe cei ce grăiesc minciuna tu îi vei da pierzării,
pe omul ucigaş şi viclean îl urăşte Domnul.
Dar întru mulţimea milei Tale voi intra în casa Ta,
în frica de Tine mă voi închina spre locaşul Tău cel sfânt.
Din pricina vrăjmaşilor mei, Doamne, călăuzeşte-mă
întru dreptatea Ta,
calea Ta fa-o dreaptă înaintea mea.

Acum îi venea rândul, la închinare, unui domn într-o frumoasă ținută sobră, lipsită, însă, de acel detaliu concret sau de atmosferă care ar fi făcut, din ea, o ținută elegantă; aşa cum era, era una corectă, dar nu țeapănă, cu ceva adevărat omenesc în ea.

- Pe profesorii universității îi cam cunosc, se gândi preotul, ar putea fi unul din ei; ar putea fi un director de bancă, dar dintr-o generație mai tânără şi de la alt nivel decât Purici, continuă el, în timp ce vedea cum domnul pune, în închinarea lui, un accent, nu foarte apăsat, dar vizibil, de umilință pioasă.

- Poate că e urma învățăturii de la mama sa, care s-ar putea să fi fost o țărancă adânc credincioasă, cum am cunoscut atâtea, şi care l-a învătat, de mic copil, să se închine astfel; iar el, acum, a căutat accentul acela de credință adevărată, pe care i l-a transmis mama lui.

Între timp, la gnipul cântăreților se adăugă tânărul teolog Leon Bândilă, pe care părintele îl cunoştea destul de bine; văzându-i statura puternică, pieptul şi umerii tari ca piatra, gând ca un trunchi, el se înfioră la presimțirea vocii minunate pe care o aştepta să pornească din această ființă.

Îndepărtaţi-vă de mine voi, meşteri ai fărădelegii,
căci auzi t-a Domnul glasul plângerii mele;
Domnul mi-a auzit niga,
Domnul mi-a primit rugăciunea.
Să se ruşineze şi foarte să se tulbure top vrăjmaşii mei,
acum, degrab să dea inapoi copleşiţi de ruşine!

Vocea curată şi puternică, de bas profund, umplu întreg spațiul de o înfiorare adâncă; părintele o simți, ca pe o vibrație tainică, în cele mai mărunte detalii ale ființei sale.?

Scoală- Te, Doamne, intru mânia Ta,
înalţă-te pân'la hotarele duşmanilor mei;
scoală- Te, Doamne, Dumnezeul meu, cu porunca
pe care ai poruncit-o,
şi adunare de popoare Te va inconjura,
şi de dragul lor in înălţime Te vei întoarce.
Domnul va judeca popoarele;
Doamne, judecă-mă după dreptatea mea
şi după nerăutatea de deasupra mea.

Diaconul Leon Bândilă mai intonă, apoi, cuvintele Psalmului 8; de această dată, grupul de cătăreți se acomodă astfel încât vocile lui înconjurară vocea tare şi profundă a solistuluі, cum un grup de mlădițe tinere înconjoară trunchiul tare şi noduros al unui stejar

Doamne, Dumnezeul nostru, cât de minunat este numele Tău
în tot pământul!
Că măreţia Ta s-a înălţat mai presus de ceruri.
Din gura pruncilor şi-a celor ce sug
Ţi-ai pregătit laudă, din pricina vrăjmaşilor Tăi,
ca să-i nimiceşti pe duşman şi pe răzbunător.

Când privesc cerurile, lucrul mânilor Tale,
luna şi stelele pe care Tu le-ai întemeiat:
Ce este omul, că-Ţi aminteşti de el?
sau fiul omului, că-l cercetezi pe el?
Micşoratu-l-ai pentru o clipă mai prejos de îngeri,
cu slavă şi cu cinste l-ai încununat
şi l-ai pus peste lucrul mânilor Tale,
pe toate le-ai pus sub picioarele lui,
oile şi boii, da, totul,
chiar şi fiarele câmpului,
păsările cerului şi peştii mării,
cele ce străbat cărările mărilor.

Doamne, Dumnezeul nostru, cât de minunat este numele Tău în tot pământul!

Între timp, nava lungă şi înaltă a Catedralei aproape că se umpluse de credincioşi; părintele recunoscu pe cei mai mulți dintre preoții şi profesorii cu care se întâlnise în curtea Palatului Episcopal. Reverenzile negre se strânseră către absida din dreapta, cea de peste golul încăperii față de strana cântăreților. Diaconul Bândilă şi grupul de cântăreți care-l însoțeau pronunță, în crescendo, ultimul verset al psalmului, apoi îşi trase sufletul căutând cu privirea mulțimea care umpluse lăcaşul; era ca şi cum i-ar fi estimat numărul, ori ar fi căutat cu privirea să vadă dacă cei care ar fi trebuit să fie acolo, în acel ceas deosebit, erau cu adevărat prezenți. Ca şi când ar fi fost mulțumit de ceea ce îi era dat să vadă, el îşi îndreptă privirile spre gntpul de reverende negre din față şi parcă le transmise un semnal; apoi începu, pornind de jos, ca şi cum şi-ar fi scos glasul dintr-o suferință reală a trupului:

La râul, la râul Vavilonului,
Când mi-am adus aminte de Sion,
De tine, Soane.

Să se lipească limba de gâtlejul meu,
De îmi voi uita de Sion,
De tine, Sioane...

Ceilalți îl însoțiră curând; după câteva alte cântări, reluară, împreună, o altă variantă:

La râul Babilonului, acolo am şezut şi am plâns, când ne-am adus aminte de Sion.
În sălcii, în mijlocul lor, am atârnat harpele noastre.
Că acolo cei ce ne-au robit pe noi ne-au cerut nouă cântare, zicând:
„Cântaţi-ne nouă din cântările Sionului!"
Cum să cântăm cântarea Domnului în pământ străin?
De te voi uita, Ienisalime, idtată să fie dreapta mea!
Să se lipească limba mea de grumazul meu, de nu-mi voi aduce
aminte de tine...

Abia pronunțase prima sintagmă a cântecului că între cei din lăcaş se simți o înfiorare; repetiția ei fu pronunțată, cu voce interiorizată, de toți clericii prezenți, care duseră împreună cântarea tânguitoare, peste capetele credincioşilor care umpleau biserica, spre finalul ei. Iar când, după un scurt moment de respiro, diaconul Bândilă începu cu glas înalt:

Cât de mărit...,

corului clericilor li se alăturară voci curate de bărbați şi femei:

Cât de mărit
Este Domnul în Sion!
Nu poate limba a tâlcui.
Mare este Domnul în cer, pe tron
Şi până-ntr-un fir de iarbă pe pământ!
Mare eşti, pretutindenea, Doamne, pretutindenea eşti mărit,
În zi, în noapte, cu strălucire!

Toate acestea i le spuse părintele preotesei sale, în seara aceea, când se aflaseră, în fine, singuri în dormitorul familiei; evident, nu-i cântase fiecare psalm, îi spusese numai că poezia lor adâncă se potrivea atât de dramatic cu momentele pe care le trăiau. Şi mai era ceva ce nu-i spusese,

nu pentru că n-ar fi putut găsi cuvintele potrivite, ci pentru că el însuşi era nedumerit. Pe retină mai păstra, încă, imaginea verticalelor sobre ale reverendelor preoţeşti, adunate şi răspândite, în acelaşi timp, în curtea şi grădina episcopală, grupate, ca un mănunchi de forţe, în spaţiul luminat de sus al incintei boltite a catedralei. Oare chiar reprezintă o forţă siluetele acelea verticale, ca nişte tuşe de negru şi gri închis, cărbune îmbinat cu oţel? Părintele nu avea un răspuns limpede la această întrebare; poate de aceea preferase să nu-i mai spună nimic preotesei.

5.

Cu gânduri la fel de amestecate, la fereastra camerei de zi a familiei părintelui Bujor, câteva dealuri mai spre miază-noapte, stătea şi domnişoara Lucica, fata cea mai mare a părintelui Andrei şi a preotesei Lucreţia. Vedea o parte din valea prin care curgea pârăul Imbuz şi dincolo de care era şcoala satului, drumul care mergea pe marginea văii, câteva căsuţe ascunse în îngrămădiri de verdeaţă prăfuită şi panta înierbată de la drum la casa lor, tăiată de aleea cu altoi tineri şi cu tufe de trandafiri. În curte, aproape de casă, se vedea o parte din acoperişul şopronului vitelor şi ceva din alcătuirea bucătăriei de vară; vatra focului din curte stătea rece şi părăsită.

- Ca într-un cântec trist, se gândi Lucica.

După Comunicat, în noaptea de 30 spre 31 august, nimeni nu se mai îngrijise de foc; cei şase peşti frumoşi, lungi şi lucitori ca nişte cuţite de oţel, aduşi de Vasâlică şi pregătiţi pentru grătar de Nuţa, fuseseră uitaţi pe tava lor, pe masa de-afără. Nimeni nu mai ştia ce se întâmplase cu ei:

- Vreo mâţă, din cele nebune, care bântuie pe-aici, că Bălan nu se-atinge, presupuse preoteasa, a doua zi dimineaţa, când se trezise cu obrajii umflaţi de plâns şi cu ochii roşii. Fetele, amândouă, erau şi ele sleite de plâns, iar Şari se uita încă în jurul ei, nedumerită, cum făcuse de când, la miezul nopţii, în casa şi curtea părintelui izbucniseră tânguielile femeilor, întretăiate de ţipete sfâşietoare. Atunci, vecina se târâse cu greutate spre casă, sprijinindu-se, cu o mână în băţul ei noduros şi cu cealaltă în braţul întins de Nuţa şi văitându-se, ca niciodată, de genunchiul bolnav, dar a doua zi spre seară revenise ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat; păstra, totuşi, o anume seriozitate, uitându-se cu îngrijorare la feţele plânse ale celorlalte. Părintele plecase, nu se ştie unde, încă din zori, când îl strigase, de la poartă, învăţătorul Gheorghe şi primarul Vasile Gurzău, tatăl lui Ionel. Era încă întuneric, un întuneric greu şi apăsător, în care abia dacă licărea, ca un punct de sânge, focul de la ţigara învăţătorului, iar valea, sau poate vântul aveau un foşnet de frunze moarte. Venise abia spre seară, înnegurat şi ostenit şi apoi plecase iar şi, la întoarcere, se dusese direct la biserică, pentru slujba de Duminică. De atunci, tot aşa, pleca şi venea, pe neaşteptate, negurat şi îngândurat.

Acum Lucica stătea la geam şi privea, golită de gânduri; apoi, după un răstimp pe care nici cum nu l-ar fi putut măsura, auzi glasuri în curte, lângă intrare; venise părintele cu Vasile Gurzău, un ţăran puternic şi greoi, cu o pălărie aproape orăşenească deasupra cămăşii albe, ţărăneşti, peste care purta un laibăr negru de pânză de casă, ca o vestă fără mâneci. Lucica nu-i văzuse venind, dar acum îi auzea şi-i vedea; tatăl ei nu mai părea aşa îngândurat, şi vocea părea că-i suna altfel, cât despre badea Vasile, el era aşa cum era întotdeauna, ca expresia unei forţe liniştite şi constante; în jurul lor se învârtea, parcă ameţit, cu blana lui flocoasă, albă gălbuie, cânele Bălan; berbecuţii nu se vedeau, poate păşteau prin altă parte a ciuţii înierbate.

- Cine ştie?, îşi spuse fata cea mai mare a părintelui. Cine ştie?, poate dă Dumnezeu.

Apoi se aşeză la masă, îşi căută vechiul ei caiet de însemnări şi începu să noteze.

Încăodată se vădeşte, îşi începu ea însemnările, *cât suntem de neînsemnaţi pe harta Europei; exact impresia pe care am avut-o, în Secare din marile oraşe pe care le-am vizitat, şi mai ales la Paris. Când vedeam minunăţiile pe care le-au făcut alţii, nu puteam să nu mă întreb:*

- Şi noi, noi unde eram în timpul când ei făceau Catedrala din Ulm, Domul din Köln sau impunătoarea Nôtre Dame, din Paris? Ce-am făcut noi, comparabil cu toate astea şi cu multe altele, încă?

Şi-mi aduceam aminte de rictusul gurii şi sclipirea tăioasă din ochii domnului X. Suntem ca şi când n-am fi şi mă gândesc că poate mai bine ar fi fost nici să nu fim vreodată: nu s-ar fi ştiut în veac de noi, pe când aşa, suntem cunoscuţi doar prin lipsa noastră de însemnătate. Şi totuşi, totuşi, nu pot să mă las cu totul copleşită de gânduri astfel de negre, nu pot să mă dau bătută şi să mă predau, să-i spun lui, dlui X: ai dreptate, aşa-i cum zici, suntem un nimic, nici măcar un mare nimic, ci nimicul nimic... Uite cum se joacă pe harta noastră cu creionul: astă-vară Stalin, acum Hitler şi Mussolini... Dar oare, dacă suntem neputincioşi în plan politic, pentru că nu contăm, din punct de vedere militar, ci numai ca rennen în calculele strategice ale altora, sursă pentru poftele lor: pentru romani, aurul; tot aurul, dar şi pădurile şi sarea şi celelalte, pentru austrieci; grâul şi vinul Basarabiei, pentru ruşi; acum, petrolul, pentru nemţi; în viitor, cine ştie ce va mai fi… *Deci, dacă suntem cu mânile legate, prin lipsa adevăratei forţe care contează, chiar n-avem nimic de spus lumii? Nimic, decât aşa, câteodată, câte-un mesaj meteoric de la vreun Cantemir, de la vreun Enescu, iar acum, de la un Brâncuşi?*

Stau şi mă gândesc: noi, femeile, mama, Mărioara şi cu mine, am plâns de-atunci, din noaptea aia, am plâns de nu ne-am mai oprit decât când nu mai aveam lacrimi... Auzisem expresia: i-au secat lacrimile, şi credeam că-i o simplă formulă, o metaforă... Dar e adevărat, poţi să plângi atâta până când într-adevăr nu mai ai lacrimi, seacă, e un proces fiziologic de epuizare a secretiei pe care noi o numim lacrimi şi-o învăluim cu atâta tristă poezie. În schimb, vecina şi Nuţa au zmiorcăit, atunci, pe loc, de câteva ori, dar a doua zi... a doua zi, n-aş putea spune că erau senine,

nici împietrite într-o durere mută, dar potolite, calme, într-un fel de stabilitate care mă miră şi pe care nu pot s-o descifrez... Ori badea Vasile, primarul... nu s-ar putea spune că-i un nesimţitor, îl cunosc foarte bine, dar acum e stabil şi egal cu sine, cum este materia însăşi: o piatră, sau un lemn. Şi nu cred că e numai diferenţa de cultură, deşi, poate, tocmai diferenţa de cultură este... Dar vreau să zic că nu e diferenţa de grad de cultură: că noi, adică, având o cultură cultă, aşa-zis mai înaltă, am fi mai complicaţi, deci cu mai multe posibilităţi de a ne exterioriza afectele, iar ei, având o altfel de cultură, una folclorică, ori populară, orală, cum o fi să-i zicem, sunt mai puţin instruiţi şi exersaţi în acest domeniu... Cred că e mai mult şi e altceva decât problema simplă a exteriorizării; cred că problema este a trăirii... A trăirii vieţii în integralitatea ei, adică atât în cotidian, vreau să zic, cât şi în ansamblu, în destin... Că vecina şi badea Vasile sunt sau pari liniştiţi, în împietrirea lor, încă a doua zi după Comunicat, mi se pare că vine dintr-o experienţă sau dintr-un exerciţiu care nu este numai individual, în orice caz, nu strict individual... Uite, gândindu-mă la ei, acum, le văd acele aure translucide sub care îmi apar, de la o vreme, în gând, cei mai apropiaţi ai mei şi chiar cunoştinţe pasagere. Sunt formaţiuni omogene şi armonioase: vecina, cu toate limitele ei, dintre care unele sunt, pentru noi, prilej de haz afecmos, îmi apare ca o formaţiune armonioasă, întreagă, egală cu sine şi coerentă, ceva de perfecţiunea unui ou... Iar badea Vasile, cu tăria lui, cam molcomă şi mărginită, de ardelean, mi se arată ca un deal; un deal nu prea mare, desigur, pe lângă care nu munţii, care sunt, hăt!, departe, şi la propriu, şi la figurat, dar dealurile mai ridicate, de-aici, din jurul nostru, sunt nişte coloşi. Cu toate acestea, dealul care este badea Vasile este un deal adevărat, statornic nu atât în proporţiile sale, cât în stabilitatea lui, un deal pe care poţi conta că stă acolo şi e de neclintit; sigur, mult mai uşor de urcat şi de trecut decât dealurile..., mă mg, dealurile care contează, dar despre care poţi fi sigur că este şi va fi mereu acolo, poţi avea încredere în el că nu-ţi va face

figura ca, într-o bună dimineaţă, când te vei trezi, nu-l vei mai găsi la locul lui în peisaj şi nici pe hartă... Nu, badea Vasile e mereu la locul lui...

Sfârşind de scris aceste cuvinte, domnişoara Lucica râmase gânditoare, cu tocul în mână; după un obicei care-i intrase într-un fel de a doua natură, îşi duse tocul la gură, îl luă între dinți şi începu să-i încerce lemnul mai întâi cu buzele şi apoi cu dinţii din faţă; îl strângea uşor, nici măcar nu lăsa urme pe vopseaua cu care era acoperit, iar gândurile i se învălmăşeau la poarta vorbirii. Se constituiau în formațiuni scurte şi neîncheiate, câte două, trei cuvinte, pe care le lăsa suspendate, pentru că veneau altele la rând, şi-apoi altele.

- Problema asta trebuie s-o reiau, îşi spuse ea în gând. Viața trăită în acest fel are înțelesurile ei, dar şi un mod al ei de a se exprima, o cultură, adică, iar toate împreună constituie nişte valori asupra cărora trebuie să mai meditez. N-avem catedrale mărețe, e drept, dar imposibil să nu avem altceva, simt că avem şi noi valorile noastre... Va trebui să mai caut, să văd...

6.

În primele zile după Comunicat, stările sufleteşti ale contelui Wass erau departe de a fi uniforme în exaltare, aşa cum se aşteptase şi, mai ales, sperase. De bună seamă că fuseseră momente de însuflețire, mai ales în noaptea Comunicatului când, aplecați toți, împreună cu invitații săi, asupra hărților întinse pe masa de piatră, sub bătaia puternică a luminii tari a câtorva lămpaşe mari, ascultaseră cuvintele crainicilor cu sufletul la gură şi cu creioanele gata să noteze, izbucnind din când în când în aplauze şi în exclamații entuziaste. A doua zi, trezit devreme, ca şi când ar fi fost treburi urgente de îndeplinit, puse, mai întâi, starea confuză, de uşoară amețeală, amestecată cu ceva de felul somnolentei, pe seama remisiunii fireşti după un asemenea consum sufletesc, dar pe măsură ce ziua înainta şi, cum treburile urgente, cum fusese şi normal, încă nu se actualizau, nu că nu deveneau presante, dar nici măcar nu se arătau care anume ar putea fi, începu să fie tot mai nemulțumit pe sine însuşi, reproşându-şi lipsa de putere şi consecvență în deplinătatea bucuriei.

- Chiar aşa să mă fi consumat interior şi pe neştiute aceşti douăzeci de ani în fine trecuți, încât să nu mă pot bucura din plin nici măcar două zile încheiate?, se întreba el. Ce mai, dacă fusese o noapte, de fapt, numai o jumătate de noapte, de adevărat entuziasm şi deplină fericire, iar acum mă

las invadat, ca un nevolnic, de infiltrarea insidioasă a… A ce?, se întreba contele, nefiind în stare să-şi definească propriile trăiri, el, atât de exersat în exprimarea unor stări lirice complexe.

Într-adevăt, ce anume îl încărca, prin substratul fiinţei, nu de melancolie, căci melancolic fusese el destul în cei douăzeci de ani trecuţi şi ştia foarte bine să-şi recunoască şi chiar să-şi cultive melancolia, din care îşi făcuse chiar şi un fel de titlu secret de glorie intimă?; să fi fost, poate, nerăbdarea că lucrurile nu se petreceau mai repede? După atâta consum de înflăcărare, în jumătatea de noapte de după comunicat, probabil că subconştientul său aştepta, ca pe ceva firesc şi chiar obligatoriu, dimineaţa cu toate consecinţele comunicatului împlinite, pe când zorii cam tulburi ai zilei de toamnă care începea îi aduceau, în lumina lor uşor cenuşie, toate cele înconjurătoare întocmai cum le părăsise lumina ultimei zile: castelul era tot cum fusese ieri, învăluit de acelaşi aer de vechime în care stăpânul său nu putea descifra semnul sau culoarea unei demnităţi recâştigate, iar nimic din felul în care amănuntele lui ieşeau treptat din tulbureala leşietică a nopţii nu dădea vreun semn că s-a schimbat ceva.

Dar era, poate, şi conştiinţa secretă că, totuşi, soluţia pe care o prezentase Comunicatul nu era cea într-adevăr aşteptată; nefiind deplină, nu putea fi ea, adevărata soluţie, vindecarea rănii care sângera de douăzeci de ani. Sigur că atât el, contele, cât şi toţi invitaţii şi apropiaţii lui, cu care aşteptaseră, invocaseră, reclamaseră, atâţia ani la rând, soluţia, restituirea, repunerea în drepturi, repararea a ceea ce ei considerau enorma nedreptate şi extremul abuz de la Trianon, nici în tot acest timp şi nici, mai ales, în secundele precise în care ascultaseră Comunicatul asupra a ceea ce numeau ei tratativele de la Viena, aveau, într-un colţ al conştiinţelor lor înflăcărate, o luminiţă de veghe, dar, de fapt, ceva cu totul opus luminii purtătoare de speranţă şi ideal, deci o zonă de umbră, un punct negru, mic, e adevărat, dar real şi persistent, prezent acolo, care îi avertiza, când se lăsau avertizaţi, că nu se va obţine, din prima mişcare, recuperarea a tot ce s-a pierdut şi, deci, refacerea Ungariei Mari, aşa cum o visau şi o doreau ei, din Carpaţi până la doi paşi de Viena. Atunci, însă, lăsau acest gând

rău, pornit din sâmburele lui negru, pentru altă dată şi le plăcea să se abandoneze speranţei întregi, idealului deplin, ca unei trăiri totale, fără rabat. Dar acum venise momentul, iar tristeţea tulbure a contelui putea fi tocmai răspunsul firesc la anunţarea acestui moment, momentul în care entuziasmul unei izbânzi putea fi nu numai dublat, cum obiectele de lumină sunt dublate de dublul lor de umbră, deci nu numai dublat de umbră, dar ameninţat, concurat, chiar înjumătăţit, ori mai rău, de amărăciunea persistenţei, cel puţin pe jumătate, a vechii înfrângeri.

Iar când contele ajungea să-şi clarifice gândurile până la acest stadiu, i se şi părea că vede o falcă puternică, de animal vorace, cu colți ascuțiți ca nişte spade vechi şi rupte, cum crănțăneşte şi rupe din contund de vis a ceea ce putea să fie bucuria lui deplină, bucuria lui totală, sublima bucurie. Încât el, care se aşteptase să îmbrace ținuta învingătorului, aşa cum îl arătase fantazarea lui în fața oglinzii vechi, de cristal, se vedea obligat să mai poarte, cel puțin pe un umăr, povara înfrângerii; dar dacă unul din umeri e supus să poarte o astfel de povară, îşi spunea contele, celălalt nu poate exulta deplin sub avântul victoriei şi simte şi el apăsarea înfrângerii şi se îndoaie şi eL

Dar iată că, într-o dimineață din cele imediat următoare, veni şi prima veste bună, cu adevărat bună; începeau să se retragă Ii spusese, prima dată, servitorul lui cu vestă în dungi albe şi negre şi cu figura ca tăiată din bucăți de piatră:

- Înălțimea voastră, binevoiri a cunoaşte că se retrag!, şi contele păru că vede, pe fața imobilă, pe care, în acei mulți ani de când o cunoştea, nu deosebise nici cea mai mică deplasare de linii sau schimbare de expresie, ceva ca trecerea uşoară a unui văl subțire de umbră, sau de lumină?, cum trece umbra luminoasă a unui nor pe cend oglindit într-o apă stătută şi cenuşie. El puse deoparte şervetul alb de care tocmai se servea spre sfârşitul micului său dejun şi avu o grabă în a se ridica pe care nu mai putu să şi-o controleze, iar încă înainte de a ajunge la uşa care dădea spre ieşire, auzi scrâşnetul continuu al roților pe piatra drumului țării, din vale.

Se întrezăreau, printre crengile castanilor bătrâni, pete de echipamente kaki, ca nişte zdrențe de uniforme; la stânga lui, unde se vedea cotitura drumului care ducea spre Sântioana şi, mai departe, spre Gherla şi unde se despărțea calea spre Sântejude, se vedea întreaga coloană, căruțe de campanie şi soldați în formații cam destrămate. Privit de sus, tabloid căsuțelor modeste, cu garduri cenuşii de scânduri vechi şi lărgimea formată de întâlnirea celor trei drumuri, arăta ceva ca o uriaşă împletitură de lanțuri târâtă greoi pe suprafața zgrunțuroasă a drumului; soldații cu capelele tuflite, cu umflătura ranițelor în spate şi arma dusă în cumpănire ori atârnată de-un umăr, câte-un ofițer sau subofițer cu chipiuri de campanie şi fără povară, erau inelele numeroase şi strânse între ele ale uriaşului lanț, iar cănițele şi rar câte-un camion tuşind din eşapament păreau imense verigi, târâte, toate, şerpeşte, după cotitura largă a drumului.

Contele făcu câțiva paşi, înaintând pe o înălțime ca un vârf de promontoriu, înainte de care se oprea îngrămădeala masivă de frunziş bogat a copacilor bătrâni şi de unde avea o deschidere mai bună şi o vedere mai apropiată. De acolo se distingea încărcătura căruțelor şi chiar tresele *gradaţilor pe umerii uniformelor ponosite; dar se vedeau mai ales feţele oamenilor şi contele căuta să identifice trăsăturile dure, expresiile primitive,*

tenurile măslinii închise; ar fi vrut să poată spune că acestea dădeau impresia generală şi nota caracteristică a şuvoiului uman care se scurgea, parcă târându-se, pe drumul ţării, dinspre Gherla spre Sărmaş, la câteva zeci de metri sub picioarele lui.

Se afla, acum, într-o postură care-l mulţumea; e drept, nu avea uniforma de nobil pe el, dar se gândi că e mai bine aşa, pentru că ţinuta oficială ar fi dat un aer de totală artificialitate tabloului, convertindu-l într-o ilustrată ieftină, de propagandă naivă şi stângace, care ar fi subsumat toate detaliile Iui veridice unei falsităţi esenţiale şi pompieristice. Aşa cum era, însă, în ţinuta de dimineaţă a unui nobil de ţară, a cărei siluetă destinsă se profila peste realitatea evidentă a castelului şi domeniului, mai elocventă decât orice simbol, impunea cadrului o dominantă de firesc şi adevăr. Iar frânturile de armată care se scurgeau greoi, în retragere, la picioarele sale, nu puteau fi altceva decât tocmai ceea ce erau: o armată, încăodată, în fine, învinsă. Şi totul era cuprins în reperele principale ale domeniului său, mai evidente, poate, acum, decât oricând: în faţă, erau dealurile rotunjite şi prelungi dinspre Măhal şi Diviciori; într-un plan mai apropiat, luciul întins, de oţel, al lacului; mai aproape, câteva căsuţe de ţărani şi muncitori pe domeniul său, înconjurate de amănuntele umile ale unor gospodării modeste; apoi tunănil de deal, cu alei şi ronduri de flori, din vârful căruia avea toată panorama la picioare, iar în lături şi în spate, capela, copacii seculari, fântâna cu ambianţa ei florală, castelul şi, încă mai în spate şi mai sus, ca să încununeze şi să domine toate, cripta din lespezi de piatră albă, ca un monument fără timp. Totul înconjurat de lumina aceea a dimineţilor de toamnă grăbită, cu acea tentă metalică şi rece care contura mai apăsat detaliile, accentuându-le concreteţea, dar, în acelaşi timp, le dădea acel aer de obiect confecţionat, sub proaspăta lustruire a luminii vineţii, prin care se manifestau ca semne, engrame ale unui înţeles mai cuprinzător.

Peste drum de poziţia sa, acolo jos, chiar sub nivelul traseului, contele vedea curtea unei căsuţe, pe care o ştia foarte bine; acum se arăta doar o parte din gardul de nuiele şi un colţ din parapetul patrat de bârne înegrite al unei fântâni cu prăjină lungă. Contele văzu, mai întâi, cum se destramă rândurile cam delăsate ale unei formarii de soldaţi, cum se îndreaptă, unii, spre portiţa acelei curţi, apoi cum alţii năvălesc mai tare, din spate, cum se formează o îngrămădeală de uniforme şi feţe asudate în jurul fântânii şi cum prăjina ei lungă şi albă se agită în aer. Urmări cu mult interes scena; buluceala dezordonată din jurul fântânii, tropoteala grăbită, care nu se mai termina, în urma ei, erau semne de indisciplină care-l iritau, pe de o parte, dar îl şi satisfăceau, pe de alta. Era ceva, un traseu, în gândurile lui, care începea cu: Dac-aş fi fost eu ofiţerul..., şi nu mergea mai departe. Dar era şi ceva de felul unei satisfacţii, care se formula cam aşa: Sigur, ce poţi să te aştepţi de la...

Urmărind scena, care se relua mereu, în aceleaşi secvenţe: tropoteala pe drum, buluceala la fântână, agitaţia prăjinii, contele aduna mereu, în gândurile sale, argumente pentru satisfacţia pe care o simţea mereu crescând; era ca şi când i s-ar fi confirmat nişte previziuni. Apoi, amploarea continuă a satisfacţiei, pe care o vedea crescând şi umflându-se ca un balon, începu să facă loc unei nemulţumiri, la început nedefinite, dar curând limpezite şi cu atât mai tăioase. Buluceala, dezordinea de la fântână i se părea prea puţin, ar mai fi trebuit ceva, pe care-l pândea să apară: din tropoteala către fântână, paşi abătuţi spre treptele de scândură ale târnaţului căsuţei; treptele nu se deosebeau prea bine, dar contele aştepta şi anticipa atât de convins această mişcare, încât i se părea că vede siluete cotindu-şi fuga. Iluzia nu dura decât mai puţin de-o clipă, iar când se risipea, contele încerca din nou:

- Poate de data asta, îşi spunea el; şi aştepta să vadă paşi repeziţi pe treptele de scândură şi aşteptarea lui o lua iar înainte şi imagina uşa căsuţei trântită la perete de lovitura unui pat de puşcă.

Şi iar trebuia să accepte dezamăgirea, dar din nou relua jocul şi de fiecare dată îl ducea mai departe; acum ajunsese să imagineze ţipetele disperate ale unei femei îngrozite, putea, chiar, să aducă scena mai aproape, ca printr-un efect cinematografic, să imagineze interiorul căsuţei, figura deformată de spaimă a femeii, expresia feroce a bestiei care se arunca asupra ei. Apoi îşi zise că trebuie să se aştepte ca astfel de scene să se petreacă în şură, sau în grajd, pe un braţ de fân sau pe un aşternut de paie murdare; acolo se petrec violurile crunte, de război, acolo se aruncă fiarele războinice asupra victimelor nevinovate, de-acolo răzbat adevăratele, sfâşietoarele ţipete după ajutor.

Cu toată insistenţa privitorului din vârful colinei înverzite şi atât de frumos amenajate, întâmplările din planul de jos se desfăşurau după acelaşi scenariu: tropoteala dezordonată a încălţărilor soldăţeşti, buluceala pe portiţa strâmtă, înghiesuiala din jurul fântânii şi prăjina subţire, albă şi înaltă, zbătându-se fără noimă la marginea câmpului privirii.

Efortul de imaginaţie care era, de fapt, adevărată trăire, parcă îl epuizase; contele expiră lung. Acum îi trecea prin atenţie ceva ca un fel de gând că va trebui să accepte realitatea; cel puţin deocamdată că se retrăgeau, nu foarte ordonat, cum şi le este, de altfel, caracteristic; că nu arătau ca o adevărată armată, aşa cum intra în vederile sale să fie o armată adevărată, dar nici hoardă nu se putea spune că ar fi fost. Era o strânsură de *băieţi,* cum ştia că le place ofiţerilor lor să le spună, cu figuri comune, cele mai multe de oameni simpli de la ţară, cu naivitatea şi simplitatea scrisă pe trăsăturile şi în privirea lor; dar şi cu ceva aparte, aproape pe fiecare: la unii, un fel de duioşie sfioasă, la alţii, o năstruşnicie veşnic zâmbăreaţă, la alţii, stupiditate, pur şi simplu; dar şi un cifru ascuns, ceva care nu se lasă pătruns, la alţii.

Cel puţin deocamdată, îşi mai spuse, pentru ultima oară, în acea dimineaţă, contele; şi, ca şi cum nu ar mai fi avut nimic de aşteptat de la spectacolul retragerii, el se întoarse, lăsându-se înconjurat, din nou, dar într-o altfel de dispunere, de reperele definitorii ale existenţei sale.

Îşi petrecu celaltă parte a zilei ca şi când ar fi fost cufundat în baia, nici caldă, nici rece, nici limpede, nici tulbure, *călâie,* ar fi putut spune, cu un cuvânt din graiul regăţenesc, de a cărui expresivitate se mira, după ce i-o deprinsese, baia călâie a unei mulţumiri amestecate cu nemulţumirea; era mulţumit că se retrăgeau, dar nu era tocmai mulţumit de felul în care se retrăgeau; ca fost şi viitor ofiţer, putea să aibă şi o surdă nemulţumire profesională; ca grof, reprezentant de frunte al nobilimii ardelene şi ca scriitor, constructor de lumi imaginare, putea fi nemulţumit că retragerea nu se desfăşura după scenariul din viziunile sale. Pe lângă imensa lui satisfacţie pentru ceea ce considera o parte sau un început de reparaţie istorică, dublată de amara conştiinţă că nu se făcuse tot ce se aştepta el că trebuie făcut, venea, acum, şi eşecul relativ al aşteptării cu privire la comportamentul părţilor în scenariul dramei istorice; câştigase, dar nu-i intraseră chiar toate cărţile. Cum spusese popa ăla, acum câteva zile:

- Nu-mi intrase troamful!

Spre seară, când această stare sufletească tulbure se afla, ea însăşi, în cumpănă, putând, pe o cale, să se împrăştie, ca un abur rău din care cineştie dacă va mai rămâne ceva, poate nici amintirea, iar, pe alta, putea să se şi adune şi să *dobească,* cum spuneau ţărăncile despre mănuşile lor de cânepă scufundate în topitorile de prin păraie, ori de la marginile mai puţin adânci ale lacurilor, învechindu-şi amăreala ca pe un venin, contele Wass fu trezit din starea de amorţeală confuză de bătăi puternice în fereastra odăii sale.

- Cine-o fi nebunul ăsta de-mi sparge geamurile? Nu-i nimeni aici să-l oprească? Şi contele îşi adună toată nemulţumirea, strânsă în toate orele zilei, şi ieşi pe peronul castelului, în pragul furiei, cu figura răvăşită, cum nu- -i stătea deloc în fire să fie.

- Dar ce-i? Aţi înnebunit cu toţii?, izbucni el, când văzu statura masivă a lui Lajos, omul de la câni, decupată ca o umbră compactă şi grea în lumina filtrată a dupăamiezii târzii. Şi contele aproape că ridică mâna să lovească, iarăşi cum nu-i stătea în obicei.

—Măria ta! Măria ta!, apucă să rostească răsuflat, fără incantaţia obişnuită din voce, omul de la grajd.

—Ce-i, Lajos? Vrei să-mi spargi... Dar nu mai apucă să-şi încheie reproşul, că Lajos izbucni:

— Măria ta! *Az* oláhok!Valahii! *Az oláhok!V*alahii!

—Ce-i cu Valahii, Lajos, s-au întors? Nu se mai retrag? Au primit întăriri?

— Măria ta! Valahii au spart grajdul şi-au dat buzna la vacile de lapte şi la caii de ham!

— Ce spui tu, Lajos?, izbucni groful, cu o înflăcărare subită.

— Cum spun, Măria ta, au dat buzna, ca lupii, la vacile cu lapte şi la caii de ham!

—Minunat, Lajos! Asta am vrut s-aud! Asta-i o veste mare, o veste nemaipomenită! De când aşteptam eu vestea asta!

Şi iarăşi ca niciodată, groful îl luă de umeri pe sluga sa, încât Lajos se retrase speriat; aproape că îi era frică să nu-l îmbrăţişeze stăpânul său, dar, oricum, sluga nu mai înţelegea nimic.

7.

Povestea despre popa Ilie spunea, mai departe, cum omul care ridicase coliba de bârne şi frunzare în marginea poienii a început să socotească pe degete şi să bombăne printre buze vorbe auzite şi înţelese numai de el. După care a cheltuit două zile umblând prin pădure, cu toporul de-a umăr, chitind câte-un brad, învârtindu-se în jurul lui şi mormăind aceleaşi vorbe neînţelese; pe câte unul şi altul îl lăsa, după ce se răsucise primprejur şi-şi strâmbase grumazul, căutându-i vârful cu privirea; dar pe câte unul, după ce-i dăduse de mai multe ori roată, şi-l aţintise, de sus în jos, cât era de lung, îl însemna cu toporul, lovindu-l de două ori cu ascuţişul fierului. Atunci liniştea se umplea de ecouri repetate, călătorind până departe, să se stingă în zidul de cleştar al muntelui ca o biserică,

iar omul căuta la brâu un răboj, pe care-l ținea ca pe-un fluier, şi-l cresta cu lama custurii de la tureacul cizmei. Apoi îşi continua rătăcirea şi căutând.

După două zile petrecute astfel, omul mai rămase o zi lângă colibă, aşezat pe un butuc, cu oțelul tăios al custurii şi răbojul alături; mai curățise de coajă şi altă creangă, mai groasă, de brad şi făcea semne complicate pe fața ei albă şi curată, ca un os proaspăt. Apoi puse cu grijă cele două răbojuri între grinzile colibei, dormi un somn bun şi a doua zi, de cu zori, o luă la picior, prin desişul pădurii, pe ceea ce lui putea să i se pară o potecă.

Era un timp de primăvară târzie, când totul e înverzit, iar lumina tânără dă semne că se va coace curând; ieşit din tăria pădurilor, omul găsi loc de pas printre ierburile bogate ale unor coline lungi; nu departe, se auzea cântec de apă curgătoare şi prin perdele de crengi fulgerau cioburi de oglinzi oțelite; înainta prin aerul care era ca un fuior nevăzut, împletit din căldură plăcută şi răcoare; un vânt uşor fluiera printre ierburi umede, iar lăcustele mici şi verzi cărora li se spune cosaşi săreau în jurul lui, ca nişte veşti uşoare ale firii.

Din stânga, de sub bolți de crengi, jocul de oglinzi albastre şi verzi al apei curgătoare îl duse pe ceva care putea să fie un drum şi începu să-l urce pe o coamă de deal. Curând, îl ajunseră din urmă grupuri de oameni călări, bărbați, dar şi femei şi chiar copii. Râul era părău, acum, şi când se auzea din fundul văii, când era în dreptul lor şi caii-l treceau la pas, unii slobozindu-şi nările în val şi fornăind, în timp ce băieți şi fete veniți pe jos săreau din piatră în piatră. Apoi urcuşul se făcu mai pieptiş, lumina mai puțină, abia strecurată printre crengi înalte de fagi, caii alunecau cu câte-un picior, icnind, dar, după o ultimă opintire, îi scoase la un loc mai larg, pe o clină de deal înverzit, după care se vedeau alte rânduri de înălțimi, care mai rotunde, care mai prăvălite; întinderi mari de păduri dese şi negre se desfăşurau sfâşiate de văi adânci sau tăiate de goluri largi, care păreau bucăți mari din pielea jupuită, acoperită cu blană scurtă, verde, a unui trup imens de monstru înmormântat sub cer. Lărgimea verde se întindea până departe, dar înaltul albastru era aproape, să-l atingi cu mâna, ca un alt deal, vânăt, după dealul verde; se auzea zgomot şi se vedea mişcare, pe măsură ce se apropia.

Năpădiseră care şi căruțe; aveau rudele lungi căzute la pământ, acum, cu jugurile alături şi boii cu ochi mari şi blânzi rumegând liniştiți; cozile grele, încheiate în câte-un ciucur de păr aspru şi lung, de culoarea pământului, se izbeau alene de spinările lor late. Lângă loitrele carelor, vaci cu burți ca butoiul şi ugerele ca nişte găleți de piele groasă, mestecau cu nările în vânt, atente la chemările de vițel din culcuşurile de fân aromat. Prinşi în lănțug de oiştea căruții, caii fornăiau pe nas, tropotind pe loc din picioarele din față. Printre vite şi care, se scurgeau, leneşe, păraie de oameni în straie albe; pe lângă căruțe, băiețaşi şi copile, îmbrăcați în costume miniaturale de oameni mari, femei de toate vârstele, toate cu ii înflorite şi cătrințe în culori tari sub broderii complicate; fetele, cu cosițe groase, coborând pe umeri ori împletite deasupra frunții, nevestele cu năframe

uşoare, înnodate la ceafă, bătrânele părea că abia-şi țin drept gâtul cu vine groase, sub arhitectura complicată a broboadelor negre, cu ciucuri.

Alături de o căruță zdravănă, cu loitri înalte şi doi cai frumoşi, deshămați, măturând aerul cu cozile lor lungi, omul nostru văzu o fată trecută de prima tinerețe, înaltă şi voinică, în costumul ei înflorat, dar în altfel de culori decât cele obişnuite, cu un vânăt prețios şi tainic, un verde stins şi abia câte-o scurtă licărire de roşu vechi, în dominanta de alb împănată cu ornamente grele de negru şi cu câte-o vagă nişă de cenuşiu curat.

Bărbatul trecu de căruța cu fata, după ce o privise lung, făcu doi paşi, întoarse fața şi văzu că ochii ei rămaseră să-l urmărească

- Bună vremea, fată frumoasă, spuse el şi se întoarse cu totul şi se opri.

- Bună să-ți fie inima, voinice, răspunse fata şi fața ei uşor măslinie, sub părul bogat, negru-roşcat, păru că se luminează.

- Oare zâmbeşte, ori numai îmi pare mie se întrebă tânărul. Şi apoi cu glas tare, către ea: Ați venit la târguială, ori numai la vedere?

- Şi la una, şi la alta, răspunse fata, iar celălalt iar nu se lămuri dacă zâmbeşte sau nu. Cum ne-o fi norocul, adăugase ea şi bărbatul luă cuvintele pentru sine.

Bărbanil mai stăm preț de câteva clipe şi-o privi lung, apoi, înainte de-a se întoarce iar.

- Bun să ne fie norocul, fată frumoasă!

- La toată lumea să fie, voinice, auzi el, în timp ce se îndepărta.

Cu icoana fetei în vederea de sub pleoape, omul străbătu târgul ca şi când ar fi căutat un loc anume; acolo, la locul găsit, la un geambaş de cai pe care-l ştia el, târgui un cal pe plac: nici prea fățos, dar nici de tot mărunt, mai mult tânăr, decât bătrân, numai bun de învățat, cu încheieturile tari şi măselele ca de oțel, cu privirea blândă, dar ageră, cu nechezatul prietenos. Auzind prețul cerut de cunoştința lui, geambaşul, bărbatul îmbie jumătate; celălalt scăzu cu o jumătate de sfert, iar cumpărătorul sui la trei sferturi. Atunci barba deasă şi căruntă a geambaşului se răsfiră, în dreptul gurii, ca să i se vadă dinții ascuțiți ca nişte colți şi cei doi bătură palma

- Hai să bem aldămaşul, se grăbi bărbosul. Ieste-aici un loc...

- Ba, jupâne, acum n-am vreme. Grijeşte-mi calul aici până mai fac o târguială şi aldămaşul l-om bea la anu'ce vine, pe vremea asta, când oi fi mai îngăduit. Dar acum fă bine dta şi caută-mi o şa bună.

Apoi se strecură, oarecum grăbit, printre oameni şi vite şi ajunse la un loc unde era ceva ca un şopron; scârțâia, subțire, o vioară şi mormăia, înfundat, o gordună. Cumpărători şi vânzători ciocneau ulcele sub şopron, la umbră, ori pe tăpşan, în plin soare; mai erau şi câțiva gură-cască, tolăniți într-un cot, pe iarbă; numai că nu li se scurgeau balele după un strop de băutură. După ce-i măsură din ochi cam cât ai număra până la o jumătate de sută, omul nostru se apropie de ei; îi

întrebă de sănătate, de unde erau şi ce hram poartă, şi le cumpără de băut, câte-o ulcică, la fiecare din ei. Oamenii duseră ulcelele la gură; unii mai cu grabă, alții făcând câte-o închinare scurtă. El stătu cu ulcica în mână, până ce ăilalți le goliră pe ale lor şi părea că-şi face socoteli; apoi îi întrebă care mai vrea. Unii răspunseră da, alții ba, alții tăcură. Bărbatul îşi goli ulcica nebăută în iarba călcată-n picioare, alese, dintre ei, pe cei trei care închinaseră, înainte să bea, iar, la urmă, spuseră, mai cuviincios, ba, şi mulțumiseră; se tocmi cu ei pentru ziua de lucru Apoi găsi o muiere bătrână, cu desagi de vânzare; se târgui şi cu ea şi cumpără doi desagi mari, din aceia care se pun peste şaua calului, şi patru mai mici, dar nu foarte mici, cât pentru un umăr de bărbat voinic. Apoi găsi, cu cei trei după el, un negustor de unelte şi fierărie; îl întrebă unde are negustoria şi, cum îi convenea locul, cumpără unelte şi alte lucruiri de trebuință; rămânea să-l mai caute. Trecură pe la geambaş, care-l rostuise de-o şa înaltă, cu scărițe, la preț bun; unul din cei veniți cu el înşeuă calul şi el fii mulțumit cum îl vede că se descurcă cu cheotorile şi strânge bine curelele pe sub buna calului. Încărcând animalul cu desagii cei mari şi lăsându-l în grija ajutorului său, să-l ducă de dârlogi, omul nostru înainta prin mulțime, cu fruntea ridicată şi privirile rotite, ca şi când ar fi căutat ceva. Se strecurau greu prin îmbulzeală şi el parcă simțea o amăreală în suflet, că nu găsea ce caută; o vreme se mai învârtiră prin târg. Puteau ieşi, la vale, pe drumeagul pe care veniseră, dar putea s-o ia şi dimpotrivă, pe-o cărare cotită, care-i scotea în altă vale. Rătăcirea lui prin târg, cu oamenii arvuniți şi calul după el, semănă, o vreme, cu căutarea drumului de ieşire, dar, de la un timp, nu mai putea fi aşa ceva. Bărbatului i se părea că simte pe spate privirile ascuțite ale celor care-l însoțeau şi parcă-i şi vedea rânjind strâmb. Se hotărî, în sfârşit, să plece şi făcu un ocol larg, spre poarta deschisă sub bolți înalte, de unde poteca urla la vale; acum simțea cum amăreala aceea îi ajunsese în gât.

Făcea paşi mari, pe un tăpşan, în jos, hotărât să lase totul în urmă, când auzi ceva care semăna cu cântecul unei ape sub umbră de frunze:

— Gata cu târgul, voinice? Ai găsit tot ce-ți dorea inima? Fata înaltă, în costum ciudat, îl privea de lângă tulpina unui fag puternic, iar el nici acum nu putea ştii dacă zâmbeşte sau nu; dar fața îi părea încă mai luminată.

- Ba chiar că n-am găsât nimic, răspunse el şi îi păru că rămâne fără suflare.

- Cum aşa? Că văd c-aveți desagele pline..., păru să se mire fata.

- Or fi ele, desagele, pline, da'n-am găsât ce-mi dorea inima..., răspunse tânărul şi se opri, făcând semn celor din urma lui să treacă-nainte cu calul şi să-l aştepte la umbră.

- Şi ce-ți doreşte inima, voinice?, întrebă fata, iar lui i se păru că se uită la el nu ştiu cum, într-un fel ciudat

Atunci el făcu doi paşi mai aproape de ea şi se uită la iia ei înflorată; părea să urmărească cu atenție fiecare floare, fiecare picioruş de cusătură, dar putea să nu fi văzut nimic în fața ochilor, decât fața ei luminată de zâmbet

- Uite-aşa ceva mi-am dorit, răspunse el. O iie ca asta.

- Numai iie? Ce să faci dtale cu o iie? Vrei s-o duci la nevastă?

- Ba, spuse el şi căută să privească amănuntele cusăturii.

- Da'dice nu vrei să-i duci iie frumoasă? N-ai nevastă bună? Ori n-o mai iubeşti.

- Ba, spuse el iarăşi. Nici una nici alta.

- Adică vrei să spui că n-ai nevastă?

- Aşa-i cum spui, n-am nevastă.

- Atunci pentru ce-ți trebuie iie?

- Aşa, pentru că-mi trăbă nevastă.

- Numa'c-o iie nu-mbraci dtale-o nevastă...

- Şî ce mai trăbă, pe lângă iie?

- Mai trăbă şî poale, şî zadie, şî cătrințe. Uite-aici! Şi fata se dădu un pas înapoi şi ridică un picior, să se vadă toată îmbrăcămintea.

- De de unde-s hainele astea?, întrebă bărbatul, privindu-le cu luare-aminte.

- De la Pădureni sunt, răspunse fata, lăsând jos picionil lung şi puternic, ca un trunchi de copac tânăr. Ai auzit de Pădureni?

- Auzit, dară, numa'că n-am fost.

- Poți să vii, voinice, acolo găseşti haine câte pofteşti.

- Da'nevastă găsesc?

- Găseşti dacă vei căuta.

- Şl dac-am găsât?

- Dac-ai găsât, găsăşti şi haine s-o-mbraci.

- Şî dacă-i îmbrăcată gata?

- Dta vrei s-o iei cu haine cu tot? Multe-ți mai doreşte inima.

- Inima mea doreşte ca tu să-mi fi mireasă!, răspunse tânărul şi pe loc se ruşina, roşindu-se, de atâta îndrăzneală

Cum i-a spus fata, anume, unde putea s-o găsească, apoi cum a coborât muntele cu târg, după cei trei cu calul, cum au luat-o prin lunci şi-apoi prin păduri de brad şi cum au ajuns, într-un sfârşit, la poiana cu colibă, omul abia dacă-şi mai putea aduce aminte; totul plutea, în mintea lui, ca o abureală plăcută, uşor ameţitoare. După care urmară zile lungi de muncă grea, cu doborât de trunchiuri, curățat de crengi, cioplit marginile; despre toate astea, povestea povestea ca o poveste adevărată: fiecare om lucra cât trei, iar stăpânul lor, de trei ori cât toți trei împreună; fiecare zi de vară, era lungă cât trei zile de vară, şi-n fiecare zi se lucra cât de trei ori în fiecare zi. Tot de trei ori mai dăduse câte unul fuga, călare, la negustorul de unelte şi adusese desagii plini cu cele care mai erau de trebuință. Cătră miezul verii, care e de Sântilie, lucrul la care trudeau oamenii era aproape

gata: din tninchiuri groase, de stejar, ei făcuseră o talpă, de jur împrejur; din bârne de brad, încheiaseră patru pereți, nu prea înalți şi despicaseră o uşă şi şase fereşti: câte una de-a dreapta şi de-a stânga uşii, două pe latura lungă, dimpotrivă, câte una pe fiecare latură scurtă; din grinzi potrivite înciocălară sania acoperişului; bătură căpriorii; puseră şi rândurile de lațuri, pentru solzii de şindrilă. Lucraseră numai din bardă; îmbinările, la colțuri, erau meşteşugite şi strânse, ca din menghine; nu folosiseră nici un piron, nici o scoabă, nici un cui de fier. Numai, unde era neapărat de trebuință, pene de lemn, bănite cu maiul.

După ce potriviră cel din urmă laț pentru şindrilă, fiind o zi de sâmbătă, după răbojul ținut sub streaşina colibei, cel mai în vârstă dintre cei trei oameni de ajutor, cel care se pricepea mai bine la cal şi ajunsese omul de încredere al stăpânului, când toți puseseră maiurile, cuțitoaiele şi toporiştele jos şi ridicaseră privirea spre lucrul abia încheiat, grăi:

- Stăpâne, n-are nici un rost ca poimâne, luni, să te duci dta la negustor şi să cumperi lucrurile de trebuință, iar noi să facem capra pentru despicat şi fățuit şindrila. Lucru'migălos, şindrila, să ştii dta, până fățuieşti o felie, te-ngropi în talaş. Dreptu-i că lemn am avea destul, din capetele ce-au căzut, dar şî zâua de lucru are prețu' ei.

- Bun, aşa-i cum zâci, da' ce vrei să spid cu asta?, îl întrebă stăpânul.

- Cu asta vreau să spun că io cunosc un meşter bun de şindrilă, care-i şî negustor, şî ț-oi spune unde să-l găseşti. Aşa că azi îi sâmbătă şî ne-om culca osteniți, după ce ne vei da de mâncare şî ne vei omeni şî c-o ulcică, da'mâne-i duminică şî dta fa bine şî ia calul şî vezi-ți de drum, că s-apropie Sântilie şî te-ai legat prin cuvânt Şî din cale te-abați pe la omul cu şindrila, şâță îi spune pe la ei, te tomneşti şî-ț'gată frumos legăturile de şâță de care ai trebuință, după care te duci să-ț' împlineşti cuvântu', cum te-ai legat, şî când te-ntorci, iei şî legăturile... Iar de grija lucrului de-aici să n-ai treabă, că noi oameni de cuvânt suntem.

- D-apoi cum crezi c-oi putea duce io atâtea legături în desagii de şa?, se interesă, neîncrezător, stăpânul.

- Apoi io, stăpâne, chitesc că nu te-i întoarce tot călare, că-i veni cu caru', ori cu căruța, că o zestre bună n-o poți aduce pe-un cal.

- Aşa socoteşti tu?, întrebă celălalt.

- Aşa socotesc io.

- Şî după ce socoteşti tu aşa?, nu se lăsă stăpânul.

- După cum te-ai uitat dta, atunci, la târg, la dneaei şî după cum s-o uitat şi dneaei, încheie ajutorul.

- Socoteala ta nu-i chiar din cele răle, zise stăpânul. Aşa că s-ascidt de tine şî să vă dau câte-o ulcică. Apoi ne-om culca, iar mâne-n-zori oi pleca la drum. Iar grijă n-am nici una, că am început să vă cunosc.

Întocmai aşa şi făcură. Omul de la colibă plecă de-cu-zori, călare, se abăm pe la meşterul şindelar, tocmi câte legături avea nevoie, dădu o arvună ş-o coti către locul unde urma să-şi țină cuvântul. În hotarul Pădurenilor ajunse către seară, dar el nu căută altceva, deodată, cât numai o căpiță de fân uscat, în care-şi făcu culcuş, după ce priponi calul de-un trunchi de salcie, cu traista de nutret după urechi. Dormi uşor dar spornic, în miros de floare de fân, în timp ce n oaptea cu măruntele ei şoapte îl înconjura ca o apă, iar cerul curat, împănat cu flori de lumină, îl învălea pe deasupra.

A doua zi, nimeri la heiurile părinților fetei, care erau gospodari socotiți şi păreau binevoitori; îl omeniră pe o măsuță curată, sub un păr înflorit, după ce-l lămuriră că, la ei, vremea-i cu mare întârziere, față de cum îi jos, la câmpie; abia acum, în dricul verii, înfloresc merii şi perii, după ce s-a scuturat floarea de prun. Erau bucuroşi, dar nu foarte, să le dea fata:

- Dacă asta-i voia ei...

Ea, fata, arăta ca şi cum ar fi plâns toată noaptea, dar acum fața i se luminase. Nu era cineştie ce grăbită să plece, dar nici nehotărâtă nu era. Aşa că el se tocmi, după obicei, cu cei doi părinți, dintre care mama fetei arăta tocmai cum urma să fie ea, fata, peste nici douăzeci de ani, apoi puseră zestrea în căruță şi cătră sara erau gata de plecare. Dar nu plecară decât tot în zori, când socrul scoborî greoi treptele de la cerdac. Acolo şi dormise, adică stătuse întins, peste noapte; tânărul, care nu primise în ruptul capului patul, frumos înfățat, în încăperea din față, şi dormise cu ochii la stele, într-o claie de fân, îl auzise, în răstimpuri scurte din trezia lui, cum se întoarce, de pe-o parte pe alta, pe strujacul de coceni, şi oftează adânc. Acum omul coborî treptele care scârțâiau sub greutatea trupului gros şi puternic şi-i spuse privindu-l drept în ochi:

- Ginere, ai de la mine, ca dar, o pereche de cai. Să-i grijeşti ca pe ochii clin cap.

- Mulțumim dtale, socrule. Am să grijesc de tăte cele ce mi-ai dat, că io n-am altceva mai scump pe lume.

Apoi tinerii se suiră în căruța plină de lucruri de zestre, coperite cu un țol înflorat; calul cu şaua înaltă îl legaseră de căruță; tînănil trase uşor de hățuri, fluturând biciul în aer, în timp ce ea, fata, privea numai drept înainte, ca şi când n-ar fi avut nimic de văzut în jur. Înainte de-a ajunge la omul cu şindrila, omul nostru trase căruța din drumul mare pe-un şleau îngust, care se-nfundă, cu grăbire, printre dealuri prăvăloase, tivite cu tufe, însoțit de-un pârâu care se strecura gălăgios peste pietre mari. Ajunseră la un loc ceva mai lărguț, în care, ca pe-o tipsie de brazdă verde, stătea o bisericuță de lemn înnegrit, ca afumat, cu clopotinița alături; câțiva călugări în rase suflecate, roboteau prin jur. Tânărul trase căruța la umbră de copaci, puse câte-o mână de fân sub boturile cailor, după ce-i slobozi de căpestre şi spuse fetei să-l aştepte. El ocoli bisericuța, găsind o căsuță cât o colibă, cu un călugăr cu trupul firav şi părul alb, în prag; ochii şi-i ținea închişi, de parcă şi-i ferea de soare. Bărbatul se apropie, dădu binețe, se îndoi de-un genunchi şi apucă dreapta

călugărului firav să i-o sărute. Acesta puse mâna pe fruntea tânărului, dar nu privi spre el; avea mereu ațintiți în sus, ca şi când ar fi căutat ceva pe cer, ochii bătrâni şi închişi, cu pleoapele încrețite.

- Io te cunosc pe tine, voinice, grăi el, iar vocea lui curată se împrăştie în aerul străveziu, de sub bolțile de frunzare, ca un zvon de clopoțel.

- Mă cunoaşte Sfinția ta, dară...

- Pentru ce-ai venit? Au nu cumva vrei să rămâi la noi, cum ai zâs mai an?

- Am nevoie de binecuvântare, Sfinția ta. Am început lucru mare şi sfânt şi iacă, Domnul m-a ajutat şi-s pe isprăvite. Abia sfârşi cel încă îngenunchiat aceste cuvinte, că în preajmă se şi răspândi glasul curat, ca de copoțel de argint:

- Binecuvântat să fii tu şi lucrul mânilor tale, acum şi-n vecii vecilor.

Amin.

- Şî mai am nevoie, Sfinția ta, să mă cununi cu aleasa inimii mele.

- Faci legământ lumesc de cununie, fiule?, întrebă glasul curat şi subțire. Io nădăjduiam să te cunun cu Biserica Domnului...

- Apoi cu Biserica Domnului mi-i cununa când vei sfinți-o, părinte. Acum mi-am găsât mireasă din lumea asta şi vreau să-mi slujesc pe Domnul Dumnezăul meu ca p reot cu femeie legiuită alături.

Ținând mereu fața lui albă, ca de copil, sub părul ca de zăpadă, ridicată spre cer, călugărul cel mic şi subțire se lăsă dus de un cot până-n pragul bisericii, de unde pasul lui se îndreptă vioi şi sigur pe cărarea acoperită de scoarțe, până la altar, după ce făcuse cuvenitele plecăciuni şi închinări la icoane. Când tânărul îşi aduse mireasa de mână şi stătea aşteptând, la strana din dreapta apăruseră, nu se ştie de unde, doi călugări tinerei, cu fețele fragede, aşteptând cu ochii pe coperțile tari, de lemn înnegrit, ale cărților sfinte. Atunci ieşi în fața altarului şi călugărul cel micuț, în odăjdii, cu părul lui alb şi obrazul curat privind mereu în sus, spre bolta de unde lumina înaltului se strecura ca un snop de holdă de aur.

După cununie, căruța cu mirii trecu pe la omul cu şindrila şi, la revărsatul zorilor, străbătu lângă colibă. Oamenii proptiseră scările şi aşteptau să înceapă ziua de lucru.

În mai puțin de trei ori câte trei zile, biserica fu gata şi stăpânul locului plecă iar, singur, cu cănită; femeia rămase pe lângă colibă, să vegheze la pregătiri. După trei zile, căruța se întoarse cu călugărul cel firav şi orb, dar în unna ei se mai nevoia o căruță cu doi cai, mânată de un călugăr cu barba ca un măturoi. Pe jilțuri, alte fete de monahi, în junii unuia mai înalt şi cărunt, cu ochi negri, pătrunzători şi o cruce mare, de oțel, pe piept. Coborâră toți, cu mişcări iuți, de oameni harnici, sfințiră biserica, după rânduială şi tot după rânduială hirotoniră, ca preot pentru noul lăcaş, pe robid lui Dumnezeu, Ilie; binecuvântară, alături de el, pe soața lui, presvitera Iliana.

Părintele Ilie sluji sfântă slujbă, în biserica din poiană, ani mulți, pentru credincioşii din jur, îl ajutau, la strană şi în gospodărie, cei trei oameni aduşi de la târg odată cu calul care ajunse de îmbătrâni şi trebuiră să-l schimbe cu altul; din cei trei, doi îşi găsiră neveste şi întemeiară case cu copii mulți, dar al treilea duse o viață de monah, ca făt, crâsnic al părintelui, în biserică, şi sprijin de nădejde, în gospodărie.

Preoteasa Diana se mai rotunji la trup, dar nu destul ca să fie numită o femeie împlinită; popa cu ajutoarele sale dădură jos coliba acoperită cu frunzar şi ridicară casă mai înaltă şi mai încăpătoare, pe care preuteasa o umplu de copii.

Chiar a doua zi, după ce căruța cu popii care sfințiseră biserica şi pe părintele Ilie se pierduse pe drumeag în jos, preuteasa Iliana îşi dezvălui darurile minunate cu care era înzestrată; cunoştea, pe nume şi însuşiri, toate vietățile de pe pământ şi din văzduh, şi chiar şi pe cele de sub pământ; cunoştea, de asemeni, numele şi darurile tuturor ierburilor, buruienilor şi florilor. Dar nu numai că ştia cele ce sunt şi se văd, dar ştia şi pe cele ce sunt, dar nu se văd, ca şi pe cele ce nici nu sunt şi nici nu se văd. Dacă se auzea un fluierat de pasăre, Diana spunea: e prigorie, ori codobatură, ori ce-o fi fost; dacă un urlet, vaiet ori mormăit din fundul pământului răzbătea până la ei, ea îi spunea pe nume vietății de la care venea. Dacă mergea pe cărare, prin fâneață, cu copiii roată în jurul ei, ea le arăta fiecare fir de iarbă, fiecare buruiană şi fiecare floare şi-i spunea numele şi la ce este bună sau rea. Pe feciorașii ei, îi lăsa în treaba lor, care era jocul lor de viitori bărbați, dar pe copile le ținea aproape, le punea să repete după ea şi nu se lăsa până nu ştiau ca ea, toate cele. În fiecare sară, după ce-i cufunda în apa stătută a unui butoi de doage, şi-i şurluia şi-i primenea, îi adormea spunându-le poveşti şi câte-n lună şi-n stele.

Casa şi-o tocmise pe parcă ar fi avut, totdeauna, în mintea ei, o icoană cu felul în care casa ei trebuia să arăte, în cele mai mici amănunte: unde să fie un ştergar şi cum să fie, unde o scoarță, unde un țol, unde candela, unde icoanele, unde busuiocul din grindă. Când fătucele ei creşteau ceva mai mari şi întrebau:

- Dar de unde ştii dta că aici îi este locul şi nu în altă parte?, preoteasa le mângâia pe cosițele frumos împletite şi le spunea:

- De la mama mea. Iar dacă ele întrebau:

- Dar dumneaei de unde ştie?

- De la mama ei, care ştia de la mama ei şi tot aşa.

- Şi tot aşa până la cine?, întreba fatuca. Cine-i acolo, departe, în capul şirului? Atunci preuteasa zâmbea cu fața ei frumoasă şi spunea:

- Sfânta Vineri, ori Sfânta Duminică, ori Sfânta Ana, cum voia ea să le potrivească, iar dacă era un vreun lucru de mare însemnătate, ea spunea, uşor înfiorată:

- De la Maica Domnului vine asta, şi copilele se înfiorau şi ele.

Dar nu numai în casă şi pe câmp şi în pădure ştia preuteasa toate cele; şi pe lângă casă şi în grădinuță, la poiata vitelor şi-n curticica galițelor. Iar, de la o vreme, fetele ei erau învățate şi spuneau, ele înde ele, râzând cu drag şi bunătate:

- Asta cu busuiocul, o ştie de la Sfânta Duminică. Ori: asta cu salățile, de la Sfânta Vineri. Iar mama lor le spunea:

- Aşa-i cum vă spun, dragele mele. Iar voi trăbă să le-nvățați pe toate de-a fir în păr, ca să ştiți să le spuneți şi voi, când vă va veni rândul, copilelor voastre...

- Iar ele să le spună copilelor lor, când vor avea, spunea una.

- Şi aşa mai departe, voia să încheie una.

- Da'până când?, nu se lăsa alta.

- Până-n vecii vecilor, răspundea mama lor.

- Amin, încheia una, care era nu atât mai isteață, cât mai gânditoare şi, în timp ce, în ochii ei, dar şi în ai celorlalte, plutea ceva ca o lumină de ceață, preuteasa le mângâia pletele şi şoptea cu un glas în pragul plânsului:

- Aşa, dragele mamii...

Cunoscându-le pe toate, preuteasa Iiiana le dădea tuturor nume; florile, buruienile şi ierburile, de pe lângă casă, de pe câmp sau din pădure, aveau numele lor, lăsate de Dumnezău, le spunea ea copiilor ei, băieți şi fete; la fel şi vietățile sălbatice, din pădure ori de sub pământ erau vulpea, lupul, capra, cerbul, ori bursucul, țarca, pupăza, cucul, ghionoaia, cioara şi barza, cocoşul de munte şi găinuşa, sobolul, dihorul şi cățălul pământului; în ape: păstrăvul, mreana, cleanul, zglăvoaca sau baba. Numai când una din aceste vietăți venea mai aproape, se aciua pe lângă gospodărie, preuteasa şi copiii îi spuneau pe nume ca şi când ar fi spus unei persoane: barza, care-şi făcea cuib într-un loc anume pregătit de crâsnic, după ce câțiva ani tot încercase pe clopotință, iar el o alungase, era *barza* cu *bărzoiul ei;* cucul, care cânta la poale de codru, la nici doi paşi de bisericuță, în fiecare primăvară, numărând anii cât mai aveau copilele până la măritiş, era *cucul,* la fel şi ciocănitoarea care venea, an de an, în nucul ajuns bătrân: *ciocănitoarea.*

Cu tond altceva era cu viețuitoarele de pe lângă casă; Iliana şi copiii ei nu țineau nici o vietate în curte fără să-i dea nume. Regula era asta şi era una de fier: dacă erau mai mult de trei, cum era cazul, totdeauna, cu găinile, puii, ratele, gâştele şi curcile, ele aveau nume comun, otova: găini şi găina, puii şi puiul, rața şi rațele, gâscă şi gâştile, curca şi curcile; dar dacă erau mai puține de trei, fiecare vietate cautâ să fi avut un nume. Şi nimeni nu era mai măiestru, decât preuteasa Iliana, să le dea nume; îi era destul să o vadă pe una din ele, o zi, nici măcar aia întreagă, cum se mişcă prin curte, că gospodina îi şi potrivea numele, iar copiii îl adoptau cu însuflețire.

Fiind în acest fel şi nu într-altul, nu e de mirare că Iliana era stăpâna casei şi a celor dimprejurul casei; părintele era la slujba lui: duminica şi sărbătorile, dar şi peste săptămână, după

rânduială. Îl mai chemau la nunți şi botezuri, la masluri, îngropăciuni şi pomeni. Lăsând crâsnicului grija bisericii, iar Ilianei pe a casei, curții şi pruncilor, lua pe unul ori pe altul din cele două ajutoare, uneori chiar pe amândoi, şi pleca în lungi călătorii de neguțătorie ori de ce ştia el; nimărui nu spunea unde se duce, dar la întorcere, ostenit, cufundat în butoiul cu apă de ploaie, ori tolănit pe-un strujac de fân proaspăt, popa avea plăcere să povestească preutesei călătoriile sale; pe unde-a umblat şi cu cine s-a întâlnit. Iliana asculta cu interes, dar de întrebat nu întreba niciodată nimic.

Întretimp, copiii crescuseră; erau, de-acum doisprăzece la număr: trei aproape împliniți, feciorași și fete bune de măritat, trei erau încă prunci în leagăn, din care unul de țâță, iar ceilalți, între ei, pe-o treaptă sau alta. Preoteasa Iliana ducea casa, curtea şi grădina, popa Ilie cu fătul, biserica şi credincioşii.

Într-o zi din pârg de iarnă, când pământul înghețat aştepta primii fulgi de omăt, Iliana era pe la ocolul vitelor; un băiat mai răsărit le scoborâse fân dintr-un şopru. Popa Ilie era plecat de două zile, iar femeia se gândea c-ar fi timpul să se-ntoarcă. Fătul era în biserică, se vedea, prin fereastra de băşică de bou, flacăra lumânărilor, ca un terci galben întins pe țesutul străveziu. Se auzi un tropotit de cai şi preoteasa simți o strânsură neplăcută în piept; cunoştea, după tropotit, că nu era soțul ei. De altfel cânele hămăia şi se zbătea în funie. Când ieşi de după ocol, femeia se trezi în față cu un călăreț învăluit în fiare şi-n blănuri; sub căciula de piele de lup, o barbă sură, cu țepi ascuțiți şi doi ochi ca de jar, şi gura, când se deschise să strige, părea că arată înăuntru o mână de jar viu.

Călărețul juca pe loc, din dârlogi, calul; un arc lung se vedea pe spatele Iui, de-a curmezişul, în timp ce pe pulpa stângă se zbătea o sabie grea, cu mâner în cruce; de partea cealaltă, la oblânc, un topor cu gura largă, rotunjită şi lucie, în care juca lumina aspră a zilei de început de iarnă. În turma lui se vedeau alți câțiva călăreți, înveşmântați în fier şi blănuri.

Cel de aproape, cu arcul de spinare, avea gura larg deschisă şi când zbiera părea că împroaşcă flăcări. Preuteasa se uită în jurul ei; feciorașul se făcuse nevăzut, ca şi când nici n-ar fi fost, dar în pragul bisericii apăruse crâsnicul, numai în cămaşa lui albă, cu flori pe piept şi la guler, şi fruntea ca de ceară, curată. Călărețul cu arcul de-a spinare nu se oprise din zbierat, iar calul lui frământa pământul; ceilalți, mai în urmă, îşi roteau caii zdrăngănind din fiare.

- Apropie-te dta, bădicule, spuse Iliana, cu un glas fără teamă, că eu nu înțeleg ce zghiară aesta.

Fătul, cu capul gol în frigul de iarnă, mai înaintă câțiva paşi; apoi se-ntoarse către preuteasă:

- Zâce că să golim locu', în trii zâle, că ăsta-i pământ crăiesc. Şî că dacă nu-l golim, pun foc şî ne trec prin sabie. Că înainte de Crăciun vine craiul la vânătoare şi vrea să găsască locul gol.

Ca şi cum tocmai asta ar fi aşteptat, ca omul numai în cămaşă şi femeia înaltă, îmbrobodită uşor şi ea, să schimbe aceste vorbe, călărețul îşi trase barba aspră peste gura de jar şi zmuci tare de

dârlogi, ridicând calul pe picioarele dinnapoi. După care-l făcu să tropotească pe loc şi-i dădu drumul în partea cealaltă, coborând în sărituri mari cătră pădure; ceilalți îl urmară grupați.

Când veni, într-un sfârşit, şi popa Die, abia a doua zi cătră sară, văzu, de la oarecare depărtare, biserica lui înconjurată de oameni în straie de lucru; abia dacă unul ori altul avea câte ceva mai gros peste cămăşile de cânepă. Apropiindu-se la pas, nu descălecă o vreme şi se uită cum oamenii se opinteau la o grindă proaspătă şi albă, pusă pieziş sub talpa din față a bisericii; unii erau călare pe grindă, alții o apucaseră cu amândouă mânile, ca-ntr-o-mbrățişare, şi trăgeau de ea, în jos; pe măsură ce grinda se apropia de pământ, talpa bisericii se înclina şi, în golul format, alți doi oameni îndesau capete de grinzi. Popa se dumiri că oamenii ridică biserica; de altfel, era cea din urmă parte pe care o mai aveau de săltat, celelalte fiind de-acum sprijinite pe bolovani mari sau capete de grinzi.

Părintele Ilie nu întrebă nimic; cobori numai din şa, iar atunci se văzu că avusese alături ceva ca un pui de om, cu fața smolită şi părul creț, învăluit într-un țol de lână; înaintând cu pruncul învălit în brațe, popa aşteptă ca oamenii să îndrepte alcătuirea de grinzi la aceeaşi înălțime, după care îl agrăi pe crâsnic:

- Om avea, oare, destui boi de jug?

Omul lui de ajutor nu spuse nimic; răspunse, în locul lui, din coasta stângă a popii, unde stătea, ca un trunchi înalt de lemn cioplit, învăluit într-o broboadă neagră, cu ciucuri lungi, preuteasa lui, Iliana:

- Avem, ne-ajută oamenii de pe tot cuprinsul. Numai de-ar ninge destul, c-apoi o ducem mai bine, pe tălpi de sanie. După care întinse mânile să ia legătura din brațele popii:

- Ia dă, părinte, puiul ăsta la mine, că asta nu-i treabă de bărbat.

Şi de-atunci, o vreme, având grijă de pruncul străin cum ar fi avut de-al ei, Iliana nu întrebă nimic despre el; drept că, luat cu valul care-l aştepta acasă, nici popa n-ar fi avut răgaz să-i răspundă.

Dac-a fost să vie zăpada aşteptată de preuteasa Iliana şi-atunci au pus biserica pe sănii, ori dacă nu, ş-au săltat-o pe osii lungi şi tari cu roți cu obede mari şi grele, povestea nu spune lămurit. Nici cum şi pe unde-au tras-o.

- Era musai s-o ducă, statornicea badea Constandin Părăianu, învăluindu-se în fum de pipă, în încăperea scundă şi afumată a Morii din Gădălin. Dacă-i vorba, la o adică, o duceau şi pe sus, în zbor, peste păduri şi ape.

- *Na tesék,* auzi la asta!, trântea vorba lui lată Laioş, omul de la cânii grofului de la Țaga. Cum se ducă la zbor la o beserecă?

- Ce biserică?, rânjea Sâvu, din colțul gurii. Ia, acolo, o colibă mai bine i-am zâce, bade Constandine, cum să pui o adevărată biserică pe roți ori pe tălpi de sanie.

- Ba să ştiţi dvoastre, ridica mâna cu pipa, odată cu glasul, cel care povestise. Că dacă-i la o adică, oamenii credeau în beserica şî-n popa lor, ş-ar fi dus-o şî pe braţe, d-apoi pe tălpici de sanie. Şî-n zbor ar fi dus-o, că i-ar fi ajutat Cel de Sus şi-ar fi trimis cetele îngereşti, să bată din aripile lor sfinte şi să poarte biserica peste văile iadului, la loc luminat şi sfânt.

8.

Când ajungea povestea popii Ilie cam pe la locul ăsta al ei, cu biserica dusă, cum se spune că a fost dusă, fie cu sania, fie pe roţi, fie în zbor, purtată pe aripi de îngeri, ori cum o fi fost, la Moara din Gădălin, printre povestitori, se răspândea ceva ca un fior, care le încreţea pielea pe ei şi mai ales la ceafă şi-n jos, de-a lungul şirei spinării. Atunci, cum spunea Laioş, musai era să să facă un strop de linişte, să se-aprindă pipele stinse ori să se toarne vinars prin păhărelele mici, de glajă. Şi-apoi se relua povestea cu povestea grofului din Cuibi.

Povestea spunea, despre grof şi grofiţă, cât erau ei de îngrijaţi de măritişul fetelor, cum începuseră să le scoată pe la baluri şi reuniunile nobililor, înfruntând, cu tărie, amândoi, privirile semeţe şi goale ale baronilor şi baroneselor, ca şi ale tuturor nobililor de un rang mai înalt decât al lor. Iar dacă, la început, s-au dus cu mare teamă şi numai de grija pentru viitorul fetelor, la astfel de evenimente, n-a trebuit să meargă de prea multe ori ca să constate, aproape fără să le vină să creadă, minunea că, totuşi, privirile semeţe nu erau tocmai pe atât de semeţe, şi nici pe atât de goale, pe cât se aşteptau, ei, groful şi grofiţa, cu sufletele aproape împietrite de groază.

Oricât ar fi fost ei de buimăciţi de întorsătura pe care se părea că o luaseră lucrurile, nu le-a fost deloc greu să descopere secretul acestui adevărat miracol, iar ca să spunem lucrurilor pe nume, într-adevăr, acest secret era cât se poate de simplu: frumuseţea fetelor grofului şi grofiţei era ca un fel de mireazmă care, odată intraţi în sala de bal, se răspândea printre invitaţi şi le învăluia privirea, facându-i să zâmbească, fără să vrea şi tot fără să vrea, să nu-şi mai poată dezlipi ochii de la aceste trei fete, în rochiile lor de bal convenabile, e drept, nimeni nu ar fi avut nimic de zis, dar atât: convenabile, nici pe departe frumoase, ori strălucitoare, dar cu feţele lor tinere şi sănătoase sclipind de frumuseţe. Şi atunci, mai întâi, baronese şi grofiţe, uscate sau umflate, tinere şi înfloritoare, ori ruinate de bătrâneţe, se apropiau pe rând, fără să se înghesuie şi având grijă să dea un aer de absolută întâmplare gestului lor, se apropiau, deci, de grupul celor trei, pentru că nu puteau să n-o facă, ceea ce era scris pe faţa fetelor acţionând ca un magnet cu putere de vrajă, se apropiau întocmai cum femeia pofticioasă şi flămândă nu poate să nu se apropie de tava încărcată cu prăjituri; se apropiau, deci, schimbau o vorbă, două, din repertoriul de formule *convenţionale şi absolut gratuite al conversaţiei dintr-o astfel de ocazie, şi nu se poate spune altfel la ceea ce făceau ele decât că le ronţăiau din priviri. Cum femeia pofticioasă ronţăie bunătăţile de pe o tavă.*

De ronțăit din priviri se poate spune şi despre felul cum se uitau la ele soții baroneselor şi grofițelor; numai că era un fel de ronțăit de la oarecare distanță, tava cu bunătăți nefiind chiar sub nasul lor, al bărbaților. Privirile bătrânilor sau mai tinerilor nobili compensau, însă, prin intensitate şi, mai ales, prin ascunsele lor înțelesuri, neajunsul distanței, iar despre ce gândeau gândurile acestor mari nobili, când le priveau pe cele trei fete ale egalului lor de pe o treaptă mai jos, s-ar putea spune nu una, ci zeci de poveşti; şi încă ce poveşti! Cât îi priveşte pe cei mai tineri dintre bărbații aflați la bal, tinerii nobili neînsurați, dansatorii de nădejde ai fiecărei reuniuni, însuflețirea care-i cuprindea, când apăreau fetele Kujbánfy în sală, este greu de descris; era un fel de înfrigurare, de nelinişte transmisă întregului corp şi mai ales membrelor inferioare, care începeau să trepideze pe loc, ca picioarele unui cal de curse înainte de start şi care nu înceta decât când purtătorul lor simțea mijlocul subțire şi tânăr cuprins în palme, pentru dans; înceta, însă, ca să se transforme în ceva ca o plutire, peste toți şi peste toate, şi o dorință de a adormi pe loc, aşa cum erau în momentul acela, cu ființa aceea minunată în brațe.

Înregistrând, din postul lor de observație, din care nimic din ce era în legătură cu fetele lor un putea să le scape, aceste cu tonii neaşteptate manevre de primire a lor în lumea bună, groful şi grofița Kujbánfy mai întâi fură complet uluiți: nu înțelegeau nimic şi dacă cineva le-ar fi dat, fiecăruia, câte un puternic pumn în piept, nici pe departe nu ar fi fost atât de nedumeriți. După aceea, când începură să înțeleagă unele lucruri, simțiră ca un fel de val de căldură, care li se ridica dinspre picioare spre cap, pentru ca iar să coboare către picioare şi să le facă să dogorească, în încălțările strâmte; drept este, însă, că nici la cap nu simțeau mai puțină căldură şi pe amândoi îi fulgeră grija amestecată cu spaima că se vede, pe fata lor, roşeața ca de purpură a emoției care-i luase în stăpânire. Apoi, după ce primul val de căldură trecu, fără să-i mistuie, se g ândeau ei, răsuflând uşurați, veni rândul unei unde de spaimă, care făcu şi ea, ca un lichid înghețat, traseul de la cap la picioare şi înapoi. Iar, în final, o linişte încremenită şi gândul rău şi veninos, strecurat ca un şarpe: dacă e doar ceva trecător, care apare şi dispare, se risipeşte în aerul înconjurător, cum se risipeşte abund răsuflării pe vreme de ger? Şi groful şi grofița cunoscută, în ființa lor, acea împietrire care este un îngheț fără frig, deasupra şi dincolo de frig sau de căldură: împietrirea împietrită.

Ajunşi acasă către zori, de la cel din urmă bal al sezonului, înghețați sub blănurile groase din sanie, se furişară tăcuți spre culcuşuri, ca şi când s-ar fi întors de undeva unde au comis un păcat de neiertat, iar acum ar fi fost copleşiți de un sentiment de vinovăție. Fetele adormiră pe loc, ca sub puterea unei vrăji; groful se trânti în pat îmbrăcat, aşteptând să-l bombăne grofița ca să poată izbucni şi să-şi verse tot năduful de care era plin ca de-un venin necunoscut. Grofița, în schimb, se aranjă pentru noapte mai cu dichis decât o făcea de obicei, deşi ferestrele înghețate începuseră să se albească. Se întinse în patul rece, după ce-şi ridicase cele două perini de la căpătâi, şi stătea cu

trunchiul aproape drept. Suflase în lumânare, dar nu închise ochii. Privea țintă, drept înainte, prin aerul de cenușă din încăpere, iar degetele de la mânile împreunate pe piept i se mişcau, pe rând, unul câte unul; şoptea sau vorbea numai în gând, pentru că nu se auzea nimic:

— Trebuie făcut ceva. Trebuie.

Aşa că, mai târziu cu câteva ceasuri, după ce, în căsoaia grofului începură să mişte, încolo şi-ncoace, zgomotele obişnuite ale zilei, grofița se îmbrăcă fără grabă, dar hotărâtă, o hotărâre ca de piatră, şi chemă la ea pe femeia ei de încredere, cămărăşița. Era o femeie nu de tot uscată, dar nici grasă nu era, cu fața ca un pergament vechi şi părul totdeauna strâns sub o broboadă. Tocmai voia să-şi aşeze, pe fața uscată, ceva care ei i se părea că este un zâmbet binevoitor, când grofița îi spuse fără nici o introducere şi cu glas neutru:

— Trebuie să facem ceva. Ascultă-mă.

Şi cu acelaşi glas neutru, fără să mai intre în alte amănunte, adăugă:

— Fetele noastre. Trebuie să le facem frumoase.

— Dar sunt cele mai frumoase fete din tot ținutul!, întâmpină cămărăşița.

— Acultă-mă pe mine: trebuie să le facem şi mai frumoase; dacă sunt cele mai frumoase, atunci trebuie să fie încă şi mai frumoase!

Socoteala grofiței era simplă, dar nu găsi de cuviință s-o împărtăşească şi celei cu care, de altfel, împărtăşea aproape toate tainele casei; acum, însă, îi spunea numai ce trebuie făcut. Ea, grofița, în schimb, gândea aşa: e foarte bine că toată nobilimea ținutului descoperise frumusețea fetelor, dar asta nu înseamnă mare lucru şi nu rezolvă problema şi ştim că problema era măritişul fetelor. De-acum încolo lucrurile nu pot înainta decât pe una din următoarele trei cărări: fie fetele încep să-şi piardă, prin înaintarea în vârstă, din strălucirea frumuseții, ceea ce ar fi o nenorocire, fie că ele îşi vor păstra aceeaşi frumusețe, ceea ce n-ar fi nici un câştig, pentru că ceilalți s-ar obişnui cu ea, cu această frumusețe, şi, de la o vreme, nu li s-ar mai părea aşa de grozavă, ceea ce însemna cam cât o jumătate de nenorocire, fie, în sfârşit, vor deveni mai frumoase, pe zi ce trece, şi atunci farmecul frumuseții lor va fi mereu viu şi îi va vrăji, în continuare, pe toți; iar problema măritişului lor va fi floare la ureche. Ceea ce înseamnă, însă, că, de-acum, fetele ei trebuie să fie încă şi mai frumoase.

Acuma, că femeia chemată la ea, cămărăşița, îşi făcuse, în gândul ei, aceleaşi socoteli, pentru că nu era deloc o femeie proastă, ori că era pur şi simplu obişnuită să asculte orbeşte de stăpâna ei, destul este că, după ce grofița accentuase pe acel *trebuie* şi nu mai adăugase nimic, cealaltă înclină din cap şi zise:

— Aveți dreptate, trebuie să le facem şi mai frumoase.

— Şi-atunci ce te gândeşti?, întrebă stăpâna.

—Mă gândesc să chemăm la castel toate doftoroaiele şi vrăjitoarele din cele două sate ale Măriei sale.

—Bine te-ai gândit, spuse grofiţa. Cheamă-le!

Aşa că, încă în aceeaşi zi, când încă nu se lăsase seara, dar zăpada primise acele tonuri albăstrii şi violet care o anunţă, în camera de taină a cămărăşiţei erau strânse câteva babe şi ţigănci bătrâne. Lepădaseră cojoacele vechi şi bulendrele mai groase de pe ele într-un colţ şi stăpâna casei nu spusese nimic când vreo două din ele luară, cu degete uscate ca nişte ghiare, câte-o fărâmă din jarul de la sobă şi-l puseseră în pipele lor vechi, de creangă afumată. Acum stăteau şi pufăiau, iar lumina de la jar se răspândea pâlpâitoare şi tainică pe feţele zbârcite, cu nasuri şi bărbii ascuţite şi aduse ca nişte clonţuri, şi ochii ca nişte cărbuni pe jumătate stinşi.

După ce se aşezase între ele, pe un jilţ vechi şi mai înalt, grofiţa îndemnă pe cămărăşiţă să vorbească despre fete. Femeia începu cam de departe şi vorbea despre cele trei odrasle ca şi cum ar fi fost ale lor, ale tuturora; aminti că le-au îngrijit şi le-au cocolit, pe fiecare, încă de pe când erau copilaşe de ţâţă, aducându-le ca doici pe cele mai sănătoase şi lăptoase femei din sat; că, după ce săltaseră în ani, le îngrijiseră ca pe ochii din cap şi nu era bunătate mai bună şi frăgezime mai fragedă care să nu fie păstrată numai pentru ele; că după ce încă mai săltaseră şi copilelor sta să le înmugurească pieptul, aflaseră de la o vrăjitoare bătrână, acum dusă în ceea lume, taina hrănirii fecioarelor cu sânge de bou şi măduvă de taur; că prin sânge de bou, grofiţa şi ea înţeleseseră cel mai bun vin roşu, aflat cale de două zde, în pivniţa unui negustor armean, care nu spunea nimănui de unde-l aduce şi că fetelor li se dădea, în fiecare zi, la prânz, câte-un pahar de astfel de vin, să le crească pe ele carnea şi să li se îmbujoreze obrajii. Iar pentru strălucirea ochilor şi a părului, rostuiseră leacuri tainice de la spiţeri din Sibiu şi Braşov, iar pentru frăgezimea pielii, aduceau creme tocmai de la Beci. Şi câte şi mai câte. Iar dacă fetele Măriilor lor, groful şi grofiţa, au băut *vin roşu ca sângele de bou, le-a crescut carnea frageda pe ele ca pe nişte peştoaice, iar dacă au luat leacurile aduse de la Sibiu şi Braşov, ochii li s-au umplut de strălucirea pe care oricine o poate vedea, părul li s-a făcut ca mătasa, iar pielea s-a acoperit de frăgezimea pe care numai mama lor o putea atinge; iar măduva de taur, întinsă pe felie de până caldă, a lucrat asupra tainicei alcătuiri a mădularelor lor de femeie.*

— Acum, însă, încheie aproape strigând cămărăşiţa, să căutăm ceva să le facem încă mai frumoase, pe prinţesele noastre! Şi dacă acum frumuseţea lor străluceşte ca nişte nestemate, va trebui să le facem să strălucească întocmai ca cele mai scumpe nestemate de pe lume!

Babele ascultau în tăcere vorbele cămărăşiţei; rar se mai foia câte una în cârpele în care era învelită, iar cele cu pipa lăsaseră să se stângă jarul în cenuşa de tăbac uscat. După ce tăcu femeia, babele rămaseră o vreme nemişcate şi în deplină tăcere. Apoi una din ele se mişcă între cârpe şi

întinse ghiara după un fir de jar; după ce-l potrivi în cupa afumată, se înconjură de două rotocoale de fum gros şi întrebă fără a se adresa cuiva anume:

—Oare cum era leacul acela cu măduvă pe pâne caldă, de la doftoroaia a bătrână, de-l ştia de la o țâgancă, moartă şî ea, care-l adusese de pe le Beci, ori de unde?

— Ba ea-l dusese la Beci, tu Firă, de zâcea c-o luat bani dă aur pă el, mormăi una, dintre cârpe.

— Cum zâci să fie, da'cum era, cu măduvă de ce, că nu mai era de taur?, întrebă Baba Fira.

— Io aş şti, îndrăzni alta, da'...

— Da'ce?, se răsti cămărăşița, spune dacă ştii, nu ne țâne-aici, pe jar!

Cea care vorbise era cealaltă cu pipa; întinse şi ea gheara după un drob de jar, se învălui şi ea într-un nor de fum şi-şi apropie ciocul cu pipa de ciocul celeilalte. Nu se ştie bine ce făcură, ele amândouă: numai pufăiseră din pipe, amestecându-şi fuioarele de fum iute ca chiperiul, ori mai şi bolmojiseră nişte vorbe. Celelalte aşteptau răbdătoare; în destulă răbdare aşteptau şi cămărăşița, şi grofița. Apoi Baba Fira făcu semn cătră cămărăşiță, cu degetul ei uscat, îndoit ca o cange. Femeia de la curtea grofului se grăbi să se apropie şi se îngrămădi în cârpele babei, plecând urechea. Baba Fira şopti la urechea ei, cât ai număra până la sută ş-apoi tăcu. Cealaltă se ridică cu grijă, de parcă ar fi avut în poală un ou de cleştar. Se apropie pe tăcute şi oarecum furişat de urechea grofiței şi-i şopoti la ureche. Celelalte se aplecaseră toate, ca bătute de acelaşi vânt, spre izvorul şoaptei. La o vreme, grofița ridică fruntea şi-ntrebă:

— Chiar aşa?

— Aşa, cum îți spunem, Măria ta, răspunse cămărăşița şi cele două cu pipa aprobară din cap mişcând şi uneltele lor de fumat, de sus în jos.

—Apoi atunci..., zise grofița şi se aplecă din nou; se aplecară şi celelalte, iar babele mai îndepărtate se târâră, sprijinite în coate şi-n genunchi, apropiindu-se de gura care şoptea. În odaia cu lumina scăzută, se făcu un fel de morman de cârpe, din care abia dacă se mai deosebeau trunchiurile mai puternice ale grofiței şi cămărăşiței şi părea că toate şopotesc şi ascultă odată, în vreme ce fumul pişcăcios le învăluia ca un nor alburiu, luminat, în răstimpuri, pe dedesubt, de pâlpâierile roşiatice ale jarului din sobă.

Şi povestea spune, mai departe, cum, după acest sfat de taină, mai urmă un sfat, de şi mai mare taină, de astă dată numai între grof şi grofiță; iar după acest sfat, groful dădu ponincă pentru pregătirea vânătorii de iarnă. Că a dat o astfel de poruncă, nu-i de nici o mirare, pentru că tocmai era timpul vânătorii de iarnă; de mirare ar putea fi că de data asta, groful făcu chemările la vânătoare numai între familiarii săi. Cine ştia cum, în fiecare iarnă, groful se făcea luntre şi punte să aibă cel puțin un invitat din rândurile nobilimii celei mari, putea să se mire de această noutate, cine nu ştia nu se mira. Destul că, venind ziua vânătorii, cine ştia bine cum merg treburile la o astfel de ocazie

putea să constate numărul mult prea mare de gonaci, *băitaşi,* spuneau ei, fată de cel al trăgătorilor, dar nu numai atât, hăitaşii erau aproape numai băieți tineri, frumoşi şi în putere.

Dar cine stă să se uite la asemenea amănunte? Vânătoarea urma să fie cum o poruncise groful, iar oamenii săi nu se îngrijeau decât de împlinirea poruncii. Aşa că vânătoarea începu, dar nu ținu mult: o singură goană, în care oamenii aduşi de prin sate se strecurau printre tufe şi tufani, bătând cu bețele lor în crengile uscate şi strigând *haitii,* iar groful puşcă un mascur de porc sălbatic, apoi vătaful sună din corn semnalul de adunare şi toții vânătorii se strânseră în junii focului. Iarăşi de mirare putea fi că, deşi nu venise, la vânătoarea grofului, nici o față luminată de baron sau cam aşa ceva, focul era hotărât mai mare decât focurile de la vânătorile din alti ani; şi nu numai atât, dar groful dădu poruncă să se strângă pe lângă foc nu numai toți vânătorii, dar, lucru cu tonii neobişnuit, şi toți hăitaşii, adică flăcăii voinici din cele două sate; care, e bine de ştiut că, în alți ani, aveau focul lor, dar de cele mai multe ori n-aveau nici un foc şi se întâmpla, câteodată, ca vătaful să-i mâne acasă cu mâna goală şi nici măcar cu-o vorbă bună

De data asta, la foc, groful îi strânse pe toți, vânători şi băitaşi, familiari şi iobagi şi din jâlțul lui, coborât din sanie şi acoperit de blănuri, se uita, cu trufaşă mulțumire, cum vătaful împărțea, dintr-o ploscă, rachiu în ulcelele hăitaşilor, după ce servise vin roşu fiert în cupele vânătorilor. Mai într-o lăture, o socăciță voinică dărăburea două pite mari, iar alta, cu fața toată îmbujorată, prăjea, la foc, felii crestate de slănină, înfipte în țepuşe lungi.

Cu mânile încălzite de la cupa caldă, groful număra cu grijă rândurile de rachiuri turnate de vătaf; când ajunse la trei, făcu vătafului un semn; acesta puse plosca jos şi slobozi o chemare către desişul pădurii. Dintre tufe, apărură trei figuri de bărbați cam negricioşi şi subțirei, îmbrăcați în haine desperecheate, doi cu viorile subțioară; celălalt, aproape pierdut într-un căbat vechi al grofului, abia ducea gorduna.

N-a fost nevoie de îndemnul grofului pentru ca cei trei să-nceapă a-şi scârțâi instrumentele; melodia săltăreață, ritmată grav de sunetol gordunei, venit parcă din bolțile de sub pădure, suna ciudat sub coperişul de crengi înghețate, din care se mai scutura câte-o mână de omăt. După câteva măsuri, se vedea cum picioarele feciorașilor nu mai au astâmpăr şi tropotesc pe loc. Iarăşi n-a fost nevoie de vreun îndemn ca unul din ei să şuiere ascuțit şi ritmat, printre dinți, şi jocul să-nceapă

Locul de lângă foc ajunse bine bătucit de opincile hăitaşilor, după ce, între două bătute, vătafid mai turnase rachiu, când o sanie uşoară se strecură printre tufani şi din sanie puseră jos piciond grofița şi cămărăşița. Văzând-o pe stăpână, muzicanții o lăsară mai moale şi băieții din joc se opriră nedumeriți. Dar groful strigă la cei cu viorile, amintindu-le de Paşti şi de dumnezei şi amenințându-i cu foamea şi, mai ales, cu setea; muzica scârțâită porni mai tare, iar băieții se apucară, din nou, de bătucit pământul.

Grofița își făcu loc, pe blănuri, lângă soțul ei, iar însoțitoarea rămase în picioare, cam înțepată. Priveau, cu luare aminte, jocul băieților, ca și cum i-ar fi văzut pentru prima dată jucând; e drept, mai trecuseră ei, din întâmplare, pe lângă locurile unde țăranii din cele două sate își aveau jocul lor, duminica și de sărbători; dar niciodată nu se opriseră și nici măcar nu priviseră mai cu luare-aminte. De data asta, însă, fiecare din cei trei urmărea feciorii prinşi în tropoteală de parcă ar fi fost de descoperit ceva, în felul în care erau ori se mişcau.

Apoi, dintr-odată, în mijlocul unui dans, grofița se întoarse către grof și spuse scurt:

- Gata! M-am lămurit.

Atonci groful făcu semn de oprire, muzicanții își strânseră instrumentele sub aripă și se pierdură printre tofe; băieții care jucau rămăseseră iarăși cam nedumeriți, unii cu mișcarea pe jumătate făcută. Dar, de-acum, sania, cu groful și grofița alături, cămărășița în spatele lor, în picioare, pe tălpici, era departe, ceilalți vânători parcă se topiseră și ei, iar oamenii vătafului și socăcițele strângeau ce-aveau de strâns și înnăbușeau focul, aruncând pe el uscături umede și înghețate. Când flăcăii o luară, prin pădurea rară, către casă, mai fumega o cârpă subțire și moale de fum, prin rariștea de sub bolta de crengi.

Mai departe, povestea spune cum, în zilele ce urmară, cămărășița trimise vătaful să strângă la curte pe câțiva din băieții care fuseseră la vânătoare și jucaseră în jurul focului. Femeia de încredere a grofiței îi primi, pe rând, în cămara ei încălzită și cu un pat plini de perini; acolo ea le spunea fiecăruia în parte câte ceva care era cam așa:

- Copile, îi spunea ea, și băieții se mirau ori nu se mirau că le vorbea pe limba lor, ca unul dintre ei, câtă vreme, dacă era altcineva de față, ea abia dacă putea spune câteva vorbe pe graiul iobagilor și acelea cam stâlcite. Acuma le spunea că le cere ceva anume; ei sunt solbozi să hotărască: vor să facă lucrul acela sau nu. Cei care ziceau da, după ce roșeau până-n vârful urechilor, primeau făgăduiala unor înlesniri la datoriile lor de iobagi, dar și a unor daruri anumite, cum ar fi un purcel, un vițel ori o delniță de cosit, la vară; era destul să zică da și să se lege că vor veni în fiecare săptămână, o dată ori de două ori, la castel și în cămara ei tăinuită, să facă treaba aceea pentru care se legau; cei care ziceau nu erau lăsați să plece, după ce jurau cu mâna pe cruce că nu vor dezvălui nimănui la ce-i îndemnase cămărășița. Ea-și făcuse socoteala că tot ce vorbeau ei va rămâne îngropat acolo unde-au vorbit: cei care spuseseră da oricum vor păstra taina, iar cei care nu-și dăduseră încuviințarea erau legați prin jurământ. Socoteala asta o afla fiecare din gura cămărășiței și păreau mulțumiți cu ea.

Așa că, din săptămâna care unnă și în care se arătară primele semne de primăvară, păraiele începând să curgă printre lostopanele de zăpadă înghețată, iar țurțurii lungi și deși de la căsuțele de iobagi să șiroiască fără contenire, câțiva dintre băieții care trecuseră prin cămara femeii veniră din nou. Cămărășița îi primea în încăperea încălzită și cu perini multe, apoi îi lăsa, pe fiecare, o vreme

singur, iar ea se învârtea prin castel, după care flăcăul pleca oarecum ruşinat, ca şi cum s-ar fi ferit să-l vadă careva. Dar cămărăşiţa se făcea că nu vede nimic şi-l aştepta pe celălalt

Intre timp, viaţa la castel se desfăşura în voia ei, cum se desfăşura de când era castelul, groful şi grofiţa şi de când fetele lor crescuseră mari şi atât de frumoase. groful era mai mult plecat, ori cu vătaful, pe moşie, ori singur, în treburile lui. Grofiţa vedea de gospodărie, mai fugea cu sania ori cu cociia, după ce se duse omătul, pe la prietenele sale, nevestele unora dintre familari. Cămărăşiţa, cu cheile la brâu, slobozea socăciţelor, de la celar, făina, carnea, brânza, fasolea uscată şi untura de care aveau nevoie la cuhnii. Fetele îşi pierdeau vremea zdrăngănind la micile lor instrumente muzicale, brodând, pălăvrăgind ori căscând gura pe fereastră Cea mai mică şi cea mai frumoasă, când nu făcea aşa ceva, căuta sămânţă de ceartă şi numai nu se încăiera cu celelalte. Erau sănătoase, fără griji dar mai mult morocănoase şi îmbufnate decât vesele; dormeau neîntoarse şi mâncau bine, de trei ori pe zi. Vătaful adusese, într-o zi, un tăurenci frumos şi oamenii de la curte îl junghiată, luându-i sângele, traseră pielea de pe el şi-o agăţară în faţa şurii, în pari; carnea o hărtăniră şi, sub ochiul ascuţit al cămărăşiţei, o duseră la gheţărie. De-atunci, o dată pe zi, între mese, grofiţele cele mici îşi primiră iar porţia lor de pâne caldă cu măduvă; şi parcă, pe măsură ce soarele de primăvară pripea mai tare şi mugurii pomilor creşteau, obrajii lor deveneau mai curaţi şi mai înfloraţi.

Numai atâta a fost, spunea povestea, că, la început, când veniseră flăcăii întâia dată la cămara de taină, unul din ei, de fel din Cuibii mici sau Cubii de sus, de-i spunea lumea Iuonu ori Ionelu mamii, pentru că era un prunc târziu, într-o casă cu mulţi copii, crescuţi mari când el se născuse, intrase în cămara cu perini multe cu o anumită sfială care putea fi şi un dram de îndrăzneală. Părea că ţine pleoapele plecate peste ochii din care fulgerau lumini verzi, împănate cu ceva ca nişte firişoare de aur. Obrazul îi era curat şi subţire, ca hârtia de mătasă, iar sub nasul potrivit şi drept, deasupra gurii cu buze ca trase cu pensula, se prefirau fire subţiri, galbene ca paiul, cum se strecoară lumina soarelui de dimineaţă printr-o pânză străvezie.

Cămărăşiţa stătea răzimată de perini şi primi icoana feţei lui luminoase ca o apăsare dulce pe piept. Inima începu să-i bată mai repede şi, simţindu-şi sângele urcând în obrajii altfel ca de ceară, întoarse faţa de la flăcău şi-l întrebă, ferit, cum îl cheamă. Auzindu-i numele, femeia rămase în aşteptare, ca în faţa unui prag pe care nu ştia bine dacă va fi în stare să-l treacă. Apoi făcu o mişcare ca de scuturare de slăbiciune şi-i spuse ce aştepta de la el, iute, dintr-o suflare. După care urmă o tăcere, pe cate ea o simţea grea, pe acelaşi loc din piept

Când, până la urmă, cămărăşiţa ridică privirea, Iuonu mamii era numai la un pas de ea; părea că din toată fiinţa lui porneşte spre ea un val de căldură Femeia se aştepta ca el să mai facă un pas, dar feciorul rămase pe loc şi întrebă cu vocea cam hârâită, pornită din fundul gâdejului:

— Şî cum să fac?

— Să faci cum să face, ori nu ştii?, răspunse femeia şi simți încă un val de căldură, mai tare şi mai adânc.

— Nu ştiu, răspunse tânărul, să mă-nveți dta! Acum vocea lui părea mai curată, dar şoptită, ca o taină

Atunci femeia se simți ca doborâtă de căldură şi ridică iarăşi ochii, simțind nevoia să-nghită-n sec; flăcăul era lângă ea, numai cât nu-i atingea genunchii cu cioarecii lui de lână, albi şi curați.

Dacă cineva ar fi întrebat-o, după aceea, cum a fost de-a făcut ce-a făcut şi de ce anume a făcut, cămărăşița n-ar fi putut spune niciodată. Nici povestea nu spune prea multe despre asta. Destul că flăcăul a venit mai aproape de ea, apăsând-o peste genunchi cu genunchii lui, iar femeia, cu sângele bătându-i sub tâmple şi vinele gâtului îngroşate, a-ntins mâna la cheotoarea cioarecilor. Apoi a desfăcut genunchii şi l-a tras peste ea, în timp ce mânile lui calde o căutau pe sub poale.

9.

Poveştile puteau să tot meargă înainte, în cursul lor mai oprit, mai neoprit, dar nici viata nu stătea pe loc. Lumina zilei se schimbase încă de pe la începutul lui August, de la sărbătoarea care se cheamă Schimbarea la Fată, iar zilele de început de septembrie aduseră semne şi mai apăsate: orele zilei scădeau, seara înaintând în lumina ei ca umbra unui nor atotcuprinzător, iar dimineața dând înapoi în fața nopții care tot făcea câte-un pas înainte. Tulpinele florilor se subțiaseră şi părea că li s-a scurs seva-n pământ, culoarea curată a petalelor era mâncată tot mai mult de rugină, iar frunzele începuseră să se uşte şi să se scorojească. Nu mai creştea find ierbii şi pajiştile arătau bătucite, de parcă fuseseră călcate de tălpde unor fiinţe nevăzute.

În salonul ei cu mobilă veche şi amintiri, doamna Netti Moldovan, născută Vancea de Buteasa, îi prind pe băiatul trist şi cu fața cam palidă, pe nume Sever, şi pe prietenul lui mai mic, băiețelul părintelui. Lumina încă plină a dupăamiezii de septembrie se strecura prin perdele şi învăluia lucrurile ca într-un fel ceață străvezie; nu mai era cald, dar nici răcoare nu era încă. Doamna stătea în fotoliul ei obişnuit, cu spătarul înalt şi curbat tapițat în întregime într-un material în culori şterse, cu bastonul cu măciulie de argint alături şi cele două cățeluşe gudurându-se la picioare. Fața ei părea o mască imobilă, sub stratul destul de gros de pudră, iar o meşă de păr neaşteptat de negru, retezată drept din foarfece, îi împărțea, în diagonală, fruntea palidă, despărțită de un colan subțire, de argint. Era îmbrăcată într-o rochie de mătasă cu broderii, alternând tonuri de griuri şi negruri, iar pe umerii rotunzi şi în jurul gâtului abia uşor veştejit, un şal subțire îşi vălurea griurile uşoare.

Sever aştepta în fața ei, la masa rotundă, într-un scaun cu spătar înalt, cu un vraf de hârtii şi ziare vechi dinainte; fața lui prelungă, cam osoasă şi măslinie, era marcată de dunga pronunțată a

spâncenelor negre, îmbinate într-un loc unde, când băiatul părea că se gândeşte ori că este mai atent, se săpa ceva ca un şanț mai adânc; ochii lui luceau intens, ca două pete de catran. Pe un scaun mai mic, rotund şi tapițat, dar fără spătar, stătea băiatul popii, cu un caiet cu coperți verzi, decolorate, pe genunchi; obrazul lui rotund, ascuțit uşor sub bărbie, avea o părere de tentă mai închisă, în care luceau, încă mai întunecat, ochii mari, larg deschişi.

Întreaga scenă, cufundată în cernerea uşoară a penumbrei, ca o emanație din lucirea stinsă a lucrurilor vechi, părea materializarea unui sentiment de aşteptare, iar după ce se consumă potențialul ei expresiv, înainte de a trece în ceea ce putea să fie altceva, de exemplu, împietrire, stagnare totală, doamna Moldovan ridică ochii şi una din mânile ei grăsuțe, cu forme rotunde:

— Ei, băieți, Sever, ce-aveți de spus?

Cel chemat se mişcă pe scaun, ca şi cum şi-ar fi căutat o poziție mai stabilă, şi aşeză hârtiile de pe masă, din fața lui, dregându-şi vocea şi accentuându-şi tăietura dintre sprâncene:

— pentru început, zise el, cu un glas pe care nici unul din ceilalți doi, ascultătorii lui, nu i-l recunoştea, pentru început...

Dar totul începuse, de fapt, cu două, trei zile înainte, când doamna Moldovan se hotărâse brusc să iasă din starea de absență neputincioasă de care se simțise invadată şi hotărâse să înceapă cu ceea ce se afla în apropierea ei imediată. Aşa că se gândi să cheme o servitoare să facă ordine în salonul ei preferat, dar când îşi luă seama că aceasta presupunea, mai mult ca sigur, şi perturbări în ceea ce constituia propria intimitate, poate bunul cel mai de preț pe care-l mai avea, se hotărî să facă singură ce era de făcut:

—Ce mare lucru!, îşi spuse ea şi începu să ia, unul câte unul, obiectele de pe o măsuță cu tăblia de mahon lustruit şi să le şteargă cu un tifon moale. Apropiindu-se mai tare de măsuță, simți cum vârful pantofului i se împiedică, pe dedesubt, de un obstacol. Doamna Moldovan dădu un pas înapoi şi căută cu ochii piedica; era un vraf de ziare, aruncat cu destulă neorânduială sub masă.

Chemă servitoarea, îi porunci să le ridice şi, cum fata stătea cu teancul de hârtii în brațe şi căuta cu ochii un loc unde să le aşeze, stăpâna îi arătă cu vârful de metal al bastonului o canapea de trei locuri, din aceeaşi garnitură cu fotoliul ei preferat. Când fata dispăru la treburile ei, doamna se apropie de canapea; chiar deasupra teancului de ziare vechi era un număr din *Tribuna,* publicația la care era abonată, cu un titlu scris cu litere groase, pe pagina întâi, care-i atrase atenția.

— Ia te uită, îşi zise doamna Moldovan şi se aşeză pe jumătate pe canapea. Luă ziarul şi începu să citească titlurile. Apoi, fără să-l lase din *mână, ferindu-l doar, aruncă ochii pe ziarul următor. Era tot* Tribuna *şi tot cu titluri care-i reţineau atenţia, pe prima pagină.*

- Păi de ce să mă mir? Doar la ziarul părintelui Agârbiceanu sunt abonată... Oare să nu le fi citit, aceste ziare, la vremea lor? Ori să fi uitat chiar de tot?

Tot ce descoperea, acum, chiar numai pe prima pagină a ziarului, i se părea nou şi necunoscut.

- Dar unde-am fost eu, în acest timp? Şi ce-am făcut, de n-am luat seama la ce se-ntâmplă? Ori nu le-am acordat importanță, socotind că nu sunt decât lucruri din astea, care vin şi trec, iar abia acum realizez ce însemnătate şi ce consecințe au putut avea?

- Dar cum am putut tocmai eu..., continuă doamna dialogul ei cu sine, tocmai eu, o Vancea de Buteasa... Şi parcă simți material, undeva pe creştet şi deasupra umerilor, ca o apăsare, reproşul înaintaşilor ei... Care atâta s-au străduit pentru idealul national, iar eu... Şi Victor, bărbanil meu, cât s-a zbătut şi i-a ajutat pe ai lui... Iar eu...

Vorbind, astfel, cu sine, doamna Moldovan simți un impuls să ia în mână întreg vraful de ziare; nu era tocmai subțire, trebuia să-l cuprindă cu amândouă brațele, ca pe un pachet.

- Trebuie să văd şi să caut tot... tot ce mi-a scăpat şi ne-a adus aici. Dar n-am putere să răsfoiesc toate aceste hârtii. Şi-apoi nu se ştie dacă n-o să mă rătăcesc, să mă pierd în hățişul lor. Şi totuşi, trebuie să mă lămuresc!

Aşa se face că doamnei Moldovan îi veni în minte Sever, băiatul înăltuț şi palid, mereu parcă gânditor, dar despre care ştia, de la prietena ei, preoteasa, că este silitor şi cuminte,

- Sever dragă, îi spusese ea, când băiatul popii i-l adusese, iar ea îi arăta teancul de ziare vechi. Sever dragă, te rog pe tine să mă ajuți, nu mai văd prea bine, nici cu ochelarii ăştia, inventă ea pe loc, iar acum nu ştiu unde să mă duc să mi-i schimb. Nu pot să citesc, dar tare aş vrea să ştiu ce se petrece în lume. Te rog pe tine să fii bun şi să citeşti pentru mine ziarele astea.

Şi pentru că Sever asculta, cu aerul lui obişnuit de seriozitate, iar băiatul popii căscase ochii mari de mirare şi deschisese gura să întrebe, doamna reluă imediat:

- Şi să-mi faci o sinteză, sau, mă rog, ce ştii tu, nişte informări asupra principalelor probleme, ca să nu mai răsfoiesc eu toate hârțoagele astea.

- Şi eu ce să fac?, întrebă băiatul popii, de teamă să nu rămână pe dinafără din ceva din care nu înțelegea mare lucru şi care, totuşi, îl atrăgea ca un magnet.

— Tu să-l ajuți pe prietenul tău. E bine?

Aşa se face că cei doi veniseră, acum, după două zile, să dea un fel de raport, iar Sever, cu figura lui serioasă, dregându-şi vocea spusese:

— Pentru început...

— Da, Sever dragă, ce-ar fi pentru început?, îl ajută gazda.

— Pentru început ar fi faptul că, în numărul din 1 iulie, s-a publicat Decretul regal de mobilizare generală. Decretul prevedea că...

Dar parcă Doamna, după ce aflase prima veste, nu mai asculta restul:

— Va să zică aşa... a fost mobilizarea generală... şi pe când s-a prevăzut mobilizarea?

Oarecum dezamăgit, ca şi când s-ar fi aşteptat să aibă prilejul unei expuneri mai complete, documentate, iar acum doamna parcă îl ținea în frâu, băiatul răspunse sec:

— Pentru ora 24 din noaptea dintre 28 şi 29 iunie. Sunt şi amănunte despre etapele şi condițiile mobilizării...

— Nu mă interesează amănuntele, îi răspunse doamna şi, simțind că l-a nedreptățit, cumva, pe protejatul ei, îşi îndulci privirea şi vocea, adăugând: Ce alt eveniment mai important a mai fost atunci?

Sever îşi coborî ochii pe hârtii, dar nu le răsfoi, nici măcar nu citi ceva când răspunse şi tăietura de la îmbinarea sprâncenelor i se mai adânci şi mai mult, parcă:

— Eu cred că, după mobilizare, cel mai important eveniment a fost cedarea Basarabiei...

— Da, Sever dragă, şi eu cred tot aşa: cedarea Basarabiei...

Şi pentru că, rostind ultimele cuvinte, doamna Moldovan făcuse o pauză lungă, cu ochii pierduți în depărtarea imensă din apropierea ei, băiatul preciză:

— Ziarele pe care mi le-ați dat încep numai cu 1 iulie...

Venită de departe, doamna preciză:

— E adevărat, uitasem să fac abonamentul pe iunie şi l-am putut relua numai din iulie...

— Deci, reluă Sever, în numărul din 4 iulie se anunță că ultimele elemente româneşti au părăsit Basarabia, iar ziua de 3 iulie fusese proclamată Zi de Doliu Național... Ziarul nu apare chiar în fiecare zi...

Doamna rămăsese pe gânduri. La picioarele ei, cele două cățeluşe, potolite acum, păreau adormite şi tresăreau prin somn. Sever continuă:

— Este reprodusă cuvântarea dlui Argetoianu, ministrul afacerilor străine, în Parlament, în care redă textul notei ultimative primite de el de la Molotov, ministrul de externe al Uniunii Sovietice, în care se spune că: „În anul 1918, România, folosindu-se de slăbiciunea militată a Rusiei, a desfăcut de la Uniunea Sovietică (Rusia) o parte din teritoriul ei, Basarabia, călcând prin aceasta unitatea seculară a Basarabiei. Populația în principal ucrainieni din Republica Sovietică Ucrainiană nu s-a împăcat niciodată cu fapuil luării cu forța a Basarabiei, ceea ce guvernul sovietic a declarat nu o singură dată şi deschis în fața lumei întregi. Acum când slăbiciunea U.R.S.S. e de domeniul trecutului, iar situația internațională care s-a creat cere rezolvarea rapidă a chestiunilor moştenite din trecut, pentru a pune în fine bazele unei păci solide între țări, U.R.S.S. consideră necesar şi oportun ca în interesele restabilirii adevărului, să păşească împreună cu România la rezolvarea imediată a chestiunei înapoierii Basarabiei Uniunii Sovietice.

Guvernul sovietic consideră că chestiunea întoarcerii Basarabiei este legată în mod organic cu chestiunea transmiterii către U.R.S.S. a acelei părți a Bucovinei a cărei populațiune este legată în

marea sa majoritate cu Ucraina sovietică, prin comunitatea soartei istorice şi prin comunitatea de limbă şi compoziţiune naţională." La finalul notei, continuă Sev er, se spune:

"Guvernul sovietic propune guvernului regal al României: 1) Să înapoieze cu orice preţ Uniunii Sovietice Basarabia; 2) Să transmită Uniunii Sovietice partea de Nord a Bucovinei cu frontierele potrivit cu harta alăturată.

Guvernul sovietic îşi exprimă speranţa că guvernul român va primi propunerile de faţă ale U.R.S.S.-ului şi că aceasta va da posibilitatea de se rezolva pe cale paşnică conflictul prelungit între U.R.S.S. şi România. Guvernul sovietic aşteaptă răspunsul guvernului regal al României în cursul zilei de 27 Iunie crt."

— Mai departe, continuă Sever, se dă răspunsul guvernului nostru, în care se cere o discuţie amicală şi de comun acord a problemelor emanând de la guvernul sovietic. Apoi dl Argetoianu arată că aliaţii şi prietenii noştri ne sfătuiesc să ne supunem ultimandui sovietic.

—Şi ruşii?, întrebă doamna Moldovan

— Guvernul sovietic a răspuns socotind nesatisfăcător răspunsul nostru şi fixând un termen de patru zile pentru evacuarea trupelor româneşti din Basarabia şi un plan de înaintare a trupelor sovietice. La care ai noştri au mai cerut un răgaz, din cauza inundaţiilor care au stricat căile de comunicaţii.

—Aşa, deci, păru să încheie doamna Moldovan. Şi ce mai spune foaia părintelui Agârbiceanu despre problema Basarabiei?

—Spune foarte multe, răspunse băiatul. Aproape că nu este număr în care să nu revină această problemă, într-un fel sau altul. De exemplu, dl Gheorghe Tătărăscu s-a adresat comisiilor parlamentare printr-o cuvântare în care a susţinut faptul că Basarabia a fost totdeauna o provincie românească... Sunt, apoi, numeroase statistici demografice privitoare la componenţa naţională a populaţiei... Articole despre cultura şi trecutul Basarabiei, reproduceri ale unor intervenţii ale lui Nicolae Iorga în această privinţă... Se dau multe informaţii despre refugiaţii basarabeni, despre comitetele de primire, despre alte iniţiative de ajutorare a lor...

— Biet de ei, basarabenii, spuse cu voce tremurătoare doamna. Acum a venit rândul nostm, al ardelenilor...

În odaia cufundată în penumbră se lăsă tăcerea; se auzea numai câte o respiraţie mai apăsată a câte unei căţeluşe, sunând ca un suspin. Băiatul cel mic îşi deschisese caietul pe genunchi şi-i răsfoia, gânditor, foile; ar fi vrut să citească, şi el, câte ceva, din ce însemnase, dar tăcerea grea părea să-i spună că încă nu e momentul.

—Şi ce-ai mai găsit în ziarele acelea, Sever, băiatule? întrebarea doamnei Moldovan era aproape şoptită şi avea ceva din răsuflarea adâncă a celor două căţeluşe.

— Cred că ar fi interesant subiectul despre noua organizare politică a națiunii, răspunse băiatul cu ochii în hârtii. Şi apoi continuă, fără să mai fie îndemnat:

— În numărul din 6 iulie se publică înalta decizie de numire a dlui Ion Gigurtu ca şef de stat major al Partidului Națiunii, iar în nunărul următor, din 7 iulie, Manifestul Guvernului către țară, cu următoarea introducere: Punând la baza concepțiilor noului regim Munca, guvernul M.S. Regelui, expresie a tuturor curentelor naționaliste din țară, pe plan extern va face o politică de integrare sinceră în sistemul creat de axa Roma-Berlin, iar pe plan intern va asigura țării liniştea şi ordinea necesară. Pe altă pagină este publicată lista noului guvern, apoi, în alte numere, ştiri despre instalarea unor noi miniştri: Mihail Manoilescu la Ministend Afacerilor Străine, Horia Sima la departamennd Cultelor şi Artelor.

— Bun, am înțeles, spuse doamna Netti, bătând cu vârful bastonului în podea, ca şi când ar fi vrut să statornicească un lucru important, am înțeles; altceva ce s-a mai întâmplat?

—Păi cred că a mai fost legea despre regimul evreilor, răspunse, oarecum pe gânduri, Sever.

— Legea despre regimul evreilor? Avem noi aşa ceva?, ceru confirmare doamna.

Sever nu răspunse; poate nici nu se întreba dacă nedumerirea gazdei este sinceră ori mimată; în definitiv, în spațiul ei restrâns de sub protecția dealului Hoance, era foarte posibil ca ea să trăiască fără prea multe contacte cu lumea din afară Şi cum o lună întreagă nu avusese abonată foaia, nu putea fi exclus să-şi fi făcut obişnuința să o ignore; tocmai la acest raționament apelă şi doamna Moldovan, când explică, poate mai mult pentru sine:

— Poate mi-am pierdut obişnuința... Poate m-am instalat confortabil în singurătatea mea, numai cu prietenii apropiați, care nici ei... E adevărat că părintele e abonat la *Universul,* dar politica e ultimul lucru pe care îl discutăm cu părinții tăi, puiule, încheie ea mângâindu-l cu privirea pe băiețelul care stătea serios şi plin de importanța misiunii sale, cu caietul deschis pe genunchi. Şi ce-i cu legea despre regimul evreilor?

Sever răsfoi prin hârtiile sale şi începu:

—Mai întâi, în numărul din 20 iulie am găsit o informare despre reglementarea situației evredor în statul german. Este arătat cum se face dovada calității de arian, apoi se arată care sunt categoriile de evrei şi cum este stabilit regimul căsătoriilor...

— Auzi acolo!, se miră doamna Netti.

— Da, confirmă Sever, sunt stabilite raporturi matematice...

— Cum aşa, măi băiatule? Raporturi matematice la oameni?

— Da, continuă el, de exemplu, o persoană care are toți patru bunicii arieni are coeficientul 0%; una care un bunic, din cei patm, evreu, are coeficiennd 25% amestecat, cea care are doi bunici evrei are coeficientul 50% amestecat, şi aşa mai departe: cea care are trei bunici evrei are coeficiennd 75% amestecat...

—Şi una care are patm bunici evrei, 100%, sări, de pe scăunaşul lui, băiatul popii.

—Doamne apără şi păzeşte!, izbucni gazda, iar cele două căţeluşe tresăriri, se ridicară în lăbuţe şi erau gata să latre, ca şi când ar fi intrat un nepoftit în cameră.

— Dar nu numai atât, reluă Sever, cu ochii în hârtiile sale, stand german stabileşte şi posibilitatea legală a căsătoriilor. Astfel, persoanele cu coeficient 0% se pot căsători după voie; este îngăduită şi căsătoria între o persoană cu coeficient 0% şi una cu 25%; în schimb, pentru căsătoria unei persoane cu 0% cu una cu 50% e nevoie de autorizaţie specială...

— Ce spui tu?, se mai miră odată doamna Netti, dar cu un glas ceva mai stins, ca şi cum s-ar fi apropiat de capătul puterilor.

— Asta nu-i nimic, reluă, oarecum imperturbabil, Sever, întru cât căsătoria între o persoană cu coeficient 0% şi una cu 75% este oprită. Şi, cum ascultătoarea lui nici măcar nu mai comenta, prăbuşită parcă, cu toată greutatea, pe măciulia bastonului său, băiand continuă: între coeficientele 25% şi 25 % nu se va celebra căsătoria... Doamna era totuşi atentă, pentru că tresări:

— Cum adică?

— Aşa scrie în ziar: nu se va celebra căsătoria, repetă Sever şi rămase cu privirea suspendată deasupra hârtiilor.

— Hm, făcu, fără înţeles, doamna. Dă-i mai departe!

— Pentru 25% cu 50% trebuie iar autorizaţie specială, o mai scurtă Sever, 25% cu 75% e oprit, 50% cu 75% e îngăduit, ca şi 75% cu 75% şi 100% cu 100%.

Doamna Moldovan rămase, o vreme, pe gânduri; se potoliseră şi cele două căţeluşe şi se părea că peste toţi se aşezase, ca o apă diafană şi totuşi grea, liniştea fără culoare şi gust a stagnării. Dar era numai o părere, pentru că, din cotlonul însingurării, în care era cufundată, gazda întrebă, într-un sfârşit, cu un glas stins şi oarecum fără speranţă:

— Şi avem şi noi aşa ceva?

— Avem ceva despre regimul evreilor, răspunse, cu destulă greutate Sever. În numărul din 10 August se publică ştirea despre faptul că guvernul a dat redactarea definitivă proiectului de lege care reglementează sitoaţia juridică a evreilor. În numărul din 15 august s-a publicat *Expunerea de motive a decretului privitor la situaţia juridică a evreilor.*

— Şi ce zice acolo?, se interesă doamna, care se părea că intră într-un alt regim, al unei nerăbdări şi nemulţumiri, gata să izbucnească.

— Cine?, întrebă Sever.

— Guvernul, deştepţii ăia care au făcut expunerea de motive!

— Păi, începu Sever, cam nehotărât, se prevede reglementarea unitară şi hotărâtă a problemei evreieşti, se aminteşte Constituţia din 1938, care defineşte statul ca promovator al realităţilor româneşti, al forţelor lui autohtone, apoi se vorbeşte despre organizarea naţională şi legea sângelui,

reglementarea situației evreilor în domeniul spiritual, politic şi economic, apărarea comunității româneşti şi drepturile şi datoriile românilor.

În acest moment, de pe scăunelul hd, băiatul popii țâşni în picioare, ca la şcoală, când voia să pună o întrebare; caietul îi alunecă de pe genunchi, iar el se îndoi precipitat să şi-l ridice şi începu să vorbească de dedesubtul mesei, încheind întrebarea în momentul în care îşi redresase ținuta dreaptă:

— Da'eu am dreptul să mă mai joc cu Aizic? Şi, cum Sever rămase tăcut, doamna Netti răspunse, cumva în locul lui şi totuşi mai mult decât atât:

— Aizic a rămas la Cluj şi de-acum el îi în altă țară. Ei toți vorbesc mai bine ungureşte decât româneşte şi poate se vor încadra mai bine acolo.

— M-aş mira!, se trezi că vorbeşte Sever.

— De ce spui tu asta, băiete?, îl cercetă doamna.

—Pentru că subiectul următor pe care voiam să vi-l propun este situația din Europa, răspunse el şi începu să-şi adune, iar, hârtiile.

-Atunci dă-i înainte, ce mai aştepți?, îl îndemnă doamna Moldovan căutându-şi un loc mai confortabil pe fotoliul ei preferat, în vreme ce cățeluşele îşi schimbau şi ele locurile între ele şi se încovrigară, din nou, pentru somnolența lor pe jumătate trează.

— După cât pot eu să înțeleg, începu Sever, situația din Europa este determinată de alianța Germaniei cu Italia, care se mai numeşte şi axa Roma-Berlin; ziarele pe care le-am citit dau multe informații despre această alianță. În numărul din 15 iulie se scrie că, după convorbirile de la München, între cele două puteri ale axei şi U.R.S.S., puterile axei Roma-Berlin asigură pacea în Balcani. În numărul din 17 iulie se reproduce un comentariu dintr-un articol cu titlul *Bazele Europei viitoare,* în care se susține că Germania va duce pacea, securitatea şi protecția contra atacurilor străine, a complicațiilor interne şi a înăbuşitei economice. Ea va elimina rivalitatea marilor puteri, din cauza cărora au suferit timp de secole țările mici şi mijlocii. Se mai spune că axa Berlin-Roma şi precizarea zonelor de interese dintre Germania şi U.RS.S. completează posibilitățile unei reorganizări a Europei peste rivalitățile marilor puteri. Micile state nu mai au nevoie de a lua partea vreunuia, de a căuta un echilibru problematic între aceşti poli opuşi sau de a se face interesante din punct de vedere strategic. În acelaşi timp ele pot să fie sigure că Reichul nu va aştepta de la ele, aşa cum au făcut aliații după marele război, ca să fie garante sau complice ale învingătorului şi ca să facă cauză comună cu el, sub motivul asigurării securitătii colective. Pe de altă parte, se arată că Germania pune la dispoziția Europei noi idei economice şi un sistem economic care a dat dovezi că este bun. El asigură prețuri stabde, o monedă stabilă, imposibilitatea crizelor şi conține metode economice libere pentru fiecare, fiindcă puterea capitalismului nu va mai avea influență. Fiecare stat, fie că este mic sau mare, bogat în capitaluri sau sărac, fie că este agrar

sau industrial, poate să intre în acest sistem economic, pe baze de egalitate, fiindcă sistemul acesta este bazat pe muncă şi producţie, iar nu pe aur dobândit prin hazard sau capital.

Pe plan social, Germania nu are intenţia să impună altor popoare ordinea sa socială şi punctul său de vedere, dar ea este convinsă că noile valori sociale sunt, din punctul de vedere al cuprinsului lor, de o importanţă mai mare decât cea naţională, fiind expresia realizării chiar a nevoilor secolului al XX-lea.

Este de o importanţă capitală pentru Europa că noua sa ordine poate fi făcută sub conducerea unui popor care este cel mai mare organizator dintre toate popoarele. În timp ce, la sfârşitul războiului mondial, învingătorii, învinşii şi neutrii erau cufundaţi în pesimism, învingătorii din acest război vor putea promite Europei o colaborare generală, fără şomaj, fără crize economice şi de devize, o Europă a organizării muncii, a folosirii inteligente a producţiei tehnice şi a mijloacelor de comunicaţie care, eliberată de restricţiile naţionaliste, îşi va regăsi repede prosperitatea.

Popoarele, în special cele mici, vor găsi deci cele mai mari posibilităţi de a folosi eficacitatea lor tehnică, economică şi de transport. Depinde de ele ca să se folosească de aceste posibilităţi cu pricepere. În orice caz, tinerimea Europei are mari perspective.

Sever încheie aici lectura din hârtiile pe care le avea în faţă; doamna Moldovan îl ascultase într-o tăcere care putea fi vecină cu uitarea de sine. După un timp, ca şi când i-ar fi revenit atenţia la ce era în preajma ei, li se adresă celor doi:

— Ei, ce spuneţi, băieţi, despre voi vorbeşte, despre tineretul Europei; ori voi nu sunteţi tineretul Europei?

Cei doi tăceau amândoi, dar tăcerea lui Sever părea mai grea, aproape înnegurată; dunga aceea dintre sprâncenele lui negre, ca două linii groase, trase cu cărbune, parcă se mai adâncise. Celălalt aştepta, cu faţa rotundă, părând rozalie în penumbră şi ochii mari, sclipitori; părea că înţelege că e vorba de ceva grav, dar, în acelaşi timp, părea că se simte în afara jocului. Dar tocmai lui i se adresă bătrâna doamnă, arătându-l cu vârful metalic al bastonului:

— Tu ce zici? Tu nu eşti din tineretul Europei?

— Nu, răspunse, cu întreaga nevinovăţie spontană de care era în stare, cel întrebat.

— Dar tu de unde eşti?, continuă interogatorul însoţit de baston.

— De aici, răspunse băiatul, în acelaşi joc. Dar bastonul continua să-l ţintească:

— Şi nu te simţi din Europa?

— Io nu ştiu ce-i aia... Era din ce în ce mai emoţionat, de teamă să nu greşească ceva şi s-o supere pe bătrâna doamnă.

— Dar tu de unde te simţi şi unde şi cum ai vrea să-ţi fie viaţa?

— Eu sunt de-aici, de sub Hoance şi nu vreau să mă duc altundeva... Cel mult la bunica, ori la moşu', la munte, în vacanţă... Ori câteodată, cu tata şi cu mama, la Cluj, la Tanti Margit...

— Şi ce vrei să faci când vei fi mare?

— Io nu vreau să fiu mare... Io aşa vreau să rămân, aici, cu voi şi cu... Ochii lui, aproape inundaţi de un şuvoi venit nu ştia de unde, se roteau în jur, căutând să arate ceva.

— Mă, dar tu ştii că nu eşti prost degeaba?, încheie doamna, lăsând bastonul să cadă alături de ea, cu vârful la podea.

În tot acest timp, Sever ascultase gânditor; părea că se simte în afără de discuţia celor doi, dar nu cu totul în afără; părea că stă cumva pe muchie şi aşteaptă. Apoi tuşi scurt, ca să-şi dreagă vocea, ori să atragă atenţia că a trecut pragul, că nu mai este pe muchie, că şi el face parte din scenă; vorbele lui ieşiră cam hârâite, ca şi când nu şi-ar fi dres vocea destul:

— Am mai reţinut multe ştiri şi scrieri despre noua Europă şi colaborarea dintre Germania şi Italia...

— Lasă, băiete, a fost destul..., îl potoli cumva doamna Netti.

—Mai am despre războiul cu Anglia, multe ştiri despre luptele din aer, dintre aviaţii, dar şi despre cele de pe mare... Băiatul căuta în hârtii şi enumera:

— Lupta pentru petrol, problema gazului metan, mesajul lui Churchill, poziţia Statelor Unite, cea a U.R.S.S.

—Lasă şi astea, deocamdată, îl linişti doamna; apoi cu o voce total diferită, ca şi când ar fi avut alt metal în pronunţie:

— Măi băieţi, dar voi nu vedeţi că s-a lăsat seara? Aproape că nu mai vedem nimic... şi nu vă este foame?

Fără să fie măcar atentă la răspunsul celor doi, ca şi când nici nu l-ar fi aşteptat, doamna Netti Moldovan căută, sub tăblia mescioarei de lângă fotoliu, butonul soneriei. Nu mai trecu mult şi se auzi pasul servitoarei pe aleea din curte, apoi zdrăngănind clanţei şi scârţâitul uşii. Stăpâna casei ceru fetei să aprindă lampa şi să aducă ceai pentru toţi trei:

—Beţi cu mine un ceai, băieţi?, întrebă ea şi, fără să aştepte vreun răspuns, adăugă:

— Iar pentru tinerii ăştia, câte-o felie mare de pâne cu unt; şi prăjituri... Mai avem prăjituri, uscătele, din acelea?... şi iarăşi fără să mai aştepte vreun răspuns:

— Şi prăjituri...

După ce băieţi isprăviră de mestecat cu grijă ultima bucătură din feliile mari de pâne cu unt şi sorbiseră amândoi din ceştile de ceai, doamna Netti, care-şi băuse şi ea, gânditoare, ceaiul ei, folosi şerveţelul de in de lângă farfurioară, îl puse cu grijă alături, îşi drese puţin vocea şi ridică privirea către cei doi băieţi; totul, în atitudinea ei, părea că se schimbase şi că doamna luase o anume hotărâre.

— Sever dragă, spuse ea, cu glas limpede, privindu-l pe băiat drept în negrul de păcură al ochilor lui, ai tu ceva, în însemnările tale, despre Ungaria?

— Am, sigur că am, răspunse băiatul cu o anume hotărâre în voce.

— Atunci citeşte-ne!, îndemnă scurt doamna.

Sever nu căută prea mult prin hârtii şi începu:

— În numărul din 20 iulie se face un rezumat al unui articol apărut, la Bucureşti, în revista *Libertatea,* cu ridul *Ungaria şi axa Berlin-Roma.*

— Dă-i'nainte, citeşte, îndemnă doamna Netti, ca şi când ar fi observat o ezitare în atitudinea băiatului.

— Prin agitația creată de presa din Budapesta, începu Sever cu glasul limpede, puțin cam tare, Ungaria încearcă să se aşeze ca reazim central al axei. Lecțiile istoriei nu au folosit niciodată Ungariei, care vrea să reintre în stăpânirea popoarelor supuse Coroanei Sfântului Ştefan. Triste au fost experiențele Germaniei cu Ungaria în toate timpurile. Istoricii ştiu că Ungaria totdeauna a împiedecat vechiul imperiu german. Se ştie că ea a minat cu perseverență ordinea politică germană în favoarea imperiului otoman. Ungaria a înlesnit marşul forțelor otomane asupra Vienei. Ungaria a luptat cu arma pe lângă turci împotriva armatelor creştine.

Slăbind sistemul imperiului german, Ungaria a sabotat acțiunile împăraților filantropi germani, menținând sistemul de sălbăticie. Românii, slovenii, slovacii, saşii şi sârbii n-au uitat regimul ce li s-a administrat după 1867, când în urma dualismului, Transilvania a fost realipită Ungariei. Faptele de atunci sunt de actuală elocvență. Austria a plătit scump slăbiciunea asocierii cu Ungaria. Ungaria a menținut până astăzi un sistem latifundiar care cu greu poate fi integrat în mentalitatea Germaniei national-socialiste. Sunt elemente în Ungaria care fac imposibile soluții reale ale problemei. Aspectul complex al problemei constă în faptul că evreii ocupă toate posturile de comandă în viața bancară, industrială şi comercială.

Prin împrejurări speciale au pătruns şi în aristocrația ungară. După crizele economice din veacul trecut, vechile familii aristocrate ungare s-au refăcut amestecându-se cu elemente semite. Aşa a reuşit această aristocrație parazitară, care stătea tot timpul la Londra, să se mențină economiceşte, deşi nu dispunea de domenii.

Aici Sever se opri şi ridică ochii; doamna Moldovan îl agrăi scurt:

— Bun. Mai ai ceva?

Fără nici o altă introducere, băiatul reluă:

— În numărul următor este reprodus un articol de ziarul *Seara,* semnat de Ştefan Ionescu: *Ungaria şi Europa nouă.* Am reținut câteva paragrafe: voința de încadrare în noua ordine a Europei a statului maghiar ce reprezintă, în inima continentului nostm, ultimele vestigii politice ale ev-mediului şi ale demo-liberalismului, va fi foarte greu de realizat, dacă nu imposibil, dat fiind că

clasa conducătoare a Ungariei este formată din magnați posesori ai unor uriaşe proprietăți, moştenite din epoca medievală, ce au o mentalitate liberală, - şi care nu au nici o înțelegere față de noile realităd ale vremii.

Şi într-adevăr, în actuala configurație politică a Europei, care se bazează pe primatul ideii de naționalitate, numai Ungaria nu are forma unui stat național. Din cele 10 milioane de locuitori, numai 72% sunt unguri, inclusiv evreii, cari — slavă Domnului! sunt foarte numeroşi în Ungaria! Restul populației este format din minorități compacte care se grupează de-a lungul şi de-a latul actualelor frontiere ale statului ungar. Astfel, de-a lungul Dunării, până la Budapesta, spre frontiera cu Germania, se găsesc 700.000 de germani; spre Slovacia se află o minoritate de 400.000 de slovaci; în nordul Ungariei, se află 700.000 ruteni, iar în spațiul dintre actuala frontieră româno-maghiară şi Tisa se găseşte o minoritate românească, suficient de numeroasă...

Ceva mai mult: în ceea ce priveşte structura socială şi politică a standui maghiar, ea a rămas înțepenită la stilul medieval. Magnații latifundiari au rămas conducători iar populația maghiară propriu-zisă se află în aceeaşi fază de exploatare ca acum jumătate de mileniu. În Ungaria de după războiul mondial, a existat în permanență o gravă criză socială care a fost camuflată de magnați prin explicația că starea de mizerie şi sărăcie a poporului s-ar datora „ciuntirii" Ungariei milenare, iar nu lipsei de pământ de care suferă țăranul maghiar. Şi ne amintim că în februarie 1939, când guvernanții de la Budapesta au ordonat mobilizarea unei părți a armatei la frontiera noastră, exista o stare de spirit foarte îngrijorătoare în populația statului de la Vest, care populație nu pricepea de ce să se sacrifice pentru cucerirea unui pământ - dacă, bineînțeles, ar fi fost posibil — pe care urma să-l exploateze tot grofii şi magnații. Şi această stare de spirit era cu atât mai încordată cu cât în teritoriile ocupate de la fostul stat cehoslovac, guvernul de la Budapesta a luat pământul țăranilor, dându-l grofilor.

Idealurile politice ale Ungariei nu sunt îndreptate spre viitor, ci spre trecut (vezi discursul contelui Teleky în care, acum 3 săptămâni, vorbeşte de crearea unei „Ungarii milenare"), tinzând să refacă vechiul conglomerat național prin care să se supună neamuri străine dominației unei clase feudale şi exploatatoare atât din punct de vedere social cât şi din punct de vedere național.

Tot în acest număr, continuă Sever, mai este un articol despre *Situaţia proprietăţii agrare din Ungaria,* ca urmare a unor discuții între publicațiile româneşti şi maghiare pe această temă, în care se spune: înainte cu patru zile postul de radio Budapesta a ținut să răstălmăcească prin calambururi reforma agrară din România. În numărul nostru de alaltăieri am arătat că în România au fost împroprietăriți 1 milion 393.355 de țărani în 1921, dintre cari 260.163 minoritari. Între minoritari 45.628 țărani unguri din Ardeal După aceea se face o statistică a proprietăților agrare din Ungaria. După această statistică, latifundiile mai mari de 10.000 de jugăre din Ungaria actuală se află în mânile a 44 de nobili. Restul latifundiilor de peste 10.000 de jugăre cadastrale, ocupând în

total 47 la sută din teritoriul ţării, se află în mâna statului, a comunelor, fundaţiilor, a bisericilor, a asociaţiilor, a autorităţilor legale, a Academiei, a societăţilor ştiinţifice, a căilor ferate maghiare, a societăţilor comerciale şi bancare etc.

Şi tot în acest număr este un comentariu la expunerea pe care contele Csâky, minstrul de externe al Ungariei, a făcut-o în faţa comisiilor de politică externă ale Parlamentului ungar asupra întrevederilor pe care primul minstru Teleky şi d-sa le-au avut, la München, cu cei doi miniştri de externe ai Axei. Din darea de seamă a agenţiilor telegrafice asupra acestei expuneri aflăm că:

—este necesar să se menţină pacea în Europa sud-orientală;

—este necesară stabilirea unei păci juste, durabile şi fecunde şi că:

— Ungaria nu înţelege să provoace nimănui răni nevindecabile, ci doreşte ca printr-un aranjament rezonabil să câştige amici demni de încredere, în locul unor adversari îndârjiţi.

Iar ziarul comenteaza astfel: într-adevăr, menţinerea păcii în Europa sud-orientală, privită mai ales prin sursa majoră prin care ar putea fi tulburată şi în lumina ultimelor evenimente prin care a trecut România, este o condiţie de existenţă a însuşi statului maghiar. O paralelă cu vremurile nu prea îndepărtate în care, după înfrângerea rezistenţei principatelor româneşti, Ungaria a ajuns sub o dominaţie turcească efectivă de 150 de ani, lămureşte integral spiritul de necesitate şi imperioasa chemare a vremii la comanda cărora contele Csáky a făcut aceste declaraţii. O pace justă, în spiritul de dreptate al naţionalismului şi al principiului etnic triumfător, ar putea crea un „mileniu" de colaborare romăno-maghiară, mult mai luminos, mult mai fecund, decât mileniul trecut.

Precizarea contelui Csáky, prin care dsa anunţă că Ungaria nu vrea să creeze nimănui răni nevindecabile, deschide o perspectivă nouă, în evoluţia politicei externe ungare. Ea anunţă oarecum, întrucât este sinceră, agonia unui imperialism politic şi spiritual de pe urma căruia popond maghiar nu a avut decât imense suferind în cursul istoriei. Ea aruncă o piuite peste apa tulbure şi adâncă a unei vrăjmăşii de care nu noi suntem vinovaţi.

Dacă Ungaria este sincer dispusă să-şi lichideze toate conflictele cu România, în spirit de dreptate şi justiţie naţională şi socială, ne este prmis să nădăjduim într-o colaborare fecundă în cursul căreia, la vreme de primejdie, eu îmi permit să văd armata maghiară şi armata română, luptând cot la cot, pentru apărarea graniţelor actuale ale celor două ţări.

După aceste ultime cuvine citite de Sever, iarăşi se lăsă tăcerea în camera doamnei Moldovan. Bătrâna doamnă părea că nici nu se mişcase în fotoliul său, iar cele două căţeluşe păreau toropite de somn; simţindu-se invitat, cumva, de tăcere, Sever începu din nou:

—În acelaşi număr mai este un articol lung, care cred că v-ar putea interesa. Este continuarea unei prezentări făcute de dr. Ilie Dăianu unui volum omagial *Omagiu I.P.S. Sale Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului. La douăzeci de ani de archipăstonre.* Sunt foarte multe probleme aici, dar cred că, deocamdată, v-ar interesa cea a ortodoxiei şi a unirii cu Roma.

—Da, mă interesează, spuse doamna Moldovan, nu ştiu cât este de actualitate, chiar acum, dar mă interesează. Spune!

— Dl. Ilie Dăianu... Începu Sever.

— E protopop greco-catolic, unit, îl cunosc, preciză doamna. Spune!

—Părintele Ilie Dăianu, reluă băiatul, retine, din volumul omagial, un articol despre muzica bisericească din Ardeal, semnat de Diaconul Petru Gherman, din care citează: „Unirea unei părți a românilor ortodocşi cu Roma n-a adus nici un element nou şi nici o influență pentru muzica bisericească din Ardeal. Muzica a rămas şi pe mai departe în cultul ortodox al celor uniți cu Roma, cari au condiționat acest lucru când au zis: *...toată legea noastră, slujba bisericei, liturgbia să stea pe loc... ca nu cumva să se schimbe ritul."* Părintele Dăianu comentează: E şi firească această constatare. Unirea cu Roma a fost şi o reacție împotriva calvinismului agresiv şi maghiarizător. Deci firesc era ca cei care au făcut unirea să o considere o întărire a romanității noastre şi ca o apărare a orodoxiei şi confirmarea ei împotriva atâtor silnicii făcute de iperzelul protestanților, de la cari românii n-au primit bucuros decât limba românească în cultul bisericii, în locul celui slavon şi neînțeles, barbar.

După alte numeroase articole remarcate, părintele Dăianu se opreşte asupra celui scris de profesorul Simion Mehedinți, cu titlul *Momente pierdute,* în care arată care au fost ocaziile în care s-ar fi punit restabili unitatea bisericească a românilor din Ardeal şi pe care aceştia le-au pierdut.

Aici Sever se opri şi ridică ochii spre doamna Moldovan:

— Să le spun?

—Spune-le, că mă intersează, răspunse aceasta şi îşi schimbă locul pe fotoliu.

— Cel dintâi i se pare unirea de la 1918...

— Ar fi fost şi la 1848, şopti doamna, din fotoliul ei.

— După aceea s-a mai ivit un moment favorabil: înființarea patriarhatului, după care se citează mărturia unui ierarh al vremii: „Fireşte că n-au intrat zilele în sac. Ce nu s-a făcut de unul, s-ar putea să fie făcut de altul... Momentul din 1919 a fost însă pierdut fără putință de întoarcere, iar răspunderile rămân veşnice în fața istoriei."

Doamna Moldovan rămase pe gânduri; Sever ridică ochii spre ea şi aşteptă; după un răstimp de tăcere, întrebă:

— Să mai spun?

Câteva clipe a fost ca şi când ea n-ar fi auzit; Sever aşteptă în linişte, o vreme, apoi deschise gura să întrebe din nou. Dar doamna Moldovan tocmai spunea:

— Nu, a fost destul.

Atunci băiatul cobori ochii pe hârtiile dinnaintea lui şi începu să le răsfoiască; îşi drese vocea, dar doamna Netti i-o luă, din nou, înainte:

— A fost destul pe ziua de azi; sunt cam obosită şi tu ai un drum destul de lung pân-acasă... Acum se lasă întunericul, dacă nu s-o fi şi lăsat...

Atunci, când Sever începu să-şi strângă hârtiile, de pe scaunul unde era băiatul popii se auzi ceva ca o mişcare, un scâncet şi, când doamna Moldovan îndreptă privirea acolo, îl văzu pe copil ridicat în picioare, cu caietul strâns la piept şi ochii larg deschişi în mijlocul feței cu trăsăturile căzute, exprimând o dezamăgire nedumerită.

— Şi eu?, întrebă el. Cu mine cum rămâne?

Doamna bătrână îl privi mai întâi cu mirare, apoi părându-i-se hazlie nedumerirea hd bosumflată, găsi puterea unui zâmbet:

— Bată-te norocul să te bată! De tine-am uitat. Ai făcut şi tu însemnări?

— Sigur c-am făcut!, răspunse băiețelul, pe jumătate înțepat, pe jumătate cooperant

Ieşirea spontană de firesc şi candoare, din atitudinea băiețelului, o înviora pe bătrâna doamnă:

— Ia te uită! Şi ce-ai reținut tu?, întrebă ea cu un interes real.

— Eu am reținut toate ştirile din sport, răspunse băiatul, ca la şcoală, şi-şi deschise caietul în față.

—Nu mai spune!, se miră, aproape înveselită, gazda. Şi până să caute continuarea acestei replica spontane, băiatul începu:

— În ziarul din 3 iulie, este anunțat meciul F.C.Szeged-Universitatea în felul următor: Din cauza dispozițiunilor Ministerului de Interne, meciul care trebuia să aibă loc sâmbătă după amiazi, nu s-a jucat oficial, între cele două echipe având loc numai un antrenament la două porți în două reprize a 35 de minute. În acest meci de antrenament a câştigat F.C.Szeged cu 4:1, la repriză fiind 1:1. Punctele au fost marcate de Rognár, Nagy, Márosi, Meşter şi Coman. Marți la ora 7 dupăamiazi se va desfăşura matchul internațional între echipele de mai sus. Cei care au fost de față la matchul de antrenament au putut constata forma excepțională în care se află portarul de la F.C.Szeged. Nici Universitatea nu s-a prezentat mai slab şi după jocul prestat la antrenament avem toate speranțele că va câştiga. Amintim că se află într-o formă foarte bună Coracu şi Wieser cari prin shooturile lor vor da de lucru portarului maghiar.

Turuind ca pe o lecție bine învățată, oarecum şi de teamă să nu fie intrerupt, băiatul continuă:

- Cupa Micul C.E.C. Beogradski - Ferencváros 1:0. Matchid a avut *loc*...

- Stai, stai!, îl întrerupse doamna Netti, asta nu mă intersează.

Băiatul trecu uşor peste această întrerupere şi reluă, fără să întoarcă foaia caietului:

- O frumoasă victorie românească: Rapid - Gradjanszki 0:0. Duminecă după andazi la Zagreb...

- Stai, mă copde, nu mă lua aşa iute cu Rapidul ăsta al tău...

- Dar nu-i Rapidul meu!, sări, iarăşi cam bosumflat, băiatul.

- Dar tu pe cine ai?, se interesă doamna, prinsă în joc şi ținând frâiele jocului.

Băiatul scoase piepnd şi privi înainte:

- Pe Universitatea! Eu țin cu Universitatea!

- Foarte bine!, sări doamna, şi eu țin cu Universitatea, aşa că să nu mă-mbrobodeşti pe mine cu un Rapid care e lăudat pentru o victorie, dar face abia un egal... Află că oi fi eu femeie, dar mă pricep o țâră şi la football. Ce victorie poate fi aia?

- Nu ştiu, aşa scrie în ziar... Dar pot să trec la alte ştiri...

- Ba să nu treci la nici o altă ştire!, i-o reteză doamna şi, pentru că umflătura bosumflații părea să rotunjească, din nou, obrajii băiatului, completă imediat:

- Mie să-mi spui ce-a fost cu matchul Szeged - Universitatea: s-a mai jucat?

- Da, s-a jucat!, răspunse iar, ca la şcoală, băiatul.

- Şi?, întrebă scurt doamna. Obrajii băiatului părură că se golesc de aer şi ochii i se plecară în jos, spre buzele răsfrânte a pagubă, când citi din caiet:

- Universitatea a pierdut cu 2:3 (1:1) în fata lui F.C.Szeged datorită punctelor marcate de... portar.

— Ce spui tu?, sări doamna şi cățeluşele izbucniră amândouă, speriate, din somnul lor.

— A pierdut... cu 2:3..., şopti, ca un suspin, băiatul.

— Asta am auzit!, reteză doamna. Dar ce-i cu punctele marcate de portar?

Întrebarea ei părea să poarte o undă de speranță; băiatul o stăvili, însă, citind monoton şi apăsat, ca şi când s-ar fi lepădat de tot ce spune acolo:

— Marți după amiază s-a desfăşurat pe arena Municipiului, în fața unui număr de 3ooo de spectatori, matchul internațional Universitatea - F.C.Szeged. Cronica acestei întâlniri este lipsită de importanță, deoarece, cu toată superioritatea studenților, ei au pierdut totuşi din cauza portarului Patrichi (unde l-or fi aflat?) care a marcat cele trei puncte ale... maghiarilor, dovedind încăodată înaltul spirit de ospitalitate românesc chiar şi în materie de sport... S-a gândit sărmanul portar de ce să plece ungurii bătuți? Şi le-a oferit trei goluri cu uşurința cu care oferi prietenului o țigare...

Bravo Patricky! Aici Patrichi e scris aşa: Patri-c românesc-k unguresc-y grec, preciză băiatul.

— Şi de ce e scris astfel?, se interesă doamna.

— Nu ştiu, răspunse băiatul. Aşa e scris. Şi citi mai departe:

— Au marcat: Patrichi (în propria poartă), în minutul 1, Țăranu în minunii 32, Patrichi (în propria poartă) în min. 60, Coracu în minutul 68 şi Patrichi în propria poartă în minutul 72.

Arbitrajul dlui P.Huniade, revoltător de prost, a provocat o avalanşă de proteste din partea publicului.

Succesul material şi moral, datorit perfectei înțelegeri a PUBLICULUI sportiv, au fost peste aşteptări.

Ultimele cuvinte din lectura lui băiatul le rosti în timp ce prietenul lui, Sever, îşi strângea hârtiile şi apoi se ridică să plece; îşi închise şi el caietul şi se ridică oarecum grăbit. Doamna îi însoți spre ieşire, în timp ce căţeluşele, ca două ghemotoace, unul alb şi altul negru, li se împleticeau printre glezne.

Doamna Moldovan rămase o vreme în pragul uşii, însoțindu-i pe cei doi băieți cu privirea. Îi vedea din spate cum se îndepărtau, unul mai înalt şi mai subțire, celălalt mai scund şi cam rotunjor.

Încadrată în ramele uşii, ca într-un portret, bătrâna doamnă se lăsa învăluită de seara tot mai rece de toamnă, în care ultimele rămăşițe de arome şi culori ale vegetației se distilau subtil în păreri nesigure. În ora dintre zi şi noapte, cerul era fără culoare, dar pe fața ei albul pudrei se distingea net, ca o pată văroasă, ca şi lucirea de mătasă neagră, a meşei, şi cea oțelie a colanului care-i lega fruntea. Pe rochia ei de material lucios lunecau în jos ape reci de metal fluid, în care părea că se oglindeşte umbra tremurătoare a unei broderii, ca un aranjament decorativ de frunze înghetate. Vibra uşor, în penumbră, argintul din măciulia bastonului, în care părea că plastica mânii rotunde se încorporase organic.

Acum gândurile şi stările ei sufleteşti erau mai limpezi şi i se arătau alese ca un mănunchi de fire de urzeală, fiecare cu valoarea şi rostul lui. Unele duceau undeva unde doamna îşi situa trecutul ei şi al familiei sale; atunci i se perindau, în minte, umbrele vagi şi călătoare ale unor întâmplări de demult, se conturau perspectivele tari şi drepte ale unor constante, Golgotele unor îndelungi strădanii, prăpăstiile unor sacrificii. Îşi simțea aproape morții ei dragi, cu aura lor de martiri. Puține fire, şi nesigure, pipăiau o ceată care putea fi viitorul.

—Ține-mă, Doamne, dreaptă, până la capăt!, îşi spuse ea. Femeie slabă sunt, de fapte nu cred că mai sunt în stare, dar măcar spinarea ajută-mă, Doamne, să mi-o țin dreaptă!

Pe acest gând, deşi depăşiseră marginea câmpului ei vizual, doamna îi văzu, totuşi, pe cei doi băieți, cum ies împreună pe poartă, unul mai înalt, altul mai scund, cum fac câțiva paşi alături până-n mijlocul drumului țării şi cum se despart. Cel mic o luă la dreapta, chiar prin mijlocul drumului, făcu vreo câteva zeci de paşi, apoi coti scurt, tot la dreapta şi împinse portița dintre cele două rânduri de gard viu. Îl însoți cu gândul pe alee, apoi, când dădu colțul casei şi îl văzu încadrat, pe stânga, de cele două unghiuri ale casei parohiale, dincolo de care se presimțea silueta înaltă a bisericii, iar din dreapta îl înconjura, ocrotitor, coama împădurită a dealului Hoance, abia atunci gândul doamnei Moldovan se putu ridica, în zbor nevăzut, să-l caute pe celălalt băiat. Îl găsi aproape de spital.

— A grăbit pasul, îşi spuse doamna, în timp ce Sever sălta, cu mişcări vioaie, peste şanţul drumului, şi făcea primii paşi pe cărarea ce urma să se caţere pe Butucei. Doamna îi simţi uşoara căldură a însufleţirii pe care i-o dăduse mersul grăbit ca şi unda nedesluşită de emoţie cu care se apropia de zidul de întuneric în care era ascuns urcuşul pieptiş. După prima treime, când încă băiatul mai găsea, în umbra aproape compactă, bolovanii pe care trebuia să-şi ridice pasul, căldura din piept începu să-i fie însoţită de o undă de răcoare, pe umeri şi pe spate. Doamna cunoştea senzaţia şi o trăia, odată cu Sever: era ca şi când cineva i-ar fi aruncat pe spate o haină de ghiaţă; urcuşul se cufunda în întunericul din urma lui, ca într-o apă de catran, fruntea şi pieptul înfruntau un alt întuneric, ca un nor de cărbune, iar din laturi, şi din dreapta, şi din stânga, îi strângeau coastele alte platoşe tari de noapte, în care luceau, drăceşte, fără să se vadă, ochii comorilor adormite-n poveşti.

Ajuns, pe ultima treaptă de bolovani a Butuceilor, cu suflul aproape epuizat, Sever ridică fruntea şi primi în ochi bolta rotundă şi întreagă; era joasă, iar stelele mici păreau stropi de jar, pierduţi în neant; în apa neagră a nopţii topite printre dealurile fantomatice, demonul se cufundase ca un bivol imens de abur rău în noroi. Întindea membre de smoală şi răsufla întuneric de cărbune. O dată, cel mult de două ori pe noapte, sufla în înalt întunericul de cenuşă, ca să asigure domnia nopţii, şi atunci spuza trezea, din miezul ei adormit, roiurile încă vii de scântei, împrăştiindu-le pe cer, până departe.

Paşii lui Sever, pe colţurile tari de piatră din drumul ţării, sunau singuratic sub bolta ca un foc răsturnat. Băiatul nu se mai grăbea, dar nici liniştit nu mergea şi silueta lui părea că se hurducă din umeri în timp ce ochii, aproape adormiţi sub streşina sprâncenelor negre, căutau, orbeşte, cărarea pe care să coboare spre casă.

10.

Comunicatul la radio a fost transmis în noaptea de 30 spre 31 august 1940. Duminică, 1 septembrie, ar fi trebuit să aibă loc serbarea, la şcoala din Imbuz, cu programul pregătit din vreme, în care spectacolul cu piesa *Zorile* ar fi avut locul principal, fiind, cum se spune, capul de afiş. Dar, după ce au plâns până n-au mai avut lacrimi, în noaptea de după comunicat, nici femeile din casa părintelui Andrei Bujor, nici Ucu, învăţătoarea Natalia Petrea, n-au mai avut inimă pentru nici un fel de serbare.

Duminică, după slujba de la biserică, în care părintele a ţinut o predică îndurerată şi totuşi îmbărbătătoare, oamenii, mai ales fruntaşii satului, au rămas în faţa bisericii, înconjurându-l pe preot căruia i se alăturase şi învăţătorul Gheorghe, stând de vorbă, până târziu, fără grija muierilor care-i aşteptau cu zama de duminică; erau când încă nedumeriţi, când furioşi, când blestemând,

când înneguraţi şi începând să se resemneze. În căbatul său de sărbătoare, cu decoraţiile care păreau, acum, că aveau luciul şi mai pălit, Monu îşi făcuse o figură tragică şi repeta într-una:

— La ce-i mai greu... Vedeţi voi: la ce-i mai greu... Iar la tunuri, iar prin gloduri şî tranşee, iar în foc!

Nici preotul, nici învăţătorul, nici primând, Vasile Gurzău, nu găseau alt cuvânt să-i îmbărbăteze pe oameni decât chemarea lui Dumnezeu:

— Numa'El ne poate mântui! La El ni-i toată nădejdea!

Şi căinările, şi menirile de rău o luau de la capăt, iar Monu se strecura printre ei, cu căbatul lui împănat de tinichele, şi se tânguia: -Vai de biet sufletele noaste! La ce-i mai rău!... Dar luni de dimineaţă, după o sară de duminică în care, ca niciodată, din curtea părintelui nu mai răsunară cântările fetelor, să se împrăştie ca o veste bună şi dulce, prin valea lărguţă de-a lungul părăului Imbuz, copleşită, acum, de o linişte grea, ca un fum rece şi stătut, şi după încă o noapte în care femeile părură să-şi fi găsit izvorul lacrimilor, cântându-se şi zbierând sfâşietor până tâziu, părintele puse de i se înhămară caii la căruţa a bună, trecu pe la primarele şi apoi pe la învăţător şi, cu ei alături pe laiţa coperită cu un ţol gros de lână, se pierdu, pe drum în sus, către Sava şi mai departe.

Pierduţi au fost, toţi trei, toată ziua, până de cu noapte, şi-apoi marţi de dimineaţă, iarăşi, pe acelaşi drum, ca să vie numai pe sară; şi miercuri la fel, joi la fel şi vineri la fel.

O luau prin Sava, Bărăi şi răzbeau la Căianu, în drumul ţării; ori coteau la Băgaciu, Tăuşeni şi Coasta, să iasă la Sic. Dacă ajungeau la Căianu, drumul ţării îi scotea la Apahida, de unde nu se mai opreau până-n Cluj. Dar dacă o luau pe dincolo, pe la Sic, treceau pe lângă Tăul ştiucilor şi străbăteau prin Bonţ, apoi pe sub Mănăstirea de la Nicula şi dădeau în Gherla.

Ajunşi la oraş, întrebau pe unul şi pe altul; veştile umblau ca ciorile înainte de vreme rea şi ei nu ştiau ce s-aleagă La Cluj, părintele trecuse, mai întâi, pe la Arhivele Statului, la cunoştinţa sa, David Prodan, dar mergea mai ales la redacţia ziarului *Tribuna* a părintelui Agârbiceanu. Totdeauna treceau, mai întâi, pe la biserica Schimbarea la Faţă, de pe bulevardul Regina Maria. Aici îl găseau pe cântăreţul Alexandru Nemeş, de pe loc de la Sâncraiul Almaşului, pe care-l adusese, la biserica din marele oraş, părintele Onofrei, care era încântat de vocea hd minunată pe care şi părintele Bujor i-o cunoştea de la Blaj, unde amândoi trecuseră prin şcoli ale locului; dacă nimereau vreo slujbă, stăteau şi ascultau, o vreme, iar vocea dulce şi mlădioasă le strecura în suflete o linişte şi o încredere de care se simţeau întăriţi. După ce se închinau, tăcuţi şi îngânduraţi, la icoanele de pe catapeteasma altarului, se furişau afară cu un sentiment amestecat, între nădejde şi vinovăţie. Oraşul îşi arăta clădirile mari şi semeţe soarelui încă tare de septembrie, iar ei mai aveau doi paşi până la redacţie. Badea Vasile rămânea afară, să aştepte pe trotuar şi să privească la maşinile, camioanele şi căruţele grele care circulau fără noimă, lăsând în urmă dâre de fum ca nişte şerpi puturoşi. Preotul Bujor şi învăţătorul Petrea intrau în cămăruţele strâmte, cu miros de hârtie, cerneală uscată şi fum vechi de

tutun, dar nu prea îndrăzneau să-l deranjeze pe părintele Agârbiceanu; dacă-l vedeau, îl salutau respectuos, schimbau două, trei vorbe; barba plină şi înspicată cu alb a părintelui, ochii lui trişti, după ochelarii rotunzi, în ramă metalică subțire, fruntea brăzdată, albă-gălbuie, ca dată cu var, compuneau icoana unui sfânt de pe peretele vechi al unei biserici de la țară. Le vorbea cu o voce subțire şi uscată, dar miezoasă şi hotărâtă, îndemnându-i să se lase-n grija Domnului. Acolo întâlneau mai totdeauna pe părintele Ilie Dăianu, o persoană scundă, dar îndesată, cu un ten deschis şi curat, un păr blond şi mătăsos, ambele neverosimile; fața lui, aproape de culoarea cremei de vanilie, în care nasul adus vultureşte punea un expresiv semn de bărbăție, exprima o încredere calmă şi constantă, mai presus de toate zbaterile şi loviturile vremii, oarecum în dezacord cu izbucnirile rare, e drept, ale vocii care înfiera nedreptatea ori proclama drepturi; întotdeauna învățătorul îşi căuta pe cei doi prieteni ai lui, de vârstă apropiată, jurnaliştii Liviu Hulea şi Gheorghe Stoica. Când nu-i întâlnea în redacție, Petrea ştia unde să-i găsească, iar dacă-i nimereau, abia schimbau formulele de salut şi se îndreptau, împreună, spre acelaşi loc: cafeneaua hotelului New York Mergeau pe trotuarul lat, pe lângă bufetul Pelişor, lăsau la dreapta, pe limb, monumentul cu Lupoaica şi cei doi prunci, Romulus şi Remus, apoi în mijlocul pieții, proiectat pe zidul mohorât al catedralei Sfântul Mihail, grupul statuar al lui Matia Corvin, traversau strada îngustă, care ducea spre Universitate, pe la colț şi intrau în cafenea. Pe tot acest parcurs, cu toate semnele de a se grăbi şi insistențele de a li se alătura, primam! Vasile Gurzău venea, cu statura lui masivă, cu cizme negre, cămaşă albă şi laibăr sur, la distanța cuviincioasă de doi paşi în urmă.

În salonul cafenelei cu stucaniri albe şi feronerie galbenă, de alamă, se aşezau, de obicei, la o masă de lângă unul din geamurile mari, încadrate în rama rotundă, ca o scoică uriaşă, sorbeau rânduri de cafele şi fumau ca şerpii, după expresia părintelui Bujor care-şi călcase un vechi legământ şi aprinsese iar, după douăzeci de ani, țigara. Liviu Hulea era un tânăr în deplina splendoare a vârstei, cu tenul alb rozaliu, subțire ca foița, ochii mari şi scăpărători, părul negru, bogat, împrăştiat în şuvițe rebele. Vorbea cu avânt, croind planuri vaste, încropind sinteze largi, despicând perspective peste spațiu şi timp. Celălalt, Gheorghe Stoica, era mai scund şi îndesat, fără să ia încă proporții, cu părul blond ca arama curată şi tenul uşor brozat; părea că vorba îi este potolită şi molcomă, ca şi făptura, dar câteodată izbucnea în exclamații tăioase şi ridica palma, întinsă ca o lamă de spadă, să reteze capetele de vipere pe care le vedea ițindu-se, din toate colțurile, în jurul lui.

Este de înțeles că dezbăteau numai momentul politic al zilei; Hulea regreta, amarnic, spunea el, că se lăsase indus în eroare de declarația fățarnică a contelui Csâky, ministrul de externe al Ungariei, din urmă cu două săptămâni, care spunea că țara lui nu va crea altora pierderi nevindecabile, iar el croise planuri şi nutrise iluzia unei milenare înțelegeri între cele două țări.

Stoica îl aproba, punând un accent mai apăsat pe miopia şi naivitatea lui, încât chiar se profilă pericolul ca obiectul discuţiei şi ţinta izbucnirilor să fie bietul jurnalist român, iar nu contele ungur.

În vacarmul oarecum înnăbuşit al cafenelei, printre volutele de fum albăstrui şi în aromele împletite de cafea şi alcooluri tari, părintele Bujor, învăţătorul Petrea şi primarul Vasile Gurzău, acesta din urmă aşezat, cu sfială greoaie, pe numai jumătate de scaun, erau mai putin interesaţi de dimensiunile continentale ale problemei, cât de aspectele ei concrete, imediate şi dureroase. Când se va stabili definitiv linia graniţei? Şi pe unde? Comunicatul definise teritoriul ce urma să fie cedat în termeni de judeţe; totuşi, se vorbea şi de o comisie mixtă pentru stabilirea, pe teren, a noii frontiere. O vreme, tond fusese neclar, apoi apărură primele zvonuri: se vorbea de corecturi posibile, în funcţie de anumite interese locale. Atunci, în sufletele celor trei veniţi de pe Câmpie înflori o rază de speranţă

— Dar dacă?... se întrebă, învăluit de fumul gros de tutun, învătătorul şi nici măcar nu îndrăzni să ducă gândul mai departe.

—Dacă ce?..., întrebă popa Bujor, învăluindu-se şi el într-un rotocol de fum albăstrui. Auzi, Ghiţă dragă, la Gheorghe-al nostm, cât poate fi el de naiv, se adresă el ziaristului Stoica. Parcă nu l-ar cunoaşte şi el pe groful de la Taga, care n-o să lase o brazdă, dar, dac-ar fi după el, până la Turnu Roşu s-ar duce...

—Ori şî mai departe: până-n Dunăre, după cumu-i de ahtiat după hotare şî munţi, completă, cu voce mai joasă, din tăcerea lui, primarele.

Apoi, în altă zi, se răspândi un zvon care-i puse cu adevărat pe jar pe toţi, dar mai ales pe cei trei. Îl aduse Ghiţă Stoica, despre care nici prietenul său, Liviu Hulea, nici altcineva din redacţie nu ştia unde dispăruse, în dimineaţa aceea, şi care apăruse, într-un târziu, direct la cafeneaua New-York şi se oprise la masa lor îmbujorat la obraji, ca sub puterea unei presiuni greu de stăpânit. Scoase, din buzunarul de la piept, carneţelul lui cam terfelit de ziarist, îl trânti pe masă şi făcu semnul cunoscut chelnerului:

— Una mare! Şi, cum toţi îl înconjuraseră din priviri şi părea că-l strâng să scoată ştirea din el ca pe-un must, făcu să ţâşnească vorbele în timp ce tăia aerul cu sabia palmei:

— Noutăţi! Se-aude că ar fi o solicitare din partea unui mare latifundiar maghiar, proprietar al unei herghelii de rasă care ar fi să cadă, după termenii Comunicatului, la România... O solicitare de schimb de terenuri: graniţa ar fi să facă o buclă, spre sud, să încorporeze, la teritoriile cedate, proprietatea grofului, iar, în schimb, într-alt loc, ar urma să se opereze o buclă corespunzătoare, spre nord...

— Unde-anume?, săriră amândoi deodată, pe jumătate, de pe scaun, preotul şi învăţătorul, în timp ce primarul Gurzău aştepta încordat.

Ghiță Stoica îi privi scurt și răspunse repede, ca și cum s-ar fi îngrijit să nu-i lase să se perpelească:

— Una din variante ar fi pe Câmpie, cam la jumătatea distanței între Apahida și Reghin, respectiv Cluj și Târgu Mureș.

Dar jurnalistul încă nu-și încheiase bine fraza și învățătorul și scosese o hartă, pe care o avea împăturită în buzunarul de la piept.

Hartă avea, între hârtiile lui, și Liviu Hulea. Astfel încât următoarele minute îi ținură pe cei cinci, de la masa lor, aplecați, câte doi, asupra câte unei hărți. Urmăreau puncte și trasee, mai trecea unul de la o hartă la alta, mai controlau hărțile între ele. Primarul Gurzău stătea, oarecum mai la o pane, și aștepta, fumând gânditor și încordat

După cum arăta harta, prea multe variante nu puteau fi: la est, se putea trece de Sărmaș, pentru a se încorpora și calea ferată, care trecea pe-acolo, dar nu prea mult, pentru că ar fi ajuns prea aproape de Reghin; la vest, către Apahida, punctul simetric ar fi fost undeva pe la Căianu. Dacă pe acest aliniament, est-vest, lucrurile păreau mai limpezi, în schimb, traseul buclei spre nord ridica întrebarea: până unde? Sigur, nu foarte departe, nicidecum cât să se ajungă la Gherla, cu ocolirea sau sacrificarea zonei Țaga, ceea ce era aproape imposibil de conceput. Cât se putea ridica noua frontieră la nord de drumul Apahida-Reghin? Atât cât să se asigure protecția acestei căi de comunicație, vitală pentru enclava astfel constituită.

— Deci pe la Vaida Cămăraș, Pălatca, mai la sud de lacurile de la Geaca, pentru că pe apă nu se poate pune graniță, spunea, urmărind cu creionul pe hartă, Liviu Hulea, care nu știa prea bine de unde anume vin prietenii lor. Vasde Gurzău, care privea, de la oarecare distanță, traseul creionului pe hartă, interveni:

—Domnule dragă, oare nu te-ai putea rădica o țără mai sus cu plaivazul, să ne coprinzi și pe noi?

—Până unde vrei dta să mă ridic, bade?, întrebă cu seriozitate ziaristul.

— Ia să te rădici peste Petea şî Legii, peste Chiriș, s-ajungi la Imbuz, să pui granița măcar pe la Puini şî Sucutard, mânca-o-ar cânii de graniță!

— Asta unde vine?, întrebă Hulea, căutând cu creionul pe hartă.

— Uite-aici, o liniuță albastră, arătă Ghiță Stoica. Pare să fie o vale, ar fi bună de graniță.

— Vai de mine, Ghiță dragă, da'tu vrei să ne-mplânți cuțâtu'chiar în inimă!, se miră, cu îndurerat reproș, părintele.

— Iartă-mă, părinte dragă, eu nu cunosc prea bine locurile d-voastră, se grăbi ziaristul, roșu până-n vârful urechilor de jenă.

Învățătorul Petrea arătă, atunci, pe hartă, că linioara albastră remarcată de prietenul lor este părăul Imbuz, care trece chiar prin mijlocul sandui lor cu același nume.

—Dară n-o să puie graniță în mijlocul satului, să ne uităm unii la alții, de-o parte şî de altă, ca dintr-o altă țară!

—Ba să nu te miri dacă se va ajunge şi la astfel de situații, interveni Liviu Hulea, care parcă se simțea dator să-şi ajute colegul aflat în dificultate.

—Cum zâci tu, liviu dragă, completă învățătorul Petrea. Da'dacă n-or pune-o pe părău, de frică să nu le-o ia apa, ar putea-o pune la marginea pădurii Deasupra, oblu peste sat.

— Aşa da, să să uite grănicerii români la noi ca din turnul besericii şî să stupească pe grănicerii unguri în cap, comentă popa Bujor.

— Ba pe groful să-l stupească, în pălărie!, adăugă primarul.

Cu asta atmosfera se mai destinse, iar părintele formulă o frază încrezătoare în ajutorul Domnului, care nu-i va lăsa, îi va feri de rele şi va face să se pună granița mai la nord, măcar din jos de Puini, unde groful avea proprietăți.

Apoi trebuită să strângă hărțile, pentru că venise chelnerul, dl Szâsz, un bărbat tânăr, blond şi plăcut, cu halbele, comandate, pe furiş, de badea Vasile Gurzău. La care jurnaliştii protestară, dar îşi înmuiară buzele adânc în lichidul rece şi pişcăcios. Ca să nu fie mai prejos, comandară, şi ei, gustările potrivite la bere, iar, în replică, părintele Bujor făcu semn chelnerului să-şi apropie urechea şi comandă meniul de amiază cel mai suculent, pentru fiecare. Încât învățătorului Gheorghe, care protesta de fiecare dată, dar servea cu nădejde, nu-i rămase decât să se-ngrijească de cafelele, coniacele franțuzeşti şi țigările fine pe care, numai după lunga lui insistentă, i le recomandase Ghiță Stoica.

Față de felul în care arăta, în mod obişnuit, cafeneau, de data asta patronii sau poate întâmplarea aduseseră o schimbare: nucul podium, cu pianul de concert, care avea locul în salonul restaurantului, fusese înghesuit, într-un colț întunecos al cafenelei, împreună cu pianista, o doamnă matură, cu figură distinsă de baroneasă scăpătată, şi violonistul, un tânăr brunet, foarte înalt şi suplu, de o misterioasă frumusețe creolă; Liviu, care le ştia pe toate şi era prieten cu toți, era bun cunoscut şi cu instrumentistul, care nu odată le cântase până în zori, când se mai slobozeau şi ei, după expresia prietenului său, Ghiță Stoica; şi se slobozeau mai ales când venea prin Cluj prietenul lor comun, George Sbârcea, cu a cărui soră, Cicuța, Margareta, de altfel Ghiță Stoica era logodit; lui George ei îi spuneau Ghiți şi nu era altul decât compozitorul de muzică uşoară Claude Romano, autor al unor melodii de succes ale vremii, între care şlagărul *Ionel, Ionelule,* dar şi al unor tangouri languroase pe care violonistul cel frumos le cânta, în cinstea autorului lor, cu multă simțire. Vioristul nu numai că era frumos ca un zeu exotic, dar cânta la vioară dumnezeieşte şi numai o poveste adevărată de amor nebun, spuneau cei doi ziarişti, cu o baroneasă adevărată, îi curmase cariera care ar fi putut să-l urce pe podiumurile marilor săli de concerte ale lumii, acompaniat de cele mai reputate orchestre.

De data asta, cei doi, despre familiile cărora tot Liviu spunea că reprezintă două clanuri, altfel artistocratice, de ţigani autentici de pe strada Lingurari, cartier binecunoscut al Clujului, aflat pe o coastă prelungă şi moale, la stânga, peste şoseaua care duce la Huedin, de vechiul şi renumitul kloster Calvaria, cântau aproape fără întrerupere în cafeneaua plină de fum; dacă ar fi stat cineva să fie atent la repertoriul lor, ar fi constatat că alternau cântecele ungureşti, pasionale şi săltăreţe, cu melodiile româneşti de dor şi jale, iar dacă cineva dintre ascultători s-ar fi lăsat purtat de efluviile muzicii, ar fi fost obligat să treacă de la veselia cea mai exuberantă la melancolia cea mai adâncă şi amară. Dar clienţii cafenelei New York, din acea dupăamiază de septembrie 1940, aveau cu totul alte preocupări decât să fie atenţi la programul celor doi muzicanţi, iar dacă arta acestora a fost să aibă vreun efect asupra acelui public dintre care, într-adevăr, o parte trăia momente de exaltare, iar alta de tristeţe, acesta se realiza, poate, numai peste voia şi atenţia lui, prin acea misterioasă însuşire a muzicii despre care se vorbeşte ca despre o vrajă.

Cât îi priveşte pe mesenii din jurul părintelui Bujor, fără să se bizuie pe nimic precis, se constituise, în sufletele lor, ceva ca o rezistenţă de nădejde, poate chiar şi numai la gândul că era posibil ca tăietura graniţei noi să-i ocolească. Aşa că mâncară cu poftă şi băură îndesat, în timp ce dl Szász se interesa mereu de dorinţele lor, iar vioara şi pianul îi purtau, fără voie, de pe culmea speranţei pe cea a deznădejdii; ba Liviu, care era mai năzdrăvan, îl făcu pe badea Vasile să guste din coniacul franţuzesc şi-i îndesase, sub mustaţă, cartonul unei ţigări lungi, egiptene, în timp ce Ghiţă Stoica îl cuprinsese pe după umeri şi-l trăgea să se aşeze pe tot scaunul.

- Ştii cu cine sameni dta, baciu Vasde? Cu tatu meu, mort în primul război mondial, în luptele clin Galiţia...

- D-apoi că-n Galiţia am luptat şî eu şî poate ne-am şî cunoscut, că reghimentul lui de pe Murăş, că ţîn minte că ne-ai spus că eşti de la Petelea, aproape-o luptat de reghimentul nost', de la Gherla şî din Câmpie.

- Da'câţi ani să fi avut tu, Ghiţă dragă, când l-o luat pe tatăl tău? Ai putut tu să-l cunoşti?, întrebă Liviu Hulea, cu faţa lui frumoasă şi părul împrăştiat în şuviţe înconjurate într-un nor de fum.

- Nu contează câţi ani am avut!, tăie celălalt, cu vocea ridicată ca o spadă, vălătucii albăstrii prin care se străvedea figura prietenului său. Eu am imaginea părintelui meu în suflet şi-o port ca pe-o icoană. Că părintele meu a fost un ţăran, ca şi acesta, şi martinul lui l-a făcut sfanţ ţăran... pentru mine el este un sfânt martir, auziţi voi?

Ecoul vocii înalte a jurnalistului se pierdu, topindu-se, în vacarmul cafenelii, dar în sufletul celor patru tovarăşi de masă aşeză ceva ca un strat de emoţie curată şi vie. N-ar fi punit spune cum şi de ce, dar exaltarea prietenului lor li se comunică întocmai cum se comunică, de la un corp la altul, căldura şi pe loc se simţiră, fiecare, mai hotărâţi şi mai întăriţi. În junii lor, sala cunoscută a cafenelei era plină de vibraţia intensă a semnelor zilei aflate pe o prăpastie a istoriei; oamenii

timpului şi locului, în hainele antotimpului şi vârstei lor, a fiecăruia, păreau că îndeplinesc gesturile mecanice ale unei obişnuințe cotidiene, sorbind din cafele şi alcooluri, trăgând din țigări şi înconjurându-se de fum, mirosuri şi larma constantă a propriilor voci amestecate, în timp ce, nu departe de ei, istoria o luase razna ca şi cum s-ar fi rostogolit pe un tobogan fără capăt. La masa lor, cei cinci, îmbărbătați de căldura prieteniei, receptivi la semnalele care li se păreau încurajatoare din partea jocului orb al destinului, înmuiați şi uşor amețiți, totodată, de efectul alcoolurilor şi al tutunului, combinat cu starea de bine de după masa de prânz, se simțeau în stare să dea piept cu vremurile şi să le reziste. Simțeau numai că au nevoie şi de un dram de noroc şi se grăbeau să se încreadă în steaua lor fastă.

Aşa se face că, ajuns acasă, pe înnoptat, părintele Bujor prelungi masa de seară împreună cu preoteasa, cele două fiice, Lucia şi Maria, băiatul Victor şi fata în casă, Şari, până târziu. Le spusese de mai multe ori veştile aflate la Cluj, mărturisind chiar că fumase câteva țigări, şi continuară seara croind şi ei la planuri şi îmbătându-se cu iluzii.

A doua zi, deschizând ochii la lume, cum îi plăcea ei să spună, adică ieşită cu mintea şi ochii limpezi, fruntea rece, în aerul proaspăt al dimineții de toamnă, domnişoara Lucica privea aproape fiecare amănunt al peisajului atât de cunoscut prin prizma veştilor aduse de tatăl său şi a presupunerilor şi speranțelor însăilate de toți ai casei, până noaptea târziu.

În fața ei, pârâul îşi prefira apa puțină printre stufuri sărace şi veştede şi ea îşi spunea:

- Sărac de tine, Imbuze, ai putea fi râu de graniță, că de pârâu de graniță n-am mai auzit să fie... Iar tu, puntea noastră romantică, pe care mi-am prefirat atâtea vise încât, dacă le-ar şti pe toate, ar avea de ce să râdă, o viață întreagă, dl X, vei ajunge trecere de frontieră!

Mai sus, vedea clădirea dreptunghiulară a şcolii şi căsuțele care o înconjurau şi se gândea:

- Acolo ar putea fi străinătatea... Ca să mă duc la Ucu şi la Gheorghe, ar trebui să-mi scot paşaport...

Ridicând privirea, întâlnea dunga deasă şi încă verde a pădurii Deasupra, atârnând peste sat ca o streşină înaltă:

- Acolo ar putea sta grănicerii noştri, cum stăteam noi, pe burtă, să privim la satul de sub noi, când mergeam la pădure... Dar ce spun eu: grănicerii noştri? Ai noştri ar urma să fie grănicerii de-aici, de jos, din sat... Aceia ar fi grăniceri străini... Doamne fereşte şi apără, ce stau eu să gândesc?!

Apoi se întorcea şi vedea culmea golaşă a înălțimii din spatele rândului de case de dincoace de pârău şi căuta cu ochii vârful țuguiat, în care ştia că-l găseşte pe Ursu, cel de-al doilea câne al părintelui:

- Ursule, frate!, tu parc-ai presimțit ceva, spunea ea în gând sau chiar şoptit. Tu te-ai făcut singur sentinelă, ai vocație de grănicer şi tot pe tine te-a anunțat nenorocirea înaintea noastră... Tu ai văzut şi-ai simțit totul... Ai mirosit, Ursule, până la Viena!

Dar, după ce aflară, de la radio, că, în noaptea de 4 spre 5 septembrie, tmpele străine au început, dinspre vest, ocuparea teritoriului, dispoziția lor, a tuturor, pentru ipoteze şi planuri optimiste, scăzu simțitor. Lucica începu să ia tot mai mult în calcul ipoteza că granița va trece pe la miazăzi de ei. Apoi se şi zvoni că linia frontierei noi va tăia drumul țării dinspre Apahida pe la Căianu, va lăsa Vaida Cămăraş şi Pălatca la stânga şi-o va lua spre răsărit, trecând pe lângă Chesău, ca să iasă la drumul dintre Gherla şi Reghin pe lângă Sâmboleni; ei rămâneau destul de departe, la nord de această linie, în teritoriul cedat.

Aşa că, după aproape o noapte întreagă de sfat, la care asistase şi Ionel Gurzău, băiatul primarelui, cu soția sa, Valerica, însărcinată în ultima lună, la părintele în bucătărie, când întorseseră pe toate fețele toate posibilitățile, pentru fiecare din ei, învățătorul Gheorghe Petrea şi primarul Vasile Gurzău urcară cărarea abruptă spre pădurea Deasupra şi se pierdură în desişurile ei. Văzându-i, cu ochii minții, cum se duc, Lucica se gândi:

- Se duce Gheorghe-al nostru... Ca şi mulți alții cu acelaşi nume, el are vocație de pribeag... Doamne, dă-i-o şi pe aceea de luptător victorios, cu care ți-ai împodobit sfântul cu acest nume!

Cât îl priveşte pe badea Vasile, plecarea lui strecură în mintea domnişoarei un fir de îndoială, împletit cu unul de nedumerire:

- Înseamnă, oare, că percepția şi judecata mea au fost greşite? Că definiția țăranului nostru nu este omul care stă pe loc, la pământul lui?

O dupăamiază întreagă, plimbându-se prin curtea cu iarbă, ocolind trupul cald, cufundat în somn, al cânelui Bălan şi rezistând o vreme, până se potoliră, asaltului celor doi berbecuți, Lucica întoarse problema pe toate fețele, alegând, pe rând, câte-o cărare de rezolvare, pentru a o părăsi şi a alege alta. În răstimpuri, mai ridica ochii către straşina compactă şi încă verde a pădurii Deasupra, închipuindu-şi că-l poate vedea pe badea Vasile aburcând cărarea ori rătăcind printre stejari şi că din icoana pribegiei lui ar putea să desprindă înțelesurile ascunse ale condiției de țăran. Apoi întorcea ochii spre înălțimea golaşă din spatele casei lor, căutând semnul nelipsit al prezenței cânelui pe vârf, imobil ca propria sa reprezentare în lut.

- Ursule, feciorului, i se adresa ea în gând, măcar tu să ne dai semn când îi vei vedea venind. Latră către noi, băiete, şi urlă îndelung, când vei vedea, departe, în zare, norii de praf stârniți de copitele cailor!

Spre seară, după ce toate aceste exerciții mentale îi limpeziră gândurile, întocmai ca o alergare uşoară, desculță, pe un câmp de iarbă, Lucica intră în camera lor, a fetelor, care era şi camera de zi, şi se aşeză, hotărâtă, la masa pe care o aştepta caiend ei de înseninări. Cu gesturi

sigure şi liniştite, deschise caietul, apropie călimara şi-i scoase dopul, luă tocul şi-i controlă peniţa, apoi o înmuie în cerneală. Nu întârzie nici măcar o secundă cu peniţa umedă deasupra foii albe şi începu să scrie:

Nu, n-am greşit: ţăranul este omul care ocupă terenul, pământul. Iar badea Vasile n-a plecat să-l părăsească de tot, pentru că i-a lăsat pe Ionel şi Valerica în locul lui; el a plecat numai pentru ca, fiind primar şi pe vremea refomiei agrare din 1921, care a ciopârţit moşia grofului, ii este teamă de represalii.

Cât priveşte cuvântul ţăran, *exerciţiul etimologic cel mai banal, corectat întrucâtva prin accentuarea înţelesului concret, de materie pământoasă, a etimonului de bază* terra, *pe linia pe care o arată derivam!* ţărână, *poate proba asta îndesnd. Dar dincolo de argumentele filologice, stau multe altele, în primul rând de natură existenţială: pământul nostru, suprafaţa solidă care acoperă Gea, este locuit prin definiţie, altfel ar fi numit* deşert. *Variantele* stepă, savană, preerie, masiv muntos, mlaştină, *indică nu numai varietatea propriu-zis morfologică, dar şi pe aceea de mod de locuire. Sigur că stepa şi savana, ca şi preeria sunt acoperite, prin definiţie, cu ierburi, dar tot în definiţia lor ar trebui să intre şi un anumit mod de locuire, în cazul de faţă, nomadismul de un fel sau alml, în iurte sau în wigwam-uri. Pe munte s-au căţărat oamenii înălţimilor, poate dacii noştri din antichitate, dar sigur şerpaşii de astăzi, iar în mlaştini şi bălti mişună oamenii apelor. Pământul, întrucât este pământ, este şi locuit, mai des ori mai rar, după caz, că doar n-or fi ei, oamenii, atât de proşti să lase minunăţii de locuri cu văi şi dumbrăvi, cu câmpuri şi păduri, să stea goale până ce vin deştepţii, cu caii lor, să le ocupe? Ţăranul este omul locului, pe care-l ocupă şi-l lucrează, dar mai ales îl trăieşte, în eternitate; adică în eternitatea condiţiei umane.*

EI îşi asigură traiul culegând roadele pămânndui prin muncă, după porunca biblică, iar dacă-şi îngroapă morţii în pământ, e recunoaşterea legării iremediabile de pământ a fiinţării sale în eternitate. pentru mumele ţărănci, naşterea ritualică este pe pământ, la nunta ritualică dar şi la sărbătorile anului, pământul este elementul de rezistenţă, pe care-l bătucesc semnificativ picioarele celor prinşi în joc, care nu este altceva decât o metaforă a vieţii.

Omul este pe pământ ca să-i dea sens, iar omul care dă sens pământului este ţăranul;sensul pe care omul, ţăranul, îl dă pământului este unul divin şi unul uman, totodată, după cum este formulat în porunca biblică, pe care el şi-a însuşit-o ca legământ. Iar porunca biblică nu le-a spus oamenilor să stoarcă pământul de roadele sale, ca să clădească avuţii, ci doar să-l trudească pentru a-şi asigura existenţa; încât sensul divin şi uman totodată al locuirii pământului de ţăran nu prevede îmbogăţirea, ci ducerea vieţii omeneşti, după porunca divină, până la sfârşit. De aceea ţăranul nu se împlineşte ca stăpân de hambare pline, ci ca purtător de viaţă omenească, a lui şi a celor ai lui, sub poruncă divină, întreagă, de la naştere la moarte. O viaţă de ţăran, pe de-a-ntregul realizată, în sens uman şi divin, nu este aceea cate strânge avuţii peste avuţii, ci aceea care trece,

cu demnitate şi după cuvântul Domnului, prin toate etapele şi momentele ei cruciale şi definitorii: naştere, botez, copilărie, tinereţe cu iniţierile ei, nuntă şi întemeierea familiei, ipostaza matură de cap al casei, alături de femeia, lui, bătrâneţea şi moartea în ritualul complet al înmormântării, pentru trecerea la viaţa veşnică, în ceata morţilor. Ca dătător de astfel de sens îngemănat şi întreg pământului, ţăranul este pe cât de puternic, pe atât de slab, totodată: este puternic pentru că numai cu propriile sale mâni, cu propria sa putere, împlineşte porunca divină de îndumnezeite, prin munca şi jertfa sa, a pământului; este slab pentru că, în afără de acest miracol elementar, el nu este în stare să facă altceva. El poate să muncească pământul şi să-i culeagă roadele, pentru că aşa i-a poruncit Domnul său, dar nu are puterea să le şi apere; ce rezistenţă a opus Abel lui Cain? Pentru că aşa cum, printre roadele pământului se prăsesc buruieni, iar pe ele le pot năpădi gângănii şi zburătoare lacome, în junii recoltei ţăranilor bântuie furii. Destinul ţăranului fiind acela de a locui pământul, în noţiunea acestui destin elementar nu intră şi puterea de a-l acoperi cu autoritatea puterii.

Exerciţiul puterii a fost confiscat şi introdus în menirea unui fel de oameni, cu totul diferit de felul numit ţăran; putem să numim această categorie generică cu termenul de soldat, dar nici cel de administrator nu este departe. Nu ştiu cum a fost la noi, la cei mai vechi locuitori ai pământurilor pe care astăzi trăim, dar, după ocuparea lor de către romani, este de crezut că administrarea şi apărarea roadelor pământului se făcea de către puterea imperială; iar, după retragerea acestei puteri la sud de Dunăre, nimic mai logic decât să admitem că s-a creat, în teritoriile părăsite, un vid de putere. Pe care l-au umplut, temporar, când una când alta dintre seminţiile care au trecut peste acest pământ: ca să-l administreze şi, eventual, să-şi apere acest privilegiu, dar nu să-l locuiască în sens biblic, adică să-l îndumnezeiască prin viaţă şi moarte.

Or fi mers, în acest fel, câteva secole bune; între timp, au trecut pe aici şi slavii, o populaţie cu vocaţie de locuire, cu care mai vechii localnici au convieţuit până la confundare şi la pierderea identităţii celor noi veniţi. Dar au venit, într-un sfârşit, ungurii, neam de războinici, care s-au zbătut, o vreme, să-şi asigure traiul numai cu armele, lovind mai întâi spre apus, apoi spre răsărit. Dar au v ăzut că locurile în care se opriseră ei, adică Europa, erau în plin proces de aşezare; militarii erau dublaţi, peste tot, de administratori. Popor isteţ, ungurii s-au aşezat şi ei, administrând ceea ce cuceriseră cu armele. Istoricii noştri susţin că primul raport între cele două naţii a fost unul de convieţuire, dacă nu chiar de frăţietate; ai lor spun că ei au venit aici pe locuri absolut goale, terra deserta, *presupunând, deci, că vechii ocupanţi au părăsit total şi definitiv atâtea bogăţii şi resurse. Istoricii noştri spun că a urmat un proces treptat de degradare a raporturilor de convieţuire şi fraternitate, până când cei dintre ai noştri care s-au înfrăţit cu ei au fost total asimiliaţi, iar celorlalţi nu li s-a mai recunoscut existenta civică, fiind declaraţi populaţie tolerată temporar. Istoricii lor, dar mai ales propaganda oficială, a statului şi a presei, susţin că ei au venit*

aici ca un organism etnic unitar şi compact, că în acest fel au ocupat şi stăpânesc, în mod legitim, locurile, iar alogenii, între care ţăranii români sunt cei mai numeroşi, au apărut strecurându-se prin trecătorile munţilor şi sunt tolerau din mărinimie de stăpânii pământului şi ai ţării.

Între timp, însă, ţara s-a constituit, în primul rând ca o realitate statală evident diferită de cea a regandui de la Buda, chiar dacă legăturile dintre cele două structuri au fost deosebit de numeroase şi puternice. Că Ardealul a fost şi este ceva, iar Ungaria altceva o dovedeşte, între altele, obsesia mai recentă a unirii celor două ţări, problemă care nu s-a pus nici sub stăpânirea turcească, nici sub cea austriacă, până la 1848, când a intrat puternic în programul emancipării de habsburgi.

Pe plan intern, constituirea ţării, pe cate tratatele ei constituţionale o consfinţesc, se bazează pe formula simplă a proprietăţii şi administrării pămânndui de o categorie socială, cate are şi o dominantă etnică, devenită condiţie obigatorie prin obligativitatea confesiunii de stat şi echivalarea tacită dintre religie şi naţionalitate, în timp ce munca aceluiaşi pământ o face altă categorie socială, cu altă dominantă etnică, aşezată şi pe altă confesiune. A mai existat, oare, altundeva, în Europa, o astfel de formulă feudală, în care proprietatea şi administrarea pămânndui să aparţină unei naţiuni, iar munca aservită să revină alteia?

Fireşte că neamul meu nu s-a putut împăca şi nu se împacă nici acum cu un astfel de statut. Locuirea pământului este o cerinţă a pămânndui însuşi, înscrisă în legile lui divine; ea este eternă şi, în cele mai multe cazuri, constantă. Un Ardeal deşert, ca o cămară golită înainte de venirea oaspeţilor, este o ficţiune tristă şi săracă în şanse; cercetările istorice o pot, oricând, ruina. Infiltrarea pe cărări de munte, individual sau în grup, reală ca eveniment concret, nu a avut proporţiile unui fenomen care să mişte, de-o parte şi de alta, o întreagă populaţie; decât în sens invers celui înscenat de oficialitatea maghiară, adică din Ardeal peste munţi, unde s-au întemeiat statele româneşti de către vechii români alungaţi de presiunea maghiară, fie din Maramureş, fie din Ţara Făgăraşului. Locuirea autohtonă a Ardealului este un adevăr istoric, uman şi chiar divin imposibil de contestat. Ce-ar zice domnii politicieni şi ziarişti de la Budapesta, care strigă după el fără încetare, dacă i-ar lua cineva şi i-ar duce în zona Năsăududui, în Ţara Lăpuşnei, în Maramureş, în Crasna, în Munţii Apuseni, şi chiar la noi, pe Câmpie, şi-ar vedea satele româneşti compacte, cum li se umplu uliţele, în zilele de sărbătoare, de mulţimea îmbrăcată în costumele locului, dacă li s-ar pune la dispoziţie dovezile despre vechile instituţii autohtone, care reglează viaţa acestor comunităţi de multe sute de ani, ce-ar avea de spus? Cum ar administra dumnealor, de la Budapesta, un astfel de mecanism milenar? N-ar avea decât două soluţii: fie să-i diminueze proporţiile şi să-l aducă Ia valoareea unor enclave arhaic-folclorice, dar cât de mici? Sau cât de mari? Fie să facă tot posibilul, aşa cum au încercat în utimele decenii dinnaintea prăbuşirii

imperiului, după dualism, să le deznaţionalizeze prin toate mijloacele: şcoală în limba statului, administrare unilaterală, obstrucţionarea religiei şi a culturii.

Sigur că o problemă, şi nu lipsită de importanţă, rămân enclavele aproape compacte de secui din secuime. Dar înainte de a ne gândi la soluţii, să ne amintim că ansamblul problemei, aşa cum o formulează dintotdeauna partea maghiară, se aşează pe ideea statului maghiar una cu Ungaria Mare, regatul lui Ştefan cel Sfânt. După cum arată foarte bine termenii în care se formulează pretenţiile de la Budapesta, de anulare a consecinţelor păcii de la Trianon, ofensiva lor politică actuală de ideea acestui Regat este ghidată. Dar această idee are, în miezul ei, structura feudală, constituită dintr-o naţiune dominantă şi una sau mai multe, dominate. Dar ce pot să spună, despre această idee, croaţii, sârbii, slovacii? în ce ne priveşte, chiar şi în anii grei ai dualismului, dar mai ales în ultimele două decenii, am început să ne constituim, tot mai mult şi mai evident, în naţionalitate conştientă, cu toate înzestrările, instituţiile şi componentele corespunzătoare. De atâta vreme, dar mai ales acum, satele noastre se află sub autoritatea administrativă a primarilor, juzii aleşi, şi sub cea morală şi spirituală a preoţilor, învăţătorilor, profesorilor şi a celorlalţi intelectuali. Readuşi la stadiul de popidaţie tolerată, aşa cum eram înainte, este limpede că această elită va fi ţinta politicei interne a statului ocupant, ea va trebui anulată, cultura şi spiritualitatea vor fi, cele dintâi, înjosite, dispreţuite şi, în cele din urmnă, negate şi anulate.

Sigur că şi Regatul României s-a constituit pe o temelie de rămăşiţe feudale, încă mai fragile; dar Carol I şi partidele istorice au pus cel puţin bazele unei structuri statale democratice. Că nu totul a ieşit perfect, este adevărat, dar tendinţa aceasta este. Câtă vreme, în Regatul Maghiar; componentă a imperiului dualist, au precumpănit şi au rezistat structurile feudale ale Ungariei vechi, aceasta fiind piatra de moară pe care Imperiul habsburgic şi-a legat-o de gât, prin pactul dualist, şi care l- a tras după sine în abisul de la 1918. Imperiul nu se destrăma, dacă nu-l destrămau naţionalităţile şi cele mai multe naţionalităţi supuse Ungaria le avea. Dar, pe când, după război, austriecii au conştientizat cât se poate de acut, şi poate chiar dureros, impasul lor ca naţiune, din care nici azi nu şi-au revenit, de-au căzut pradă uşoară lui Hider, iar în constituţia lor au inclus interdicţia, pentru orice habsburg, de a mai călca, în veci, pământul ţării, Ungaria postbelică n-a făcut altceva decât să viseze şi să clameze la întoarcerea în trecut, la fantomatica Ungarie Mare. Greu a fost pactul de Ia Trianon pentru ei, dar unde sunt vocile care să recunoască, măcar, dacă nu să acuze, propriile greşeli? Ei au pierdut pe mâna lor, iar acum vor să se redreseze pe spinarea altora: grofii să-şi redobândească latifundiile, naţiunea maghiară, care s-a constituit, istoric, ca naţiune feudală, a G maghiar însemnând a G domn, a G situat social pe o anumită treaptă, acum are pretenţia să se constituie şi să funcţioneze ca naţiune modernă, pe aceleaşi baze şi cu aceeaşi mentalitate şi să intre pe harta Europei de azi în ţinuta de ieri.

Domnişoara Lucica gândise şi scrise toate acestea, cum se spune, dintr-o singură răsuflare. Era, totuşi, încălzită de avânt şi, poate, chiar de oboseală. Ochelarii îi erau aburiți, iar fruntea şi dunga strâmtă de obraz de deasupra buzei de sus erau îmbrobodite de o spuză uşoară, care colora în roz tenul ei cam întunecat. Lăsă tocul pe masă; o dureau degetele care strânseseră lemnul uneori mai mult decât trebuie şi aproape că nu mai vedea. Nu citi ceea ce scrisese, dar trecu totul prin gând şi se înroşi încă şi mai tare; câteva picături de sudoare pătară caietul.

— Vai ce naivități şi ce de locuri comune am putut să debitez! Noroc că nu le citeşte nimeni! Noroc că dl X este atât de departe şi, practic, n-are acces la biet caietul meu!

După ce se mai linişti, în urma a ceea ce putea fi ca şocul unui prim recul, Lucica îşi spuse:

— Şi totuşi, sunt gândurile mele... Oare chiar trebuie să mă dezic de ele numai pentru că ştiu bine că n-ar găsi nici un ecou, că nimeni nu le-ar putea înțelege, poate doar tata şi alți câțiva, puțini, d'apoi să le aprobe?...

Iar rămase pe gânduri, cu ochelarii aburiți pe nas şi cu fruntea fierbinte şi îmbrobonată. Răsuflă adânc, de câteva ori, ca şi când ar fi căutat să-şi regleze respirația.

— Tare-i mai poate fi uşor dlui X!, se gândi ea. Stă acolo, la Paris, sau pe unde-o fi acum, vede numai ce-i în jur, află numai ce-i spun gazetele, posturile de radio şi prietenii de cafenea şi este atât de sigur de sine şi felul său de a vedea lucrurile, încât nimeni şi nimic nu-l poate clinti din opinia lui. Şi priveşte, de la înălțimea acestei siguranțe, tot ce-l înconjoară şi tot ce îndrăznesc să gândească ceilalți! Dar, oare, eu cum de nu pot fi la fel?

Meditând asupra acestei ultime teme, Lucica începu să se umple, treptat, de o amară nemulțumire de sine, amestecată cu un sentiment de jenă, de parcă ar fi greşit cu ceva sau ar fi jignit pe cineva. Vedea bine că nu poate gândi ca toți cedalți, şi mai ales ca reperul său principal, dl X, şi se simțea mică şi neînsemnată.

— Nu-i nimic, îşi spuse ea. N-am de ales: aşa sunt şi nu mă pot schimba cu altcineva numai la o simplă observație, nici măcar la o poruncă... Nu-mi rămâne decât să mă pun serios pe treabă. M-am hotărât: am să cer voie părinților să mă refugiez şi eu. În termenii Comunicatului, se mai poate încă trei luni... Am să mă duc la Sibiu, oricum, e mai aproape şi voi încerca să mă înscriu la cursurile lui Blaga... Îl caut şi pe David Prodan. Dau o fugă şi până la Bucureşti... Am să-l caut pe Gusti... Poate intru în echipa lui, mă voi înscrie şi la sociologie şi la câteva cursuri de specialitate, să-mi câştig deprinderi tehnice de cercetare. Poate nu sunt toate prostii, ce-am scris aici, dar trebuie fundamentate. Îmi caut şi notele mele de lectură de la Paris, în primul rând la conferințele pariziene ale lui Husserl şi mai ales *Criza umanităţii europene şi filosofia,* conferința ținută la Viena, în 1935. Să nu uit nici notele de lectură la Rudolf Steiner şi la ceilalți şi toate notițele de la cursuri ca şi însemnările după convorbirile cu dl X. Ce rău îmi pare că nu am fost mai riguroasă în lecturi! Dar cât am, să nu uit nimic. Asta am să fac. Iar în ce-l priveşte pe dl X, atunci l-aş asculta orbeşte, dacă

ar veni măcar un an la Imbuz, să cunoască oamenii şi realităţile de-aici, de pe Câmpie şi din toată Ţara Ardealului. Şi-atunci să vorbească!

— Ba nu, continuă ea, după un răgaz de gândire, când stătu, pierdută, cu tocul de lemn între dinţii din fată. Mai bine să stea acolo unde este! Parcă-l văd, venit aici, prin absurd, desigur, parcă-l văd cum ar strâmba din nas la noroiul nostru, la focul nostm cu gâteje, la lampa cu fotoghin, la spălatul în lighean... Cum ar deduce, din toate aceste constatări, concluzia înapoierii noastre, a lipsei noastre de importanţă!

— Cum să dea istoria dreptate unei asemenea înapoieri!, ar exclama el. Istoria ţine partea numai celor valoroşi, iar valoroşi sunt cei emancipaţi şi înaintati!

—Bine, aş încerca eu să-l întâmpin, dar oamenii ăştia care umblă prin tină şi-şi luminează camerele cu lămpi cu petrol, care se spală la părău sau la fântână, oamenii aceştia cultivă şi locuiesc pământul, împlinesc porunca divină...

—Dar oare lumina ştiinţei şi progresul nu sunt comandate prin porunca divină?, ar răspunde el. Şi ce-aş putea eu, la rândul meu, să-i răspund? Căci teamă mi-este că el şi cei care gândesc ca el, când va fi, la o adică, atunci când ar fi să fie ca agricultura să se facă numai cu maşini, cultura pământului să fie o problemă strict de tehnică şi inginerie, iar nu una adânc umană, desprinsă din religie şi ghidată de credinţă, nemaifiind nevoie de oameni care să cultive şi să locuiască pământul, îi vor sacrifica fără nici un fel de scrupul, pe aceşti oameni, locuitori ai pământului, şi vor elibera pământul de ei, să-l aibă pentru experimentele lor, ori pentru divertisment, pur şi simplu. Cum i-au dus cu galerele, în lanţuri, ca pe vite, pe negrii din Africa, ori cum i-au vânat, prin preerii, pe indienii din America, de-au eliberat preeriile de ei...

Ajunsă aici cu gândurile, domnişoara Lucica băgă de seamă că începuse să se însereze; în spatele ei, camera se şi cufundase, adânc, în penumbră; pe masa din faţa geamului rămăsese ultima lumină a zilei, ca o draperie albă şi străvezie, intrând oblic, prin fereastră. În acest colţ, care încă mai păstra lumina, faţa tinerei de la masă, cu caietul deschis înainte şi tocul de lemn alături, se acoperise ca de o mască exprimând concentrare şi gravitate: după lentilele rotunde ale ochelarilor fini, feminini, ochii negri păreau şi mai înneguraţi, sprâncenele încruntate, iar obrazul, ca dat, întodeauna, cu o pudră creolă, părea să-şi caute o anumită împietrire care-l făcea mai matur. Rămase aşa, privind pe fereastră, dar nevăzând nimic altceva decât lumina în scădere, dar egală, de afără.

Nu ieşi din această stare de împietrire decât când i se păru că lumina zilei scade brusc; atunci ridică ochii şi, la baza cadrului dreptunghiular al geamului, văzu capul vecinei, cu broboada cunoscută şi dunga albă de pe frunte. Lucica se înfioră şi chiar o cuprinse un tremur:

— Parcă e un cap oferit pe-o tavă, gândi ea. Doamne fereşte!

Dar faţa de-afără se lărgi într-un zâmbet şi un deget îndoit ciocăni în geam:

—Iar înveți?, se auzi, prin sticlă, glasul ridicat al femeii care striga cum ar fi chemat pe cineva de la mare depărtare. Las-o la pustia ei de învățătură, că nu-i tătă bună!

Fără să-i răspundă, Lucica închise coperțile caietului şi-l puse la loc sigur, înşurubă dopul călimării şi rândui tocul alături, apoi împinse, din tmp, scaunul pe care stătea, îşi prinse cu amândouă mânile laturile fustei pe care stătea şi se ridică.

În bucătăria preotesei erau strânşi toți ai casei, afără de părintele care, după obiceiul din ultima vreme, întârzia. Şari aprinse lampa cu petrol, după ce-i frecase bine sticla cu o cârpă curată, suflase de câteva ori în interiorul ei şi o privise în zare; îi învăluia o lumină caldă, parcă formată din milioane de grăunțe mărunte de raze. Preoteasa, cu statura ei dreaptă şi părul negru, cu luciri roşietice, ridicat deasupra capului, umbla prin încăpere cu mişcări sigure. Pe alte trasee, dar cu acelaşi fel de mişcări, Mărioara părea că execută acelaşi gen de sarcini; fața ei rotundă, sub lumina lămpii, părea că emană, ea însăşi, o strălucire rozalie, de felul celei pe care o emană petalele proaspete şi viu colorate. Fără să-i mai lucească veseli, sub coafura cu tente blond-rozalii mai pronunțate, ochii ei aveau aceeaşi luminozitate lichidă.

— E mai tandră, acum, mai gânditoare şi mai adâncă, gândi Lucica, observând tot ce era în jurul ei, dar poartă în ei aceeaşi dragoste pentru toți.

Cu fața lui frumoasă, de adolescent sănătos, Victor era şi el mai grav, tachinându-se, totuşi, după obicei, cu Şari, care umbla de colo până colo, pentru treburile de seară, răsucindu-se pe călcâie. În jurul trupului său înalt şi puternic, rochia înflorată era strânsă la piept şi la talie, gata să plesnească, dar pe la genunchi lărgimea ei înfoiată unduia şi se desfăşura, ca într-un dans, dezgolind, în răstimpuri, pulpele pline şi tari ca două trunchiuri tinere. Cu ochelarii pe nas, deşi nu avea lucrul de mână la ea, vecina privea, deocamdată în tăcere, mişcările din jur.

Fără să se mai ințepe ca altă dată şi fără izbucniri sonore de râs, Victor şi Şari desfăşurau ceea ce Lucica numea o dispută filologică; de fapt, era numai o probă de îndemânare la care băiatul încerca să o supună pe tânăra unguroaică:

—*Şarika lelkem*, îi spunea el, cum ai traduce tu zicala românească, veche de când lumea, care sună cam aşa: *Colac peste pupăză.*

—Este şi invers: *Pupăză peste colac,* interveni Mărioara, fără să se oprească din circuitul ei prin bucătărie.

— Când este şi invers, deobicei sunt combinate, ținu să precizeze Lucica, din locul de pe laviță unde se aşezase, alături de vecina: *Colac peste pupăză, pupăză peste colac.*

Plimbându-şi privirea de sub ochelarii alunecați aproape de vârful nasului, vecina asculta cu atenție.

—Cum o fi să fie, acceptă Victor toate completările, interesant este cum ar suna în ungureşte.

Reflectând câteva secunde, Şari scutură din cap a nedumerire sau a mirare, sau a amândouă:

— Încă nu pot să le vâjesc pe toate, dar cum mă gândesc eu, deodată, sună tare şod.

—Nu te grăbi, o linişti băiatul, gândeşte-te în voie. Şi-şi întoarse privirea încât întâlni, în dreptul ochilor, faţa atentă a vecinei, pregătită să spună ceva. Victor se nelinişti uşor, se aşeză lângă ea şi-o prinse de cot în tăcere, ca şi cum i-ar fi cerut să nu intervină.

Băiatul avea socotelile lui. Nu mai ştia precis dacă zicala cu care o provocase pe Şari o deprinsese din ceea ce Lucica numea fondul familiar, ori din lecturi, dar sigur este că, Ia Târgu Mureş, la liceul Papiu Ilarian, la una din orele de română, nimeriseră peste această locuţiune care stârnise hazul unei bune jumătăţi de clasă, în timp ce restul elevilor, printre care şi băiand popii din Imbuz, se mirau ce i-a apucat pe deştepţii ceilalţi, aproape toţi numai băieţi de la oraş, să se mire atât. Profesorul, care supraveghea, din privire, cu mare atenţie şi tot atât interes, clasa, făcuse semn celor tăcuţi şi care, prin tăcerea lor, lăsau să se înţeleagă că pricep şarada, care nu este, de fapt nici o şaradă; le făcuse semn întocmai cum făcea profesorul de muzică, dirijorul corului de elevi, când indica trecerea spre piano sau pianissimo: cu una sau ambele palme deschise în faţa corului, tamponând uşor aerul prin mişcări repetate. Cei atenţionaţi au înţeles, atunci, ce le cetea dascălul lor şi au lăsat pe ceilalţi să se întreacă în presupuneri şi aprecieri, care mai de care mai năstruşnice, despre absurda plasticitate a zicalei.

Ceea ce nu ştia Victor, despre ora aceea, este că profesorul ezitase îndelung între eventualitatea de a lămuri lucrurile şi aceea de a le lăsa în ceea ce el aprecia drept nedezlegarea lor fertilă, scontând pe productivitatea absurdului. Dar acesta era tocmai cazul băiatului popii Bujor, din acea seară de toamnă: el ştia, ca şi surorile şi mama lui, înţelesul ascuns al zicalei, dar preoteasa şi fetele mai ştiau că, mai mult decât de orice, Victor are nevoie de tăcerea lor şi i-o procurau; în schimb, vecina nu înţelegea complotul celorlalţi şi era gata să intervină şi să dea lucrurile peste cap, stricând, dacă nu toată sEara, măcar jocul băiatului.

Ca şi profesorul lui de la Târgu Mureş, Victor avea nevoie de complicitatea, exprimată prin tăcere, a acelei părţi din asistenţă care cunoştea cheia şaradei care nu era şaradă, pentru că ceea ce urmărea el era să obţină cât mai multă producţie de absurd împletit cu mister din strădaniile fetei de ţăran ungur din Pălatca de a transpune în limba ei buclucaşa zicală *Colac peste pupăză.*

— Cum drac să stea un colac peste o cioară!, se mira ea. Şi dice s-o pună?

—Nu-i cioară, Şari, îi pupăză!, punea lucrurile la punct Victor. Ştii ce-i aceea o pupăză?

— *Hogy ne?,* cum să nu ştiu?, răspundea fata care, de obicei, amesteca liber cele două limbi. Gaiţă se mai spune la voi, pe româneşte, nu? Da-i tot un drac: cum ar sta un colac peste o gaiţă?

—Păi aici îi toată şmecheria, încerca Victor să ducă lucrurile pe traseul care-i convenea lui: zicala vrea să definească ceva nepotrivit şi caraghios totodată.

— Ce-i acela caraghioz, ori cum zâci tu?, întreba Şari care nu era deprinsă cu chiar toate subtilităţile limbii române, mai ales cu importurile masive, din ultima vreme, din Vechiul Regat.

Victor, ajutat de Lucica, îi explică, atunci, cu destulă răbdare, înţelesul cuvântului.

În continuare, în cursul serii, vecina mai încercă de câteva ori să intervină penttu a lămuri lucrurile cu o explicaţie care ar fi despărţit, pe loc, apele de uscat, dar fie băiand, fie una din surori, găseau mijlocul s-o potolească încât lucrurile merseră pe drumul dorit de băiat, iar cei trei tineri din familia Bujor, împreună cu fata din casă, unguroaica din Pălatca, se complăcură mult în explorarea zăcământului de necunoscut fertil din buclucaşa formulă.

Ceea ce o făcu, pe vecină, în timp ce, la sfârşitul serii, cobora spre drum, pe cărarea dintre cele două rânduri de altoi, s-o întrebe pe preoteasa Lucreţia, care o însoţea ca să-şi ia ultima porţie de aer pe ziua aceea, cum spunea ea:

— Da'vecină dragă, dice nu m-o lăsat copiii s-o lămuresc pe unguroaica ceea că, la noi, pupăză însamnă bucata aia de aluat, care mai rămâne după ce s-o-mpletit colacu', de muierile o pun pe deasupra, aşa ca un moţ, şî-i zâc pupăză?

Dar preoteasa era prea pierdută în gânduri şi prea ar fi dorit să-şi umple, nu numai plămânii, dar întreg corpul, de cât mai mult aer, ca o tămăduitoare apă curată, de la care spera s-o liniştească şi s-o lumineze, ca să mai stea să-i explice vecinei ce şi cum; aşa că îi spuse simplu şi cam sec:

— Aşa-s copiii; parcă nu-i ştii dta? Şi, pentru că i se părea că o nedreptăţise oarecum pe vecină, adăugă

— Noapte bună, vecină dragă!

Iar şi mai târziu, aproape în miez de noapte, când părintele Bujor, adunat, în fine, de pe drumurile d-sale, după ce se spălă pe mâni şi spuse rugăciunea din capul mesei, depănă feluritele noutăţi mărunte şi amare ale zilei şi, apropiindu-se de cea mai mare şi mai amară, începu:

— Iar colac peste pupăză...

Atunci, din locul unde stătea Victor se auzi şuierând acela de aer slobozit pe care-l face o băşică uscată şi umflată de porc, când se goleşte. Părintele se întrerupse şi ridică privirea severă, dar, de sub sprâncenele lui încruntate, ochii lui văzură cum şi obrajii celor trei fete stau să pleznească de râs, iar preoteasa Lucreţia se întorsese cu spatele şi-şi făcea de lucru pe la sobă

Aşa că, până au explicat, şi unii, şi alţii, ce aveau de explicat, copiii de ce i-a bufnit râsul, părintele ce-ar fi vrut să comunice, prin formula introductivă care stârnise totul, vestea mare şi amară parcă îşi mai pierdu din importanţă şi amăreală şi părintele putu s-o comunice cu un anumit calm, iar ceilalţi s-o primească într-un fel de linişte.

Vestea era că, de-a doua zi, duminică 8 septembrie, se puteau aştepta ca trupele străine să intre, de la o zi la alta, sau de la o oră la alta, în Imbuz.

11.

În schimb, după ce primi vestea despre trecerea, prin dreptul castelului său, a ultimului soldat român, contele Wass, cum era şi normal, avu informaţii mai precise despre apropierea trupelor maghiare. Aşa că, îndată ce putu să stabilească ziua şi să aproximeze ora, dădu dispoziţiile necesare şi în primul rând ca, în drumul pe care urmau să vină cătanele, undeva la intrarea în Ţaga, sigur în vederea castelului, să se ridice o poartă de primire, decorată cât mai festiv.

Din acea zi atât de importantă, pentru conte, au rămas şi s-au transmis amintiri despre nerăbdarea şi grija lui ca acea poartă să fie cât mai frumos împodobită. Nu poate fi îndoială că era o construcţie de lemn, mai întâi pe înălţime, pe doi stâlpi, de-o parte şi de alta a drumului, apoi pe orizontală, printr-o transversală destul de lungă; mai mult ca sigur că mai erau şi mai scurte formaţii oblice, care întăreau alcătuirea atât la cele două unghiuri drepte din aer cât şi la nivelul solului, unde verticalele erau, probabil, îngropate în pământ Ceea ce înseamnă că a fost nevoie de destulă muncă de tâmplărie, pentru cel puţin trei, patru meşteri, de câţi ar fi fost nevoie pentru manipularea celor cel puţin trei grinzi care, dacă scurte nu erau, atunci nici prea subţiri nu puteau să fie; după cum se poate socoti, măcar o jumătate de zi de lucru.

Cum despre contele Wass, ne spun amintirile localnicilor contemporani, dacă s-a îngrijit de ceea ce putea să realizeze decoraţiunea porţii, adică, în principal, crengi cu frunze de stejar, poate şi câteva de brad, tăiate din copacii din parcul castelului, eventual buchete sau chiar coroane de flori, procurate tot de acolo, nu se poate presupune că, chiar dacă n-o fi stat tot timpul pe lângă dulgheri, să nu fi răzbătut, până la el, loviturile puternice, fier pe lemn şi lemn pe lemn, caracteristice acestui fel de operaţiuni. Mai mult decât atât: se ştie ce ecou primesc astfel de sunete tari, într-un spaţiu larg deschis deasupra unei ape întinse, dincolo de care zidul de argilă al dealurilor dinspre Măhal şi Diviciori forma un fel de paravan; din care, sunetul venit peste apa atât de lată, în aproape toată limpezimea lui, era trimis înapoi, peste acelaşi gol imens şi luciu, la locul de unde plecase şi unde, înainte de a se izbi de înălţimea castelului, care-l putea proiecta iar peste lac, ca pe o invizibilă minge sonoră, pentru acelaşi drum cu întoarcere, se putea suprapune cu alt sunet nou şi puternic, tocmai iscat din izbitura dintre fier şi lemn sau lemn şi lemn. Nu este greu, deci, dar nici greşit, să ne imaginăm un astfel de du-te vino suprapus de numeroase ori peste oglinda de oţel a lacului, sonorizantă şi ea; şi nu este nici un fel de abuz a ni-l imagina pe contele Wass în postura de spectator, cel puţin lateral, al acestui concert de sonorităţi atât de pline şi caracteristice.

Înseamnă, deci, că, în cel puţin jumătate din ziua aşteptării celei mari, micul univers din junii castelului, găoacea existenţială a grofului de la Ţaga, a răsunat de sunetele unei imense toace, purtate pe deasupra lacului ca o uriaşă ţesătură sonoră. Sigur, nu se poate pune preţ pe

eventualitatea ca propria cultură muzicală a contelui să fie sensibilă la un instrument atât de păduros primitiv, cum este toaca; dar nici că i-ar fi lipsit, cu totul, un important bagaj de alte sugestii şi asocieri posibile pentru o construcție sonoră atât de particulară. Ca prozator sensibil, nu se poate crede că îi era străină engrama narativă, de largă circulație, de altfel, a rezonanței caracteristice a lemnului pregătit pentru un eşafod, sau o spânzurătoare, sau un coşciug. Oricum, dacă în urmă cu câteva zile s-ar fi putut ca el să fi scandat din Catul, acum ar fi fost chiar prea de tot să recite din Baudelaire:

Bientôt nous plongerons dans les froides ténèbres;
Adieu, vive clarté de nos étés trop courts!
J'entends déjà tomber aves des chocs funèbres
Le bois retentissant sur le pavé des cours.

Tout l'hiver va rentrer dans mon être: colère,
Haine, frissons, horreur, labeur dur et forcé,
Et, commme le soleil dans son enfer polaire,
Mon coeur ne sera plus qu'un bloc rouge et glace.

J'écoute en frémissant chaque buche qui tombe;
L'échafaud qu'on bâti n'a pas d'écho plus sourd.
Mon esprit est pareil à la tour qui succombe
Sous les coups du bélier infatigable et lourd.

Il me semble, berce par ce choc monotone,
Qu'on cloue en grande hâte un cercueil quelque part...
Pour qui? - C'était hier l'été; voici l'automne!
Ce bruit mystérieux sonne comme un départ.

Redăm poemul şi în versiunea românească a lui C.D.Zeletin:

Adio, limpezime a verilor prea scurte!
În bezna friguroasă ne-om scufunda curând!
Aud cum în răsunet, pe lespedea din curte,
Butucii cad funebru şi bubuie pe rând.

Intra-vor iar în suflet fiorii asprei ierne,
Cu groază, tnidă, ură, iar itnma, şi ea,
Ca soarele când polul oroarea şi-o aşterne,
Va fi un bulgăr roşu din gheaţa cea mai grea.

Ascult cu-nfiorare buştenii în cascade:
Un eşafod de-ai face n-ar da ecou mai sec.
Mi-e sufletul asemeni cu turnul care cade,
Izbit fără odihnă în coaste de-im berbec.

Într-un sicriu ciocane îmi pare că bat cuie
În grabă, cum mă fură ecoul monoton...
Al cui?—Ieri era vară, azi toamnă albăstruie!
Ca o plecare sună misteriosul zvon.

Cel puţin o jumătate de zi, deci, urechea sensibilă şi sensibilitatea auditivă a contelui, poate chiar substratul inconştientului său, altfel cu tond înfrigurat afectiv să pregătească o cât mai frumoasă primire pentru cei îndelung aşteptaţi, au fost supuse bombardamentului sonor al lemnului bătut de fier, al lemnului pe lemn: ca în momentul de pregătire, simbolică, a butucdor, simbolici, pentru o iarnă grea, echivalentă cu un îngheţ existenţial; ca în lumina mortuară, de crepuscul, când se bat cuiele pe coşciuge; ca în zorii murdari, când se înciocălesc spânzurătorile limpede trebuie să spunem că n-a rămas nici un semn direct şi explicit despre vreun fel de acord, în sens muzical, al sensibilităţii contelui cu ansamblul unei astfel de sugestii funerare, într-o zi pe care el o trăia ca pe preludiul unui triumf; semne indirecte, însă, ar fi.

Ceea ce a urmat, adică ziua propriu-zisă de primire a trupelor, şi apoi cele de după aceasta, când cătanele s-au instalat nu numai la Ţaga, dar în toate satele din jurul salbei de lacuri ale Câmpiei Ardealului, felul în care contele Wass Albert a evoluat şi a reacţionat concret, în node condiţii, nu se mai ştie din informaţii directe; iar din cele indirecte nu se pot încropi decât vagi presupuneri.

Nu se ştie, spre exemplu, dacă stăpânul de la castelul din Ţaga şi Doamna sa, despre care sunt vagi semne, mai mult presupuneri, că se afla, cu el, acolo, în acele zile, au primit vreodată, la castel, pe ofiţerii unităţilor dislocate în zonă. Dacă este să ne luăm după felul în care-şi descrie posibilii strămoşi, în opera sa principală, trilogia cu titlul versiunii române *Lângă scaunul Domnului,* ar fi fost aproape obligatorie o recepţie festivă, cu un anumit grad de oficialitate, într-o

seară, la castel, în onoarea ofițerilor veniți în maşinile lor de campanie, ori, mai romantic, călare, urcând aleea cotită dinspre drum, în uniformele cele mai de gală pe care şi le-ar fi putut aranja, cu contele şi contesa întâmpinându-i sub acoperişul triunghiular al porticului alb: ea, în rochie lungă, albă, sigur cu o mică diademă în coafura blondă, el, în costumul nobiliar maghiar, cu dolmanul numit zriny pe-un umăr, celălalt dezgolit, să se vadă lucrătura complicată de brandenburguri a vestei, pieptul scos înainte, traversat oblic de legătura înfiretată a celedalte jumătăți a dolmanului, cea care atârnă la spate.

Supraviețuitorii acelor zile, care au fost solicitați, ulterior, să dea informații despre ele, nu pomenesc un astfel de eveniment, deşi este cunoscută curiozitatea țăranului, fie el maghiar sau român, pentru tot ce reprezintă moment festiv; în schimb, s-au transmis informații despre reuniunile pe care le organizase contele şi tatăl său, cu vreo doi ani înainte, în parcul castelului, la cunoscuta masă de piatră, cu un grup de nobili şi intelectuali mghiari, dar nu numai, din moment ce fusese chemat şi meseriaşul, tâmplar, se pare, Nagy István, membru al partidului comunist, dacă nu chiar de atunci sau de mai devreme, atunci sigur cu ocazia valului cunoscut sub numele de poststalingrad, de înscriere a fruntaşilor maghiari ardeleni în acest partid. Acest Nagy Istvân, de pe lista de participanți la reuniunile de la masa de piatră, nu era nimeni altul decât viitorul scriitor comunist, de după război, chiar prim rector al Universității Bolyay, după 1945 şi mulți ani preşedinte al filialei din Cluj a Uniunii Scriitorilor, autor al unor romane date odinioară ca exemplu de model al prozei realist-socialiste, de către înşişi criticii literari români ai vremii, între care *Nepoţii oltenilor şi,* mai ales, *La cea mai înaltă tensiune.* Era, în 1961, la moartea marelui poet, dramaturg şi filosof Lucian Blaga, încă preşedinte al filialei clujene, iar când i s-a anunțat decesul marelui scriitor şi i s-a propus proiectul de organizare a funerariilor, care cuprindea expunerea defunctului în holul Colegiului Academic şi organizarea de gărzi omagiale, a replicat indignat:

— Se facă garde la asta scriitor legionar ai lui legionari şi Garda de fier!

Episodul a trebuit rememorat pentru că perpetuiază o procedură care poate fi întâlnită şi în felul în care s-a dendat intriga legată de întrunirile de la masa de piatră: cum se ştie din mărturii, aceste reuniuni, altfel benigne pentru siguranța statului român, dovadă faptul că, în afara unor interogatorii, putem bănui: civilizate, nu s-au lăsat cu alte urmări, deci aceste reuniuni au fost spionate, se zice, din chiar tufişurile din apropiere, de două tinere evreice, verişoare între ele şi fiice ale unor comercianți din satele apropiate. Fetele, Mihály Estera şi Mihály Rozalia, despre care s-a spus, ulterior, că au fost legate de mişcarea comunistă, ar fi fost călăuzite, în această aventură a lor, cu evident condiment romantic, de doi țărani, Iosif Moldovan şi Ion Câț, din localitatea apropiată, Sucutard, unde îşi avea reşedința, de altfel, bătrânul grof Wass Endre, tatăl contelui Albert. După instalarea trupelor maghiare în zonă, mai precis, prin 19-20 septembrie 1940, cei patm, adică verişoarele evreice şi țăranii, au fost triați dintr-un lot mai mare de localnici arestați şi maltratați în

vechea clădire a şcolii din Sucutard, pentru ca, într-o dimineaţă ulterioară, să fie împuşcaţi şi înmormântaţi în gropile pe care singuri şi le săpaseră. Pe malul lacului se află, astăzi, o crace de lemn sculptat, în amintirea lor, chiar în locul unde unul din ei, Ion Câţ, scăpat cu viaţă din prima rafală, s-a aruncat în apă, cu gândul să scape, dar a fost prins, tras la mal şi lichidat, cu a doua rafală.

Cea de a doua călăuză a tinerelor evreice ar fi fost un alt localnic, cu numele Moldovan; despre el s-a spus, mai târziu, că a fost îndemnat să participe la spionarea contelui de o rudenie de a sa, tot cu numele Moldovan, avocat, despre care partea maghiară a susţinut, ulterior, că ar fi fost membru al Gărzii de fier. Poate de aici să se fi clădit argumennd cel mai puternic al acceptării, de către autorităţde americane, a rezidenţei tânărului conte Wass, refugiat în S.U.A., în anii 60, care s-a prezentat pe sine drept vajnic luptător anticomunist şi, probabil, persecutat de fasciştii români şi hăituit de trupele sovietice şi de alţi extremişti români, comunişti, cu organul lor represiv, securitatea. Oricum a fost să fie, asocierea grofului de un comunist notoriu, erou, între altele, al unui adevărat folclor satiric care circula, printre scriitorii maghiari din Cluj, chiar în anii gloriei sale, spre marele haz al condeierilor vremii, fără deosebire de naţionalitate, rămâne destul de stranie.

Păstrându-se, pe cât este posibil, pe terenul mai ferm al realităţilor, presupunerile în legătură cu contele Wass Albert nu mai pot spori substanţial; cel mult cu ipoteza privitoare la raporturile sale cu armata maghiară care ocupase zona, înainte de înrolarea lui efectivă ca ofiţer de comandă. În acest sens, se pot presupune relaţii oarecum privilegiate; pe de o parte, cele pe care structurile invizibile ale societăţii tradiţionale maghiare le-au întreţinut, întotdeauna, cu formaţiunile militare proprii, pe cate, înainte de pactul dualist, le deosebeau net de cele imperiale. Până la dualism, după cum s-a văzut mai ales la 1848, acea armată a nobililor exista virtual şi funcţiona intermitent, după necesităţi; după semnarea pactului, armata regală maghiară a redevenit o realitate şi în Ardeal, iar nobilimea locală era sprijinul ei cel mai de nădejde. Pe de altă parte, contele Albert însuşi, pe lângă pregătirea sa profesională şi ştiinţifică desnd de complexă, a manifestat întotdeauna şi ceea ce s-ar putea numi o vocaţie militară. Născut în 1908, având, în momentul crucial al lui 1918, abia 10 ani, este aproape sigur că şi-a îndeplinit stagiul militar în armata română; este şi o informaţie, poate de domeniul folclorului, dar, altfel, credibdă, că ar fi servit chiar, ca ofiţer de gardă regală, pe lângă copilul rege Mihai, la sfârşitul anilor 20, când ar fi avut tocmai vârsta potrivită. Încât se poate crede că, în septembrie 1940, a primit trupele maghiare venite în zonă nu numai cu orgoliul de stăpân feudal al locului, ci şi cu un explicabil sentiment de camaraderie, pe care înrolarea lui efectivă, la scurt timp după aceea, nu poate decât să-l confirme.

Dar terenul cât de cât ferm al presupunerilor se opreşte aici, tocmai înaintea punctului atât de sensibil al evenimentelor imediat următoare, adică din ultima săptămână a lui septembrie 1940. Ceea ce s-a susţinut, ulterior, despre implicarea, chiar decisivă, a contelui, în aceste evenimente se

bazează numai pe declarațiile martorilor țărani, în principal, la procesul de după război, dar şi cu alte ocazii Dar aceste declarații, cu toată fermitatea lor, nu conțin fapte concrete, atestabile, ci numai presupuneri. Or, alt rând de presupuneri nu se poate construi tot pe presupuneri. E adevărat că problema este cât se poate de delicată, dat fiind gravitatea şi tragismul absolut al evenimentelor respective, dar cu atât mai mare este şi responsabilitatea unei sentințe limpezi şi decisive, de un fel sau de altul.

În general, partea română a abordat această chestiune fierbinte cu mijloacele cunoscutei retorici naționaliste, care s-a îndreptat nu numai asupra figurii contelui, dar chiar şi a celor câteva excepții de publicişti români care au încercat o abordare mai de profunzime a resorturilor umane posibile ale responsabilităților lui. Căci înfocații apărători ai românismului nu i-au lăsat contelui nici măcar amarul privilegiu al unei vinovății de substrat, care să-l turmenteze în zonele subconştientului, transformându-l într-o pradă a unor măcinări obscure, din care semnalele ar putea veni numai atât de profund prelucrate încât să pară cu totul altceva decât sunt.

În schimb, pentru partea maghiară, pe cât ne-a fost posibil să o cunoaştem, regula pare să fi fost totala ignorare, ca şi când evenimentele respective nici măcar nu ar fi avut loc. Un text publicat în limba română, într-un oraş din Ardeal, în anii din urmă, semnat cu nume maghiar, este, evident, o făcătură. Dar, cum, între rosturile povestirii de față, acela de a emite judecăți şi de a formula sentințe, sperăm să lipsească, efectiv, cu desăvârşire, textul nostm nefiind, într-o anumită parte a lui, decât o suită de presupuneri asupra felului în care ar fi putut să fie şi să se manifeste anumiți oameni ale căror nume istoria acelor zile le reține, presupunerile noastre în legătură cu contele Wass Albert de la Țaga se opresc aici.

Nu înainte, însă, de a propune o disociere firească şi logică a feluritelor instanțe de judecată care ar fi să se pronunțe asupra cauzei; este evident că, din punct de vedere strict juridic, competența revine justiției civile, care are mijloacele şi măsurile ei; comparativ cu aceasta, o ipoteză narativă cum este a noastră nu este neapărat chemată să se pronunțe în termenii juridici ai vinovăției/nevinovăției, fiindu-i suficientă imaginarea împrejurărilor omenesc-concrete ale faptelor, înscrierea lor în timpul sensibil şi în peisajul particular. Iar pronunțarea decisivă, pronunțarea absolută aparține unei Instanțe care ne depăşeşte pe toți şi stă deasupra tuturora, având felul ei unic de se rosti; încât vina/nevina contelui Wass trebuie căutată în duetul biografiei sale, care seamănă destul de vizibil cu destinul lui Cain, din Vechiul Testament: căci cu ce altceva poate să se asemene scăparea lui de la acele presupuse şi repetate încercări de suprimare, în care el însuşi a găsit un merit personal, un fel de recompensă primită din partea Destinului, decât cu protecția pe care Divinitatea i-a oferit-o lui Cain? După cum îndepărtatea de Eden a acestuia poate fi regăsită în exilul prelung şi atât de distanțat al contelui, îndepărtarea de Edenul său personal.

Poate ar mai fi, doar, de adăugat acel bilanț despre care se spune că, la vârsta de 90 de ani, înainte de ceea ce se crede că a fost un gest sinucigaş, l-ar fi redactat, atunci, bătrânul, conte: *AMFOST:*

08.01.1908 -Răscruci.

1. Mic grof în Ardeal, Ungaria.

- *Minoritar sortit pe pământul Ardealului.*
- *Ungur tânăr în căutarea unui drum.*
- *Un fericit trist în Ardealul de Nord.*
- *Soldat apărător de patrie.*
- *Ungur refugiat pe pământ german.*
- *Emigrant ungur în America.*
- *Ungur căutător de idealuri în America.*

9. Sub oblăduirea noii patrii, bătrân luptător ungur care, până la urmă, a aflat că patria veche aparţine trecutului şi că trecutul nu se reîntoarce niciodată.

Prin urmare, ne vedem nevoiți să-l scoatem din scena narațiunii, închipuindu-ni-l, pentru ultima dată, în costumul de nobil maghiar, cu dolmanul înfiretat atârnându-i sub un umăr, cu doamna lui în rochie albă şi diademă sclipitoare în coafura blondă, alături. Stau în pragul porticului alb, cu colonade şi acoperiş triunghiular, de la Țaga, iar la picioarele şi sub privirile lor se aşterne peisajul atât de cunoscut, căruia placa de oțel lustruit a lacului dintre dealurile de argilă îi dă un înțeles misterios. În spate, dealul abrupt continuă să urce, în trepte de iarbă şi arbuşti, până la vârful în care, ca un coif de piatră, cu viziera mereu deschisă, pare că veghează cripta veche. Nu se poate şti dacă, în sufletul contelui, vibrează ceva din înțelesul tainic al tuturor acestora; dar se poate presupune că el priveşte peisajul cu ochii stăpânului care vrea să-şi redescopere ceva regăsit şi al cărui sentiment de triumf este tulburat de o amară şi secretă nelinişte.

Căci nu vede, dat poate simte ceva apăsându-i pe umeri din cerul cenuşiu, cu formațiuni încolăcite de nori tulburi. Din zona cea mai densă a formelor greoaie şi mişcătoare, ținteşte iarăşi ochiul cu lumină neagră care zăreşte, dedesubt, castelul dărăpănat, cu țiglele mucegăite şi sparte, varul bătrân curgând pe pereți, ca lacrimi murdare ale timpului, ferestrele şi uşile dislocate, coloanele de la intrare rupte şi trântite-n noroi. Fantoma contelui împovărat de ani nu mai revine aici, rătăcind, departe, pe alte cărări amare, în timp ce contesa, pe care vraja trecerii o preschimbă-ntr-o bătrânică puțină şi uscată, ca o creangă inutilă, căzută din nuc, calcă cu paşi strâmbi pe dalele ştirbe.

12.

N-au dreptate cei care cred că poveştile adorm, când faptele reale se trezesc; dar nici cei care cred că numai istoria întreţine povestea. Povestea are istoria ei, câteodată atât de apropiată de traseul istoriei propriu-zise, încât cărările lor se lipesc una de alta, până ce se confundă; alteori, atât de depărtată este această istorie a poveştii, de parcă ar ţine de altă lume.

În zilele în care istoria începuse să se zgâlţâie, ca o construcţie fragilă în bătaia vântului, poveştile îşi căutau, şi ele, cadenţa şi potecile proprii, în bătaia unui vânt al lor, propriu; sau, poate, în cel al istoriei. Povestea despre groful Imre şi grofiţa Wilhelmina, cu cele trei fete ale lor, spusă mai ales de omul căruia îi crescuse blană de lup de spinare, dar şi de uriaşul Laioş, cel cu vorba lată, începea, în acele zile, să-şi aleagă faptele cu adevărat hotărâtoare. Între acestea, aceea că tânăra grofiţă Kinga, cea mai mică dar şi cea mai frumoasă din cele trei fete ale stăpânului şi stăpânei de la Cuibi, dar şi cea mai rea şi afurisită, se întâlnise cu tânărul grof Zsigmond.

Lucrurile s-au petrecut aşa că, văzându-şi cei doi părinţi ai celor trei fete odraslele lor crescând, din zi în zi, în frumuseţe, începură să simtă un fel de căldură, amestecată cu ceva ca o tărie, la inimă, şi îndrăzniră să iasă din zarea strâmtă a lumii lor, unde erau obişnuiţi, până la hârşeală, cu grosolăniile şi nazurile grofilor şi grofiţelor mai bine situaţi decât ei, ca şi cu slugărnicia slinoasă a celor de sub ei. Dar abia ajunşi la strălucitul bal dinnaintea postului Paştilor, al Comitatului, în care păşeau pentru prima oară în viaţa lor, că inevitabilul, la care, de altfel, groful Kujbánfy şi soaţa lui mai sperau, mai nu sperau, se şi întâmplă, iar juna grofiţă Kinga, cu frumuseţea ei strălucitoare, de prinţesă regală, se trezi faţă în faţă cu splendida frumuseţe bărbătească a tânărului grof Zsigmond.

Kinga îl cunoştea pe Zsigmond, poate cum nu se cunoştea el însuşi pe sine, dar numai din renumele purtat prin toate adunările de grofiţe, tinere şi mai puţin tinere, mature şi hâite de bătrâneţe; ştia că reprezintă colecţia completă, fără nici o scăpare, a tuturor superlativelor, cel mai cel mai în toate privinţele: în frumuseţe, cu cei mai frumoşi ochi, cel mai mătăsos păr şi, mai ales, cu cea mai frumoasă mustaţă; în bărbăţie, în vitejie, în curaj, în îndemânare, în iscusinţă, în voioşie, în îndrăzneală; la dans şi la călărie; la cânt şi la lupte; la petreceri şi la datorie; la închinat pahare şi la devoţiune. Ea ştia că el este idealul ei suprem, iar el, la rândul lui, o privi cu uimirea cu care ar fi găsit, în iarba potecii, un diamant mare cât pumnul; părea tăiat în zeci de feţe, diamantul acesta nemaiîntâlnit, şi din fiecare faţă scăpărau zeci şi zeci de snopi de raze strălucitoare.

Că, de cum s-au văzut, cei doi s-au plăcut total şi iremediabil povestea aproape că nu mai trebuie s-o spună, atât este de subînţeles; că pe loc s-au înlănţuit şi nu s-au mai desprins toată seara, zburând, ca un singur trup, pe aripile tuturor dansurilor înfocate ale marelui bal, de asemenea; că au

urmat zile şi seri nebune, de revedere, cu plimbări în căleşti sau călare, cu cântece şi voie bună, asemenea; că ghirlanda înflorită de serbări ale primăverii, ca şi cununa de flori, cu exploziile de culoare şi mirezme ale verii, la fel; că se pregăteau să intre în toamna bogată ca în încununarea meritată a tuturor acestor delicii, semănate printre încântări şi exuberanțe, cu visul suprem al cununiei, ca un basm cu zâne şi cavaleri fără prihană, ce mai vorbă...

Cel puțin groful şi grofița trebuiau să se pişte zdravăn, unul pe altul, ba câteodată, grofița îl ruga pe groful să-i tragă cu câte-o pernă mare şi grea în cap, peste scufia de noapte, în fiecare seară, înainte de a se strecura în aşternut, ca să se asigure că ziua care abia trecuse nu fusese doar un vis feeric, dar mincinos, dar şi în fiecare dimineață, când se desprindeau, cu greu, din hainele de pat jilave, ca să se încredințeze că nu vis va fi ceea ce avea să urmeze.

Într-un asemenea zbor pe pământ şi într-o asemenea călătorie printre nori şi stele, în caleaşca aurită a fericirii celor doi, trebuia să se întâmple ceea ce trebuia să se întâmple. Cum anume s-a întâmplat, în amănunt, povestea nu este datoare, nici acum şi nici altă dată, să spună; povestea nu spune despre faptele mărunte, în orânduirea lor cauzală banală şi prea puțin semnificativă; povestea spune numai despre faptele care se întâmplă în necesitatea lor de fapte de poveste şi nimic altceva. Iar faptul de poveste care s-a întâmplat, în necesitatea lui de astfel de fapt, iar despre al cărui lanț de determinante povestea nu suflă o vorbă, pentru că nu asta e treaba ei, a fost acela că, într-una din serile acelei veri de poveste feerică, grofița Kinga l-a întâlnit pe tânărul iobag de la Cuibii de sus, căruia i se spunea Iuonu sau Ionelu mamii.

Că această întâlnire a fost un fapt necesar pentru poveste şi că, prin această necesitate, povestea nu s-a mai simțit obligată să spună cum anume s-a ajuns de s-a petrecut aşa ceva, adică această întâlnire, cred că este un lucru pe care l-am stabilit. Ar mai trebui spuse doar câteva cuvinte despre cum s-a petrecut întâlnirea ca atare; merită, spunea Sâvu, şi cerea să fie crezut pe cuvânt, iar Laioş-vorbă-lată îl încuviința cu un mormăit sonor, dar fără cuvinte.

A fost aşa, spunea Sâvu, că în acea dupăamiază de vară, spre seară, grofița Kinga a căutat-o, în cămara ei, pe cămărăşița; ştiți care: aceea cu fața modelată ca din ceară. Pentru ce motiv anume a căutat-o Kinga pe Irma-neni a ei, povestea nu este obligată să spună şi nici nu spune; spune numai că a căutat-o, iar singur acest lucru ține de poveste. Şi tot de poveste ține că, apropiindu-se, cu paşii ei uşori, în pantofiori de mătase, printr-un târnaț cam întunecat, de încăperea în care, între perini multe şi învârstate cu flori roşii şi verzi, viețuia cămărăşița, când nu era la treburile poruncite de măria sa, grofița, tânăra Kinga crezu că aude, de dincolo de uşa spre care se îndrepta, mai întâi, ca un geamăt, repetat de două, trei ori; şi cum grăbi pasul, cam îngrijorată, imediat după acea, ceva ca un țipăt scurt; urmat de încă unul.

Cu adevărat îngrijorată, atunci, Kinga întinse mâna să prindă clanța de fier, adusă rotund, din ciocan pe ilău, de covaciu' moşiei, când băgă de seamă că, în loc de țipete, auzea acum un fel de

gângureli şi apoi o respirație sacadată, din ce în ce mai îndesată. Că toate aceste manifestări sonore veneau din pieptul şi gâtlejul cămărăşiței, tânăra grofiță nu avea nici cea mai mică îndoială; cunoştea timbrul emis, de la şoaptă la chiot, de Irma neni a ei dintr-o mie; ce spun o mie? Din oricâte. Acesta a şi fost motivul pentru care paşii de mătasă au călcat mai rar şi mai uşor, ca să se oprească în dreptul uşii, iar urechea tinerei grofițe să-şi ascută auzul.

Kinga n-a pus chiar obrazul pe foaia uşii, să nu scape nimic din ceeea ce ei i se părea cea mai ciudată, dar şi cea mai fascinantă manifestare vocală din câte auzise pe lume; nici nu şi-a plecat ochiul, să-l lipească de gaura cheii, cum ar crede unii. Sâvu îi asigura pe ascultătorii lui, iar Laioş încuviința: nimic din toate astea. În schimb, ceea ce i-a fost dat să audă, tinerei grofițe, într-un timp fără durată, despre care nici picată cu ceară n-ar fi putut spune cât a fost: zece sau o sută de clipe, sau o oră sau mai multe, întinse, din toate clipele lor, cum le întindea lor cămărăşița însăşi, cu mâna ei, măduva de taur tânăr pe dărabul cald de pită, deci ceea ce i-a fost dat ei să audă a fost ceva de care niciodată nu şi-ar fi închipuit că poate să se producă, deşi în multe probleme ale vieții şi chiar în cele mai delicat femeieşti, Kinga nu era dusă la biserică: ştia şi ea ceea ce trebuie să ştie o tânără din lumea bună pregătită de măritiş; ba chiar, ca să fim drepți, ştia binişor mai mult decât atât.

Dar oricât şi oricâte ar fi ştiut, nu şi-ar fi putut niciodată închipui că e chiar aşa şi, mai ales, nu şi-ar fi putut închipui că ceea ce auzea ea din cămara cămărăşiței părea că este o ființă vie şi nevăzută, care se strecoară pe sub uşă şi prin gaura cheii, dacă nu trece de-a dreptul prin scândura groasă ori prin zid, se strecoară şi vine la ea, o încolăceşte cu ființa ei nevăzută şi o face să tremure din toate măruntele alcătuiri ale trupului său, o încălzeşte ca pe-o oală gata să dea-n foc şi chiar o face să dea-n foc şi să se reverse înăltându-se într-un loc unde simte că nu mai are aer şi că numai puțin mai are şi o să se golească toată; sau o să moară.

Golită toată, într-adevăr, după ce fusese umplută de căldura aceea care-i dumicase fiecare măruntai şi-o făcuse să dea-n foc şi-apoi să se ridice până unde nu mai este aer, dar câtuşi de puțin moartă, grofița Kinga îşi spuse:

— Va să zică aşa este... Şi se poate şi aşa...

Iar dacă grofița spusese că aşa este şi se poate şi aşa, se-ntoarse pe călcâie şi se duse oblu în colțul acela ascuns şi-ntunecos, unde se pitula când era ea copdă şi de unde sărea şi făcea: bau! către cămărăşiță, când aceasta trecea pe-acolo fără s-o vadă, ori făcându-se că n-o vede, iar Irma neni a ei se speria mai tare decât trebuie şi striga:

— Vai de mine, tu copdă! Ce m-ai speriat!

Tocmai în colțul acela stătea, iarăşi ascunsă, grofița Kinga, iar când auzi paşi de la uşa cămărăşiței încoace, se făcu iarăşi mică, să nu fie văzută. Numai că nu erau paşii lui Irma neni, pe care ea îi ştia dintr-o mie, ci nişte paşi mai apăsați, dar şi mai uşori, care îi aduseră grofiței în față pe cine ea aştepta dar pe cine nu putea nici măcar să-şi închipuie că ar fi să fie. Iar când, din întunericul

colțului în care se afla, Kinga văzu, în lumina prin care, de obicei, trecea cămărășița, chipul tânăr, cu fața ca petala florii de cireş, mustăcioara ca puful de păpădie şi ochii ca steluțele albastre de câmp, bietul ei trup, abia scăpat din valul de căldură care-l purtase pe înălțimi, mai prind odată ceva ca un pumn de foc în inimă; fata grofului se ținu, însă, tare şi făcu pasul de care era nevoie ca să iasă în lumină, cum îl făcea în copilărie, când sărea pe ambele călcâie ca s-o sperie pe Irma neni. De data aceasta, însă, nu făcu nici un: bau! Cu o hotărâre de care nici măcar nu avu timp să se mire, Kinga îl luă de mână pe Iuonu mamii şi-l întrebă dacă ştie ungureşte:

—Te tudsz magyarul?

Înainte de a apuca să gândească ceva, ficiom'şi răspunse:

— É*rtek, egy keveset...*

După care fata îi spuse, tot ținându-l de mână, mai multe cuvinte, dintre care băiatul înțelese *hóolnap,* adică mâne, *délutàn,* adică dupăamiază şi *Bordei,* despre care tot copilul mai răsărit din împrejurimi ştia ce înseamnă. După care grofița se făcu nevăzută, ca şi când nici n-ar fi fost, iar Ionel, să-l pici cu ceară, dar n-ar fi putut spune pe unde plecase ea.

Bordei însemna o veche alcătuire de lemn, mai mult decât o colibă şi mai puțin decât o casă, care, dacă nu era încă prăbuşită, apoi nici mult nu mai avea şi despre care chiar cei mai bătrâni localnici spuneau că o ştiu, din îndepărtata lor copilărie, tot în aceeaşi stare. Bordeiul era într-un mic luminiş al unei păduri bătrâne, pe unde cotea un râu de munte numai atât cât să-şi întindă un mic prund în soarele poienii, iar apoi să se piardă cu bolborosit necurmat de valuri, pe sub bolți de fagi şi carpeni bătrâni. Despre locul acela, depărtat şi nu prea umblat, groful şi ai lui spuneau că este posesiune grofească, în timp ce iobagii se jurau că este al lor, din moşi strămoşi.

Grofița spusese délután, adică după amiază, dar, a doua zi, soarele nu era prea sus, pe cer, când Ionel şi ajunsese acolo; avea cu el o trăistuță uşoara, de lână, în pătrățele albe şi sure, din care scoase, mai întâi, un tăiş de coasă. Cu custura de la pulpă, meşteri o codărâşte, dintr-un lemn potrivit, după care trecu oțelul prin iarba cu flori a poienii. Lăsă pologul să se odihnească la soare şi-şi scoase opincile şi obielele curate, agătându-le de-o tufa. Puse alături cămaşa, brâul şi celelalte bucăți de îmbrăcăminte şi, cu pielea învăluită numai în aerul răcoros, cu adieri de căldură, intră în cursul însorit al râului. Valurile îi prinseră, mai întâi, picioarele, apoi îl luară în brațe, cu cântecul lor răcoros, pe zeci de glasuri.

Se aplecă şi luă în amândouă brațele un bolovan, peste care apa se sălta, îndoindu-se, ca un țol străveziu. Părea că vrea să-l apuce cât mai bine, ca să-l poată ridica, dar din opinteala trudnică slobozi, într-un târziu, un braț şiroind care strângea în palmă, ca pe-un cuțit, un peşte cu solzi de argint şi cu stropi de mărgele roşii. Ionel îl aruncă departe, pe locul de unde cosise iarba şi făcu trei, patru paşi greoi, împotriva curentului, cu valurile de apă rece încolăcindu-i-se deasupra

genunchilor. Apoi se aplecă iar deasupra unui bolovan, îl cuprinse din nou cu cele două brațe şi iar scoase un peşte de argint.

Când ieşi, cu al doisprăzecelea, în mână, şi cu trupul brobonit de apă ca de un văl de mărgăritare, ceilalți mai băteau încă, din câte-o coadă, mai căscau o gură cu zimți, după aer. Băiatul căută în trăistuță, scoase un amnar şi iască şi păşi, în umbra pădurii, după vreascuri uscate.

Soarele aproape că stătea să cadă, după culmea împădurită după care apunea el totdeauna înaintea serilor de vară, când domnița apăru pe cărare, călare pe-un cal alb cu stropi negri, cu părul ei ca de fire subțiri de aramă lunecându-i pe umeri; arăta de parcă ea ar fi fost zâna poienii, nu alta, şi băiatul, care avea pe şolduri ceva ca o izmană de in, întinse amândouă mânile s-o ia de pe cal. În spatele lui, focul nu mai era decât cenuşă pâlpâitoare, iar fumul subțire, care se încolăcea leneş deasupra lui, aducea miros bun de cetină arsă şi peşte prăjit.

Grofița se lăsă să lunece în brațele ficiorului, iar când puse tălpile cizmelor uşoare pe pământ, mai păstră un braț pe un umăr de-al lui, pe când el o cuprindea pe după mijloc. Cum stăteau cu fețele apropiate, mai-mai să se atingă, Kinga se depărtă uşor, cât să-l poată privi în ochi. Luminile albastre o străpungeau până-n afimduri şi, înainte de a se lăsa cuprinsă de valul de căldură care venea pe urma lor, fata mai avu timp să spună, încă răspicat:

—*Vigyázz, te,* sunt fată mare şi aşa vreau să rămân. La toamnă mă mărit şi ştii ce te-aşteaptă dacă faci vreo prostie!

Iuonu mantii o privi intens, ascultând-o; în acelaşi timp, simțea, pe umăr, căldura brațului ei, moale şi tare, uşor şi greu, totodată, iar brațul lui îi strângea mijlocul.

— Cum să nu ştiu? Ştreangu' m-aşteaptă!

Din cele ce au urmat, nu se poate spune că băiatul de iobag ar fi înțeles chiar pe de-a-ntregul ce-i spusese grofița, dar nici că n-a priceput chiar nimic. Oricum a fost, cei doi au petrecut lungi dupăamiezi de vară la Bordei, când pe soare, când pe ploaie, atât cât puteau să dureze exercițiile de călărie ale fetei de grof. Flăcăul se îngrijea totdeauna să aranjeze un pat de iarbă, nici prea cmdă, dar nici de tot uscată, şi fata ronțăia cu plăcere carnea dulce şi pielea friptă şi tare a păstrăvilor prezentați de el pe câte-o foaie lată de brustur. Dar când, după ce-şi scotea toate hainele de pe ea, până la ultimul ciorăpior, i se lăsa în brațele tari şi fierbinți, o cuprindea ceva ca o nebunie, ca o pierdere de sine din care, în scurte fulgerări de luciditate, aproape îngheța de spaimă că nu va mai scăpa.

Prima dupăamiază petrecută împreună a fost atât de răvăşitoare, că i-a lăsat istoviți şi uşori, încât, la întoarcere, pe cărarea din pădure, grofița, cu calul la pas şi el, alături, ținând de dârlogi, se simțeau ca două petale purtate de vânt. Apoi, dupăamiezile care urmară le-au părut o reluare nebună a nebuniei din prima şi, totuşi, fiecare în altfel, pe câte-o altă treaptă care îi ridica sus, tot mai sus,

aproape de locul acela periculos, unde nu mai era aer. Încât, n-au trecut multe astfel de dupăamiezi înfocate până când fata să nu se simtă apropiată de ceva care ei i se părea moarte şi să nu-l întrebe:

—Şi tu ai fost aproape?

—Aproape de ce?, reuşi el să formuleze, facându-se că nu înțelege, deşi înțelesese foarte bine.

— Aproape de să mă-mprăştiu..., formulă ea cu oarecare încetineală, ca şi când ş-ar fi căutat cuvintele. Apoi respiră de câteva ori, îl prinse cu degetele unei mâni pe după gât, îl trase spre ea, i se uită drept în ochi, iar când fu sigură că privirile lor se întâlnesc şi trec dintr-una-ntr-alta, spuse:

— Aproape de moarte.

El nu zise nimic, numai cât o cuprinse şi el pe după gât, cu acelaşi gest, şi o strânse încă mai tare.

Data următoare, când amândoi simțiră că, în nebunia de care se lăsau cuprinşi, urcaseră încă o treaptă mai sus, Kinga îl apucă iar de după ceafa, căutându-i privirea, sorbindu-i-o, cu ochii, şi nimându-şi privirea în ochii lui, spuse, cu un glas în care se putea auzi scrâşnetul dințişorilor ei mărunți, ca nişte mărgele albe:

— *Te, Jancsika,* Ionel, tu ai putea să mă omori pe mine?

—Dice-ntrebi?, reuşi să-ncropească băiatul.

—Aşa, ca să ştiu.

—Ce să ştii?

—Ca să ştiu dacă mă iubeşti?, scrâşni ea.

—Şi ce-ți pasă ție dacă te iubesc ori ba?, se interesă el.

—Îmi pasă!, zise ea, simplu, şi-l strânse şi mai tare.

El se lăsă strâns, până simți că încep s-o lase puterile; atunci se desprinse uşor:

— Stai că mă suguşi, nebuno!

Îndepărtând-o cu grijă, Ionel se desprinse din încleştarea îmbrățişării şi se îndepărtă atât cât s-o poată vedea, în întregul ei.

Printr-o spărtură din coperişul bordeiului, un snop de lumină cădea, oblic, chiar pe furcitura de fân aromat pe care erau ei întinşi; tot pe acolo părea că vin miile de glasuri ale râului, când apropiate, când depărtate. Lăsată din brațe, fata se întoarse pe spate şi-şi aşeză o mână, cu cotul îndoit, sub cap. Cealaltă avea degetele răsfirate mai jos de sâni, unde se lăsa o vale dulce. Băiatul o privea, cum stătea aşa, întinsă, şi lumina cădea asupra ei. Îi plăcea mult forma obrajilor ei şi conturul buzelor; îi plăcea linia sprâncenelor şi lumina ochilor, fruntea netedă şi părul arămiu, subțire, dar tare; coborând privirea, îi plăcu să-i vadă liniile mai ascunse ale gâtului, umflăturile molatice care-i conturau sânii şi cele două sfârcuri de culoarea cărămizii arse. Mijlocul subțire îi cobora să ascundă ochiul de came fragedă al buricului, urcând apoi la smocul de păr auriu de

deasupra încheieturii picioarelor. Aici, în buclele leneşe de fire de culoarea grâului copt, era ceva viu, palpitând abia simţit de o energie ascunsă, care putea creşte la cote devastatoare. Apoi linia picioarelor se lungea, săltând peste genunchi, cum saltă pânza de apă a râului peste bolovani, pentru a se continua cu pulpele strunjite, până la bolta uşor arcuită a tălpii, terminată cu degetele fine, încununate, în vârf, fiecare, cu câte-un mărgăritar. Iuonu mamii din Cuibii de sus privea toate acestea şi-şi spunea că o asmenea minune nu mai văzuse şi n-avea să mai vadă.

— Da, aş putea să te omor, şopti el, răguşit.

— Şi cum m-ai omorî tu pe mine, Iuonu mamii?

— Aşa: ţ-aş pune gâtu' pe tăietor...

Fata ascultă într-o atenţie care putea fi încordată; apoi, la câteva clipe după ce hârâiala din glasul băiatului se risipi pe iarba uscată din şopul Bordeiului, întinse mânile spre el cu un gest atât de repezit, încât el se sperie şi se trase înapoi. Dar degetele ei apucară degetele lui, le traseră spre ea şi le duseră la buze. Kinga îi săruta, lacomă, mânile lui Iuonu mamii şi şoptea repetat, printre sughiţuri de plâns:

— *Köszönöm!* Mulţumesc! Mulţumesc! înseamnă că mă iubeşti cu adevărat!

Numai, spune povestea, pe cât treceau prin mai multe încântări, pe atât domniţa Kinga se adâncea în golul spaimei care-i spunea că toate trebuie să se termine cândva şi că acel cândva poate să însemne şi foarte iute, poate chiar mâne, dacă nu azi; cât despre Ionel, părea că nici nu se gândeşte la nimic şi că în fiecare zi făgăduită pentru întâlnire se putea aştepta ca ziua să treacă în seară şi seara în noapte, iar tropotul copitelor pe cărarea de sub fagi să nu se mai audă, decât numai larma necurmată a apei bătându-i în urechi. Că fata grofului ştia sigur cum avea să se întâmple ceea ce avea să se întâmple n-o făcea cu nimic mai liniştită; dacă numai gândul la ce avea să se întâmple o umplea de ceva ca un tremur rece, apoi despre ceea ce va fi şi cum va fi, când se va întâmpla, avea viziunea unui întreg munte de ghiaţă prăvălit peste ea. Cât despre nedumeriri, Kinga nu se mai îngrijea decât de una: de la cine va porni totul, de la măria sa, grofiţa, ori de la cămărăşiţă, Irma neni a ei? Mai înclinată era să se aştepte ca dinspre Irma să se prăvale muntele, ea trăia printre slugi şi, oricum, mai aproape de iobagi şi tot ea era şi sâta prin care se cerneau aproape toate ştirile dinspre afără spre urechea măriei sale, prilej ca ele, ştirile, să fie, la nevoie, mai periate şi mai aranjate, după trebuinţă Dar şi când ajungeau de-a dreptul la ureche grofească, să-l ferească sfântul pe cel care avea nevoie de fereală!

Toate astea nu sunt, se-nţelege, decât socotinţe din lumea lume, din lumea trăită; în lumea poveştilor şi în lumea poveştii spuse de Sâvu şi încuviinţate sau chiar adăugate de Laioş-vorbă-lată, la Moara din Gădălin, socotinţele au fost să fie cu totul altele; altfel n-ar fi lumea lume, iar povestea poveste. Iar în poveste a fost aşa că tocmai pe când grofiţa Kinga simţea că se apropie tot mai mult de prăpastie, iar Iuonu mamii, dacă s-ar fi gândit la asta, ar fi spus că se apropie funia de par, numai

că el nu se gândea, şi tocmai atunci, când la urechea grofiţei Wilhelmina ar fi fost să ajungă şoapta, şoptită de cămărăşiţă ori de oricine altcineva, despre lucnirile care se petrec, în anumite dupăamiezi, la Bordei, pe lumea din lumea poveştii se întâmplă cu tond altceva.

Zilele intraseră, de-acum, în toamnă, se apropia, ameninţător, sezonul nunţilor, iar grofiţa cea tânără, părându-i-se că Zsigmond, groful cu cea mai frumoasă mustaţă, începe să întârzie în ceea ce se aştepta ea că ar fi fost să fie pasul următor plăcutelor lor întâlniri cu muzică şi prieteni, şi câteodată cu dans, şi mai totdeauna băutură, şi câte şi mai câte, începu să pună la socoteală şi o amânare a aşteptării sale, pentru la iarnă sau poate, chiar, pentru la anul. Ceea ce îi dădu, fetei de grof, răgazul unor alte gânduri şi al altor socotinţe:

—O fi având el, Zsigmond, cea mai frumoasă mustaţă, îşi spunea tânăra Kinga, cei mai lucitori ochi, glasul cel mai mătăsos şi brand cel mai tare, dar, cu toate aceste însuşiri ale lui, la Bordei şi în poiana cu soare şi râu, nu cred că ar face mare lucru: păstrăvi nu ştie să prindă cu mâna, de sub bolovani, iarbă să cosească nici atât; atunci de unde peşte prăjit şi pat de flori? Dar zborul? Zbond acela în sus, până acolo unde nu mai am aer? Hm. Dreptu-i, mai gândea grofiţa a tânără, dreptu-i că nici Iounu mamii n-ar fi mai breaz, dacă l-ai duce-ntr-un bal, ba încă te-ar face şi de ruşine... Ce spun eu? Odată cu capu'!

—Dar dacă m-oi mărita cu grofii, ce va fi? Va fi bogăţie şi fală; groful meu, dacă nu-i cel dintâi în toate cele, atunci nu-i el: mintenaş ar fi altul, ori ar muri pe loc! Iar ca să fie întâiul în toate cele, el trebe să fie în lume, să aibă cu cine să-ntrece! Asta însamnă că eu, ca doamnă a lui, fi-voi haina şi mai frumoasă, peste hainele frumoase pe care el le îmbracă, pentru a fi cel mai frumos dintre toţi; eu voi fi haina care-l va face pe el încă mai frumos decât cel mai frumos dintre toţi! Aşa că nici vorbă de râu cu păstrăvi şi pat cu flori, de pe care să-ţi iei zbond...

—Ceea ce însamnă, continua ea, că din toate relele, mai bun este răul ăsta, cu amânarea: cu cât mai târziu, cu atât mai multe veri cu păstrăvi şi flori, cu Iuonu mamii... Şi cu baluri, şi cu muzici, şi cu petreceri cu lăutari, cu groful cel frumos... Iar când va fi să vie valul acela, muntele de gheaţă, de la măria sa *édesanyám,* ori de la Irma neni, om vedea noi ce va fi; iarăşi: cu cât mai târziu, cu atât mai bine!

Mulţumită, pe de-o parte, că timpul trece cu două feluri de încântări, îngrijată, până la spaimă, pe de alta, de primejdia ce putea veni dinspre maică-sa, Kinga lăsa timpul să treacă precum vrea el: treaba lui. Nu putea să fie decât, din două, una: ori vai şi plâns, apoi foc şi pară, în castelul grofului, ori dupăamieze la Bordei, printre seri şi nopţi de bal, petreceri şi voie bună.

Tocmai atunci, deci, în locul a ceea ce se aştepta fata de grof să se întâmple, s-a întâmplat cu tond altceva, cum se-ntâmplă-ntotdeauna, atât în viaţă cât şi în poveste: s-a întâmplat că s-au pornit iobagii, de pe toate moşiile grofeşti din ţara Ardealului, de s-au răsculat.

Toamna înaintase bine şi zilele erau scurte şi reci. Peste zări, cerul începu să se umple de nouri plumburii, atârnând ca nişte uriaşi bivoli de piatră peste pădurile cu frunza pălită. Într-o astfel de zi, către sară, când din nouri parcă se răsuflase fiinţa aceea grea şi umflată, iar ei rămăseseră, pe pânza alburie a cerului, ca nişte straturi sfâşiate de fuioare pâsloase, o ceată de iobagi înainta pe-o cărare pe sub munte. Aveau ţundre uşoare, pe care le jucau pe umerii de pe care atârnau toporişti, ori pe care se sprijineau codărâşti lungi de coase şi furci. Între două rânduri de nori ca cenuşa, dintre care cel mai de jos se sprijinea pe dealurile cocoşate, pânza cerului începuse să se coloreze într-un galben leşinat. Undeva aproape fâlfâiau aripi negre şi scârţâiau cârâituri. Oamenii înaintau cu pas liniştit, dar nu lălăit.

Parcă desprins dintr-un cârâit mai prelung, un *hee-ei!* prelungit despică, atunci, liniştea plină de şoaptele mărunte ale ierburilor. Apoi încăodată un *hee-ei!,* şi apoi:

Hee-e-ei!
Bii-ne-mi taie cu-ţâ-tu!
Hee-e-ei!
Bii-ne-mi taie cu-ţâ-tu!
Că l-am ascu-ţât amu
Pe toci-lă la unchiu!...

Apoi încăodată:

Hee-e-ei!
Bii-ne-mi taie cu-ţâ-tu!
Că l-am ascu-ţât amu Pe toci-lă la unchiu,
Să taigâ-tu la gro-fu!Şi apoi iar:

Hee-e-ei!
Bii-ne-mi taie cu-ţâ-tu!
Că l-am ascu-ţât amu Pe toci-lă la pri-mar!... Apoi încăodată:

Hee-e-ei!
Bii-ne-mi taie cu-ţâ-tu!
Că l-am ascu-ţât amu Pe toci-lă la pri-mar,
Să tai gâ-tu la pân-dar!
Hee-e-ei!

Hăulind şi tropotind, ceata de ţărani intră în noaptea deasă, căzută între dealuri. Deasupra crestelor zimţate, norii cenuşii primeau culoarea tăciunelui, iar pe dunga de cer dintre ei se scursese o apă sângerie care creştea mereu. Când noaptea îşi închise aripile negre, ca un lăcat, dunga aceea era toată roşie, aprinsă.

A doua zi, un vătaf numa-ntr-o cămaşă zdrenţuită, cu ochii rotunzi ca scoşi din orbite, sări de pe-un cal ce rămase tremurând de osteneală şi strigă grofului de la Cuibi, ieşit în halat în pridvorul castelului, că iobagii răsculaţi îi tăiaseră gâtul, cu securea, grofului Zsigmond, cel cu mustaţa cea mai frumoasă, pe un bunic din curtea castelului. Şi că, pe deasupra, tăiaseră pe toţi ai casei, fără alegere, punându-le capetele pe pragul castelului, ca pe-un tăietor.

Cine-ar crede că groful şi mai ales grofiţa s-au pierdut cu firea, când au aflat o astfel de cumplită veste, nu prea ştie ce fel de oameni au fost domnule lor, lămuri Sâvu pe ascultătorii lui, oamenii strânşi la moară. Măria sa a rostit un *Isten bocsássa meg!,* Dumnezeu să-i ierte!, îngânat de grofiţă, e drept, dar îşi strânse halatul pe mijloc şi porunci, din colţul gurii, să vie degrabă Irma, cămărăşiţa, în odaia lui de taină.

Strânşi acolo toţi trei, groful, grofiţa şi Irma, cămărăşiţa, în odaia în care, în plină zi, era o umbră rece, ca de seară, şopotiră ce şopotiră, ba câte unul mai şi ridica, în răstimp, vocea, şi până la urmă groful Imre încheie rostind apăsat întrebarea pe care o puseseră fiecare, pe rând:

- Unde fene poate să să ascunză vrăjitoarea bătrână?

Văjitoarea bătrână, aşa îi spuseseră, toţi trei, mamei cele uitate de ani şi de poveste, despre care nimeni nu mai ştia pe unde este şi care, singură, putea să-i scape de iobagii dezlănţuiţi.

— Musai ar fi ca tu să ştii, reluă Wilhelmina cearta, că doar din spiţa voastă este!

—Spiţa noastă! Spiţa noastă!, mă faci nebun cu spiţa noastă, de parcă a voastă ar fi mai brează!

— Când ai fost ultima dată la ea?, lăsă grofiţa tema spiţei, încercând altă potecă.

—Da'parcă mai ştiu eu când am fost? Copilele erau mici: Kinga parcă nu se născuse, ori abia se născuse şi tu erai lăuză.

— Lasă asta! Unde-ai găsit-o atunci?

— Într-o colibă, răspunse groful, nu foarte dumirit.

— Ce fel de colibă? Unde era coliba?, insistă grofiţa.

— A luat-o apa...

— *Jaj Istenem!*Nu eşti bun de nimic! Şi grofiţei i se aprinseră ochii şi ridică palma.

— Măriile voaste! Păcat de Dumnezeu! Vremea-i scurtă, nu îngăduie, interveni cămărăşiţa, gata să prindă mâna stăpânei sale, din zbor. Lăsaţi-mă pe mine: o caut eu cum ştiu eu.

Irma dispăru la cămările ei şi când, după o vreme, trecu iar pe la groful, să ia ultimele semne după care ar fi putut găsi locul colibei, groful şi grofiţa aproape să nu mai recunoască pe femeia aceea învăluită, toată, într-o imensă broboadă neagră, cum poartă femeile iobagilor, şi încălțată cu opinci:

— *Jaj, Irma lelkem,* aproape să nu te mai cunosc!, exclamă groful Imre, în timp ce grofiţa Wilhelmina se uita la el cum s-ar fi uitat la o broască ieşită în cale.

Cămărăşiţa se făcu nevăzută şi nevăzută rămase mai mult de o jumătate de zi; se întoarse numai către sară, ducând în spate ceva ca un sac cu boarfe, iar cu cealaltă mână purtând de cot o arătare slabă şi deşirată, care abia se ținea pe picioare. La semnele ei, care se părea că luase frâele în casa grofului, două servitoare o luară pe femeia deformată de bătrânețe şi dispărură cu ea, către cuhnii, după ce primiră porunci răstite.

— Şi musai o gură bună de palincă, înainte să-i dați de mâncare! Ba mai bine două de vin, printre bucături! Ori, şi mai bine, şi una şi alta!, stabili, strigând după servitoare, până la urmă, cămărăşiţa, şi apoi se întoarse spre măriile lor:

—Să vie fetele, toate trei! N-avem timp de pierdut, că ni-i tăişul la

os!

—Da, da, ni-i tăişul la gât, îngână groful, în timp ce Irma striga, către grajduri, ultimele porunci.

Planul ei nu era mare lucru, dar putea să iasă bine, explică Sâvu ceea ce avea să explice cămărăşiţa celor doi grofi şi celor trei fete ale lor, când îi văzu strânşi, cu toții, în cămara de taină:

—În graba cea mai mare, dar făcând totul cum se cuvine, spuse femeia cu chipul de ceară, ne vom lepăda, cu toții, hainele de deasupra...

- Şi eu?, întrebă fata mijlocie, care nu trecea drept cea mai isteată de pe fața pământului, că mie mi se face frig şi strănut!

- Şi tu, deşteapta tatii, îi răspunse groful ca din zbor, în timp ce-şi trăgea cu greutate nădragii, de peste burta rotundă, rămânând numai în izmene, că dacă nu, poate că ai să şi sughiți, nu numai să strănuți!

Strâmbând din nas, de parcă ar fi pus-o cineva să mănânce aguridă, fata mijlocie începu să-şi tragă, în doru'lelii, cum ar fi spus iobagii, hainele de pe ea, în timp ce ceilalți, numai în albituri, primeau câte-un şomoiog de cârpe negre din mâna cămărăşiței.

Îmbrăcați în zdrențe de țigani nomazi, cu fețele date cu funingine de la hornul rece din cămara de taină, groful, grofița şi cele trei fete se înghiesuiră toți într-o căruță veche, de-a vătafului; pe scândura tare, din față, stătea cămărăşița şi mama cea bătrână, pierdută, uitată şi aflată, amândouă îmbrăcate ca două țărănci de la munte; Irina arăta ca o muiere de gospodar mai cuprins, iar mama bătrână, înviată şi întremată, ca printr-o vrajă, de bucatele şi mai ales de rachiul şi vinul

tare de la cuhnii, stătea țapănă, privea vultureşte cu ochi de găină bătrână şi chiar nu lăsase nimănui altuia hățurile:

—Las'pe mine că io le ştiu rânduiala lor! Câți ca ăştia n-am mânat io la viața mea! M-am temut că mor şi nu mai pun mâna pe hățuri. Dii, zmeii mamii! Şi cănită ieşi val-vârtej pe poarta castelului, în timp ce, în ziua scăzută, deasupra culmilor împădurite, se îngrămădeau turme de bivoli de fum.

Căruța se scutura şi zdrăngănea, din toate fiarele ei bătrâne, în goana cailor. Mama bătrână îşi îndreptase spinarea şi, găsind corbaciul de piele la locul lui, pe loitră, îl ridica şi-l răsucea, în văzduhul de cenuşă, deasupra cailor care alergau tropotit; alături, cămărăşița, cu fața de ceară ascunsă în broboada neagră, trasă pe ochi, se scutura din tot trupul şi se păzea să nu-şi muşte limba. În coşul căruței, groful şi grofița, cu obrajii feştiți cu funingine, în hainele lor țigăneşti, zdrențuite dar colorate, el cu o pălărie neagră, cu boruri largi şi pleoştite, rotate, ea cu o cârpă de cap în culori vii şi ciucuri lungi, se străduiau să-şi păstreze, sub noua costumație, cât mai mult din demnitatea nobiliară; şi cu cât se străduiau mai mult, cu atât mai mult reuşeau să semene cu un bulibaşă țigănesc cu piranda lui, în demnitatea lor țigănească. Şi încă mai la fund, în coşul trăsurii, cele trei fete clănțăneau din dinți la zdruhăituri; cele două mai mari, îmbufnate şi închioromate, în costumația lor care părea că le arde pielea ca un praf de paprică, de parcă tocmai cineva le-ar fi luat prăjitura favorită de sub nas;

cea mică, Kinga, cu frumusețea sporită în deghizamentul de țigancă, făcea haz şi cerea un ghioc să le ghicească celorlalte, ori o tamburină să zdrăngăne şi să le cânte.

După ce cotiră în jurul unui colț de deal împădurit, ieşind iar la drum drept, mama bătrână îşi întoarse în urmă chipul ei de strigoaică şi le spuse, amenințând din corbaci:

— De-acum să vă potoliri, dezmățatelor! Ş-ati face bine dacă v-ati pitula între cârpe...

Nu prea aveau chef, grofițele, s-asculte de hoaşca bătrână, dar când, din fundul văd pe care-o străbăteau, se auzi un chiuit ş-apoi un gl as gros, schimbându-se într-unui subțire şi-apoi iar devenind gros, rostind limpede şi prelung:

Bii-ne-mi taie cu-ţâ-tu.. se-ngropară de tot în cârpele mirosind a mucegai. Trecuse căruța câțiva paşi buni de ceata care venea dimpotrivă, cu topoare, coase şi furci de-a umăr şi din care cântecul răzbătea arar, ca ultimele vâlvătăi dintr-un foc care se stinge, când, pişcată la nas de mirosul iute de mucegai, grofița a mijlocie se ținu cât se ținu şi-apoi izbucni:

— Haaapciiuu!

Fuseseră tocmai câteva clipe de linişte: drumul avea o postată lutoasă, pe care roțde ferecate alunecau ca pe piele, ceata celor cu furci şi topoare încheiase şi ea cântecul; numai departe, ca o

părere, se auzea ceva ca vuietul unei ape. Şi cum izul tare de mucegai pişcă la nări, din căruța care înainta în noapte se mai auzi o dată:

— Haaapciuuu!

Pe dată, ceata de iobagi se întoarse, pe opincile uşoare, şi unul din ei apucă de dârlogi calul dinspre el şi valea plină de linişte se mai umplu o dată de-un sunet prelung:

— Ptrrrrptrrrr! Ho caiii! Ho cu tata!

Caii păreau că-l cunosc pe cel care-i luase de dârlogi şi se opriră cuminți, cât cedalți şi înconjurară pe cele două femei de pe capră:

— Bună sara, lelițelor noastre! Unde vă este pasul?

Mama bătrână trase de hățuri şi-şi luă corbaciul la-ndemână:

— Bună să fie sara, măcar că nu suntem lelițele voastre!

— Aşaaa!, se miră lung unul din ei, care era mai aproape. Şi cum femeia tăcea după ce răspunsese, el se mai apropie cu un pas şi se uită prin lumina scăzută:

— Oooo! Ai dreptate dta! Demult ai fost leliță dta! Da'tot nu ne-ați dat răspuns: încotrău? Şi se uită încă de mai aproape.

— Unde ne-o duce calea, răspunse cămărăşița, de sub broboadă, în timp ce bătrâna rămase tăcută, în mână cu biciul legănat alene.

—Hm, mormăi celălalt şi tocmai se pregătea să ducă vorba mai departe, printr-o nouă întorsătură, când, din coşul căruței se auzi încăodată, lung şi tare:

— Haaapciuuu!

Iobagul, se vedea acum aproape bine, în cele din urmă strecurări ale luminii, era unul destul de tânăr, cu mustața țepoasă şi cu priviri ascuțite.

— Ni măi ni, se miră el cam prea tare, întorcându-se, ce poate să fie aici, în căruța muierilor astea? Şi pentru că nu se vedea prea bine, întrebă peste umăr:

— Care ai, mă, ceva de scăpărat?

Unul din ei scăpără amnarul, scânteia sări pe iasca moale şi uscată, iar luminița de pe iască trecu, în zbor, ca un licurici, pe vârful unui par înmuiat în smoală şi învelit în şomoiog de paie uscate; îndată se făcu un cerc pâlpâitor de lumină caldă, în jurul căruței cu caii îngropați în întuneric.

—Ohohohoho!...Iat te uită!, se miră cel cu mustața țepoasă, după ce luă făclia în mână şi-o aduse mai aproape. Lume bună avem aici!

În coşul căniței, cufundați în zdrențe şi paie până la mijloc, groful şi grofița arătau, în lumina pâlpâitoare, fețele lor împietrite de spaimă sub stranii destul de gros de funingine: el, cu clopul negru cu aripile largi pleoştite, ea, cu basmaua colorată cu ciucuri lungi, atârnând pe lângă obrajii negri.

—Cine sunt dumnealor?, întrebă cel cu făclia, întorcându-se cătră femeile de pe capră.

— Păi cum, nu-i cunoşti?, întrebă cămărăşiţa de sub broboadă şi inimile grofului şi grofiţei se făcură mici, cât o inimă de şoarece, şi amândoi gândiră la fel:

— Să vezi că ne vinde Iuda asta cu broboadă! Am ştiut eu dintotdeauna că nu pot avea încredere într-una ca ea... Japiţa!

Dar omul cu făclia se mai apropie un pas şi cercetă mormăind:

— Mmm... Nu i-am mai văzut pe-aicea...

— Da' de unde eşti dta?, întrebă, devenind isteaţă, dintr-o dată, cămărăşiţa.

— Da' dta dice-ntrebi?, nu se lăsă celălalt.

—Aşa, ca să ştiu dacă-i poţi cunoaşte!, nu se lăsă nici femeia, în timp ce groful şi grofiţa simţeau, amândoi o dată, că le este când foarte cald, când foarte frig.

— Ia, de-aici de pe vale suntem, răspunse ţăranul.

— Ş-apoi dta n-ai auzât de bulibaşa din Căcuci?, întrebă cămărăşiţa.

— Bulibaşa din Căcuci? Ba, n-am auzit neam!, hotărî celălalt.

—Atunci află dta că aesta-i bulibaşa din Căcuci, cu piranda lui, Zamfira!, întări femeia, iar groful şi grofiţa simţiră, amândoi, cum se topesc ca ceara şi cum curg.

—Oi picura din coş ş-oi curge pe sub căruţă, ca o smântână, se gândi fiecare din ei.

— Şî ce caută bulibaşa din Căcuci, cu piranda lui, în căruţă la mama asta bătrână, vru să ştie ţăranul şi toţi ceilalţi se strânseră în jund lui, interesaţi şi ei de aşa ceva. Dar tocmai atunci, dintre zdrenţele negre din coşul căruţei, mai răsună o dată, lung:

— Haaapciuuu!

—Aha!, se întoarse cel cu mustaţă, da'ce-avem aici? Şi, pipăind printre zdrenţe şi dezgolind, la lumină, cele trei feţe, ca trei luni speriate, rotunde ca nişte bostani şi spoite cu negru, se miră:

—Marfă tânără văd c-avem aici! Şi poţi să-mi spui dta ce-i cu coţofenele ăştea?

Aici, cămărăşiţa, luată din scurt, făcu mai întâi: ăăă! şi căută cu ochii în cerul negru, dar luându-şi repede sama, începu o poveste lungă şi încurcată, despre nişte bureţi, pe care i-ar fi cules nişte copii de ţigani, proşti şi neştiutori, care nu cunosc la bureţi şi despre cum bulibaşa cu piranda lui şi cele trei fete, uite, zac aproape leşinate, în coşul căruţei, au mâncat, şi ei, ca nişte proşti, din bureţii aceia şi cum ea şi muierea aceea bătrână, de ţâne încă grajd cu cai şi căruţă, să-şi câştige o pâne, la bătrâneţe, i-au luat de milă pe ţigan, cu tot cortul lui să-l ducă la...

— De milă i-aţi luat? Chiar de milă?

— De bună samă că de milă!, se băgă în vorbă mama bătrână, de pe capră, întoarsă către ei şi cu zbiciul fâlfâind.

— Şî unde-i duceţi de milă?, întrebă acela. Dar cămărăşiţa avusese, de data asta, timp să potrivească minciunile şi spuse că-i duc la oraş, unde au auzit ele că este un spiţer care are leacuri

iscusite pentru aşa ceva şi mai este ş-o babă doftoroaie, cu multe descântece, dar şi-un popă de-al rumânilor, care citeşte din Carte pentru orice trebuinţă

—Ş-apoi la care din iei i-ti duce pe bulibaşă cu-ale lui?, întrebă unul, din întuneric.

— Apoi, măi feciori, aflaţi de la mine că noi îi vom duce pe ţiganii ăştia amărâţi la toţi trei: şî la spiţer, şî la doftoroaie, şî la popă, cu Cartea lui Sfântă...

La care, unul din ei, care era mai aproape de făclie şi se tot întindea să vază, de era să-şi pârlească nasul, izbucni în râs: -Hă! Hă!

—Hă! Hă! Hă!, se porniră câţiva din apropiere.

—Hă! Hă! Hă! Hă!, reluară, şi ei, cei din întuneric, fără să ştie de DE.

Iar groful şi grofiţa se uitau în jur şi nici ei nu ştiau ce să mai creadă; pe feţele lor zmolite, trecea când norul spaimei, când lumina scurtă a veseliei prosteşti. În schimb, fetele din coşul căniţei, câteşitrele, pufniră în râs, pe urma ţăranilor, ca eliberate de spaimă, ori mai bine, pentru că nimeni din cei cu gura pân'la urechi nu ştia de ce râde.

Numai ţăranul cu mustaţa ţepoasă şi cu făclia în mână îşi păstrase trăsăturile grave pe faţa cu o perie scurtă de barbă. Şi cât mama bătrână împietrise, şi ea, într-o demnitate uscată, iar cămărăşiţa era de tot ascunsă în broboadă, groful se uită în jur cu o privire amestecată cu nedumerire şi veselie tâmpă şi făcu de două ori:

—Hă! Hă!

La care grofiţa se uită la el nu-ştiu-cum, printre ciucurii lungi şi zângăliţi de vechime şi-l plezni, scurt, peste mână:

—Te-ai găsit şi tu!

Dar, de-acum, ţăranii despresuraseră căruţa şi începeau să se piardă în urmă. Unul, numai, trimise un semnal, ascuţit şi-apoi gros, şi-apoi iar ascuţit, spre zările înecate în catran:

Hee-e-eei!
Biine-mi taie cu-ţâ-tii!

Dar abia sfârşi Sâvu hăulitul prin care voia să arate ciun hăuliseră, atunci, în poveste, ţăranii, că din noaptea care începuse să strângă, de jur, în jur, Moara de la Gădălin şi împrejurimile ei, se auzi un chiot lung şi adevărat:

Hee-ee-eei!
Bii-ne-mi taie cu-ţâ-tu,
Că l-am ascuţât amu!...

Iar deşi toamna nu era atât de înaintată, ca toamna din poveste, în depărtarea întunecată, unde trebuia să fie scufundate dealurile de peste Someş, norii de cenuşă erau sparţi, în lung, şi pe fâşia de cer tulbure o mână nevăzută punea o văruială de roşu aprins pe cerul Ardealului.

— Şî ce-o făcut popa cu puiul de om?, întrebă unul, din întunericul rece din jurul cercului de lumină şi căldură al focului.

—Care pui de om?, întrebă Constandin Părăianu, numai aşa, ca să-şi câştige răgaz să se aplece, să ia, de la marginea pălălaiei, un băț mai lung, cu vârful de tăciune aprins.

—Acela, de l-o adus pe şa, învălit în țol ori ceva, când oamenii rădicau beserica s-o puie pe tălpi?, lămuri cel din întuneric, fără să iasă-n faţă.

— Apoi, mai lungi vorba badea Constandin, cu bățul cu tăciune în mână, popa Ilie nici n-o mai avut timp să descalece şi să dea pruncul în mâna preotesei ori la vreo muiere, alta, care săнvârtea pe-acolo, că de-acum convoiul era gata, boii-njugari şî beserica luneca pe tălpi. Preoteasa, cu pruncii, era-ntr-o sanie, printre perini şî țoluri, fecioraşii şî fătuțele mai crescute într-alta, printre alte hozdrobețe, şî popa în coasta lor, călare, cu pruncul învălit într-o blană de oaie, pe şa...

— Parcă zâceai că-ntr-un țol!, se auzi, din întuneric.

—Dacă vrei dta, atunci într-un țol, vru să-mpace lucrurile badea Constandin.

Dar celălalt părea că nu vrea să se lase:

— Va să zâcă nu-ntr-o blană?

— Ba-ntr-o blană, lăsă, de la el, moş Părăianu, care adusese tăciunele cu jar în cap în dreptul pipei.

— Cum vine asta?, se răsti cel din întuneric. Mie să-mi spui anume ce-o fost: blană, ori țol?

— O fost ce vrei dta, lămuri, împăciuitor, bătrânul şi pipa lui slobozi două rotocoale de fum alb. Dacă vrei dta țol şî-ți place mai mult, țol să fie; dacă vrei blană, blană. Povestea nu-i aşa că, adică, ar fi făcută din bolovani... Dar celălalt înțelese pe loc ce vrea să spună bătrânul şi întrebă:

— Da'din ce-i făcută povestea?

—Povestea-i făcută din vorbe, cum să-ți spui io dtale..., începu Părăianu, pufăind încă un nor alb, dar celălalt îl întrerupse iar:

— Cum adică, povestea nu-i făcută din fapte?

— De bună samă că-i făcută din fapte, numa'că faptele din poveste-s făcute din vorbe şî vorbele ştii dta cum sunt? Şi bătrânul nu mai dădu răgaz celuilalt, ca să-ntrebe, şi urmă fără să se-ntrerupă: iar vorbele nu sunt ca piatra, vorbele-s ca apa, curg, să duc şi vin; ai spus o vorbă, o pierit, ca valul... Iar pentru că, dinspre întuneric, nu mai veni nici o întrebare, moş Constandin reluă, după ce se înconjură de o horă de nouraşi albi:

—Au călătorit aşa, cu biserica pe tălpici de sanie, trasă de boi, preoteasa cu pruncii şi lucrurile gospodăriei în alte sănii, popa călare, cu pruncul pe şa, învălit într-o blană de oaie, într-o

lăture, au mărs trii zâle şî trii nopți. În sara de după zâua dintâi, preoteasa o cerut de la popa Ilie să-i dea ei pruncul să-l grijească şi să-l hrănească ş-apoi în grija ei o rămas, toată viața, până s-o făcut ficior şî s-o-nsurat de s-o aşezat la casa lui.

Iar popa Ilie a găsit un loc larg, la marginea unei ape, unde a aşezat biserica adusă pe tălpici. Iar alături a ridicat mai multe heiuri, cu casă şi curte şi grajduri şi tot ce le trebuia. Şi preoteasa şi-a rânduit noua casă iar ca pe-un pahar şi curtea a umplut-o de flori şi grădina de straturi...

— Da'n-o-ntrebat nimică?, se auzi din întuneric.

—N-o-ntrebat, răspunse, sigur pe el, badea Constandin, că dacă n-o-ntrebat atunci, de prima dată, ori că s-or luat cu călătoria şî cu treburile, ori că şi-or fi zâs că nu mai are nici un rost, nimeni n-o mai adus vorba despre pruncul acela, că, adică, de unde şi cum l-o câştigat popa Ilie. Iar când pruncul să fi avut vro trei, patru anişori, numa ce să pomeneşte, preoteasa, cu o muiere, tânără destul, cu un alt prunc în brațe, în pragul uşii, că gard la curte n-aveau şî cânii zâua nu-i vedea nime pe unde dorm.

Părintele era plecat cu treburi şi femeia aceea cu pruncul avea o față dulce şi râzătoare, de parcă ar fi vrut să se-mpace cu toată lumea şi cu toată lumea să se aibă bine. Preoteasa se uită cu plăcere la chipul ei şi simți aşa ceva ca o căldură dulce în suflet. O trase după ea în cuhnie, o aşeză pe-un lădoi, aproape de-un pat ce era acolo şi-i spuse să desfețe copilul din scutece, că nici lui nu-i place strânsoarea. Era o pruncuță dolofană şi blândă, care gângurea veselă la toată lumea şi, cât au stat cele două femei şi-au povestit, ea stătea pe spate, guruia din gâtlej, ca o porumbiță, şi se juca trăgându-şi picioruşele să şi le bage-n gură.

Aşezată pe-o perină moale, pe-un scaun, străina nu pierdu vremea şi începu să-şi spună povestea care o adusese la casa părintelui Ilie. Ea avusese o soră, de vârstă apropiată, cu care-au crescut ca două gemene, şi sora aceea a ei a prins drag de un călător, care venea pe la ei prin sat cu treburi ce-avea el. Venea când nici nu te aşteptai şi pleca tot aşa, fără veste, călare şi singur, precum venise, şi trăgea pe la cine apuca. Iar după ce părinții lor s-au prăpădit amândoi, la o viitură mare de ape, iar ele, cele două surori, au rămas singure pe lume, călătorul a tras şi la casa lor. Nu era chiar tânăr, dar nici bătrân nu era şi era un om liniştit şi înțelept: de băut băutură nu bea, mânca puțin şi mai ales de post, ziua-ntreagă o petrecea prin sat şi pe unde umbla, pe la treburile lui, iar sara, când se trăgea către gazdă, bucuros era de-o mâncare caldă, de-o vorbă bună şi de-un aşternut curat.

Şi-aşa o fost, spunea străina, că tot venind şi mai plecând şi iar venind, călătorul acela şi surioara mea au prins drag unid de altul şi, la soroc, sora mea a dat naştere la o fetiță.

— Să m-aşteptați şi să n-o botezați, că io am să-i fiu nănaş, şi-am să viu curând. Dar dus a fost şi de-atunci n-a mai venit, iar sora cea frumoasă, povestea străina, tot aşteptând fără folos, s-a uscat de-atâta aşteptare şi s-a stins şi-a lăsat-o pe ea, fată mare, cu pruncă.

— Şi-am venit, acum, la domnule voastre, mamă preoteasă, să botez copda, că de-atâta aşteptare o rămas pruncuța nebotezată.

— Adică dta zâci s-o boteze părintele?, o ispiti preoteasa pe străină.

— Vai de mine, mamă preoteasă, nu-mi spune dta că nici io nu-s decât o copdă. Şi vă sărut mânile la amândoi şi vă am ca pe mama şi pe tatăl meu, pe care i-o luat apa...

Preoteasa Iliana luă aminte şi privirea ei se făcu aşa, cumva mai tăioasă:

— Adică tu vrei să zâci că te oploşeşti aici, la noi?

— Doamne apără şi păzeşte, mamă preoteasă, de aşa gând, se apără străina şi Iliana se minuna, în sinea ei, cum le mai suceşte şi răsuceşte femeia asta pe toate. Aşa că se uită, încăodată, cu grijă, la fața ei frumoasă, cu trăsăturile moi şi dulci, ca trase cu penelul, şi simțind aceeaşi căldură aşezându-i-se fără voie în piept, spuse cu un glas cât se poate de împăciuitor:

— Dacă vrei, poți să şi rămâi. Loc unde să te țân am, şâ ca să nu te țân pe degeaba, am război la care te pot pune să țeşi. Cunoşti meseria? Dacă n-o cunoşti, te pot învăța!

Străina asculta în tăcere şi pe fața ei se vedeau umbrele gândurilor schimbătoare. Dar, după o vreme, păru hotărâtă şi spuse, cu aceeaşi voce dulce şi moale, ca şi fața ei.

—Mulțămesc, mamă preoteasă, dar eu am casa mea şî gândurile mele. M-oi ruga de taica popă şi de dta să mă îngăduiți până botezăm copila ş-apoi m-oi duce.

—Voia dtale-i slobodă, răspunse preoteasa Iliana şi-şi îndreptă trupul înalt şi puternic. Străina pricepu semnul şi adună scutecele pe lângă copda care adormise cuminte şi-o luă în brațe. Era şi timpul, pentru că, pe covorul des de iarbă al curții, se auzeau paşii grei ai părintelui.

Nici de astă dată preoteasa Iliana nu spuse o vorbă mai mult, despre copda adusă la botez, decât povestise cea care se dădea drept mătuşa ei bună. Dar ținuse cu drag copila, la piept, când părintele îi citi la cap, se lepădă de Sătana pentru ea şi-o scoase din scutecele albe, curate, pe care tot ea i le pregătise, ca s-o cufunde părintele în cristelniță. Iar Ilenuța, *pentru că botezul se făcuse în prag de Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena, rămase copilă dragă a preotesei, s-o crească şi pe ea.*

Iar peste vreo zece ani şi mai bine, când Ilenuța era o fetişcană aproape împlinită, pe fața căreia începuseră să se zugrăvească trăsăturile moi şi dulci ale mătuşii sale, străina apăru iar la curtea preotesei, într-o vreme când popa era plecat la drumurile lui. Tot tânără era şi tot dulci şi moi îi erau trăsăturile, numai cât ceva ca o umbră cenuşie aduseseră anii trecuți pe fața ei. Preoteasa o primi fără să-i spună o vorbă, ca şi când numai alaltăieri ar fi plecat undeva şi-acum se-ntoarce şi-o duse la casa cu urzitoarele şi războaiele de tesut. Acolo femeia cea străină îşi făcu repede un culcuş, într-un colț, şi chiar de-a doua zi, la porunca stăpânei, începu să nevedească şi puse război şi în scurtă vreme curtea popii răsuna de sunetul spart al spetei, bănită cu foc în țesătură.

Şi tot cam pe-atunci se-ntâmplă să mai vie o străină, cu copil în scutece, la curtea popii Ilie şi-a preotesei Iliana. Asta nu venise, însă, pe jos, că venise cu o căruță, şi nu venise singură, de

capul ei, că pe capra căruței mânuia biciul un bărbat cam trecut, cu mustața căruntă şi căutătura piezişă.

Cât intrase femeia cu copilu-n brate, în cuhnia unde preoteasa, înconjurată de fătuțele mai răsărite, pregătea mâncarea pentru atâtea guri, omul cu ochii strâmbi rămase pe lângă cai, ba slobozindu-le căpestrele, ba adăpându-i cu o găleată de doage, ba aşternându-le o mână de fân sub boturile umede. Lăsându-şi ajutoarele să isprăvească treburile cuhniei, preoteasa se trase cu străina într-un celar curat, cu tronuri pictate şi-un pat umplut de perini.

Nici muierea cu pruncul nu era la prima tinerete şi nici povestea ei nu era tocmai ca povestea celeilalte, cu toate că avea şi destule asemănări. Femeia recunoştea că pruncul, un fecioraş vioi, e al ei, păcat nu de prima tinerețe, spunea ea, zâmbind oarecum strâmb, făcut cu cine nu trebe...

- Adică cu cine?, întrebă preoteasa, oarecum pe gânduri.

- Cum cu cine?, făcu cealaltă, cu îndrăzneală. Cu părintele. Şi muierea făcu un zgomot din gâtlej, ca şi cum ar fi chicotit, dar nu chicoti; dar nici nu lăsă ochii în jos, ținându-i ațintiți drept în ochii preotesei, ca şi cum i-ar aştepta răspunsul.

Dar Iliana tăcea, deocamdată, şi se vedea că înghite-n sec; îndrăzneață, cealaltă începu să-şi spună povestea: cum venea părintele pe la ei prin sat, ea nu ştie ce treburi avea el, cum trăsese şi pe la ei... Aici preoteasa o întrerupse:

- Da'omu'de-afără?

- Ce-i cu el?, întrebă îndrăzneata.

— Ți-e bărbat?

— Ba, spuse cealaltă, perpelindu-se toată, la obraji, mi-e cumătru. Şi până să facă Iliana: Aha!, străina îşi reluă povestea: cum părintele se legase de ea şi nici ea nu s-a putut stăpâni, că doar şi ea-i muiere de carne, nu de piatră, şi cum rămăsese grea...

— Şi-acum ce vrei cu copilu'? Să-l boteze părintele?, întrebă preoteasa.

— Nu numai. Şi să-l țineți aici, că io... şi cumătru...

Întretimp, cu paşi de pâslă, intrase în celar femeia de la război. Atuncându-i o privire, în treacăt, străina nu se opri din poveste:

— Tineri suntem încă şi vrem să ne trăim viața...

— Da'copdu'nu-i ş-al mamei sale?, se interesă preoteasa.

— Ba da, sări cealaltă, dar m-am chinuit destul să-l cresc în burtă şi, acuma, dacă l-am născut cu mare durere, că doar dtale trăbă să ştii, că eşti mamă, socotesc c-o venit şi vremea tatălui său...

—Cine-i tatăl său?, întrebă, pe neaşteptate, țesătoarea preotesei, făcând un pas înainte şi privind cu mare atenție copdul din scutece.

— Cine să fie, aruncă străina, peste umăr, ia, părintele!

Pe aceste vorbe, preoteasa se ridică şi-şi îndreptă, cu o mişcare care-i stătea în obicei, trunchiul. Ţinea capul înălţat, cu fruntea ridicată, şi privea undeva deasupra tuturor, încât ceea ce rosti părea că pluteşte, peste toţi şi peste toate:

— Lasă copdul aici şi tu mergi sănătoasă! Ia-ti cumătrul şi să plecaţi pe dată!

—Stai, mamă preoteasă, nu te grăbi, intră în vorbă femeia de la război, după ce ridică ochii de la pruncul din scutece. Şi, întorcându-se cătră străină:

— Zâci că tatăl copilului ar fi părintele?

— Da!, întări cea întrebată, ca şi cum pe ea n-o mai privea nimic, de-acum înainte.

— Şi-atunci omu'de la cai cine-i?, continuă cealaltă.

—Asta nu-i treaba dtale, că cine-i el, dar poci să-ţi spun că mi-e cumătru!, se sumeţi străina.

—Aşa, nu se lăsă ţesătoarea, dar semnul ăsta micuţ, pata asta străvezie, cât un bob de mac, de la coada sprâncenii stângi a băiatului, ce-i cu ea? Uite-aici, mamă preoteasă, mai zise ea şi-o trase pe Iliana deasupra copilului.

Sub coada sprâncenei alburii a pruncului se vedea ca urma unei picături mărunte de cerneală străvezie.

—O pată la obraz, ce să fie?, se arătă ţâfnoasă mama pruncului... Se-ntâmplă...

— Se-ntâmplă şi nu prea, mamă preoteasă, reteză cealaltă şi continuă: Ia hai dtale pân-afără şi ţ-oi arăta eu semnul ăsta, în acelaşi loc, cum ajunge el la un om în toată firea, cum îi cel de la cai, cumătrul dumneaei.

Apoi reluă tare şi răspicat:

— Cumătru-i tatăl copilului, cât despre mamă, cine ştie cine-o fi, că scorpia asta nu poate face copii, că i-ar omorî cu otrava din ea!

Aşa se face că cei doi cumetri ieşiră, din bătătura popii Ilie, în goana cailor şi cu căruţa zdruhăind, fără să arunce nici măcar o privire înapoi unde, în pragul casei, preoteasa cu femeia de la război alăturea se uita după praful lăsat în urmă de copite şi legăna, uşor, copilul înfofolit în scutece.

Preoteasa Iliana avea totdeauna, la casă, copii de crescut. Părintele care, între timp, se împlinise la trup şi câştigase şi câteva fire cărunte în barbă, îi spunea, uneori, sara, când îi vedea pe toţi, strânşi în junii mesei şi lumina palidă de la opaiţ le bătea cu aripi uşoare de umbră pe obraji:

—Preoteasa mea dragă, lumina mea, ştim oare noi câţi copii avem în grija noastră, de la Domnul?

—Poate că Sfinţia ta să nu ştie, părinte al meu drag, că eşn tot pe drumuri, după obicei, dar află de la mine că io-i ştiu cum ştii Sfinţia ta Ev anghelia: pe fiecare, de-a rândid, ce şi cum.

—Asta-i bine, dulceaţa mea, răspundea părintele, îmbrătişându-i, pe toţi, în aceeaşi privire. Domnului Dumnezeu, care ni i-a dat, îi sunt dragi copiii şi pentru dragostea lui ni i-a dat nouă...

Aici preoteasa zâmbea întrebând:

— Nouă ni i-a dat?

— Mai mult ție, dulceața inimii mele, continua părintele, cu o formulă despre care ştia că merge drept la sufletul soaţei sale, mai mult ţie, ca să te-ngrijeşti de ei şi să fii bineplăcută Domnului Dumnezeului nostru, agonisindu-ţi multă răsplată în Ceruri...

—Agonisindu-mi?, mai întreba preoteasa, cu o undă de tristețe în glas şi pe chipul ei frumos, ca scris într-o icoană.

— Ce-i drept îi drept!, încheia popa. Arvunindu-ţi. Deocamdată.

Aşa că, în noul loc unde-şi aşezase cele două lăcaşuri, pe cel sfânt şi pe cel de obşte, Domnul Dumnezeul părintelui Ilie şi al preotesei Iliana făcu o minune cu adevărat dumnezeiască: după ce ei, ca părinți buni şi plini de grijă ce erau, crescuseră un rând de doisprăzece copii, numai din cei născuți din pântecele preotesei, şi, pe lângă ei, alţi câţiva, al căror număr curat preoteasa numai singură îl ştia, Domnul le mai dădu un rând de doisprăzece prunci şi prunce, făcând să rodească pântecele Ilianei, întocmai ca un măslin binecuvântat în bătrânețea lui, din Ţara Sfântă. Li-i dădu ca să se nevoiască în a-i creşte cu bucurie şi să arvunească răsplată în Ceruri. Pentru roaba lui Dumnezeu Iliana, se-nțelege.

Cât despre robul lui Dumnezeu Ilie, mult mai avea el de tras pentru arvuna ceea, despre care soaţa lui se cam îndoia, în vreme ce el însuşi rămânea pierdut pe gânduri.

Şi tot aşa, crescând la copii şi mai şi îmbătrânind, dar mai mult crescând la copii de cât îmbătrânind, popa Ilie şi preoteasa Iliana ajunseră ziua în care pe lângă curtea lor se oploşi un călugăr, cu numele de monah Teofan, care fusese în obştea unei mănăstiri din Ţara Oltului, de sub munte, căzută în dărâmare şi ajunsă în părăsire. Şi era Teofan acesta un bun slujitor al Domnului, evlavios cât se cere, harnic la muncă şi drept la judecată. Şi mare ajutor a avut părintele Ilie în el, cum era Sfinția sa mai mult pe drumuri. Teofan ținea biserica în cea mai bună rânduială, punând la robotă pe făt şi pe babele cele credincioase din sat, iar când lipsea părintele, grijea de slujbe la altar ori la căpătâiul bolnavilor şi nevoiaşilor, după trebuinţă.

O singură mare durere avea Teofan acesta: că i se prăpădise mănăstirea, şi o singură dorință şi-un singur vis: să ridice alta. Nu în locul în care lăcaşul vechi fusese pus la pământ, cu tunurile, ci dacă se poate, aici, nu departe de biserica părintelui Ilie, pe o vale lămralnică, pe care se putea ajunge sus, pe munte, unde nu-l mai putea atinge nici tui tun. Părintele Die cunoştea oful ajutorului său şi cunoştea şi pricina pentru care nu se putea el apuca, pe loc, de lucrul visului său, aşa cum ar fi vrut, în fiecare din zilele pe care i le mai lăsase Dumnezeu, după ce-l scăpase din pojarul care-i misniise lăcaşul. Treaba era că Teofan povestea că, în acea zi de groază, când el şi cu fraţii lui monahi erau să arză sub dărâmăturile mănăstirii, ca nişte şoareci, cu ajutorul Domnului, el scăpase din foc şi prin hun ieşise din pârjol, cu icoana Domnului nostru Iisus Hristos la piept, acoperită cu

biata lui rasă de călugăr, toată arsă şi sfâşiată. Mai spunea acel Teofan că, de la locul pojarului, o luase, pieptiş, orbeşte, printr-o coastă împădurită şi că nu se oprise, cu suflarea tăiată, decât aproape de culmea coastei, de unde se vedea trâmba de fum din vale, cum se încolăcea, ca un balaur, în poenița unde fusese bisericuța mănăstirii. Acolo, sus, Domnul îi arătase un carpen mare şi gros, cu trunchiul cât roata carului, în care, dacă se aburcase pe câteva din nodurile uriaşe ale mlpinii lui, găsise o scorbură. Acolo, în acea scorbură, în care-ți puteai afunda mâna până la umăr, după ce-o învelise în rasa lui sfâşiată, călugărul Teofan, rămas cu piepnil gol, ascunsese icoana de tâmplă a mănăstirii care căzuse şi a celei pe care el visa, cu visul cel mai scump inimii sale, s-o ridice din nou.

Aşa că, într-o bună zi, după ce slujiră slujbă de mulțămită şi ajutor Domnului, Teofan săltă desagii aceia vechi, cumpărați de părintele de la târgul de pe munte, pe care preoteasa Iliana îi grijise ca pe un lucru de cel mai mare preţ, iar acuma îi umpluse cu cele trebuitoare, după ce săltă el desagii pe şaua calului său, părintele, sprinten, ca-n tinerețe, se aburcă în şaua celuilalt cal şi, închinându-se la preoteasă şi lăsând copiii cu lacrimi în ochi, o luară pe drum, la vale.

Merseră ce merseră, cei doi călăreți, până ce ajunseră la apa Murăşului, după care o luară tot la vale, trecând pe lângă sate mari şi cetăți întărite, de ajunseră la un loc de-i zice Partoş, dinjos de cetatea Bălgradului. De-acolo, luntraşii din sat îi trecură Murăşul, cu cai cu tot, iar ajunşi la drum de țărână, o luară drept înainte, trecând prin Lancrăm, către munții care se vedeau, negri, în zare. Şi merseră aşa, cale de câteva zile, printr-o pădure întunecată, cu stejari de sute de ani şi râpe adânci şi răzbiră la un loc mai deschis, la poale de dealuri cu livezi, unde era satul Sălişte. Pe drumul de pe coasta dealului, trecură de Sibiel şi Cacova, dădură la Orlat, de-acolo, cotind pe la Gura Râului, ieşiră la Poplaca, apoi, peste deal, la Răşinari, peste alte dealuri la cetatea Cisnădiei, de unde ieşiră la Tălmaci şi-apoi se întâlniră cu Oltul. Trecându-l, cu bine, prin vad, cotiră pe sub munții înalți şi ninşi, care stăteau la marginea lumii, ca un perete uriaş de var alb. Dormind atâtea nopți, fie prin şuri, pe la gospodari de omenie, fie prin stoguri de fân, pe câmp, fie chiar prin păduri, pe pat de frunze uscate, şi călătorind ziua, ajunseră, după două bune săptămâni, aproape de locul căutat.

Erau la malul Oltului, într-un sat de-i zice Porumbacu de Jos. Teofan scoase caii afără din sat, prin albia largă a unui râu risipit în mai multe şuvoaie, îi săltă pe un dâmb şi găsi un drum de pământ şi piatră care se ducea drept către zidul înalt şi zimțuit adânc al munților împovărați de nămeți.

- Uite-aici, părinte Ilie, zise călugărul, arătând gardul drept de acăți tăiați pe măsură, din dreapta drumului, în pătratul acesta de-i zice la Ierani' şi-n care se mai vede-un castel cam părăsit, aici şi-o strâns armata lui Bukow puterea: tunurile, caii, cătanele şi ofițirii. De-aici, apoi, legând câte două perechi de cai la un tun, au pornit către mănăstire, pe drumul pe care mergem şi noi.

Drumul, bine îngrijit şi rânduit, înaintând pe-o culme şi lăsând râul la stânga lui, într-o vale, îi scoase pe cei doi călăreți în satul Porumbacu de Sus, pitit ca un cuib, cu coperişele sale de paie peste casele de lemn, cu părerii dați cu var albăstrui, sub aripa muntelui prăvălos şi-nalt până-n cer. Femei şi bărbați, tineri şi bătrâni, copii, în haine albe, muierile cu năframe negre, mişunau iuți pe ulițele strâmbe şi prin curți, la vreme de sară. La scurtă vreme, în înfiindăuira uliței pe care apucaseră, se auzi ceva ca un zgomot adânc şi înnăbuşit, şi fundătura se umplu, ca de un val înalt de nămol negru, de învălmăşeala bivolelor care veneau de la păşune. Femei şi bărbați cu capul gol şi descinşi Ia mijloc, cu o expresie de preocupare pe față, aşteptau, lângă porți, vitele bolovănoase care înaintau ca stânci vii de cărbune. Câte una intra la câte-o poartă şi stăpânul ori stăpâna trântea scândura după ei şi se grăbea spre fundurile curților unde se vedeau coperişurile aproape drepte, ca nişte clăi de paie vechi, ale grajdurilor şi şurilor.

Cei doi călăreți aşteptară, cu caii lipiți de pereți de bârne, tropotind şi fornăind pe nas, să treacă viitura de păcură vie şi-şi urmară, apoi, calea pe drum în sus. Călugărul Teofan opri calul la o poartă mai înaltă şi mai trainică şi strigă peste grinzile afumate:

- Mitule! Măi Mitule!

Dinspre şură se arătă un țăran ațos şi puternic, deşi părea slab şi deşirat, cu capul gol şi panii sur, tuns ca peria. Ajuns la poartă, ținti ochii albaştrii-fumurii, tăioşi, la cei doi călăreți şi ridică, fără cuvânt, bârna groasă care închidea poarta, de-a curmezişul, cu o mişcare uşoară, cum ar fi ridicat un gătej, de pe jos.

Omul îi primi în bătătură, îi ajută să-şi rânduiască cei doi cai sub un coperiş şi-i îndemnă să intre în căsuța joasă, cu gesturi sobre şi vorbe puține, dar iuți şi uscate, după cum îi era şi firea. În jurul mesei de sară, luminată destul de slab de un opaiț, se strânseră, pe lângă bărbatul în putere care-i primise în curte, un bătrân, alb tot la păr, dar cu fața şi mânile ca făcute dintr-un lemn tare, afumat, un tânăr cu o căruntețe grăbită, dar cu ochi vioi, albaştri-suri şi un băiețandru cu păr cânepiu şi aceeaşi privire ca o țandără subțire de cer, nu pe deplin limpede; cele două femei se învârteau în jund mesei, cu mămăliga aburită şi tocana cu întinsură, amândouă aproape la fel de înalte şi subțiri, doar că cea bătrână cu broboada bogată, cu ciucuri mulți, învârtită pe cap. Nu păreau chiar aşa scumpe la vorbă ca bărbații, iar când aveau ceva de spus, turuiau grăbit şi isteț, cum le erau şi mişcările, şi adesea spuneau vorbele numai pe jumătate.

Teofan îi lămuri părintelui Ilie că neamul acela de oameni se cheamă Frâncu, iar pe cel mai bătrân şi Gavrilă, pe tânăr Valeri, iar pe băiețandru tot Gavrilă; despre bărbat aflase, mai devreme, că-l cheamă Mitru.

—Asta-i rânduiala la ei în neam, de când s-au pomenit: trec, de la unul la altul, numele acestea, şi când va fi ca feciorașid ăsta să se-nsoare şi să aibă un prunc, se ştie dinnainte că-l vor boteza Dumitru, Mitru.

În tot acest timp, oamenii casei şi cele două femei care-şi găsiseră, şi ele, loc pe scaune scunde, cu trei picioare şi fără spătar, păstrau tăcere, mâncând cu o anume seriozitate; se auzeau numai lingurele de lemn atinse de oalele de lut ars.

— Dar cu soațele cum stați, ce nume poartă?

— Apoi, părinte Ilie, zise bărbatul matur, Mitru, care părea un fel de cap al casei, de data asta s-a nimerit de le cheamă la fel: Veta, Elisaveta. Dar noi nu ne luăm femei după nume.

— Cum văd..., răspunse părintele şi cuprinse cu privirea pe oamenii aceia tăcuți şi puternici.

A doua zi, după o noapte petrecută în fânul din şop, sub blănuri calde de oaie, părintele neprimind, în ruptul capului, găzduirea în casa din față, cum îi spunea Veta cea bătrână, cei doi călăreți ieşiră din sat când încă lumina dimineții nu se lămurise deplin, iar soarele nici măcar nu se bănuia dincolo de crestele zimțate. Prin aerul rece şi des, aproape ca o apă cenuşiu-albăstruie, caii urmară, în pas vioi, albia cotită a unui pârău, urcând domol spre izvorul lui. În față erau înălțimile greoaie şi fumurii, aşezate în trepte albite de zăpadă, ale munților, în spate câmpia se ondula coborând în pătura grea de ceață care acoperea Oltul. După ce le ieşi, în cale, pe stânga, o coastă împădurită cu tufani şi aluni, calea şi pârăul ocoleau, larg, pe sub un umăr gol de deal, ieşit în dreapta lor, pentru ca să răzbată, ca printr-o poartă de lut, într-un loc larg şi aproape drept, cuprins între coline şi primele trepte ale munților.

— Aici o fost Mănăstirea, şopti Teofan, cu un glas neguros, iar părintele Ilie crezu că deosebeşte, prin vălul de ceață sură, dărâmături de ziduri.

—Or tras tunurile cu caii, pe dealul ăsta din dreapta noastră, arătă călugărul, dar acum colina nu prea înaltă aproape ajunsese la spatele lor. De-acolo aveau poiana Mănăstirii ca-n palmă...

Apropiindu-se, mormanele de zid cu var albăstrui şi lostopane mari, afumate, de lut galben, peste care căzuseră, de-a curmezişul, grinzi de tăciune, ieşiră, dintr-o dată, la un pas de ei, din ceața dimineții. Se auzea un clipocit constant şi neîntrerupt. Lăsând ruinele amestecate cu cărbune rece la stânga, călugărul Teofan trase calul de dârlogi şi părintele Ilie descoperi gura izvorului care cădea într-un şuvoi bogat, gros cât o mână de bărbat puternic, pe un scoc de lemn proaspăt de brad, alb ca osul. Se vedeau urmele unor rânduieli grăbite.

— Cineva o pus scoc nou!, se miră părintele.

— Am avut şi aici frumoasă rostuială, aminti călugărul. Aveam, de-aici, apă curată, neîncepută, pentru toate rânduielile slujbei. După ce-au huruit Sfânta Biserică, izvorul l-au țintit mai întâi. N-au prea nimerit, precum se vede, şi atunci preotal desluşi rupturile făcute de tun în tufele de pe coasta de unde năboia izvorul. Asta-i apă sfântă, se ține ca Apa de Bobotează, nestricată, iar bătrânii pustnici povesteau că, în Noaptea învierii, curge de-aici lapte şi miere...

Când, după ce calul călugărului găsi, printre tufe, o lărgime aproape cât un drum şi după ce îl urmară, cotit, într-un urcuş bun şi ajunseră pe culmea celei dintâi înălțimi, soarele tot nu ieşise de

după munți. În aerul mai rar al dimineții prelungite, drumul pe care veniseră se pierdea printre tufe cu frunza pălită; mai jos, se vedea jumătate din poiana Mănăstirii; minele arse şi izvorul erau ascunse privirii, dar ochiul putea cuprinde, peste tipsia de iarbă înrourată a poenii, unduiri domoale, învăluite în ceață, apoi trâmba de nori albi şi groşi de deasupra Oltului şi înălțimile vinete de dincolo, dinspre Ardeal. În spate, simțeau, fără să le vadă, turnurile şi cetățile de piatră surpată, înecate în zăpadă, ale munților.

Ajunşi pe acea înălțime şi la un loc în parte gol, călugărul Teofan opri calul şi roti privirea. În jur erau numai tulpini şi coroane de fagi şi carpeni. Carpenul rotat şi bătrân, pe care-l căutau ei, parcă nu se vedea, parcă se năzărea o clipă, dar iar nu mai era. Călugărul stătu mult timp în aceeaşi poziție, mutându-şi, cu atenție, privirea de la un grup de copaci la altul; nu reuşi să descopere carpenul. Apoi trase de dârlogi şi îndemnă calul, din genunchi, înainte. Merse la pas, printre tufele întomnate care măturau burta calului, căutând stăruitor, cu privirea, până la locul unde începea un prăvălişabmpt. Întoarse calul din hățuri şi o luă în cealaltă parte, cu aceeaşi luare aminte. Carpenul cel bătrân nu se găsea nici într-acolo. Atunci îndemnă calul către povârnişul pe care-l urcaseră pe cărarea aceea nesigură; înaintă până la locul de unde povârnişul se prăvălea bmsc. Atunci opri calul şi se întoarse. Se gândi un răstimp şi făcu aceleaşi căi, încăodată, cu şi mai multă luare aminte. Carpenul căutat tot nu se ivea.

— Ce poți să spui de asta, Sfinția ta?, îl întrebă Teofan pe părintele Ilie, care aştepta răbdător şi tăcut, pe calul său, ca o statuie.

— Eşti încredințat că aici e locul?, întrebă părintele, în loc de răspuns.

— Altul nu poate fi!, întări călugărul. De la izvor, cu icoana la sân, am urcat pe unde-am venit noi, că pe altundeva n-aveam pe unde. Uită-te şi Sfinția ta: la dreapta-i coborâş pieziş, aproape ca o prăpastie, la stânga la fel. Înălțimea din dreapta, ca şi aceea din stânga, sunt departe de-aici; ca să *ajung pe ele, ar fi trebuit ca, de la izvor, s-o iau mai întâi drept, la dreapta ori la stânga şi numai după o bucată bună să m-apuc să urc. Ori eu ştiu două şi bune: carpenul meu îi pe o înălţime ca asta, una, şi a doua că, de la izvor, n-am luat-o nici la dreapta, nici la stânga: fără numai în sus, aproape de izvor.*

Părintele Ilie rămase gânditor; calul sfinției sale dădea rar din cap şi întindea, din când în când, piciorul drept din față, trăgând apoi, cu copita, înapoi, peste iarba aproape uscată, amestecată cu frunze veştede. Neprimind nici un răspuns, călugărul Teofan rămase şi el în tăcere. Se auzeau numai frunzele uscate ale pădurii, cum se înfioară; rar, câte una se desprindea şi venea în jos, în plutire legănată. Calul părintelui începu iar să tragă cu copita printre uscături. Teofan se uită la el, dintr-o parte.

- Ce crezi, părinte? Calul sfinției tale vrea să ne spună ceva?

Popa suci gâtul şi-şi privi calul de sus:

- Hm, Teofane tată, ai fi în stare să crezi şi astfel de semne? De la un dobitoc?

- S-or mai pomenit, părinte. Când e voia Domnului, ori îl supărăm cu ceva, ne poate vorbi şi prin ființa dobitocului. Ştii sfinția ta: boul de la iesle, asinul cu care-a intrat în Sfânta Cetate...

- Da, ar fi, dar ce să ne spună dobitocul meu? Că icoana-i unde dă el cu copita? Da'icoana tu ai pus-o-n carpen, n-ai îngropat-o, iar dacă ț-ei fi pierdut mințile şi, totuşi, ai îngropat-o, locul unde arată calul nu are semn de săpătură.

- Asta-i drept, părinte. Ştii ceva?

- Ce?, întrebă popa şi trase de dârlogi.

- Hai să mergem!, îndemnă celălalt, dar calul popii era gata pornit. Totuşi, părintele Ilie se simți dator să-ndemne şi dumnealui:

-Hai!

Ajunşi la biserica şi casa părintelui, după un drum întins, de alte multe zile, cei doi bărbați nu mai deschiseră vorba despre icoană toată iarna; părintele îl vedea pe călugăr cât este de gândit, în lucrul său pe care, de altfel, parcă îl făcea cu şi mai multă osârdie, dar nu zicea nimica.

Nu zise nimica nici atunci când, văzând cum dăduse frunza subțire pe crenguțe, călugărul se pregăti de plecare. Numai că îşi gătă şi el calul şi rugă frumos preoteasa să vadă de desagi.

În poiana de la Mănăstire, izvorul susura cu acelaşi cântec, dar nuielele de alun şi crengile țepoase de porumbrele încă nu aveau semne verzi; iama era încă în toată puterea ei de ghiață tare şi neguri, sus, pe munții înalți, iar lostopane de omăt brobonite de ghiață se mai puteau găsi şi prin cotloanele întunecoase ale poienii.

Ajunşi sus, la locul unde Teofan îşi aducea aminte că găsise carpenul, în liniştea încremenită a zilei încă nu deplin luminate, călugărul bătu, din nou, într-o parte şi-n alta, rariştea aceea, mai întâi la pasul calului, apoi cu piciorul, ajungând să caute chiar şi pe sub tufe. Părintele îl privea, de mai aproape, de mai departe; în câteva rânduri era chiar să-l întrebe:

— Apoi chiar după ciotul acela, ori sub piatra aia crezi tu că poate fi carpenul cel bătrân? Dar tăcu şi aşteptă, cu multă răbdare, până când călugărul dădu semn de plecare. Atunci numai, popa strânse de dârlogi şi spuse scurt:

-Hai!

A treia oară au venit din nou pe la capătul toamnei, cum fuseseră prima dată. Între timp, călugărul Teofan parcă se purtase cu şi mai multă osârdie, în muncile sale, iar la liturghii, la slujbe şi în rugăciune, cu şi mai multă evlavie. Ținu toate posturile, după rânduială şi cu multă asprime, iar înainte de a pleca, se griji şi se primeni, se spovedi părintelui, iar în dimineața plecării, de cu noapte, făcură o mică slujbă şi luară, amândoi, împărtăşanie.

Găsiră familia Frâncu în sănătate, sporită cu un suflet, o copilă pe care părintele din sat o botezase, bunînțeles, tot Elisaveta, urmând să fie Veta cea miculuță.

—Că aşa să ştii, domnule părinte, că io nu mă las deodată, turui Veta a bătrână, şi să nu crezi, mă Vale', îl preveni ea pe nepotul ei, că mă-ta va fi curând Veta a bătrână...

— Şi-atunci la asta mică cum o să-i spunem?, glumi tatăl copilei.

— Îi spunem Vetuța!, încheie, scurt, vorba, cea bătrână, cum ai bate din palme şi se răsuci pe călcâie, de parcă ea ar fi cea tânără şi se duse-n celar după rachiu de mere.

Căci, ca niciodată, părintele şi călugărul primiseră să-ncerce ceea ce p opa Ilie nu gustase niciodată; şi-apoi nici mult nu trecuse de la sărbătoarea Sfântului Mare Mucenic Dumitru şi puteau zice că-nchină în sănătatea lui Mitu. Iar la cele câteva cănuțe de rachiu, bătrânul badea Gavrilă le povesti din amintirile lui de cătană în reghimentul grăniceresc şi cum o luptat el chiar împotriva lui Bunăparte, împăratul franțujilor.

A doua zi dimineață, înainte de a ieşi ciurda care nu mult mai avea de ros din iarba înrourată, cei doi călăreți ieşeau din sat şi-o luau grăbit pe calea care ducea la poiana de la Mănăstire. Acolo găsiră izvorul sunând parcă şi mai puternic, iar cei doi descălecară şi puseră genunchii pe grohotişul tare de lângă apă. Se rugară, în tăcere, cufundați în vorbirea lor cu Domnul, vreme multă; apoi, parcă mai înseninați, sorbiră îndelung din apa rece şi curată, adăpară şi animalele, îşi luminară fețele şi frunțile cu palmele ude şi luară pieptiş urcuşul.

Înainte de a răzbi la luminişul în care Teofan îşi aducea aminte că găsise carpenul, opriră caii şi se rugară, iarăşi, adânc şi în tăcere; apoi îşi făcură, fiecare, pe piept şi pe umeri, câte trei cruci apăsate, strânseră de dârlogi şi îndemnară caii.

Carpenid, mare, bătrân şi rotat, stătea la locul lui, încărcat de povara înțelesului său tainic, care-l învăluia, ca un nimb nevăzut, şi-l cutreera, ca o sevă binecuvântată. Cei doi părinți opriră încăodată caii şi se închinară cu evlavie, mulțumind Domnului.

Mănăstirea de aproape de vârf de munte au început-o amândoi, sfințind piatra de temelie, înconjurați de copiii mulți la număr ai părintelui Ilie, cu preoteasa Iliana, înaltă şi frumoasă în prima ei căruntete, între ei, dar şi de alți credincioşi şi credincioase care se nevoiseră să urce poteca lungă şi abruptă. Dar de urmat şi de împlinit zidirea ei, o făcuse mai mult călugărul Teofan, aproape singur. Aproape singur săpase şanțuri şi cărase bolovani, dar când a fost să doboare brazii pentru bârnele din păreți, popa Ilie îşi aduse aminte, cu o lacrimă căzută în barba sa căruntă, de cele trei ajutoare ale sale, care de-acum erau oale şi ulcele, iar pământul se netezise deasupra lor, acolo, departe, în poiana aceea înaltă, de unde aduseseră biserica părintelui pe tălpici de sanie. Aşa că-l sfătui pe Teofan să-şi ia meşteri buni, iar călugănd ascultă.

Iar după ce Teofan ridică bisericuța mănăstirii sale, se întâmplă şi ceea ce se trebuie să se întâmple cu popa Ilie. Adică, după ce multă vreme oamenii din sat şi împrejurimi, mai ales muierile, dar şi bărbații, vorbiră ce vorbiră între ei, iar părintele Ilie nu le lua sama, prins cu ajutorul pentru

Teofan dar şi cu ale lui multe treburi, oamenii se mâniară tocmai pentru aceasta: că de ce, adică, popa nu lua sama la ce vorbesc ei? Adică ei chiar aşa au ajuns?

Aşa că făcură din ce în ce mai multă zarvă, îndemnând, pe unul şi pe altul, să nu mai calce în biserica popii, care aşa şi pe dincolo, iar, până la urmă, cei mai îndrăzneți şi cu gura mai mare ajunseră chiar la pătrupop:

- Fă bine şi te osteneşte până la noi, părinte pătrupoape, se rugară aceia, că nu mai răzbim cu popa nostru!

Ajuns aici cu povestea, badea Constandin le spuse oamenilor cum stătea treaba, la vremea aceea, cu bisericile româneşti din Ardeal; dreptu-i că nici dumnealui nu înțelegea chiar foarte bine cum stăteau lucrurile, dar, pentru firul poveştii, a fost deajuns să le spună că bisericile româneşti din Ardeal erau împărțite în două şi unele trăgeau hăis, iar altele cea. Şi era aşa că oamenii şi muierile acelea care clănțăneau împotriva popii Ilie trăgeau tocma-n partea cealaltă de cum trăgea popa.

—Da' cine să fi băgat o zâzanie ca aia?, întrebă unul, din fundul morii.

— Cine să bage?, răspunse, la rândul lui, tot cu o întrebare, moşul, pufăind din pipă. Şi continuă, tot eb

— Ia, dimonul! Că ala bagă zâzanie între oameni...

Aşa se face că oamenii aceia mai clonțoşi şi mai porniți împotriva popii, care nu zâcea ca ei, au ajuns cu jalba lor la părintele pătrupop. Sfințitul, care era un om plăcut şi voinic, dar uns cu toate unsorile, după cum îi părea şi barba frumoasă, şi ochii alunecoşi, îi ascultă mângâindu-şi barba şi uitându-se oarecum într-o parte. Apoi, după ce oamenii îşi vărsară toată fierea din ei, pătrupop le spuse numai atât:

— Aşa, dară? Şi se legă că va ajunge la ei în sat cum ar veni peste două duminici.

Altceva nu mai zâse nimic pătrupop, iar oamenii cu pâra plecară mulțumiți şi încrezători.

Peste două săptămâni, când veni pătrupop la ei în sat, aşa, cam între slujbă şi vecernie, şi trase cu cociia în dreptul bisericii, oamenii cu muierile îl aşteptau în sfântul lăcaş, tăcuți dar încrâncenați. Nemulțumirea lor surdă se amesteca în linişte afumată şi rece a bisericii şi aproape că se auzea, ca un zvon mărunt.

Pătrupop nu călcă pragul, ci numai trimise, de lângă cociie, pe un ajutor de-al sau, să cheme oamenii afără:

—Ce-avem noi de vorbit nu sunt lucruri de spus într-o sfântă biserică, le arătase el, îndată după cuvintele de bună întâlnire. Şi, cum popa Ilie apăruse şi el şi stătea, oarecum mai la o parte, în fața oamenilor, pătrupop, fără să-şi arunce măcar un ochi cătră el, zise cătră cei adunați:

— Am înțăles că vreți să judecați pe păstorul vostru, că ar fi greşit fată de turmă.

— Ia, ia!, întări unul, care stătea mai în față, cu burta scoasă înainte, şi era mai colțos decât toți. În multe şî în toate felurile o greşât! Iar muierile ar fi vrut să spună ele şi să audă toată lumea,

cu deamănuntul, ce şi cum a greşit popa; dar bărbații erau grăbiți, să-l vadă pe popa măcar schimbat, dacă nu şi pedepsit, aşa că, chiar dacă unii dintre ei tare ar fi vrut să mai audă şi ei, din fir în păr, ce i se punea în cârcă popii, strigară cu glas tare, peste larma din fața bisericii:

— Să-I judecăm pe loc!

—Atunci, dragii mei, spuse pătrupop, în timp ce lua în mână o traistă grea, pe care i-o aduse ajutorul Iui, din cănită, cine se ştie curat de păcate, să-l judece şi să-l pedepsască!

Şi rostogoli, la picioarele lui, ca o grămadă bună de pietre din cele mari, aproape nişte bolovani, pe care le adusese în traistă.

—Luați, dragi mei, cei care vă sâmțiți nevinovați, şî loviți cu piatra pe cel ce-a greşât cătră voi! Să-i fie lui pedeapsă iar tuturor învățătură de minte!

Atunci, peste oamenii strânşi în preajma bisericii, se lăsă o linişte grea; se auzea cum scârțâie pielea din opincile oamenilor şi se îndeseşte lâna din năfrămile muierilor, că era o vreme de început de primăvară timpurie. Stăteau toți, apăsați de liniştea aceea grea, abia dacă mai suflau, iar pătrupop se uita la pietroaiele de la picioarele sfinției sale, în vreme ce Popa Ilie căta cu privirea peste dealuri. Liniştea se prelungea şi nimeni nu se mişca. Şi tocmai când pătrupop îşi mângâia barba şi deschise gura sa spună o vorbă, poate să încheie tot bâlciul ăla cu plângerile față de popa Ilie, clonțosul cu burta ieşită-nainte, din rândul întâi, se repezi, făcu doi paşi şi se aplecă cu greutate asupra bolovanilor. Ştiți cine era? Ați ghicit! Chiar cumătrul cela, cu aluniță sub sprânceana stângă.

Când işi îndreptă trupul greoi, abia putea să mai sufle, fata toată i se roşise, dar degetele țineau strâns un pietroi colturos:

—D-apoi ce..., icni el, aproape să se-nnâbuşe, şi zvârli bolovanul către popa care încă nu-şi adunase privirile de pe dealuri. Se auzi o bufnitură înfundată si popa se prăvăli cu fruntea şi pletele-n țărână.

—Îhîîî!..., trecu, lung, un fel de suspin, prin mulțime.

Din doi paşi, părintele pătrupop fu lângă cel căzut; săriră mai mulți oameni şi femei, dintre cei strânşi să-l judece, şi-l apucară pe brațe pe popa lor. De undeva, de nu se ştie unde, apăru, de parcă ar fi fost chemată de cineva ori ar fi ştim ce avea să se-ntâmple, preoteasa Iliana. Cât îl duseră pe sus, până la casa lui şi cât îl aşezară pe un pat pe care preoteasa apucă să arunce un țol de lână seină, popa Ilie nu scoase un scâncet şi nici nu mişcă; cei care-l purtară, povestiră, mai apoi, că abia mai sufla.

În starea aceea a şi rămas, între viață şi moarte, câteva săptămâni Ia rând, în îngrijirea preotesei, care numai ea ştia ce i-a dat şi ce i-a făcut.

—Era gata să mă omori, părinte pătrupoape!, îi spuse, când se făcu bine, ierarhului său, popa Ilie. M -ai dat pe mana lupului, să mă-nşface cu colții lui cei ascuțiți!. Şi-şi pipăia gâlma mare,

rotundă, care-i rămăsese de la lovitură, sub piele, pe osul frunții, deasupra sprâncenei stângi şi pe care avea să o parte toată viața, de l-au şi îngropat cu ea, ca cu un bolovan de piele pe frunte.

— Auzi, părinte dragă, îi răspundea acesta, eu credeam că sfinția ta le-ai spus credincioşilor pilda ceea cu femeia cea necredincioasă, pe care a spus-o Domnul nostru Iisus Hristos, şi că n-ai uitat să le spui că, potrivit celor spuse în pildă, nici unul din jidovii din vechime n-a pus mâna pe piatră! Pe asta m-am încrezut eu.

— Asta o ştiu eu foarte bine, răspundea popa Ilie, fără cât de-amu, cau'să luăm la socoteală că oamenii să fac tot mai răi şi mai păcătoşi...

— Şî mai ales că recunoaşterea greşelilor proprii e floare rară!, adăuga pătrupop, în timp ce umplea căruța prietenului său cu vinul acela rubiniu, despre care ştia că-i place şi pe care tot popa Ilie i-l adusese altădată, ca plocon. Căci părintele pătrupop şi popa Ilie erau dintre aceia care trăgeau căruța bisericii româneşti din Ardeal într-o parte, iar oamenii cei cu cleveteala şi pâra în alta; iar cu traista lui plină cu pietre, ierarhul crezuse că-l va scoate la liman pe apropiatul său şi-i va lăsa de ruşine pe ceilalți.

Numai că nu sunt toate precum Ie potriveşte omul, cu toată grija, chiar de-o fi el pătrupop.

Aici badea Constandin Părăianu se opri; mai că nu mai avea cid să povestească: Laioş-vorbă-lată se sculase cam de mult, oarecum ferit, şi plecase să fie la poruncile grofului; alții, din puținii oameni veniți la moară, se traseseră prin colțuri întunecoase şi se puseseră pe dormit. Sâvu, singurul care mai rămăsese, moțăia şi el.

Badea Constadin ar fi vrut să fie măcar un singur ascultător şi acela să-l întrebe:

— Dar de omul acela cu burta înainte, care-o ridicat bolovanul şi-o aruncat cu el, ce s-o ales? Pentru ca el, badea Constandin, să poate răspunde:

— Apoi dacă tu t-ei fi aşteptat şî chiar ai fi nădăjduit ca omul acela să-şi ia pedeapsa, rău îmi va părea să-ți spui că n-o fost pe gându'tău: că omul acela o trăit mult şî bine, cu burta lui. Căci dacă Domnul Dumnezău pedepseşte, nu pedepseşte după legea oamenilor şî-n felul oamenilor! Iar dacă omul acela ar mai fi întrebat:

—Da'cu credincioşii şî credincioasele ce s-o-ntâmplat, de partea cui o rămas? Ca tot el să răspundă:

— Cu credincioasele o fost aşa că atâta vreme cât o zăcut popa, preoteasa grijă de gospodăria ei n-o avut, că muierile din sat una-ntr-una erau la uşa ei, ba una, ba alta, ba mai multe, să-ntrebe de sănătatea preotului lor, şî veneau, care cu plocon, care cu ajutor. Iar după ce popa s-o făcut sănătos şî iar o umplut beserica cu glasul lui minunat, muierile se *buluceau la slujbe şi la spovedanii, bătând mătănii de să roadă podeaua lăcaşului, şi nu alta, şî furându-l cu privirea, de sub năframă, pe popa lor*.

— Dar bărbații?

—Păi bărbații ce să facă alt; au ei de ales, că, adică, să nu să dea după muieri?

Bătrânul îşi strânse pipa şi se-ntinse pe jumătate pe lavița pe care-l prinsese ultima parte a poveştii. Dormi un somn, ori numai se prefăcu, şi pe când încă stelele mai luceau limpezi pe cerul curat de septembrie, o luă la picior, cu cățaua ceea cu bot de vulpe după el. În scurt, ajunse la drumul țării şi trecu peste el, luând calea către Corpadea, unde avea nişte cumetri. Acolo stătu vreo două zile, după care-o luă, peste mai multe dealuri şi văi, de ajunse la Aruncuta, la un şogor al lui. Dar nu stăm mai mult de-o zi, două şi coborî de ieşi la Suani. De-acolo, având o coastă în dreapta şi o vale de părău în stânga, înaintă până la drumul țării. Aici stătu pe loc să se gândească încotro s-o ia: la dreapta, către Ghiriş, ori la stânga, prin Căian, ca să se-ntoarcă la Gădălin. Până la urmă, o luă la stânga, cu cățaua lângă gemmchi şi cu gândul că poate scapă şi Laioş, de-l găseşte la moară; că despre Sâvu, era totdeauna unde te aşteptai mai puțin.

Mergea pe drumul țării şi i se făcu sete; opri la o curte care avea fântâna aproape de drum şi intră să bea. Când isprăvi, lăsă găleata la locul ei şi-o luă, iar, pe drum, către Apus; despre cei din casa cu fântână nici nu ştia dacă-s acasă ori ba; nu ieşise nici unul. Simți că i-ar fi bună o pipă, dar în mers şi de unul singur, nu era nici o plăcere. Aşa că grăbi pasul. După o cotitură, văzu, pe drum şi pe lângă drum, ceea ce i se părea o strânsură, nu prea mare, de oameni. Aşa că iuți şi mai tare pasul, cu gândul că va avea cu cine să schimbe o vorbă.

Apropiindu-se, i se păru că vede, între cei de la drum, şi câteva uniforme verzi.

— Şî ce-i dacă-s cătane? Bune şi cătanele...

Şi moş Constandin Părăianu se apropie zâmbitor şi cu chef de vorbă, ca de obicei. Era gata să deschidă gura, să dea binețe, când o cătană-i puse mâna-n piept:

— Stăi, moşule, încotrău?

—Ia pân-aici, la moară la Gădălin, răspunse bătrânul şi se căută după tăbac.

— Da' ce cauți dta la moară? Ai dus ceva la măcinat?

— Ba, răspunse moşul scurt.

— Atunci ce cauți la moară, dacă n-ai de măcinat?

— Io nu mă duc la moară să macin...

— Da'dice te duci dta la moară?, nu-l slăbea soldatul.

— Iac-aşa, să mai schimb o vorbă, cu unul cu altul. Între timp, se apropiase unul cu chipiu, care auzise ultimele vorbe ale bătrânului:

—Moşule, s-o gătat cu palavrele la moară! Nu mai poți merge acolo.

— Da' dice, mă rog frumos? De când mă ştiu, io merg la moară la Gădălin...

Şi, uite-aşa, a aflat moş Constandin Părăianu că, dacă vrea să ajungă la moară la Gădălin, de-acum încolo, îi va trebui paşaport; că moara de la Gădălin îi în altă țară...

— Şi-apoi cum ţi-ai luat paşaport?, întrebă unul, care era şi singurul venit la moară, cu doi saci de grăunţe; de Sâvu şi Laioş, nici pomeneală şi chiar numai fără ei, moara părea pustie. D-apoi acum, încât vorbele răsunau ciudat în încăperea goală, în care şi sufletul de motoare al morii odihnea:

— Şi-apoi cum ai făcut de ţi-ai luat paşaport? Ai fost la primar?

— Ba, că primarul nostru zace.

— Atunci la notar?

— Ba, că cu notaru-s mânios!

— Atunci te-ai dus la pretură?, insistă celălalt.

— Nu m-am dus nici la pretură.

— Şî cum ai făcut?

— Foarte bine-am făcut, răspunse bătrânul, căutându-se după tăbac; după care preciză: cum se face.

— Şi cum se face, anume?, nu-l slăbi celălalt. Io-s mai tînăr decât dtale: învaţă-mă.

—Ai dreptate, copde, zise moş Constandin, cu chef de vorbă şi îndesând tăbacul în pipă, să-ţi spui cum am făcut: mai întâi şi mai întâi, mi-am chemat căţaua care, cât îmi pusese mie soldatul acela puşca-n piept, trecuse dincolo de prăjină şi mă aştepta şî parcă mă-ntreba dice nu mai vin...

— Da' căţaua avea paşaport?, întrebă celălalt.

— Asta-i!, întări moşu', că n-avea nici un fel de paşaport şî ea era dincolo de prăjina aceea pe care-o puseseră cătanele peste drum. Aşa că, după ce-am avut-o lângă mine, m-am dus la noi, în Pădurea Fulgerată, unde ştiam io că găsăsc un cuc; este unul care ştiu io unde cântă, primăvara. M-am dus să-mi găsăsc cucu'.

— Şî găsâtu-l-ai?, se interesă celălalt.

— Găsât, dară. Stătea pe-o creangă şi m-aştepta...

— I-auzi acolo!, se miră omul cu sacii.

— Io, cum l-am văzt, l-am agrăit: cucuie dragă, mi-ar trebui unu'de-acela, nu-i poci zâce numele, să pot trece graniţa... C-acum au pus graniţă şi la noi, de parcă n-o fost bine fără graniţă, mânce-i păcatele...

— Şî cucu'ce-o zâs?

—Cucu n-o zâs nimica, arătă moşul. Nurna' sta pe creangă şî să uita, de-acolo de sus, la mine, când c-un ochi, când cu celălalt...

— Ş-apoi cum ţ-o dat paşaportu'?, vru să ştie omul acela.

— Paşaportul mi l-o dat aşa, explică, tacticos, bătrânul, că mi-o spus, pe limba lui cucească, aia în care grăieşte când nu cântă, mi-o spus aşa: dta, moşule, du-te sănătos, că ai voie, de la mine, să treci graniţa pe unde vrei şi pe unde nu vrei. Asta o fost.

C-o fi fost aşa, c-o fi fost într-alt fel, destul că moşul a ajuns la Moară. Numai că degeaba a ajuns, pentru că povestea nu s-a mai punit urma. Cui să spună povestea badea Constandin Părăianu? Motoarălor, care dormeau? Sacilor goi? Păianjenilor de prin colțuri? Iar povestea care nu este spusă cuiva este o poveste care nu există.

—Dar cum fac cei care vor să mai ştie ce s-a mai întâmplat cu părintele Ilie şi cu soața lui, preoteasa Iliana?, ar putea întreba cineva.

În lipsa poveştii, despre părintele Ilie şi preoteasa lui, umblă numai nişte vorbe. Una, ar fi că preoteasa ar fi murit înaintea lui şi că, pe cât a ținut priveghiul, dar şi după înmormântare, la care s-ar fi strâns doisprăzece popi de pe toate satele, în cap cu pătrupop, dar şi lui popor întreg de oameni, unii în toată firea, alții mai tineri, mulți băieți şi fete şi chiar o roată de copii, cu ochii roşii de lacrimi, despre care se credea că sunt cei pe care preoteasa i-a crescut, popa Ilie ar fi stat neguros, dar nu negru de supărare, şi ar fi fost auzit cum vorbeşte cu preoteasa lui, ca şi când Iliana ar fi fost vie. Câteodată plângea, altă dată râdea, dar totdeauna îşi cerea iertare că, zicea el, ştergându-şi lacrimile de pe barba albă, cât Iliana a fost vie, el n-a fost vrednic să-i spună cât i-a fost lui de dragă şi cât de mult îi mulțumeşte el că a dus casa cum a dus-o, că a crescut copiii cum i-a crescut şi, mai mult decât toate, că i-a răbdat, cum i-a răbdat, toate neajunsurile, slăbiciunile şi păcatele lui, lăsându-l în voia lui, să fie om întreg, aşa cum l-a făcut Domnul Dumnezeu, cu bune şi cu rele.

—Iliană, sufletul meu, i-ar fi zis el, înecându-se în lacrimi, tu nu te-ai dus, tu pentru mine eşti totdeauna cu mine şi cât voi avea putere în mine, te voi vedea aevea, cum vii către mine, cu fața ta îmbujorată şi cu ochii tăi luminoşi. Vii către mine şi-mi dai viață veşnică din viața ta veşnică...

Altă vorbă era că, dimpotrivă, popa a murit întâi şi că preoteasa l-a grijit, l-a priveghiat şi l-a însoțit la groapă în cea mai mare linişte, dreaptă şi *înaltă şi frumoasă, ca totdeauna, şi că un muşchi nu i-a jucat pe faţă, o lacrimă nu i s-a agăţat de gene, numai o umbră mare părea că i-ar fi coborât peste privire. Şi ce-a fost în sufletul ei, ce gânduri a avut, ce judecăţi, despre unul sau despre altul, ori mai ales despre părintele, toate au rămas ferecate, pentru totdeauna, în umbra aceea de tristeţe din ochii ei.*

Şi mai este şi altă vorbă, care spune că părintele Ilie şi preoteasa lui au mai trăit încă mult şi că, în luminata lor bătrânețe, Domnul a mai săvârşit o minune dumnezeiască şi i-a mai fericit cu un rând de copii, băieți şi fete, nu se ştie câți la număr. Şi că Domnului i-a plăcut să-şi facă o spărtură, ca o fereastră, printre norii slavei Sale, şi să se uite pe-acolo la părintele şi preoteasa, cum stau ei amândoi, împodobiți de bătrânețe şi înconjurați de copii şi că icoana aceasta este dintre cele mai plăcute Domnului.

Dar mai sunt şi vorbe spuse de muieri, pe la poduri, la fântână, ori prin alte locuri de clevetire, în care nu rareori se amestecă şi bărbați din cei cu limba lungă şi ascuțită şi minte puțină şi proastă, care spun că pe o vale lungă, din munte, cu mai multe sate la rând, nu spun care, ar fi

murit de bătrâneţe, rea, zic unii, bună, alţii, un popă despre care muierile şuieră înveninat, iar bărbaţii latră, pe la colţuri, că popa acela ar fi lăsat, în urma lui, nu mai puţin de optzeci de copii.

În fine, este o ştire despre un popă Ilie, care ar fi ales oameni voinici şi fără fiică, de pe la Geaca şi din alte sate de pe lângă tăuri şi din Câmpie, şi-ar fi făcut gărzi româneşti de apărare, la anul 1848, fiind numit tribun pentru acele părţi de însuşi conducătorul românilor ardeleni de pe atunci, moţul acela din Munţii Apuseni. Dar alţii spun că asta a fost abia la 1918, când popa Ilie a sculat reprezentanţii acelor sate să meargă împreună la Adunarea Naţională a românilor, de la Alba Iulia, unde au jurat, laolaltă cu ceilalţi, unirea tuturor românilor.

Din asta se vede cum umblă vorbele şi câtă bază pun ele pe ceea ce unii numesc cronologie şi istorie, şi care, de cele mai multe ori, nu sunt decât vorbe, şi ele. Parcă de-asta îl rodea grija pe badea Constandin Părăianu, cel care încurca anii şi punea acţiunea lui Bukow după războaiele napoleoniene şi se ducea să-şi ia paşaport din Pădurea Fulgerată, să-l ceară de la cuc, de cronologie?! Dar te poţi pune cu moş Constandin?

14.

Chiar a doua zi după ce părintele Andrei Bujor se întorsese cu vestea că, de-acum, de pe o zi pe alta, se puteau aştepta la venirea trupelor străine, aproape tot satul se trezi, disdedimineaţă, cu o ciudată nelinişte. Bărbaţii care ieşiră prin curţi să adape vitele şi femeile care suflau în gătejele de sub plită, s-aprindă focul, văzuseră, cu surprindere, că fata cu caprele satului, Solomia, se oprise cu ciopond ei pe un dâmb chiar lângă ultima curte, dincolo de care începea câmpul şi se trântise, într-o rână, pe iarba pUnă de rouă şi praf, iar caprele îşi făceau de lucru cu mărăcinii din jur, scuturând din tălăncile cu glasul spart. Ceea ce nu se întâmpla niciodată, pentru că, dimineaţă de dimineaţă, fata ieşea din sat, înconjurată de boturile ascuţite, cu behăituri şi zdrăngănit de clopoţei, pierzându-se, apoi, pe drumeagul prăfos, cotit printre ciulini. Alături de ea, tolăniţi în lutul cu iarbă puţină, stăteau, acum, doi băieţi pe care oricine din sat îi putea recunoaşte chiar dintr-o mie: unul era Mitruţ, băiatul nanii Veronica, celălalt prietenul lui nedespărţit, Gheorghică; alături, bătea rar din coada lânoasă Bălan, cânele popii Bujor, despre care nimeni nu ştia cum ajunsese acolo. Cei doi băieţi şi fata de la capre, Solomia, stăteau toţi trei tolăniţi şi nu se vedea bine ce fac: parcă aşteptau pe cineva sau ceva, parcă se uitau undeva, peste sat, către pădurea Deasupra, ori stăteau numai aşa, în dorul lelii ori, dacă ar fi fost vreo pădure, ori măcar o tufă pe-aproape, s-ar fi putut spune că de-a dreptul tăiau frunză la câni.

Dar nu numai atât. Cu noaptea-n cap se sculase şi Monu, nebunu'satului; e drept că, aşa cum obişnuia când era slujbă de dimineaţă, venise la biserică, dar ceea ce era cu totul neobişnuit era că

nu intrase înăuntru, cum s-ar fi cuvenit, ci o luă de-a dreptul prin cimitir, în sus, fără să se oprească, numai întorcândn-se şi uitându-se înapoi, din când în când, până ajunse, prin iarba căzută dintre mormintele rare, la o înălţime cam cât turnul alb al bisericii. Atunci se întoarse cu spatele la dealul pe care-l urcase şi cu fata la valea în care era, sub picioarele lui, biserica, două, trei case şi curţi, gospodăria popii, apoi drumul din vale şi valea Imbuzului, rândul de case de dincolo de pârău, cu dreptunghiul proeminent al şcolii, panta abruptă de sub pădure şi pădurea Deasupra, ca o streşină deasă, încă verde, povârnită peste sat.

Tot în acel timp, ieşi, în curtea ierboasă a casei sale, numai în cămaşă, cu capul gol şi cu pantalonii susţinuţi de bretele, cum nu prea obişnuia, părintele Andrei Bujor. Preoteasa Lucreţia apăruse şi ea, în rochia înflorată de zi, cu şorţ mare pe deasupra, pieptănată şi ca aranjată. Şari fusese din vreme pe lângă oalele de pe soba de sub şopron, iar celalalte două fete ieşiseră şi ele, Mărioara, încă roşie la faţă, de căldura somnului, nepieptănată, dar frumoasă în capoţelul ei albăstmi, cu floricele mărunte, Lucia în pijama şi cu picioarele goale în papuci; n-apucase să-şi găsească ochelarii şi figura ei, cu ochii parcă dezorientaţi, părea tumefiată, cu obrajii aproape umflaţi şi fruntea bombată. Singur Victor nu apăruse; îşi dormea, încă, probabil, somnul lui de adolescent sănătos.

Auzindu-se strigat dinspre partea bisericii, părintele făcu vreo doi paşi înainte, aşa cum era, să localizeze chemarea care răsuna limpede în aerul curat al dimineţii, cuprins în scobitura prelungă a văii, ca într-o uriaşă covată. Chemarea se repeta, fără ca părintele să se lămurească în vreun fel, când o simţi alături pe preoteasă; îi adusese un sfetăr de lână seină, împletit în casă şi i-l aranja pe umăr, întrebându-l:

- Cine te strigă la ora asta?

- Nu pot să-mi dau seama; dinspre biserică, răspunse părintele, acceptând grija soţiei sale.

Fetele făcură şi ele câtiva paşi mai în faţă. De sub acoperişul şopronului, apăruse şi Şari, ştergându-şi mânile cu o cârpă curată.

- Este Monu, domnule părinte, lămuri fata care, în ocazii mai deosebite, mai ales când se adresa părintelui, vorbea o românească foarte îngrijită. Strigă să vă uitaţi la pădurea Deasupra.

În adevăr, cum ieşiseră, mai întâi, destul de somnoroşi, în aerul rece, cu miros de lut uscat, şi cum fuseseră cu luare amine, mai ales la strigătele care veneau din dreapta lor, dinspre biserică şi cimitir, cei din curtea părintelui Bujor nu mai priviseră, în altă parte, cu destulă atenţie. Căutând, acum, cu ochii, spre locul unde-i îndemnase Monu, li se păru că văd ceva, dar, la început, nu vedeau chiar bine ce anume; era ceva cam tulbure, ca un nor de ceaţă, care părea să se lămurească, dar se ştergea iar, ori intra în nedesluşit.

Abia destul de târziu se c ontură ceva ca îngemănarea a două siluete de fum; nu se vedea bine dacă înaintează ori stau pe loc. Imaginea lor pâlpâia, ca flacăra unei lumânări fără foc în ea,

numai ca o aripă străvezie, ondulându-se vag. Apoi liniile se stabiliră, potolindu-şi tremurul uşor şi începu să se vadă, tot mai distinct, conturul unei siluete mai înalte ca şi cel al uneia mai joase. Erau încă departe şi icoana lor era nesigură.

- Ei sunt, părinte, bătrânii cei doi!, îl auziră, atunci, limpede, pe Monu, cum cobora, aproape în fugă, panta cimitirului. Apoi îl văzură în drum, luând calea peste vale, spre şcoală. Atunci părintele Andrei Bujor se suci pe călcâie şi se îndreptă spre casă; bănuind ceva, preoteasa îl întrebă, prevenitoare:

- Să-l strigăm să te-aştepte?

Dar părintele poate nu auzi întrebarea, căci era, de pe acum, în casă, de unde, în foarte scurt timp, se întoarse în reverendă şi cu o carte sub braț.

- Îți va fi greu să urci hula în reverendă!, se arătă, din nou, prevenitoare preoteasa. Dar părintele împingea poarta de la drum şi lăsă răspunsul peste umăr:

- N-am treabă cu hula! Io mă duc la biserică şi ar fi bine să venire şi voi!

În adevăr, părintele făcu, cu paşi grăbiți, drumul până în dreptul bisericii, împinse şi aici o portiță şi urcă panta scurtă până la bolta intrării.

În acest timp, femeile rămase în curtea popii, oamenii ceilalți care stăruiau încă să caute în sus, peste părău şi peste sat, Solomia, fata de la capre şi cei doi însoțitori ai ei, continuau să-şi agațe privirea de locul unde se termina streaşina verde-arămie a pădurii Deasupra şi începea fața goală de iarbă a dealului. Cele două pete albe, ca de fum, erau tot acolo, dar parcă nici nu se mai apropiaseră şi nici nu-şi mai lămuriseră contururile; pâlpâiau ca o flacără rece, de ceață.

Preoteasa Luereția şi fetele rămaseră, aşa, destul de mult, în aşteptare; pe dealul dimpotrivă, Monu era, de bună samă, ascuns pe sub crengi de grădini, în urcuşul lui trudnic, iar chipul tremurător *al* celor doi bătrâni părea că se lipeşte, pe fundalul verde-alburiu, ca o pictură veche, aproape ştearsă, pe-un zid de mănăstire. Atunci preoteasa *avu* ca *o* tresărire şi *se* întoarse spre *fete:*

- Hai şi noi la biserică!

Fetele erau pregătite gata, fiecare cu câte-un pardesiu uşor pe deasupra, iar când ajunseră în drum, văzură din jos, înaintând către ele, mersul legănat, sprijinit de băț, al vecinei; şi de prin alte curți, luându-şi cu greu privirile de la icoana ştearsă care se năzărea pe deal, câte-un bărbat, câte-o femeie, se apropiau de biserică.

Părintele începuse slujba singur, ca niciodată: recita un pasaj de rugăciune sau invocație, iar când era nevoie, schimbându-şi vocea cu ~~o~~ jumătate de octavă mai sus, ori mai jos, îşi răspundea tot el. Preoteasa şi fetele, urmate de ceilalți credincioşi, se furişară în tăcere în încăperea răcoroasă, cu miros de busuioc uscat şi finii reci de lumânări. Fără să se gândească la ceva anume, decât numai la datoria pe care o aveau, în ceasul acela, doamna Lucreția se îndreptă hotărâtă, urmată de cele două fete. Lucia şi Maria, spre strana din dreapta, a cântăreților. Preoteasa găsi, cu gesturi sigure, cartea

potrivită şi-o deschise pe strană. Părintele era tocmai în faţa altarului; îi aţinti, pe sub ochelarii de citit, o privire scurtă. Preoteasa o luă ca pe o încuviinţare şi, la momentul potrivit, dădu răspunsul din carte. Fetele o acompaniată, aproape instantaneu.

Părintele oficia cu un accent în plus de firesc, faţă de felul lui obişnuit de a sluji, nu lipsit de o anume solemnitate; dar tocmai acest adaos de firesc făcu să răsune formulele şi melodia cu o rezonanţă particulară, care părea o nouă, redescoperită solemnitate, una mai adevărată şi mai adâncă. Simţind, parcă, deosebirea, ori din simplul avânt de a ajuta femeile care se străduiau să suplinească lipsa cântăreţilor de meserie, mai întâi ţărăncile, cu glasurile lor subţiri, ca nişte aţe de metal, dar pe urmă şi bărbaţii, cu mormăimrile lor răguşite, trecând, uneori, brusc, în acute cu sonoritate de tablă brută, ajutară strana iar slujba trecu într-un întreg armonic straniu şi neobişnuit Atunci intrară, grăbiţi, în biserică, primarul Vasile Gurzău şi fiul său Ionel, făcură câte-o închinare scurtă în faţa sfinţilor din iconostas şi îşi găsiră loc la strană, lângă doamna Lucreţia şi fetele sale. Cei doi mai suflau sacadat încă şi erau cu feţele roşii, dar îşi găsiră curând suflul normal şi intrară în armonia cuprinzătoare şi cam aspră a slujbei.

- Cât timp o ţânut sfânta slujbă-n beserică, spusese Monu, mai târziu, cei doi bătrâni stăteau nemişcaţi şi parcă ascultau şî ei; io eram oprit subt un prun şî nu mai aveam mult până la coamă, da'm-am oprit şî eu ş-am ascultat...

- S-auza slujba pân-acolo?, întrebă careva, cu multă îndoială.

- Să ştiţi voi că s-auza!, răspunse Monu, foarte sigur pe el. Io stăteam răzemat de prunul acela şi mă uitam la ei şi-i vedeam cum vezi o umbră în apa tăului, vălurindu-se, şî-n urechile mele răsuna slujba şi cântările ei, aşa cum le zăcea părintele Andrei, şî badea Vasile, şî Ionel, şî doamna Preoteasă, şî domnişoarele, şi taţi care cântau...

Cam pe când a încheiat părintele Andrei Bujor slujba din dimineaţa aceea, s-au şters şi umbrele pâlpâitoare ale celor doi bătrâni în haine albe, de-acolo de sus, de pe coama dealului, unde le văzuse tot satul. S-au şters şi nimeni nu le-a mai văzut şi n-a mai ştiut ceva despre ei; iar nu mult după miezul zile, au şi intrat trupele străine în sat.

Întoarse de la biserică, Lucia şi Mărioara se simţeau cumva în plus şi parcă n-aveau chef de nimic. E drept că şi vecina se dusese drept spre casa ei, părintele mai rămăsese prin preajma bisericii, cu Ionel alături, Şari se învârtea, ai zice, fără rost prin gospodărie, iar preoteasa Lucreţia rămăsese cu o greutate în suflet pe care nici participarea însufleţită, alături de toţi ceilalţi credincioşi, la slujbă, nici minutele următoare, care se urneau foarte greoi, nu reuşiseră măcar s-o mai uşureze, dacă nu s-o împrăştie cu totul.

Aşa că, refuzând cănile de lapte cald pe care prietena lor, Şari, Ii le puse pe faţa de masă curată, încât o făcură să rămână cu o figură cam bosumflată, cele două o luară pieptiş, prin grădină, în sus, pe deal. La începutul urcuşului, văzură limpede silueta puternică a lui Ursu, aşezat pe labele

din spate, ca şi cum ar fi stat de veghe; apoi, pe diferite trepte ale *pantei, îl mai pierdură, pentru a-l regăsi din nou. Când, cu suflul aproape terminat, fetele făcură ultimii paşi până-n vârful dealului, dulăul le primi bucuros, mirosindu-le mânile şi dând din coada lui bogată.*

Fără să țină cont de calitatea stofei din pardesie, Lucica şi Mărioara se trântiră pe iarba roasă şi prăfuită. În jur, în toate cele patru zări, se deschidea panorama succesiunii de dealuri rotunde, pătate, ici-colo, cu petice de pădure. Spre răsărit-miazănoapte, sclipea, din când în când, lumina de pe lacuri. Fetele priveau peisajul pe care îl cunoşteau şi le era familiar, de când deschiseseră ochii la lume; astăzi, toate componentele lui: liniile legănate ale dealurilor, adâncimea cerului clădit din tonalități de albastru şi însemnat cu pete alburii de nouri, nuanțele de verde, amestecate cu tonuri de brun, dimensiunea spațială care le încăpea pe toate, li se păreau atinse de ceva ca semnul unei suferințe, al unei boli.

- Parcă tot peisajul ar fi obrintit, îşi spuse Lucica, folosind acest termen particular, care desemnează începu tul unui morb, al unei infecții, ceva mai puțin decât o cangrenă, dar mai mult decât chiar nimic.

—Nu mai regăsesc senzația de cosmicitate integrală şi armonică; sunt numai bucăți, continuă ea, bucăți alăturate de realitate fizică: o bucată de lut, ăsta e ceea ce a fost dealul, o piatră, o creangă, ceea ce a fost pădurea; lipseşte senzația şi conştiința întregului, lutul, piatra şi creanga fiind simple obiecte inerte, cadavre sau fetuşi morți, avortați, ai unei semnificații ucise, sfărâmături de vioară în care a fost zdrobită, terciuită, neantizată, ultima undă de ecou a melodiei...

Lucia era pierdută în gânduri, iar Mărioara părea şi ea dusă, absentă, când două fețe cam hlizite de băieți se lămuriră în fața lor, apărute ca din pământ. Ursu, care nu dăduse nici un semn, îi mirosi şi apoi îi primi cu familiaritate. Erau nedespărțiții Mitru şi Gheorghică, iar ceea ce putea să pară hlizeală, pe fețele lor, era cu totul altceva: un fel de concentrare amestecată cu multe altele, poate oboseală, poate chiar spaimă, cineştie ce altceva.

- Dar voi de unde-ați apărut?, întrebă, într-o vreme, Mărioara.

— Ia de-acolo, domnişoară, arătă Mitru, cu bărbia ridicată, o direcție cam vagă.

- I-am pândit. Vin, completă celălalt.

Fetele înțeleseră pe dată; de pe culmea dealului, putea fi supravegheat întreg traseul care urma valea Imbuzului şi băieții voiau să ştie şi să vadă, ei, primii.

—Minteni s-or vedea!, reluă Mitru şi arătă iarăşi, cu acelaşi gest, o direcție, undeva pe sub deal

O vreme tăcură toti, în aşteptare; apoi, mai privind, o dată, peisajul din jur în jur şi parcă luând sama la ceva care nu i se dezvăluise până atunci, Lucica întrebă:

- Mai ştii poezia cu *Moartea lui Gelu,* Mitnde?

- Ştiu, dară, răspunse băiatul, că doar nu m-ați lăsat s-o spun. Băiatul vorbea ca şi cum, dacă ar fi spus-o, i s-ar fi şters din minte.

- Şi mai eşti supărat?, se interesă fosta regizoare.

- Ba, dice să mă supăr? Am scăpat...

- Ii drept: atunci ai scăpat, dar acum ai putea s-o spui?

- Chiar vreți?, întrebă Mitru, cam neîncrezător.

- Vreau, Mitrule, spune-o! Stăi aici, lângă noi, şi spune-o! Spune-o încet, s-o auzim numai noi. Iar Mitru începu:

Răzleţ din oştirea bătută,
Fugind pe câmpia tăcută,
Căzu de pe cal, de durere,
Pe marginea apei.
Şi piere.
Din rană şi-ar smulge săgeata
Şi n-are putere.

Cum stătea întins pe iarbă, într-un cot, băiatul nu mai recita versurile, le spunea doar, ca şi cum ar vorbi normal cu cele două domnişoare şi la această vorbă ar asista şi prietenul lui, Gheorghică. El spuse, aşa, în continuare, poezia, iar versurile, eliberate de povara recitării emfatice, păreau comunicări simple şi normale, de la om la om. Lucica se gândea:

- Dac-ai fi spus, atunci, la repetiție, poezia în felul ăsta, băiete, ce adevărat ar fi sunat! Şi ce bine s-ar fi potrivit cu toată serbarea! Sigur că te-aş fi lăsat s-o spui!

Băiatul continuă, în acelaşi fel, aproape şoptit la urechea celorlalți, strofele următoare, iar când ajunse la:

Şi iată-i, din umbrele văii
Cu scuturi ies repezi flăcăii,
Ca morţii ce-şi lasă mormântul;
Ies roibii cu umblet ca vântul,
Răsar de pretutindeni, de pare
Că-i varsă pământul.,

Gheorghică îşi puse mâna pe mâna domnişoarei Lucica şi-i arătă, în spatele ei, în vale; în timp ce domnişoara se întorcea, să vadă ce-i arăta băiatul, Mitru continua:

Arcaşii lui Arpad! În goană
Ei fug dup-oştirea duşmană
Şi uzi de-alergare, se-ncură
Fugarii prin negura sură,
Cu frâul pe coamă, şi-arcaşii
Cu spăzile-n gură.

Pe drumul cotit, care întovărăşea părăul cu apă săracă, numit Imbuz, cătanele străine veneau, câțiva pe motociclete, unii cu bicicletele, alții călare, alții pe jos. Lucica simți cum inima îi este prinsă în ceva ca o ghiară şi deschise, larg, gura, de teamă să nu rămână fără suflare, în timp ce, din ochii frumoşi ai Mărioarei, picurau rânduri, rânduri de lacrimi.

Cele două motociclete opriră în coasta clădirii dreptunghiulare a şcolii, după ce făcură o roată pe locul gol, ca o uliță mai largă, sau ca o bătătură. Când motocicliştii abia descălecaseră, îşi scoseseră ochelarii mari, cu curele late, de pe frunte şi făceau primele mişcări de înviorare a membrelor înțepenite, se văzu şi grupul de biciclişti, atacând panta uşoară în monom strâns. pentru câteva clipe, păreau o imagine desprinsă dintr-o revistă de sport, de la o cursă ciclistă. Se vede că nu altfel luaseră, cel puțin pe ultimele sute de metri, parcursul lor, decât ca pe o întrecere, băieții aceia tineri, cu fețele înroşite de efort care, odată opriți în preajma motocicliştilor, unii fără să coboare de pe şa, cu un picior ridicat de pe pedală şi sprijinit de pământ, alții controlându-şi cauciucurile, vorbeau tare între ei, probabil comentând cursa ori disputându-şi locul în ordinea sosirii.

Sand părea pustiu. Cătanele care nu fuseseră prinse în jocul întrecerii chiar roteau priviri curioase în jur, ca şi când ar fi căutat ceva. Apoi, nu peste mult timp, văzură cum se apropia de grupul lor un personaj negricios, în îmbrăcămintea pestriță care caracteriza, în vremea aceea, un meseriaş mai mizer ori un salahor mai răsărit.

- *En Körösi József vagyok,* se prezentă el, cu gura întinsă până la urechi peste un obraz cam negricios, motociclistului cel mai apropiat, care-şi desfăcuse casca de piele şi arăta o fată de băietan blonziu, cu mustăcioară subțire, de culoarea castanei.

Privindu-l cu atenție, cătanele observară, atunci, în spatele noului venit, pe după garduri, fețe curioase de copii, mai ales, dar şi câteva capete de expresie, încremenite, de babe.

- Nitălai, mă!, şopti, de după gard, ca pentru sine, un băiat mai răsărit. Kérem szépen bácsi şi-o găsât neamurile!

După ce sosi şi formaţia pedestră, flancată de cei câţiva călăreţi, cam răsfirată, e drept, cu armele duse pe după cap sau pe umăr, încălziţi de *marş, băiatul cu mustăcioara castanie începu să dea ordine cu o voce tare şi melodioasă de tenor. Se făcuse un fel de front, căruia el începu să le fonnuleze ordine, rostind sacadat şi ridicând, din când în când, vocea. Comandamentul avea să se instaleze în şcoală, iar celorlalte cătane, împărţite pe grupe, li se indică locuri pentru ridicarea corturilor. După cum arată sursele, comandantul era locotenenteul Csordás Gergely, iar ajutorul lui, plutonierul major Polgár din Regimentul 10 Honvezi, Nyiregyháza. Cel care fusese, până acum un ceas numai,* baciu mă mg frumos, *iar despre care acum află tot satul, parcă instantaneu, printr-un fel de miracol al comunicării, că se numea Korosi Jozsef, deveni, tot instantaneu, primând satului.*

Noii veniţi se orientară rapid: unde erau sursele de apă, care erau posibilităţile de aprovizionare cu nutreţ şi ovăz, pentru cai, cu alimente, pentru oameni. Totul se făcea prin rechiziţie, pe bază de bonuri, deocamdată, urmând ca hârtiuţele ştampdate să fie schimbate, ulterior, în moneda noului stat. De un preţios ajutor se dovedi noul primar care, nu numai că ştia satul, cu toate resursele lui, ca-n palmă, dar era singurul care putea mijloci comunicarea dintre locuitori, care nici unul nu avea cunoştinţe de limbă maghiară cât să poată duce o conversaţie, şi ocupanţii militari. Monu, cu vechiul lui căbat militar şi cu cele câteva formule de comandă pe care le mai ştia, de pe vremea războiului, ca şi cedalţi bărbaţi de vârsta lui, de altfel, stătea, deocamdată, ascuns.

N-a trebuit să treacă un ceas, cel mult două, până ce viaţa satului să-şi recapete vechiul ritm şi obişnuinţele dintotdeauna; în prezenţa ocupanţilor militari, e drept, dar dacă, foarte curând, o grupă de câteva cătane fu văzută patrulând pe uliţele precare şi cam deslânate, nici localnicii nu lipseau din dinamica peisajului; veneau cârdurile sărăcuţe de gâşte, de la părău, cu câte-un băietan, dar mai ales fetiţă, în urma lor, trăgându-şi joarda lungă de alun prin praf; o femeie grăbită lipăia, îndrăzneaţă, pe uliţa lutoasă. Apoi apărură, ba unul, ba altul.

Domnişoara Lucica stătea pe dâmbul înierbat din faţa casei, ca într-un post de observaţie şi citea toate aceste semne ca pe literele unui text care îi comunică o anume semnificaţie.

- Uită-te la ei, sunt de-a dreptul extraordinari cu câtă naturaleţe adoptă acest element nou, evident ne-natural, pentru ce a însemnat viata, aici, până acum, îşi spunea ea, în timp ce oberva cum, la câteva zeci de paşi de poarta lor, o femeie cam trupeşă se oprise în dreptul patrulei şi se părea că leagă vorbă, ce fel de vorbă?, se gândea fata părintelui Bujor, cu patrula, care se oprise şi ea, iar cătanele făcură cerc în jurul femeii. Se vedea desluşit cum şi unii şi alţii dădeau din mâni de zor:

- Limbajul gesturilor, îşi spuse Lucica, cel mai vechi limbaj inter-naţional!

Mai stătu o vreme, prinsă de jocul întâmplărilor mărunte de pe scena peisajului atât de cunoscut, cu drumul, părăul cu puntea şi tufele lui, grupul de case din jurul şcolii. Patrula venea pe

drum în jos şi în curând urma să ajungă în dreptul gardului lor; din partea dimpotrivă se vedea, urcând panta uşoară, mersul legănat, sprijinit în băţ, al vecinei. Dar înainte ca aceşti doi actori ai scenei, deocamdată mute, să se întâlnească, un mic ciopor de gâşte, cu o fătucă în urma lor, cu nelipsitul băţ, apăru dinspre vale, cu intenţia vădită de a trece drumul Lucica deveni atentă:

- Ia să vedem, îşi spuse ea, când realiză că, prin dinamica traseului fiecărui grup, urma să se petreacă o întâlnire.

Într-adevăr, cu mersul lor legănat, gâştele albe şi neştiutoare ieşiră chiar în picioarele cătanelor; fetiţa agita băţul, fără prea mare convingere; era limpede că nu ştia ce să facă. Dar patrula se opri, de la sine, iar Lucica văzu cum câteva perechi de bocanci se traseră înapoi şi cum cătanele lăsară să treacă şi fata cu băţul, cu obrajii încinşi de focul emoţiei; ba chiar i se păru că o cătană spune ceva copilei, care întoarce capul şi răspunde şi ea ceva.

Apoi patrula îşi alcătui iarăşi vechiul şir

- *Liba sor!,* se spune, la asta, în limba lor, rând de gâscă, se gândi Lucica. Poate că au glumit, cu fata, pe tema întâlnirii dintre cele două *liba sor,* unul de oameni şi unul adevărat...

Între timp, vecina înaintase şi ea, cu mersul ei agale şi legănat, ca o gâscă singuratică, se gândi fata popii, iar întâlnirea cu patrula se petrecu, aşa cum anticipase, chiar în dreptul gardului lor, la câţiva paşi de locul de unde Lucica urmărea scena. Vecina înainta cu mersul ei dintotdeauna, atât de cunoscut, iar fata popii se gândi, chiar cu o umbră de regret:

- Te pomeneşti că trec unii pe lângă alţii cu indiferenţă totală, care nu este altceva decât un fel de a fi al naturaleţei, cum trec două trenuri în gara Copşa Mică..., îşi spuse ea, reactualizând una din formulele studenţeşti ale colegilor ei de la facultatea clujeană, care veneau de la Sibiu.

Dar până să gândească toate astea, întâlnirea se şi produsese, iar Lucica asista, acum, aproape înmărmurită de tăria surprizei, la o scenă care, până atunci, i s-ar fi părut incredibilă: vecina se oprise, cu băţul în mână, în faţa cătanelor, oprite şi ele, întrebându-le cu cel mai natural glas cu putinţă şi în cea mai curată limbă românească de pe Câmpie:

- Ce faceţi domnişorilor? Aţi venit pe la noi?

Nevenindu-i, încă, să-şi creadă ochilor şi mai ales urechilor, Lucica, din locul ei de stal, la teatru, se gândi ea, auzi cum capul patrulei îi răspunde desluşit, într-o clară şi frumoasă limbă maghiară:

- *Persze, assonyom, ragyogó öszi este van!* Sigur că da, lele dragă, e-o minunată seară de toamnă.

- Apăi să fiţi sănătoşi şi să vă simţâţi bine la noi!, îşi încheie vecina partea de conversaţie şi ridică băţul să facă pasul, în timp ce cătana îi răspundea, ca şi cum ar fi înţeles ceea ce i se spusese:

- Mulţumesc frumos, *neni dragam,* îţi dorim la fel.

Asistând la această scenă, Lucica rămase de-a dreptul răvăşită; atât de răvăşită încât îşi dădu seama că nu poate da ochii cu vecina şi se grăbi să se refugieze în camera ei. Ceea ce ar fi putut fi o mare nepoliteţe pentru prietena familiei, dacă i-ar fi observat manevra de salvare.

În camera cuprinsă de înserarea rece, de toamnă, Lucica stăm multă vreme, cu coatele pe masă, cu bărbia sprijintă în palme, în timp ce schiţe de gânduri îi treceau prin minte, ca nourii fugăriţi de un vânt vag.

Nu putea formula o acuză explicită vecinei şi consătenilor, pentru ceea ce s-ar fi putut numi pactizarea rapidă şi atât de uşoară cu inamicul; nu poţi să învinueşti firescul pentru că e firesc, îşi spuse ea. În aceşti termeni, problema nu este bine pusă şi nu poate duce nicăieri; gândul corect, care face disocierea logică mi se pare altul, continuă Lucica. Din comportamentul vecinei şi al celorlalţi săteni se poate formula raţionamentul care ne pune pe noi, intelectualii ne-am putea numi, în lipsa unui termen mai bun, într-o lumină care ne poate arăta că aversiunea, să-i zicem, iarăşi în lipsa unui termen mai fericit, aversiunea, adversitatea, atitudinea noastră particulară, pornirea noastră este un produs al formaţiei noastre de intelectuali. Ei, ceilalţi, care reprezintă firescul uman cel mai firesc, este normal să reacţioneze firesc, pe când noi reacţionăm în litera unui cod cultural, artificial, deci. Întocmai cum îmi spunea, la Paris, dl X, când mă certa, cu superioritatea lui care, văd acum, era cât se poate de îndreptăţită:

— Voi, românii ardeleni, cu veşnica voastră dispută cu ungurii...

— Dar franţujii, încercam eu să i-o întorc, în veşnica lor dispută cu nemţii? Dar englezii cu irlandezii, ruşii cu polonezii?

— Da, ştiu, răspundea el, mai poţi să adaugi: grecii cu turcii şi încă multe alte astfel de binoame explozive!

— Întocmai, răspundeam eu, şi ce vrei dta să susţii?

- Vreau să susţin ceea ce este evident, iar exaltarea voastră patetică şi cam caraghioasă, nu te supăra, crede-mă, nu poate recunoaşte: este o rămăşiţă a trecutului de care trebuie să vă debarasaţi! Nu puteţi intra în lumea noastră nouă cu astfel de triste reminiscenţe, cu astfel de monstruoase sechele, de caraghioase atavisme...

- Dar dacă s-a imprimat în felul nostm de a fi? Am trăit nu mai puţin de o mie de ani cu această obsesie!, i-o întorceam eu.

- Tocmai, ar fi cazul să vă vindecaţi de ea!

- Nu ne putem vindeca decât prin rezolvarea problemei, cum nu te poţi vindeca de o boală decât prin distrugerea agentului patogen!, susţineam eu. E atacată însăşi condiţia noastră existenţială.

- Tocmai, relua el, ar trebui să vă condiţionaţi în alt fel existenţa...

- Cum adică: pe ce anume, cu ce altceva să ne-o condiţionăm?

- Cu principiul conviețuirii!, răspundea el.

- Foarte bine, sunt de acord, aşa e cum spui dta, nici noi, cel puțin cei mai luminați dintre noi, nu putem gândi altfel. Dar, după cum o arată şi numele, insistam eu, con-viețuirea presupune angajarea a doi termeni: ambii trebuie să consimtă, în mod egal, la conviețuire. Nu poți con-viețui cu cineva care îți neagă ori, cel puțin, nu-ți recunoaşte existenți!

Aici, dl X nu mai urmărea traseul logic şi sărea pe alt palier; ne compătimea, cu superioritate, şi pe noi, şi pe ei:

- Iartă-mă, fată dragă, spunea el şi iar îmi aducea sângele în obraji, dar disputa asta a voastră seamănă prea mult cu o ceartă de cartier!

- Cu ce?, întrebam eu, de-a dreptul indignată:

- Cu o ceartă de cartier! Ba, pentru voi, este un termen mai potrivit, în limba voastră aveți o expresie numai a voastră, care caracterizează această situație, care e numai a voastră.

Toată înfierbântată şi, sigur, spuzită, la față, de ruşine, aşteptam, într-o tăcere umilită, verdictul pe care, de altfel, d cunoşteam dinnainte:

- O ceartă de mahala! Asta faceți voi: vă situați, de bună voie, în mahalaua Europei. Cel puțin nemții cu franțujii îi trag, tot la cincizeci de ani, ba acum văd că şi mai des, câte-un război pe cinste, care zguduie lumea! Pe când voi...

Eram prea furioasă ca să-i închid gura cu replica pe care o aveam pe buze:

- Halal cinste! Cu milioane de morți şi cu mai mult de jumătate din Europa distrusă!

Îmi este evident că nu pot gândi în termenii în care gândeşte dlui, dl X, îşi continuă firul Lucica. El este el şi gândeşte ca el, în timp ce eu sunt eu şi gândesc ca mine. Şi nici nu sunt foarte sigură că raționamentul, potrivit căruia strategia noastră de apărare a naționalității noastre în Ardeal este o simplă făcătură intelectuală, ar fi cu totul just. Poate avea anumite slăbiciuni, în termeni ori în articulații, dar este strategia supraviețuirii noastre, în lipsa ori după eşecul eventual al căreia, am înceta, pur şi simplu, să mai existăm ca populație românească, aici. Şi nu cred că este o prăpastie între felul de a vedea lucrurile noi, intelectualii, şi ceilalți, țăranii. În definitiv, dacă urc pe scara ascendenței mele, atât dinspre mama, cât şi dinspre tata, după una sau două trepte, dau de țărani, care sunt țăranii mei şi eu sunt a lor, cum o are Ucu pe Mamanica a ei, care e una din cele mai țărănci dintre țărănci. Iar felul lor de a fi, al țăranilor, care m-a contrariat astăseară, prin suspiciunea de pactizare cu inamicul, nu este ceva în afara strategiei noastre de supraviețuire; dimpotrivă. Pentru că, în primul rând, diferendul nostru cu ungurii nu este un conflict între persoane: eu, sau nici unul din noi, n-am şi n-avem nimic cu cineva ca Şari, Doamne apără şi păzeşte! Puține ființe pe lumea asta îmi sunt mai dragi decât fata asta de ungur din Pălatca! Este o problemă care priveşte raportul dintre două naționalități care locuiesc pe acelaşi pământ, iar soluția nu poate fi, cu nici un preț, aceea ca una din ele să dispară; dar nici ca vreuna să aibă vreun ascendent asupra celeilalte.

Conviețuirea noastră, care este obligatorie prin ceea ce, fără teamă de exagerare, aş putea numi poruncă divină, trebuie însă aşezată pe temeiul recunoaşterii reciproce a acestui drept de conviețuire. Iar dacă este vorba de acest fel de recunoaştere reciprocă, este de luat în calcul că nu noi am inventat situația civilă de *tolerat*, aceasta este întemeiată pe un abuz şi perpetuată prin forță, militară, desigur, noi am fost doar cei care am suportat-o, asupra cărora s-a aplicat, ca o ştampilă cu fierul roşu pe vite. Rădăcina, izvorul răului este acolo unde, la un moment dat pe scara istoriei, nimic din ce nu era, mai întâi catolic, iar apoi maghiar, nu mai avea dreptul la existența civilă. Cei care şi-au păstrat credința veche, alta decât cea oficială, de atunci, au fost scoşi din legalitatea civilă; nu puteau fi nici izgoniți şi nici exterminați, bineînțeles, şi atunci li s-a lipit eticheta de tolerați, au fost marcaţi. Când, după aceea, s-au răspândit, în Ardeal, confesiunile protestante, iar țara a devenit teatrul competiției religioase, fiecare din competitori a văzut, în masa de ceea ce ei numeau eretici, tolerați temporar, o posibilă sursă de a se întări numeric şi au inițiat strategii de convertire a lor. Dar prețul fiind pierderea naționalității, pentru cei supuşi tentativelor de convertire, cei care țineau, prin religie, la naționalitate, ca la condiția lor existențială esențială, s-au împotrivit. Când a apărut imperiul habsburgic, împărăție catolică, după cum se ştie, pe scena competițională de aici, oferta lui a fost mai concesivă, cel puțin în aparență. Pe prim plan era, acum, în pactul acceptat de vlădica şi protopopii noştri, supunerea la primatul papal, dar ritualul bisericesc, ca şi miezul doctrinei, rămâneau aceleaşi, cele străbune. Au urmat multe frământări, renunțări şi reveniri, dar biserica română unită, de care ținem şi noi şi al cărei preot este *tatăl meu, n-a încetat să fie cult originar şi străbun, cu toate încercările unora de a-l altera şi al altora de a-l contesta. Căci cei mai mulţi dintre preoţii ei au rămas în vechile tipare ale cultului, chiar dacă unii canonici de la Blaj au devenit, între timp, un fel de specie sacerdotală aparte. Dar se pot compara ei cu părintele Agârbiceanu, care acolo a făcut şcoala, dar apostolatul l-a făcut prin satele Ardealului, psalmodiind slujbele rămase din bătrâni şi modelându-se, pe sine însuşi, ca pe imaginea unui sfânt de pe un perete de mănăstire veche?*

Cât despre buna noastră vecină şi milioanele de ţărani ai noştri ca ea, cred că, în primul moment, am fost nedreaptă cu ea şi, prin ea, cu ei: felul în care s-a comportat ea, la întâlnirea cu cătanele străine, arată nu numai respectul firesc, de la om la om, pe care ei ştiu să-l practice, dar mai ales ascultarea de acea poruncă dumnezeiască potrivit căreia lucrurile sunt aşa cum simt şi nu altfel. Îmi aduc aminte de ea şi de Nuța când vreunul din noi, dar mai ales tata şi mama, se îngrijorează de mersul vremii sau al vremurilor:

—Ce ne facem, că vin ploile? Sau: ce ne facem, că parcă începe seceta? Ori: se bulucesc norii după deal şi va veni vreme grea! Nu se mai opreşte ninsoarea şi ne troienim!

Vecina şi Nuța se uită la noi, oarecum dintr-o parte, şi mai că le aud cum se întreabă, în gând:

—Ce-or fi având domnii aeştia de să sparie pentru nimica? Dacă vine ploaia, însamnă că Dumnezău sfântul ne dă ploaie, dacă vine secetă, ori ninsoare, tot de la Dumnezău ne vine. Orice ne va da Sfântul e bun dat şi noi se cade să ne bucurăm de el, ca de un dar al Domnului!

Dar aceasta nu este resemnarea tâmpă şi mioritică, pe care dl X o descifrează, de regulă, în astfel de atitudini! Dacă ar fi o astfel de resemnare, vecina ar pune capul în pământ şi s-ar da predată; dar dumneaei, mai întâi, în fața primejdiei, îşi adună resursele de seninătate în rezistență şi de încredere în sfârşitul bun, iar mai apoi, dacă mai are prilejul, se împodobeşte cu acea predispoziție specială pe care noi o numim humor, cuvânt despre care ea n-are nici măcar habar, deşi este una din ființele cele mai pline de humor pe care le cunosc, şi dă fuga să puie butoiul la scoc, pentru apă de ploaie, dacă vine vreme grea, după ce-a închis orătăniile şi vitele, bineînțeles. Şi aşa îşi duce vecina veacul ei, cum însăşi zice, cum şi l-a dus mama ei, şi bunica şi străbunica, şi tot lanțul înapoi, pe scara generațidor, sute de ani. N-avem aristocrație de zeci de generații şi mai multe secole, cum ne blamează dl X, deşi problema nu este de tot închisă în acest fel, dar avem o țărănime care se conservă la fel, din vremuri imemoriale, dinnainte de începutul istoriei. Cât despre atitudinea ei în fața *marilor încercări ale vieţii, nici măcar resemnare stenică n-aş putea numi acest fel de reacţie, ci, după terminologia psihologiei mai noi, de care am aflat la Paris, atitudine pozitivă, cea care a scos-o la mal, de-a ajuns ziua de astăzi, cu marea ei încercare. Deci, dacă, prin veacuri, cărturarii noştri, preoţi şi dascăli, au construit strategia de redobândire a condiţiei civile legale, pierdută în mod abuziv, pentru noi, pentru românii din Ardeal, ca pe un proiect intelectual, în primul rând, şi chiar cu unele implicaţii de reverie romantică, ţărănimea a fost suportul pozitiv, talpa ţării, cum îşi spun ei, care a susţinut acest proiect, cu temelia încrederii şi speranţei, prin exemplul şi practica existenţială a supravieţuirii; locuind pământul şi trăind din roadele lui, adică, aşa cum formulasem acum câteva zile: dând sens divin şi uman, totodată, acestei locuiri, ţăranii noştri exprimă, cu alte argumente, într-un alt limbaj, limbajul faptelor de existenţă, ceea ce noi formulăm, în programul nostru, prin limbajul cultural sau politic. Nemaivorbind de faptul că tot ea, ţărănimea, a asigurat bună starea păturii feudale, care a ajuns să se considere pe sine, aproape în exclusivitate, maghiară. Munca ţăranilor români, iobăgiţi prin forţă, a ţinut, secole de-a rândul, Ardealul, cu toate construcţiile lui, eclaziastice, militare sau civile, pe care tot ea, cu munca ei, le-a ridicat.*

Iar optica dispreţuitoare a dlui X şi a celor care gândesc ca el despre ţăranul român nu reprezintă decât manipularea unui clişeu, artificial, desigur; necazul este, însă, că acestui clişeu gândirea intelectuală românească n-a reuşit să-i opună, aproape niciodată, altceva decât tot un clişeu, pe acela trist, de fapt, al ţăranului idilic. Când, în realitate, acest tip uman ascunde bogăţii, necunoscute şi prea puţin cercetate, de însuşiri şi funcţiuni. Mă gândesc numai la Monu, pe care l-am cunoscut, cu adevărat, numai după ce am fost cu el, cu părinţii şi cu Mărioara şi Victor, într-o

excursie, îi ziceam noi, la pădure; când a început să-şi dezvăluie cunoştinţe uluitoare, prin precizie şi bogăţie, nu numai despre fiecare buruiană, floare, iarbă, tufă, mlădiţă sau copac, dar şi despre tot ce mişcă pe sau sub pământ ori zboară prin aer. Totul învăluit în ceva ca un aer de poezie aspră şi delicată, totodată, care exprimă o convieţuire de fapt; pentru că, refugiat în pădure, după cum el însuşi ameninţă, cu aerul lui de nebun, cu care ne păcăleşte pe toţi, Monu ar duce-o foarte bine, ar hălădui oricât, cum spune el, fără mare grijă. Dar ia gândiţi-vă: ce-ar face dl X, lăsat numai o zi şi-o noapte, singur, în pădure? Mă face nu să zâmbesc, acest gând, ci să-i plâng de milă bietului domn; după cum i-aş plânge de milă şi bietului Monu, dacă l-aş şti pierdut în haosul unei metropole. Ceea ce înseamnă că cei doi termeni, făcând parte din universuri diferite, nu pot avea unităţi de măsură comune.

În ce priveşte cunoaşterea naturii înconjurătoare, despre Monu n-aş putea vorbi altfel decât ca despre un spirit erudit, de dimensiuni enciclopedice, întocmai cum l-a definit de curând G.Călinescu pe Ion Creangă. Dar tot o enciclopedie vie este şi vecina, în ce priveşte ştiinţa vieţii casnice, a bucătăriei, medicinii, cutumelor ţărăneşti, în care este neîntrecută, de vin să o consulte femei de pe şapte sate, cum zice ea. Numai să-ţi spună vecina care este, în amănunt, ritualul unui petit şi câte trepte şi strategii cunoaşte el, că te-ar înnebuni de cap, cum tot ea spune; ori să-ţi înşiruie toate cele ce trebuie asigurate, făcute, spuse şi îndeplinite la o înmormântare... Cred că ceea ce ştie ea rivalizează, prin complicaţia strict formală, cu ceremonialurile cele mai sofisticate şi mai formalizate de la marile ciuţi regale şi princiare europene, chit că scena desfăşurării lor este noroioasa vale a Imbuzului nostru.

Nu pot să nu bănuiesc, mai gândea Lucica, în continuare, nici faptul că ipoteza pe care o propun eu acum, a enciclopedismului şi formalismului culturii noastre ţărăneşti, semn al vechimii şi marcă a valorii ei, n-ar putea fi suspectată că ar fi, până la urmă, tot un clişeu; s-ar putea să fie aşa, dar atunci este probabil că este un dat al evoluţiei cunoaşterii acesta: să înainteze pe treptele unor clişee care se perimează treptat şi trec în desuetudine, unul după altul. Ceea ce mi se pare, însă, important, mie, este că acest clişeu care mi se întrevede are infinit mai multe puncte de aderenţă la realitate, decât oricare din celelalte, iar dacă, eventual, ar putea fi acuzat de părtinire, atunci nici clişeul de care uzează dl X şi ai lui nu este scutit de părtinirea lui, în sens invers, bineînţeles. Iar adevărul adevărat continuă să-şi păstreze taina în spatele acestor clişee.

Ajunsă, cu gândurile la acest liman, de care se simţea îmbărbătată şi înseninată, tocmai în starea sufletească pe care o identificase la vecina şi la femeia aceea care vorbise cu cătanele prin semne, domnişoara Lucica îşi spuse cu o hotărâre limpede, de care, nicicând, pe parcursul acelei zile cruciale, nu s-ar fi putut bănui în stare:

— Aici, pe acest gând trebuie să construiesc. Aici am nevoie de material de rezistenţă.

Şi chiar din acea seară, căută prin vraful de cărți care constituia mica ei bibliotecă; le lua, pe rând, una câte una, pe fiecare, le recitea coperţile şi foile de titlu cu mai multă atenție decât niciodată, ca şi cum ar fi căutat indicii noi, care ar fi putut să-i fi scăpat, până acum, le răsfoia chiar, oprindu-se la câte-o pagină, la câte-un capitol şi, mai ales, la sumar sau la indicii de nume sau de teme, dacă vreuna îi avea. Apoi, gânditoare, le punea, pe cele mai multe, în stânga ei, înapoi în raft, pe celelalte, în dreapta.

Reținuse în dreapta şi pusese pe masă, lângă caiet, doar câteva, patru, cel mult cinci volume, mai groase ori mai subțiri. În aceeaşi seara, citi la lampă, până noaptea târziu, când începuseră s-o usture pleoapele. Citea cu creionul în mână şi însemna, pe marginea paginei, paragrafele care o interesau, cu câte o linie verticală, mai scurtă sau mai lungă, după cât de consistent era paragraful care o interesa. Uneori, punea câte un semn de exclamare, mai rar, câte unul de întrebare sau o linie scurtă, dublată. Avea un fel de creion metalic rezervor, cu mină, vechi de începuse să i se tocească vopseaua; îl primise de la tatăl ei, care-l cumpărase de la Budapesta, unde fusese pe câteva zile, şi-l folosise tot timpul *studenţiei* de la Blaj, zgâriindu-şi, cu un capăt de cui, numele pe una din laturi: ANDREI. Acum, când creionul devenise al ei, avea grijă ca ochii din cap de această inscripție, aproape ştearsă şi chiar se gândea să-l roage pe părintele să-şi întărească, în vreun fel, semnătura.

Citi şi a doua zi, aproape toată ziua, cu privirile concentrate sub ochelari, cu dunga aceea, dintre sprâncene, tăiată mai adânc şi tenul ei, uşor măsliniu, încă mai adumbrit de concentrare; se ridica numai la fiecare masă, rămânând tăcută în timp ce nici ceilalți nu schimbau, între ei, decât cuvinte absolut necesare şi banale precum: dă-mi şi mie o bucată de pâne, sau: cine mai vrea lapte, copii? Apoi, după două sau trei zile de astfel de muncă intensă, începu să transcrie în caiet.

Prima lucrare pe care o alesese era o carte subțire, aproape o broşură, primită cu dedicație de la autorul ei, dl David Prodan, cu care părintele Bujor avea nişte treburi, la arhivele din Cluj; într-o astfel de ocazie, când îşi însoțise tatăl, îl cunoscuse şi ea pe acel tânăr cu o figură plăcută, dar foarte gravă, cu o asemenea seriozitate în gândire şi vorbă încât ei se păruse că însăşi fruntea lui se bombase uşor, sub presiunea gândurilor. Evident, fruntea dlui Prodan era dreaptă şi destul de netedă, dar jocul unor umbre uşoare pe pielea cu acea tentă plăcută de bărbat cu păr castaniu şi, mai cu seamă, greutatea spuselor sale, care păreau să comunice, aproape toate, lucruri de mare importanță şi de semnificație particulară, îi lăsară acea impresie pe care ea o transpusese, ulterior, în uşoara bombare a frunții tânărului învățat.

Cartea sau broşura, pe care o alesese Lucica, avea pe pagina de titlu o scurtă dedicație scrisă cu toc cu peniță, cu un scris mărunt, rotund şi care părea foarte ferm: *Drei studente Lucia Bujor, cu urări de succes în studii,* şi semnătura şi data: *David Prodan, Cluj, iunie 1940.* Titlul: *Răscoala lui Horea în comitatele Cluj şi Turda, Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1938.* Notele domnişoarei Lucia Bujor începeau aşa:

Am ales, mai întâi, această lucrare, pentru că evenimentul pe care îl prezintă consider că este de cea mai mare importanţă pentru înţelegerea nu numai a cauzei româneşti în Ardeal, dar a însăşi structurii şi relaţiilor social-politice şi naţionale ale principatului. Cum reiese din cartea la care m-am oprit, dar mai ales din amintirea discuţiei pe care am purtat-o cu autorul, dsa pune mare preţ pe cauzele economice şi sociale ale răscoalei şi interpretează evenimentul ca pe un produs logic şi necesar al acelor cauze. Nu pot să spun că interpretarea nu este corectă şi nici să nu recunosc faptul că numai o pregătire de specialitate, în arhivistică, în primul rând, dar şi în filosofia istorică a relaţiilor economice şi sociale din Transilvania, care, eventual, să o poată concura pe cea a dlui David Prodan, ar putea aduce corecţiuni credibile acestei interpretări. Dar nu numai mie, persoană slabă şi insuficient pregătită în domeniu, îmi este interzisă o asemenea concurentă, dar mă întreb căruia dintre savanţii ardeleni îi este accesibilă?

În orice caz, ceea ce vreau să notez aici este că, dincolo de aceste consideraţii, pe care le apreciez foarte documentate şi pe deplin îndreptăţite, fenomenul răscoalei respective se cere interpretat şi pe un alt nivel. Despre ce este vorba sper să pot susţine după ce voi extrage, din studiul dlui Prodan, datele pe care le consider necesare şi elocvente pentru punctul meu de vedere.

Voi începe, trecând, deci, peste problema cauzelor răscoalei, cu unele aspecte din desfăşurarea ei. Mi-a reţinut atenţia faptul că ţăranii răsculaţi, după cum reiese din această cercetare, înaintau, la un moment dat al acţiunii lor, cumva ca un fel de oaste, aproape în sensul militar al cuvântului: cu un antemergător cu crucea în mână, care deschidea drumul unei eliberări. Aici trebuie reţinută şi împrejurarea că unul din principiile de declanşare a mişcării a fost dorinţa oamenilor de a se înrola în regimentele crăieşti şi frustrarea de pe urma faptului că s-au văzut împiedicau, prin tot soiul de manevre, de a deveni ostaşi ai unei oaste. Transcriu câteva fragmente pe care le-am selectat: „Desigur s-au făcut şi alegerile sau numirile de juzi, jurati, gornici în locul celor alungaţi. S-au ales şi s-au numit căpitani, căprari. "Altundeva: „în fruntea lor venea soldatul 'licenţiat' Ion Bercea din Sălciua, în pieptar alb şi cu pistol în mână, vestind în gura mare poninca împăratului. " Prin satele bântuite de răscoală, umblau veşti „că în curând va sosi Horea cu porunca împăratului şi cu trei steaguri în frunte, cu câte un bumb de aur în vârf fiecare; cătanele care vi n au arme şi chivăre cu pajure de aramă pe care stă scris 'curuţ'... "N-ar fi drept să trec cu vederea jafurile pe care le-a comis gloata dezlănţuită, faptul că au prădat averi şi au devastate castele, nescutind de prăpăd nici măcar lăcaşurile de cult.

A doua temă pe care am selectat-o este cea a reacţiei nobililor. Reţin câteva exemple: "Mai spectaculoasă e insurecţia nobilimii comitatului Cluj. Contele Csáki, deşi n-a avut prilejul să facă vreo faptă de arme, deveni simbol de luptă, privirile nobilimii înspăimântate, mai ales ale celei din nordul ţării, se îndreptau spre el. Samuel Bölöni osteneşte să dea cuvânt acestor sentimente în versuri. Într-o cronică rimată, închinată hd Csáki, întinsă pe zeci de pagini, în care consternarea,

ura depăşesc simţul poetic, rulându-i prin faţa ochilor vaietele patriei sale, îngroşând liniile, îngrozitoarele fapte ale românilor — explicabile, dacă e adevărat că se trag de acolo, prin caracterul lor de lup, moştenit de la lupoaica legendară a Romei - îi preamăreşte contelui virtuţile, îl compară cu eroii antici, îi aşează în piept inima lui Hector. "

Ce concluzie pot să trag din aceste spicuiri?, se întreba, în continuare, domnişoara Lucica, în însemnările sale. Î*ncheierea mea este că, deşi s-a manifestat ca o* răscoală, *mişcarea lui Horea a avut toate caracteristicile unui* război de restaurare; *Ardealul românesc profund, ţara de substrat, ocultată prin constituţiile oficiale ardelene, care i-au impus statutul definit prin ficţiunea despre* naţiune tolerată, *la care se adaugă aceea de* religie receptă, *această ţară ignorată, minimalizată şi ascunsă, ca gunoiul gospodinei leneşe, după uşă, a răbufnit la lumină, şi-a cerut, cu mijloace violente şi adeseori crude, e adevărat, dreptul la acea existenţă civilă pe care i-o îndreptăţea cel puţin existenţa biologică dacă nu alte multe considerente. Ghidată de un rudiment, poate atavic, dat real, de instinct politic, această realitatate uitată a năzuit să reacţioneze militar, deci politic, a năzuit, tulbure şi infantil, spre o structurate ierarhică în vârful căreia şi-a situat* crăişorul. *Şi poate că cercetările viitoare ar trebui să mizeze şi pe acest filon pierdut al conştiinţei dinastice care l-a ales pe Horea, un ţăran luninat, cel mai vestit cântăreţ al neamului, echivalent al poeţilor-regi din trecutul mitic, constructor de biserici, poate mason, în această calitate, ori măcar echivalent, şi purtător al unui nume totemic,* Ursu, *care în onomastica magică are încărcătură regală.*

De altfel, însăşi reacţia nobilimii confirmă această ipoteză; chiar dacă, în apelative şi invective, grofii au reacţionat emoţional, cu termeni ca tâlhari, *reacţia lor a dovedit o corectă orientare politică: ei s-au organizat militar, dintr-un vechi şi încercat instinct politic, ca sa facă faţă unei provocări militare. Dar atitudinea lor a fost lipsită de consecvenţă, în această privinţă; până la urmă, atât în tratativele din timpul răscoalei, pe care le-a dus nesincer, cu scopul vădit de a-şi călca, la prima ocazie, orice angajament, dar mai ales în măsurile pe care a încercat să le impună, în final, pentru evitarea oricăror noi replici ale cutremurului care zdruncinase principatul, nobilimiea maghiară a minimalizat, din nou, calitatea sursei pericolului, vorbind, în protocoalele lor, de* bande de tâlhari, cuiburi de răzvrătiri aciuiați prin munți, *imaginând soluţii complet nerealiste, precum strămutarea satelor de răsculaţi, ca şi când ar 6 fost vorba de mici enclave de răufăcători, iar nu de o nap'une întreagă. Dovada clară a erorii de interpretare, pe care nimeni nu o poate contesta, este faptul că problema a rămas vie şi rana descinsă în pieptul ţării sângerează şi astăzi.*

N-avea de unde să ştie biata domnişoara Lucica, în timp ce scria aceste ultime cuvinte în caietul său, cât puteau fi ele de adevărate! Era ziua de 12 septembrie 1940, iar seara, întors de pe drumurile sale şi coborând, din căruța care-l zdruncinase zeci de kilometri, mai neguros ca niciodată, părintele Andrei Bujor povesti, celor strânşi în junii mesei, sub lumina galbenă a lămpii

cu petrol, cu lacrimi în ochii roşii de plâns, ce aflase despre martiriul părintelui Aurel Munteanu din Huedin, bun cunoscut şi chiar prieten de familie, fruntaş, ca şi părintele Andrei, al unui despărţământ al societăţii culturale Astra.

După ce aflară că, în ziua de 11 septembrie, după ce ultimii soldaţi români părăsiseră Clujul, intrară cei maghiari, după unele incidente despre care circulau zvonuri tulburi, în ziua de 14 septembrie, despre cure se zvonise că este una importantă, părintele, cu Ionel Gurzău alături, se avântă, fără pic de teamă şi gândire, cum spunea preoteasa, pe drumurile care duc la Cluj.

Redacţia *Tribunei* era în reorganizare; părintele Agârbiceanu se refugiase la Sibiu, Ghiţă Stoica la Braşov, despre Liviu Hulea nu se ştia unde este. La biserica Schimbarea la faţă îl găsi numai pe cântăreţul Alexandni Nemeş, cu care se îmbărbătară reciproc.

Părintele se aşeză într-o strană din dreapta altarului, să se odihnească; Ionel era alături, în picioare. Cântăreţul Alexandru Nemeş mai aranja câte ceva, în partea cealaltă a navei. Apoi se duse, cu un pas moale şi liniştit, la strana din stânga, a cântărerilor. Îşi făcu şi pe-acolo de lucru, o vreme, apoi, având-l în privire pe părintele ca prăbuşit în strană, fără să se uite la el, îşi aranjă ţinuta dreaptă, scoase piepnd uşor înainte şi întinse gând. Era o persoană plăcută, de statură mijlocie, cu o faţă aproape rotundă, cu vorba şi mişcările moi, dar vocea care se auzi în lăcaşul gol şi aromat de sfinţenie era puternică şi curată alăturând moliciunii şi dulceţii din fiinţa lui ceva limpede şi curat, răsunător până aproape de strălucire.

La râul,
La râul Vavilonului,

începu cântăreţul într-un registru profond, pentru a se ridica, treptat, ca pe o scară a durerii:

Acolo am şezut Şi ani plâns...
Când mi-ani adus aminte de Sion, De tine, Sioane...

Părintele asculta, aşa cum era, îndoit în strană, şi parcă se prăbuşise şi mai mult în sine; de alături, Ionel îl vedea numai cu coada ochiului, fără să-ntoarcă faţa, iar imaginea cocârjată a popii lui, pe care-l ştia puternic şi tare, ca un brad, îl îndoi şi pe sine, pe dinăuntru. Apoi părintele se scurse din strană şi se aşeză în genunchi. Tânărul ar fi vrut să i se alăture şi chiar se îndoise de şale, când ceva mai puternic decât el îl făcu să se redreseze şi să se îndrepte, cu paşi uşori dar siguri, către strana cântăreţilor. Ajuns aici, Ionel aşteptă, într-o linişte respectuoasă, ca celălalt să-şi încheie cântarea bogată în modulaţii preţioase, de metal nobil şi pur. Apoi i se alătură, cu glasul plin, când celălalt începu:

Cât de mărit
Este Domnul în Sion
Nu poate limba a tâlcui.
Mare este Domnul în cer, pe tron,
Şi până-ntr-un fir de iarbă pe pământ...

Pe măsura ce cantarea înainta, înălţandu-se, părintele Bujor, de acolo, de unde se afla, de pe podeaua de piatră a bisericii, îşi îndrepta, treptat, statura; o vreme rămase tot în genunchi, dar cu trunchiul drept şi fruntea înălţată căutând, parcă, lumina căzută din boltă şi lăsându-se împrejumuit de efluviile de bunătate ce veneau din culorile vii şi proaspete ale icoanelor din iconostas. Tâmpla întreagă era în faţa lui, ca o minunată poartă de lemn aurit, în care feţele rotunde, vii şi ochii limpezi ai celor zugrăviţi păreau că tremură uşor. Părintele îndoi unul din genunchi, se sprijini cu o mână pe el şi se ridică în picioare. Cu ţinuta dreaptă şi fruntea senină, însoţi ultimele versuri ale cântării celor doi, care-şi împletiră de minune vocile lor de aur şi mătasă, cu un murmur potolit, în surdină.

Ieşit încălzit şi îmbujorat din biserica răcoroasă, părintele află lucruri mai sigure despre întâlnirea pe care contele Teleki Pál, primul ministru maghiar, urma să o aibă cu unii din fruntaşii români, rămaşi în Ardealul de nord. Cum era de aşteptat, un popă de la ţară nu putea fi admis la o astfel de întâlnire, dar părintele, după ce dădu o roată în jurul clădirii primăriei vechi, de la începutul bulevardului, păzită de soldaţi, ca o fortăreaţă, unde urma să aibă loc evenimentul, rătăci prin oraş, fără scop şi noimă. Doar spre dupăamiază, când întâlnirea se consumase, află, prin intermediar, câteva veşti; mirându-se, acum, că fusese atât de naiv încât îşi pusese oarecari speranţe în această întâlnire, îl luă pe Ionel şi se urcară în căruţă.

Ai lui îl aşteptau, toţi, strânşi în jurul mesei lor obişnuite, în camera cufundată în întuneric, în care nu îndrăzniseră să aprindă lampa; lumina numai jarul, prin uşiţa de la soba în care preoteasa şi Şari aţâţaseră un pic de foc. Cu scaunul scârţâind sub trupul greu, părintele le spuse puţinele noutăţi pe care le avea; de altfel şi cei care-i transmiseseră puţinele veşti nu reţinuseră decât răspunsul contelui Teleki la unele foarte timide şi voalate reclamaţii ale românilor în legătură cu unele incidente sângeroase din ultimele zile. Se imprimase, în memoria tuturor, numai replica primului ministru, cuvânt cu cuvânt, şi acum o repetau mereu şi-o treceau din gură-ri gură, ca pe o formulă bătută-n piatră:

—Nincs lakodalom késelés nélkül! Nu-i nuntă fără cuţâtari!

Lucica era încă în febra studiului, îmbărbătată de idea că, pe de-o parte, dacă se va instrui cât mai adânc în studiul istoriei, etnologiei, etnografiei şi al altor discipline, îi va fi mai uşor să treacă prin aceste zile, pe care ea le simţea ca pe nişte zile de încercare, pe de alta, că eforturile ei

vor putea avea drept rezultat măcar o cât de mică limpezire, în plus, a spinoasei probleme. Încât, încă de a doua zi dimineață, luă în mână, din cele patru-cinci cărți reținute de ea, romanul scriitonilui secui Tamási Aron, Czimeresek, pe care tatăl ei, ştiind-o iubitoare de literatură, i-l adusese, cu câțiva ani în urmă, de la o librărie din Dej. Îşi aducea aminte că, pe lângă tabloul realist al evenimentelor şi caracterelor, îi reținse atenția, în romanul respectiv, un pasaj mai dezvoltat în care autorul formulează câteva opinii față de atitudinea şi reacția nobilimii maghiare în evenimentele cruciale din Transilvania, de la sfârşitul anului 1918.

După ce răsfoi câteva pagini, Lucica identifică pasajul şi se şi apucă să-l traducă în româneşte, transcriindu-l, totodată, în caiet; era vorba despre o discuție între un vestit profesor medic maghiar din Cluj şi fiul unui mare magnat:

— Oare mi-ar putea explica vreun om cum e posibil aşa ceva?, întrebă Endre cu ochii în tavan.

—Ce anume, fiule?

-Asta, tot ce se-ntâmplă acum în Ardeal.

-Dacă vrei să ştii cu tot dinadinsul, atunci ascultă, se opri bătrânul Csetneky. Am făcut destule nopţi albe hărţuit de întrebarea asta. In cele din unnă am înţeles că totul s-a petrecut logic, aproape în conformitate cu anumite legităţi. Şuvoiul evenimentelor s-a prăbuşit asupra noastră, ca într-o albie dinainte pregătită; o albie pe care — vreme de veacuri — ungurii şi-au săpat-o singuri. Chiar dacă au fost siliţi şi de alţii s-o sape! E limpede ca lumina zilei: prăbuşirea de acum este punctul final, ultima fază a unui lung proces de intoxicare sistematică. Ne-au infectat nişte idoli degeneraţi, nişte prea-auguste mumii: Habsburgii. Din gratia lui Dumnezeu, au scuipat bacilii de la Viena asupra Ungariei, ca şi cum asta ar fi ţinut de normele etichetei. Iar acum, la patul de suferinţă al naţiei, medicul poate stabili fără greş: capul e bolnav, stomacul şi sângele aşijderea.

- Să vedem ce este cu capul! interveni Uray Pista.

- Da, să luăm aşadar capul. Spuneţi-mi, unde mai există în Europa vreo aristocraţie care să semene cu a noastră? Cu faimoasa „clasă istorică" maghiară ai cărei membri — în proporţie de şaptezeci la sută — nici picaţi cu ceară nu vorbesc limba neamului lor, nu simt ungureşte şi n-au amintiri legate de unguri!? O aristocraţie care, veacuri de-a rândul, s-a agăţat de coloanele unui împărat străin, întocmai ca iedera şi care nu cunoaşte altă năzuinţă decât obţinerea titlurilor şi blazoanelor şi nu urmăreşte nici o împlinire în afara dobândiţii rangurilor ei? Care s-a rupt în aşa hal de fiinţa naţiei încât şi pe propriul ei ţăran îl înjură într-o limbă străină? Şi atunci, nu e o ironie amară faptul că, totuşi, Viena denunţă uneori această aristocraţie drept „rebelă"?

Endre încercă aici să intervină gângăvind:

- Da-dar... iartă-mă...

- Crede-mă, te rog, că nu vreau să te jignesc de fel, zise bătrânul. Ştiu bine ce anume doreşti să spui. Şi ai dreptate: există şi câteva excepţii suportabile.

- Chiar şi excepţii bolnave, glumi Uray Pista.

Profesorul îşi continuă idea:

- Să nu uităm însă că şi această minoritate a excepţiilor, un procent tot cam de şaptezeci la sută, practică un fel de sport nobiliar, zădărând din când în când Viena imperială. Căutaţi undeva într-un al doilea plan orice vanitate rănită sau pretenţie nesatisfăcută şi-i veţi descoperi pe „răzvrătiţi". Nu jalea şi mizeria gloatei noastre îi doare, nu! Ar vrea doar un Kaizer *mai pe placul lor - bosumflaţi ca nişte ţingăi - iar toată sfidarea şi revoluţia lor se rezumă la a nu mai vorbi nemţeşte ci, de pildă, englezeşte!*

- Tata are multă dreptate! observă Tilda.

-Dar prea exagerează lucrurile! zise Endre iritat.

- După umila mea părere e bine să mai şi exagerăm, ca să avem de unde lăsa la o tocmeală, spuse Uray Pista apoi adăugă: - Să auzim însă ce crezi despre evrei!

- Despre evrei nu voi vorbi acum, declară fără chef profesorul. Aş fi vrut doar să evoc pe scurt burghezia fandosită şi maimuţită, acest talmeş-bahneş de parveniţi şi snobi imitând înalta societate, apoi biata ţărănime îndobitocită cu bună ştiinţă şi considerată în rând cu vitele, dar dracu'le-a luat odată cu nune. La ce bun, prin urmare, să-mi mai bat gura ori să mă mai sfărâm? Oricum, e prea târziu, nu numai pentru vorbe, ci şi pentru fapte! pentru noi , ungurii, aici în Ardeal a sunat ceasul al doisprăzecelea. S-a terminat cu noi! Ne putem lua catrafusele, întru odihna de sub cruci!

Ajunsă aici cu traducerea, Lucica găsi de cuviință să sară câteva pasaje din romanul lui Tamási Aron, în care personajele mai şi glumesc, iar unul din ele spune că poate ar fi fost bine ca ungurii să-i fi mituit, în vreun fel, pe Wilson şi pe Berthelot, iar contele Károlyi, care a negociat încetarea ostilităților cu tmpele franceze, să se fi prezentat în frac, iar nu în costum de vânătoare: *la ăştia factorul decisiv, ca să zic aşa, îl constituie şarmul şi ţinuta exterioară,* spunea unul din participanții la discuție. Lucica reluă traducerea dinspre finalul capitolului, acolo unde se continua expunerea bătrânului profesor:

- Fii atent, dragă Bandi: Habsburgii au aplicat Ungariei o politică de parcă țara asta ar ti fost nu o colonie ci o moşie oarecare a curții imperiale undeva în Africa. Întreaga lor dominație a constat din efortul de a anihila orice manifestare de voință a nației noastre, de a trata toate revendicările ei cu o tiflă batjocoritoare şi menind fiecărei tendințe sau mişcări ce năzuia spre neatârnare puşcăriile ori spânzurătoarea: cu alte cuvinte au încercat să stârpească până şi germenii independenței noastre. Lucru care le-a reuşit, pentru că şi-au ales foarte bine mijloacele şi uneltele: aristocrația, popimea şi armata au constituit canalele prin intermediul cărora au turnat sistematic otravă în trupul ţării. Iar

aceste trei confrerii de interese s-au şi grăbit să-şi verse fidelitatea la Viena: prima, fiindcă i s-a făcut parte din privilegii, ranguri, titluri şi acces la curte; cealaltă pentru că, dincolo de toate acestea, importa din capitala imperiului până şi harul divin, spre mântuirea ungurimii sălbatice. Politica, guvernarea Ungariei au fost încredințate, odată pentru totdeauna, acestei aristocrații, deoarece aşa a vrut Viena şi nu altfel! Iar în vreme ce aristocrația „cârmiuia" țara, popimea dăscălea şi îmbrobodea clasa de mijloc şi pe țărani cu credința în Dumnezeu şi cu fidelitatea față de coroană. Iar noi am atârnat de crengile *arborelui vienez asemenea unor fâţângăi îngroziţi, până ce, într-o zi, s-a stârnit furtuna - probabil fără ştirea lui Dumnezeu - şi a prăvălit arborele acela falnic. Apoi am căzut la pământ, însă nu în picioare ca mâţele, ci, după buna deprindere ungurească, drept în moalele capului. Şi nici una nici două, ne-am pomenit independenţi, dar plini de cucuie, cu braţele scrântite şi cu picioarele frânte, bâlbâindu-ne şi gesticulând ca apucaţi de streche: vai că vin duşmanii, vai şi iar vai că au sosit duşmanii! Şi atunci, cârmuitoarea ţării, aristocraţia, mânată de anumite instincte, s-a pitit sub pielea ursului din pădure, clerul s-a apucat să asurzească cerul implorându-l pentru monarhul hăituit, burghezia şi-a holbat ochii neajutorată, iar ţăranul şi-a pus nădejdea în minuni...şi iată unde am ajuns...*

Lucica a lucrat o zi întreagă la această traducere. Prinsă cu lucrul ei, n-a găsit nimic deosebit în faptul că, la amiază, înainte de a se ridica de la scris ca să se strângă, cu ceilalți, la masa de prânz, Şari i-a adus o farfurie de supă caldă şi i-a pus-o, pe un şervet curat, lângă caiet. Lucica a pus tocul jos, încă absorbită de lucrul său, şi a dus lingura de supă la gură, cu gândul aiurea. Dar înainte de a lua ultimul rest de lichid din farfuria de porțelan, cu aceeaşi expresie grijulie pe față, Şari a intrat, din nou, cu farfuria aburindă; aducea tocănița de cartofi. Rămasă tot cu gândul în altă parte, Lucica a mâncat şi felul doi şi a pus farfuria mai la o parte. După aceea, când încerca să-şi rememoreze, cât mai amănunțit, acea zi cu totul specială, nu mai reuşea să-şi amintească momentul în care fata venise să ia farfuria goală.

- Pe semne eram foarte absorbită în traducere, spunea ea. Încât, când, după ce se înnoptase bine şi ea ieşise pe treptele casei, cu toate oasele cam amorțite şi zona cervicală înțepenită de-a dreptul, cortul imens, ca o matahală de întuneric, încă mai negru decât întunericul nopții, i s-a părut o vedenie de spaimă. Iar înainte de a realiza ce se întâmplase, prin închipuirea ei dintre vis şi trezie, trecu imaginea demonului, ca un vânt rău, cu miros de putreziciune.

Cortul îl instalaseră soldații încă înainte de amiază, intrând în curte fără nici un cuvânt şi absorbiți de munca lor ca de o misiune foarte importantă. E drept că nici părintele nu era acasă şi nici preoteasa, rămasă fără grai şi alunecând, ca topită, pe una din lavițele care mai erau încă afară, nu reacționase în vreun fel. Apoi veniseră alți soldați, unii cu umerii îndoiți de ranițele încărcate, alții aducând cel puțin câte două puşti lungi şi grele în fiecare mână. Bălan se învârtea printre picioarele lor, până când unul din ei, iarăşi fără nici un cuvânt ori vreo expresie din aceea cu care se

alungă cânii, îl lovi în coaste cu bocancul; dulăul suportă puternica lovitură, care sună a gol, fără nici o reacție, numai se îndepărtă, cu paşi liniştiți, spre gardid dimpotrivă, unde cei doi berbecuți păreau că se refugiaseră, şi ei, speriați.

Acestea au fost primele, dintr-un şir întreg de semne. Următorul a fost țipătul tragic al demonului. Acolo unde se aşezase el, ca sufletul negru al celei mai negre nopți, greu putea fi văzut de cineva; țipătul lui sfâşietor pătrunse, însă, ca un cuțit, în sufletele tuturor celor din familia preotului Bujor, iar mai târziu, când rememora, înghețată încă de spaimă, toate acele momente, grele şi de neuitat, vecina avea obiceiul să spună despre sunetul acela, despre care ea şi ceilalți credeau că fusese un țipăt de bufniță ori de vreo pasăre necunoscută:

- Că ce vietate a Domnului ar fi putut zghiera aşa cum o zghierat acela? Până la inimă m-o ajuns!, şi femeia îşi arăta, cu pumnul strâns, pieptul alb al iiei.

Al doilea semn a fost că, a doua zi, Bălan nu se arătă deloc, cât a fost ziua de lungă, dar nimeni din familie nu-i luă sama, gândind că dulăul se ascunsese pe undeva, prin vreun codon, ca să-şi doarmă somntd lui obişnuit de peste zi. În dimineața următoare, însă, după ce-l căută prin toată curtea cu blidul cu mâncare, Şari trecu în grădină, să-l caute şi acolo, pe sub pruni şi pe lângă garduri. Fata se întoarse cu blidul neatins în mână şi cu fața schimbată; făcu semn din cap preotesei, care era cu o săpăligă în mână lângă rândul de trandafiri, în timp ce cătanele îşi vedeau de treburile lor prin jurul coltului. Doamna Lucreția se îndreptă, grăbită, spre casă, cu unealta în mână, urcând treptele de la intrare în urma ei. În casă, Şari o luă de cot şi-o trase spre ea, şoptindu-i la ureche:

- Bălan e în grădină, lângă gard, înjunghiat

Preoteasa nu scoase o vorbă, numai un fel de icnet fără voie, din piept, iar fața i se adânci în umbră şi trăsăturile ei deveniră mai apăsate şi mai drepte, ca aduse din cuțit. Cele două păstrară taina până spre seară, când o spuseră, cu glasul scăzut şi amândouă cu fețele brăzdate de ceva mai tare decât expresia unei simple nelinişti, preotului. Fața părintelui primi, şi ea, acea tentă de cenuşă, iar cutele din dreapta şi stânga gurii se adânciră şi ele, ca săpate de un cuțit

- Să chemăm pe cineva să-l îngroape, spuse popa, dar Şari îl anunță:

- Am chemat io doi băieți... Le spuse, apoi, cum îi găsise pe Mitru şi pe Gheorghică şi cum, după ce le dăduse un hârleț şi-o lopată, aceştia făcură treaba.

- Unde l-or pus?, se interesă părintele.

- Sub tufa de soc din fundul grădinii, arătă fata, iar părintele

- Acolo-i bine. Şi cu aceasta incidentul i se păru închis.

Numai că, în ziua următoare, de dimineață, când părintele, ieşit în ciute, după obicei, îşi aruncase cea dintâi privire spre vârful dealului, itnde-I ştia pe Ursu, şi-l văzu veghind, în poziția lui de santinelă, coborî ochii în jos, mulțumit, oarecum, ca de conştiința unei paveze, descoperi pe una din frânghiile cortului, pe care cătanele o întinseseră orizontal şi-o agățaseră de un stâlp de la gardul

dimpotrivă, cel de al al treilea semn: erau cele două piei ale berbecuților, una albă, alta neagră, cu pete de sânge proaspăt pe la margini, puse pe frânghie, ca rufele la uscat. Părintelui Bujor i se păru că vede roşu în fața ochilor; înghiți de câteva ori în sec şi, cu pasul greu, cu umerii copleşiți şi cu trăsăturile încă mai adâncite, se apropie de cei doi soldați care trebăluiau pe lângă cort şi-i întrebă, pe ungureşte, ce rău le făcuseră lor cele două biete animale.

- Nici un rău, *pap ur,* răspunse unul dintre ei şi atunci părintele văzu că aveau, la picioare, două vase mari, militare, de zinc, în care tocmai se ocupau să tranşeze carnea. Acuma ne vor face bine, explicară ei, în continuare. Ori dtale nu-ți place tocana de berbec?

Părintele trase atâta aer în piept cât îi încăpu în plămânii forțați la maximum şi se îndepărtă, cu ochii acoperiți iarăşi de ceva ca o pânză roşie, străvezie.

Asta trebuie să fi fost cu o zi sau două înainte de duminică, 22 septembrie 1940; tot în aceeaşi zi, părintele primi, de la un credincios care fusese cu treburi la Cluj şi căruia el îi ceruse să-i aducă ziarul *Tribuna,* câteva exemplare din noua publicație, *Tribuna Ardealului,* singura în limba română care mai apărea, de altfel, în marele oraş. În chiar primul număr, din 15 septembrie, înconjurat de un text cu litere mari, pe prima pagină era portrend oficial al regentului Horthy Miklós de Nagybánya; textul tipărit avea ridul *BINE A-ŢI VENIT!* Celor din casă le sări în ochi, înainte de orice, groaznica greşală de ortografie, din titlu chiar, şi făcură presupunerea că este o formă voalată, atât de specifică românilor, când nu pot vorbi pe față, de a sfida, în acest fel, noua autoritate. Victoraş, însă, care totdeauna era mai tranşant în aprecieri, chiar până la intoleranță, susținea cu insistență că ocupanții nu găsiseră alți slugoi să-i servească, spunea el, decât ce-i mai incult şi mai agramat din populația românească a Clujului. Lucica, în schimb, care citi fode tipărite din doască-n doască, îşi notă câteva pasaje.

Această descălecare, se spunea în articolul marcat cu greşala de ortografie, *este o zi de mare sărbătoare pentru toată suflarea de pe aceste plaiuri ardelene, popas glorios, din care se desprind nedesminţite semnele unor vremuri noui de temeinică şi trainică orânduire în aceste părţi ale lumii.*

Tocmai aceste auspicii, sub care se produce înalta vizită a Regentului ţării noastre între zidurile cetăţii Clujului, ne determină ca ziua de serbătoare şi bucurie firească a connaţionalilor noştri maghiari să nu o considerăm zi de tristeţe şi de amărăciune pentru noi românii. Aceasta cu toate că în adâncul sufletului nostru mocneşte încă durerea, sub cenuşa amintirilor prea recente.

Şi, mai departe: *Suntem la răscruce de drum. O cale ce duce spre viaţă liniştită susţinută de muncă cinstită şi permanentă, iar cealaltă spre sbucium şi prăbuşire.*

Noi am ales.

Am ales munca şi pacea!

Când Lucica citise, prima dată, cu voce tare, acest text, familiei adunate înainte de masa de seară sub lampa cu abajur de porțelan, din colțul unde se afla, Victor sări, se întinse peste masă şi,

până să ia cineva sama, zmulse foile din fața surorii sale şi vru să le sfâşie. Noroc că părintele era aproape şi reuşi să-l oprească:

- Stăi, copile dragă!, îi spuse el, acestea sunt documente istorice şi trebuie păstrate!

- Documente ale umilinței noastre şi ale mizeriei noastre sufleteşti!, ripostă băiatul, roşu de mânie, şi se duse în altă cameră, să-şi înece, acolo, furia, într-un fum de țigară.

Preoteasa îl urmări cu ochi îngrijorați şi, deşi ştia că băiatul îşi va aprinde țigara, nu spuse nimica şi întoarse fața spre Lucica, aşteptând continuarea lecturii de pe foile recuperate. Din acelaşi număr, Lucica citi numai subtidurile unei lungi expuneri a contelui Teleki Pál, primul ministru al regatului Ungar, care era prezentată cititorilor sub genericul: O *rază de lumină străbate din negura vremurilor...* Erau formulări ca: *O politică dreaptă şi echitabilă pentru toate naţionalităţile, Politica minoritară se inspiră din spiritul Sft-ului Ştefan.* Din acest segment, tânăra studentă avea să retină, pentru caietul său, următoarele: *Primul rege maghiar - cate a pus bazele unui stat milenar în bazinul dunărean - sprijinit de principiul fundamental că statul maghiar nu poate fi un stat imperialist, ci numai un stat patriarhal. Pe timpul Sftului Ştefan statul maghiar, din punct de vedere al populaţiei, a fost aproape un stat omogen. Împrejurarea că primul rege a propovăduit şi a învăţat necesitatea bunei convieţuiri între naţionalităţi, nu dovedeşte decât genialitatea lui politică. Ca şi cum ar fi presimţit că bazinul Carpaţilor va deveni în cursul vremurilor căminul şi altor popoare, în afara elementului maghiar alcătuitor de stat.*

Când Lucica a ajuns cu lectura la acest pasaj, Victor, care reintrase în cameră aproape neobservat, sări din colțul unde părea că se ascunsese, ca un arc, arătând, cu mâna întinsă, spre foile de pe masă:

- Drăguțul de el, Sfântul Ştefan! Cum le ştia el pe toate, la anul 1000, dinnainte! Cât a fost el de genial şi grijuliu! înconjurat numai de maghiari curați, şi încă unul şi unul, întrezărea, prin negura veacurilor, cum se vor strecura, hoțeşte, pe pământul lui sfânt, celelalte neamuri! Şi cum le-a pregătit el, din vreme, culcuşul cald al principiului bunei conviețuiri, încă de pe când nu era nevoie practică de el! Şi ce-o fi făcut Măria Sa şi ceilalți regi care l-au urmat, cu acest principiu, pe vremea când încă nu aveau la ce-l întrebuința? L-or fi ținut la păstrare, într-un cuib moale, poate sub o vulturoaică, să mai scoată şi pui? Ori l-or fi depozitat în ghețăria palatului regal, să nu mucezască? Vezi, mă, ce noroc pe noi? Când am apărut şi noi în Ardeal, strecurați printre cărările munților, ca nişte pribegi sărmani, principiul bunei conviețuiri ne aştepta, amărâții de noi, gata pregătit şi încă nou-nouț, neîntrebuințat şi neuzat, şi ne-a luat în brațe şi ne-a ocrotit!

- Ce să mai zâc, apoi, de esența de drept a principiului ca atare!, izbucni încăodată Victoraş. Cine, dintre neamurile Europei, n-ar fi invidiat-o? Ce? E puțin lucru să fii tolerat, şi încă vremelnic, pe una din brazdele acestei unice formațiuni statale, cea mai perfectă dintre toate?

În acea duminică de 22 septembrie, după aceste zile, părintele se duse la biserică de dimineață, după obicei. Nu mult mai târziu, intrară, în biserica aproape plină de credincioşi, preoteasa Lucreția, însoțită de fiicele ei, Lucia şi Maria. Şari le însoțea şi ea, deşi era de altă religie, dar aşa îi plăcea ei, să vie, câteodată, şi la biserica românilor, unde erau cântări frumoase, susținute mai ales de vocea minunată a lui Ionel Gurzău, iar părintele Andrei slujea cu o solemnitate aparte. Preoteasa avea locul ei, în fața rândurilor strânse de femei, cu cămăşile şi năframele lor înflorate, având, de-a stânga şi de-a dreapta, pe cele două fete, lângă care se alipi şi Ucu, învățătoarea Natalia Petrea. Victor, băiatul părintelui şi-al preotesei, se alătură lui Ionel Gurzău, în strana din dreapta, în timp ce mama Anica, a învățătoarei Petrea, era în primul rând al femeilor, cu Valerica, nevasta lui Ionel, cu burta ei rotundă sub şorțul colorat, alături, în timp ce micuța Rodica, cu părul ei tuns scurt, băiețeşte, într-o rochiță frumoasă, albastră cu floricele albe, stătea cuminte în fața lor, cu un fir de busuioc într-o batistă albă în mână.

Părintele îndeplini ritualul slujbei, cântă cântările ei şi spuse cuvintele de învățătură şi îmbărbătare, ca niciodată. Şi Ionel, cu Victor alături, care seconda, din când în când, părea că se întrecuse pe sine, încât, la sfârşit, după ultimul cuvânt, pe când luau anafură, toate babele şi chiar *multe din muierile tinere şi din fete aveau ochii plini de lacrimi, iar bărbaţii simţeau nevoia să-şi tot dreagă glasul. Preoteasa Lucreţia, cu ţinuta ei dreaptă şi cosiţele încă groase legate deasupra capului şi acoperite cu un voal uşor, era atât de pătrunsă de emoţie încât împietrise în tăcere, cu faţa albă şi frumoasă ca de var; Mărioara avea ochii roşii şi îmbrobonaţi de lacrimi, în mijlocul obrazului frumos, ca pictat, însufleţit de o tentă rozalie, în timp ce Lucica rămase gânditoare şi serioasă, cu ochelarii pe fruntea înaltă şi netedă şi cu faţa mai luminoasă ca oricând. Atunci se apropiară de ele Ucu, într-o ţinută aproape văratică, cu faţa ei prelungă, cu trăsăturile frumos desenate pe fondul ca de marmură gălbuie, Rodicuţa, din care sclipeau mai ales ochii negri, ca două lumânărele de întuneric, şi mama Anica, păşind legănat, cu trupul ei plin. Valerica se apropie şi ea, cu buza de sus uşor răsfrântă şi acoperită de o rouă uşoară şi figura ei de viitoare mamă, cu pieptii rotunji şi plini, gata să-i iasă din cămaşă. Se strângeau către ei şi Victor şi Ionel, cu feţele lor luminoase de tineri frumoşi, acoperite cu ceva ca un fel de gravitate care le stătea bine, cântând din mers, cu glasuri înfiorate:*

Cât de mărit
Este Domnul în Sion
Nu poate limba a tâlcui...

Atunci, preotul Andrei Bujor, ieşind pe una din uşile altanilui, facu paşii spre ei cu acea solemnitate cu care evolua, de obicei, prin spaţiul lăcaşului, în timpul slujbei, şi îi îmbrătişă pe toţi într-o singură privire, alăturându-se cântării celor doi tineri:

Mare este Domnul în cer pe tron Şi până-ntr-un fir de iarbă pe pământ!

Atunci preoteasa cu fetele, Ucu şi mama Anica, Valerica şi toţi credincioşii, bărbaţi şi femei, chiar Şari şi micuţa Rodica, ridicându-şi ochii spre bolta luminată, intonară, fiecare cu vocea lui:

Mare eşti, pretutindenea, Doamne, pretutindenea eşti mărit, În zi, în noapte, cu strălucire!

La ieşirea din biserică, însă, noul primar, Körösi József, flancat de două cătane fără puşti, făcu câte un semn, din deget, mai întâi lui Victor şi apoi şi lui Ionel. Preoteasa rămase împietrită, căutând, cu o privire

disperată, spre părintele Andrei, pe care îl reţinuseră nişte babe în tinda lăcaşului.

- N -ai nici o grijă, mamă, o linişti Victor pe doamna Lucreţia, mergem să jucăm o partidă de football.

- Cu cine?, mai apucă să întrebe preoteasa, cu glasul sfârşit, dar băiatul ei făcuse deja câţiva paşi, în jos, către drum, încât îi răspunse, peste umăr, Ionel, care era mai rămas în urmă:

- Cu eştia, cu cătanele.

Totul pornise cu câteva zile în urmă, când câteva din cătanele care băteau o minge în faţa unui cort se duseseră la locotenentul lor, tânărul acela cu mustaţa castanie, subţire, şi vorbiseră cu el dând din mâni şi arătându-i mingea pe care unul din ei o avea în braţe. Aşa că locotenentul vorbi cu primarul, iar acesta îl căută pe Victoraş, pe care-l mai văzuse, în vară, bătând o minge, pe un loc căruia localnicii îi spuneau *rât,* cu un văr al lui din Bistriţa, care avea obiceiul să-şi petreacă vacanţele pe la ei.

Acuma, Victoraş şi Ionel, flancaţi de cele două cătane, în urmă cu primarul, străbătură satul, aproape gol de oameni, ca şi când ar fi fost duşi la închisoare ori măcar la interogatoriu. Dar îi duseră numai până pe rât, unde mai erau strânşi câţiva băieţi din sat, iar soldaţii băteau mingea între ei aşteptând să înceapă partida. Începuse să sufle, dintr-odată şi neanunţat de nimic, un vânt rece şi tăios, iar între băieţii cam zgribuliţi Victor descoperi cu mulţumire pe Mitru şi pe Gheorghică, tovarăşii lor obişnuiţi la joaca cu mingea, dar şi pe Solomia, fata de la capre, cate se amestecase, o dată, mai mult în râs, în jocul lor, dar dovedise neaşteptate îndemânări de portar.

Văzându-i pe cei doi că se apropie, cu cătanele pe lângă ei, locotenentul, care se vede că-şi asumase rolul de arbitru, scoase două fluierături scurte şi una lungă dintr-un fluier de tinichea, pe care-l avea atârnat de gât cu un cordon negru. Cătanele se strânseră, deîndată, în jurul lui şi făceau

semne cu mâna, băieților din sat, care se mişcau mai domol, să vină mai repede. Când îi văzu cât de cât adunați, locotenetul, cu mingea sub un braț, începu să le explice unele reguli ale jocului; vorbea ungureşte, iar Victoraş traducea pentru băieții din sat. Apoi locotenentul îl trase mai aproape de el pe Victor şi pe un soldat cu părul roşu, aprins, pe care oricine îl putea remarca pe dată, din orice grup de cătane; cei doi erau, cum spunea locotenentul, *csapatkápitány,* căpitani de echipă. Locotenentul deschise palma mânii care nu ținea mingea şi băieții văzură că avea acolo o monedă albă, sclipitoare. Îl întrebă pe Victor ce alege: cap sau pajură, aruncă moneda în sus, în vântul tăios care era să i-o ducă, împărțind, astfel, terenul şi mingea; terenul era vechiul rât al satului, cam denivelat, iar drept porți soldații înfipseseră, două câte două, patru crengi mai zdravene, rupte din tufele de pe lângă părău.

Alegând terenul, Victor strânse pe băieți în jurul lui şi începu să le repartizeze sarcinile de joc: Solomia va fi portar, Gheorghică, fiind mai puternic, va fi back, el însuşi va fi half, iar...

— Da'asă-ne şî nu ne mai tăt împărți, domnişorule, că iacă, vin ungurii peste noi!, spuse unul pe care-l pătrunsese vântul rece până la os.

—Da'cum vreți să jucăm? Să nu ne-mpărțim pe..., începu băiatul popii să explice iar, dar celălalt îi tăie vorba:

— Jucăm şi noi cum va da Dumnezeu! Hai, ficiori şi nu vă lăsați! Românul nu piere!, strigă concurentul lui Victor la autoritatea supremă în echipă.

— Uiuiu!, strigară şi ceilalți, fiecare pe glasul său, şi se năpustiră pe
teren.

După ce începu jocul şi, cum mingea era bubuită dintr-o parte în cealaltă, băieții din Imbuz se năpusteau toți, rotocol, după minge; îl înconjurau pe cel care încerca să o stăpânească şi întindeau picioarele, loveau cu tălpile încăltate-n opinci, iar balonul buclucaş lua cele mai neaşteptate traiectorii. În zadar striga, din mijlocul jumătății lor de teren, din postul pe care singur şi-l asumase, Victoraş, să nu se mai buluceascǎ toți, ca oile, că, în afără de Gheorghică, aşezat la câțiva metri în fața porții în care Solomia dârdâia de frig şi-şi schimba greutatea de pe un picior pe altul, şi de Mitruț, care se aținea undeva unde credea el că este înaintarea, nu-l asculta nimeni. Aşa că n-a fost deloc greu cătanelor, care stăpâneau terenul împărțit între ei după logica jocului, să arunce o minge peste rotocolul de băieți înverşunați, undeva în față, unde pândea părul roşu ca flacăra. Căpitanul echipei de cătane opri mingea cu uşurință pe laba piciorului, o lăsă cu grijă, să cadă, uşoară ca un fulg, o împinse uşurel spre Gheorghică, pornit în calea lui, ca o vijelie, apoi o-ntoarse la dreapta, cu exteriorul piciorului, iar el îşi ocoli adversarul pe la stânga şi, în următoarea fracțiune de secundă, era singur, cu mingea, în fața fetei de la capre; băianil cu părul roşu se făcu, printr-o mişcare din corp, că dă mingea prin dreapta fetei, ea se plecă într-acolo, dar celălalt trimise balonul prin stânga şi locotenentul fluieră puternic:

— Gool!, strigară toate cătanele, ridicând mânile-n sus, de bucurie.

În felul acesta, dar şi în câteva altele, în scurt timp, echipa

cătanelor ajunsese să marcheze aproape 10 puncte. Victor era galben de necaz şi încerca, pe cât îi stătea în putinţă, să reducă limitele dezastrului. Vreo câteva mingi periculoase scosese, în mod miraculos, Solomia, trântindu-se curajoasă peste ele, dar diferenţa era zdrobitoare iar, mai ales, cel cu părul roşu se strecura printre adversari, cu mingea la picior, ca un şarpe.

- Hai, măi băieţi, îi ruga Victor, nu vă mai îngrămădiţi aşa, toţi într-un loc, jucaţi mai cu socoteală, că ne fac aeştia de ruşine!

Atunci, ca şi cum ar fi vrut să răspundă, pe loc, acestui îndemn, băiand cu lozinca Românul nu piere!, văzându-l pe cel cu părul roşu că mai ia o dată mingea şi se apropie periculos de cele două cioturi de crengi, între care tremura Solomia, se luă ca turbat după el, îl ajunse din urmă şi, fără să mai stea pe gânduri, întinse piciorul după minge; cum era de aşteptat, piciorul lui nu atinse mingea, dar atinse piciorul celudalt, care se împiedică de el, se rostogoli şi se trânti la pământ.

Fluierul locotenentului se auzi, pe loc, mai ascuţit ca niciodată; dar şi cel căzut la pământ se ridică neaşteptat, ca şi cum ar fi fost acţionat de un arc, şi sări cu pumnii pe cel care-l trântise. Gheorghică, aflat la doi paşi, sări să-şi ajute coechipierul, de pe la mijlocul râtului fugi şi Mitrut, în ajutor, săriră şi celelalte cătane şi se încinse o bătaie generală. Numai Solomia, Victor şi locotenetul cu fluierul stăteau de-o parte şi priveau cu îngrijorare.

La urmă, câţiva băieţi plecară, peste rât, cu nasurile pline de sânge, alţii se retraseră mârâind şi arătându-şi colţii, ca nişte dulăi, în timp ce cătanele suflau greu, dar cu un fel de voioşie şi-şi suflecau mânecile căutând, parcă, pe cineva de bătut. Victor se trase către casă, în înserarea rece şi vânătă, cu o senzaţie de frig pe spinare, ca şi cum s-ar fi aşteptat ca, din clipă-n clipă, cineva să-l ia de mânecă şi să-l ducă-napoi.

A doua zi, luni, 23 septembrie, părintele plecă din nou la Cluj, cu căruţa, însoţit, de data aceasta, de domnişoara Lucica. La puţină vreme, ieşi din curtea casei şi preoteasa Lucreţia, îndreptându-se, cu paşi hotărâţi şi ţinuta dreaptă, spre comandamentul trupelor străine, care era instalat la şcoală.

Satul rămase într-o tăcere neobişnuită, puţind oameni umblând pe uliţă, nu cu fereală, dar cu un fel de grijă specială, care putea să fie o rămăşiţă, în sufletul lor, a impresiei deosebite pe care le-o lăsase slujba de cu o zi înainte; cam pe după amiază, noul primar, Körösi József, trecu pe fiecare uliţă şi spuse tuturor, celor pe care-i întâlnea ori îi vedea prin curţi, că este ordin de la comandament ca, în acea zi, să nu mai iasă nimeni din casă. Tot cam pe atunci, patrula care, de obicei, umbla prin sat, cu annele atârnate de umăr, fu dublată sau chiar triplată, de alte două sau trei patrule, asemenea. Când se lăsă seara şi preoteasa era demult întoarsă de la comandament, de unde ieşise cu o faţă

crispată şi strângând din buze, se auzi primul foc de armă, pierzându-se de-a lungul unei uliţe, ca o pasăre bezmetică.

Cu ceva timp în urmă, în singura cameră de locuit a familiei învăţătorului Petrea, în afara bucătăriei strâmte, în care era înghesuit şi un păcel, pentru Mamanica, micuţa Rodica, mai potolită decât altă dată, încerca să combine ficţiunea unor poezii şi poveşti, din cele preferate de ea, cu ceea ce se întâmpla în junii ei.

- Mamaucu, îi spunea ea, cu acest apelativ pe care îl adoptase de curând, cum e poezia aceea pe care o recitat-o un băiat la probă, aia cu: *şi Gheorghe nu mai vine?*

-Da'ce-ai tu, tocmai acum, cu poezia aceea.

- Am, că uită-te şî tu: nici la noi, Gheorghe nu mai vine...

Stăpânindn-şi un nod de emoţie care o presa, ca un fier fierbinte, deasupra pieptului, Ucu se duse la raftul de cărţi, în tăcere, şi căută volumul. Găsind pagina cu poezia, reuşi să-şi stăpânească arsura aceea de pe piept, despre care era sigură că i-ar fi alterat vocea, şi începu să citească:

În vaduri ape repezi curg
Şi vuiet dau în cale,
Iar plopi în umedul amurg
Doinesc eterna jale.
Pe malul apei se-mpletesc
Cărări ce duc la moară –
Acolo, mamă, te zăresc
Pe tine-ntr-o căscioară.

-Mamaucu, spuse fetiţa, profitând de pauza pe care învăţătoarea o făcuse între strofe, io ştiu că nu-i cum zâce Mamanica, că la noi nu-s ape aşa de repezi, da'io i-am spus că, dacă vine vreme rea, şî la noi iese părăul mare! Şî ce-i dacă n-avem moară pe-aproape, îi ca şî când ani avea! Şi, pentru că Ucu rămase cu cartea pe genunchi, gânditoare, Rodica o mângâie pe obraz, cu mânuţa ei de copil, şi-i spuse:

- Lasă, Mamaucu, că vine el Gheorghe, şî dacă-ţ' vine să plângi, nu mai ceti...

Ucu tocmai deschisese gura să spună ceva, nici ea nu ştia prea bine ce, că, la uşa cu geam care dădea în târnaţ, se auziră două bătăi destul de puternice; ceva metalic şi de sticlă zdrăngănise atunci, acolo, iar peste geamurile cu perdeluţe albe, de dantelă, se întinsese o umbră mare, neagră, care aproape că aduse întunericul în cameră.

- Cine poate să fie?, întrebă, cu glasul sugrumat, bătrâna care stătea pierdută, pe un scăunel lângă sobă, în timp ce învățătoarea împietrise cu cartea pe genunchi. Bătăile se repetară, şi mai tari, şi parcă geamul şi fierul erau gata să se-mprăştie.

- Aesta nu ştie cum să zâce când vrea să intre cineva în casă?, întrebă fetita, în timp ce Ucu părea că-şi revenise din spaimă şi făcea paşii spre uşă.

- Cum să zâce când vrea cineva să intre în casă?, ceru lămuriri bunica, de pe scăunelul ei.

- Aşa, cum scrie la poveste! Şî să-şi ascută limba! Pe tocilă...

- Cine să-şi ascută limba, Rodicuța, ce stai tu să vorbeşti?, o dojeni, oarecum, bunica.

- Cum cine să-şi ascută? Lupu'!

- Da' unde vezi tu lupu?, se interesă bătrâna.

- Cum unde să-l văd? Dar dtale nu-l vezi? Uită-te la uşă!

Acum se vedea destul de bine ca, încadrați în rama uşii, învățătoarea Petrea asculta ceva ce-i spunea, cu un glas cam răstit, primarul Körösi József, fosnd *Kérem szépen bácsi.*

Noul primar îi spusese învățătoarei ceea ce spunea tuturor, de prin sat: că este poruncă de la comandament ca nimeni să nu mai iasă din casă, până la noi ordine.

Peste încă vreo două ceasuri, în care toate trei povestiră liniştite, luminate numai de focul de la sobă, iar Rodicuța spusese:

- Asta-i chiar ca-n poezie, numa'că Mamanica nu toarce!, iar bătrâna observase:

- Parcă de tors îmi arde mie, acuma, şi când Mamanica pusese apa la fiert, penttu mămăliga de seară, pe uşa de la târnaț, răbufniră, fără să mai bată, doi soldați cu armele sub braț şi cu primarul negricios în urma lor:

-No haidam iute! Este ponincă!, *Györsan!* striga Körösi Jözsef, cu glasul parcă schimbat.

- Şi l-o fi dat pe tocdă..., gândi Rodica.

Femeile înghețară pe loc, iar fetitei începu să-i tremure buza de

sus.

- Unde să mergem?... Încercă să ceară o lămurire Ucu.

- Este ponincă! Haidam iute!, striga acela, iar cătanele făcură un pas înainte, cu armele lor în cumpănire.

- Vai de mine şi de mine!, izbucni Ucu, ridicându-se de pe marginea patului. Unde să mergem aşa, dezbrăcate, în puterea nopții?

- Haidam, doamna!, strigă primarul din nou, cu un glas încă mai ridicat. Puneți ceva căbat pe dta şi se mergem! Ordin de la comandament!

Învățătoarea începu să umble după haine, în timp ce mama Anica o luase în brațe pe fetiță şi-o strângea la piept. Cu mâni înfrigurate, neştiind, nici ea, prea bine, ce şi cum să facă, Ucu îşi puse o haină de-a lui Gheorghe peste rochia de casă şi începu să-şi caute nişte încălțări. Abia îşi

pusese un p antof într-un picior, celălalt era încă desculţ, când soldaţii începură, dintr-o dată, să vocifereze şi să agite armele. Atunci Körösi József o luă de braţ pe bătrână şi-o împinse pe uşă-afară, aşa cum era, cu fetiţa-n braţe. Apoi se-ntoarse spre învăţătoarea care se chinuia cu al doilea pantof, sărind într-un picior, o luă strâns de cot şi-o împinse şi pe ea pe uşă. Din prag, Ucu, cu capul sucit după pantoful rămas, dădu să se-ntoarcă, dar se lovi de arma unei cătane. Fierul era rece şi tare, ca o piatră.

Prin sand cufundat în întuneric şi-n liniştea grea, celt doua femei, bătrâna cu fetiţa-n braţe, Ucu şchiopătând de-un picior, cu câte-o cătană cu arma-n cumpănire, de-o parte şi de alta, iar primând, zdrobind praful cu încălţările lui grele, în unna lor, coborâră panta către părău; la capănd punţii, unul dintre militari le opri pe cele două femei, punând puşca în faţa lor, ca o barieră, în timp ce al doilea trecu singur puntea şi se postă, dincolo de părău, la capătul ei, cu puşca în mână; atunci numai, când celălalt făcu semn cu arma, Anica trecu întâi, cu fata-n braţe, iar pe urma lor, Natalia, cu un picior încălţat şi unul desculţ. Ajunşi cu toţii dincolo, se îndreptară spre curtea popii.

Cât timp a stat în braţe la Mamanica, ţinând-o cu mânuţele pe după gât, Rodica tot ar fi vrut să întrebe ce-o-ntrebase, cu câteva zile-n unuă, pe Ucu şi nu primise un răspuns mulţumitor, ori mama ei se prefăcuse că are treabă. Acum ar fi vrut s-o întrebe, la ureche, pe bunica ei:

- Mamanica, da'oamenii de unguri sunt şi cătane? Nu numai fete şi fetiţe? Ca Şari şi Ibi a mea?

- Au şi câteva cătane, ar fi vrut să audă ea răspunsul, da' cei mai mulţi îs fete şi fetiţe.

- Şî câte-un *buchi mă rog frumos!,* ar fi completat ea.

- Da, şî câte-un *bariu mă rog frumos,* ar fi încuviinţat Mamatână. Dar altfel, numa'fete şî fetiţe.

- Şî cătane puţâne, nu?

- Da, cum zâci, cătane puţâne, numa'cele care-s la noi, în sat...

În casa părintelui era, acum, preoteasa Lucreţia, una din cele două fete, Mărioara, băiatul, Victor, venit ceva mai târziu, şi Şari, fata unguroaică, prietena domnişoarelor şi, în acelaşi timp, ajutor la gospodărie. Părintele Andrei Bujor şi fata lor cea mai mare, Lucica, încă nu se întorseseră de la Cluj, iar vecina, care se îndreptase agale, spre casa popii, cu nelipsitul ei băţ, la ora la care obişnuia să vie, în poveşti, fusese oprită de o cătană care ieşise din umbra deasă de lângă gard şi, punându-i arma-n piept, o-nturnase cătră casa ei. La scurt timp după învăţătoarea Natalia Petrea, mama ei, Anica şi fetiţa Rodica, alte două cătane îi aduseră pe Ionel şi Valerica Gurzău; cei doi tineri erau foarte speriaţi, amândoi, ca daţi cu făină pe faţă, Valerica, tremurându-i buza de sus, strângând şi frământând o batistă albă, cu miros de busuioc, între degete. După ce cătanele ieşiră din casă, poruncindu-le să stea pe loc, Ionel şopti, cu glas speriat, că pe ei îi luaseră pe sus, furioşi că nu-l găsiseră pe tatăl lui, badea Vasile, fostul primar.

În acest timp, micuța Rodica se agățase de gâtul mamei sale, cu amândouă mânile, şi-i şoptea la ureche, cu un glas aproape pierit de frică:

- Mamaucu, dacă tu eşti framazoană, ori vrăjitoare, cum te laudă tata Gheorghe, fă o vrajă şi-mprăştie-i pe toți demonii aceia de-afără! Iar Natalia, care era încă mai pierită de frică, o strângea tare în brațe şi nu ştia ce să-i răspundă.

Victor ajunsese mai târziu pentru că, nu cu mult înainte de lăsarea serii, Mitruț venise la el şi-i şoptise că-l caută cineva, într-un loc unde-l va duce el. Băiatul îl conduse, printr-un vânt care părea că se ascuțise şi se răcise, din nou, până-ntr-un corn al râtului, într-o îngrăditură de sălcii bătrâne şi cioturoase. Acolo-l aştepta cătana ceea cu părul roşu, cu încă doi, fumând şi mirosind a rachiu. După ce Victor primi şi el o țigară şi trase un gât de tărie dintr-o sticlă vânătă, cel cu părul roşu râse către el, îl bătu pe umeri şi-i spuse că aşa-i la ei, între băieții voinici, care joacă *labdamgás,* fotbal: se mai înghiontesc, se mai bat chiar, dar, până la urmă, se-mpacă şi cu toții sunt prieteni.

Victor bău cu ei vreo câteva gâturi bune de rachiu, deşi nu obişnuia, fumă şi două, trei țigări, după care se despărțiră, fiecare având, după cum spunea cătana, treburile lui. Băiatul popii, cu Mitruț şi Gheorghică, se slobozîră pe pârău la vale, iar când ajunse în drepnd casei părinteşti, Victor se despărți de ceilalți, care-o luară-n jos, printre tufe.

Intrat în casă cam cu frică, temându-se de privirile severe ale mamei sale, care-l mirosea de la o poştă, chiar când punea numai o picătură de rachiu pe buze, Victor nu mai stăm mult, cât doar să audă poveştile şoptite ale fiecăruia în parte, cum şi când venise ori fusese adus, şi se auzi, pe drum, zdruhăind, căruța părintelui şi, la scurtă vreme, intră în casă, sub lumina lămpii, preotul Andrei Bujor şi fiica Lucia, amândoi obosiți, palizi şi cu figurile parcă schimbate.

Apoi iarăşi nu mai trecu mult şi în casă intrară, bubuind din bocanci şi din puşti trântite, trei cătane, din care unul părea un fel de gradat. Uitându-se desnd de lung la fiecare în parte şi, parcă, numărându-i în gând, gradatul le porunci, cu glas răstit, ca fiecare membru al familiei Bujor să meargă în camera lui, ceilalți să rămână în încăperea unde luau masa şi unde se aflau toți acum, iar din acel moment, nimeni nu mai are voie să se mişte de la locul lui.

— Putem aprinde lampa în camerele noastre?, întrebă Mărioara, atât de încet, încât ea însăşi abia se auzi pe sine.

— Ar fi chiar bine să faceți lumină pe tot de-a rândul!, răspunse gradatul.

Se spune că, în seara aceea, după ce se oprise viitura scurtă de vânt ascuțit şi rece, în mod cu totul neobişnuit pentru acele locuri, se lăsă o ceață groasă, ca o plapomă de lână albă, care acoperi totul în valea aceea, ca o covată, a Imbuzului. Gheorghică şi Mitruț nu mai făcură decât doi-trei paşi, pe vale, după despărțirea de Victoraş. Ei rămaseră pe loc şi se ascunseră într-o rufă, de la marginea pârăului, iar la scurtă vreme apăru, lângă ei, din întuneric şi din ceată, Solomia, fata de la

capre. De-acolo, vedeau, peste drum, casa mai măruntă a lui badea Alexa Liscan, cufundată în ceață, cu ferestrele oarbe. Alături, casa mai largă a părintelui Bujor, cu petele roşii-gălbui ale ferestrelor luminate, străbătând prin ceața alburie. Lângă ea, matahala neagră a cortului.

După o vreme de stat în tufa aceea, într-o linişte care le umplea urechile de o apăsare grea, dureroasă, cei din tuia auziră primul pocnet de armă. Solomia tresări şi degetele ei se încleştară pe cămaşa de cânepă a lui Mitru. Apoi iar liniştea grea, pâsloasă. Ferestrele de la casa părintelui continuau să trimită semnalele lor galben-roşiatice. Apoi încă un pocnet de armă, bubuind înfundat, fără ecou, ca şi primul; era de parcă undele sonore se loveau de ceața groasă şi nu puteau răzbi, către larg.

Cam de pe vremea asta se mişcă, iar, demonul. Nu mai era nimic complicat, măreț sau straniu, cumplit sau amenințător, acum, în ființa lui; era numai demonismul lui esențial, în stare larvară, cum viermele este esența fluturelui, în stare larvară. N-avea cu ce să facă paşi, iar aripile i se topiseră într-o mâzgă care curgea prin aer sau pe pământ şi el înainta ca o reptilă originară de fum păstos.

Aşa se alcătui, din jurul cortului şi din noaptea de catran, înnăbuşită de ceața grea; înaintă pe iarba tocită a curții, târându-se, şi ajunse la verticala primei trepte de la intrare. Se acumulă, acolo, presat, din urmă, de el însuşi, un fel de val de materie nematerie, din care se ridică o cută şi se întinse în sus, pe treaptă; ajuns la muchia ei, se îndoi şi se întinse pe orizontală. Pe măsură ce înainta, creştea în densitate şi volum, iar când ajunse în dreptul uşii, era cam cât un sfert distanța până la clanță. Pătrunse în casă strecurându-şi materia vâscoasă prin interstițiile dintre moleculele de lemn şi fier ale uşii, dar şi umflându-se, dintr-o dată, ca un vălătuc de abur rău; apoi se răspândi, pe rând, în fiecare încăpere şi-n fiecare colț, ca şi cum şi-ar fi întins, peste tot, tentacule vâscoase, ca nişte degete groase ale unei mănuşi imense. Prin această răbufnire, ca de fum nevăzut, cătanele se mişcau cu puştile în mâni, în hainele lor sure şi cu fețele împietrite, ca nişte măşti fără expresie.

Povestea Mitru, mult mai tărziu, că au stat, toți trei, toată noaptea, cu o cchii lipiți de icoana casei părintelui Bujor.

- Poate să fi fost ceață, cum zic unii, spunea el, dar noi vedeam casa limpede, ca ziua, în întregul ei, cu ferestrele luminate, ca de un foc cu vâlvătăi, aprins înăuntru. Dar nu făcuse nimeni nici un foc, în casă, numai se porneau, de acolo, puşcături şi zbierete, răcnete ca de vită înjunghiată, țipete sfâşietoare, ca de păsări pe moarte. Şi-n tot acest timp, ferestrele străluceau, tot mai roşu, de parcă într-adevăr se dăduse foc la ceva, prin fiecare cameră, iar focul răbufnea, în pălălăi sângerii

- Era sângele, sângele care țâşnea, odată cu zbieretele şi cu vaietele acelea! Asta era ceea ce lumina, ca flacăra!, povestea el, fără să explice, în vreun fel, ce şi cum. Sângele!

EPILOG

Sunt ca o răsuflare, dar nu sunt răsuflarea nimănui, nici măcar a nopţii. Sunt ca un abur, dar nu sunt aburul nimănui, cu atât puţin al unei bălţi; nici măcar al unei bălţi de sânge. Sunt vântul acela uşor şi totuşi prezent, cu tăria lui, care mişca ramurile subţiri ale crengilor de pruni, în ţintirim, când mă lua tata cu el, la vreo înmormântare. Sunt adierea aceea care ar fi trecut prin părul mamei mele, dacă părul ei n-ar fi fost năclăit de sânge, cum zăcea ea, cu capul zdrobit şi cu pieptul străpuns, când m-am desprins de pe trupul hărtănit, mânjit şi el de sânge, al fiinţei care se chema Lucia Bujor. Momentid acela unic şi firav, mai subţire decât foiţa cea mai subţire, prin care tot ce a fost înainte s-a dus, cum ai întoarce o foaie de carte, cei 24 de ani şi mai ales seara teribilă, când, sub toate lămpile aprinse, puii de demon au trecut dintr-o cameră în alta şi-au lăsat numai sânge şi prăpăd, când, mai întâi de toate, am auzit urletul de fiară, ceva ca un grohăit de urs, întins peste un hăulit de lup şi un hohotit de cerb, pe care l-a scos gâdejului celui care a fost tatăl meu, când degetele demonului s-au apropiat de cea care a fost sora mea, Mărioara, când i-au zmuls, de pe carne, odată cu hainele, ruşinea ei de fecioară şi-au siluit-o şi batjocorit-o şi, după aceea, au tăiat-o-n bucăţi; şi-apoi, când urletul s-a pornit încăodată, mai tare, dacă se poate închipui ceva mai tare, când demonul şi-a întins tentacolele asupra mamei mele, Lucreţia, şi-apoi încă mai tare, când s-au năpustit asupra mea şi eu am auzit urletul acela de fiară, care a îngrozit tot ce se mai putea îngrozi din mine, dar n-am simţit nimic din ce mi se întâmplă...După care s-a ridicat acest abur subţire şi nevăzut.

Numai că, acum, dacă mă ridic uşor şi-mi spun că nu sunt aburul propriului meu sânge şi înţeleg că nu sunt aburul propriului meu sânge, înţeleg că sunt foaia care se schimbă, foaia care s-a schimbat: a fost o lumină mare, un urlet groaznic şi o durere fără măsură, apoi s-a tras o cortină de întuneric şi de nimic şi-apoi m-am ridicat eu, ca o boare uşoară, căutând fire de păr uscat, ale celor dragi, ori măcar rămurelele subţiri ale crengilor de pruni, să le mângâi şi să mă las mângâiat; dar tot ce este în jur este năpădit de sânge, rupt, sfârtecat şi năclăit m sânge: micuţa Rodica, doar câteva ciosvârte de came, ca de ieduţ sfârtecat de lupul cel râu, în braţele lui Şari, care arată ca o mânză frumoasă, spintecată, alături de Mamanica, străpunsă şi ea, Valerica, din care se mai cunoaşte numai şorţul, pătat de sânge, peste burta tăiată în care zace, ca-ntr-o covată de sânge, pruncul mort, Ucu, sfâşiată, toată, cu capul zdrobit, Ionel şi Victor, junghiaţi ca nişte viţei şi tata, părintele Andrei, sacrificat ca un mistreţ, ori ca un urs, ori ca un cerb, din pieptul căruia picură încă sânge, ca dintr-un izvor de pădure.

Mă ridic şi trec uşor prin păreţi, ajung în grădină şi las să mă mângâie crengile prunilor, ca şi când aş avea plete şi ele mi le-ar pieptăna, mă ridic şi, iată-mă-s, lângă Ursu, pe vârful dealului.

- Sărmane Urse, ţi-am auzit urletul az'noapte, dar nu mai era nimic de făcut, am venit aici, la piscul tău mândru, să trec şi eu prin părul cuiva şi, uite, fac să tremure uşor Grele zburlite ale blanei tale...

Dacă-ar şti, cei care cred despre ei că sunt vii, dac-ar şti cum e să treci prin părul cuiva, ori să faci să tremure rămurelele subţiri de prun... Cum eşti, dintr-odată şi în acelaşi timp, pretutindeni şi nicăierea, cum pot să fiu, iată, acum, pe drumul de ţară, în ziua aceasta de 24 septembrie 1940, zi vânătă, ca o rană obrintită, mă ţin pe lângă clopul, asudat, de paie, al baciului Juhoş Mihaly, care înaintează, cu capul în piept, păşind greu, prin ţărână, cu lacrimile curgându-i, şiroaie, în mustaţa zburlită, îmbrobonată, încă, de praful de la batoză, unde l-a găsit vestea şi l-a pocnit drept în moalele capului, de era să se slobozească, pe sine însuşi, cu capul în jos, în gura cu dinţi hulpavi ai batozei, unde baciu Juhoş lăsa snopii de grâu să lunece, iar acum, trăgându-şi nasul zgomotos şi repetând, într-una, ca un patefon stricat:

- Jaj!Jaj Istenem, Şari lelkem, Sári drága, Sári, apád szemefénye! Şari, sufletul lui tata! Jaj! Jaj Istenem!, Şari, că mama ta dulce va muri când va afla...

Sunt tot acum, lângă el, când îl ia de guler, ca un nebun, pe ofiţerul acela cu mustaţă subţire şi strigă, zgâlţâindu-l fără încetare:

-Domnule oGţer, mai am acasă încă 9 copii, haideţi şi împuşcaţi-i pe toţi! Criminalilor ce sunteţi, şi eu sunt maghiar ca şi voi, dar în viaţa mea nu am crezut că sunteţi în stare să comiteţi un aşa măcel, cu oameni nevinovaţi. Pe toţi pe care i-aţi împuşcat i-am cunoscut personal şi am trăit cu ei ca fraţii. Mi-aţi ucis cea mai frumoasă fată! Vă blestem să vă bată Dumnezeu pentru fapta ce-aţi comis-o, criminalilor!

Şi, iată, pot să fiu, în acelaşi timp, în ziua de 27 septembrie a aceluiaşi an, o zi chioară, cu un soare beteag, ca un ochi cu ulcior, în satul Sava de lângă Imbuz, să mă uit pe geamul primăriei şi să văd pe notarul Zimând Gergely, cum scrie la masă şi să Gu, totodată, lângă umărul lui, să văd cum însemnează în registrul de morţi al comunei, la satul Imbuz. Cum scrie el că au murit, la data de 23 septembrie 1940, un preot cu soţia lui şi cu cele două fete, şi cu băiatul, şi cu fata de ajutor şi o mamă bătrână cu Gica ei, învăţătoare, şi nepoata, de nici cinci ani, şi un tânăr căsătorit cu nevasta lui cu prunc în burtă, gata să-l nască, au murit toţi, în luptele care s-au dat atunci, în satul Imbuz, luptătoarea Rodica, tunsă ca un băieţel, pentru rolul Ionică, Gind, poate, cea mai fragedă luptătoare din istoria însângerată a războaielor omenirii.

Aşa cum sunt acuma, văd totul şi înţeleg totul, dintr-odată; spaţiul este în mine, nu mai este aici şi acolo, aproape şi departe, este numai un aici, care cuprinde totul şi sunt, totodată, pe umărul notarului de la Sava şi sunt lângă perii zburliţi din blana lui Ursu, singurul care mă simte şi mă şde că sunt lângă el şi se gudură, de parcă m-ar vedea, pentru că mă vede. Şi sunt şi in grădina din spatele casei, unde câţiva oameni, aduşi de cătane cu puştile, dezgroapă hartanele de came

însângerată, pentru ca ungurul Juhoş, din Pălatca, să şi-o găsească pe fata lui, pe Şari, şi să şi-o ia acasă. Şi-i văd pe Mitruţ şi pe Gheorghică, pe care cătanele i-au adus între puşti, cum sapă în pământul mustind de sânge, în timp ce, din ochii lor roşii, curg lacrimile fără voia lor şi fără plâns şi se amestecă, pe obraz, cu mucii lor de copii încă, în timp ce, in casă, Solomia, desculţă, călcând prin bălţile de sânge amestecat cu apă, strânge cu o cârpă udeala de pe podele şi răsuceşte şi stoarce cârpa deasupra unei găleţi, iar pe vecina au dus-o de-acolo, muierile, mai mult pe braţe, că era pierită toată, aproape leşinată.

Şi Mitru găseşte, între bucăţile de came însângerată şi oase zdrobite, găseşte ceea ce a fost, odată, caietul domnişoarei Lucia Bujor, acum o adunătură de foi mototolite şi minţite de pământ amestecat cu sânge. O pune, deocamdată, deoparte; mai târziu, se va amesteca iar cu sânge şi pământ, iar hârtia va deveni rădăcină de tufă de mărăcine. Un vânt venit de niciunde mişcă foile pătate, ca şi când un ochi de dincolo de tot şi de toate le-ar citi, iar ochiul acela citeşte naivităţile unei tinere intelectuale ardelene, care se străduia să iasă din cercul strâmt al provincialismului ei şi aspira la o înţelegere mai adâncă, într-un orizont mai larg; foile acelea pe care formularea despre confruntarea, adesea violentă, dintre cele două feţe ale provinciei sale, una la vedere, alta ascunsă, ocultată şi tăinuită, este scrisă cu sânge şi noroi şi care ar putea găsi continuarea interpretării sale în specificarea cu iz birocratic a notarului din Sava: mort pe câmpul de luptă, *cu variantele sale.*

Vântul de nicăieri întoarce filele, acum grele, ale caietului; văd, pe o pagină, cu scrisul de domnişoară, titlul Cele două fețe ale lui zero *şi, în continuare:* Acest semn, atât de simplu şi de misterios, totodată, care ar trebui să transcrie vidul, nimicul, mă fascinează, cu complexitatea lui. Când voi ajunge la Sibiu şi la Bucureşti, neapărat să caut tratate de numerologie. Pentru că mie mi se pare că zero are, în el, cel puțin două registre: unul transcrie nimicul plat, nimicul pur şi simplu, comun şi banal; celălalt ne trimite spre neantul fecund, spre misteml vacuităţd, plin de suma tuturor posibilităților neîmplinite, imaginabile şi neimaginabile. Dacă, dintr-o anumită experiență de viață, cu toată complexitatea ei aproape de inepuizabil, extragi o formulare rațională, directă şi limpede, aşa cum pretind oamenii să formuleze şi să li se formuleze, drept concluzie, cam ca aceea dintr-o ecuație, care, bine se ştie, se încheie cu zero, atunci nici n-ai obținut mai mult decât un zero, pentru că, prin formularea clară şi fără echivocuri, te-ai instalat în registrul plat, simplu, comun, banal şi steril al lui zero. Dar dacă renunți la ambiția, atât de tentantă prin promisiunile de câştig imediat şi palpabil pe care ți le avansează, a formulării decise şi limpezi a concluziei şi laşi faptele în întregul lor de cifru nedezlegat, atunci ecuația, care te duce tot la rezultatul zero, mizează pe registrul ascuns şi fecund al lui, din care ți se deschide orizontul nelimitat al necunoscutului misterios, care îi este propriu vieții, vieții reale şi adevărate. E adevărat, de multe ori, viața pare limpede, iar noi aspirăm, mai ales la comanda intereselor noastre vitale imediate, la această fațetă de limpezime a ei, dar chiar

dacă este sau pare limpede, limpezimea vieții nu este una de propozițiune logică, rațională; limpezimea vieții nu poate să nu rămână îngemănată cu necunoscutul şi cu misterul, întrucât este autentică. Scoateți, din ecuația vieții, termenul necunoscutului tainic şi o veți transforma într-o ficțiune artificială, castrând-o de atributele autenticității.

Văd dintr-o privire şi înţeleg instantaneu toate articulaţiile acestui gând care a fost al fiinţei pe care o locuiam. De unde sunt, adică de peste tot, dar aş prefera să mă ştiu, dacă poate fi, după preferinţe, aproape de blana zburlită şi de nasul umed al lui Ursu, care văd că mă şi amuşină şi dă voios din coadă, de unde sunt, în jurul meu văd cum se prelungeşte vălurirea neîncetată, pierdută în infinit, a dealurilor rotunde care îmi modelaseră fiinţa existenţei fizice. Acum, succesiunea aceasta de curbe moi şi prelungi reprezintă felul în care eu îmi asum durata. În limbajul omenesc, înălţimile acestea, ca nişte pâni în care dospeşte şi se coace totul, timpul şi spaţiul, topit unul într-altul, existenţa cuprinsă inseparabil în ele, ar putea să reprezinte noţiunea săracă şi simplistă de secol, să zicem, sau de mileniu. Acum eu sunt familiar cu esenţa lor adevărată, complexă şi multiplă, vegheată de o putere înaltă ca un ochi senin şi blând, pe care-o simt manifestându-se prin pulsul infinitesimal al existenţei cărora oamenii îi spun viaţă şi care şopteşte, peste tot ce există şi tuturor celor care există:

- Nu vă grăbiți să învinovățiți pe alții, şi să vă dezvinovățiți pe voi, căci Judecata cea de pe urmă a Mea este!

Iar eu, boarea aceasta de vânt abia simţit, care trece pe la nasul umed al lui Ursu şi înfioară iarba săracă a culmii de deal, pe care el continuă să vegheze, aştept; aştept, cum aşteaptă un câmp uscat ploaia, aştept cântările alinătoare ale prohodului care vor face ca, încăodată, vibraţia abia simţită a ceea ce am devenit să comunice cu vibraţiile din *sufletele celor care se lasă pătrunşi de cântare, zmulgând-o* din *fiinţa lor, ori impregnându-se de ea; aştept ca ea, cântarea prohodului meu, să mă aşeze, pentru veşnicie, acolo unde mi-e locul, împreună cu toţi cei dragi ai mei duşi în lumea veşniciei.*

Avrig, 9 Martie 2007

Nota autorului

La încheierea acestui manuscris, autorul se simte dator să exprime mulțumirile şi recunoştința sa mai întâi de toate amintirii părinților săi şi generației lor, apoi lui Gherghe Şincai, dar şi altor luptători şi învățați ardeleni, mai ales lui David Prodan, ale căror viață şi operă i-au servit drept călăuză şi îndemn încă din tinerețe. După care, un gând de recunoştință se îndreaptă spre Mitropolitul actual al Clujului, I.P.Sa Bartolomeu (Valeriu Anania), căruia îi datorează îndemn şi binecuvântare, iar din a cănii diortosire a Bibliei a cules atât citatele care îi servesc drept motto încercării sale cât şi versiunile actualizate ale psalmilor, reproduse în text, pe care le-a preferat celor mai vechi, în speranța că vor fi mai aproape de sensibilitatea cititorului actual.

Un gând de mulțumire vechiului prieten dr. Gheorghe I. Bodea, care nu numai că a încurajat această încercare, dar, prin foarte prețioasele sale cercetări istorice, între care menționez, în primplan, studiul *Administraţia militară hortistă in Nord- Vestul României,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1988, realizat împreună cu Vasile T. Suciu şi Ilie I. Puşcaş, i-a servit şi substratul documentar absolut necesar; tot d-sa, ca şi vechiul prieten Dumitru Radu Popescu precum şi editorul, Mircea Petean au acceptat să citească manuscrisul şi să facă observații şi recomandări deosebit de utile. Nu mai puțin recunoscător rămân amicilor din Târgu Mureşului, Valentin Marica şi Corneliu Câlțea; celui dintâi, pentru sprijin şi îndemn, celuilalt, merituos traducător în limba română al trilogiei contelui Albert Wass, *Lângă scaunul Domnului,* pentru materialul documentar, oferit cu generozitate, ca şi pentru versiunile maghiare corecte ale unor expresii înserate în text şi cele româneşti ale cântecelor maghiare reproduse. Nu voi putea uita nici sprijinul sufletesc venit din partea acmalului paroh ortodox al Mociului, vrednicul părinte Iustin Câmpean şi preoteasa Elena ca şi din a părintelui profesor dr. George Remete din Alba lulia.

Mulțumiri se cuvin, de asemeni, Bibliotecii Universitare „Lucian Blaga", din Cluj-Napoca, dnei Olimpia Oprea, ca şi Bibliotecii Astra, din Sibiu, dlui Ion Onuc Nemeş, director, şi dnei Voichița Biții.

Cât priveşte unele surse bibliografice, sunt de amintit, colecția publicației *Tribuna,* pe anul 1940, director Ion Agârbiceanu, director executiv Ioan Petrica, prim-redactor Liviu Hulea; apoi, nr-ele 1 şi 7, din 15 şi 22 Septemvrie 1940 ale publicației *Tribuna Ardealului,* organ de afirmare a Românilor din Ungaria, redacția şi administrația Kolozsvâr-Cluj, str. Deák Ferenc, 36. Utile mi-au fost, completând lecturi de-o viață, studiile lui Mathias Bernath, *Habsburgii şi începuturile formării Naţiunii Române,* Cluj, Editura Dacia, 1994, Urs Altermatt, *Previziunile de la Sarajevo, Etnonaţionalismul în Europa,* traducere de Johann Klusch, [Iaşi], Polirom, 2000 şi mai ales Ioan Drăgan, *Nobilimea românească din Transilvania,* 1445-l514, Bucureşti, Editura Enciclopedică, Biblioteca de istorie a României, 2000, ca şi Alexandru Badea, *începuturi româneşti,* Bucureşti,

Editura Enciclopedică, 2001. Pe lângă amintirile proprii, mult din atmosfera Clujului antebelic şi mai ales din felul de a fi al tinerimii intelectuale româneşti de atunci am găsit în sensibilele evocări ale lui Horea Stanca, din volumul *Fragmentarium clujean,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1987.

Textul piesei *Zorile,* dramă istorică în două acte şi în versuri, de Şt. O. Iosif, a fost luat din prima ediție apărută, la Bucureşti, la Minerva, Institut de arte Grafice şi Editură, Bulevardul Academiei 3 - Edgar Quinet, 4, 1907, iar cel al poeziei lui Catullus a fost verificat după ediția Catulli, Tibulli, *Propertii Carmina. Accedunt laevii calvi cinnae aliorum et priapea. Recensuit et praefatus est Lucianus Mueller, Lipsiae, in aedibus B.G.Teubneri,* MDCCCLXX, aflată la Bibilioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga" din Cluj-Napoca; interesant este că exemplarul respectiv poartă şi stampila SZÁSZVÁROSI EV. REF. KUNTÁNÓDA KÖNYVTÁRA, ceea ce îl înconjoară de şansa, destul de aburoasă, e drept, de a fi fost consultat de însuşi contele Albert Wass. Cum este de înțeles, pentru versurile din George Coşbuc, Octavian Goga şi chiar Charles Baudelaire, inclusiv versiunea românească a poemului respectiv, datorată lui C. D.Zeletin, nu este neapărat necesar să arăt sursele; în schimb, textul tradus şi reprodus din romanul *Czimeresek,* titlul românesc: *Blazonarzii,* al lui Tamási Aron, cere o precizare şi anume: evident că, în logica presupunerii din povestirea noastră, versiunea tradusă de fiica preotului Andrei Bujor, Lucia, a fost distrusă şi s-a pierdut odată cu presupusul caiet care ar fi conținut-o; în lipsa ei, am apelat la traducerea românească, realizată de Adrian Hamzea şi A. I. Brumaru şi apărută la Bucureşti, Editura Kriterion, 1980.

În fine, şi de această dată, mulțumesc familiei mele, cate mi-a fost din nou alături şi a suportat capriciile unui autor foarte puțin sigur pe şansele sale.